

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İhtilâlcı Subaylar

Türk Ordusu İçindeki Gizli İhtilâl Örgütleri

Fotoğraflar, Belgeler, Tanıklar, Anılarla 1905-1962 Dönemi

1.KİTAP

ERSAL YAVİ

Hepsi, tek tek tabanca üzerine el basarak yemin ettiler.

Asker konuşunca: "Askerler neden siyasete karışıyor?

Acaba ordu darbe mi yapacak?" kaygı ve eleştirileri geliyor.

Ülkenin bunalımlı dönemlerinde: "Nasıl olsa Ordu var, Ordu neden susuyor?

Neden hâlâ harekete geçmedi?" demeye başlanılıyor. Sözde, bir kurtarıcı çıkacak ve bütün sorunları çözecektir(!) Sivil olmazsa asker olur, asker olmazsa sivil olur. Bu hep böyle oldu.

Kimi siyasetçiler, vurguncular bozuk sistemden nemalanırken; kurtarıcılığa soyunan ihtilâlcı-muhtıracı subaylarla, kimi yurtsever siviller de aynı sistemin kurbanları oldular.

İhtilâle neden olanlar mazlum, ihtilâli yapanlar zalim ilan edilir.

Askerî disiplin kör, mekanik bir itaat hissini değil, herkes için hukuka uygun davranışla kamu yararının, toplum düzeninin, yurttaş hak ve hürriyetlerinin korunmasını ifade eder.

Toplumu en iyi yetiştirmiş kesimi de olsa, Ordunun bir bölümü her zaman doğru düşünmeyebilir, hata yapabilir. Ama sizdendir ve kendi içinde ortak aklı üreterek yanlışlarını görüp, düzeltme mekanizmalarına sahiptir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://iranthey.org>

YAZICI YAYINEVİ

**“Konuşmazsak,
tartışmazsak,
kurcalamazsak,
unuturuz sandık.
Dosyaları hesapsız
kapattık.
Yaralıları
açık yaralarla
ortada bıraktık.
İnsanlar gibi,
toplumlar da
geçmiş hatalarını
yok saymak yerine
bir kez olsun
masaya yatırmalı,
tartışmalı,
dersler çıkarmalı,
özeleştiri yapmalı,
gerekiyorsa af dilemeli
ve ondan sonra
o sargı bezleri üzerine
toplumsal barışa dayalı
yeni bir hayat kurmalıdır.
Sürekli yaralarını deşerek
yaşayamaz bir toplum...”**

Can Dündar

“... ve tarih,
yıkan-bozan-
talan edenlere
ve suskunlara
belleklerde
yer etme
hakkını
tanımadı.

Düşünen,
sorgulayan
ve kavgasını
verenlerden
yana oldu.”

Jorge Luis Borges

İhtilâlciler Surbaylar

ERSAT

YAVI

YAZICI
YAYINLARI

İHTİLALCI SUBAYLAR

Ersal YAVİ

ERSAL YAVI 1943 doğumlu, araştırmacı yazar. Çalışmalarının özü, eski çağlardan günümüze kültürel, siyasi ve toplumsal olayları, ekonomik boyutlarıyla irdelemesidir. Bu amaçla yurt içi ve yurt dışındaki müze, ören yeri, arşiv ve kitaplıklarda araştırmalarını bireysel olarak sürdürmektedir. Anadolu uygarlıkları ve şehir tarihleri üzerinde çok sayıda makale ve kitapları yayımlanmıştır. Yayımlanmış kitap ve makalelerinden bazıları: -"ANTİK ÇAĞDAN GÜNÜMÜZE KARADENİZ EKONOMİSİ", TOBB Yayını, Ankara, 1993. -"DOĞU ANADOLU VE ERZİNCAN", Tarihsel bir perspektif içinde siyasi, toplumsal ve ekonomik yönleriyle Doğu Anadolu Bölgesi'nin geri kalmışlığı. (Araştırma-Inceleme), 1994. -"DEPREM VE ERZİNCAN", (13 Mart 1992 Erzincan depreminin öncesi ve deprem sonrası. İki ayrı kitap), 1992. -Tarihî, sosyo, ekonomik ve kültürel yönleriyle TOKAT, AYDIN, DENİZLİ, İÇEL, MANİSA kentlerinin ayrı kitaplar halinde yayınları. -"TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE MİSİR" 6000 yıllık, kültürel, siyasi ve toplumsal tarih, Yazıcı Yayıncılık, İzmir, 1996. -"EFELER KÖKENLERİ, EYLEMLERİ, TÖRELERİ", 1991. -"MİMARLIK VE SANATTA ANADOLU MERMERLERİ" (Türkçe-İngilizce), Yazıcı Yayıncılık, İzmir, 1996. "1856-1923 EMPERYALİZM KISKACINDA TÜRKLER, ERMENİLER, KÜRTLER", Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2001. "BİR ÜLKE NASIL BATIRILIR?", Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2001. "BATIRILAN BİR ÜLKE NASIL KURTARILIR?", Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2001. "KÜRESEL GÜÇLERİN PETROLE ERİŞİMİNDE İSRAİL-FİLİSTİN-KÜRT AÇMAZINDA HEDEFEKİ ADAM SADDAM", 2002. 20 ile 30 sayfa arasında değişen uzun makalelerden seçilmiş örnekler: -"TWO ANCIENT COMMON MARKETS IN ANATOLIA", ICOC, Issue:20, 1987. - "THE ECONOMY OF THE BLACK SEA REGION SINCE ANCIENT TIMES", ISSUE:33-35-36. ICOC, 1991. -"EDNA'DAN AVARİZ ALINMAZ", Şehir Dergisi, 1987. -"AMERICAN SILVER AND THE SILK WARS OF THE 16TH. CENTURY", ICOC, Issue:29-30-31, 1990. Bu uzun makalede, İspanyol Kralı II.Felipe döneminde Amerika'dan getirilen değerli madenlerin, Avrupa ve Osmanlı ekonomisine ve para sistemine yansımaları ile o dönemde günümüzün petrolü kadar önemli olan lpek üretimini ve ticaretinin Osmanlı-İran-Avrupa siyasal ilişkilerine etkileri. -"HARRAN UNIVERSITY", ICOC, Issue:25, 1989. -"THE OLDEST CITY IN THE WORLD", ICOC, Issue:26, 1989. -"TWO TRAVELLERS FORM ANATOLIA" (Strabo and E.Celebi), ICOC, Issue:27, 1989. -"LIFE AMONG THE VOLCANOES", ICOC, Issue:37, 1992. -"SILENT ACTION MEN", ICOC, Issue:39, 1993. -"SELF-PROPELLED VEHICLES", ICOC, Issue:41. **E.Yavi**, kökleri Erzurum'un Çat İlçesine bağlı Yavi beldesine dayanan hattat Osman Bekir Efendi'nin oğlu asker ressam Osman Nurettin Yavi'nin oğludur. E.Yavi 7/12/1943'te babasının görev yaptığı sırada Diyarbakır'da doğdu. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi mezunudur.

Yayın Editörü: Necla Yazıcıoğlu Yavi
Baskı: Melisa Matbaa 0 212 501 97 57

2 . Baskı: Eylül 2003
ISBN 975-7045-12-8

Yazıcı Basım Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Halil Rifat Paşa Cad. 182/B İZMİR
Tel/Fax: 0 232 441 85 04
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Herkes Süvariymi...

2.Dünya Savaşı bittiğinde 2 yaşıyındaydım. O yıllarda genç bir teğmen olan babam (Nurettin Yavi), Mısır'da İngiliz 8.Ordusundaki eğitimden dönmüş, çok sayıda "London News" dergisi getirmişti. Silahlı güçlerin ne anlama geldiğini ve savaşın yıkıntılarını çok küçük yaşlarda bu dergilerde gördüm. Babam 1948'de Kayseri uçak fabrikasında görevliydi. Ancak yıllardır burada uçak üretilmiyordu. Sonraki yıllarda bana anlattığına göre, Almanya (Junkers) ve ABD "Üretme, biz veririz." demişler, Türkiye de bütün çabalarına rağmen uçak üretememişti. (*)

Kars-Sarıkamış'ta bu defa 40.Süvari Alayına ait Çarlık Rusyası döneminden kalma askeri kışla, bina, gazino ve subay lojmanlarının nostaljik ortamında 4 yıl yaşadım. Bu dönemde TSK'nın ve Türkiye'nin savaş sırasında ve sonrasında çokça eleştirilen kötü koşullarına tanık oldum. Okuduğum okul da bir Rus binasıydı. Soba odununu yakındaki ormandan topluyorduk. İlk sinema filmini (Lassie) eski bir Rus kilisesinde yere oturarak izledim. Daha önce Türkçe okunan ezanı ilk defa Sarıkamış'ta 1950 ortalarında Arapça olarak duydum.

Subaylar yeterince eğitilmiş ve modernydi; fakat yaşama ortamları ve koşulları kötüydü. Lojmanlar bakımsızlıktan harabeye dönüşmüştü. Su ihtiyacı at arabalarıyla sağlanıyordu. Lambalı radyo dışında hiçbir elektrikli alet yoktu. Sadece gece birkaç saat verilen elektrik sayesinde dünyayla bağlantı kurabiliyorduk. Günlük gazete nadirattandı. Askerin giyim kuşamı yıpranmıştı. Bazılarının elbiseleri yamalı ve yırtıktı. Erlerin ayağındaki altı kabaralı postalların çoğu lime limeydi. Koşullarda DDT'yle sürekli bit-pire mücadelesi yapılmıyordu. Çamurlu arazide yaptıkları tatbikatlar neredeyse yüzyıllar öncesini anımsatıyordu. Süvari askerleri dört nala at koşturup, saman çuvalara kılıç sallıyorlardı. 30 Ağustos'ta yapılan geçit törenlerinde bir iki adet çok eski motorlu araç dışında katırların çektiği at arabaları geçiyordu. Kiminin üzerinde yemek kazanı, kiminde birkaç asker diziliydi; bunlara *bindirilmiş* deniliyordu.

Kore'ye asker gönderildikten ve NATO'ya girildikten sonra, o güne kadar hiç görmediğimiz ancak bir yandan da düşündürücü olan ilginç değişiklikler başladı.

Bir sabah gözümü daha önce hiç duymadığım gürültüler ve at kişnemeleleriyle açtım. Pencereye koştuğumda süvari alayı eğitim alanında benzerlerini "Pekos Bil" çizgi romanlarında gördüğüm yüzlerce iri Amerikan atları dizilmişti. En iyilerini subaylar kendileri için seçtiler. Babam, biri kendisine, diğeri seysisine ve ikisi kızığa koşulmak üzere 4 at ayırdı. Ancak bu atların çoğu o kış geçiremeden öldü. Küçük tıknaz,, cefakâr yerli atları ise yaşamlarını sürdürdüler. Burarlarda herkes süvariymi. Ulaşım araba, kızıak veya at üzerinde yapılmıyordu.

Birgün ABD yapımı, tozu dumana katarak çok hızlı giden bir askeri araç gördük ve korkarak kaçtık. Buna "Pikap" diyorlardı. Daha sonraları havada vızıldayarak takla atan küçük, üstten kanatlı bir uçağı şaşkınlıkla izledik. Eğitim alanına indiğinde, koşarak yanına gittik. Sonradan öğrendik ki bu topçu keşif uçağıymış.

Üzerinde US yazılı, tokalaşan iki el resmi bulunan ABD malları giderek ortaya çıkmaya başlamıştı. Parfümlü kalem ve silgiler, koku ve lezzeti tuhaf da olsa konserve peynir ve tereyağları, parlak süsleriyle yapay Noel ağaçları. Uzun boy-

(*) Bkz. Ersal Yavi, "Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır?", Yazıcı Yayıncılık, İzmir, s.562 vd.

lu, sempatik görünümlü Amerikalı askerleri de sık sık görmeye başlamıştık.

1953'te Ankara'ya geldik. Demokrat Parti yönetim anlayışının getirildiği değişiklikler her yerde kendini gösteriyordu. Kentin neredeyse bütün boş alanlarında köylerden gelenlerin ürettiği gecekondu mantar gibi çoğalmaya başlamıştı. Cebeci sırtlarındaki Abidin Paşa bağlarında, çevresinde gecekonducularla zabıta savaşlarının yaşandığı ucuz bir apartman dairesi bulduk. Bu dört katlı apartmanın sahibi daha önce köyden gelmiş, uyanık bir DP'liydi. Sırtttıkça ortaya çıkan altın dişleriyle bizlere küçümseyerek bakan bir adamdı. Evimizdeki tek lüksümüz "Paillard" marka bir radyoydu. Babam aile fertleri için eski tahta parçalarından yataklar, kerevetler yaptırdı. Her yaz tahta kurusu mücadelesi yaptığımız bu ağaç parçaları, evimizin tek mobilyasıydı. Herşeye rağmen mutlu olmaya çalışıyorduk.

Babamın 250 lira olan maaşı ayın ortasında biter, 5-10 lira borç para arayışının sıkıntısını yaşırdı. Uzak dost ziyaretlerine bile yürüyerek gidip, geliyorduk. Subayların adı "Gazozcu"ya çıkmıştı.

Kurtuluş Lisesinde ortaokula başladım. Kışın hergün 10 km'lik yolu karda, buzda yürüyerek gidip, gelmek zor oluyordu. Günün birinde okul koridorlarında hademelerin kaydattığı kazanların önünde evden getirttikleri bardaklarla sıraya dizildik. ABD'den gelmiş, süt tozuyla yapılmış ekşimsi maddeyi zorunlu olarak bizlere içirdiler. Birkaç gün sonra kimse içmek istemedi. Okul idaresi evinizden şişe getirin, doldurun, götürün. "Bunları tüketmek zorundayız." demişti. Daha sonra azar ışıtmemize rağmen kimse şişe de getirmedi.

Orduda süvari sınıfı kaldırıldığından, babam önce Cebeci askeri dikim evine, sonra da Dışkapı'daki ordu donatım kademesinde Jeep motor yenileme bölümüne tayin edildi. Pırl pırl çizmeleri gıcırdayan bir süvari için ne alaka bir iş.

ABD'nin savaş sonrası ihtiyaç fazlası 2'nci el jet uçakları ve tankları ve silahlarıyla birlikte gıda stoklarında 10-15 yıldan beri bekletilen donmuş öküz ve hindi etleri asker karavanasına katılmaktaydı. Bir koyun budu büyüklüğündeki kart hindi but parçalarını asker yemedi çöp varillerine atıyordu. ABD yönetimi ise kendince Türkiye'yi beslediğini sanıyordu.

DP, 1954 ve 1957 seçimlerini güç bela kazandı. Türkiye'deki ekonomik durum ve yaşam koşulları giderek kötüleşirken, Amerikan kültürü ve yaşam biçimi yaygınlaşıyordu. İlk buzdolabını ve çamaşır makinesini ABD'liler adına çalışan bir çevirmenin evinde gördüm. Bunlar benim için uzaydan gelmiş birer parçaydı sanki. Oysa hesapsız ve popülist politikalar sonucu çilgınlıştırılan ithalatla birlikte gümrük depolarındaki mallar döviz yokuşundan çekilemiyordu. Hayat pahalılığı sürekli artmakta; şekerden, yedek parçaya kadar birçok ürün karaborsaya düşmekteydi. Milli Koruma Kanunu çıkartıldı; ancak değişen birşey olmadı. Yüksek enflasyona rağmen ücretler artmadı; gelir dağılımı bozuldu; sonuçta 1958 mali iflası, büyük devalüasyon ve 4 Ağustos kararları geldi.

1960 yılı başlarında herşey kontrolden çıkmıştı. Ankara Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesinin çevresinde, Kızılay'da hükümet karşıtı gösteriler yapılıyor, polis ve öğrenciler çatışyordu. Ben de (555 K dahil) bu çatışmaların içindeydim. Bir yandan da askeri ve sivil kurumlarda çoğaltılan hükümet karşıtı dezenformasyon dolu bildirileri kapı kapı dağıtıyorduk. Nihayet 27 Mayıs gece yarısı radyoda Alpaslan Türkeş'in tok sesiyle okuduğu ihtilal bildirisiyle uyandık.

(Bu dönemle ilgili bazı bilgiler, kitap içindeki dipnotlarda yer yer verilmiştir.)

İÇİNDEKİLER

• Giriş	7
• Nasıl Olsa TSK Var	11
• Neden İhtilalci Subaylar	15
• Ordu Siyaset İlişkisi	11
• Din-Gelenekçilik	18
• Siyasetçi-Asker İlişkisi, ABD-AB İlişkileri	11
• Ekonomi-Toplum	64

I.BÖLÜM

• Yüzyıl Başında Genç Subayları İhtilalci Yapan Nedenler	71
• Askeri İtaatsiz Yapan Nedenler	83
• M.Kemal'in 1905'te Şam'da Gizli Örgüt Kurması	87
• İnönü'nün İttihat ve Terakki Cemiyetine Girmesi	95
• 31 Mart Meşrutiyet Karşısı Askerlerin Ayaklanması	97
• Bâbü'lî Baskını	98
• İttihatçı Diktatörlüğü, I.Dünya Savaşı ve Askeri Başarısızlıklar	102

II.BÖLÜM

• Paşalar Komplosu	125
• 1923-1938 TSK İçindeki İlk Marksist-Leninist Siyasi Faaliyetler	135
• 1942-1943 Genç Subayların Gizli Örgütleri ve İnönü'yü Devirme Girişimleri	140
• Mareşal Fevzi Çakmak, Komünistlikle İtham Edilen Bir Derneğin Başkanı	155
• A.Menderes Genç Subayların Umudu	160
• 14 Mayıs 1950 Seçimlerinin Hemen Sonrasında Demokrat Parti Ordu İlişkileri	164
• 1954 Sonrasında TSK'da Hükümet Karşısı Gizli Örgütler	184
• 1955-57 Çok Sayıdaki Genç Kurmay Subayın Kurduğu Gizli Hücre Örgütleri	197
• 1957 Seçimleri Nedeniyle Müdahale Edilecek Ancak Eldeki Kuvvetler ve İmkanlar Henüz Yetersiz	205
• 9 Subay Olayı	210
• 9 Subay Olayında Tarafların Analizi	231
• Lideri Asla Açığa Çıkmamış Gizli Bir İhtilal Örgütü Daha S.O.G.	235
• 27 Mayıs Öncesi İhtilalci Subayların "General" Rütbeli Bir Baş Arayışları	237
• Düğmeye Basmadan Önce Kimler Nerede Görevli	244
• Havacılardan İlginç Protestolar	251
• Gece Yarısı İhtilalın Düğmesine Basılıyor	

Eller Tetikte, Kimler Nerede Görevli?	259
• Saat 4.16. Radyo Katibim Sinyalini Vurmaya Başladı	269
• Köşk Tanklarla Kuşatılmış Ancak Celal Bayar Direniyor	275

III.BÖLÜM

• Türk Siyasi ve Askeri Yaşamında Yeni Bir Dönemin Başlangıç Tarihi	315
• “Darbeye katılanların kendileri de, hareketlerinin nereye varacağını bilmiyordu.”	321
• İhtilali Yapanlar Parça Parça	324
• İnönü MBK’nın İç Yüzünü Nereden Biliyordu?	333
• İhtilalin Büyük Tırpanı	340
• Darbe İçinde Sessiz Darbe 14’ler Operasyonu ve Sürgünler	352
• Radikal Genç Subayların Tasfiyesi Ardından	362
• Eminsuların İhtilal Fiyaskosu	369
• MBK’da Bölünmeler Bitmiyor TSK Topyekün Huzursuz	371
• Yeni Bir Gizli Örgüt MBK Öldü Yaşasın SKB	372
• Ordu İçinde Cumhuriyet Tarihinin İlk Büyük Önemli İç Kırışması	379
• Emir ve Komuta Zinciri Kırılmış Hiyerarşi Allak Bullak Olmuş	388
• Askerin DP’yi Hortlatmayın Sendromu	394
• Siyasilerle Yapılan Gizli Protokoller	397
• İdamlar	400
• SKB’li Albayların Yönetime El Koyma Girişimi	403
• 21 Ekim 1961 Gizli Müdahale Protokolü	404
• Mürted Hava Üssünde İkinci Gizli Toplantı 21 Ekim 1961	406
• 21 Ekim İhtilal Protokolünü Geçersiz Kılan Gizli Çankaya Zirvesine Kimler Katılmıştı ve İmzalanan Mutabakat Neydi?	411
• İrfan Tansel, “Başgil Cumhurbaşkanı seçilirse, Çankaya’ya ilk bombayı ben atarım.”	419
• Cemal Gürsel’in Zoraki Cumhurbaşkanı Yapılması	422
• Genç Subaylar Tedirgin	427
• İhtilalli Günler Yeniden Başlıyor 22 Şubat 1962 Hedefteki Adam Talat Aydemir	431
• 27 Mayıs Sil Baştan	434
• Her Bölümün Sonunda Belgeler ve Fotoğraflar	

“Gözlerim nemlenmiş, susmuş kalmıştım.”

Japonya'ya dönüşte uçağımız Malezya'nın Borneo adasına indi. Orada bir gece kalacaktık. Terminal yarım metre yükseklikteki kazıkların üstüne oturtulmuş büyük tahta bir baraka, kapısı penceresi yok. Buraları tül perdelerle örtülmüş, çok sıcak bir yer. Yakında Labuvan dedikleri bir kasaba varmış. Gidip görelim dedik. Şöförlerin birbirleriyle konuşmalarından buradakilerin Müslüman olduklarını anladık. Labuvan'da görmediğimiz bilmediğimiz binbir çeşit meyve satılıyor ama bu meyvelerin üzerleri karabulut gibi sineklerle örtülü, yanımıza sokulan gençler bize gazoz ismarladılar. Bardakları o kadar pisti ki içemedik.

Terminale döndüğümüzde bir duş alıp yatağıma uzandım. Odada oturacak başka bir yer yok. Bir ara ayak ucumdaki pencere tülünün oynadığını gördüm. Bavulumu o pencerenin yanına koymuştum. Gidip baktım dışarıda temiz koyu renk uzun giysili kısa sakallı 30-40 yaşlarında bir adamla göz göze geldik. Adam bana Türkçe olarak: *“Türk miralay siz misiniz?”* Ben “evet” deyince, *“Sizinle bir dakika görüşebilir miyim?”* dedi. Ben *“hay hay buyrun”* deyip, odanın kapısına yürüdüm. Onun dolaşıp kapıdan geleceğini sanıyordum. Oysa pencereden atlayıp arkamdan içeri girmiş. Ben onu nereye oturtacağımı bilemez durumdayken, o elleri ile beni itekleyerek yatağıma oturttu; Kendisi de önüme, bir ayağını altına alarak yere çöktü.

“Size kendimi tanıtayım.” dedi. Birçok adlar sıraladı. Belleğimde doğru kaldıysa Abdullah Bin Fettah, Labuvan kasabasının Şeyhi'ymiş. *“Görmüşsünüzdür.”* dedi. *“Kısa pantolonlu, kıllı bacaklı bu İngilizler ellerindeki sopayı bu yana döndürürlerse, 300 Müslüman o yana koşar; öte yana döndürürlerse bu kez de 500 Müslüman öte yana koşar. Ben küçükmüşüm, babam boş bulunmuş Türkiye’de bir Mustafa Kemal çıktı, bunların hepsinin hakkından geldi deyivermiş. İngilizler bunu duymuş ve halkı kışkırtıyor diyerek, babamı öldürmüşler. Labuvan Şeyhi Abdullah Bin*

Fettah iki eliyle kollarımdan tutup bileğimden dirseğime doğru öpmeye başladı. Gözleri yaşlıydı. Size yalvarırım, sakın olaki Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği yoldan şaşmayınız.” sonra biraz geriledi, “eee” dedi. “Bizim korkmadan, çekinmeden Mustafa Kemal'den söz edeceğimiz günler uzak değildir.”

Gözlerim nemlenmiş, susmuş kalmıştım. Şeyh bir daha ellerimi öperek oturduğu yerden kalkıp, pencereye yürüdü ve oradan atlayıp gitti.

Ertesi gün uçağımız bizi Hong Kong'a götürdü. Uçaktan inerken kalabalık bir gazeteci grubu ile karşılaştık. Bizi birbirini ardına soru yağmuruna tuttular. Ben de onlara Türkiye'deki seçimlerin sonucunu sordum. Demokrat Parti kazanmış, hem de ezici bir çoğunlukla.

Hepimiz durgunlaştık. Ertesi gün uçakta bir hostes bize o günkü Hong Kong gazetelerini getirdi. Eliyle bizim resimlerimizi gösteriyor, hepimiz asık duruyoruz. Resimlerin altında *“Türk subayları seçimlerin sonucunu öğrenince böyle bozuldular.”* diye yazıyor. Arkadaşlardan biri: *“Bunları Menderes görmesin, yoksa hepimizi emekli eder.”* dedi.(1)

27 Mayıs 1960 ihtilalini planlayan ve gerçekleştiren genç kurmay subayların başkanlığını erkeklik uğruna kabul eden tek general Cemal Madanoğlu'dur. Kendine özgü renkli ve ilginç kişiliği olan Cemal Madanoğlu'nun Kore Savaşı'ndan dönüşüne ait bu anısındaki her cümle bize çok şeyler söylüyor ve bu kitapta anlatılmak istenen hemen her konuya gönderme yapıyor.

Geçmişte Emperyalizmin çökerttiği Uzak Doğu ve Güney Asya'nın bugünkü gelişmişliği ile Türkiye'nin durumu kıyaslandığında *“Neden böyle oldu?”* sorusu akla gelmiyor mu? O yıllarda tahta bir barakadan ibaret uçak terminali olan Malezya, günümüzde dünyanın en yüksek binalarını dikmiş, özgün tasarımıyla uçağını da üretmekte olan bir İslâm ülkesidir.

Labuvan Şeyhi'nin *“Atatürk'ün gösterdiği yoldan şaşmayınız.”* demesine rağmen, bu yoldan şaşan ve çok partili demokrasinin ne olduğunu kavrayamayan şaşkın politikacıların 50 yıldır yönettiği Türkiye, içeriden ve dışarıdan gide gide en ucuzlaştırılmış, en uslandırılmış, en uydulaştırılmış bir Orta Doğu ve Ön Asya ülkesi kimliğine dönüştürülmek istenmiyor mu?

Anının son cümlesini tekrar okuduğumuzda, bu şaşkın politikacılara karşı askeri ihtilallerin neden yapıldığının bir nedeni açıkça görülüyor mu?

(1) Cemal Madanoğlu, “Anılar 1911-1953”, Evrim, s.384, 385.

Mithat Paşayı Sürgüne Götüren Gemi Kızkulesi Önünde Neden 48 Saat Bekletildi?

Dünya tarihinin en alçakça yargılamalarından biri, belki de başlıcası Mithat Paşa davasıdır.

Bilindiği gibi, “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” (Anayasa) yapıcısı Mithat Paşa, Yıldız’daki uydurma mahkemede, kiralık yargıçlar önünde, yapma ve uydurma suçlardan mahkum edilir. Sonradan, boğdurulacağı zindana sürgün edilecektir. Bir gemiye bindirilir, gemi kalkar... Ama Boğaz’dan dışarı çıkmaz. Kızkulesi önüne gelindiğinde demir atar, durur. 48 saat burada yatar, ondan sonra yol alır. Meraklı birkaç kişi, geminin neden Kızkulesi önünde demirle-yip 48 saat kaldıktan sonra yola çıktığını bir türlü anlayamamışlar. Pek öyle üstünde durup düşünen de yok ya... Mithat Paşa kimdir, ne yapmak istemiştir, Abdülhamid ona neden kızmıştır? Bütün bunlar kimin umurunda... Ama yine, ne de olsa birkaç meraklı var. Mithat Paşanın bindirildiği geminin kazanı mı patladı, makinesi mi bozuldu, daha yolun başında dibi mi delindi? Nedir, ne oldu da gemi birkaç yüz metre açıldıktan sonra, 48 saat Kızkulesi açığında demir atıp durdu?

Yakınlarından olanlar, bir yolunu bulup uygun biçimde bunu Abdülhamid’e sormuşlar. Padişahların en işkillisi ve en kurnazı olan Sultan Abdülhamid şu cevabı vermiş:

- Mithat Paşanın kendisini uğruna feda ettiği millet, bakalım onun için ne yapacak, Mithat Paşayı kurtarmaya çalışacak mı, diye merak ettim de, bunu anlamak için gemiyi hareket ettirdikten sonra Kızkulesi önünde 48 saat beklettim.

Mithat Paşayı, milletin Anayasayla yönetilmesini istediği için, boğdurulacağı zindanına götürecek olan gemi, 48 saat değil, 48 gün Kızkulesi önünde demirli kalsa, kim-senin kılının kıpırdayacağı yok: Sağır bir ortam, sağır-laştırılmış bir ortam, vurdum duymaz olmuş bir ortam... Tanrı-nın yeryüzündeki gölgesi “Zillullah-ı fil-alem” olan Sultan Abdülhamid bunu çok iyi biliyor. Biliyor ama işkilli ve kurnaz olduğu için, bir kere daha denemek, anlamak istiyor.

Mithat Paşanın hapsedildiği gemi, Kızkulesi önünde demirliyken, gazeteler bu karara karşı yayın yapsalar, İstanbul'da küçük bir kıpırdanma, başkaldırma, ayaklanma başlangıcı olsa, kurnaz padişah, Mithat Paşayı Taif Zindanına göndermekten vazgeçecek. Ya bir aff-ı şahane, ya bir karar değişikliği... Ama Mithat Paşanın kiralık, satılık, kalemler, hem de en büyük tanınanları, en ünlüleri, sözde kanun yoluna sokulmuş, bir meşru biçim verilmiş bu eşsiz siyasi cinayeti savunmakta, onun doğru olduğunu millete isbata çalışmaktadırlar.

Kısaca anlatmaya çalıştığım, ortamın sağırlığını gösteren bu olay, beni çok düşündürür. Mustafa Kemal'i düşünürüm; milletin kurtuluşu uğruna yalnız rütbelerini, nişanlarını saltanatın suratına çarpan değil, canını ortaya koyan Mustafa Kemal'i... Makam-ı saltanatın elinde Mustafa Kemal'in idamı için ölüm fermanı vardır. Osmanlı Müslümanlığının en ulu, en yüce din adamı, Mustafa Kemal'in idamına fetva vermiştir.

Biliyorum, pek çokları şimdi söyleyeceklerime sinirlecekler, kızacaklardır. Bir varsayım olarak şöyle tasarlıyorum: İdamına fetva verilmiş Mustafa Kemal'i padişahçı ve emperyalist uşağı Kuva-i İnzibatiye ele geçirip yakalamış olsaydı. Mithat Paşayı hapsettiği gibi gemiyi de İstanbul Limanında 48 saat bekleten Sultan Abdülhamid gibi, Sultan Vahdettin de Mustafa Kemal'i darağacına göndermeden, bakalım ne olacak diye 48 saat, 48 gün, 48 hafta bekletseydi, ne olurdu dersiniz? Uğruna canını koyduğu insanlar, Mustafa Kemal için ne yaparlardı? Bu varsayımın pek çok kişinin canını sıkacağını biliyorum. Başka bir şey, bir başka varsayım daha söylemek isterim. Mustafa Kemal'in idam fetvasına meşihat mührünü basmış olan din adamı, bugün aramızda yaşayabilmiş olsaydı, hepimizden çok Atütürkçü kesilecek ve herkesten çok "*Atam sen ölmedin, kalbimizde yaşıyorsuuun!*" diye bağırmaktan sesi kısılacaktı.

Aziz Nesin 1968

Günümüz Türk toplumu, Mithat Paşa dönemi sağırlığından ne oranda duyarlı hale gelmiştir?

Nasıl Olsa TSK Var...

"TSK'nın çoğu zaman nasıl bir ikilem karşısında kaldığını anımsatmak istiyorum: Ülkenin yoğun gerilim ve bunalım ortamına her girdiği dönemde, eğer askerler susuyor ve hiç seslerini çıkarmıyorlarsa, halk çoğunluğu,

'Ordu neden susuyor?', 'Neden hâlâ harekete geçmedi?' demeye başlıyor. Kimi durumlarda askerler konuşunca da,

'Askerler neden siyasete karşılıyor? Acaba ordu darbe mi yapacak?' kaygıları ve eleştirileri geliyordu. Bu hep böyle oldu.

Bu çelişkinin nedeni şöyle açıklanabilir: Atatürk'ün de işaret ettiği gibi, ordunun tarihten gelen 'kurtarıcı' kimliği, salt sözde kalmamış, yasalarda 'TC'yi koruma ve kollama' görevi şeklinde yer almıştır. Halk çoğunluğunca da benimsenen bu ilke, ne yazık ki halk tarafından bunalımlı dönemlerde,

"Nasıl olsa ordu var, gelir ve düzeltir..."(2)

E.Korgeneral N.Bölügiray bu sözleriyle ulusundan şikayetçidir.

Sivil kesimden bir bürokrat Vali Recep Yazıcıoğlu da şu sözleriyle ulusundan şikayetçidir:

"Tekelci, vesayetçi, tutucu idari yapı bindiği dalı kesmez. Halk kendi gücünü fark eder, yüksek sesle düşünür ve haykırmaya başlarsa, sistem ve düzen değişikliği ancak gerçekleşebilir. Köylülükten kurtulamayan, şehirleşemeyen toplumlar, sivil örgüt kuramaz; sivil örgütler yoksa, devlet hizmet örgütü olamaz; ancak bu örgütler olursa, devlet dönüşüme ve değişime uğrar. Bu, halkın örgütlenerek yönetime ağırlığını koyması hadisesidir."(3)

"Vatandaş yaratmak" yerine, yetki ve gücünü paylaşmak istemeyen "Vergi verme, oy ver; ben her derdini hallederim." diyen oy avcısı siyasetçi ile "Ülkeyi bu cahiller mi yönetecek?" diyen jakoben elitist seçkinler sayesinde, "Vatandaşlık bilincini" kavrayamamış, algılayamamış veya vatandaşlığın gerektirdiği sorumluluğu yüklenmek istememiş ulusumuz da bu durumu sorgulamamış uzaktan kaderci konumunda izlemiştir. Herşeyi devletten ve kurtarıcılardan bekleyen, hep vermekten ve cennetten bahseden çoğu siyasetçinin boş vaatlerinden bıkmamış, usanmamış karar aşamasındaki gücünü ve katılımcılığını fark etmemiştir. Kolaycılıkla

(2) Nevzat Bölügiray, "28 Şubat Süreci 1", Tekin Yayınevi, 1999.

(3) Recep Yazıcıoğlu, "Sil Baştan", Yazıcı Yay. İzmir, 2000, s.5.

birkaç yılda bir seçim sandığına gitmekle demokrasinin ve vatandaşlığının gereğini yaptığını sanmıştır.

Sonuçta "ihaleci ulusumuz bu davranışının başarısızlığını 80 yılda 58 hükümet kurdurmakla kanıtlamıştır. Her defasında sandıktan Aleaddin'in 'Sihirli Cini' gibi bir kurtarıcı çıkacak ve bütün sorunları çözecektir. Asker olmazsa sivil olur, sivil olmazsa asker olur. Peki sormazlar mı: "Ey vatandaş sen neredesin?"

"Egemenlik ulusundur." sözünü u kimi fırsatçı ve vurguncular bu kötü sistemden nemalanırken, kurtarıcılığa soyunan ihtilalci-muhtıracı subaylar ile kimi yurt sever siviller de bu kötü sistemin kurbanları oldular.

Şimdi ulus olarak su gibi içtiğimiz andlarda ne dedik, ne yaptık ve yapıyoruz, ona bakalım.

Okul Andı: "Türküm, doğruyum, çalışkanım..." diye başlar.

"Yurdumu, ulusumu özümnden çok sevmektir... Varlığım Türk varlığına armağan olsun." diye biter.

Milletvekili Andı: "Devletin varlığını ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; **hukukun üstünlüğüne, demokratik ve laik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakatten ayrılmayacağıma; büyük Türk Milleti önünde **namusum ve şerefim üzerine and içerim.**"**

Asker Andı: "Barışta ve savaşta; karada, denizde ve havada her zaman ve her yerde milletime ve cumhuriyetime doğruluk ve muhabbetle hizmet ve kanunlara ve nizamla ve amirlerime itaat edeceğime, askerliğin namusunu, Türk Sancağının şanını canımdan aziz bilip icabında vatan, cumhuriyet ve vazife uğrunda seve seve hayatımı feda eyleyeceğime namusum üzerine and içerim."

Mustafa Kemal ne dedi? Biz ne yaptık?

Mustafa Kemal, 27 Ocak 1923 günü, İzmir'deki konuşmasında: "Bir milletin muvaffakiyeti demek mutlaka millî gücün bir istikamette (sıklet merkezinde) toplanmasıyla mümkündür. Binaenaleyh bilelim ki elde ettiğimiz başarı, milletin gücünü birleştirmesinden, iş birliği yapmasından ileri gelmiştir."

Oysa yeminler, vatan, millet, başarı ve sadakat dolu; ne için?

*“Konuşmazsak, tartışmazsak,
kurcalamazsak unuturuz sandık.
Dosyaları hesapsız kapattık
ve yaralıları açık yaralarla ortada bıraktık.”*

*“İnsanlar gibi, toplumlar da
geçmiş hatalarını yok saymak yerine
bir kez olsun masaya yatırmalı, tartışmalı, dersler çıkarmalı,
özeleştiri yapmalı, gerekiyorsa af dilemeli ve ondan sonra
o sargı bezleri üzerine toplumsal barışa dayalı
yeni bir hayat kurmalıdır.
Sürekli yaralarını deşerek yaşayamaz bir toplum...”*

Can Dündar

Uzun Lafın Kısası...

Bu Kitabı Okuyan, Okumayan

Siyasetçi

Asker

Sivil

Tüm Ulus

Nerede Hata Yaptık? diye

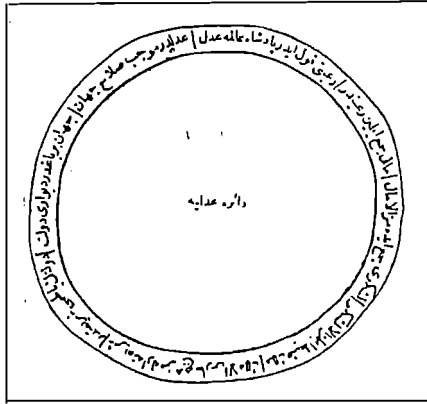
Düşünmeli... Tekrar Tekrar Düşünmeli...

Hem de Acilen....

“Adalet mülkün temelidir” ilkesi yüzyıllardan beri
Türk devlet ideolojisinin en önemli unsurlarından birisiydi.
(Birisiydi diyorum, çünkü artık adaletin de
mülkün de temeli ciddi taştırmalı.)

Yusuf Has Hacip'in Kudatgu Bilik'ine kadar giden,
Nizamülmülk'ün ve İbn Haldun'un eserleriyle
beslenerek gelen yönetim çemberi ilkesinde şunlar yazılıdır:(4)

**“Yurdun korunması askersiz olmaz
Asker parasız toplanmaz
Para, yurt mamur olmadıkça kazanılmaz
Yurt İmanı siyaset olmadıkça mümkün olmaz
Siyaset ise adaletten başka bir şeye dayanmaz”**(5)

(4)Yukarıda nice yüzyıllar öncesinden gelen orijinal yönetim çemberinde:

“**Mülk** ve devlet asker ve rıcal ile dir. **Rıcal** mal ile bulunur.

Mal reâyâdan husule gelir. Reâyâ **adl** ile muntazam-ül hal olur.”

Elinizdeki kitabın temel içeriği olan “ihtilalkı subayların” eylemleri de
bu yönetim çemberindeki **mülk**, **rıcal**, **mal**, **adl** halkalarının
kopmasından kaynaklanmıştır.

(5) Anadolu Selçuklu Sultanı 3. Aleaddin Keykubad'ın Osman Gazi'ye gönderdiği Ramazan 683 tarihli Menşur'dan (Berat).

Neden İhtilalci Subaylar?

Çünkü 17. yüzyıldan itibaren
bu zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olan
yönetim çemberi çözülmüş ulus yapısı bozulmuş
düzeni koruma adına, hükümet asker-memur-sivil
arasındaki farklılıklar keskinleşmiş ve çatışmalar başlamıştır.

Patrona Halil Vakası
Çırağan Vakası
Vak'a-i Vakakkiyye
Vaka-i Hayriyye
31 Mart Vakası
Kuleli Vakası

.....

ve daha nice vakalarla bu ulus
300 yıldan beri çalkalanmaktadır.(6)

(6) Ayrıntılı bilgi, Ersal Yavı, "Bir Ülke Nasıl Batılır?" Yazıcı Yayıncılık, İzmir, 6. Baskı, 2003.

Bizim yakın tarihimizde ihtilalciler, neden askerden gelirler? Çünkü bizde asıl aksiyon adamları askerlerdir. Çünkü okullarında birer aksiyon ve komuta elemanı olarak yetişirler. Elleriinde daima, komuta edebilecekleri bir güç bulunan insanlar, askerlerdir.

Örneğin 1876'da Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilişinde Mithat Paşa gibi birinci sınıf bir devlet adamı rol oynamıştır. Fikir, onundur. Ama bir Harp Okulu Komutanı Süleyman Paşa, ihtilalci Harbiyelilerin başındadır ve güç onun elindedir.

Aynı durumu, II.Abdülhamid yönetimini yere seren İttihat ve Terakki hareketinde de görürüz. Paris'te, İstanbul'da, Selanik'te, genç veya yaşlı siviller, ihtilalden çok didişmeler içindedirler. Ancak yönetimi devirmek için dağa çıkanlar, yine kurmay subaylardır. Abdülhamid'in onlara karşı gönderdiği birliğin komutanı Müşir Şemsi Paşayı, hem de halkın ve muhafızlarının ortasında, yine bir subay yere serer. Önyüzbaşı Niyazi Bey, genç Binbaşı Enver Bey, çarıklarını çekerek dağlara çıkarlar. Kentlerde, köylerde hürriyet ilan ederler. Manastır'da Albay Sadık Bey, üstün örgütçülük becerileri gösterir. Binbaşı Vehip Bey, bir top arabasının üstüne çıkarak meşrutiyet beyannamesini okur.

Özetle, bu daima böyle süre gelmiştir. Mustafa Kemal, daha Harp Akademisinden mezun olduğu gün zindana atılır. Ama özgürlüğüne kavuşunca da Şam'da, Beyrut'ta, gizli ihtilal cemiyetleri kurar. İmparatorluk çöküp, artık yeni bir devlet kurma vakti geldiğinde de, yine sahneye atılanlar bu askerlerdir.

Askeri okullarda ihtilalci ortam ve örgütlenmeler, 27 Mayısın çok öncesine ait bir geleneğin devamı gibiydi. Çünkü askerlerde kurtarıcı eylem adamının hayali ve güçlerin harekete geçirilmesi hep vardır. Örneğin Ankara Kara Harp Okulunda heyecanın tansiyonu, özellikle 27 Mayıs öncesi İstanbul ve Ankara olaylarından sonra hızla arttığı, öğrencilerinin üniversitede baş gösteren hareketliliğe katılmak için protesto gösterileri yapması ve daha sonra 21 Şubat ve 21 Mayıs olaylarına karışması bunun bir göstergesidir.

27 Mayıs İhtilaline bir askeri hareket diyebiliriz; ancak şartların tamam olduğu bir askeri hareket. Çünkü yine bu ihtilal patlamadan diğer bir asker, yani eski ihtilalci İsmet İnönü, hem de Meclis kürsüsünden:

“ - Arkadaşlar! Şartlar tamam olduğu zaman, milletler için ihtilal, meşru bir haktır!...”(7)

Ordu-Siyaset İlişkisi

1923-1938 döneminin Türk Silahlı Kuvvetleri açısından karakteristik özelliği olarak dile getirilen, üzerinde sık sık durulan ve Cumhuriyet tarihinin irdelenmesinde bir yargı (gizli bir özlem) olarak ortaya konan tez, anılan dönemde Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyaset dışına çekilerek, asli vazifesi olan yurt savunmasına yönlendirildiğidir.

Bu yargı, Kemal Atatürk'ün orduyu siyaset dışına çektiği halde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin 1960, 1971 ve 1980 yıllarında yaptığı müdahalelere karşı, aydınlar tarafından savunulan ordunun siyaset-dışı kalması istek ve özlemine dayanak oluşturmaktadır. Resmi yazının da benimsediği bu tez birçok araştırmacı tarafından sorgulanılmadan kabullenilmiştir ve birçok bilimsel çalışmada bu tezin doğruluğu vurgulanarak ileri sürülmektedir. Gerek resmi yazın gerekse bu dönemi inceleyen araştırmacılar, (istisnalar hariç) Türk Silahlı Kuvvetlerinin, devrimin bekçisi olduğu ve devrim-karşıtı güçleri ezdiğini/sindirdiğini de ileri sürmektedirler. Bu tezin ileriye sürülen birinci teze ters düştüğü belirgin olmak ile birlikte çekincesiz olarak kabul edildiğini görmekteyiz.

Bu çerçeve içinde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasal sistem içindeki işlevine bağlı olarak kurumsallaşmasını incelemek, genel geçer (cari) görüşlerinde sorgulanmasını ve doğruluklarının sınanmasını bir zorunluluk haline getirmektedir.(8)

Bu nedenle kitabın ana konusu olan ihtilalci subay eylemlerine altyapı oluşturmaları bakımından askeri, ihtilalci olmaya yönelten:

1) Din-Gelenekçilik,

2) Siyasetçi-Asker ilişkisi, ABD-AB ilişkileri

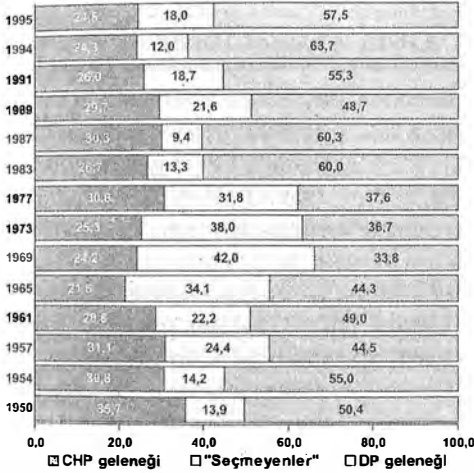
3) Ekonomi ve Toplum ilişkisi

Başlıkları altında özet metinlerle irdelenecektir.

(7) Şevket Süreyya Aydemir, “Menderes’in Dramı”, Remzi Kitb.1999, s.327.

(8) Ümit Özdağ, “Ordu-Siyaset ilişkisi (Atatürk ve İnönü Dönemleri”, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991, s.82.

“Ordu Millet Elele” Diye Diye...

Makyavel “İhtilali yapanlar, devirdikleri yönetimleri bir daha ayağa kalkamayacak hale getirmelidirler.” der. Ancak Türkiye’de her ihtilal veya muhtıra ardından devrilenler daha da güçlenerek geri gelmişlerdir. Kimler nerede yanlış yapıyor?

Yukarıda 1950-1995 arasında CHP ve DP geleneğini sürdüren siyasi partilerin kayıtlı seçmenlere göre oy oranlarını gösteren grafik. Cumhuriyet döneminde ordunun TpCF ve SF dahil, DP geleneğine karşı gerçekleştirdiği ihtilallere ve muhtıralara rağmen DP geleneği oylarının giderek arttığını gösteriyor. Seçim sisteminin kaynaklansa da 2003 yılında AKP’nin tek başına iktidar olması bu sürecin artarak devam ettiğinin kanıtı. (AKP ve Ordu arasında üstü örtülse de var olan gerilimin kaynağını bu tabloda görebiliyoruz.) Ayrıca her yıl dünyada 1 milyar 300 milyon tüketicinin eğilimini araştıran Roper ASW, 2003’te Türk halkının geleneklerine bağlılık oranının %78 olduğunu tespit etti.

Laik ve Atatürkçü yönetim arayışı ve çabalara, ihtilal ve muhtıralara rağmen, her defasında sağ-muhafazakâr bir lider ve parti ön plana çıkmış ve iktidar olmuştur. 27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra isim değiştirip yeniden kurulan partiler karşısında ihtilalciler ve muhtıracılar neredeyse çaresiz ve yorgun düşmüşlerdir. 12 Mart 1971 muhtırası ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle DEVSOL, DEVGENÇ, ÜLKÜCÜLER, AKINCILAR vb. sol ve sağ militan kadro ve örgütler yok edilirken; dernekler, meslek odaları, üniversiteler, işçi sendikaları gibi pek çok sivil toplum örgütü de tasfiye ve pasifize edilmiş, gerçekçi Atatürk devrimlerinden söz etmek bile neredeyse sakıncalı hale gelmiş, bu ise ihtilalcileri yalnız ve desteksiz bırakmıştır.

Öte yandan 1980’li yıllarda ABD’nin dayattığı “Yeşil Kuşak” (METO) uygulaması devlet eliyle İslamcılık yaygınlaştırılmış, İslam ülkeleriyle ekonomik ve siyasi ilişkilerin yanı sıra askeri ilişkiler de başlatılmıştır. Turgut Özal dönemiyle İslamın siyasallaşması, kadrolaşması ve de varsıllaşması önündeki engeller aşılmış, bu süreç

günümüze kadar sürerek en üst noktaya gelmiştir. Böylece ihtilalcilere karşı güç dengesi oluşturulmuştur. MGK halen (Gariptir ama sağcı parti liderlerinin de oylarıyla) en büyük tehdit olarak "irticai faaliyetleri" gösteriyor ve bununla mücadele için halkın desteğini arıyor. Bu destek olmaksızın ne muhtıra, ne müdahale ve ne de 28 Şubat süreci kararlarının uygulanmasının da çok güç olduğunu da görüyor. Ancak destek beklenen toplumun bir kesimi 12 Eylül 1980 İhtilali ardından pasifize edilmiş, mücadele edilmesi gerektiği söylenen Şeriatçı-İslamcı kesim ise gerek ekonomik, gerekse siyasal alanda güçlenmiş ve sonunda tek başına iktidar olmuştur. AB'nin uyum paketine de mecliste onay verip arkasına alan AKP iktidarı, MGK'nın ve 28 Şubat sürecinin olası müdahale yollarını tıkamakta mıdır?

Türk halkı kuşkusuz ordusunu seviyor. Bunun en açık göstergesi gündelik hayat. Erkek çocukları 'paşa' hitabıyla sevilip, büyütülüyor, çoğuna sünnet kıyafeti olarak üniforma giydiriliyor; asker uğurlamalarının hepsi şenlik havasında, anketlerde ordu 'en güvenilir kurumlar' sıralamasında önde.

Halk ordusunu seviyor ama onun siyasetle uğraşmasını da kesinlikle istemiyor. Hatta siyaset alanına her girişinde yanlış yaptığı ve yara aldığı kanısında. Bu kanaat şimdi ortaya çıkmış değil üstelik. İttihat ve Terakki'den beri böyle. Atatürk'ün, Cumhuriyet'in inşa süreci gibi kritik bir dönemde silah arkadaşlarına, "Ya askerlikten istifa edip politika yapın ya da ordudaki görevinize geri dönüp siyasete karışmayın" demesi onun bu gerçeği kavramışlığının ifadesiydi. Öncesini bırakalım. 1960 İhtilalinden bu yana tastamam 43 yıl geçti. Neredeyse yarım asır. O günden bu yana askerlerin örtülü ya da açıktan desteklediği, o sayede güçlenmiş tek bir siyasi parti yok. Hatta bu yolla iktidar olmaya çalışanların tamamı kaybetti.

CHP, Hürriyet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Demokrat Parti, Güven Partisi, 1970 öncesinin partileşmemiş sivil cuntaları ve daha niceleri. Ordu desteğinde (ya da zorlamasıyla) hükümet katına taşınmadı değil, ama hiçbir iktidar olamadı. Halk, eline geçen ilk fırsatta hepsinin önünü kesti.

Ancak daha önemlisi, ordunun açıktan veya üstü kapalı karşı çıkışlarının tamamı büyüdü, iktidar oldu. 27 Mayıs öncesinde DP'nin gireceği ilk seçimde kaybedeceği görünüşte ayan beyan ortadaydı. Ancak 1957'de DP ülke çapında 50 bini bulmayan bir farkla iktidarını korumuştur. Partisi Adnan Menderes'e, "Allah bana bir daha böyle bir seçim gecesi yaşatmasın" dedirtecek noktaya gerilemişti. Ama 27 Mayıs ihtilali tabloyu ters-yüz edince, ordu eliyle rakipsizleştirildiği halde CHP kaybetti. Seçimi, "Ordu millet el ele" bağrış-

ları arasında, binaları taşlanan, yöneticileri saldırılardan korkup kaçan DP uzantısı AP(9) kazandı; hem de üç kez arka arkaya.

12 Eylül 1980 sonrasında darbecilerin kuruluşunu yüreklendirip açıktan destekledikleri MDP'nin akıbeti de farklı olmadı.

Emekli General Turgut Sunalp'ın liderliğinde seçime sokulan ve kazanacağına kesin gözüyle bakılan MDP, 'ihtilal konseyi'nden izin alıp alamayacağı bile meçhul olan ANAP karşısında yenilgiye uğradı. Gerek NP, gerekse MSP, kuruluştaki AP bünyesinden kopmuş hizip olmanın ötesinde bir siyasi ağırlığa sahip değildi. Ama 12 Mart, ardından 12 Eylül cuntaları, hareketin lider kadrosu ve mensuplarının üzerine gidip onları ihtilal gerekçesi diye işaret edince, güçlendiler. Öyle ki, ordunun açıkça karşı çıktığı, ona bakarak tavır belirleyen basın adeta savaş açtığı RP'nin, neredeyse doğmasıyla iktidara gelmesi bir oldu. Seçmenler, bu partilerde liyakat, ehliyet, program, tutarlılık vs. aramadı.

Nihayet, oldum olası kendisini 'orduya yakın' hisseden ve bunu saklamayan 12 Eylül öncesinin MHP'si, belirli yörelerde sınırlı oy alan küçük bir partiyken; ihtilal idaresi tarafından 'faşist örgüt' suçlamasıyla yargılandıktan sonra, vurgularını değiştirince ikinci büyük parti konumuna geldi. AKP tablonun son örneği ve hiç şüphe yok ki 28 Şubatın siyasi ürünü. RP kadroları içinde Necmettin Erbakan'dan şikayet hep vardı. Ancak 28 Şubat yaşanmasaydı herhalde ne Tayyip Erdoğan, ne de Abdullah Gül sahneye çıkabilirdi. Keza 'devlet çekirdeği' Tayyip Erdoğan'a cephe almasa, AKP bu denli yüksek oranda oya ulaşamazdı.(10)

Avni Özgürel'in tezimizi doğrulayan bu gerçekçi tespitlerinin ardından şunu sormamız ve açmamız gerekiyor: 70 yıllık Cumhuriyetimizle övünürken, devam etmekte olan 28 Şubat süreci ve MGK kararları irticai faaliyetleri terörün de öncesinde bir tehdit olarak kabul ediyorsa(11), bir kere daha sormak gerekiyor, nerede hata yapıldı?

Bu soruyu yanıtlayabilmek için biraz daha önceye Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar gitmemiz gerekiyor.

(9) AP (Adalet Partisi), NP (Nizam Partisi), MSP (Milli Selamet Partisi), MHP (Milliyetçi Hareket Partisi), AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)

(10) Avni Özgürel, "Türk Ordusunun Büyük Dönemeci (1), Radikal 11.6.2003.

(11) Tekrar harekete geçirildiği ileri sürülen Batı Çalışma Grubu'nun 2003 raporlarında, kamuda irticai nitelikte 13 bin kadro, 1300'e yakın vakıf, 42 üni-

Cumhuriyetin Erken Dönemlerinden İtibaren Modernleştirciler Türkiye’de Sadece Sünni İslâm Dini Olduğundan Yola Çıktılar “Halk İslâmı”, Çeşitli Hurafeler ve İnançları Kural Dışı Sayarak Büyük Bir Hata Yaptılar

Dini modernleştirme eğilimleri, İttihatçılardan başlayarak Türkiye’de tek din olduğu noktasından hareket etmiştir. Dini ciddiye alan veya almayan kimseler, halk inançlarının kendi içinde anlamlı bir tür olduğunu kabul etmişler, bunun için yalnızca “hurafe”den bahsetmişlerdir. Reformcuların çabaları bu hurafeleri sökmek olmuştur. Resmi kültürün yanında gizlice yaşanan anlamlı bir halk kültürü olduğunu keşfedenlerin, bunun yanında bir “halk dini” olduğunu görememiş olmalarını, ancak Ortodoks İslâmın uzun vadede bir etkisi olarak değerlendirmek mümkündür. Zira, reformcular, halk dinini kuraldışı saymakla, Şeyhülislâmların pek de beğenmiş olacakları bir tutum almışlardır.(12)

Ziya Gökalp, Mehmet Akif ve Şemsettin Günaltay bu bakımdan aynı temellerden hareket etmişler, reformları sünni İslâmın Ortodoks şekline “yeni” ve “medeni” bir şekil verme üzerinde durmuşlardı. Bu tutum, uzun vadede, bir halk dini olduğunu bilen ve onu ciddiye alan Şihlara, hocalara ve batıl itikat ticareti yapanlara yaramıştır. Onlar “hurafe”yi ciddiye aldıkları için köylü ile alt tabakadan gelen insanlarla aynı dili konuşabiliyorlardı.(13)

versite, 1000’e yakın Kuran kursu, 485 özel okul, 500’den fazla İmam Hatip Lisesi ve 245 radyo ile televizyon irticai kesimin kontrolünde olduğunu öne sürüyor. İrticanın ekonomik büyüklük olarak 5 faizsiz finans kuruluşu, 18 holding ve 750 büyük şirketin 45 milyar dolarlık bir hacme ulaştığı belirtiliyor. BÇG’nin hazırladığı öne sürülen raporda Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün Milli Görüş’le genelgesine yönelik bilgi ve belgeler yer alıyor. Ayrıntısında ise Türkiye aleyhine irticai propaganda yaptıkları, yardım topladıkları, Türk vatandaşlarının tasarruflarını kendi işlerindeki kuruluşlara yönlendirdikleri, Türkiye’de aranan kişileri barındırdıkları bilgileri verilecek. İrticayla mücadele için 108 maddelik bir tedbirler paketi hazırlandığı, bunlardan yasa değişikliği gerektiren 31 tedbirden ancak 7’sinin yasalaştığı, 77 idari tedbirden ise ancak 12’sinin karşılanabildiği de BÇG tarafından tespit edilerek askerlerin dosyasında masaya konulacak. (Habertürk, 28 Nisan 2003.)

(12)(13) Şerif Mardin, a.g.e., s.110.

Diyanet İşleri Başkanlığının da aynı politikayı güttüğü görülür. Dine yaklaşımlarında seçkin tabakanın radikalleriyle, onlara karşı çıkan dinciler arasında bu konuda çok belirgin bir fikir birliği olmuştur. Aklımıza bu konuda hemen gelen bir soru, Cumhuriyetin nasıl oluyor da ideolojik kalıplarını köylere kadar gönderip onları rakip birer ideoloji olarak dinin karşısına çıkarmadığıdır. Bunun önemli bir yönü bizzat ümmet hissinin Cumhuriyet devrinde din meselelerinde gücünü kaybetmiş olmamasıdır. Cumhuriyet bile zaman zaman bu ümmet ideolojisinin kendinden daha kuvvetli olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır...

Kemalizm, kültürün kişilik yaratıcı katında yeni bir anlam yaratmadığı ve yeni bir fonksiyon görmediği için bir rakip ideoloji rolünü oynamamıştır. Kemalizmin Türkiye’de ailelerin çocuklarına intikal ettirdikleri değerleri değiştirmekteki etkisi yüzeysel olmuştur. Bu yüzeysellik bir dereceye kadar İslâmi geçmişimizin zorunlu bir sonucudur. İnsanın sosyal kişiliğinin ve eyleminin her tarafına sı-zan bir düşüncenin kapsayıcılığı, özellikle o kültür kalıbının içinde yetişenlerce kolay idrak edilmeyecektir. Bu ideolojik kalıplar içinde eğitilenler, yeni bir ideoloji imal ettikleri zaman da bu ideolojinin aynı kapsayıcılıkta olması gerekeceğini düşünmeyeceklerdir.(14)

Cumhuriyet bir diğer yönden de ümmet strüktürünün devamını sağlamıştır. Vatanperverlik, beraber olma ve başkalarına karşı koyma, ümmet hissinin devam ettirici bir onurdu. Okullarda bütünlük, birlik, beraberliğe verilen önem pek o kadar da ümmet fikrinden uzaklaştırıcı bir anlam taşımamıştır. Bayrak ve kahramanlık değerleri ise Battal Gazi menkıbelerinden uzak değildi. Cumhuriyetin kitapları, kahramanlık ve birlik üzerinde durdukları oranda yanlış anlamaya yol açacak bir temel kuruyorlardı. Köysel bir çevrede Mehmetçik kolayca yeniden Battal Gazi, Gazi Ali olabiliyordu.(15)

Cumhuriyet idaresinin “yeni” olarak ilan ettiği ideolojilerin arkasında yatan meşru toplum oluşturma anlayışında Osmanlı İmparatorluğuna giden önemli yapı unsurları arasında **herrschaft** (egemen) yönelimi, statü toplumunun değerleri ve halk kültürü ile aydınlar kültürünün hâlâ iki ayrı kültür kalmış olması başta gelir.

Halk kültürü ile aydınlar kültürü arasındaki farklılık, Cumhuriyet

(14)(15) Şerif Mardin, a.g.e., s.111, 112.

Türkiyesi'nde de sürdürüldü. Şerif Hulusi'nin belirttiği gibi(16) halkla ilgilenen yazarlarımız bile halkla ilgilendikleri zaman onun cehaletini göstermeye çalışmışlardır. Cumhuriyet bu "köhne" kültürel kalıpları, cahil halktan söküp atacak olan kurtarıcı olarak gösteriliyordu. Daha sonra 1950 ve 1960'larda, bazı yazarların gerçek anlamda halka dönük bir edebiyat aramalarının nedeni bu ayrılıktır. "Medeniyet" arama salt seçkinler katında yürütülen bir faaliyet olmuştur.(17)

Cumhuriyet Türkiyesi'nde din meselesini, bir taraftan modernleşmenin şiddetli isteği, diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğundan kaynaklanan bu meselelerin çerçevesi içine sokmak gerekir. Halk kültürü ile seçkinler kültürü arasında bir uçurum olması, seçkinlerin, dine önem veren kimseler olsalar bile, "halk İslâmı"nı kuraldışı saymalarıyla sonuçlanmıştır. Diğer taraftan, Cumhuriyetin seçkinleri İslâmın yüzeyde görülmesi mümkün olmayan önemli fonksiyonlar gördüğünü kavrayamamışlardır. Bunun sonucu "kültürel optimism" olmuştur. Cumhuriyet seçkinleri İslâmın kişisel fonksiyonlarını kolayca başka bir yapıya devredebileceklerini sanmışlardı.(18)

Türkiye'de 1940'ların sonlarından itibaren belirmiş olan "dine dönme" isteğinde bu bakımdan temel bir anlaşmazlık yatmaktadır. Dine yeniden önem vermek isteyenler kadar dine dönmek isteyenleri incelemiş olanlar da bu anlaşmazlığın açmazına düşmüşlerdir. Aslında, Türkiye'de "dine dönüş"ün bir tek değil, iki şekli vardır. Bunlardan biri, Ortodoks, Sünni, Ulema-yı rusumun fikirlerini devam ettirenlerdir. Bunlar İslâm dininin icaplarına toplum içinde daha geniş bir anlam tanımak istemişlerdir. İkinci dincilik, geniş halk kitlelerinin "hurafe"lere, "volk(halk) İslâm"a dönüşü istemesidir. Bu ikiliğin farkına varmayan veya "laik"ler kadar küçümseyen, "ilerici" dindarlar, bu gerçek karşısında "laikler" kadar şaşırılmışlardır. Zira, zaman zaman karşılarında hiç tanımadıkları bir İslâmın çeşitli şekilleri çıkmıştır.(19)

Bugün Türkiye'nin yapısı farklılaştıkça bu yapı farklılaşmasından doğan gerekler yavaş yavaş yeni bir ideoloji olarak şekillenmektedir. Fakat halk katında şimdilik birçok fonksiyonların kolay-

(16) Şerif Hulusi, "Türk Edebiyatını Tetkikteki Güçlükler", Ülkü, 1943, s.425. Nakleden Ş.Mardin, a.g.e., s.109.

(17)(18)(19) Şerif Mardin, a.g.e., s.110.

lıkla İslâm tarafından algılandığını görüyoruz. Doğmaya bağlı olmayan halk inançları böylece belki aydınların inançlarından daha sağlam bir sentez ve dünya görüşü haline gelecektir. Olayı, yine Türkiye’de gelişen iletişim yönünden de ele alabiliriz.(20)

Modernleşmek, kitle haberleşme araçlarının gittikçe önem kazandığı bir süreçtir. İletişim araçlarının hızla yayılması ise halk için yazmayı etkin kılmaktadır. Bundan 25 yıl önce Türkiye’deki okurların ancak çok azı Battal Gazi menkıbelerinden hoşlanan kimselerdi. Günümüzde bu gibi okuyucular artık gazeteleri satın alanların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Böylece, geçmişte az görülen İslâmi temalar, modern kitle araçları vasıtasıyla okuyucuların istekleri yönünde artarak onlara ulaşmaktadır. Bunun sonucunda bu kesim giderek meşruiyet kazanmaktadır. Buna benzer bir süreç, oruç tutmanın son yıllarda hiç görülmediği ortamlarda “tutmuş” olmasıdır. “Küçük” kültürün “büyük” kültürü kemirmeye başlaması ve kendini yavaş yavaş “büyük” kültürün kalıplarının içine yerleştirmesi yalnız Türkiye’de değil, önemli dinsel inançlara dayanan bütün ülkelerin modernleşmesinde görülen bir durumdur.(21)

1945'lere Kadar Yeraltında Tutulan Dini Faaliyetlerin Çok Partili Döneme Geçişle Birlikte Yüzeye Çıkması Sürecine CHP'nin Bulduğu Gerekçe “Kutsiyet Duygusuna Saygı”

5.2.1937’de Anayasanın 2’nci maddesinde 6 ilke olarak belirlenen Atatürkçülüğün esasları konulmuştu. Atatürk’ün ölümünden sonra özellikle 1945’lerde II.Dünya Savaşı’nın bitmesi ve değişen dünya koşullarıyla birlikte çok partili döneme geçişte dini faaliyetler, siyasal oy ve rant amaçlı olarak da kullanılmaya başlandı.

Şerif Mardin’e göre Türkiye’de 1940’lı yıllardan itibaren Atatürk devri laikliğini yumuşatmaya çalışan böylesine faaliyetlere İslâmcılık demek mümkün değildir. Çok partili hayatımızda böyle bir yumuşamayı destekleyen partilere de İslâmcı denemez. Bunların görüş ve ideolojileri İslâmi felsefeden çok batı kültürünün Türkiye’ye geçmesine karşılık alınacak pratik tedbirlerde toplanma-

(20)(21) Şerif Mardin, a.g.e., s.113, 114.

sındandır. Bu da tipik bir Anadolu lu taşralı İslâm davranış ıdır.(22)

Bu türlü partiler İslâm felsefesi yerine Kadı Birgevi'ye kadar giden taşra ürünü bir tür "püritanizm" buluruz. Bu da içki yasağı, büyüğe hürmet, tesettür ve vatandaşların cinsel hayatı üzerinde kontrol uygulaması gibi dar, popülist ve felsefik içeriği olmayan bir değerler kümesinden oluşur. Bundan çok daha geniş bir felsefi boyutu, İslâm tasavvufunun izini taşıyan Bediüzzaman Said Nursi'nin yazılarında bulmak mümkündür.

Din'in 1950'lere kadar adeta yeraltında yaşadığı söylenebilir.

1945'te Türkiye'nin demokratik süreci başlatması, DP hükümetinin Kuran kurslarına karşı takındığı tavır üzerinde de ani ve gözle görülür bir etki yaptı. Bundan sonra halk, eğer isterse fahri Kuran kursu açabilecekti. 1951'de 236 tane Kuran Kursu açıldı. 1946'dan 1950'ye kadar olan siyasi liberalleşme döneminde hem hükümet, hem de muhalefet, dinle ilgili konularda daha yumuşak bir tavır içine girdiler.(23)

CHP ilk defa diğer partilerle bir oy mücadelesine gireceği zaman, radikal laik tutumunu yumuşatma yoluna gitti. CHP hükümeti imam ve hatip yetiştiren kurslar açılması için karar çıkardı. Uygulamayı Ankara Üniversitesinde ve ilkokullarda başlattı. Hükümet ayrıca, türbelerin yeniden açılmasına izin verdi.(24)

Rekabet ortamında CHP'de dine yönelik politikalarında değişikliğe gitmek zorunda kalıyordu. Şemseddin Günaltay'ın 1949 yılında başbakanlık makamına getirilmesi bile CHP'nin seçmen arasındaki dini unsurlara yaptığı bir jest olarak yorumlanabilir. Günaltay'ın "*Kutsiyet duygusunun kaynağı dindir... Kutsiyet duygusunu inkişaf ettirsek yükseliriz... Yeryüzünde kutsiyet hükmüne, yani dine bağlı olmayan medeni bir millet yoktur.*"(25)" sözleri CHP'nin din politikasındaki değişim çabasının da bir göstergesiydi. 1945-50 yılları arasında, CHP hükümeti bir yanda dini eğitim konusunda taviz vermek, öte yanda 163'üncü maddede yeni düzenleme-

(22) Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay. 7. Cilt, s.1940.

(23) Yalçın Akdoğan, "Siyasal İslâm- Refah Partisinin Anatomisi", Şehir Yayınları, 2000, s.158.

(24) Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'de İslâmcı Akımlar", Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.158.

(25) Şemseddin Günaltay, "Memleketimizde Kutsiyet Duygusu Yaşayacaktır: Başbakan Şemseddin Günaltay'ın Nutukları", Sebülürreşad, 1949, s.157.

ler yaparak, dlnin siyasi istismarı ve şeriat devleti taleplerine karşı şiddetli bir tavır almanın yanında, dini inanç ve uygulamalara müsamaha göstermek, hatta devlet yardımı yapmak şeklinde yorumlanacak eklentiler yaptı.(26)

Dini gelişmenin, siyasi değişikliklere, özellikle de 1945'ten sonra çok partili sisteme geçişle ve muhalefetteki DP'nin 1950'de iktidara gelmesine bağlı olarak arttığı görüldü. 1945'ten sonra hem iktidardaki CHP, hem de teşkilatını yeni kurmakta olan diğer rakip partiler, 1924 yılından beri Türkiye'nin izlediği laiklik politikalarından kısmen ayrılmak ihtiyacını kabul etmişlerdi. Pratikte ise bu CHP ve DP'den her ikisinin de prensip olarak, İslâm'ın Türk toplumunda meşru bir yeri olduğunu ve dini hayatında halka yardım etmenin hükümetin bir görevi olduğunu kabul etmeye başladığı anlamına geliyordu.

***“Altı Ok içinde en devrimsel
nitelik taşıyan ilke, laiklik ilkesidir.” denilse de.***

Taha Parla'ya göre, bu durumun iki yanı vardır:

Biri sosyolojik-tarihsel, diğeri politik-ideolojik. Birincisi: Türk toplumu 1920'lerden itibaren giderek İslâmi bir toplum olmaktan çıkmıştır. Daha doğrusu çıkarılmıştır. İslâmiyet yansız devlet düzeninin temeli olarak değil, bir toplumsal ahlak sistemi olarak da dışlanmıştır. En başta Ziya Gökalp'in kuramsallaştırdığı laiklik, Kemalistler tarafından daha da ileri götürülerek uygulamaya konmuştur. Belki de Kemalist “Altı Ok” içinde en devrimsel nitelik taşıyan ilke laiklik ilkesidir. Sonuçta toplumun geleneğindeki din ögesi yarım yüzyıllık bir süreç içinde ister istemez zayıflamış, ancak bir alt akıntı olarak sürmüştür. Kemalizmin yanı sıra dine de devletin denetimi ve gözetiminde verilen görev ve işlev çok açıktır. Din, yurttaşların ideolojik olarak türdeşleştirilmesinde, toplumun depolitize edilmesinde ve çoğulcu siyasetin önlenmesinde ikinci bir ideolojik araç olarak Kemalizme yardım edecektir. Teorik-kavramsal planda bağdaşması olanaksız iki dünya görüşü, Kemalizm ile İslâmiyet, otoriter devletin çifte dayanağı olarak işlevsel planda yanyana kullanılmak istenmiştir.(27)

(26) Yalçın Akdoğan, a.g.e., s.159.

(27) Taha Parla, “Türkiye'nin Siyasal Rejimi 1980-1989” İlt. Yay. 1993.

1950'den Sonra Dinin Siyasallaşması ve İslâmcı Faaliyetlerin Yükselmesi

Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte halk arasında İslâm'a olan ilginin büyük ölçüde arttığı gözlemlendi. Üniversitelerde başlarını örten kız öğrenci sayısı artmaya ve bunun sonucu olarak uygulanan türban yasağı ülkede büyük tartışmalara yol açmaya başladı. Yine de Ramazan ayında oruç tutanların, camilere gidenlerin ve İslâmcı yayınların sayısında büyük bir patlama görüldü.(28)

1924 yılında 29 tane İmam Hatip okulu açılmıştı. Fakat sonraki yıllarda sayıları gittikçe azalan bu okullar, 1930 yılına gelindiğinde tamamen kaybolmuştu.(29) 6 Haziran 1950'de ezan tekrar Arapça okunmaya başlandı.

4 Kasım 1950'de din dersleri ilköğretim programına dahil edildi. 1951-52 ders yılında yeniden **İmam Hatip okulları** açıldı. 13 Ağustos 1956'da din eğitimi orta okul programına konuldu. 19 Kasım 1959'da İstanbul'da bir **Yüksek İslâm Enstitüsü** kuruldu.(30)

1950'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından din dersleri için hazırlanan kitaplar, Hz.Muhammed, Hz.Musa, Hz.İbrahim ve Hz.İsa gibi peygamberlerin öğretileri ve hikayeleri, bazı ayetlerin Türkçe tercümeleri ve İslâm'ın beş şartının yorumlanmış açıklaması gibi konuları ihtiva etmekteydi.(31)

1950'lerdeki DP getirdiği nefes alma dönemiyle birlikte cılız ve ürkek de olsa İslâm'ı sahiplenen ve bazı cemaatlerin kıpırdanışları başladı. **Kuran Kursları** ve hafızlık geleneğini ayakta tutmaya çalışan Süleyman Hilmi Tunahan; imanı koruma çabasını öne çıkartan Said-i Nursî, **İmam Hatip okulları** ve **İslâm enstitüleri** için mecliste mücadele eden tek tük milletvekilleri ile camilerde, köylerde dinden bahseden hocalar İslâmi hareketin ivme kazanmasına çalışıyorlardı.(32)

(28) Meral Özbek, "Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski", İletişim Yayınları, 1994, s.38. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.157.

(29) Nahit Dinçer, "1933'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi", İstanbul, 1974, s.33. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.158.

(30) Y.Akdoğan, a.g.e., s.158.

(31) Richard B.Scott, "Turkish Village Attitude Towards Religious Education", The Muslim World, 1965, c.55. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.158.

(32) A.Özcan, "Yeni Bir Cumhuriyet İçin", Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.160.

1950-60 yılları arasında 15 bine yakın cami yaptırıldı. (İmam Hatip okullarına girişler, 1960'ta 335 öğretmen ve 4548 öğrenciden, 1970'te 1547 öğretmen ve 49308 öğrenciye yükselcektir.) Kitap, dergi ve gazete şeklinde kayda değer sayıda İslâmi yayın üretilmeye başladı.(33)

Diyanet İşleri Başkanlığının bütçesi 4 bin din görevlisinin atanmasına imkan verecek ölçüde artırıldı. Alkol ve müstehcenliğe karşı kampanya başlatıldı; tahrik edici afiş asan gece kulüpleri kapatıldı, pomografi yasaklandı.(34)

Dinin siyasi alanda fazla yansıma bulması sonucu din istismarı kavramı ele alındı. 1953'te DP çoğunluğundaki parlamento, dinin siyasi propaganda amacıyla kullanılmasını yasaklayan bir yasayı onayladı. İslâmcılara karşı yapılan bu uygulamalar, çoğunluğu Kemalist seçkinler arasından gelen DP liderlerinin sosyal yapısından ileri geliyordu. DP, "Dinin siyaset aracı olarak kullanılmasına, yurttaşlar arasında sevgi ve dayanışmayı bozacak şekilde propaganda aracı yapılmasına, serbest düşünceye karşı taassup duygularının harekete getirmesine izin verilmemelidir."(35) yaklaşımıyla din istismarı iddialarının da önü alınmak istenmekteydi.

DP'nin başarısında uluslararası konjonktür kadar iç dinamiklerin de büyük payı vardır. DP hem hürriyet, hem de insanca bir yaşam vadediyordu. Demokrat Pratinin iktidara gelmesinde asıl etken girişimci sınıfın yanında, kırsal kesimin desteğini de sağlamış olması, CHP'yi laikliğinden dolayı hiçbir zaman affedemeyen dinsel gelenekçilerin de bu muhalefete katılmış bulunmasıdır.(36)

1957 Seçimlerinde Oya Sıkışan DP'li Bakanlar Bediüzzaman Said-i Nursî'nin Elini Öpmeye Giderlerse

DP başlangıçta laikliği kategorik olarak reddetmemiştir.

(33) J.M.Landau, "Radical Politics in Modern Turkey", 1974, s.176. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.158.

(34) Y.Akdoğan, a.g.e., s.158.

(35) Tarık Zafer Tunaya, "Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952", İstanbul, 1988, s.662. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.160.

(36) Ergun Özbudun, "Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma", Ankara, 1975, s.39. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.157.

CHP'nin laiklik uygulamalarını eleştirmiş ve bunun dinsizlikle eş anlama geldiğini savunmuştu. Kendisi de farklı bir laiklik anlayışını savunmuş ve ancak, **İslâmi toplum projesi**, siyasal ideoloji temeli olarak işlememiş, özünde Cumhuriyetin dayandığı laiklik anlayışına bağlı kalmıştı.(37) Bu çerçevede DP doğrudan sistem karşıtı bir hareket olarak görülmez. DP mevcut siyasi yapının ürettiği, ideolojik olarak kurucu felsefeyi dışlamayan, ancak halkın sıkıntı çektiği uygulamaları dile getirerek prim toplayan bir hareketi yeglemiştir. DP'nin kurucu kadrosu tartışmasız biçimde Atatürkçü ve laikti. Ancak CHP'ye duydukları tepki nedeniyle kendilerine oy veren dinci kitleyi de hiçbir zaman karşılarına almamışlar ve bu oy potansiyelini düşünerek dine taviz vermekten de geri kalmamışlardı.(38) Ancak giderek kötüleşen sosyo-ekonomik koşullar paralelinde 1957 seçimlerinde oy kaybetme korkusu taşıyan DP'liler, Türkiye'de din istismarı (Sonradan siyasallaşacaktır.) yapmanın ilk tohumlarını ekmeye başladılar. Geniş bir tarikat kitlesine sahip ve o dönemin teknik imkanlarını kullanarak (uçak gibi) aynı anda iki ayrı yerde görüldüğü söylenen Bediüzzaman Said-i Nursi'nin (1873-1960) oy deposuna göz diktiler.

DP'nin dini fikirlerin yayılması konusundaki yumuşamasından yararlanan nurcu gruplar, Said-i Nursi'nin daha önce yasaklanmış olan "Risale-i Nur Külliyyatı"nı yayınlamasına göz yummuş ve bunlar mahkemelerde beraat kararları almışlardı. 1957 seçimi öncesinde bazı DP'li bakanların Said-i Nursi'nin elini öpmeleri, laik çevreler ve ordu içinde büyük tepkiye neden olmuştu. 1950'den sonra gelişen dini hareketler devletten mali yardım ya da önemli bir destek almadıkları gibi resmi bir yönlendirmeye de tabi tutulmadılar. Bununla beraber dini hareketler, DP iktidarı döneminde devlet yetkililerinden sabit olmayan bir müsamaha gördüler.(39)

1960'tan sonra, MBK ve A.Türkeş'in gayretleriyle kurulan Devlet Planlama Teşkilatı gibi bürokratik mekanizmalarda ılımlı-muhafazakâr kadrolaşma başlatılırken, **Büyük Doğu, Diriliş, Hilal** gibi dergilerle **Bugün, Sabah** gibi gazetelerde fikri-aktüel, Türk-İslâmcı bir sentez oluşturulmaya çalışıldı. Şair ve yazar Necip Fazık Kısakü-

(37) Şennur Özdemir, "Türkiye'de Din-Laiklik Sorunsalı ve Siyaset Üzerine", Mürekkap, 1994, s.30. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.162.

(38)(39) Y.Akdoğan, a.g.e., s.162, 163.

rek, bu sürecin en popüler ismi olarak eller üzerindeydi. 1960 Anayasası'ndan sonra siyasallaşma, iktidar ve muhalefet partilerinin çevresindeki odaklaşmanın ötesine geçerek kurumsal sol ve sağ boyutlara ulaştı. Ancak bu yıllarda ciddi bir İslâmi hareket olmadığı için yaygın İslâmcı gençlikten de söz etmek mümkün değildir. Devrimci-ilerici gençlik karşısında ideolojik açıdan henüz ayrışmamış olan milliyetçi-dinci gençlik grupları giderek yer almaktadır.(40) Bu ise yakın bir zaman sonra ortaya çıkan ekonomik bunalım eşliğinde ve 1970'li yıllar boyunca binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanacak sağ-sol çatışmalarının ve 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 müdahalesinin kaynağını oluşturacaktır.

DP'nin 1960'ta askeri ihtilal ile devrilmesi, İslâmcı uyanışın ağır fakat kararlı bir şekilde ilerlemesini değiştirmedir. Bunu izleyen 20 yıl boyunca bu olgu etkisini hızla sürdürdü. Ülkenin sosyal, kültürel ve siyasi alanlarına İslâmcı düşünceler giderek yayıldı.(41)

1960 sonrasında İslâmcılar Adalet Partisi çatışı altında toplandıysa da AP, İslâmcı kişileri hiçbir zaman önemli mevkilere getirmedi, onları aksesuar olarak kullandı. Türkiye bu süreçte İslâmcı kimlikle siyaset yapmak isteyenlere henüz kapalıydı. Demokrat Partinin devamı gibi görülen Adalet Partisi de benzer bir toplumsal yapıyı temel alarak muhafazakâr kesimi küstürmemenin yollarını aradı. Kimi dini hareketlerin AP'ye olan yakın ilgisi MSP'li yıllarda dahi sürdü. Adalet Partisinin Nurcular gibi kimi İslâmi gruplara karşı yumuşak tutumu sürdürdüğü söylenebilir. Bununla birlikte Cumhuriyetin laiklik ilkesini vurgulayan Anayasa'nın hükümlerini aşmamak için son derece dikkatli davranmışlardı.(42)

Ancak, AP'nin **"Her Müslüman Türk göğsünü gere gere Müslüman olduğunu söyleyebilir."** sloganı, İslâm'a karşı yumuşak ve hoşgörölü tutumunu yansıtmaktadır. Bu tutumu nedeniyle daha önce DP'yi destekleyen dini grupların önemli bir kısmı AP'yi desteklemiştir.(43)

(40) Tevfik Çavdar, "Cumhuriyet Döneminde Gençlik", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, cilt:3, İstanbul, 1983, s.810. Nkd. Y.Akdoğan, s.160.

(41) Sabri Sayarı, "Politicization of Islamic Re,Traditionalism: Some Preliminary Notes", Islam and Politics in the Modern Middle East, 1984, s.125. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.160.

(42) Şerif Mardin, "Türkiye'de Din ve Siyaset", s.125. Nkd. Y.Akdoğan, s.163.

(43) Y.Akdoğan, a.g.e., s.163.

Siyasal İslâmın Yaygınlaşmasında Yarı Militan Taşeron Dernek Patlaması

AP Başkanı ve Başbakan olarak Süleyman Demirel'in parladığı 1960'larda **anti-komünizm, maneviyatçılık, muhafazakârlık** gibi değerler etrafında sağ cephe ile ittifak yapan ve örgütlenen İslâmcı gençliğin gündeminde, yeni cami ve mescidlerin açılması, **İslâm Akademileri, kız imam hatipleri, İslâm kolejleri** kurulması, kız öğrencilerin **tesettürlü** olarak okuyabilmeleri gibi açılımlar yer almaktaydı. 1969 yılı İslâmcı gençlerin milliyetçi-sağcı kamptan ayrışmaya başladıkları yıldır. Bu yıl yapılan **MTTB** (Milli Türk Talebe Birliği) seçimleri, İslâmcıların sağcılık ve milliyetçilik konumları üzerinde ki tartışmaları açığa çıkarmıştır. "**Müslüman Türkiye**" ve "**Milliyetçi Türkiye**" sloganları çekişmesi sonucu 19 Ağustos Kongresinde başkanlık seçimi İslâmcıların zaferiyle sonuçlanmıştır. **MTTB** bundan sonra "**mukaddesatçı gençlik**"in İslâmcı çizgide "billurlaşması için bir fidelik" olmuştur. Bu gençlik İslâmi sistemi kurma ideali etrafında birleşmiş ve doğrudan laik sisteme karşı tavır almıştır.

23 Ocak 1976'da Ankara'da kurulan "**Akıncılar Derneği**"nin yayın organına göre, derneğin amacı: "**İstenmeyen ve beşeri bir sistem olan Batıcı-Lâik Cumhuriyet düzeni yıkılacak, ilahi nizam kurallarının geçerli olacağı İslâmi devlet düzeni kurulacaktır. Zafer, devlet olunduğunda kazanılacaktır.**"(44)

İlahiyatçı Profesör Bahriye Üçok'un bu dönemle ilgili dikkat çekici bazı tespitleri şöyledir:

"İmam Hatip Okullarını bitiren gençlerin yayınladıkları 50. yıl özel sayısında, Cumhuriyetimizin kurucusunun adına bir kez olsun yer verilmemiştir. Aynı dergiden seçilmiş paragraflarda şunları yazıyor: '**Üzülerek ifade edelim ki, bütün İslâm ülkelerinde ve ülkemizde müminler tevhide açıklanır manada kavrayamamışlardır. Bu kavrayamamazlık sebebiyledir ki, İslâm pratik hayatın düzeni olamamaktadır. Huzur ve saadete ulaşmak istiyorsak, Allah Kanunlarını zatı gibi mukaddes tanıyalım. Müslümanlar ferdi ve içtimai hayatlarını Allah'ın emir ve yasalarına göre tanzim edeceklerdir.**'

(44) Soner Yalçın, "Hangi Erbakan?" Ankara, 1994, s.151. Nkd.Y.Akdoğan.

'İslâm, insanlığın temel sorunları hakkında değişmez çözüm yolları öngörmüş bir kez. Kural ve prensipler koyup kendini kabul eden her ferdi bunlara uymaya zorlayan bir otorite. Demokrasi ise ne bir tez ne de insanlara değişmez değer hükümleri sunabilen bir kaynak. Sadece bir metod.'

'1962 yılında din görevlileri tekamül kursunu yönettim. Kursun sonunda bir tören yapmayı teklif ettim. Müftü dahil hepsi karşı çıktılar. Oraya gitmektense işimden vazgeçerim karşılığını verdi. Ona dedikleri, Atatürk'ün anıtının bulunduğu yerd. 1967 yılında Kurtuluş Savaşı'mızı, Atatürk ünitesini işlerken, 9 yaşındaki bir öğrenci 'O gavurmuş' diye bağırdı. 1969 yılında su baskınına uğrayan bir köyümüzü ziyaret ettim. Okul harap bir durumdaydı. Köyde, sarıklı, cübbeli delikanlılar gördüm, sordum, Atabey'den gelen nur öğrencileriymiş. Muhtarı bulup sorduğumda hiçbir cevap vermedi, derhal meseleyi kaymakama intikal ettirdim. Cumhuriyetin nimetleri ile yetişmiş olan kaymakam da ilgilenmedi.'

Panislâmlık özlemi sadece eğitimsizlerin değil yarı aydınların da özlemi haline getirilmek istenmektedir. Bugün çoğu kez tanrısız cezalarla tehdit yolu izlenmektedir. *'Devlet işlerini şeriat uyarınca yönetemeyenler kafirlerdir.'*, *'Laikliğe inananlar dinsizlerdir'*, *'Atatürk, Atatürk diye Hazreti Muhammed'i unuttular' Kuran harflerini kaldırmak dinin yok edilmesini kolaylaştırmak içindir.*" diyen vaizler, artık cesaretle şeriat yönetimini övmekte, laik Cumhuriyetimizi ve demokrasiyi yermektedirler." (45)

Türkiye'de İslâm'ın kendini Türk Sağ'ından ayrıştırma çabasına 1970'lerde ve kültürel düzlemlerde rastlanır. Sömürgeciliğe karşı savaş veren ülkelerde, modern zamanlar için İslâm'ı yeniden yorumlayan yazar ve düşünürlere ait kitapların çevirisi ve yayını, bu yıllarda Türk Sağ'ı ile İslâm ve Müslümanların temel çıkarları arasında farklılık gören genç bir kuşağın yetişmesine yardım etti. (46)

1980 sonrasında gelenekçi Müslümanlarla öze dönüşçü/radikal Müslümanlar arasındaki ilk ayrım noktaları oluşmaya başladı. Geleneksel İslâm'a karşı, 19. yüzyıl doğrultusunda savunulan modernist İslâmcı akımların dışında, yeni ve radikal denebilecek bir

(45) Bahriye Üçok, "Atatürk'ün İzinde Bir Arpa Boyu", "Kontenjan Grubu Adına Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi Üzerinde Konuşma", TTKBE, 1985, s.81. B.Üçok evine gönderilen bombalı bir paketin patlamasıyla öldürülmüştür.

(46) Bulaç, a.g.e., s.193. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.162.

İslâmi düşünüş biçiminin ortaya çıkması, 1961 sonrası kültür hayatında görülen değişmelerden ve özellikle tercüme faaliyetlerinden beslenmekteydi.(47)

Sağcı İslâm tevhidi, dinamik, katılımcı ve canlı İslâm'ın yüzü maskeli düşmanı olarak lanse edildi.(48)

Ah 12 Eylül, Vah 12 Eylül

Bir toplum projesi, bir siyasi plan ABD ve Devlet eliyle dincilik

"2.Kitap"da ayrıntılarını göreceğimiz, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi, kaş yapayım derken göz çıkarmanın tipik bir örneğidir. Bu dönemde ABD ve onun etkisindeki 12 Eylül cuntasının devlet eliyle dini siyasallaştırması sonucu özellikle Nakşibendiler olmak üzere İslâmcı tarikatlar ve lobilerin ekonomik alanlara zenginlik ve rant kaynaklarına, sonuçta iktidara el atarak, topl'ım içinde güçlü bir yer edinmeleri olmuştur. Bu dönemin sivil mimarı, bir elinde viski kadehi, diğer elinde tespih şaşırtmacasıyla dünyanın karşısına çıkan cin fikirli, oportünist planlamacı tombul adam Turgut Özal'dır. Onun Freidman'cı monetarist mali anlayışıyla **"para-ayla para kazanma"**, **"Para gelsin de nereden gelirse gelsin"**, **"Anayasayı bir kere delmekle birşey olmaz"**, **"Benim memurum işini bilir"** modası ülkeye dalga dalga yayıldı. Örneğin Özal'ın Cumhurbaşkanlığı dönemindeki ANAP'lı Başbakanı Yıldırım Akbulut, rüşvet alan bir bakanını kendisine şikayet edip, onunla çalışamayacağını söylediğinde **"Boş ver, alıyorsa müteahhitten alıyor."** demesi gibi çok sayıdaki örneklerle Türk toplumunun tüm değerleri altüst edildi, yozlaştırıldı.

Çağ dışı kalmış bazı eski mevzuat değişikliklerinin reform gibi sunulduğu **"özlemleri çok, imkanları yok"** olan toplumun gözünün boyandığı bu dönemle birlikte yasa yerine BK Kararnameleri ile tüm yasalar delik deşik edilmiş, Anayasa ise bir kenara atılmıştı. Mecliste ettikleri yemini hiçe sayan milletvekilleri ve yandaşları siyasallaşmış İslâmı, rantiyeciliği ve yolsuzluğu yükselen değerler haline getirmişler, adına da kalkınma demişlerdi.

Taha Parla bu dönem için şöyle yazar: "1980'ler Türkiye'si birçok bakımdan gerilemiş bir toplumdur. Demokratik siyasetin kal-

(47) Bulaç, "İslam Dünyasında Düşünce Sorunları", 1993, s.80. Y.Akdoğan.

(48) Bulaç, a.g.e., s.193. Nakleden Y.Akdoğan, a.g.e., s.162.

maması, hukuk devletinön sönmesi, insan haklarına saygısızlık, kültürün yoksullaşması, eğitimin tek tipleştirilmesi, değer yargılarının ve ahlakın yozlaşması, yaşamın her alanında kural tanımazlık ve anomi, laikliğin terk edilmesi, vb. Burada sonuncusuna ilişkin birkaç söz söylemek istiyorum.

Türkiye, 12 Eylül 1980'den sonra laiklik konusunda 1920'lerin gerisine düşmüştür. Yalnız toplumsal ahlak sistemi değil, bireysel ahlak olarak da toplumun çağdaş yaşamdaki yeri çok küçülmüş olan din, Türkiye'de tekrar yaygınlaşmakla kalmamış, siyasete de sokulmuştur. Hem de aşırı dini gruplar ya da partiler tarafından değil, bizzat devlet eliyle. 1982 Anayasası'nda aynı zamanda Kemalizmi resmi ideoloji ilan eden bir devletin eliyle(!) Din hortlatmamış, hortlatılmıştır.

Sorunun daha önemli yanı, 12 Eylül 1980 darbesinden sonra, dinin devlet ve toplum içindeki konumunu yükseltmek üzere yapılmış olan bilinçli politik-ideolojik müdahaledir. Bir toplum projesi ve bir siyasi plan vardır.

1982 Anayasası'nın neredeyse metafizik ve teolojik başlangıç bölümünde 'Ebedi Türk vatani ve Milleti'nin yanı sıra, 'kutsal Türk devleti', 'kutsal din duyguları', 'Türklüğün tarihi ve manevi değerleri', 'Türkiye Cumhuriyetinin... maddi ve manevi mutluluğu' ifadeleri yer alır. Bunlar, 'Milli sevinç ve kederlerde... ortak' ve 'karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla' dolu bir yurttaşlar topluluğunun duygu birliğini anlatan ifadelerin çok ötesinde, dinsel anlam yükleri taşıyan ifadelerdir. **"Türk-İslâm sentezi"nin anayasa ya yansımalarıdır.**

1982 Anayasası'nın din ve vicdan hürriyetine ilişkin 24. maddesinde: 'Din ve ahlak eğitim ve öğretimi, devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.' denir. 42. madde ise hâlâ 'Eğitim ve öğretim Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda... yapılır.' denir. Oysa din öğretiminin millî eğitime sokulması, Atatürk 'ilke ve inkılâplarının, belki de en önemlisi olan laikliğin özüne aykırıdır.

Anayasanın Diyanet İşleri Başkanlığı'na ilişkin 136. maddesi de aynen şöyledir: Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda bütün siyasi görüş ve düşüncü-

lerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.

Kısacası 1980'lere gelinirken din, sosyolojik bir olgu olarak ciddi bir yükseliş grafiği çizmekte değildi.”(49)

12 Eylül ABD'nin Güvendiği Elleri Gerçekleştirildi

12 Mart 1971 ve 12 Eylül sonrasının askeri yönlerine ait ayrıntılara “2.Kitap”ta değineceğiz. Ancak burada diğer bir boyutuna kısaca bakmakta yarar görüyoruz. Emekli Hakim Albay Emin Değer soruyor:

“12 Eylül ne yapmıştır? Ne yaptığını Anayasa’dan başlayıp o dönemde çıkarılan yasalara ve dayatılan kurumlara bakarak saptayabiliriz. 12 Eylülün huzur ve güven için, toplumu, demokrasi yerine disiplinli bir yapıya dönüştürmeyi amaçladığı görülüyor. 12 Eylül liderlerinin ‘bize özgü demokrasi’ dediği sistem, Milli Güvenlik Kurulu’nun denetimindedir. 12 Eylülün bize özgü Anayasa’sı ve bize özgü demokrasisi, ABD’nin güvendiği ellerle kuruldu ve güvendiği ellere teslim edildi. 24 Ocak Kararları’nın mimarı olan Turgut Özal’a...CIA’nın Özal biyografisine göre ‘Gelmiş geçmiş en Amerikan yanlısı Türk liderine(50)

Önce Başbakan ve sonra Cumhurbaşkanı olarak.

Milli Güvenlik Kurulu’nun denetiminde; ama emperyalizmin güvendiği bir liderin ellerinde bir Türkiye elbet, ABD’nin çıkarlarının korunması yönünden çok güvenlidir. Türkiye böylece, Özal’ın sık sık yinelediği “2 binli yıllara taşınacaktır.” Çağdaş bir demokrasinin, olmazsa olmazı olan hak ve özgürlüklerin, devletin denetimine verildiği, suskun ve sinmiş insanların toplumu devlet terörünün topluma gözdağı verdiği, dış ve iç borç batağında sıkışmış, eski ve yeni yöneticilere ilişkin yolsuzlukların her gün bir yenisiyle karşılaşılan, toplumsal çürümüşlüğe ve kokuşmuşluğa doğru sürüklenen bir Türkiye... ve bu çelişkilerin ortasında, umarsız, sürekli tüketime itilen, daha çok borçlanan, hak ve özgürlüklerinin verilmesini bekleyen insanlar, bizim insanlarımız...”(51)

(49) Taha Parla, “Türkiye’nin Siyasal Rejimi 1980-1989”. İlt. Y.1993, s.217.

(50) Ufuk Güldemir, “Texas-Malatya”, s.85-86. Nkd.M. Değer, a.g.e., s.332.

(51) M. Değer, a.g.e., s.332.

ABD'nin Yeşil Kuşak Projesine Katılmanın Ödülü

Rabîtat-al Alem al-İslâm'ın Parası

12 Eylül yönetiminin Ortadoğu İslâm ülkeleriyle olan ilişkiler ve Kürt milliyetçiliğinin yükselişine olan etkilerini ise Baskın Oran'dan aktaralım:

"SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine, gerek petrol kaynakları, gerek stratejik konumu dolayısıyla kendisi için yaşamsal önem taşıyan bölgeye ilişkin yeni bir teori geliştirmekte gecikmedi. "Yeşil Kuşak" olarak adlandırılan bu teoriye göre, İran'ın "Radikal İslâm" anlayışına alternatif olarak S.Arabistan merkezli "ılımlı İslâm"ı benimseyen ülkelere destek verilerek, SSCB'yi çevreleme politikası yürürlüğe konacaktı. Böyle hem SSCB çevrelenmiş olacak, hem de radikal İslâm'ın Orta Doğu'da yayılması önlenilecekti. Türkiye, 1950'lerde olduğu gibi, ABD'den destek alarak Batı'nın Orta Doğu'da başta petrol olmak üzere çıkarlarını koruma görevini üstlendi ve bu görevini yerine getirmek üzere yeniden "aktif" politika izlemeye başladı. DP döneminin Orta Doğu politikasına siyasal anlayış açısından çok benzeyen 1980'lerdeki Orta Doğu politikasının temel farkı, özellikle 1983 sonrasında Özal'ın dış politika anlayışıyla bağlantılı olarak ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine de önem verilmesidir. "Tutucu" Körfez ülkeleriyle geliştirilen siyasal ve ekonomik ilişkilerin iç politikaya yansımaları ise 1990'larda Türkiye'nin temel sorunları olan İslâmcı hareketin ve Kürt milliyetçiliğinin yükselişi oldu." Bunun bilançosu ise 30.000'i ölü ve çok sayıda cana mal olacaktır.

"12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında giderek Avrupa'dan uzaklaşan Türkiye, Orta Doğu'yla, özellikle de Körfez ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye başladı. 1980'ler boyunca sadece siyasal alanla sınırlı kalmayıp askeri ve ekonomik alanlarda da görülen bu yakınlaşmanın ilk işaretleri 12 Eylülde verildi. Kral Halid 12 Eylül günü Kenan Evren'e ilk kutlama mesajı çekenler arasındaydı. 8-10 Eylül 1981'de Kuveyt Emiri Şeyh Cabir El Ahmet El Sabah'ın Türkiye'yi, 20-22 Mart 1982'de de Evren'in Kuveyt'i ziyaretleri Ankara'nın cumhuriyetin kuruluşundan beri ilk kez ve yoğun olarak Körfez bölgesiyle yakından ilgilendiğini gösteriyordu.

NATO üyesi olan Türkiye'deki üslerin güçlendirilerek ABD ordusunun kullanımına izin verilmesi ve Körfez ülkelerindeki ordula-

rın eğitiminin Türkiye tarafından yapılması tepki çekmeden Körfez'in güvenliğini sağlayabilecekti. Temmuz 1984'te aralarında F-5 ve F-104 pilotlarının da bulunduğu bir askeri heyet, görevi doğudaki petrol yataklarını korumak olan Kuzey Yemen sınırındaki Khamis Mushayt üssüne giderek, buradaki Arap birliklerini eğitmeye başladı. 15 Temmuzda Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk, S.Arabistan gezisi sırasında söz konusu üssü ziyaret ettiğinde, Kral Fahd kendisinden Türk askeri danışmanlarının çabalarından duyduğu memnuniyeti Evren'e iletmesini rica etti.

Bu dönemde, S.Arabistan'ın desteğiyle Türkiye ile Kuveyt arasında da benzer askeri işbirliğine gidildiği görüldü. Bazı Türk subayları Kuveyt ordusunun eğitim için bu ülkeye gittiler. (Oysa askerlerin alaşağı ettiği DP zamanında bunun tersi bir durum vardı. Menderes Hükümeti, Müslüman Araplara karşı kullanılmak üzere Beyrut'taki Hristiyanlara silah ve mühimmat yardımı yapmıştı. Bu çelişkinin ayrıntılarına "2.Kitap"ta gireceğiz.

12 Eylülle birlikte Türkiye'nin S.Arabistan'la yakınlaşması sadece dış politikayla sınırlı kalmadı; iç politikaya yansımalarının sonuçları daha uzun vadeli ve tartışmalı oldu. 1982-84 arasında yurt dışında görevlendirilen Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı din adamlarının maaşlarının, Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle 1963'te Mekke'de kurulmuş olan Rabitat-al Alem al-İslâmi örgütüne ödenmesinin, Kenan Evren'in yalanlamasının ardından gazeteci Uğur Mumcu tarafından ortaya çıkarılmasından sonra yapılan araştırmalarda, kısaca Rabita olarak adlandırılan örgütün bu dönemde Türkiye'de birçok dinsel nitelikli vakıf kurulmasına destek verdiği anlaşıldı. S.Arabistan'ın Türkiye'de etkinliğini artırması 12 Eylül dönemi ve Rabita'nın çalışmalarıyla sınırlı kalmadı."(52)

İslâm Konferansı örgütüyle ilişkiler bu dönemde geliştirilmiş, Türkiye'nin laiklik sistemiyle çelişen düzenlemeler, açıklamalar, 12 Eylül yöneticileri tarafından yapılmıştı. Bunların ayrıntılarına da "2.Kitap"ta gireceğiz. Şimdilik Orgeneral Kenan Evren'in İslâm Konferansı Ekonomi ve Ticari İşbirliği Komitesi'nin sürekli başkanlığına getirildiği ve 14 Kasım 1984'te İstanbul'da yapılan toplantıya da başkanlık yaptığını söylemekle yetinelim.

(52) Baskın Oran, "Türk Dış Politikası", 1980-2001, İletişim, 2002, s.124,

2) Siyasetçi-Asker İlişkisi, ABD-AB ilişkileri

“Bunları MGK’da söylesek, o gece darbe yaparlardı...”

Ayrıntılarına yine “2.Kitap”ta göreceğimiz bu dönemle ilgili birkaç çarpıcı örnek vermekle yetinelim.

“1980 sonrası ortaya çıkan ve özünde bir dizi farklı var oluşu içeren, yani heterojen bir nitelik taşıyan İslâmi görünürlüğü’nün davranış açısından siyasileşip, homojenleştiğini, son gelişmelerin ise bu kez homojen yapıyı radikalliğe sürükleyen bir etki yaptığını, birçok kez söyledik... Bu durumun birinci derece sorumlusu, İslâmi görünürlüğü’nü hedef alan ve tüm ülkeyi kontrol altına alan resmi bakış açısidir. İkinci derecede sorumlusu ise, devlete ve kaynaklarına yönelik bir iktidar kavgasına kilitlenen, kamusal alanı katikleştiren ve kutuplaştıran politikalarıyla RP’dir.”(53)

“Refahiyol Hükümetinin Milli Görüşçü Başbakanı Erbakan’ın bir toplantıda söylediği, daha sonra başka yerlerde de dile getirdiği 8 yıllık eğitim, laiklik tanımı. 28 Şubat kararlarına kökten itiraz, asker-sivil ilişkisi gibi bazı görüşlerini neden askere karşı ve 28 Şubat MGK’sında dile getirmediği sorusuna ise şu yanıtı veriyordu: *‘Bunları MGK’da söyleseydik, o gece ihtilal olurdu...’* Erbakan’ın bu tespit, taktik ve stratejisinin altında yatan önemli bir gerçek var; o da aynı Çiller gibi şunu söylemek istiyor: *‘Durumu görüyoruz, askeri otorite sistemi denetim altına aldı, hükümet onların elinde, bu durum darbeyi engeller, biz buna razıyız. Bu koşullarda hükümet etmeyi sürdüreceğiz...’*

Askeri vesayet ne denli vahim bir gelişmeysen, askeri vesayetten beslenmek, ona karşı çıkabilecek bir konumdayken iktidar ve iktidar nimetleri adına bunu benimsemek, hatta meşrulaştırmak da o denli vahimdir.

Böyle bir iktidar bir tek işe yarar: Para dağıtmak, nimet dağıtmak ve bunu yaparken kutuplaşmayı tahrik etmek, iktidar uğruna siyasi değerleri ve ilkeleri ayaklar altına almak.”(54)

1990’lı yıllar Türkiye’nin akla gelebilen tüm alanlarda yaşadığı

(53) Ali Bayramoğlu, a.g.e., 15 Mayıs 1997’deki makalesi: “Beşli Çete ve Olağüstü YAŞ’a Doğru” s.176, 177.

(54) Ali Bayramoğlu, “28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi” kitabından 6 Mayıs 1997’deki makalesi: “Erbakan: “Bunları MGK’da söylesek, o gece darbe yaparlardı...”, Birey Yayıncılık, 2001, s.166-168.

en kaotik dönemdir. Özetle Türkiye'deki tüm sistemlerin çöküşünü ve 2000'deki krizleri hazırlayan süreçtir. Bu sürecin mimarları ise Süleyman Demirel (Sonradan Cumhurbaşkanı), Genel başkanlıklarını Necmettin Erbakan, Tansu Çiller ve Mesut Yılmaz'ın yaptığı Refah Partisi, Doğruiyol Partisi ve Anavatan Partisi ile bunların oluşturdukları sonu "YOL"la biten koalisyon hükümetleridir.

Bu dönem hükümetlerinin en karakteristik özellikleri daha önce olmadığı kadar irticanın tırmanması; Atatürkçü, laik ve demokratik yapılanmaya yönelik saldırılar ve askerle kavgalı olmalarıdır. Bunun sonucu olarak 1997'de MGK kararları olan ve "28 Şubat" diye bilinen ve halen devam eden süreç yaşanacaktır.

Bu sürece karşı olanlar için: "TSK'yı tüm Müslümanlara ve İslâmiyete karşı gibi göstererek, halkın orduya olan güvenini sarsmak, itibarını düşürmek ve onu yıpratmak yoluyla TSK'yı irtica karşısında etkisiz bir konuma düşürmek ve bu engeli kaldırmak yoluyla, irticanın yolunu açmak" diyor, E.General N.Bölügiray.(55)

Bu dönemde parti başkanları ve onların destekçisi medyadan çıkan aşağıdaki seslere bakıldığında durumun ne kadar rayından çıktığını görmek mümkündür.

Örneğin T.Çiller'in Başbakanlığı döneminde, TSK'ya yönelik sözlerinden birkaç örnek:

"... Bu ülkeyi bir avuç omuzu kalabalık, kendini aydın zanneden cahiller mi yönetecek, sizler mi yönetecek siziz?"

"Milli hakimiyet için siz mi çalışacak sınız? Yoksa Genelkurmay'daki bir avuç ihtilalcı, cuntacı asker mi yapacak?.."

Refah Partili Milletvekili Kahraman Emmioğlu ise Org.Çevik Bir'e yönelik **"Bu kafaları duvara çarpmalı. Eğer sen politika yapacaksan, çıkar elbiseni Güreş Paşa gibi yap."**

Necmettin Erbakan'ın Başbakanlık konutunda sarıklı hocaları iftar yemeğine daveti ve bunun medyada boy boy görüntülerinin yayınlanması ipleri kopma noktasına getirecektir.

Bir gazetede yayınlanan haber ve resimlere göre, o dönemin genç parti üyelerinden Recep Tayyip Erdoğan'ın Fatih'de Usame Bin Ladin'in yardımcısı olarak bilinen ve Pentagon ve Birleşmiş Milletler tarafından aranan şeriatçı terörist Gülbeddin Hikmetyar'ın eteğinin dibinde diz çökmesi ve sonradan kurduğu AKP Genel

(55) Nevzat Bölügiray, "28 Şubat Süreci 1". Tekin Y., 1999, s.89.

Başkanı olarak 2003 yılında Başbakanlığa oturması, bu sürecin tamamlanma aşamasına geldiğini gösterir.(56)

İslâmcı medyadan TSK'ya yüzlerce saldırıdan bir örnek de:

“Türkiye’nin başına çöreklenen çeteler, cuntacılar, omuzu kalabalık bir takım zorbalara, Sincan sokaklarını tanklarıyla kirleten işgalciler...”, “... zırha bürünmüş ödleler.” gibi daha da çoğaltılabilecek tutarsız ve akıldışı saldırılar karşısında asker birkaç defa nizamiyeden dönüyor.(57)

Anayasa ve laiklik ihlallerinin yoğunlaştığı bu dönemde ettikleri yemini yine hiçe sayan parlamenterler ve yandaşlarının siyasallaşmış İslâmcı faaliyetleri dolu dizgin gidecek, 28 Şubat süreci delik deşik edilerek, gazete manşetlerinde sık sık asker rahatsız başlıkları görülecektir.

Biri AB’li Diğeri ABD’li

İki Müttefikimizin(!) İki Yetkilisi(!):

“Türkiye’de Ordunun rolünden hoşnut değiliz.”

Genelkurmay Başkanı H.Özkök’ün 26 Mayıs 2003’te Cumhuriyet Gazetesinde çıkan “Genç subaylar rahatsız” başlıklı haberle ilgili olarak düzenlediği basın toplantısının ardından, AB yetkilisi ve Avrupa Komisyonu Dışişlerinden Sorumlu İngiliz Üyesi Chris Patten, “Türkiye’de ordunun rolünden hoşnut değiliz. Türkiye’deki siyasi iktidarların askeri makamlarla diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bir ilişki içinde olması gereklidir. Türkiye’nin AB üyesi olmasının gereklerinden biri Avrupa ülkeleri gibi davranmasıdır.” dedi.

Gerçekte Patten’in bu açıklamasının nedeni, ABD Savunma Bakan Yardımcısı P.Wolfowitz’in: “Türk ordusu Kuzey Irak konusunda daha güçlü siyasi tavır almalıydı.” sözüne verdiği karşılık bağlamındaydı. Patten: “Wolfowitz’in Türk ordusunu eleştirmesi beni şaşırttı. Hiçbir Amerikalı yetkili Britanya ya da Yunanistan’a giderek, ordunun daha güçlü siyasi bir rol üstlenmesini söyleyemez.” diyerek, ABD’ye de sözde bir uyarıda bulunmuştu.

Biri AB’li, diğeri ABD’li iki müttefikimizin(!) iki yetkilisi(!), Türk ordusunun Türk yönetimi içindeki konumu, neleri yapıp yapmaya-

(56) Star Gazetesi, 10 Temmuz 2003.

(57) Nevzat Bölügiray, a.g.e., s.91, 92.

cağı hakkında dünya basınına fetva verircesine yaptıkları bu açıklamalar, her türlü diplomatik nezaketi ve ülkeler arası ilişki kuralarını hiçe sayıyorsa bu haddini bilmezliğin kaynağı nedir?

Asker diyor ki, "Bizi bu ülke için vazgeçilmez kılan, yalnız elimizdeki son toprağa dikilmiş kem gözler, çevremizdeki tehditler değildir. Artık, yalnız Türkiye için değil, bütün ülkeler için geçerli sayılan bir genel ilke de var: İç ve dış güvenlik bir bütündür; güvenlik kavramı da, çağımızdaki niteliğiyle, eğitimden ekonomiye kadar ülkenin bütün sorunlarıyla ilgilenmemizi, o konulardaki durumları izlememizi zorunlu kılıyor. Çünkü konuların her birindeki zayıflıklar güvenlik sağlama ve savunma gücümüzü de zayıflatır. Böyle olunca, bu açıdan bizi endişelendiren noktaları siyasi sorumluluk taşıyanlara duyurmamız ve yine o konularda tavsiyelerde bulunmamız doğaldır."

Siyasiler bunları bilmiyor mu?

Avrupa diyor ki, "Öyle şey olmaz, bizim geleneğimizde askerler sivillere tabidir. Bırakın iç ve dış tehditlerin değerlendirilmesini, savaşın kendisi bile generallere bırakılmayacak kadar ciddi iştir. Birliğimize üye olmak istiyorsanız, askerin ülke yönetimindeki etkisini azaltın, Milli Güvenlik Kurulu'nu yeniden düzenleyip bizdeki örneklerle benzetin." M.Soyсал bu iki tespitin ardından soruyor:

"Hangisini dinlerseniz? Yüreği sizin toprağınız için titreyeni mi? Umurunda olmayanı mı?"

Yüreği titreyen, toplumun en iyi yetişmiş kesimi de olsa her zaman doğru düşünmeyebilir ve hata bile yapabilir; ama sizdendir ve ayrıca kendi içinde ortak akı üretme, yanlışlarını görüp düzeltme mekanizmalarına da sahiptir.

Umurunda olmayan ise, maddeten ve manen çok iyi donanımlı da olsa, onun doğru düşüncüsü ve davranışını ancak kendi çıkarı doğrultusunda olacaktır.

Herşey bu kadar açıkken, şu günlerde hayretle görüyorsunuz ki, "Bizim askeri değil, Avrupa'nın politikacısını dinleyelim" diyen ve yazıp çizen yaşlı başlı koca adamlar var aramızda. Üstelik, geçmişlerinde asker emrine girmişlik de bulunurken.(58)

(58) Mümtaz Soyсал, "Ordu ve Avrupa", Cumhuriyet Gazetesi, 26.5.2003.

“İç ve dış egemen güçlerin etkileriyle Batı’nın doymak bilmeyen istek ve istemlerini...”

ABD Türkiye ilişkilerinin askeri kanadında önemli görevler almış E.Amiral Tanju Erdem, M.Soyсал’ın bu iki tespiti tam da bu noktaya parmak basarak, daha farklı boyutlara da değiniyor:

“Bu cepheleşmeyi yaratan olay ve eylemler son günlerde açık seçik ortaya çıkmıştır. İç ve dış egemen güçlerin etkileriyle, yaşanan ekonomik bunalımın baskılarıyla, ülkeyi yönetmenin Batılı güç odaklarıyla iyi geçinerek mümkün olabileceği sanısıyla ya da kendine özgü niyet ve hesaplarla, belki de hepsinin bileşkesi olarak siyasal yönetim, birbiri ardına Batı’nın doymak bilmeyen istek ve istemlerini karşılayacak konuları gündeme getirmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası çok partili demokrasi döneminde ABD’nin gönüllü güdümüne girmesini izleyen günlerde Cumhuriyetin temel değerlerinin sürekli aşındırılarak bugünlere, Osmanlı İmparatorluğu’nun son günlerine benzer koşullara geldiğimizi gören, bu gidişi durdurmak için çareler arayan, uyarılarda bulunan, halkımızı aydınlatmaya çalışan, dikkatle, ihtiyatla hareket edilmesini isteyen ulusal güçler. Türk egemen medyası, bu mücadeleyi Türk halkına yansıtmayarak ya da sözde demokrasi ve popülizm adına, emperyal güçlerin istediği, Cumhuriyetimizin temel değerlerini aşındıran her girişimde halkımızı yanıltarak, sistematik bir propagandayı ve psikolojik savaşı bilinçle yürütmekte.

Dış politikada ABD yönetiminin tehdit ve hakarete varan hareketlerine karşın; komşularıyla iyi geçinme ve bağımsızlık ilkelelerini bir yana atıp, ABD’den af dileyen bir tutum içine girerek orada he türlü verilecek göreve hazır olduğumuzu belirtmek. ABD ve AB, Yeni Dünya Düzeni oluşturulmasında Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkeyi teslim alacak isteklerde bulunabilirler. Doğru olanı, Türkiye yönetimlerinin tarihin gerçeklerinden doğmuş bağımsız, üniter ulus-devleti, onun ulusal kurumlarını, ulusal ekonomisini, ulusal kültürünü, ulusal güvenlik sistemlerini Cumhuriyetin temel değerlerini koruyarak modernize ve reforme etmektir.(59)

“Siyasi partilerimiz de faili meçhul.”

TBMM Faili Meçhul Cinayetleri Soruşturma Başkanı Sadık Avundukluoğlu

Son 50 yıl boyunca gerek medyada, gerek Genelkurmay açıklamalarında sık sık kulağımıza gelen “Asker rahatsız” sözcüğünün başlıca ve en önemli nedenlerinden biri Türk devletini yönetmeye seçim sandığından gelen(!) hükümet kadrolarının halipürmelali.

S.Avundukluoğlu, 50 yıldır Türk siyasi yaşamı için söylenen ve yazılanların hepsine kısa bir özet getiriyor: “Yani Türkiye’de siyasi partilerin başlarına gelen insanlar, delegasyonun belirlenmesi, onların bir kişiyi seçmesi, bunların hepsinin faili meçhul. Siyasi partilerin işbaşına gelmesi de faili meçhul. Bir yandan gelişiniz ve gelirleriniz gayri meşru olacak; ama bir yandan da siz meşru zeminde siyaset yapmaya kalkışacaksınız. Yok öyle birşey. Bu yanlış... Siyasetin ideallerinin olması lazımdır. Devlette görev yapanın siyasi parti genelbaşkanı olmasına gerek yok.” dedikten sonra, seçmen profiline de ilginç bir gönderme yapar: “Türkiye’de 20 yıldır bir televole kültürü oluştu. Bu televole kültürünün etkisindeki oy potansiyeli tahminime göre bugün en az %25’tir.”(60)

“Bu memleketin derdi, herşey olup, hiçbir şey olamamak.” Mine G.Kırıkkanat

Bu faili meçhuller tablosuna bakarak:

“Bu memlekette kanun dışı adamların bakan olduğu bu hükümet (AKP), titizlikle uyduğu yasaları titizlikle uyguladığı gerekçeyle Cumhurbaşkanı’na dış biler, demokrasiyi çalıştırıyor, veto ediyor diye içerler ve zaten olmayan yetkilerini kısmak, daha doğrusu sesini kesmek ve görev süresini kısaltmak peşindedir.

Bu memlekette, bu parti iktidar olurken, ‘it dedin mi, demedin mi’ diye tekme tokat birbirlerini döven iki kabadayıdan biri Prof.Dr., diğeri de Doçent Dr. olabilmektedir: EÜ öğretim görevlileri Kemalettin Kara ve Ali Öztürk.

Ama bu memlekette zaten Başbakan Kasımpaşalı olup, o üniversitelere türban üstü peruklu kafalarla girilmektedir.

Zaten bu memlekette devlet yasa, hükümet iktidar, bakan adam, millet yurttaş, her sanatçı sanatçı değildir. Basın ise mem-

(60) Leyla Tavşanoğlu ile Söyleşi, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Temmuz 2003.

leketin aynasından ibarettir

Bu memleketin derdi, 'olmak ya da olmamak' değil. Olamamak. Her Şey olup, hiçbir Şey olamamak.'"(61)

Türkiye'yi Kim Yönetiyor

Hiçbir Şeyi olmamak olan toplum için E.Koramiral Atilla Kıyat soruyor: "Türkiye'yi kim yönetiyor?"

"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti yönetiyor tabii. Silahlı Kuvvetler Türkiye'de bir güç, bir baskı unsuru ama, siyasiler görevlerini iyi yapmıyor. Türkiye iyi yönetilmediği için bazı konularda asker müdahil oluyor. Bir de Türkiye'de belli konulara doğru teşhis konuyor ama tedavi yanlış yapılıyor. 70'lerin sonunu düşünün. Diyarbakır'a giren otobüsün Őoförü, 'Başkentimize hoş geldiniz' diyordu.

Olaylar sürdü ve 12 Eylül'e gelindi. 80'lerin başında bölgede terör başladı. Siviller senelerce birçok işi askere yaptırarak rahat ettikleri için bu birikim sivil kesimde yok. Asker üzerinde sivil otoritenin tesis edilmesi gibi bir sorunu da yaşamıyorlar nedense. Çünkü siviller sorumluluktan korkuyorlar. Oysa sivil kesim Silahlı Kuvvetlerin icraatını bizzat kontrol etmekle yükümlüdür. Bütün demokrasilerde bu böyledir. Ama kendi işini Silahlı Kuvvetlere yaptıran bir siyasi otorite, hele askerin işini kontrol etme aşamasında, askeri nasıl kontrol edebilir ki? Bazen gündeme geliyor. 'Genelkurmay Başkanı'nı Savunma Bakanlığına bağlarsınız. Milli Güvenlik Kurulunu da lağvedersiniz. Böylece askeri kontrol edersiniz' deniyor. Askeri böyle kontrol etmek hiç mümkün değildir. Sivil kesim kendi görevlerini üstlenmekten korkmayacak ve bu iş için gerekli birikime sahip sivil kadroları yetiştirmek ihtiyacını hissedecek. Asker her işi kendisinin üstlenmesinden çok da mutlu değil."

Başlangıçta vurguladığımız gibi halk ve politikacısıyla sivil kesim ihaleci konumunda.

Malum Çevrelerden İnciler

Batı sistemi içine giriyorum diye, 150 yıldan beri çırpınan, çırpındıkça, dünya ülkeleri sıralamasında en alt sıralara düşürölmeye devam eden Türkiye'nin 2003 yılında geldiği noktayı Batı'dan ge-

(61) Mine G.Kırkkanat, Radikal Gazetesi, 6 Temmuz 2003.

len iki açıklamayla değerlendirelim.

AB'de, kendisinin oturmadığı sadece adının olduğu Türkiye Masasının Şefi.Verheugen, tüm umutlarını ve geleceklerini AB'ye bağlayan aidiyet problemlili malum işbirlikçi çevrelerin gözlerinin içine baka baka defalarca söylediğı lafı tekrarlıyor: "*Türkiye'nin Avrupa Birliğı tam üyeliğı söz konusu değıl, özel statü düşünülebilir.*" derken, ABD yöneticileri de koro halinde: "*Irak konusunda Türkiye hata yapmıştır, özür dilesin. İlişkilerimizi öyle belirleyelim.*" diyorlar ve Kuzey Irak'ta Süleymaniye kentinde görevli 3'ü subay, 8'i astsubay 11 askerimizin kafasına çuval geçirip, ellerini kelepçeleterek Bağdat'a götürüyorlar.(*)

Tüm bu olan bitenler karşısında Türk ve dünya gerçeklerine üç maymunun ikisi gibi "*görmüyorum, duymuyorum*", diyenler, ancak üçüncü maymun gibi yapmıyor, durmadan konuşup yazıyorlar.

Türkiye gerçeğini en iyi bilenlerden biri olan İsmet İnönü, Kasım 1945'te TBMM'nin yeni dönem açılış konuşmasında herkesin kulağına küpe olacak sözler söyledi: "*Demokrasinin her millet için, müşterek prensipleri olduğı gibi, her milletin karakterine ve kültürüne göre birçok özellikleri de vardır. Türk milleti kendi bünyesine ve karakterine göre, Demokrasinin kendi için özelliklerini bulmaya mecburdur.*" Paşa çok doğru söylemiş. O gün, bu gün bütün gelişmiş ülkeler de böyle yapmıştır.

Malum işbirlikçi çevreler, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün "Sosyo Ekonomik ve Kültürel" verilerine şöylesine bir göz atsalar ortaya çıkan Türkiye tablosunun Batı sisteminden ne kadar uzak ve farklı bir dünya olduğunu göreceklerdir.(**) Özellikle son tartışma konusu olan ordu üst kademesinin Avrupa Birliğine karşı olduğunu kanıtlamaya çalışmaları ve suçu askerlere yıkma ve yıpratma çabalarına ait çok sayıdaki örneklerden biri olan uzunca bir makalenin bazı bölümlerinde bakın neler yazıyor:(62)

(*) Bu konuda basına yansıyan D.Rumsfeld'in mektubuna göre 11 Türk askeri Türkmenlere eğitim ve silah desteğı veriyormuş. Kendileri binlerce mil öteden gelerek koskoca bir ülkeyi tüm dünyanın karşı çıkmasına rağmen 1 ay bombardıman ediyor, 10 bin masum insanı öldürüyor, bu amaçla Kürt gruplarını silahla donatıyor, eğitiyor ve 100 bin askeri ile bölgede işgal ve operasyonlar düzenliyor. Tüm bu uluslararası illegal hareketlerine karşın 11 Türk askerinin Türkiye'nin 100 yıllık bölge sorununa yönelik en ufak girişimi istenmiyor.

(*) BM 2003 insani gelişmişlik raporunda Türkiye, 175 ülke arasında Şili, Tayland, Kosta Rika'dan sonra 96'ncı sırada.

(62) Kazım Berzeg, Radikal Gazetesi, 30 Haziran 2003.

“Çağımızın önde gelen saygın demokrasi teorisyenleri arasında, bir ülkede demokrasinin olabilmesi için öncelikli şart, Silahlı Kuvvetlerin siyasete karışmaması ve sivil yurttaş denetimi altında bulunması olduğu konusunda ittifak vardır...”

Dünyanın en gelişmiş ülkelerinin ordularının komutanları, sivil kadroların emrinde olmayı kabul ediyor... Sadece Güney Amerika, Orta Doğu gibi geri kalmış bölgelerde askerler ülke yönetimine hakim oluyor.”

Makale yazarının tezini özetleyen bu başlıklar altındaki metnin kaynaklarının tamamı ise 1959-95 tarihleri arasında yayınlanmış 5 Batılı yazara ait kitaplar olup, bu kişilerin Türkiye gerçeğiyle uzaktan yakından bir alakaları yok.

Türk siyasal yönetim biçiminin gerçekliğini ortaya koyan onbinlerce taze örnekten en tazesini, MGK Genel Sekreteri Orgeneral Tuncer Kılınç'ın şu sözlerinde bulabiliyoruz:

“Milli Savunma Bakanlığında müsteşarlık yaptığım üç yıl boyunca 5 bakanla çalıştım. Bir bakanın kendi sahasında tamamen ulusa hizmet etmesi gerekirken, aksine parti tabanına veya seçildiği bölgeye yöneliyor. Bakan yeteneğinin %90'ını kendi partisine yönlendiriyor. Bir takım iş takipleri veya gelecek seçimi düşünerek hareket ediyor.”(63) BM 2003 raporuna göre Türk siyasetçisinin anlayışı 1975'te 99 ülke arasında 54'üncüyken, 2003'te 173 ülke arasında 96'ncı sırada. Makale yazarı model aldığı gelişmiş Batı ülkelerinde böyle bir siyaset anlayışını da tespit edebilmiş mi, acaba?

AKP Genelbaşkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat, TSK'ya:

“Siz kendinizi kimden koruyorsunuz?

Halktan mı?” diyor.

“Biz o elbiseyi dışarıda bıraktık.”, “Değiştik” demesine rağmen, Milli Görüş'e arka çıktıkları deklare olan kimi AB ütopyasına ve bitmeyen yol haritalarına rağmen, Mecliste onayladığı uyum paketinin ardına sığınarak, Orduyu alışılmışın dışında ve kırıncı bir biçimde itham eden sözler sarfetmekten de geri durmuyorlar.

Bunun en çarpıcı örneklerinden biri AKP Genelbaşkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat(64), devlet bütçesinden Ordu için

(63) Cumhuriyet, 18 Mayıs 2003, s.1.

(64) AKP Genelbaşkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat, “Cumhuriyetin er-

bütçeden büyük pay ayrıldığından yakınlıkla:

"- Siz güvenliğinizi için, bütçenin %30-40'ını ayırıyorsanız, halktan kopuk bir sisteminiz var demektir. Siz kendinizi kimden koruyorsunuz? Halktan mı? Böyle hukuk devleti olmaz..."(65) di-
yebiliyor. Ayrıca "6.AB Katılım Ortaklığı Belgesi" ve "Uyum Paket-
lerinde" yapılan değişikliklerle ilgili olarak, "her kesimin görüşleri-
ni alacağız" diyen AKP hükümeti, Ordu adına görüşlerini bildiren
Orgeneral Kılınc'ın 8. madde ve özel televizyonlarda ana dilde ya-
yın konusunda hassasiyetini belirten mektubuna karşı, Dengir Mir
Mehmet Fırat, 20 Mayıs'ta:

"- Sayın Kılınc'ın uyarı yapma yetkisi yoktur. Bunlar MGK'da
görüşülebilir. MGK ise ancak tavsiye kararı verebilir. Uyarı yapma
yetkisi yoktur." dediğinde, Genelkurmay 2.Başkanı Org.Yaşar Bü-
yükanıt:

"- Türkiye Cehennem çemberinin ortasında, çevremizdeki
coğrafya değişiyor. Ayrıca 500 yıldan beri kendi halkımıza Türk-
çe'yi öğretememiştik, asıl ayıp budur." yanıtını vermişti.

AKP Genelbaşkan Yardımcısı Şahin ise:

"AB Uyum Paketi elbette revize edilecek. Ancak MGK istedi-
ği için değil, biz yaparız." gibi sataşmalar yapılırken, MGK'nın bir
yarısını kendilerinin temsil ettiğini nasıl da görmezlikten geliyor-
lar, hayret doğrusu. AKP'nin bir kesimi de "Orduyla aramızda hiç-
bir sorun yok, asker bizim askerimizdir." gibi yaptıkları ve söyle-
dikleri arasındaki çelişkiyi ortaya koymaya devam etmektedirler.

AKP'li Meclis Başkanı Bülent Arınç'ın eşi Münevver Arınç'la
birlikte neden oldukları türban krizi, AKP'nin devlet içindeki kadro-
laşmaları, Cumhurbaşkanlığı Sezer'e gönderdikleri hemen tüm yasa
tasarılarının neredeyse Anayasaya aykırılığı nedeniyle geri iade
edilmesi gibi birçok tutarsızlıklar kitabımızın amaç ve kapsamı dı-

ken döneminde patlayan Kürt isyanlarının önderlerinden Şeyh Sait'in torunu-
dur. Şeyh Sait, İngilizlerden aldığı destekle din maskeli ayaklanma çıkarmış,
Musul'u kaybetmemize neden olmuştu. T.Erdoğan'ın danışmanı ve AKP ku-
rucu üyesi olan H.Cüneyt Zapsu da Kürt Teali Cemiyeti'nin kurucusu "Kürdis-
tan'da Kürtten başka hiçbir millet yoktur." diyen Abdurrahim Zapsu'nun toru-
nu. Abdurrahim Zapsu, Said-i Nursi'nin avukatı ve dava arkadaşıydı. (Ergün
Poyraz, "Hilafet Ordusundan Arap Kürt Partisine", Toplumsal Dönüşüm Yayın-
ları, 2003, İstanbul, s.37.38.

(65) Cumhuriyet, 18 Mayıs 2003, s.1.

şında olduğu için bu konulara girmiyoruz. Ancak kısaca söylemek gerekirse, 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu ve 70 yıllık Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hiç görmediğim son derece planlı “şaşırtmaca”, “taktik”, “takiyye” dizileri art arda oynanmaktadır; inşallah hayırlı olacağını umduğumuz son sahnelerini hep birlikte göreceğiz.

“TSK ile ‘uğraşmak’, kimseye ve hiçbir kuruluşa hayır getirmemiştir ve de getirmeyecektir.”

E.Orgeneral Kemal Yavuz

2.Ordu Komutanlığı yapmış olması nedeniyle Güneydoğu Anadolu, Kuzey Irak ve ABD’nin bölgeyle ilgili politikalarını çok yakından bilen E.Orgeneral Kemal Yavuz, AKP’nin TSK ile ilgili politikalarını şöyle değerlendiriyor:

“TC Devleti tarafından TSK’ya verilen görev, 211 no ve 4.1.1961 tarihli **‘TSK İç Hizmet Kanunu’nun Bölüm C Md. 35’ de ifade edilmiştir ve şöyledir: ‘Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevi, Türk Yurdunun ve Anayasa ile tayin edilmiş Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır.** Bu kanun maddesi ile ilgili açıklamada ise şöyle deniyor: ‘İç Hizmet Kanunu’nun 35. maddesi, TSK’nın sadece dıştan gelen tehdit ve saldırılara karşı değil, aynı zamanda ve kimi zaman bundan da önemli olabilecek iç tehdit ve saldırılara karşı da Türkiye Cumhuriyeti’ni, Cumhuriyetin vazgeçilmez ilkelerini, özellikle Atatürk ilke ve inkılaplarını koruma ve kollama görevi ile görevli olduğunu açık ve net olarak belirtmiştir.’

Bu Anayasal ve yasal zemin üzerinde, mevcut hükümetin durumu ve tutumu nedir? Akli başında herkesin gördüğü durum ve tutum şudur: Hükümet, kendi ideolojisi doğrultusunda, bildiklerini yürütmektedir. Toplumdan veya TSK’dan bir tepki ile karşılaştığında, geçici olarak duraklamakta ya da bir adım geri atmakta veya atar görünmekte, fakat asla bildiğinden, yapmak istediğinden vazgeçmemekte, öngördüğü istikamette ilerlemeye ısrarla devam etmektedir. Diğer yandan, AB’nin Kopenhag siyasi kriterlerinin arkasına sığınarak, TC Devlet düzeni içinde, TSK’nın yerini ve önemini küçültücü manevralar çevirmeye çalışmaktadır. Görülen o ki, halkımız onlara ‘Bölük Dur!’ deyinceye kadar da bu sakat yolda ilerlemeye devam edecekler.

TSK, yılbaşından bu yana, dört ay içinde üç defa (8 Ocak, 26

Mart ve 5 Mayıs) kamuoyuna 'Görüş Bildirimi' yapmak zorunda bırakılmıştır. Ve ne büyük gaflettir ki, Sn.Başbakan, bu bildirimleri 'Askerlerin kendi değerlendirmesidir' ifadesi ile küçümsemekte ve başından savdığını zannetmektedir. TSK ile 'uğraşmak', kimseye ve hiçbir kuruluşa hayır getirmemiştir ve de getirmeyecektir. Zira onun gücü, Anayasa ve yasalardan ve ondanda önemli olarak Türk halkının yüreğindeki sevgi ve güven duygularından kaynaklanmaktadır."(66)

ABD'ye Entegrasyon ile Sivil Yönetimin, Özel Sektörün Güçlendirilmesi ve Liberalleşmenin Türk Ordusu Üzerindeki Etkisi

Bir İngiliz gazetecisi, Pentagon ve ABD Savunma Bakanlığı Danışmanlarından "Karanlıklar Prensi" olarak bilinen Richard Perle'ye: *"ABD küresel güç olarak tüm dünyayı, hatta İngiliz halkını bile korkutuyor."* dediğinde, R.Perle: *"İnsanlar neden olduğumuz endişeyle yaşamaya devam etmek zorundalar."*(67)

Tüm dünyada akli başında olan, olmayan herkesin bildiği gibi **Pentagon, Wallstreet ve Federal Reserve** üçlüsünün taşeronluğunu yapan Şahin G.Bush ve ekibinin yönetiminden kaynaklanan bu kabadayılığa Victor Davis Hanson ilginç bir tespit yapar: *"ABD'nin günümüzdeki askeri üstünlüğünden şeytani bir zevk duyan tipik bir Amerikan tavrı, bazen kaba bir 'WASP' (Beyaz-Anglo-Sakson-Protestan) savunmasına dönüşüyor. Batılı orduların en büyük tehlikesi zayıflıkları değil ama benzersiz öldürme güçleridir."*(68)

Doğal olarak benzersiz öldürme gücü için yüksek teknoloji ve büyük sermayeye gereksinim vardır. Sermaye ise dünya pazarlarının sömürülmesindedir. Bu pazarların denetim ve egemenliğinde olması için ABD, yaklaşık yüzyıldan beri dünya genelinde siyasi, ekonomik, askeri ve mali politikalar yürütmektedir. Türkiye'de bu politikaların içine sokulmuştur.(69)

(66) Kemal Yavuz, "TSK'yla Uğraşmak", Müdafaa-i Hukuk, Haziran, 2003, s.9.

(67) 13 Temmuz 2003, NTV Televizyonu.

(68) Victor Davis Hanson, "Batı Neden Kazandı", Aykırı Tarih, İst., 2003, s.7.

(69) "Doktrin", "strateji" ve "plan" başlıklı olarak sayılabilecek yüzlerce örnekten önemli olanları: Hemen hemen tüm ABD başkanlarının adını alan doktrinler ile "Dual Containment" (Çifte Kuşatma), "Detent" (Yumuşatma), "METO"

Bu güncel girişten sonra ABD'nin Türkiye ile ilişkileri ve Türk Ordusu üzerindeki etkilerinin gelişim süreci ve nedenlerine kısaca bakabiliriz.

ABD ile Sovyetler Birliği arasında başlayan Soğuk Savaş'ta, ABD kapitalistlerinin çevre alanlarındaki yatırımları ve ABD hükümetinin çevre devletlerine mali ve askeri yardım sağlaması, ABD dış politikasının önemli bir ögesi haline geldi. Türkiye'de kapitalist dünya sisteminde merkez-çevre ilişkilerinin işleyiş biçiminde meydana gelen değişiklikler de özel bir önem kazandı. Soğuk Savaş, "Demir Perde", "Kapitalist"- "Komünist" bloklaşmasının başlamasıyla birlikte Türkiye'nin rolü, Batı Emperyalizminin ileri karakolu, tarımsal kaynağı ve sanayi ürünlerinin alıcısı olarak tespit edilmiştir. Nitekim ABD'nin ciddi yazarlarından Walter Lippman, 1 Nisan 1947 tarihli Newyork Herald Tribune'de bunu açıkça yazmaktadır: *"Türkiye ve Yunanistan'ı gerçekten yardıma muhtaç oldukları ya da demokrasi modeli teşkil ettikleri için seçmedik. Bu ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin kالبine ve Karadeniz'e açılan stratejik kapılar olduğu için seçtik."* şeklindeki ifadesi ABD'nin yetkili ağzlarında da sık sık tekrarlanmıştır. Kapitalist sistemin geleceğı bakımından atom bombasının komünizmi önlemeye yetmediğini gören Washington, kapitalizmin dünya sistemini ayakta tutması amacıyla harekete geçmiştir. Türkiye'yi de Sovyetleri kuşatacak (Containment) ülkelerden satranç oyununun önünde yer alan piyonlardan biri olarak görecektir. Konjonktüre bağılı olarak yandaşlık ve ekonomik kalkınması için kendince gerekenler yapılacaktır.

TSK'nın devlet içindeki konumunun kökten değişmesi dışında, bu dönemin karakteristik özelliğı, TSK'nın askeri malzeme ve giderek askeri doktrin ve strateji açısından ABD'ye bağımlılığının ilk adımları bu aşamada atılmıştır.

(Middle East Treaty Ogranisation - Yeşil Kuşak), "Englarment" (Genişleme) ve en yeni proje US Naval War Collage'de askeri stratejist Thomas Banett'e ait Disconnectedness Defines Danger başlıklı olanıdır. (Türkiye bu projede taşeron olarak kullanılıyor.) Hedefteki ülkeler ise "Rouge States" (Haydut Devletler), "Repressive Regime" (Baskıcı Rejim), "Chronic Conflicts" (Kronik Çatışmalar) olarak tanımlanmakta. IMF, Dünya Bankası, IFS ile ABD'nin sömürgeci mali politikalarını belirlerler. (ABD-Türkiye ikili açık-gizli askeri ve ekonomik anlaşmalar ile Türk-ABD askeri-politik bireysel ilişkilerle ilgili bir çalışmamız yayına hazırlanmaktadır.)

ABD Başkanı Truman, 12 Mart 1947'de Senato ve Temsilciler Meclisi'nin ortak toplantısında Türkiye ve Yunanistan'ın durumu hakkında bilgi vererek, SSCB'nin Birleşmiş Milletler ilkelerine ters düşen tutumuna dikkat çekerek, dış baskılara karşı koymaya çalışan ülkelere yardım yapılması, bu ülkelere eğitici sivil ve asker personel yollanmasını istemiştir. Böylelikle "Truman Doktrini" diye anılan ABD'nin Türkiye ve Yunanistan (Güney-Doğu Avrupa ve Orta Doğu) ile ilgili politikası açıklanmıştır. Truman'ın "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu Tasarısı" Senato ve Temsilciler Meclisi tarafından ayrı ayrı kabul edilmiş ve 22 Mayıs 1947'de Truman tarafından onaylanmıştır.

23 Mayıs 1947'de Türkiye'ye gelen ABD Ordu, Donanma ve Dışişleri Bakanlıkları temsilcileri ve başkanlığının bir Amerikalı generalin yaptığı Amerikan inceleme kurulu Türk makamları ile altı hafta görüşerek, TSK'nın ihtiyaç duyduğu silahların listesini ABD Hükümetine vermek için belirlemeye çalışmışlardır. Türkiye'ye yapılacak askeri yardımın tutarı 100 milyon dolar olarak belirlenmiş, taraflar arasında anlaşma 12 Temmuz 1947'de imzalanmıştır.

Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye yapılan askeri yardımın ABD global stratejisi ve TSK ile Türk siyasal yaşamı üzerinde durmadan önce, Amerikan yetkililerinin Türkiye'ye yardımlarının gerekçelerine eğilmek yerinde olur. ABD sekiz yıldan beri büyük bir ordu besleyen Türk ekonomisinin bu yükü artık kaldıramayacağı ve bir saldırı karşısında savunma yeteneğinin ciddi şekilde tehlikeye gireceği görüşündedir. Ayrıca Türkiye Sovyet baskısına rağmen demokratikleşme yolunda adımlar atmıştır.

Görüldüğü gibi ABD yetkilileri tarafından üzerinde durulan iki nokta, Sovyet tehdidi ve Türkiye'de demokratikleşme yolunda atılan adımlardır. Bu görünürdeki nedenlerin dışında ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardımın temel nedeni ise yeniden şekillenen dünyada, İngiltere'nin bir yandan imparatorluğunu tasfiyeye tabii tutarken, diğer yandan kendi etki alanı saydığı bölgeleri, bu arada Yunanistan ve Türkiye'yi ABD'ye devretmek zorunluluğu ile karşı karşıya kalmasıdır. ABD açısından ise SSCB'nin periferisindeki ülkelere askeri ve ekonomik yardım bu ülkelerdeki rejimlerin ayakta tutulması ve Sovyet tehdidi ile esarsılmamasını sağlamayı amaçlamaktadır. Böylelikle ABD anılan ülkelerin politikalarına, ordularının yapılarına, ülkelerin alt yapılarına el atarken,

SSCB'ye bu ülkelerin ABD'nin etki ve ekonomik çıkar alanı olduğu, bu bölgelere yönelik bir Sovyet tehdidinin ABD'ye yönelmiş olacağı mesajı verilmektedir.

Her ne kadar ABD global stratejisi ve bu bağlamda ABD'nin askeri açıdan Türkiye'ye vermeyi düşündüğü rol bir günde şekillenmişse de Truman Doktrini çerçevesinde yapılan yardım daha başlangıçtan itibaren ABD'nin kurmakta olduğu strateji konusunda ipuçlarından da öte bilgi vermektedir. Bu stratejinin Türkiye'ye yansıyan yönlerini askeri açıdan üç ana başlık altında toplamak mümkün gözükmemektedir: 1) TSK'da Amerikan savaş doktrininin kabulünü sağlamak ve TSK'da eğitimi Amerikanlaştırmak. Silah alımında tek kaynak olmak. 3) Ülkenin altyapısını (yolların, köprülerin, tünellerin, limanların) ABD stratejisi doğrultusunda inşasını sağlayarak, ABD'nin askeri ve ekonomik menfaatlerini korumak.

“Ben de bu generalleri bir şey sanıyordum”

“Bunlar Battalgazlı ordusu”

“Ben orduyu yedeksubaylarla da idare ederim”

1950'lerin ortalarına doğru, Harp Akademilerinin subayları “genel bilgi ve kültür” ile donatmak yerine; Amerikan modeline göre, eğitim sürelerinin kısaltılarak, personeli daha dar askeri-mesleki uzmanlık alanlarında yetiştirecek şekilde yeniden örgütlenmesinin DP iktidarınca tasarlanmaya başlanması da ordu içinde huzursuzluk yarattı.⁽⁷⁰⁾ Böylesi girişimler, subaylığın normalin ötesinde vasıfsız bir memurluğa indirgenme çabaları olarak algılanmaktaydı. DP iktidarının, CHP'nin organik dayanakları-müttefikleri arasında gördüğü askeri bürokrasiyi geriletme kaygısıyla (kısmen bilinçli, kısmen içgüdüsellikle) aldığı birtakım statüsel ve sembolik tavırlar bu tepki potansiyelini besledi, büyüttü. Başbakanın, bakanların yüksek rütbeli subayların selamını almaması, yurt ziyaretlerinde askeri erkanı ve birlikleri ziyaret “geleneğini” çiğnemeleri, yüksek rütbeli subaylara çanta taşıtmaları, radyo haberlerinde ve protokolde Genelkurmay Başkanının örneğin il emniyet müdürlerinden sonra anılması; Menderes'e atfen “Ben de bu generalleri bir şey sanıyordum, bunlar en basit usullü müzakereyi da-

(70) “General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları, Harbiye Silah Başına”, 1968, s.22.

hi bilmiyorlar", "Bunlar Battalgazi ordusu", "Ben orduyu yedeksu-
baylarla da idare ederim" gibi sözlerin popülerleşmesi; tepki ve
huzursuzluklara neden olan bu olaylardan yalnızca birkaçı olarak
sayılabilir.(71)

Türk Silahlı Kuvvetleri NATO'nun Dördüncü Sınıf Bir Komutanının, Bir Korgeneralin Emrine Bağlanırsa

Ordunun egemen sınıfsal ilişkiler bağlanan muktedir konumu-
nu yeniden sağlamlaştırmaya dönük bu restorasyoncu özelliği; 27
Mayıs darbesinin, 1950 ve 60'larda Orta Doğu'da gerçekleşen ve
"ilerici" olarak anılan askeri darbelerde görülmeyen bir özelliğidir.
En kapsamlısı Mısır'da Nasır'ın önderliğinde gerçekleşen Temmuz
1952 darbesi olan bu oluşumlar da ordunun itibarını, ayrıcalıklılığını
geliştirmiş olmakla birlikte; bu gelişmeler restoratif denebilecek şe-
kilde bir tarihsel köke dayanmaz. 27 Mayıs darbesinin ve Milli Bir-
lik Komitesi'nin yakın yıllarda Orta Doğu'da iktidara el koyan "al-
baylar cunta"larıyla benzerlik gösteren özellikleri de vardır. Yüzey-
sel bir benzerlik, bunlarda ortak olan anti-Amerikancı tepkiselliktir.

Dönemin *Le Monde* yazarı ve Fransa'nın Türkiye Büyükelçiliği
yapmış Eric Rouleau 1966'da şöyle diyordu:

"Türk subaylarının Amerikalıların gerek orduları, gerekse ülke
ekonomisi üzerindeki artan egemenliğinden tedirgin olmaları ba-
kımından, Orta Doğu-Arap ülkeleriyle aralarında bir paralellik var."
Gerçekten, 1950'ler boyunca Türk subayları, Türk ordusunun NA-
TO çerçevesinde Pentagon'un etkisi altına girmesine yaygın bi-
çimde tepki duyuyorlardı:

"Ne oldu? Türk Silahlı Kuvvetleri Yunanistan ile birlikte NA-
TO'nun dördüncü sınıf bir komutanının, bir korgeneralin emrine
bağlandı. (...) Truman Doktrini'ne göre Amerikalı subayların ordu-
yu kontrol etmeleri, bu kontrolde astların bile daha üst rütbeli su-
baylara karşı amir tavır takınmaları orduyu sinirlendirmiştir."(72)
"NATO'ya girişimiz, nasıl olsa silah, araç, gereç ve yardım alıyoruz

(71) "General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları, Harbiye Silah Başına", 1968, s.22.

(72) General Fahri Belen, "Ordu ve Politika", 1971. Aktaran: Hikmet Özdemir.
"Rejim ve Asker", 1989, s.37.

diyen bir zihniyet ile DP yöneticileri, bütün tarihi geleneklerimize ve ordunun onuruna ters düşen tavizler veriyor, yabancılara denetim hakkı tanıyor, emir ve komuta zincirinde rütbe ve kıdem gözetmeden onlara bir üstünlük tanıyordu. Bu da hoşnutsuzluklara ekleniyor ve silahlı kuvvetlerde yeniden politikaya karışma, siyasi iktidarı yıkma fikrini güçlendiriyordu.”(73)

“Bir Türk yarbayı ile Amerikalı bir çavuşun aynı parayı almaları, ne de olsa can sıkıcı bir durumdu.”

Eric Rouleau’nun yukarıda aktarılan anti-Amerikanizm saptamasına cevaben, Fransız Ordusu Bilimsel Araştırmalar Komitesi adına **“Türkiye’de Ordunun Rolü”** raporunu sunan albayın söyledikleri; 27 Mayısçıların anti-Amerikanizminin naif ve “mesleki” niteliğini ortaya koyuyor: *“Benim Türk ordusunda gördüğüm Amerikan aleyhtarlığı hissidir ve Amerikalıdan daima ‘bacaklarının arasında’ hissetmekten ileri gelmektedir. Buna, ABD’ye karşı duyulan bir düşmanlık denemez. Amerikalılar nazik ve becerikli davranmayı bilseler, hiçbir mesele olmayacak. Yalnız bir Türk yarbayı ile Amerikalı bir çavuşun aynı parayı almanın, ne de olsa can sıkıcı bir durumdur. Sık ve devamlı temasta bulunmanın bu bakımdan zararlıdır.”*(74) Eric Rouleau, *“27 Mayıs hareketine Neciplerini bir yana iterek, yapıda köklü reformlara girişmek, her çeşit toprak reformu için başlıca engeli teşkil eden ağaların hakimiyetine son vermek cesaretini gösteremediler.”*, “Türk Nasırları”nın “Türk Necipleri”ni altedememesinde, cesaret eksikliğinden çok, Şevket Süreyya Aydemir’in “İhtilalin Mantığı”nda belirttiği gibi, 27 Mayısın, Mısır’daki gibi kitleleri peşinden sürükleyici hedeflere, sloganlara sahip olmamasının payını önemsememek gerekir. Kuşkusuz Nasır’ın programı da eklektikti; fakat Türkiye’deki cunta içindeki radikal unsurlar, soyut bir kalkınmacı/sanayileşmecî teknokratik iktidar özlemi dışında da, eklektik bir sınıfsal-siyasal programa bile sahip değillerdi.(75)

(73) General Kenan Esengin, “27 Mayıs ve Ordudaki Kısımlar”, 1978. Aktaran: Hikmet Özdemir, a.g.e., s.38.

(74) “Amerikalı-Fransız-Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali” Cem Y., 1967.

(75) 1960 sonunda yurt dışı görevlere gönderilerek tasfiye edilen radikal kanat (“14’ler”) mensuplarının, ülkeye dönüş siyasete başladıktan sonra TİP’ten

ABD ile Büyük Bir İstek ve Gözü Kapalı Olarak İmzalanan İkili Anlaşmalar Neyin Nesi?

H.Özdemir'e göre: "Türk-ABD ilişkisinin sorunsuz olduğunu düşünmemek gerekmektedir. Belki başlardaki askeri heyetlerin ve yıldan yıla artarak gelişen bir dostluğun(!) Türkiye'yi gitmemesi istenilen yerlere yaklaştırmayışı ile teselli bulunabilir ama, büyük istekle ve gözü kapalı imzalanan askeri-ekonomik yardım antlaşmalarının (1964 ve 1974'te), Pentagon'dan (ABD) farklı davranmak istenilince, ne tür engeller yarattıkları acı bir şekilde gözlemlenmiştir.

Milli ekonomideki kaynaklarını katılmadığı İkinci Dünya Savaşı'nda kurutan bir ülkede askeri modernleşme hamlesi yapmak an-

CHP'ye, AP'ye ve CKMP'ye kadar siyasal yelpazenin her köşesinde kendilerine yer bulabilmeleri de; herhalde bu "eklektisizm-ötesi" programsızlığı gösterir. Fransız ordusunca 1966'da hazırlanan, sözü geçen "Türkiye'de Ordunun Rolü" raporunda, Nasırcılığı oluşturan ideolojik unsurlara benzer bir derlemeyi en fazla "başaran" cuntacının ise, **Albay Alpaslan Türkeş** olduğu saptanmaktadır: **"Türkeş'in inançları Nasır'ı hatırlatır şekilde, komünist düşmanı bir sosyalizm ile, Türklük ve Müslümanlığa dayanan bir milliyetçilik karmasıydı."** Ancak "Türk Nasırlarının" Neciplere üstün gelememelerini veya öne çıkamamalarını salt programsızlıkla açıklamak doğru olmaz. Çünkü 27 Mayıs cuntasının/cuntalarının programsızlığı da bir başka nesnel durumun sonucuydu: "Programın" ana hatlarını belirleme gücü, Türkiye'de egemen sınıflar içinde hegemonik konuma gelmekte bulunan sanayi burjuvazisinin elindeydi. 27 Mayısçıların temel kaygılarından olan sanayileşme/kalkınma şiarının içinin doldurulması, bu anlamda, Mısır'daki gibi "sahibini bekleyen" bir misyon değildi. Bu bakımdan, 27 Mayısın Necip'i Cemal Gürsel'in, darbeden sonraki ilk günlerde "İstanbul'u ziyaretinde bazı kapital sahipleriyle tanışmalar yapması" salt sembolik olmayan bir işaret sayılabilir. İkincisi, egemen sınıfların bütünleşme kimyası içinde sanayi burjuvazisi; büyük toprak sahiplerinin hatta yaygın orta ve küçük kırsal mülkiyetin köklü bir şekilde geriletilmesine ne iktisadi ne siyasal olarak taraftar değildi. Bu nedenle, cuntanın bütün kanatlarının ve tek tek her mensubunun başlangıçtan itibaren en kararlı şekilde ittifak ettiği "toprak reformu" hedefi, sürüncemede kaldı ve gündemden düştü. 27 Mayısçıların kalkınmacı, milliyetçi teknokratik seçkinlere dayalı planlamacı, bazı savunucularının/subayların dilinde "kapitalist olmayan yol" çağrışımları da içerebilen ideolojisi; asker-sivil bürokrasinin geleneksel toplumsal konumunu restore etmeye dönük önlemlerle birlikte, "projesini (ve hakimiyetini) vaktinden önce gerçekleştireme imkanını" vermiş oldu.

cak dış kaynaklara açılmakla mümkün olabilirdi. 20. yüzyılın başında yükselen askeri ve ekonomik güç olarak Almanya'ya açılan Türk Ordusunun İkinci Dünya Savaşı sona ermeden ABD'ye açılmasını basit bir komuta ve kontrol ilişkisi şeklinde görmek yanıltıcıdır. Yurt savunması için ekonomiden siyasete, kültürden silahlanmaya kadar her alanda ülke, sektör ve kurumlar düzeyinde tespit edilen strateji ve politikaların yürürlüğe konması... Bütün bunlar için yazılan anayasalar ve geliştirilen siyasi mekanizmalar... Fakat, olup-bitenlerin ABD'den verilen talimatlar çerçevesinde gerçekleştirildiğini; her şeyin dışarıda bir yerlerde kararlaştırıldığını sanmak; geri planda hep ABD ve NATO'yu aramak, dış faktörün rolünü abartmak da yanıltıcıdır. Yüzlerce yıllık bir devlet ve ordu geleneğinin taşıyıcısı olan Türk asker ve sivil intelligentsiasının kriz anlarında karar verme ve bağımsız uygulama yeteneğine sahip olduğu bilinmektedir. Nitekim, rejimin asker tarafından gözetlenmesi ve gerektiğinde doğrudan kontrol altına alınması için geliştirilen mekanizmaların işletilmesi de tamamen anayasa ve ilgili yasalar çerçevesinde yapılmakta olup, bu durumun bir kanıtıdır.

NATO'ya katılma ve bunun sonuçları ile ilgili bir Türk Generaline ait yorumu bu noktada okumak yararlı olacaktır:

"NATO'ya girişimiz, nasıl olsa silah, araç, gereç ve yardım alıyoruz diyen bir zihniyet ile DP yöneticileri, bütün tarihi geleneklerimize ve ordunun onuruna ters düşen tavizler veriyor, yabancılara denetim hakkı tanıyor, emir ve komuta zincirinde rütbe ve kıdem gözetmeden onlara bir üstünlük tanıyordu. Bu da hoşnutsuzluklara ekleniyor ve silahlı kuvvetlerde yeniden politikaya karışma, siyasi iktidarı yıkma fikrini güçlendiriyordu."

Generalin yorumunu dayandırdığı tespitler sıralandığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

- NATO'dan silah, araç-gereçler alıyoruz.
- DP yöneticileri (hükümet), ordunun onuru ile bağdaşmayan ödünler veriyorlar.
- Yabancıların (Amerikalılar) ordu üzerindeki denetim hakkı Türk subayında huzursuzluğa yol açıyordu.
- Bu gelişmeler, silahlı kuvvetlerin siyasi iktidarı yıkma fikrini güçlendiriyordu.

Bir an için bu tespitlerden ilk üçünün doğru olduklarını kabul

etsek; Generalin deyimiyle, Türk Ordusunun “siyasi iktidarı yıkma fikri” yanında bir de NATO ile arasındaki bağımlılık ilişkisinden kurtulma, tarafsız savunma stratejisi izleme yolunu seçmesi gerekir. Hükümeti değiştirmek ve gerektiğinde parlamentoyu kapatmak için darbe yapılabileceğine göre, askeri bağımlılık ilişkisini gözden geçirmek veya başka savunma stratejileri uygulamak için de darbe yapılabilir.

Türkiye’de askeri darbelerin ortak bir yanı vardır: Her seferinde darbeciler ABD’ye ve NATO’ya bağlılık yemini ederek işe başlamışlardır. Üç darbede de, Türk-ABD ilişkisinde hissedilir bir sıçrama gözlenmiş; Türkiye’nin NATO’da Kuzey Doğu Akdeniz Prensi olarak kalmaya devam etme kararlılığı ifade edilmiştir.(76)

Rejim ve asker ilişkisinde irdelenmesi gereken bir diğer önemli halka, 1960’ların başında askerin rejime bakışında gözlemlenen hızlı dönüşümdür. 1960 darbesinin genç subay kesiminde yol açtığı aşırı politizasyonun etkisiyle Kemalizmin sol yorumlarına açılan kapı, 1971 darbesinde kesin olarak kapatılmıştır. 1962-63 yıllarında askeri garnizon ve birliklerdeki ayaklanmalardan alınan ders, Türk Genelkurmayını, ordu içinde siyasi cereyanları daha sıkı gözetim ve kontrole yöneltecektir. Nitekim, milli güvenlik organı adına geliştirilen izleme ve denetim şebekesinin 12 Mart 1971 tarihine kadar ordu içinde ve dışında siyasi iktidarı ele geçirmek için faaliyet gösteren çok sayıda asker ve sivil grubu açığa çıkarttığı bilinmektedir.

Ordu her zaman rejimin savunucusu olmuştur. Ordunun, 1960 Mayıs’ında DP’ye tavır alarak bu partiyi iktidardan uzaklaştırması ne darbeyi yapan subayların ne de kurum olarak ordunun radikal olduğunu göstermez. Kaldı ki 27 Mayısçıların bir programa bile sahip olmayışları, bazı subaylar anılarında ilk örgütlenmeyi 1954’e kadar indirseler bile, onların gücü, darbenin hemen önce-

(76) Adnan Menderes’in Sovyetler Birliği’ni ziyaret edeceği söylentileri vardır. ABD Kongresinde beliren endişeleri yatıştırmak amacıyla Milli Güvenlik danışmanlarından Oramiral E.B. Grantham, 1959 Nisan ayında kongrede bir konuşma yaparak, “*Türk Ordusunun son derece güvenilir olduğunu, siyasi düşüncelerle hareket etmediğini (...) ne olursa olsun, Türkiye’nin izlediği dış politika da herhangi bir değişiklik olmayacağını belirtmiştir.*” “Congressional Hearings 86th Congress, 1 st session on USA of 1959, Nisan 1959, Bölüm III, s.685-686’dan aktaran: Oral Sander, “Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964”, s.198.

sinde ve sonrasında subay ve öğrenci dayanışmasının yarattığı coşkudan öteye geçememiştir. Esasen kendileri de böyle bir coşkuyu maddi bir güce dönüştürmeye istekli görünmemişlerdir.

İkinci neden ise içeriden; sanayi kesiminin bir güç olarak sahneye çıkması. 1923 İzmir İktisat Kongresinden beri kapitalistleşme yolunda atılan adımların semeresi 1960'lı yıllarda alınınca, az gelişmiş kapitalizm tarım ve ticaret kesiminden aktarılan ve devlet eliyle büyütülen sanayiciye kavuşacaktır.”

1944-1950 yılları arasında yukarıda değindiğimiz gibi, siyasal, ekonomik, askeri gelişmeler dünya ölçeğinde çok hızlı bir değişimi yansıtır. Türkiye’de bu değişimin en hızlı yaşandığı, değişimin etkilerini ülke iç ve dış politikasında etkilerin en belirgin olarak gösterdiği ülkelerden birisidir. Türkiye’de iç ve dış politikada yaşanan gelişmelerin bu ölçüde hızlı olmasının temel nedenlerinden birisi, belki de başlıca nedeni Türkiye’nin jeopolitik konumudur. Tarih boyunca, “Dünya adası” diye anılan Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında kalan **Anadolu yarımadası, hem ‘anahtar’ hem de ‘kilit’ durumundadır.**(77) Bu konum, hem İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefik ve merkez güçlerin Türkiye’yi savaşa çekmek istemesine, hem de savaştan sonra yeniden şekillenen dünyada hızla tercihini yaparak, tarafını belirlemesine neden olmuştur.

Balkanlar, Türkiye ve Orta Doğu üzerinde yoğunlaşan ABD, SSCB ve bir ölçüde İngiliz çekişmesi, Türkiye üzerindeki SSCB baskısı Türkiye’yi Batı dünyasının yanına itmiştir. Fakat Türkiye’nin Batı dünyasının ve bu dünyanın lideri durumunda olan ABD’nin yanında yer alışı eşit güçler arasındaki bir ittifak şeklinde gerçekleşmemiştir. Bu ilişki daha ziyade, ABD’nin global savunma konsepti içinde bulunması şeklinde sonuçlanmıştır.

Geri kalmış fakir bir ülkenin, büyük bir güçle ittifaka girmesinin doğal sonucu olarak, ülke savunmasının stratejisi, ordunun yapısı, savunma kurumları, büyük gücün istekleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Bu noktada, şu saptamayı yapmak gerekir. Böyle bir ittifaka giren ülke yöneticilerinin eylemlerini öznel arzuları değil, somut koşullar belirler.(78)

(77) Suat İlhan, “Jeopolitik Duyarlılık” TTKY, Dizi-Sa.113, Ankara, 1989, s.56. Nakleden Ü.Özdağ, a.g.e., s.168.

(78) Ümit Özdağ, a.g.e.

1944-1950 aşamasında ve özellikle 1947 yılından sonra Türk-Amerikan ilişkilerinde bu tür bir gelişme gözlemlenmektedir.

Türkiye'deki İslâmın Siyasallaşmasında ABD Etkisi

"Din kutusunun içi Asya'da İslâmiyet ile Latin Amerika'da Hristiyanlıkla doldurulmaktadır."

Kemalizmin yanı sıra dine de devletin denetimi ve gözetiminin verilen görev ve işlev çok açıktır. Din, yurttaşların ideolojik olarak türdeşleştirilmesinde, toplumun depolitize edilmesinde ve çoğulcu siyasetin önlenmesinde ikinci bir ideolojik araç olarak Kemalizme yardım edecektir. **Teorik-kavramsal planda bağdaşması olanaksız iki dünya görüşü, Kemalizm ile İslâmiyet**, otoriter devletin çifte dayanağı olarak işlevsel planda yanyana kullanılmak istenmiştir. Dinin siyasetteki yeri, Pakistan'daki şeriata dayalı devlet düzeni gibi bir dozda değil, toplumsal ahlak sistemi ve ideolojik manipölasyon aracı olarak büyütülmüş ve meşrulaştırılmıştır. Bu da politik önemi son derece yüksek bir olgudur. Sonuçta her türden dinsel görüş ve grup bu meşruiyet şemsiyesinin altında hareketlenme olanağı bulmuştur; ama olayın asıl dikkat edilmesi gereken yanı, hiç değilse şimdilik, köktenci İslâmcı gelişmeler değil, MHP, ANAP, Aydınlar Ocağı türündeki devletçi dinci gelişmelerdir. Bunlarda asıl vurgu, güçlü devlet üzerindedir, İslâm ikinci sıradadır.

Bu plan Türkiye'ye özgü de değildir. Amerikan sosyal bilimlerinde üretilen "yeniden gelenekselleşme" tezleri, daha doğrusu "yeniden gelenekselleştirme" ideolojisi, ABD güdümündeki Batı emperyalizminin nüfuz bölgesindeki Üçüncü Dünya ülkelerinde yürütülen politikaların rehberi olmuştur. Allah bilir popülerize edilerek **"örtülü operasyon"** talimnamelerine ve üst düzeydeki askerî danışmanların sözlü telkinlerine kadar girmiştir.

Din kutusunun içi Asya'da İslâmiyet ile Latin Amerika'da Hristiyanlıkla doldurulmaktadır.

Kapı Bir Kere Aralandıktan Sonra

Bu bakımdan Türk-İslâm sentezi gerçek bağımsızlıkçı milliyetçi bir akım olmadığı gibi, MSP ve daha ötesindekilerinki gibi, "Batı Kulübü" karşıtı bir köktenci İslâmcı yaklaşım da değildir. Soğuk savaşın örtük sürekliliği çerçevesinde, Türkiye'deki demokratik ve

sol gelişmeleri durdurmak üzere tasarlanmış bir "Türk-İslâm-NA-TO sentezi"dir. Buradaki din, NATO'nun denetimindeki devletin denetimi altındaki dindir. Zaten Sünni İslâm da, Şiiliğin tersine, her zaman devletçi olmuştur. Türkiye'deki dinsel hareketlenmenin İran'daki gibi bir molla hareketine dönüşmeyeceğini Batı emperyalizmi bilmez değildir.

Kapı bir kere aralandıktan sonra başkalarının da geçmek için zorlamayacağını ve devletin köktenci grupları hep eşliğin öbür tarafında tutabileceğinin garantisi yoktur. Ama bazılarının düşündüğü gibi asıl tehlike, olası köktenci dinci açılımlardan ibaret değildir. Gelişmenin bu kadarı da vahimdir: Devletçi-dinci kadrolar büyük sayılar halinde, imam-hatipli polis şefleri, kaymakamlar, valiler olarak, devlet yönetiminde Silahlı Kuvvetlere ortak olmaya hazırlanmaktadır.(79)

Kimi Türk Toplum Bilimciler Amerikan Çıkarlarının Hizmetine Girer, Kırsal Alan Çalışmalarıyla Türkiye'de Dini Hayat Canlandırılırsa

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin yaşamaya başladığı bu değişimlerin sonuçlarını iki başlık altında toplamak mümkündür: (a) Batı ve özellikle ABD'yle yakınlaşma çabaları, (b) buna bağlı olarak, çok partili, Batı düzeni doğrultusunda Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve ekonomik olarak yeniden yapılanması. Dolayısıyla Türkiye 1945-1950 döneminde, dış politikadan ekonomiye, toplumsal yapıdan demokrasi anlayışına kadar tüm kurumsal yapısını Anglo-Sakson Batıcılığı ve Amerikan benzeri toplum tipine doğru dönüştürmeye çalışmıştır. 1950'de iktidara gelen DP, bu hazırlık yıllarını, 1950-1960 döneminde iyi kullanmış ve Türkiye'yi "Küçük Amerika" yapmak için çalışmıştır. Bu bağlamda, 14 Mayıs 1950 genel seçimleri ile iktidara gelen ve 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile iktidardan uzaklaştırılan DP yönetiminin uygulamaları ve bu uygulamaların toplumsal alanda yarattığı tartışmalar, Türkiye'nin gündemini oluşturmuştur. Bir başka deyişle, bu çalışmada, DP iktidarının uygulamaları ile 1950-1960 dönemi Türkiye'sinin gündem maddeleri arasında bir bütünlük olduğu savındadır.

(79) Taha Parla, "Türkiye'nin Siyasal Rejimi 1980-1989". İletişim, 1993. s.217.

1950-1960 dönemindeki bilimsel zihniyet değişimine, Amerikan bilim anlayışına ve bir "üçüncü dünya ülkesi" olarak, Türkiye'de sosyal antropolojinin oynadığı role değinmek gerekmektedir. 1950'li yıllarda Barbara Helling, George Helling ve Paul Stirling gibi yabancı, Mümtaz Turhan ve Nermin Erdentuğ gibi yerli araştırmacıların antropoloji ağırlıklı köy çalışmaları, Türkiye'yi emperyalizmin bilimsel hizmetine açmakta yeterli olmamış ve Prof. Mümtaz Turhan'ın yoğun gayretleriyle, Amerikalı bir antropolog olan C.W.M.Hart, 1959 yılında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde bir sosyal antropoloji ve etnoloji, Prof.Nermin Erdentuğ da Ankara Üniversitesi DTCF'ye bağlı bir sosyo-kültürel antropoloji kürsüsü kurarak uygulamalı araştırmalara başlamışlardır.(80) Bu gelişmeler, DP yönetiminin zihniyet yapısını ve ülkenin Amerikan çıkarları doğrultusundaki "bilimsel dönüşüm"ünü en çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır.

Bu dönemde görülen bir başka ilginç durum, Türk bilim adamlarının çalışma olanakları kısıtlanır, onlar üzerinde baskı ve denetim yapılırken, Paul Stirling gibi İngiliz ve George Helling gibi Amerikalılara kırsal alan araştırmaları yapma ve Türkiye üzerine yoğun bilgi toplama konusunda her türlü kolaylık sağlanmış ve araştırma sonuçları yayınlanmıştır.(81) Ayrıca, bu dönemde Türkiye'ye pek çok yabancı bilim adamı gelerek araştırma yapmış, konferans ve ders vermiştir.

Kısaca, 1950'lerin egemen bilim anlayışı mistisizm ağırlıklıdır ve metafizik değerlere ilk sırada yer verir. Bu nedenle, bazı bilim adamları, Türkiye'deki dini hayatın canlanması gerektiğini yazarken, Avrupa ülkelerinde kiliselerin dolup taşıdığını ve insanların çoğunlukla muhafazakâr olduklarını anlatmışlardır. 1950-1960 dönemi Türk düşünce hayatına muhafazakâr ve İslâmcı tartışmalar egemen olurken, bilime, Türk-İslâm, milliyetçi-İslâmcı ve milliyetçibatıcı sentezler egemen olmuştur.

Bu dönemde, milliyetçi-muhafazakâr-İslâmcı çevrelerin bilim

(80) Orhan Türkdoğan, "Türkiye'de Sosyal Antropolojinin Gelişimi", 78. Yılında Türkiye'de Sosyoloji, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s.131. Nakleden H.Bayram Kaçmazoğlu, "Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları", Birey Ya., İstanbul, 1988, s.65.

(81) Emre Kongar, "Türk Toplum Bilimcileri I", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s.18. Nakleden H.Bayram Kaçmazoğlu, a.g.e., s.66.

zihniyetini yansıtmaları açısından aşğıdaki örnek çarpıcıdır. Yirminci yüzyılda, tabiat ilimlerinin çekirdek fiziki yönünde gelişmesi, pozitivizmin inkar ettiğı metafizik ufuklar açar. Bergson, bu metafiziğin kaybettiğı haysiyetini daha büyük ölçüde kazandırır. Muazzam bir ruh felsefesi yanında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mistik bir soluma Batı Avrupa'dan Doğu'ya doğru yayılır. Bu Hristiyanlığın da dirilişidir. Batılı ülkelerde Komünizm son günlerini yaşayıp, parlamentodan kovulurken, birçok Avrupa ülkelerinde Hristiyan partiler iktidara gelmişlerdir. Türkiye'de ise yaşlı aydınlar dinsiz, aydın gençlerin çoğu dindardır.(82)

Kısaca, 1950-1960 döneminde, bazı sosyal bilimler gündemden düşüp fonksiyonunu yitirirken, bunların yerini yeni bilim dalları doldurmuştur. Türkiye'de sosyal bilim alanında bir "fetret devri" yaşanırken, Demokrat Parti bir önceki dönemden devraldığı bilime baskı politikasını 1950'lerin sonlarına doğru iyice yoğunlaştırmış ve bu olay 1950'lerin sonlarında, iktidar-üniversite çatışmasına dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Türkiye'nin her alanda verdiği tavizlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve maddi verilere, saha araştırmalarına dayalı olarak bilgi üretmek, bu bilgileri Amerika'ya aktarmak ve Amerika emperyalizminin Türkiye'ye yönelik reçetelerine veri toplamak, Amerikan çıkarlarına hizmet etmek bilimselliğın tek kanıtı sayılmıştır.(83)

"Bakalım bu kez anlayabilecek miyiz?"

"Hatalı olmanın da ötesinde suçluyuz.

Kimseye karşı değil, kendimize karşı!..."

1950'lerden başlayarak, senin ÷lkene (ABD'ye) Türkiye'nin kamusal-özel tüm kurumlarının kapısını açtık; buralarda kendine bağılı kadrolar yetiştirmesine, bunların her dönemde Türkiye'nin istencini saptırmalarına göz yumduk (bununla ne demek istediğimizi görmek için senin Türkiye'ye ettiğın küfürlere çanak tutanlarla, o küfürlere doğru dürüst yanıt vermek yerine bunu kem-kümle geçiştiren günümüzün Damat Feritlerine ve onların yordakçılar-

(82) Peyami Safa, "Allahsızlık Modası", Türk Düşüncesi, Sayı:17, 1 Nisan 1955, s.321-322. Nakleden H.Bayram Kaçmazoğlu, a.g.e., s.66.

(83) H.Bayram Kaçmazoğlu, a.g.e., s.65-67.

rına bakmak yeter). Sözüm ona müttefiklik, elli yıl boyunca Türkiye'ye yalnızca kan ve ateş değil; siyasal ve ekonomik bunalımlar, borç batağı ve ekonomik çöküş ve siyasal açmaz getirdi. Uygulanan ambargolarla ve kışkırtılan terör dalgalarıyla ve Türkiye'deki kadrolarınızın yanılğı denemeyecek kadar büyük ve sürekli yanlışlarıyla bunalım yarattınız; bu bunalımları sözüm ona çözmek için, IMF'nin ve Dünya Bankasının yalancı doktorlarına sahte reçeteler verdirdiniz. Böylece, Türkiye'nin önünde olanlar arayı iyiden açtılar, ardındakiler Türkiye'yi sollayıp geçtiler.

Senin ülkenin çıkarının bu topraklarda Sevr'in hortlatılmasından geçtiğini, bunun için de Türkiye'nin çağcıllaşmasının ve uluslaşmasının önlenmesi için 80 yıl sonra, Türkiye'yi Sevr'in eşliğine geri getirdi senin ülken. Senin o uğursuz sözlerinin o eşliğin aşılması aşamasının da geldiği anlamını taşıdığını bakalım bu kez anlayabilecek miyiz?

Bir kez daha: Evet, Paul Wolfowitz. Senin ülkenin müttefik sınıp bütün savunma düzeneklerimizi indirdiğimiz, senin ülkenin adamlarını tüm kurumlarımızda at koşturup cirit atar duruma getirdiğimiz, yani, kendimizi tümüyle senin ülkenin olmayan insafına bıraktığımız ve kısacası kendimizi senin ülkenin sinsi saldırılarından korumadığımız için hatalı olmanın da ötesinde suçluyuz. Kimseye karşı değil, kendimize karşı!...(84)

Sacit Sönmez'in küresel güçler ve Türkiye içindeki işbirlikçileriyle ilgili olarak son derece önemli tespitleri de şöyledir:

"İdeolojik, psikolojik, kültürel düzeyde propaganda etkinlikleri ile milli kurum ve değer yargılarını yıpratma, orduyu, güvenlik güç ve hizmetlerini gereksiz ve sevimsiz gösterme; israfı, lüksü, üretimi aşan bir tüketim heves ve alışkanlığını yaygınlaştırma; kumarı, içkiyi, uyuşturucu kullanımını, fuhuşu, cinsi sapıklıkları, hedonist (hazcı) bir yaşam felsefesini telkin ve kurumuna saygıyı tahrip etme; terörü demokratik özgürlükler, insan hakları kılıfına sokarak destekleme; hasım devletin varlığını, savunma irade ve mecalini silahlı bir karşılaşmaya lüzum bırakmadan çökertme, bu tür savaşın ne kadar geniş bir etkinlik alanı ve yaygın saldırı yöntemleri olduğunu göstermeye yeterlidir. Türkiye geçmişte bu duruma ve oyuna defaatle düşmüştür."(*)

(84) Müdafaa-i Hukuk, Mayıs 2003, sayı 53, s.1, 2, 3.

*) Tuncer Sevinç, "Mehmedin Dünyası", Avrasya, Ankara, 2002, s.VII.

3) Ekonomi ve Toplum

Ekonomisi Güçlü Olmayan Ülkelerin Orduları da Güçlü Olamaz

"Savaşları kazandıran zorla alınan vergiler değil, birikmiş sermayedir."
Thukydides, MÖ 5.yy

Askeri müdahalelerin kaynağında, kötü ekonomik koşullar ve toplumun ekonomideki yeri çok belirleyici olmuştur. Kitabın başlangıcında halkın büyük bir bölümünün, sistemin dışında kalarak olan bitene duyarsız ve kayıtsız kaldığını vurgulamıştık. Neden böyle olduğu ise çok kapsamlı bir araştırma konusu. Burada kısa, ancak önemli iki farklı tespite yer vermekle yetineceğiz.

Şerif Mardin usta bir tarihçi ve toplum bilimci olmasına rağmen, kimi aydın gibi zaman zaman çelişkiye düşer. Aşağıda ona ait bir çalışmanın paragraf örneğinde olduğu gibi Kemalist hareketin ekonomik boyutları ve toplumun ekonomideki yeri konusunda yaptığı değerlendirme pek çok kişi tarafından kabul görebilir. Ancak tartışmaya açıktır. Son paragraf şöyledir:

"Cumhuriyetin Herrschaft (egemen) yönelimi baştan itibaren Cumhuriyetin içindeki iktisadi hayatı kontrol altına alma şeklinde gözük müştür. Ticaretin azınlıkların elinden alınması bakımından kendisine önem verilen tüccar, 1950'ye kadar ancak devlet kapısına olan etkisi oranında birinci sınıf vatandaş olabilm iştir.(85) Tüccar sosyal bir tip olarak Cumhuriyetin idarecilerince benimsenmemiştir. İdarecilerin milli tüccar yaratma çabalarına bağlayabildiğimiz zayıf 'serbest iktisat' kıpırdanışlarının dışında, Türkiye'de bir kapitalist zümrenin çıkamayacağı inancı siyasal seçkinler arasında yaygınlaşmıştır. Kapitalist zümrelere seçkinlerce 'Türkiye'nin toplum strüktürü bakımından' az şans tanınması, aslında onlara şans tanımamak isteğinin ifadesi olmuştur. Türkiye'nin bir borsa merkezinden idare edilmesi Cumhuriyet idarecilerinin idealinin tam ter-

(85) 1927 ila 1951 yıllarını kapsayan bir araştırmada serbest meslek sahipleriyle memurların BMM'deki temsil güçlerinin tüm nüfustaki oranlarına nispetle çok daha ağır bastığı anlaşılmaktadır. Bu fark %1000 ile 2000 arasında değişmektedir. Buna karşılık ticaret ve endüstri tüm nüfustaki yeri oranında temsil edilmiştir. Bak: Frederick Frey, "The Turkish Political Elite", Cambridge, Mass., 1965, s.82. Nakleden Şerif Mardin, a.g.e., s.108.

siydi. Zaman zaman Türkiye’de bir kapital birikmesinin devlet çıkarlarını engelleyeceği düşünöldüğü zaman -varlık vergisi konusunda olduğı gibi- devlet pazar mekanizması yoluyla kendisine karşı çıkanları yok etmekte tereddüt etmemiştir. Statü, Cumhuriyet Türkiye’sinde değerklerin etrafında döndüğü eksen olmuştur. Bürokrasinin ve Ordunun tek parti devrindeki imtiyazlı durumları bunun bir belirtisidir.”(86)

Cumhuriyetin Erken Döneminde Türk Ekonomisinde Yaşanan Daralma ve Değışim Konusunda Kimi Aydın ve Araştırmacıların Dikkatinden Kaçan 4 Önemli Husus

Yukarıda şerif Mardin’e ait paragrafta “Cumhuriyet idarecilerinin tüccarı sosyal bir tip olarak benimsemediklerini, kapitalist zümrelere şans tanınmadığı, borsaya karşı oldukları” şeklindeki ifadesi bunun çok sayıdaki örneğinden tipik birisidir.(87)

Cumhuriyet döneminin pek çok sosyoloğı, tarihçisi, ekonomi araştırmacısı ve yazarı, M.Kemal dönemi ekonomi sürecine analitik tümevarım çalışması yerine, kendi görüş veya ideolojileri ile bakmışlardır.

Günümüzde Tekelci Kapitalist Batı sistemine koşulsuz eklenmeyi savunan malum çevreler de, “Türkiye’nin devletçi(!) Kemalist yapılanması nedeniyle uluslararası ilişkilerinde önünün ke-sildiğı ve bu sürecin halen devam ettiğı” iddiasındadırlar. Bu nedenle Atatürkçölüğe eleştirel yaklaşırlar.

Oysa bir yayınımda(88) Cumhuriyetin daha erken döneminde dünya ekonomik konjonktürünün genç cumhuriyetin kalkınmasına

(86) şerif Mardin, “Din ve İdeoloji”, İletşim Yayınları, 1990, s.108.

(87) Bu yöntemler Osmanlı dönemine aitti. Özel mülkiyet, siyasi-askeri yöneticilerin müsadere (el koyma) ve müdahalesine açık, zayıf bir oluşumdı. Tabakalaşma ve dayanışmanın göze çarpan temelleri askeri ya da siyasi güçler (paşalar, şeyhler, ağalar, vb), dini rütbeler (eşraf ve Sufi şeyhleri) ve soy (aşiret, dın ve ticaret aristokrasileri) tarafından belirlenen ‘statüler’di. M.Kemal’in mücadelesi bu statülere karşı olmuştı.

(88) Ersal Yavi, “Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır?” 2. Kitap, Yazıcı Yayıncılık, İzmir, Giriş Bölümü., s.VIII.

neden fırsat vermediğine şöyle açıklık getirmiş ve bunun - Mustafa Kemal'e yönelik marjinalleşmiş övgü, yergi ve demogojilerin yerine, gerçeği görebilmek ve anlayabilmek için **önemli** olduğunu vurgulamışım.

Mustafa Kemal, ülkesinde ve dünyada ne olup bittiğini çok iyi izliyor ve değerlendiriyordu. Ulusal bağımsızlıkta savaştığı gücün, dünyaya egemen olan Batılıların gelişmiş, örgütlü ticaret-sanayi burjuvazilerinden ve güçlü ekonomilerinden kaynaklanan kapitalist yönetimlerden geldiğini biliyordu. Bu yöntemi "*yurtta barış, dünyada barış*" anlayışıyla, Türkiye için harekete geçirebileceğini umuyor, milli burjuvaziye ve özel girişime dayalı kalkınmayı sağlama çabasına öncelik veriyordu. Devletçi değil, halkçıydı. Kurtuluş halk katılımı ile gerçekleşmişti; egemenlik de halkın olacaktı.

Kuzey Batı Avrupa ülkelerinin, 19 yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğuna yönelik, "borç verme emperyalizmi", "kolonyalist emperyalizm", "anomalci ekonomik emperyalizmi" ile çökertilen Türkiye, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı'ndan çıkmış, maddi-manevi tüm varlığını neredeyse yitirmiş olan halk sermaye, iş deneyimi, kalifiye elemandan, altyapı ve yüksek teknolojiye yoksundu. Devletin önderliğine ve desteğine muhtaçtı.

Bu sürecin önderliğini yapan M.Kemal, 600 yıllık Osmanlı geleneğiyle reaya moduna girmiş halkı, devlet-millet ayırımında bütünleştirmeye, ülke yönetimini demokratikleştirmeye yöneldi. Bunu gerçekleştirmenin güçlüklerini de çok iyi kavramıştı. Devrimlerin birden bireliği de buna dayanacaktı. 1923'te bu hedeflerle yola çıkıldı, kimi sorunlar yaşandı; ancak 1929 büyük dünya kriziyle olumsuzlukların bir araya gelmesi, tüm projelerin yönünü değiştiren bir dönüm noktası oldu. Bunların başlıcalarını şöyle özetleyebiliriz:

1) 1929 dünya krizinin patlamasıyla birlikte ihracat durmuş, yoktan var edilmeye çalışılan ihracata dayalı Türk tarımı çökmüş, ülke adeta tarım makineleri mezarlığına dönüşmüştü. Daha da önemlisi Batı bağımlılığına yönelik koşullu kalkınma(!) raporları reddedilmiş, kriz nedeniyle zaten sıkıntı içinde olan Batıyla ekonomik bağlar da kopmuştu. 10 banka iflas etti, 5 yerel banka da tasfiye edildi.

2) 1929'da Osmanlı borç taksitlerinin ilk büyük ödemesinin günü gelmişti.

3) 1929'da kambiyo krizi baş göstermiş, TL yabancı paralar karşısında dalgalanmaya başlamıştı.

4) Lozan Atlaşması'nın gereği, 1923'ten itibaren altı yıl daha devam ettirilmesi zorunlu olan Osmanlı gümrük tarifelerinin yarattığı zarar 1929'da sona erecek, Osmanlı gümrük tarifeleri bağımsız olacaktı. Ancak dünya krizi bu bağımsızlığın önünü açamadı.

Sonuç olarak milli burjuvazi ve özel girişimcilik çabaları suya düşmüş, dışarıdan manipüle edilen İstanbul Borsası kapatılmış, iş devlet babalığına kalmıştı. CHP'nin 6 ok sloganı da böyle bir ortamda şekillendi.

Türkiye, Batı dünyasına alternatif olarak dünya krizinden enaz etkilenen Sovyetler Birliğine yöneldi. *Kliring* (takas) yöntemiyle ortaklaşa birçok sanayi tesisleri kuruldu. Cumhuriyetin yüz yıllık özlemi olan üç beyaz "şeker, un, pamuk" endüstrisi böylece gerçekleştirilebildi. İçeride dönük daraltılmış bir ortamda, yokluk ve yalnızlık içine düşen bir ulusun devlet yönetimi de ne kadar güler yüzlü olabilirdi?

Atatürk büyük kriz ve olaylı Serbest Fırka deneyiminin ardından, halkın sorunlarını ve ihtiyaçlarını yerinde incelemek için yurt gezisine çıktı ve onlarla içiçe oldu.

(1946'dan sonra iş ve finans dünyasının Batı bağımlısı politize, oportünist ve bireyci olması; ulusal ekonomiyi günümüzde bile özgün ve gelişmiş dünya standartlarına taşınamamışlığı.)

Ümit Özdağ, 1950'ye kadar olan süreçte Türk ekonomisi ve asker ilişkisini kısaca şöyle değerlendirir:

"23 yıl süren tek-parti yönetimi, 1946'da gerek bu süre içinde gelişen ticaret burjuvazisi, sanayiciler ve varlıkları tek parti döneminde de süren toprak ağalığının sivil bürokrasinin vesayetinden kurtularak kendi siyasi organizasyonlarını (partilerini) kurmak istemeleri, gerekse tek-parti yönetiminin Batı dünyasına katılma yolunda bir engel oluşturduğunu gören İnönü'nün çok partili sisteme geçme kararı ile son bulmuştur.

Anılan yılların önemli bir özelliği de, Yüksek Komuta ve Subay Heyetinin Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ortak olduğu siyasi iktidarlık ortaklığının dışında bırakılmasıdır. Böylelikle tek-parti yönetimi, en önemli güçlerinden birisini kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda bu güç kendisine muhalif bir tavır almıştır.

Mayıs 1950 seçimlerinin arifesinde TSK iktidar değişikliği isteğini belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Aydın kesimin, halkın büyük bir bölümünün ve artık DP içinde örgütlenmiş olan özel sermayenin desteğini yitiren CHP'nin ve sivil bürokrasinin siyasi iktidarın demokratik bir yolla belirlenmesine boyun eğmekten başka bir şansı kalmamıştır.”(89)

(Türkiye'nin 1919-1950 yılları arasında alt ekonomi ve toplum bilgilerinin ayrıntıları “Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır?” kitabımda mevcuttur. 1950-2003 süreci ise yakında yayınlanacak olan “Kurtarılan Bir Ülke Nasıl Batılır?” kitabımda yer alacaktır.)

Cemal GürseMemur Maaşlarını Amerika’dan İsterse

İhtilalin ertesi gününde ABD Büyükelçisi Warren, MBK Başkanı Cemal Gürsel’le görüşmeye gider ve aynı gece Amerika’ya gönderdiği raporda:

“Gürsel bizi yalnız kabul etti. Kendisini daha önce görmüştüm ama iyi tanıımıyordum.” diye yazar.

Orgeneral Gürsel söyleşinin sonunda eses konuya girer. Sorumluluk taşımadığı geçmiş yönetimin cuntaya (komiteye) felaket bir mali miras bırakmış olduğunu söyler. Maliye Bakanlığı müsteşarına 1 Haziranda kaç paraya ihtiyaç olduğunu sorar, *“elde 23 milyon var; fakat devlet memurlarının maaşını ödemek için 180 milyon lira lazım.”* Warren şu yanıtı verir: *“Bunun askeri idare ya da geçici hükümet açısından ne kadar önemli olduğunu anlıyorum ama mali yardımı ele almadan önce bazı hususların aydınlığa kavuşturulması gerekir. Bununla birlikte bana söylediklerinizi aklım-da tutacağım ve zamanı geldiğinde bana verdiğiniz bilgileri kullanacağım.”*(90)

Cüneyt Akalın’a göre: *“Görüldüğü gibi yeni rejim, niyeti ne olursa olsun, daha işin başında ABD’ye teslim olur. Bir devlet başkanı kendisini daha yakından tanımak için ziyarete gelen bir büyükelçiye “devlet 35 sente muhtaç” söylemini uygun görürse, muhatabı mesajı almakta gecikmez. Gürsel-Warren görüşmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin niteliğini ortaya koyması bakımından tarihsel bir görüşmedir kanımca.”*(91)

MBK’nin kimi üyeleri *“1959 tarihli anlaşma ABD’ye müdahale hakkı veriyor mu?”* sorusuna yanıt araya dursun, ABD baştan beri

(89) Ümit Özdağ, a.g.e.

(90)(91) Cüneyt Akalın, a.g.e., s.185, 186, 187.

bir anti-Amerikan tavrını sezmediği, dahası kendisinden yardım ve destek isteyen MBK yönetimine istediği desteği verir. Kredi arkadan gelecektir.(92)

Çağdaş İslâm düşünürü Sami Zubaida, özellikle 1980 sonrası Mısır, Cezayir, Suriye gibi ülkelerdeki yönetimlerin sosyo-ekonomik değişimlerine ait tespiti(93), Türkiye için de, özellikle 12 Eylül ve günümüz yönetimlerinin açmazını ortaya koyması bakımından çok önemli bir tespittir.

Devletin dağıtımcı stratejisi, önemli bir bölümünü askeri harcamaların oluşturduğu harcama yükümlülükleriyle sınırlandırılmıştır. Son çare olarak özel sektöre başvurulması, o zaman, bazı sıkıntı ve sorumlulukları devretme girişimi olarak görülebilir. Ancak Leca'nın işaret ettiği gibi, bu riskli bir siyasi stratejidir. Zenginleşmeden pay alamayan kitlelerin hoşnutsuzluklarını ve kızgınlıklarını artıran daha gözle görülür bir eşitsizlik yaratır ve devletin meşruiyeti konusunda ileri sürdüğü sosyalistvari iddialarını, kendi taraftarları nezdinde zayıflatır. Bunlar siyasi baskı nedeniyle düzenli ifade kanalları bulamayan ve bu nedenle zaman zaman patlayan ayaklanmalar şeklini alan (klasik Marksist anlamda değil, zenginlere karşı yoksullar anlamında) sınıf duygularıdır. Bu duygular ayrıca örgütlü ve eğer yasadışıysa muhalif olan hareketleri beslerler, ki birçok ülkede son yıllarda bunların en önemlileri İslâmi hareketlerdir.(94)

J.Leca'nın aşağıdaki tespiti de bu gerçeği doğrulamıyor mu?

"Devletin mali sıkıntılar (borç, petrol gelirinde gerileme) yaşadığı zamanda talepleri karşılama, istihdam yaratma ve potansiyel tasarrufları harekete geçirme sorumluluğunu 'özel sektöre' aktarmaya çalışan stratejisi, sonuçta devletin artık bir burjuvazi olmaktan var olmasını imkansız hale getirdi."(95)

(92) Cüneyt Akalın, a.g.e., s.185, 186, 187.

(93) 1970'lerin sonu ve 1980'ler, diğer Arap ülkeleri, Cezayir, Suriye ve Irak'ta da kamu sektörü pahasına özel sektörün genişlemesi anlamında şu ya da bu ölçüde tikanıklığın açılmasına tanık oldu. Sedat'ın 'infitah'ı genişleyen petrol gelirlerinden nakit sağlamaya yönelikken, diğer ülkelerde sonradan uygulanan politika en azından kısmen bu gelirlerdeki düşüşün getirdiği zorunlulukların bir sonucuuydu.

(94) Sami Zubaida, "İslâm, Halk ve Devlet", İletişim Yay.,1994, s.248-249.

(95) J.Leca, "Social Structure and Political Stability: Comparative Evidence from the Algerian, Syrian and Iraqi Cases", 1987, s.16. Nkd.S.Zubaida, a.g.e.

I . B Ö L Ü M

Yüzyıl Başında Genç Subayları İhtilalci Yapan Nedenler

***“İşte, askerın ayağında don yok, kıcı görünüyor.
İşte, memur aç, sefil ve parasızlık yüzünden hırsız olmuş.
İşte, asayiş yok. Rahat yok.
İşte, bıçak kemiğe dayandı.
Evet, vergi verelim, verelim ama,
bunun nereye gittiğini hiç sormayalım mı?”***

1906-1907 Anadolu'daki Vergi Ayaklanmalarının Mali ve Ekonomik Sebepleri ve Genç Türkçü Subayların Olaylara Karışması

Genç Türkçülerin ve İhtilalci Subayların Hedefi Neydi?

Üzerinden neredeyse doksın yıl geçmiş olmasına rağmen, 1908 Devrimi hâlâ bir esrar perdesi arkasındadır. Özellikle, Türkiye’de güçlü olan yaygın bir görüşe göre, 1908 Devrimi, Osmanlı İmparatorluğu’nu tümüyle çöküşten umutsuzca kurtarmaya yönelik, yenileştirme eylemleri zincirinde en son halkayı oluşturan bürokratik bir reform hareketinden başka birşey değildir. Gerek “modernleşme”, gerekse “bağımlılık” kuramlarını savunuyor olsunlar, gerek tarihte devamlılık, gerekse kesinti savlarına inanıyor olsunlar, Türk tarihçileri hiç istisnasız reform savına sarılmakta ve 1908’le birlikte gerçekleşen olaylar zincirini “Meşrutiyetin İlanı” ya da “anayasal rejimin kuruluşu” olarak adlandırmaktadırlar.(1)

Yerleşik Türk tarih söyleminde, 1908 Devrimi’ni, “devleti iç düşmanlardan ve onları dışarıdaki müttefiklerinden kurtarmak” hedefine yönelik ve bürokrasi içinden gelen bir eylem olarak tanımlamak oldukça yaygın bir alışkanlıktır. Bu söylemle varsayılan, gidişin kötü olduğunu gören asker ve sivil bürokratların devleti kurtarma amacıyla hareket ettiği ve amaçlarının, batmakta olduğu söylenen bu devleti yok olmaktan kurtarmaktan başka birşey olmadığıdır. 1908’de asker ve sivil modernleşme yanlısı bürokratların örgütleyip uygulamaya koyduğu hareket budur. Genç Türklerin devletin temel yapısını değiştirme gibi bir niyetleri yoktu.(2)

(1)(2) Aykut Kansu, “1908 Devrimi”, 1995. Nakleden Ersal Yavi, “Bir Ülke Nasıl Batırılır?”, Yazıcı Basım Yayıncılık, 5. basım 2003, s.337.

Onlar, yalnızca padişahın kişisel keyfi yönetimi yerine, yetenekli hükümetler tarafından yönetilmesini güvence altına alacak bir anayasanın yürürlüğe konmasını istiyorlardı... Felsefeleri "tepeden reform"du. Siyasal programları seçkinciydi ve geri kalmış bir İmparatorluğun modernleştirilmesini, öncü bir kadronun ya da bir (orta) sınıfın gerçekleştirebileceğini düşünüyorlardı.(3)

1906-1908 Osmanlı Ordusu İçindeki Başkaldırma Hareketleri ***"Komutanlarınız 'vur' emri verseler de uymayın..."***

1908 Devrimi'nden önceki yıllarda, hükümet aleyhtarı faaliyette bulunan subaylar taşraya sürgüne gönderiliyordu. Sultan II.Ab-dülhamid ve Hükümetine muhalif olan bu subaylar, gönderildikleri yerlerde de rahat durmuyor ve yönetim aleyhindeki faaliyetlerine devam ediyorlardı. Hükümet merkezinden uzak bir sınır kenti olan Erzurum'da da muhalif subayların sayısı bir hayli fazlaydı. Denetimden uzak bu serhad şehrinde, subaylar fikirlerini aleni olarak halka anlatmaktan çekinmiyorlar; askerlerin maaşlarını zamanında alamaması gayri memnunların sayısını daha da artırıyordu.(4)

Subaylar maaşlarını zamanında alamadığı gibi, yeni konan vergi-i şahsi onlardan da alınacağından, halkı bu vergiler aleyhine teşvik ettikleri de ayrıca düşünülebilir. Bununla beraber hasta askerlerin hastahane masrafı ödenmediği gibi, ölenlerin kefen parası dahi verilmediği oluyordu.(5) Bu masraflar için Vali Nazım Paşaya müracaat eden bir memurun *"bir mecidi bir neferden hayırlıdır."* diye hükümetten kovulduğu oluyordu.(6)

1906-1908 döneminde Osmanlı ordusu içinde de başkaldırma hareketleri meydana gelmiştir. Devrim öncesi dönemde ordu içinde meydana gelen bu hareketler hakkındaki bilgiler kısıtlıdır.

Bu dönemde genellikle dağınık olan ve kendiliğinden gelişen başkaldırma hareketleri, başlıca iki nedenden kaynaklanmaktaydı:

(3) Aykut Kansu, a.g.e., Nakleden Ersal Yavi, "Bir Ülke Nasıl Batırılır?", Yazıcı Basım Yayıncılık, 5. basım, 2003, s.337.

(4) J.R. Ernest Edmondson Ramsaur, "Jön Türkler ve 1908 İhtilali", (çev.Nuran Yavuz), İstanbul, 1982, s.15; Mehmed Nusret, a.g.e., s.57.

(5) Orhan Türkdoğan, "1906-07 Erzurum Hürriyet Ayaklanması 1", Türk Kültürü, No:255, 1984, s.27; Mehmed Nusret, "Tarihçe-i Erzerum Yahut Hemşehrilere Armağan", 1922, s.57.

(6) Mehmed Nusret, a.g.e., s.58.

Genç Türk örgütlerinin, özellikle İttihat ve Terakki Cemiyetinin ordu içinde yıllardan beri süregelen özgürlükçü propagandası, askerlik süresinin uzun ve koşulların ağır olması. Örneğin 1902 yılında Bağdat kışlasında yapılan arama sırasında subay ve erlerin üzerlerinde, başta "Osmanlı" ve "Feryat" olmak üzere, Genç Türk lere ait gazete ve bildirileri bulunmaktaydı.(7)

1904 baharına gelindiğinde, vergi yükü kırsal kesimde köylüler, kasabalarda zanaatkarlar ve esnaf, şehirlerde ise tüccarlar için dayanılmaz bir hal almış bulunuyordu. Buna bir de vergi toplamakla yükümlü mültezimlerin keyfi aç gözlülükleri eklenince, durum vergi mükellefleri açısından iyiden iyiye zorlaşıyordu.(8)

Hem toprak ağalarına hem de mültezimlere ağır bir biçimde borçlanmış olan köylü, tam anlamıyla dar boğazdaydı. Doğu vilayetlerindeki durum öylesi bir yoksulluk ve sefilliğe neden olmuştu ki, çok sayıda köylü, şehir ve kasabalıların yardımıyla geçinebilmek ümidiyle **köylerini terk etmeye başlamıştı. Görgü tanıklarının anlatımıyla, şehirler kıtlık ve parasızlıktan çöküyordu. Ticaret durmuş, açlık başgöstermişti.** 1906'da başlayan büyük çaplı ayaklanmaların arifesinde "şehir aç, köy aç, ordu aç ve çıplaktı."(9)

(7) I.Ashotovich Petrosian, "Sovyet Gözüyle Jön Türkler", 1974. Nakleden H.Zafer Kars, "1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği", Kaynak Yay., 1997, s.53.

(8) Özellikle Anadolu'nun doğusunda yaşayan halkın mültezimlerden çektikleri konusunda etraflı bir rapor için bkz., No.136, Konsolos Thomas H.Norton'dan Dışişleri Bakan Yardımcısı Francis B.Loomis'e, Harput, 13 Ekim 1904, T-579, *Despatches from United States Consuls in Harput*, 1895-1906, Mikrofilm 1, Cilt 1 (27 Eylül 1895-4 Ocak 1905) içinde. Raporun devamı için bkz. No.154, Thomas H.Norton'dan Dışişleri Bakan Yardımcısı Francis B.Loomis'e, Harput, 23 Mayıs 1905, T-579, *Despatches from United States Consuls in Harput*, 1895-1906, Mikrofilm 1, Cilt:2 (5/01/1905-2/8/1906) içinde.

(9) Münip Yıldırğan, "1904 [sic] Erzurum İsyanı Hatıraları", s.27. Çekilen kıtlığın boyutlarını ciddi bir biçimde artıran bir başka neden de 1905-1906 kışının alışlagelmişten çok daha soğuk geçmesiydi. Musul'da 1906 Ocak ayında Dicle nehri donmuş, ısı Sivas'ta -32°C'ye kadar düşmüş, soğuktan Başkale, Van, Mamuret-el-Aziz, Bağdad, Sivas, Amasya, Darende, Konya ve Erbaa'da insanlar donmuştu. ("L'hiver à Van", *The Levant Herald and Eastern Express*, 23 Ocak 1906, s.2; "Morts de froid", *The Levant Herald and Eastern Express*, 25 Ocak 1906, s.2; "L'hiver en province", *The Levant Herald and Eastern Express*, 5 Şubat 1906, s.2; ve "L'hiver", *The Levant Herald and Eastern Express*, 10 Şubat 1906, s.2). Kış Makedonya'da da çok şiddetli geçmekteydi. Üslûp'te yakacak sıkıntısı başgöstermiş, kömürün okkası oniki paraya, odununki ise sekiz Kuruşa kadar yükselmişti. ("Les Provinces: L'hiver", *The Levant Herald and Eastern Express*, 29 Ocak 1906, s.2).

Asker Halktan Yana Çıkıyor Telgrafhane İşgal Ediliyor Rüşvetçi Memurlar Görevden Alınıyor

Erzurum'daki vergi ayaklanması, başından beri diğer şehirlerdeki ayaklanmalara göre hem daha iyi örgütlenmiş hem de daha geniş bir kitleye yayılmıştı. Halk, Vali'nin görevden alınmasını istemekteydi. Esnaf, halka destek olmak için dükkan kapatma eylemi başlattı. Şehir halkı Saray ile doğrudan iletişim kurabilmek için 13 Martta Telgrafhane'yi işgal etti.(10) Vali, Erzurum Müftüsünden halkı yatıştırmasını istediye de, Müftü buna yanaşmayarak, vergilerin zaten İslâm'a da aykırı ve ayaklanmanın meşru olduğunu belirterek, siyasal otoriteyi çiğnedi ve halka katıldı.(11) Olaylar süresince, Erzurum'daki askeri birlikler, üstlerinin ve Vali'nin emirlerine uymadılar ve dolayısıyla isyanı bastırmak için hiçbir girişimde bulunmadılar.(12) 18 Mart dolaylarında yine protesto gösterileri yapıldı ve vergilerin kaldırılması için Saray'a çok sayıda telgraf çekildi.(13)

28 Martta Vali'nin görevden alınması isteği yineleni ve Erzurum'un tüm dükkanları kepenk indirdi; ne esnaf, ne tüccar, ne de iş sahipleri dükkanlarını, tezgahlarını açmadı. Okulların da kapıları kilitli kaldı. Memurlar bile görevleri başına gitmediler. Protesto gösterilerinin sürdüğü on gün boyunca şehrin kontrolü bütünüyle halkın eline geçti ve devlet otoritesi fiili olarak ortadan kalktı.(14) Vali Nazım Paşanın özel telgraf hattı kesilerek İstanbul ile görüş-

(10) F.O. 424/210, Konsolos Shipley'den Sir Nicholas O'Connor'a, Erzurum, 29 Mart 1906, Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey, No.8984, s. 16

(11) Mehmed Nusret, a.g.e., s.60; Yusuf Hikmet Bayur, "Türk İnkılabı Tarihi", 1/1, s.338; ve Mechveret, No.182 (1/12/1906), H.Zafer Kars, "Belgelerle 1908 Devrimi Öncesinde Anadolu," s.27.

(12) Mehmed Nusret, "Tariçe-i Erzerum Yahut Hemşehrilere Armağan", s.60.

(13) F.O. 424/210, Konsolos Shipley'den Sir Nicholas O'Connor'a, Erzurum, 3 Nisan 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.19 içinde; ve F.O. 424/210, Konsolos Shipley'den Sir Nicholas O'Connor'a, Erzurum, 12 Nisan 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.34 içinde.

(14) F.O. 424/210, Konsolos Shipley'den Sir Nicholas O'Connor'a, Erzurum, 3 Nisan 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.34-35 içinde; Münip Yıldırğan, "1904 [sic] Erzurum İsyanı Hatıraları", s.29.

mesi engellendi. Vali'nin bu tutumu kamuoyuna yansıyınca Nazım Paşa göz hapsine alındı ve bulunduğu yerden ayrılmasına izin verilmedi.(15)

İstanbul'da durumun vahameti üzerine yapılan Heyet-i Vükela özel toplantısında, ayaklanmalara karşı sert önlemler alınması kararına varıldı. Hükümet, Erzincan'daki 4.Ordu Komutanı Müşir Çerkes Mehmed Zeki Paşaya becerikli ve güvenilir bir komutanın emri altında Erzurum'a birlik göndermesini, gerekirse kuvvet kullanılarak ayaklanmanın bastırılmasını ve elebaşlarının tutuklanmasını emretti.(16)

Ancak, mutlakiyetçi hükümetin göz önünde bulundurmadağı, askeri birliklerde kısmen subayların, fakat büyük çoğunlukla erlerin rejimden duyduğu hoşnutsuzluktu.(17) Mehmed Zeki Paşa durumu değerlendirerek Erzurum'a gitmeyi reddetti.(18) Çaresiz kalan Hükümet, halkı yatıştırmak için Nazım Paşayı görevden alarak Diyarbakır Valiliği'ne, Diyarbakır Valisi Mehmed Ata Beyi de Erzurum Valiliği'ne atadı.(19) Hükümet'in bundan başka çaresi yoktu: Erzurum halkı isyan hareketine ılımlı bakan askerlere o kadar güveniyordu ki, askerlerin kendilerine hiçbir surette ateş açmayacaklarına inanmıştı.(20)

Rahatsızlık derecesi, halkın hükümet politikalarını eleştirmeyi sürdürmesi ile gittikçe artıyordu. Şikayetler, bazı memurların yük-

(15) Münip Yıldırğan, "1904 [sic] Erzurum İsyanı Hatıraları", s.30; ve Mehmed Nusret, "Tarihçe-i Erzerum Yahut Hemşehrilere Armağan", s.61. Ayrıca bkz. No.198, Konsolos Milo A.Jewitt'ten Dışişleri Bakan Yardımcısı'na, Sivas, 13 Nisan 1906, T-681. Despatches from United States Consuls in Sivas, 1886-1906. Mikrofilm 2, cilt 2 (16 Mart 1895-7 Ağustos 1906) içinde.

(16) F.O. 424/210, Sir Nicholas O'Connor'dan Sir Edward Grey'e, İstanbul, 9 Nisan 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.23-24 içinde; ve "A Kérazonde", Pro Armenia, 5 Haziran 1906, s.910. Ayrıca bkz., Mehmed Nusret, a.g.e., s.61.

(17) F.O. 424/210, Konsolos Shipley'den Sir Nicholas O'Connor'a, Erzurum, 15 Haziran 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.61-62 içinde.

(18) Mehmed Nusret, a.g.e.,s.61.

(19) F.O. 424/210, Sir Nicholas O'Connor'dan Sir Edward Grey'e, İstanbul. 9 /4/1906, "Further Corespondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.24.

(20) F.O. 424/210, Konsolos Shipley'den Sir Nicholas O'Connor'a, Erzurum, 12 Nisan 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.35 içinde; ve Mehmed Nusret, a.g.e., s.60.

sek maaşlarından, halkın parasının çar-çur edilmesine ve genelde yerleşik düzenin temelden eleştirisine kadar varan bir çeşitlilik gösteriyordu.(21)

Polis ve Jandarmanın Açtığı Ateşle Birçok İnsanın Ölmesi ve Tutuklanması Kanlı Olayları Başlatıyor Ayaklanan Halk Jandarma Komutanını Öldürüyor Vali, Konağı'ndan Kaçarak Bir Eve Sığınyor

Müftü, halkın huzursuzluğunu Erzurum Valisi Mehmed Ata Beye ilettiyse de, Vali halkın isteklerine kulak asmadı ve vergilerin kaldırılmasının mümkün olmadığını, kendisinin de vergileri toplamaya kararlı olduğunu söyledi. İsteklerinin reddedilişi üzerine halk, kurulu düzeni hedefleyen şiddetli bir gösteri düzenledi. Yerel polis örgütü ve jandarma, halkın üzerine ateş açarak birçok kişinin ölümüne neden oldu. Bu şiddet hareketiyle iyiden iyiye dehşete kapılan halk, şiddete şiddetle karşılık vererek pek çok jandarma ve polisin yanı sıra, Jandarma Komutanı'nı da öldürdü.(22)

Aynı gece, tutuklananların sayısı altmışı buldu.(*). Müftü ve diğerleri -Tahsin Bey, Kirlizade Yusuf Efendi ve Hoca Şevket Efendi- tutuklanmalarından hemen sonra 4.Ordu merkezi olan Erzincan'a doğru yola çıkarıldı.(23) Erzurum'un önemli isimlerinden ve isyanın önderlerinden Hacı Akif Ağa, kendisini tutuklamaya gelen jandarmalara karşı ciddi bir direniş gösterince olaylar şehre yayıldı ve halk, tutukluların salıverilmeleri için hemen örgütlendi.(24) Tutuklanmaların yapıldığı gecenin sabahı, öfkeli halktan oluşan büyük bir kalabalık, Pastırmacı Hanı'nın önünde toplandıktan sonra Vila-

(21) F.O. 424/210, Konsolos Shipley'den Sir Nicholas O'Conor'a, Erzurum, 12/4/1906, Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey, No.8984, s.35

(22) "Les événements d'Erzeroum", Pro Armenia, 20 Kasım 1906, s.997-998.

(*) "Les événements d'Erzeroum", Pro Armenia, 5 Aralık 1906, s.1005; ve "Les événements d'Erzeroum", Pro Armenia, 20 Aralık 1906, s.1013.

(23) F.O. 424/210, G.Barclay'den Sir Edward Grey'e, Beyoğlu, 25 Ekim 1906, Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.135 içinde; Mahmud Nedim Ulusalkul, "İstibdad Aleyhinde Türk Ulusunun İlk Hareketi", Erzurum İhtilali, s.21; Münip Yıldırğan, "1904 [sic] Erzurum İsyanı Hatıraları", s.32; ve Mehmed Nusret, a.g.e., s.65.

(24) Mehmed Nusret, a.g.e., s.65-66.

yet Konağı'nı kuşatarak sürgüne gönderilenlerin Erzurum'a geri getirilmelerini istedi.(25) Vali, Hükümet Konağı'ndan kaçarak başka bir eve sığınmak zorunda kaldı, fakat yakalanarak İbrahim Paşa Camii'ne hapsedildi.(26) Aynı gün, ilerleyen saatlerde, çığrından çıkmış topluluk, Gürcü Kapısı Karakolu'na sığınmış olmalarına rağmen, Serkomiser Teflik Bey, oğlu İkinci Komiser Tahir Efendi ve Polis Abdülğani'yi Karakol'dan çıkarıp, çarşı ortasında önce döve döve öldürdü, sonra da cesetlerin ayaklarına ip takarak sokaklarda sürüttü. Her iki olayda da jandarma, galeyana gelmiş halka müdahale etmedi.(27)

Daha sonra, Jandarma Komutanını aramaya giden topluluk, komutanın ve polis komiserinin evine zarar verdi ve bir başka polis memurunu öldürdü. Tüm bunlar olurken, sivillere ve sivillerin mallarına zarar verilmemesine özellikle dikkat edildi.(28)

(25) F.O. 424/210. G.Barclay'den Sir Edward Grey'e, Beyoğlu, 25 Ekim 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.135 içinde; ve "Les événements d'Erzeroum", Pro Armenia, 5 Aralık 1906, s.1005.

(26) F.O. 424/210. G.Barclay'den Sir Edward Grey'e, Beyoğlu, 25 Ekim 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.135 içinde; F.O.424/210, Konsolos Shipley'den G.Barclay'e, Erzurum, 27 Ekim 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.173 içinde; Münip Yıldırğan, "1904 [sic] Erzurum İsyanı Hatıraları", s.33; Mehmed Nusret, "Tarihçe-i Erzerum Yahut Hemşehrilere Armağan", s.66; Barutçuzade Şevki, "Erzurum Valisi Nazım Paşa'nın Zamanında Olan Vukuat Hatırası", s.272; M.Sabri, "Anadolu Kıyıamları", s.71; ve "Les événements d'Erzeroum", Pro Armenia, 5 Aralık 1906, s.1005.

(27) F.O. 424/210, G.Barclay'den Sir Edward Grey'e, Beyoğlu, 25 Ekim 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.135 içinde; Başbakanlık Arşivi, İrade Maliye, 29 Şevval 1325 [5 Aralık 1907], Nr.31'den nakleden, Muammer Demirel, "İkinci Meşrutiyet Öncesi Erzurum'da Halk Hareketleri", s.34; Mahmud Nedim Ulusalkul, "İstibdad Aleyhinde Türk Ulusunun İlk Hareketi: Erzurum İhtilali", s.22; Münip Yıldırğan, "1904 [sic] Erzurum İsyanı Hatıraları" s.33; Barutçuzade Şevki, "Erzurum Valisi Nazım Paşanın Zamanında Olan Vukuat Hatırası", s.273; A.M.Valuyskiy, "Jön Türk Hareketi Öncesinde -Moskova Arşivi Belgelerine Göre- Doğu Anadolu'da Ayaklanmalar", s.140; Mehmed Nusret, "Tarihçe-i Erzurum Yahut Hemşehrilere Armağan", s.66; ve "Bahaeddin Şakir Beyin Bıraktığı Vesikalara Göre İttihad ve Terakki:152", Milliyet, 27 Eylül 1934, s.2.

(28) F.O. 424/210, G.Barclay'den Sir Edward Grey'e, Beyoğlu, 25 Ekim 1906, "Further Correspondence Respecting Asiatic Turkey", No.8984, s.135 içinde; M.Sabri, "Anadolu Kıyıamları", s.71; ve Münip Yıldırğan, "1904 [sic] Erzurum İsyanı Hatıraları".

Maaşları Ödenmeyen Subaylardan Yeni Konulan Vergileri Ödemeleri Talep Ediliyordu

Tüm bu anlatılan olaylar, kaynak ve belgelerde son derece kapsamlı ve ayrıntılı ilginç olaylarla sürüp gider. Üstelik sadece Erzurum'da değil, Anadolu'nun hemen birçok şehrinde benzeri olaylar yaşanmıştır.

Hükümet merkezinden uzak bu sınır şehri Erzurum'da da yönetime muhalif subayların sayısı bir hayli fazlaydı. Denetimden uzak bu serhad şehrinde, fikirlerini aleni olarak halka anlatmaktan çekinmiyorlar; askerlerin maaşlarını zamanında alamaması gayri memnunların sayısını daha da artırıyordu.(29)

Subaylar maaşlarını zamanında alamadığı gibi, yeni konan vergi-i şahsi onlardan da alınacağından, halkı bu vergiler aleyhine teşvik ettikleri de ayrıca düşünülebilir. Bununla beraber hasta askerlere hastahane masrafı ödenmediği gibi, ölenlerin kefen parası dahi verilmediği oluyordu.(30) Bu masraflar için Vali Nazım Paşaya müracaat eden bir memurun "*bir mecidiye para bir neferden hayırlıdır,*" diye hükümet binasından kovulduğu oluyordu.(31)

1906 yılı başlarında başlayıp 1907 yılı ortalarına kadar süren Erzurum isyanı sırasında(32), il garnizonundaki askerler, Genç Türklerin yaptığı propagandaların etkisiyle Erzurum halkına karşı bir tutuma girmişlerdir. Askerlerin büyük bir bölümü isyancıların ve Genç Türklerin etkisindedir. Garnizonda, askerlere, ayaklanan halkın karşısında olmamaya çağıran söylevler verilir. "*Biz sizin rahatınızı nasıl düşünüyorsak, siz de subay ve komutanlarınız 'vur!' buyruğu verirlerse onları dinlemeyin.*" denilmektedir.(33)

(29) JR. Ernest Edmondson Ramsaur, "Jön Türkler ve 1908 İhtilali", (çev.Nuran Yavuz), İstanbul, 1982, s.15; Mehmed Nusret, a.g.e., s.57.

(30) Türkdoğan, a.g.e., s.27; Mehmed Nusret, a.g.e., s.57.

(31) Mehmed Nusret, a.g.e., s.58.

(80) Mehmed Nusret, a.g.e., s.58.

(32) Bu yıllarda yoksulluk ve zulüm içinde olan Doğu Anadolu halkı, özellikle ağır hükümler taşıyan Hayvânât-ı Ehliye vergisinin kaldırılması için eylem ve isyanlar başlattılar. Erzurum da bu illerin başında geliyordu. Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Ersal Yavi, "Bir Ülke Nasıl Batırılır?", Cilt 1, Yazıcı Yayınları, 2002 ve Aykut Kansu, "1908 Devrimi", İletişim Yayl, 1995.

(33) I.A. Petrosian, a.g.e., s.237.

Hürriyet kahramanlarından biri olarak ünlenen Niyazi Bey, orduda isyanlara yol açan koşulları şöyle anlatıyor: "Harbiye Nezareti subaylara karşı haksız davranıştan çekinmiyor, rütbeleri, makamları, maaş zamları bu dağda bayırda özgürlük için çalışan, yurt için çırpınan subaylara değil, damatlara, ajanlara, şakşakçılara veriyordu. Orduda yasanın geçerliği, yalnız hakkını isteyen ve savunan küçük rütbeli subayları ezmeye yetiyordu. Erlerin çıplaklığı, kışaların berbatlığı, asker yiyeceğinin kötülüğü, devletin maaş ödeme-deki aksaklığı, orduda devrim düşüncesini genelleştirmiş ve kökleştirmişti."(34)

1898-1906 Yemen Yollarında Binlerce Askerin Savaşta Değil İhmal ve Yoksulluğa Nasıl Kurban Edildiğinin İnanılmaz Örnekleri

Rüştü Paşanın "Yemen Hatırası" adlı kitabında, 19. yüzyıl sonlarındaki Osmanlı Ordusunun içinde bulunduğu kötü koşulların ne boyutlarda olduğunu görebiliyoruz. Sadeleştirilmiş olarak kitabın bazı bölümlerinden alıntılarla aktaralım:

"Hüseyin Hilmi Paşa Yemen Valisi tayin edilmişti. Yemen'de yapacağı asayiş ve ıslahat için bu eyalete merkezden asker gönderilmesi gerekiyordu. Karadeniz kıyı kent ve köylerinden topladığı çok sayıdaki askeri, Yemen'in Hudeyde Limanına götürecek vapur önce İstanbul'a yöneldi. Ancak gemi erzakı olan küflenmiş peksimetleri yiyen askerler hastalanmaya başladılar. Bunun üzerine İstanbul'a telgraf çekilerek herhangi bir suistimale fırsat verilmeksizin yeni peksimetlerin limanda hazır edilmesi istendi. Fakat her limanda günlerce oyalanan gemi, İstanbul'a gelene kadar küflü peksimetleri yiyen askerlerin birçoğu hastalanmıştı. Nihayet İstanbul'a varan vapurdan ağır olan 14 asker Gümüşsuyu Hastahanesine gönderildi. Bir de bakıldı ki, vapura 1500 asker iskarça halinde adeta tıkıştırılmıştı. Asılı filikaların içinde bile asker yatırılıyordu. Bu şekilde İstanbul'dan yola devam eden vapurda, iyi bakılmayan

(14) "Balkanlarda Bir Gerillacı, Hürriyet Kahramanı Resne'li Niyazi Beyin Anıtı", İstanbul, 1975, s.43-44. Nakleden H.Zafer Kars, "1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği", Kaynak Yayınları, 1997, s.54.

ve sıcak yemek verilmeyen askerler arasında yeniden birçok hastalıklar ortaya çıktı. Beyrut Limanına ulaşıldığında, askerlerin hali tamamen kötüleşmişti.

Sevkiyatın denetimini yapan Rüştü Paşa, askerlerin bu perişan durumunu görünce onları limana çıkarttı, 2-3 gün sıcak yemek yerdirdi ve yola devam etselerdi ölecekleri kesin olan 50 askeri Beyrut Hastahanesinde alıkoydu. Süveyşten geçip Kızıldeniz'e yönelen vapurda, askerlerin pek çoğunun vücut dirençleri neredeyse kalmamıştı. Güneş çarpmasından, hummadan ölümler başladı. Yemen'in limanı Hudeyde'ye kadar 13, Hudeyde Hastahanesinde tifodan 26, kıtalarına sevkten evvel de 11 asker öldü. İstanbul ve Beyrut'ta bırakılanlardan ölenler bu hesabın dışındaydı."

**1905'te Rüştü Paşa İskenderun'da, Adana'dan
Gönderilmiş İki Bin Çuval Çürük Peksimet Buldu
Bu Çuvallar İçinde Lokantalardan, Fınnlardan
Toplanmış Ekmek Kırıntıları, Hatta Peynirli Pide
Artıkları Gördü de Doktorlara Muayene Ettirdikten Sonra:
"İnsana Değil, Hayvana Bile Yedirilemez"
Diye Rapor Alarak Çuvalları Adana'ya İade Ettirdi!**

Rüştü Paşanın kitabından okumaya devam ediyoruz:

"İskenderun'da uzun yıllar onarımı yapılmamış bir kışla vardı; döşemeleri ve camları yoktu. Yemen'e sevk edilecek askerler bu-
raya yerleştiriliyor, İstanbul'dan gelecek vapur için aylarca bekletiliyorlardı. 1903-1904 yıllarında sevkiyat için getirilen 8300 askerin 1600'den fazlası kaçmıştı! Çünkü bu askerlerin maaşları ödene-miyor, çok az yevmiye veriliyordu. Aç ve parasız askerler, zaman zaman bir araya gelerek hükümet konağı veya komutanın evinin önünde toplanarak, dua ile karışık protestolar yaparlardı. (Ori-jinal metinde 'bağırışır tazallüm ederlerdi' diye yazıyor. E.Y.) Güç bela biraz para bulunursa açlıklarını gidermeye yetecek kadar yevmiye-leri verilir, olmazsa cebinde parası olan kendi kesesinden yer, ol-mayanlar arkadaşlarının yardımına muhtaç olurlardı!

Yemen'e sevk edilecek askerler, sivil kıyafetleriyle iskelelere gelirlerdi. Altlarına serilecek, üstlerine örtülecek birşey bulamaz-lardı. Kışlası olmayan yerlerde ise hanlarda veya toprak üzerinde

yatar ve dinlenirlerdi. Köyünden iskeleye kadar günlerce yürümüş bu zavallılara yorgunluklarını giderecek, sağlıklarını koruyacak sıcak yemek yedirmek yerine, hükümet beş on para tasarruf edeceğini hesaplayarak, 'yevmiye veriyoruz!' diye bunları aylarca kötü davranışlarda, kötü yaşama koşulları ve kötü elbiselerle yaşamaya (Orijinal metinde 'fena tegaddiye' diye yazar. E.Y.) mahkum bıraktırlardı. Askerler de bu durumlara dayanamayarak hastalanır, ölürlere veya kaçarlardı! Ancak kaçmaya gücü ve cesareti olmayanlar Yemen'e sevk edilirdiler!

Askere verilen kalitesiz peksimetlerin fiyatı, en kaliteli undan yapılmış peksimet fiyatına eşdeğerdirdi! Bu askerin iâşe bedelini azaltırdı. Ayrıca bu peksimetler hayvanlara bile yedirilemeyecek haldeydiler. Asker kumanyası peksimet, soğan ve zeytinden ibaretti! Bunları yedikçe insanın bir kat daha susayacağı düşünülmezdi. Deneyimli redif binbaşılari, her beş askere günde bir gaz tenekesi su yetiştirdiğini bildiklerinden, buna göre tedarikli bulunurlardı. Fakat acemiler Yemen yollarının bütün zorluklarını bilemezlerdi. Zavallı yeni askerlerin su tulumbalari başındaki halleri, su için kavgaları görölemeyecek, dayanılamayacak bir manzaraydı. Asker kıtalarının ulaşım araçlarının yeterli veya yetersiz olduğu hesap edilmezdi.

1905'te Selânik'ten Yemen'e 100'den fazla hayvan gönderiliyordu. Hayvan nakline uygun olmayan vapur, yalnız İskenderun Limanında 17 gün durmuştu. Hayvanlar ayakta, birbirine bitişik durumda kalakalmışlardı; bakıcıları bu hayvanların yanlarına yaklaşmıyor, ihtiyaç ve bakımlarını yapamıyorlardı. Hayvanların vapurdan Hudeyde'ye çıkarılması emredilip, vapurdan çıkarıldığında hayvanların yarı yarıya zayıflamış, biri ötekinin yularını, öteki beriklinin yelesini, kuyruğunu yemiştir! Gerekli yük taşıma araç ve hayvanları bile olmayan asker kıtaları ne yapsın? Zorunlu olarak bu yükler, askerlerin sırtına yükleniyor ve onlar hamal durumuna sokuluyordu. Bu nedenle can kaybı veriliyor, yapılması gereken görevler gecikiyor veya olumsuz etkileniyordu.

Yemen'de skorbüt hastalığının neden olduğu yaranın kapanması güçtü. Postal vurmasından açılan yaralar nedeniyle kangren olan ayak ve parmakları korumak için kesik burunlu postallar kullanılıyordu.

Yemen iskelelerinde hastahane yoktu; buralarda hastahane

olarak kullanılan mekanlar birer ölüm yeri idi. (Orijinal metinde 'b-rer makletti' diye yazıyor. E.Y.) Bir hasta hastahaneye girmez, temiz bir yatakta yatmaz, elbisesini değiştirmez, yeterince beslenmezse alınacak sonuç bellidir! İskelelerde vapur beklemekten, hastahanesizlikten ölmeyip kurtularak vapura girebilenler Süveyş Kanalına geldiklerinde parasızlığın pençesine düşerlerdi; çünkü çok defa vapurun "Kanal akçesi" ödeyecek parası bulunmazdı! Artık bahriye nezareti, seraskerlik, maliye nezareti arasında para temini için haberleşmenin ardı arkası kesilmez, iş sonuçlanıncaya kadar vapur on beş, yirmi gün Süveyş'te bekler, zayıf ve hastalar arasında bu nedenle ölenler de olurdu.

Yemen'den yerlerine iade edilecek redif taburlarındaki (terhis edilerek ihtiyata geçirilen kur'a askerleri) sıhhiye görevlilerinin yanlarında hastalarını barındıracak çadır bile bulunmazdı. Bu hastalar iskeleye varıncaya kadar günlerce çöllerde yürür, suyu kıt küçük hanlarda, hurma ağaçlarının altında dinlenirlerdi. Bunlar arasında tifo gibi salgın hastalıklar da eksik olmazdı. Hastahane yok, yerel halkın evlerinden yararlanma yok, hastayı yatıracak yatak berbat, üstünü başını değiştirecek çamaşır yok! Yemek vermek için kap, içirilecek ilaç yok!"

Rüştü Paşa, acz içine düşmüş, iflas etmiş İstanbul yönetimi nedeniyle askerini insan yerine koymayan, ihmal eden ve acınacak duruma düşüren örnekleri vermeye devam etmekte ve şöyle yazmaktadır:

"İşte böylece kurbanlar verile verile, memleketlerine geri dönmek için ulaştıkları iskelelere varabilenlere ne mutluydu! Ancak yerel memurların merhamet ve şefkatlerine kalmış olurlardı. Ayrıca bu iskelelerdeki ulaşım araçlarının (yani vapur veya gemilerin) varlığı veya yokluğu, mevsimin kış veya yaz olmasına göre, büyük güçlüklerle karşı karşıya kalırlardı."

Rüştü Paşa, yazısının bu bölümünde yönetimin başı ve tüm bu durumların sorumlusu olarak gördüğü Abdülhamid'e de veryansın etmekten de geri kalmaz ve: "Bir bu hallere, bir de İstanbul'da padişahın göz bebeği gibi baktığı, koruduğu Yıldız'daki muhafız alayı askerlerinin rahat yaşam koşulları göz önüne alındığında, aynı görevi yapmak için silah altına alınmış askerlere karşı Abdülhamid yönetiminin çarpık anlayışı ve haksız tutumu ortaya çıkmaktadır."

Askeri İtaatsiz Yapan Nedenler? 800 Asker Yemen'e Gitmeyi Reddederken Maaşlarını Alamayan 450 Bahriyeli, Bahriye Komutanı Ahmet Paşanın Evini Basar ve 4 Subayı Döverler

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Makedonya'daki sivil temsilcisi Muller, 1905 yılında "Türk ordusunda disiplinsizlik ve itaatsizlik hareketlerinin hiç de az olmadığını" rapor etmektedir.(35) Bunların nedenleri ve çok sayıdaki örnekten birkaçı şöyle:

1906 Martında, hükümetin iki yeni vergi koyması nedeniyle Erzurum'da çıkan isyan sırasında vali, sokaklarda toplanan halkın karşısına askerleri çıkarır ve ateş emri verir. Asker, halka ateş etmeyi reddeder ve bu arada kendisini ateş etmeye zorlayan bir subayı da yaralar.(36)

Edirne'deki Rus Konsolosu'nun 1906 Haziranında bildirdiğine göre, II.Kolordu'dan önemli sayıda asker, Bulgaristan'da kendilerine son derece ağır koşullar altında görev yaptırılmakta olduğundan ordudan firar ederler. Ayrıca askerler, Makedonya'da süregelen hükümet aleyhtarı hareketleri bastırmak için çıkılacak olan cezalandırma seferine katılmayı reddederek komutanlarına itaatsizlikte bulunurlar.

1906 yılında, İstanbul garnizonundan 800 asker, ayaklanan Arapları bastırmak üzere Yemen'e gitmeyi reddederler. Trabzon'daki Rus Konsolosu Brandt'ın 1906 Temmuzunda bildirdiğine göre, Yemen'deki isyancıları bastırma hareketine katılan askerlere Trabzon'dan takviye götürmekte olan gemilerden biri, içindeki askerlerin ayaklanması nedeniyle Trabzon'a geri dönmek zorunda kalır. 1906 Aralık ayında, maaşlarının ödenmesinin gecikmesinden ve görev sürelerinin fazlalığından hoşnutsuz olan 450 kadar deniz askeri, Bahriye Komutanı Ahmet Paşanın evini basıp, üç subayını döverler, ev sahibi de yaralanır. Hükümet zora başvurmaz, tayfaların ücretleri ödenir ve görev süresi dolanlar terhis edilir.(37)

(35) Mechveret, 1 Temmuz 1905, No.165, s.3. Nkd. H.Zafer Kars, a.g.e., s.54.
(36) F.D.B.A.begeleri, Milliyet, 30 Mayıs 1973. Nkd. H.Zafer Kars, a.g.e., s.54
(37) Y.A.Petrosyan, a.g.e., s.233. Nakleden H.Zafer Kars, a.g.e., s.55.

1907 yılı sonlarında ve 1908 başında Rumeli'nin birçok yerinde bulunan birliklerdeki erler, terhis ve yiyecek yönünden hak istemeye kalkarlar. İttihat ve Terakki üyesi subaylar, askerlere yardımcı davranışlarda bulunurlar. Askerlerin istekleri yerine getirilir.(38) Viyana'da yayınlanan Neue Freie Presse Gazetesi, bu ayaklanmalardan bir yıl sonra şöyle yazıyor: "Bir önceki yıl boyunca çevredeki askeri birliklerin topyekün katıldıkları on yedi büyük ayaklanma ve isyan olayı baş göstermiş, bunlardan çoğu birkaç gün sürmüştü. Bundan başka sayısız küçük çapta ayaklanma ve gösteriler de olmaktadır."(39)

İzmir'deki Fransız Başkonsolosunun 21 Mart 1908'de bildirdiğine göre, Denizli'de aylardan beri maaş alamayan, şikayetlerine de hiçbir cevap verilmediğini gören askerler isyan ederler. Mutasarrıflık (Sancak mülki amirliği) Konağı işgal edilir, mutasarrıf esir alınır. İstanbul'dan maaşların derhal askere verilmesi için emir geldikten sonra mutasarrıf serbest bırakılır. O günlerde Salihli ve Kula'da da asker ayaklanır. Maaşları ödeyemeyecek durumda olduklarını iddia eden kaymakamları esir alırlar. Ancak yüklü bir avans dağıtıldıktan sonra bunları salıverirler. 1908 Mart ayı sonunda Çine garnizonundaki askerler isyan ederek ödenmemiş maaşlarını isterler. Kaymakam hapsedilir, ancak maaşlarından kesilmek üzere bir miktar para ödendikten sonra serbest bırakılır.(40)

İzmir'deki Fransız Başkonsolosu'nun 5 Haziran 1908'de bildirdiğine göre; Manisa, Nazilli, Akhisar ve Alaşehir'de maaşlarını alamayan subaylar, askerlerle birlikte hükümet binalarını işgal ederler. Amaçları, maaşlarını zorla almaktır.

İzmir Rıhtımında bulunan bir gemideki askerler de isyan ederler. Terhis edilmek üzere Yemen'den getirilmiş olan askerler, birikmiş maaşları verilmeden gemiyi terk etmeyeceklerini bildirirler. Sonunda istekleri yerine getirilir ve gemi ancak bundan sonra boşaltılır. Ayrıca, onların bu davranışı ve elde ettikleri sonuç, İzmir kışlasında hizmet sürelerini bitirmiş olmalarına rağmen terhis edilmeyen askerleri de ayaklanmaya yöneltir.(41)

(38) "Balkanlarda Bir Gerillacı", s.46. Nakleden H.Zafer Kars, a.g.e., s.55.

(39) 23 Temmuz 1908 tarihli Neue Freie Presse Gazetesinden aktaran E.E.Ramsaur. Nakleden H.Zafer Kars, a.g.e., s.55.

(40) F.D.B.A. begeleri, Milliyet, 6 Haziran 1973. Nkd. H.Zafer Kars, a.g.e.

(41) F.D.B.A. begeleri, Milliyet, 7 Haziran 1973. Nkd. H.Zafer Kars, a.g.e. s.56.

Temmuz 1908 İttihatçı Önyüzbaşı Niyazi Bey, Makedonya'daki İsyanı Bastırmak İçin Asker Bulamıyor

3 Temmuz 1908'de Makedonya'da ihtilal hareketi başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden Önyüzbaşı Niyazi Bey, 200 kadar asker, subay ve gönüllü ile Anayasa'nın yeniden yürürlüğe konmasını talep ederek dağa çıkar. Rumeli'de başlayan ve kısa sürede gelişen bu isyanı bastırmak için Abdülhamid, 9 Temmuz 1908'de yayımladığı bir irade ile Rumeli'ye gönderilmek üzere İzmir, Ankara ve Yozgat bölgelerinde asker toplattırır. Ancak Rume- li'deki birliklerin büyük çoğunluğu, İttihat ve Terakki Cemiyeti üye- si subayların komutası ve etkisi altındadırlar.(42)

Manastır Valisi, 18 Temmuz 1908'de Sadrazama çektiği tel- grafta, ayaklanmaya karşı kullanılan ve kullanılması düşünülen bir- likler hakkında şöyle yazar: "Cemiyet'in izlediği yol erler tarafından da kabul edilmiş olduğundan, erlerin Cemiyet'e karşı silah kullan- madığı, Resne'ye gönderilen altı taburun da orada karşı harekete girişmediği ve komutanlarının da bu itaatsizliğe karşı birşey yapa- madıkları görülmüştür... Gizlice öğrenildiğine göre buraya gönde- rilmesi istenen Anadolu'dan gelecek birliklerinin de aynı şekilde davranacakları sanılmaktadır."(43)

Vali'nin, Anadolu birlikleri hakkındaki istihbaratı fazlasıyla ger- çekleşir. Resne'de, ayaklanma başladığı günlerde, Genç Türklerin Paris merkezinin ünlü militanlarından Dr.Nazım Bey, "... Tütüncü Hoca Yakup ünvanıyla İzmir'de bulunuyordu. İsyanı bastırmak üzere İzmir'den Selanik'e sevk edilen askerleri yönetime karşı teş- vîk ve tahrik etmişti."(44)

Böylelikle, birlikler daha İzmir'den ayrılmadan devrimci dü- şüncelerin etkisi altına girmişlerdi. Nitekim Fransız Başkonsolo- su'nun 17 Temmuz 1908'de bildirdiğine göre, isyan olayları birbi- rini izler. İzmir ili çevresinden toplanan askerler, birikmiş maaşları ödenmedikçe gemilere binmeyeceklerini, Rumeli'ye gitmeyecek- lerini bildirirler ve ardından İzmir defterdarının makamını da basar-

(42) H.Zafer Kars, a.g.e., s.56.

(43) "Balkanlarda Bir Gerillacı", s.187. Nkd. H.Zafer Kar, a.g.e., s.56.

(44) A.B.Kuran, "İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki", s.246.

lar. Defterdar, güçlükle kaçıp Vilayet Konağı'na sığınır. Vali'nin Saray'a çektiği telgraf  zerine Ziraat Bankasından beş bin lira alınması ve askere dağıtılması için emir gelir.(45)

Böyle bir ortamda haliyle asker toplamakta güçlük çekiliyordu. Aydın vilayetine gönderilen trenler, günlerce istasyonlarda beklerken, silah altına ağırılanların bir kısmı dağlara kaçarak, çetelere katılmaktaydı. (46)

16 Temmuz günü hükümet, deniz yoluyla İzmir'den Selanik'e 27 tabur asker yollar. Ancak taburlar çoktan Genç Türklerin etkisi altına girmişlerdir. Ayaklanmayı bastırmak için yollanan bu askerler, birkaç gün içinde ayaklananlardan yana geçerler. Nizayi Bey, bu durumu anılarında şöyle yazıyor: "Anadolu tümeninin Selanik'e ve oradan Manastır'a gönderilen taburları, İttihat ve Terakki Cemiyetinin ne amaçla uğraşıp çalıştığını öğrenmekte geç kalmadılar. Onlar da bu yola hazırdı. Ellerindeki silahlarıyla Cemiyet'e, millete yardımdan geri durmadılar."(47)

Rumeli'de başlayan devrim hareketi karşısında çaresiz kalan Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de Anayasa'nın yürürlüğe konulmasını ve Meclis'in toplanmasını kabul eder.(48)

Yukarıdaki olaylar, bu zoraki kabul öncesinde ülkede ve ordu içinde yaşanan ve ülkeyi ihtilale götüreceği açıkça görülen pek çok neden ve olaydan sadece birkaçıdır.(49)

Yukarıda verdiğimiz bazı örneklerde görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu, mali, askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda çöküş içindedir. Artık hızlı bir şekilde sona yaklaşmakta, yönetim aleyhtarı hareketler Rumeli'de, Avrupa'nın çeşitli başkentlerinde hızla örgütlenmektedir.

şimdi, 1919'da başlatılacak olan büyük Anadolu ihtilalinin önderlerinden iki önemli isim Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün de, orduda görev yapan birçok genç subay gibi bu  k ş  görerek, ordu içindeki gizli örgütlerle nasıl ilişki kurduklarını görelim.

(45) H.Zafer Kars, a.g.e., s.57.

(46) F.D.B.A. belgeleri, Milliyet, 8 Haziran 1973. Nkd. H.Zafer Kars, a.g.e.

(47) "Balkanlarda Bir Gerillacı", s.217. Nakleden H.Zafer Kars, a.g.e., s.57.

(48) H.Zafer Kars, a.g.e., s.57.

(49) Bu konuda ayrıntılı bilgi için 16. yüzyıldan 1918'e kadar olan süreyle ilgili olarak bkz. Ersal Yavi, "Bir  lke Nasıl Batırılır?", Cilt:1 ve "Batırılan Bir  lke Nasıl Kurtarılır?" Cilt 2, Yazıcı Yayıncılık.

Yıl 1905

**Gizli Cemiyetin İlk Buluşma ve Kurulma Yeri
Şam'ın Karanlık Bir Sokağındaki Ev
Dükkancı Hacı Mustafa Elindeki
Gaz Lambasını Kaldırıp Mustafa Kemal'e Baktı (50)**

Mustafa Kemal, Harp Akademisinden Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Artık orduda görev alacağı günleri heyecanla beklemeye başladı. Bu arada atamaları yapıncaya kadar birkaç arkadaşıyla birlikte İstanbul'da kalacakları bir ev kiraladılar. Burada toplantılar yapıyor ve ülke sorunları üzerinde konuşuyorlardı.

Mustafa Kemal ve arkadaşları bir gün Fethi isminde eski, fakat askerlikten atılmış bir arkadaşlarına rastlarlar. Durumuna acırlar ve onu korumak amacıyla evlerine alırlar. Genç subaylar böylesine bir iyilik ve dostluk çabası gösterirlerken, kuşkusuz Fethi'nin askeri okullar müfettişi İsmail Paşanın gizli ajanı olduğunu bilmemektedirler. Fethi'nin bu genç subaylara yaklaşımı, İsmail Paşanın Akademi'den beri Mustafa Kemal ve arkadaşlarını izlemesinin bir sonucudur. Genç subaylar, yakında gelecek atama emirlerini beklerken birgün eve baskın yapan kolluk güçleri tarafından tutuklanıp hücrelere kapatılırlar ve daha sonra da sorguya çekilirler.

Sorgulama heyetinin başında İsmail Paşa vardır. Önce, II. Abdülhamid'e yönelik suikast üzerinde durulur. Bu gerçek dışı iddia kanıtlanamayınca, bu defa gizli cemiyet iddiası ortaya atılır. Bu da kanıtlanamaz ve sonunda genç kurmaylar günlerdir çektikleri sıkıntı ve kuşkulardan sonra serbest bırakılırlar. Artık özgürlüklerine kavuşmuşlardır.

Ancak, Edirne ve Selanik'teki 2. ve 3.Ordu'ya atanmaları sona ermiştir. (Harp Akademilerini bitirenlerin genellikle Edirne ve Selanik'te bulunan 2.3. Ordu'ya atamaları yapıldı.) Ayrıca kuşku olmaları nedeniyle atanacakları yer Batı değil Doğu'dur. Haklarında verilen karar "Memleketlerine kolay dönemeyecekleri bir bölgeye gönderilmeleri" yolundadır. Bu karardan Mustafa Kemal'in payına düşen bölge ise Suriye'dir. Genç Kurmay Yüzbaşı, 5

(50) Bu başlık altındaki kısım Lord Kinross, "Atatürk, Bir Millet'in Yeniden Doğuşu", Altın Kitaplar, İstanbul, 1994, s.41 ve Osman Bircan, "Belge ve Fotoğraflarla Atatürk'ün Hayatı", M.E.B., 1993, s.17-20'den derlenmiştir.

Şubat 1905 tarihinde merkezi Şam'da bulunan 5.Ordu'ya bağlı Otuzuncu Süvari Alayı'na staj için atanır. Buraya giderken hakkında kendisinden önce ulaşan "sürgün" damgasından da kuşkusuz haberi yoktur.

Abdülhamid yönetiminin ve yüksek rütbeli subayların en büyük yanlıgıları ve hataları, küçük rütbeli subayların, hatta sivil memurların da siyasete karışmalarını önlemek için onları merkezden uzak yerlere göndermeleriydi. Böyle davranarak, onların halkı etkileme güçlerini zayıflatarak, toplumdan dışlayacaklardı. Enver ve Hazıf Hakkı Viyana'ya, Ali Fethi Paris'e askeriataşe olarak gönderilmişlerdi. Cemal önce Adana, sonra da Bağdat Valiliğine atanmıştı. Oysa kitabın önceki bölümünde Erzurum, Yemen isyanlarında gördüğümüz gibi zeki, idealist ve genç subaylar, yoksulluğun daha da çok olduğu bölgelerde daha aktif ve rahat faaliyet gösterebiliyorlar, halktan da destek alabiliyorlardı.

Mustafa Kemal, Şam'a bir başka sürgün arkadaşı Müfid (Özdeş) ile birlikte gider. Suriye ve Şam, o sıralar fakirlik, sefalet, bıkınlık ve kötülüklerle doludur. Halk perişandır. Günlük yaşam savaşındadır. Güçlülüklerin elinde sömürölür, gider. Güçlülükler ise ahlak dışı yollarla yaşar ve gelir sağlarlar. O kadar ki, Osmanlı Ordusu mensupları bile, zaman zaman yaptıkları baskınlarla ufak tefek ganimet toplama yoluna gitmektedirler.

Mustafa Kemal, Şam'da askerliğin gereklerini yerine getirmek isterken, beklemediği bir durumla karşılaşır. Ona görev vermezler. Bağlı olduğu alayın eylemini bile ondan gizlerler. Genç kurmay, bu davranışın nedenini kısa sürede anlar. Kendinden önce Şam'a gelen sürgün damgasının neyi içerdiğini üzüntü ile değerlendirir. Kendisi ile beraber Şam'a gelen Müfid'in durumu da farklı değildir ve iki genç subay güç durumda kalırlar.

1905 yılında Mustafa Kemal görevli bulunduğu Suriye'nin Şam kentinde, kendisini zindanda gibi hissediyor, önüne set çeken parmaklıkları yıkıp, bu ölü topluluğa hayat vermek istiyordu. Bunun tek yolu ise siyasal eyleme girişmektir. Bir gün biri Kurmay Yüzbaşı Müfid (Özdeş) iki subay arkadaşıyla çarşıda dolaşırken, bir dükkanın önünde masa ve birkaç sandalye görüp otururlar. Dükkan sahibi, onları Arapça değil Türkçe selamlamıştı. Mustafa Kemal meraklandı. İçeri girdi. Bir masa üzerinde felsefe, sosyoloji ve tıp konusunda Fransızca kitaplar gördü. Dükkan sahibine:

“- *Siz esnaf mısınız? Yoksa filozof mu?*” diye sordu.

Adam:

“- *Esnafım ama okumayı severim, hele özgürlük edebiyatını.*” diyerek anlatmaya başladı.

“- *Adım Hacı Mustafa Cantekin. İstanbul’da, ihtilalci hareketlerin beşiği sayılan Askeri Tıbbiye’de okuyordum. Bu sırada bozguncu girişimlerle itham edilerek hapse atıldım, arkasından da sürgüne gönderildim.*” diyerek, Mustafa Kemal’le arkadaşlarını birkaç gece sonra evine davet etti.

Mustafa Cantekin ile tanışması, arayış içinde olan Mustafa Kemal’in ilgisini çekmiş ve onunla görüşmeye karar vermişti.

Beraberinde yakın arkadaşı Müfid’i ve siyasi düşüncelerini paylaştığı iki subay arkadaşını daha alarak Hacı Mustafa’nın evine gittiler. Ev dar, karanlık bir sokaktaydı. Hacı Mustafa kapıyı sakınarak açtı. Gelenleri içeri almadan, kim olduklarını iyice görmek için elindeki gaz lambasını kaldırıp baktı ve konuklarını içeri aldı. İçeride, hepsi de çekinmeden konuşmaya başladılar. Hacı Mustafa çoktandır gizli bir siyasi dernek kurmak istemiş, ama güvenecek arkadaş bulamamıştı.

Onlara: “- *İhtilal yapmalı, inkılâp yapmalı... Ben tıbbiyenin son sınıfındayken bu emel peşinde olduğum için hapiste yattım, sonra buraya sürüldüm. Çok değerli akradaşlarımız vardır. İnkılap yapmalıyız.*” dedi.

Mustafa Kemal ve Müfid Bey teklifi hemen kabul ederler. Yalnız Lütfi Bey bu hareketlere fiilen karışmak arzusunda değildir.

“- *Ben çoluk çocuk sahibiyim, sizinle beraber olurum ama, benden bir şey beklemeyiniz.*”

Mustafa Kemal:

“- *O halde siz buradan derhal gidiniz. Bizim bundan sonra konuşacağımız şeyleri, sizin duymanız iyi olmaz!*”

Lütfi Bey dostça oradan ayrılır. Kalanlar ihtilalden, bu uğurda ölmekten söz edip dururlar.

Geç saatlere kadar konuşurlar. Genç subaylar “*İhtilal uğruna can vermek*” gibi isteklerle coşmaya başlamışlardı. Gerçekçi düşünen Mustafa Kemal onları bu rüyadan uyandırır ve sert bir çıkışla:

“- *Amacımız ölmek değil, ihtilali başarıya ulaştırmak ve düşüncelerimizi gerçekleştirmektir. Bunları halka benimsetmek için de, yaşamak zorundayız.*” dedi.

Bu kısa cümlede, onun karakteri ve büyük hikayesinde ona hakim olan bütün bir prensipler sistemi vardır: Ölümü ve tehlikeyi göze almak, fakat ölmeden başarılı olmak, yaratmak, yapmak ve yerleştirmek...

Bu mizaç ve karakter, heyecanın değil, mantığın ve sağduyunun ifadesidir. Bu mizaç ve karakter örgüsü, Mustafa Kemal'in davranış ve çarışmalarına, hayatının sonuna kadar hakim olacaktır.

İşte gizli, ihtilalci "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" orada ve o gece, bu üç kişinin arasında kuruldu.

Şimdi Mustafa Kemal hem asker, hem de Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin lideridir. Artık nereye giderse bu gizli cemiyete yeni üyeler kaydetmeye çalışıyordu. Bu amaçla Yafa'ya, Hayfa'ya ve Kudüs'e kadar örgütü genişletmek istiyordu. Fakat, anladı ki yöre halkı bu konularda çok kısırdır. Toplum, özellikle aydın diye bilinen kesim, çok tembel ve ürkektir. Ayrıca, bu bozuk dönemin sağladığı çıkarlarını da tehlikeye atmak istememektedir. İşte bu nedenlerden dolayı, Suriye'deki çalışmalar, istenilen düzeye ulaşamadı. Mustafa Kemal, bu işin Selanik'te daha çabuk başarılabileceğini düşünerek, oraya gitmenin yollarını aradı. Çünkü Selanik, genç ve aydın kuşağın bulunduğu vatanseverlik duygularının yoğun olduğu, özgürlük meşalesinin yakıldığı bir yerdir.

Bu örgütün önemi, daha sonra kıta hizmetindeki subaylar arasında kurulacak olan çeşitli ihtilal hücrelerinin öncüsü oluşudur. İhtilal, İstanbul'da Padişah'ın casusluk ağıları arasında değil, ancak burada askeri kıtalarda gelişebilirdi.

Mustafa Kemal, sözde askeri görevle gittiği Yafa, Kudüs ve Beyrut'ta örgütün şubelerini kurdu. Ancak bu kentler anavatanın çok uzağında, genel akışın dışındaydılar. Üstelik buraların Arap halk topluluklarından Türk ihtilali için topyekün destek görmesine de olanak yoktu. Bu hareketler ancak subaylar arasında kalabilirdi. İhtilal için en belirli merkez yine Makedonya'ydı. Avrupa'ya ve dış dünyaya daha yakın olduğu için, yeni düşüncelere de açık olan Makedonya'da yabancı nüfus ve aydınların yoğunluğu, milliyetçilik duygularını körüklüyor, bir yandan da bu duyguların rahatlıkla yayılmasını sağlıyordu.

Buralarda Saray otoritesinin zayıflamış oluşu, hareket serbestliğini kolaylaştırmaktaydı. Üç yıl önce bu vilayete birtakım reformlar sokmak isteyen Avusturya ve Rusya, Rumeli'de yabancı subay-

ların yönetimi altında bir jandarma teşkilatı kurulmasını Türklere kabul ettirmişlerdi. Bu yüzden Sultan'ın gizli polisi, Selanik'te, İstanbul'daki kadar etkili olamıyordu. Mustafa Kemal ne yapıp yapıp Selanik'e gitmeyi kafasına koymuştu. Yafa komutanı, onun sözde izinli olarak ayrılmasına göz yumdu. Yokluğu dikkati çekerse, komutan, ona hemen haber uçuracaktı. Mustafa Kemal, Mısır üzerinden Pire'ye ve oradan da bir Yunan gemisiyle Selanik'e gitti. Sivil giyinmişti. Dikkati çekmeden karaya çıkabildi. Kendisini bir arkadaş karşılamıştı. Doğruca annesinin evine gitti.

Zübeyde Hanım onu görünce, hem çok sevinmiş, hem de telaşlanmıştı. Mustafa nasıl olurdu da Padişah Efendimizin emirlerine aykırı olarak buraya gelmeye cesaret ederdi? Mustafa Kemal, *"Gelmem gerekiyordu, geldim."* diye cevap verdi. *"Padişah Efendimizin aslında ne denli güçsüz olduğunu da sana göstereceğim, ama daha sonra."* O gün evden hiç dışarı çıkmadı. Akşam olunca, kendisini Selanik'e gelmeye teşvik etmiş olan Şükrü adında ileri düşünceli bir topçu paşasının evine gitti.

Paşa onu karşısında görünce şaşırdı. Oturup konuştular. Daha sonra Paşa kendisini bu işe karıştırmamasını istiyor ve:

"- Mevkim dolayısıyla sana fiili bir yardımda bulunamayacağım. Ancak, girişimlerini hoşgörüyüyle karşılayacak, engel de olmayacağım."

Mustafa Kemal istenilen sözü verdi ve yine annesinin evine döndü. Paşanın tutumuna çok canı sıkılmıştı. Gece geç vakitlere kadar uyuyamadı. Ne yapacağına, nereye gideceğine, işe nereden başlayacağına karar veremiyordu.

Sabahleyin üniformasını giyerek, karargaha gitti. Burada Askeri Rüstiye'den tanıdığı bir kurmay albayı gördü. Kim olduğunu hatırlattıktan sonra, yurtsever bir adam olduğuna inandığı albaya, içinde bulunduğu durumu anlattı. Albay, ona yardım etmek için bir yol düşündü. İstanbul'a yazmasını ve birliğinin adını bildirmeden, sadece Genelkurmay kadrosundan bir yüzbaşı gibi, hastalık izni istemesini söyledi. Bu işlemin yürütmesine kendi de yardım etti. Bu hile, umdukları sonucu verdi ve Mustafa Kemal, dört aylık bir hastalık izni kopardı. Böylece Selanik'te kalıp serbestçe dolaşabilecekti. Yine de, başta karşılaştığı aksiliklere canı sıkılmış ve kendi gibi düşünen subaylar arasında bile, planlarına pek uymayan akımlar sezmiş olduğu için ihtiyatı elden bırakmıyordu. Bununla

beraber, dört ay içinde, Selanik'te, Şam'daki "**Vatan**" Örgütünün bir kolunu kurmayı başardı. Cemiyetin adı şimdi "**Vatan**" ve "**Hürriyet**" olarak genişletilmişti. Yarım düzineyi bulan üyeleri arasında eski okul arkadaşı şair Ömer Naci'yle, askeri okul öğretmenlerinden Hakkı Baha ve Selanik Askeri Rüştîyesi Müdürü Tahir Bey de vardı. Toplantılar bunlardan birinin evinde yapıyordu. Bu, müzik seven, flüt çalan, arkadaşlarını sırtında Japon pijamasıyla karşılayan bir adamdı.

En sonunda bir gece, hürriyet davasına ilk bağlılık yeminini etmek üzere burada toplandılar. Duruma uygun birkaç kahramanlık söyleviden sonra, Mustafa Kemal bir kartın üzerine not ettiği örgütün üç ilkesini okudu. Arkadan bir tabanca çıkarılıp ortadaki masanın üzerine konuldu. Osmanlı geleneğindeki gibi, Kuran ya da subaylık şerefi üzerine değil, tabanca üzerine yemin edilecekti. Bu, onların ihtilale bağlılıklarını ve gerekirse silaha sarılmak kararlarını belirtiyordu. Teker teker tabancayı öperek ant içtiler.

Sonra Mustafa Kemal:

"- Bu silah kutsal oldu artık, iyi saklayın. Bir gün bana verirsiniz." dedi.

Maske Takmış Peierinil Üç Kişi Önünde Gözleri Bağlı Olarak Kılıç ve Kuran Üzerine Yemin

Giderek güçlenen ihtilal hareketleri karşısında Abdülhamid oldukça çaresiz bir durumdaydı. Doğru dürüst bir siyaset güdecek yerde, entrika ve hileye başvurmakta, bütün kozları birbirine karşı oynayarak, yabancıyı yabancıya, Türk'ü Türk'e karşı kullanmaktaydı. Rumeli'deki hafiyelerinin sayısını artırmıştı. Hristiyan azınlıklar, hiç olmazsa yabancı devletler tarafından korunuyordu. Türkler ise kendi sınırları içinde baskıya uğrayan bir azınlık gibiydiler. Çevrelerinde bir kurtuluş çaresi arıyorlardı. Görünüşe göre tek umut, Türk ordusunun genç subaylarındaydı.

Selanik'te Genç Türk ve İttihatçı hareketi hızla yayılmakta; cemiyet, İmparatorluğun her yerinde şubeler açmaktaydı. Özgürlük ve kurtuluş düşüncelerini tüm halk kitleleri arasına yaymakla görevli propagandacılar yetiştiriyordu. İttihatçı hareket, 1907 sonunda, Mustafa Kemal'i geride bırakmış bulunuyordu. Selanik'e dönünce, Suriye'deki "sürgün" cezasının kendisini hareketin liderleri

arasına katılmaktan alıkoymuş olduğunu üzülererek fark etti. Kendisinin dar çerçeveli “Vatan ve Hürriyet” Örgütü, İttihat ve Terakki Cemiyetinin gölgesinde ve gerisinde kalmıştı. Lider adayı üyeler arasında o zaman postahanedeki çalışan Talat ve Albay Cemal vardı ki, ikisi de sonradan iktidarın üst basamaklarına kadar yükseleceklerdi. Bu cemiyette, Mustafa Kemal’in Ali Fethi’den başka pek arkadaşı yoktu. Talat’ın girişimiyle, “Vatan ve Hürriyet” Örgütü, bu büyük cemiyetle birleşti ve artık tarihe karışmış oldu.

İmparatorluğun renkli ve kozmopolit Selanik kentinin, öteden beri gizli cemiyetler doğurmaya uygun bir siyasi havası vardı. Hristiyanlığın başlangıç yıllarında Aziz Paul’un ardından bu dini kabul edenler, Neron’un zulmünden kaçmak için gizlice Selanik’te örgütlenmişlerdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti de, Farmasonların binalarından ve tekniklerinden bol bol yararlanıyordu. Giriş töreninde aday üye, gözleri bağlanacağına, cemiyetin emirlerini tutacağına -ki bunların arasında, verdiği ölüm cezalarını yerine getirmek de vardı- sırlarını ele vermeyeceğine hem Kuran, hem de kılıç üstüne yemin ediyordu. Bu çeşit maskaralıklar, Mustafa Kemal’in yaradılışına aykırıydı. Zaten önceden tabanca üstüne ant içmişken, bu yeminin içine din karıştırılması sinirine dokunuyordu; ama şu sırada ihtilalcilerle iyi kötü geçinmekten başka yapacak şey yoktu.

Zübeyde Hanım ve Kızı Makbule Gece Toplantılarında İhtilalcilere Kendi Elleriyle Kahve Pişiriyorlardı

İhtilalci önderler, Mustafa Kemal’i inatçı, kendini beğenmiş ve atılğan buldukları için pek sevmiyorlardı. Makedonya demiryollarının denetlenmesi işi de, Mustafa Kemal’in kurmaylık görevleri arasındaydı. İttihatçılar bu görevin, Selanik dışındaki propaganda çalışmaları için yararlı olacağı bahanesiyle, onu yanlarından uzaklaştırdılar. Sırbistan ovasının kenarında Üsküp’e kadar Vardar boyu Mustafa Kemal’in bölgesi haline geldi. İstedikini yapamamanın azabı içinde kıvranmakla beraber, kendi önderlik yeteneğine gün geçtikçe daha çok inanmaya ve çevresine küçük bir grup toplamaya başlamıştı. Arkadaşlarıyla kahvelerde ya da annesinin evinde buluşarak, gece geç saatlere kadar oturuyor ve konuşup planlar kuruyorlardı. İkinci kez dul kalmış olan Zübeyde Hanım, kızı Mak-

bule'yle birlikte oturmaktaydı. Ana kız, Mustafa'nın bozguncu çalışmalarına artık boyun eğmişlerdi ve bu gece toplantılarında ihtilalcilere kendi elleriyle kahve pişiriyorlardı.

İhtilal hareketi gitgide gelişmekteydi, ancak henüz tam anlamıyla olgunlaşmamıştı. Olayların vakitsiz patlak vermesine uluslararası durum neden oldu.

Cemiyet'in bazı üyeleri, birtakım ödül ve terfi vaatleriyle İstanbul'a çağırılmışlardı. Bunların arasında, Cemiyet'teki durumu pek o kadar önemli olmayan Enver adında bir genç binbaşı vardı. Enver, çağırını dinlemeyerek dağa çıktı ve bir direnme hareketi hazırlamaya başladı. Arnavut asıllı, deneyimli bir çeteci olan Resneli Ahmet Niyazi adında bir yüzbaşı, yanına Manastır karargahındaki taraftarlarını da alarak onu izledi. Cemiyet işleri için o bölgede bulunan Ali Fuad, yanına bir müfreze er alarak, Niyazi'nin peşisıra gitti ve ona amacının ne olduğunu açıkça ilan etmesini istedi. Bunun üzerine Niyazi, isyan halinde olduğunu bildiren bir telgrafı Abdülhamid'e gönderdi. Cemiyet de 1876 Anayasası'nın geri getirilmesini isteyen ültimatoma niteliğinde bir muhtıra yayınladı ve ardından Cemiyet'e bağlı subaylar da isyancıların yanına geçti. Birleşen ve güçlenen gruplar, açıkça isyan bayrağını çekmişlerdi.

Abdülhamid yenilmiş olduğunu anlamıştı. İki günlük bir tereddütten sonra Cemiyet'in ültimatomunu kabul etti. İttihatçılar istekleri reddedilirse, İstanbul'a yürüyeceklerini ve onu tahttan indirip, yerine kardeşini geçireceklerini söylemişlerdi. Sabaha kadar süren bir toplantıdan sonra Abdülhamid, bir kuşak önce kaldırdığı Anayasayı geri getirmeyi kabul etti. 24 Temmuzda açıklanan bu haber, bütün İmparatorlukta büyük bir sevinç yarattı.

İmparatorluğun tüm eyaletlerinde yaşayan her dinden ve ırktan olanlara eşit haklar tanınıyor, mutlakiyetin önüne anayasa ve parlamenter sistem getiriliyordu.

Niyazi askerleriyle beraber, Fransız Devriminin ilkeleri olan "Hürriyet, Uhuvvet, Müsavat, Adalet" (Özgürlük, kardeşçe beraberlik, eşitlik, adalet) yazılı flamalarla süslenmiş olan Manastır kentine girdi. Ancak siyasetten pek hoşlanmadığı için çok geçmeden memleketi olan Arnavutluk dağlarına çekilirken, genç ve gösterişli Enver, Selanik'e geldi ve Olimpos Otel'i'nin balkonunda yaptığı konuşmayla ihtilalin kahramanı olarak alkışlandı.

İttihatçıların getirdikleri rejimi öncekilerden ayıran en önemli

nokta, Anayasa güvenliği altında olmasıydı; halka İttihat (Birlik) ve Terakki (İlerleme) sözü veriyor; Birlik, yani hangi ırk ve dinden olursa olsun, bütün vatandaşlara aynı hak ve görevlerin tanınması, ilerleme, yani eğitim, öğretim ve ekonomi alanlarında gelişmeler vad ediyorlardı.

İhtilal, Jön Türklerin umduğu gibi İmparatorluğun çözölmesini önleyeceği yerde, hızlandırmaya yaradı. Bu tepki, aslında bir Balkan karşı-devrimi niteliğindeydi. Meşrutiyetin üzerinden daha üç ay bile geçmeden, Bulgaristan bağımsızlığını ilan edecek; aynı hafta içinde Avusturya, Bosna-Hersek'e el koyacak ve Girit, Yunanistan'la birleşmeye karar verecekti. Avusturya'nın Berlin Antlaşması'nı hiçe sayan bu hareketi, uluslararası kuralların tek taraflı bozulmasıydı ki, Sir Edward Grey, bunu izleyen Avrupa'nın anarşi çağını bu olaya bağlamaktadır.

İnönü Gizli İttihat ve Terakki Cemiyetine Nasıl Girdiğini Anlatıyor

**Fethi Beyle Olan Yazışma Şifreleri: “Padişah”=“İhtilal”,
“Sadakat” = “Meşrutiyet”, “Ubudiyet” = “Hürriyet”**

İnönü anlatıyor:(51)

“...Birgün Selanik'te Süvari Sınıfından Refet Bey, bana İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında bilgi verdi ve örgüte üye olmamı önerdi. (Üyeliği kabul ediyor. E.Y.) Ardından Cemiyete giriş yöntem ve koşulları ile nasıl yemin edileceğini de göstererek, Cemiyet nizamnamesini verdi. Bundan sonra ben de bu gizli cemiyetin üyesi olarak siyasi çalışmalara başladım.

Hayatımda ilgi kurduğum, üyesi olduğum tek gizli ve kapaklı cemiyet İttihat ve Terakki olmuştur. Cemiyetin Edirne'de de bir şubesi açılmış ve çalışmalara başlamıştı. Selanik merkeziyle haberleşmemiz sırasında yakın dostluk kurduğum Fethi Bey'le mektuplaşmaya başladık. Bağlantımızı İstanbul'dan Ali Fuat (Erden) Bey sağlamış, sınıf arkadaşı Fethi Beye beni gıyaben tanıştırmıştı.

Fethi Beyle güvenli bir şekilde mektuplaşabilmek için kısa bir şifre tespit etmiştik. “Padişah” kelimesi “İhtilal” anlamında, “Sada-

(51) Hazırlayan Sabahattin Selek, “İnönü'nün Hatıraları, Genç Subaylık Yıllarım”, Burçak Yayınları, 1969, s.51. (Günümüz dilinde sadeleştirilmiştir. E.Y.)

kat" "Meşrutiyet", "Ubudiyet" de "Hürriyet" anlamına geliyordu. O zamanki anlayışımıza göre, polise karşı böyle bir önlem almıştık. Halbuki mektuplar, iyi yetişmiş bir polisin eline geçse, pekala aynı anlamı o da çıkarabilirdi.

1907 Sonbaharında Edirne'de İttihat ve Terakki Cemiyetinin, Üçüncü bölgesini oluşturan Batı Rumeli'deki yayılması, Edirne bölgesine kadar uzanmıştı. Gizli cemiyet, vatanın tehlikede olduğunu ve Kanun-u Esâsî'nin (Anayasa) iadesiyle devlet yönetiminin düzelmesinden başka çare olmadığını vatanseverlere bildiriyordu. Rumeli'nin baştan başa tehlikede olduğunu görmekte kimsenin kuşkusu yoktu. Elbette başlıca hata sahibi her türlü şikayetlerin hedefi olan Padişah yönetimindeydi. Padişahın doğru yola getirilmesi, milletvekillerinin toplanması ve meclis çalışması ile düzen sağlanabilecekti.

Cemiyet propagandası ordu subaylarını hedef alıyordu. Üçüncü Ordu bölgesinden gelen haberler, oradaki subayların heyecan içinde vatan hizmetine koştuklarını anlatıyordu. Değer ve iyi ahlaklarıyla adli ve sanli olmuş her rütbedeki subay, bu hareketin içindeydi. Cemiyetin önerileri ve davetler Edirne'de tereddütsüz kabul ediliyordu.

Enver Paşa, Binbaşı Enver Bey olarak, oradaki çalışmaları nedeniyle saygıyla anılıyordu. Selanik'te tanıdıklarım, Edirne'deki gelişmeyle yakından ilgileniyorlar; eleştiri, teşvik ve öğüt veriyorlardı. Selanik'e gittiğimde dikkatimi çeken şey, İttihat ve Terakki hareketinin siviller arasında Edirne'ye oranla daha yaygın olmasıydı. Burada devamlı Fethi Bey ile beraberdim. M.Kemal'le (İnönü Atatürk diyor) çok görüştük. Kendisi orada Cemiyeti derleyip, topluyordu, etkileyici özelliklere sahipti.

Genellikle ülke yönetimi gerçekte Selanik'teki İttihat ve Terakki merkezinin eline geçmişti. Yurdun hangi köşesinde dile getirilmeyen bir olay yaşansa, Selanik'e haber veriliyor ve oradan çaresi aranılıyordu. İhtilalin ateşli ve kanlı olayları, Batı Rumeli'de yaşandığından, etkileri bütün ülkeye yayılmaktaydı. Kritik olan nokta ise, Cemiyetin resmi hükümeti yönlendirip, denetleyebilmesi; ancak başkentteki yönetimin, doğrudan cemiyetin elinde olmayışıydı. Gerçekte İttihat ve Terakki'nin kendi kadrolarıyla iktidara tamamiyle el koyması daha sonraki yıllarda gerçekleşecekti."

31 Mart Meşrutiyet Karşısı Askerlerin Ayaklanması

2.Meşrutiyetin ilanından sonra yönetimde dolaylı egemenlik kuran İttihat ve Terakki'nin karşıtlarına yönelik cinayetlere varan sert tedhiş yöntemleri uygulamaya başlaması; muhafazakâr çevrelerde büyük tepki ve karşı örgütlenmelere neden oldu. "Hürriyet ve İtilaf Fırkası" kurulmuş, "Halaskâr Zabitan" (Kurtarıcı Subaylar Grubu) denilen bir grup İtilafçı subay da birlikleri ile Makedonya'da ve Trakya'da ayaklanma başlatmıştı. İstanbul'da bir cuma namazı sonrasında sarıklı, sarıksız binlerce kişiye önderlik eden Kör Ali, Yıldız Sarayı önüne giderek Abdülhamid'e "*Şeriat isteriz, Kanun-u Esâsî (Anayasa) istemeyiz.*" diye gösteri düzenledi.(52)

Edirne'de ise meşrutiyet karşısı bir Alaylı Kolağası (Askeri okullardan mezun olmayan önyüzbaşı), büyük garnizondaki erleri ayaklandırarak, '*İttihatçıları istemiyoruz. Padişah babamızı görmeye gideceğiz.*' diyerek, tüm birlikleri trene doldurdu ve İstanbul'a getirdi. Bunu 13 Nisan 1909 (Rumi 31 Mart 1325) İstanbul olayları izledi. Taksim'deki Avcı Taburu ve ardından diğer ordu birlikleri ayaklandılar. Sultanahmed'de toplanan askerler, bir bakanı, bir mebusu ve 20 kadar subayı öldürdüler. Deniz askerleri de Binbaşı Ali Kubali Beyi Yıldız Sarayı'na getirerek padişahın gözü önünde parçaladılar.

Merkezi otoritenin çok zayıfladığı ve başına buyruk grupların aktif hale geldiği bu ortamda yaşanan olaylarda; muhafazakâr çevrelerin, şeriatçıların, askerlik hizmetindeki medreselilerin, tasfiyeden korkan alaylı subayların, Prens Sabahattin yanlısı "Ahrar Partisi"nin parmakları vardı. Ayaklanmayı körükleyenler de muhalif basın, Derviş Vahdeti ve onun kurduğu "İttihadi Muhammedi" Cemiyetinin yayın organı olan "Volkan" gazetesiydi.

Bu ayaklanmaya karşı İttihat ve Terakki önderleri, Selanik'ten acil yardım istemek zorunda kaldılar. Kurmay başkanlığını Kolağası M.Kemal'in yaptığı Rumeli'den gelen hareket ordusunun müdahalesiyle ayaklanma kısa bir direnişten sonra sona erdirildi. Elebaşları teslim oldular. Asker ayaklanmaları yalnız İstanbul'da değil, Erzurum, Erzincan gibi büyük garnizonlarda da görüldü. Fakat 4.Ordu Komutanı İbrahim Paşanın gayretiyle kısa zamanda yatıştırıldı.

(52) Burada özet olarak verdiğimiz bilgilerin ayrıntılarının tanığı Saray Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi'nin "Görüp İşittiklerim", T.T.K., 1951, s.27-35.

Ancak ayaklanmacıların önderleri pes etmediler. Alt rütbeli ve alaylı subaylarla etkili olamadıklarını anlayarak, daha üst rütbeli subaylara da el attılar; sonuçta etkili de oldular. Orduda küçük küçük bölünmeler ve gruplaşmalar başladı. Birliklerde çeşitli unsurlardan subaylar bulunduğu için bölünmelerde güçlük çekilmemişti. 9 Aralık 1912 Arnavutluk ayaklanmasını bastırmaya giden askeri birliklerden bir kısmı Arnavutlara katıldı. Bir kısmı da silah kullanmaktan çekindi. Manastır ordugahından subaylar yanlarına aldıkları erlerle dağlara çıktılar. Yeraltına inen “Halaskâr Zabıtlar” derneği hükümete baskı yapmaya başladı. Ancak İttihatçı Subayların daha imtiyazlı, eğitilmiş ve dayanışma içinde olmaları nedeniyle, ordu içindeki bu bölünmeler çok etkili olmadı.

Böylesine karmaşık bir ortamda Birinci Balkan Savaşı’daki yenilgi ve düşmanın Çatalca’ya kadar dayanmış olması hiç de şaşırtıcı değildi. Bu savaşın neden olduğu onarılmaz kayıp ve yaralar da; iktidar mücadelesi için çatışan grupların, siyasallaşmış ve ideolojik parçalanmalar içindeki askeri birliklerin büyük payı vardır.

İttihatçıların Kanlı Bâbîâli Baskınıyla Gerçekleştirdikleri Hükümet Darbesi

İttihat ve Terakki Cemiyeti, tüm bu yaşanan olaylardan sonra, ülkenin içine düştüğü bunalım ve otorite boşluğu karşısında yeniden ayağa kalkma ve yönetimi ele geçirme projesinin önemli bir adımı olarak, 1912 sonlarında genç subayları siyasete faal olarak katılmak üzere iş başına çağırmıştır. Bu çağrı Sadrazam (Başbakan) Kamil Paşaya karşı düzenlenen darbeyi gerçekleştirmek için yapılmıştır ve teklifin Talat’tan geldiği sanılmaktadır. Darbenin başına geçecek olan Enver, aralık sonlarına doğru İstanbul’a gelmiştir.

Kamil Paşa hükümetinin, Balkan Savaşı sonunda barış istemesi ve 16 Aralık 1912’de başlayan Londra Konferansı’nda Edirne’nin gözden çıkarılmasına yönelik pazarlıklar sürdürülmektedir. Böyle bir ortamı fırsat bilen İttihat ve Terakki önderleri, tüm bu olumsuzlukların sorumlusu olarak hükümeti devirmek üzere bir darbe yapmaya karar verirler.

Tarih 23 Ocak 1913’tür. Başlarında beyaz ata binmiş Enver, Yakup Cemil, Talat Bey ve arkadaşlarının ardı sıra ellerinde bayrak ve flamalarıyla ortaya çıkan fedai bir grup, “*Edirne elden gidiyor*”

sloganlarıyla Bâbîâlî'ye doğru yürümektedirler. Herkes bunun bir protesto yürüyüşü olduğunu sanmaktadır. Oysa bugün İstanbul Vilayet binası olarak kullanılan Bâbîâlî binasının önüne gelen grup, ansızın silahlarını çekerek, hızla binayı işgal ederler. Bu bir baskındır. Kendilerine direnen Arnavut Nazif ile Yaver Kıbrıslı Tevfik, daha sonra da Harbiye Nazırı Nazım Paşayla birlikte 13 kişi bir anda öldürülür. Toplantı halindeki nazırlar heyetinin (Bakanlar kurulu-nun) kapısı açılarak, koltuğuna büzüşen ihtiyar Sadrazam Kâmil Paşanın elindeki sadrazamlık mühürü alınır. Yanında iki silahşörü ve cebinde sadrazam mühürü ile saraya koşan Enver, Padişah Mehmed Reşat'ın elinden yeni kabinenin fermanını alıp, gelir. He-men ardından Kamil Paşa Hükümeti düşürülür ve yerine Hareket Ordusunun komutanlığını yapmış olan Mahmut Şevket Paşa Kabi-nesi kurulur. İttihat ve Terakki önderleri gözaçıp kapayınca ya ka-dar iktidarı tamamen ele geçirmişlerdir.

Tarihe *Bâbîâlî Baskını* olarak geçen bu kanlı darbe olayının ar-dından, karşı devrimciler de boş durmadılar. Örgütlenerek başta Mahmut Şevket Paşa olmak üzere bir dizi ölümlü suikastler düzen-lediler. Bu örgüte ait pek çok suikast planları ortaya çıkarıldı. Ar-dından Divanı Harp kurularak, birçoğu idam edildi veya gıyapla-rında hüküm giydiler. Bunların 200 kadarı da *Bahricedit* vapuruy-la Sinop'a sürüldü.

Binbaşı İsmet ve Kolağası Mustafa Kemal Orduyu Siyasetten Kurtarmaya Giriştiler Ama...

Mustafa Kemal, 22 Eylül 1909'da Selanik'te toplanan İttihat ve Terakki Kongresi'ne kadar siyasetin içindedir. Ancak karşısına cemi-yet içi muhalefet dikilmiştir. Hareketleri sınırlıdır. Cemiyet, kendisi-ni uzaklaştırmak ve mümkünse "harcamak" amacıyla, Trablusgarp'a gönderir. 31 Mart Olayıyla ordunun siyasete bulaşmasının sakınca-ları somut biçimde görülmüştü. M.Kemal, Trablusgarp temsilcisi olarak katıldığı 1909 Kongresi'nde, subayların siyasete karışmama-sı tezini ortaya attı. Tez kabul gördü. Bundan amacı, söz konusu il-keyle, cemiyetin yararını gözetmek ve Enver'i siyasetin dışında tut-maktı. Örneğin, Enver bir daha Genel Merkez üyeliğine seçilmedi. Ne var ki, kongre kararına rağmen Enver, cemiyet içindeki ağırlığı-nı sürdürecekti, subaylar da siyaset yapmaya devam edeceklerdi.

Cemiyet içindeki radikaller, önlerine çıkan üyeleri tehdit, hatta ölümle sonuçlanan suikastleri düzenleyebiliyorlardı. Mustafa Kemal'in cemiyet içindeki tepkici ve kuralcı davranışları nedeniyle onu öldürmek ya da gözünü korkutmak üzere yoluna fedailer çıkartırlar. (İkinci ihtimal daha akla yakın görünüyor. Öldürmeye kararlı olsalardı, herhalde bunu gerçekleştirebilirlerdi) Mustafa Kemal, kendisini artık tamamen askerlik mesleğine verir. Fakat buna öyle bir enerji ve tutku ile sarılır, beğenmediği karar ve kişileri öylesine eleştirir ki, karşıtları tarafından tahammül edilmez bir kişi olarak tanınır.(53)

Aynı dönemde siyasete saplanmış askerlerin art arda yaşadıkları yönetim aleyhtarı eylem ve tavırları ile kanlı 31 Mart ayaklanması ve darbe girişimleri için İnönü hatıralarında şöyle yazar:

"En büyük zarar ordu bünyesinde olmuştur. Yedi, sekiz aydan beri İstanbul'daki 1.Orduyu bir gösteriş ve merasim teşkilatından çıkarıp, bir savunma gücü haline getirebilmek için çok çalışılmıştı. İyi donatılmış, İstanbul'un ve Anadolu'nun güzel evlatlarından oluşan bu hevesli yeni orduyu insan seyretmeye doyamazdı. Bu ordu, Edirne ve Selanik'ten gelen en iyi Türk askerleriyle çarpışmış, en çok zarar İstanbul'dakine olmakla beraber hepsi harap olmuştu. Düşünmek gerekir ki, bu facia Balkan Harbinden üç sene önce oluyordu.

O günlerde kısa bir süre için Hareket Ordusu karargahında kurmay subay olarak çalıştım. İhtilal hareketinin içinde ve her safhasında bulunmuş olan ileri kurmay subaylar bir aradaydılar. Hepimiz samimi ve kesin olarak inanmış bulunuyorduk ki, Orduyu kesinlikle siyasetten kurtarmak gerekliydi.

31 Marttan sonra ilk yapılacak iş buydu. Hareket Ordusu komutanının itibarı ve gücü bütün ordulara böyle bir telkini yapmak için yeterliydi. Bu amaçla bir gün genç bir subay olarak beni masa başına oturtular ve bir tebliğ taslağı yazmamı istediler. Hazırladığım taslağı, diğerleri de bir şey ekleyerek ve düzelterek son şekli verildi. Mahmut Şevket Paşaya yazıyı benim götürmemde ısrar ettiler. Gittim. Paşa yazıyı dikkatle okudu, beğendi, memnun oldu. Önce Rumeli ordularına 'yetkiyle', Anadolu ordularına da 'bilgi ve telkin' olarak tebliğ edilmesini emretti. Kısa bir süre sonra Edirne'ye geri döndük.

(53) Feroz Ahmad, "İttihat ve Terakki", Sander Yayınları, 1971, s.241.

1909 Yazı, Edirne ordugahındaki yaşantımız siyasi ve askeri olaylarla dolu olarak geçmişti. Siyasi olarak, Selanik'te, İttihat ve Terakki Kongresi'nde ordunun ve subayların siyasetten ayrılması ciddi bir tartışma konusu olmuştu. Erkanıharp kolağası Mustafa Kemal Bey subayların görevlerine dönmeleri için ısrarlı bir mücadele vermiş, Cemiyet üyelerinin endişelerine rağmen, bu görüşünde ısrar etmiştir.

Sonuçta 2.Orduda da aynı kanaatin bulunduğu ileri sürülmüş ve Kongre kararlarıyla üyelerden iki subay Edirne'ye gönderilerek blzden, yani Kazım Karabekir'den ve benden bilgi edinmek istenmişti. Cemiyetin önemli üyesinden iki emektar bize geldi, uzun uzun konuştuk. Mustafa Kemal Beyin görüşünde ısrar ederek, ordunun siyasetten ayrılmasının gerekli olduğunu anlatmaya çalıştık. Gelen ve görüşen arkadaşlar inanmış olarak kongreye döndüler. Bu girişimimizden olumlu sonuçlar alınmamış olmasına ne kadar üzülsek azdır.”(54)

Kolağası M.Kemal ve Binbaşı İsmet'in sonuçsuz kalan bu girişimleri bir ülkenin genel yönetim sorunlarından çok siyasallaşmış askerlerin kendi içindeki çatışmaların önlenmesine yönelikti. Nitekim birkaç yıl sonra siyasallaşmış İttihatçı asker önderlerin diktatörlüğü ülkeye egemen olacaktır.

Kurulduğu 1890'lardan beri İttihat Terakki içinde sürekli fikir ve eylem ayrılığı ile geçimsizlik vardı. Üyelerden Ahmet Rıza Bey ve bazı arkadaşları “Nizam” taraftarıydılar. Bir kısım üye Abdülhamid'e suikast düzenleyerek, öldürmek istiyordu. Üyelerin birkaçı ise koyu ihtilal taraftarıydı.

Bu anlaşmazlıkların en ilginç örneklerinden biri şöyledir: Suikast taraftarları arasında kullanılacak silahın ne olacağı konusunda bile anlaşmazlık vardı. İshak Sükûtî bomba kullanmak isteyenlere karşı, bu silahın Avrupa kamuoyunu Jön Türkler aleyhine çevireceğini söyleyerek, tabanca kullanılmasını savunuyordu. Tunalı Hilmi, Şefik ve Hasan, Cemiyet'in gevşek ve kararsız durumu karşısında 21 Aralık 1896'da Cenevre'de “Osmanlı İhtilal Komitesi”ni kurmuşlardı. Komite'nin mühürü “İhtilal fırkası, ya hak, ya ölüm” yazılıydı.

Onlara göre “Zabita güruhu ve asker takımı yolumuzu kesmeye kalkışır, aramızı ancak ölüm ayırabilecektir. Evet öleceğiz, öl-

(54) Sabahattin Selek, a.g.e., s.80, 81.

düreceğiz, keseceğiz, biçeceğiz, yakacağız, yıkacağız... Hiç kimseden pervamız yoktur. Ya hak, ya ölüm.”(55) Nitekim pervasız girişimlerden biri 1913’te Bâbîâlî’de gerçekleşecektir.

İttihatçı Diktatörlüğü

600 Yıllık İmparatorluğu 5 Yılda Noktalayan

Paşalar Triumvirası

Çok uluslu bir imparatorlukta genel yapıyı korumak, kurtarmak ve sürdürmek umudu oldukça, egemen ulusun her türlü ulusçuluğa karşı çıkması doğaldır. Böyle bir ortamda ulusçuluk çözücü bir etki yaratır. Bu nedenle daha İttihatçıların gizli bir dernek olarak kurulduğu dönemde, Türkçülüğe eğilim duymasına karşılık, devleti yönetme sorumluluğuna da ortak olunca, kendi ulusçuluğunu bastırmaya çalışması kolay anlaşılır.(56)

Gerçekte Ziya Gökalp ve Azerbaycanlı Hüseyinzade Ali’den kaynaklanan **Türkleşmek, İslâmlaşmak, muasırlaşmak** (çağdaşlaşmak) temeli üzerine oturan İttihatçı ideoloji ve eylemleri, önce-leri yeni ve ulusçu bir dönemi başlatmıştı. Ancak 1913-1918 arasında, Talat (Sivil), Enver ve Cemal Paşaların triumvirası ile tam bir diktatörlüğe dönüşmüştü.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı, geri kazanılamayacak kadar büyük boyutlarda toprak, ekonomik, siyasal ve insan kayıplarına neden olmuş ve 600 yıllık İmparatorluk noktalanmıştı denilebilir.

Burada İttihatçıları Birinci Dünya Savaşı’na sürükleyen nedenlerin ayrıntılarına girmeyeceğiz. Ancak asker ve siyaset etkenlerine bakarak şu önemli tespitlere ulaşabiliyoruz:

Alman İmparatoru II.Wilhelm

Osmanlı Fesini Neden Baştacı Yapmıştı?

II.Abdülhamid yeni Alman Devletine sempati ve ümitle bakıyordu. Almanya’nın hiçbir Müslüman sömürgesinin olmaması nedeniyle, sicili temiz olan Alman İmparatoru II.Wilhelm, Abdülhamid’in İslâmcı politikasını destekliyordu. Öte yandan Alman iş

(55) A.Bedevisi Kuran, “İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler”, s.71, 99.

(56) Mete Tunçay, “Çağdaş Türkiye 1908-1980”, Cem Y., İstanbul, 1992, s.37.

çevrelerinin gözünde Osmanlı İmparatorluğu bağımlı bir bölge için mükemmel özellikler taşıyordu: Coğrafi olarak yakındı, tarımsal toprakları ve kaynakları zengindi, nüfuzu azdı. 1888'de Deutsche Bank'ın Anadolu demiryolu imtiyazını almasından sonra, demiryolunun erişilir kıldığı tarımsal topraklara Alman göçmenlerinin yerleştirilmesini öngören bir sürü kolonizasyon planı yapılmıştı.(57)

Yüzyılın üçüncü çeyreğindeki İngiliz hegemonyası 1910'larda yerini Almanya, İngiltere ve Fransa arasında amansız bir rekabete terk etmiştir. Ekonomik, ticari ve mali boyutlarıyla 1880'lerden itibaren her geçen yıl daha büyüyen bu rekabet, Birinci Dünya Savaşı ile mantıksal sonucuna ulaşacaktı. Bunun ilk ayağı ise Osmanlı'yı savaşa sokmaktı. Alman Genelkurmay Başkanı Von Moltke, 10 Ağustos 1914'te, Enver Paşaya gönderdiği yazıda:

"Mümkün olduğu kadar çok Rus ve İngiliz kuvvetlerinin bağlanmasını, İslâm ihtilalinin gerçekleştirilmesi için, en kısa sürede Kafkasya ve Mısır'a karşı harekete geçilmesini" istiyordu.

Osmanlı Genelkurmay İkinci Başkanı Bronzart, 21 Ağustos 1914'te Alman Genelkurmay Başkanı'na gönderdiği şifrede: **"Rus Donanması'na baskın yapılacağını, Cihadı Mukaddes ilan edileceğini, Kafkasya'da Rus Ordusunun tespit edileceğini, Mısır'a taarruz edileceğini, eğer Romanya ittifaka girse, Romanlarla Türklerin beraberce Rusya'ya taarruz edeceklerini bildiriyordu."** Bu plan, baştan sona gerçeklere uymayan varsayımlara dayanıyordu.(58)

Ancak Osmanlı İmparatorluğu Almanya gibi güçlü bir bağlaşıklık bulmuştu. Genç subaylar, Alman ordusuna hayranlık duymaktaydılar. Çünkü Osmanlı ordusunda yenilikçi ve gelenekçi tartışmalar

(57) Bu konuda geniş bilgi için önemli bir kaynak Lothar Rathmann, "Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi", Belge Yayınları, 1976.

Ayrıca, günümüz Türkiye'si'nin de başını ağrıtan önemli sorunlardan biri olan Ermeni meselesinin nedeni olan Ermeni tehirci de Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emperyalist uygulamalarından biridir. Ermeni tehirci projesinin mimarı Alman stratejist Paul Rohrbach'tır. Bu konudaki ayrıntılı bilgi için bkz. Ersal Yavi, "1856-1923 Emperyalizm Kısacasında Türkler, Ermeniler, Kürtler", Yazıcı Yayıncılık, İzmir.

(58) Em.Korg.Hüseyin Işık, "4. Askeri Tarih Semineri Bildirileri"

nyla parçalanmış ve siyasallaşmış yüksek komuta heyeti vardı. Ordusunun büyük bir bölümü demode ve donanımı yetersizdi. Savaşlarda yeniliyordu. Askeri perişan ve itaatsiz eden parasızlık ve kötü koşullar ast üst ilişkilerini tamamen bozmuş, disiplin sağlamak neredeyse imkansız hale gelmişti. Çökmekte olan devlet malyesi ve ekonomisi dışa bağımlı ve sömürgeciler için açık pazar ve imtiyaz cenneti haline getirilmişti.(59)

Osmanlı İmparatorluğu güçlü bir bağlaşıklık bulmuştu. Alman-Prusya disipliniyle koşullanmış Enver Paşa, Paşanın kişisel belgeleri ve mektupları arasında yapılan kısa bir araştırma, bu koşullanmanın belgelerini ortaya dökmüş bulunuyor. Enver'e sunulan tasarılar, Türkiye'nin madenlerini ve büyük tarımsal işletmelerini 99 yıl Alman ayrıcalığına veren şirket statülerini kapsıyor.(60) Türkiye'nin o sıralar, ekmeklik buğdayını, hayvanını doyuracak arpasını bile dışarıdan alması, Almanları bu önerilerin kabul edileceği umuduna götürmüştü. Nitekim önerileri kabul gördü.

Alman Patentli Paşaları Tasfiye Projesi

Reformcu ve yenilikçi olarak yönetimi ele geçiren ittihatçılar, Balkan Savaşlarında yaşanan felaketler nedeniyle hedef haline gelmişlerdi. Daha bu savaşın acıları kapanmadan, büyük dünya savaşının ayak sesleri duyulmaya başlanmış, Enver ve Hafız Hakkı Paşaların başını çektiği Alman patentli "komutanları gençleştirme projesi"ne ait operasyon uygulanmaya başlanmıştı bile. E.Kur. Yarbay Köprülü Şerif (İlden) bu konuda şöyle yazıyor:

"İttihat ve Terakkinin asker kanadı zamanın kararsızlık ve beklemeye uygun olmadığını söyleyerek işi yeniden ve bir defada çözüverme yönünü seçince İzzet Paşa Genelkurmay Başkanlığını, Hafız Hakkı Paşa da Genelkurmay İkinci Başkanlığı makamını işgal ettiler.

Askeri yüksek makamlardaki bu değişiklikten sonra "Ceride-i Askeriye" de (Askeri gazete) emekliye ayrılan komutan ve subayların listesini yayımladı. Ordu müfettişlikleri, kolordu ve tümen komutanlıkları, kurmay başkanlıkları hemen tümüyle değişti. Harbiye

(59) Bu konuda ayrıntılı bilgi için fotoğraf, belge ve kaynak eser Ersal Yavi, "Bir Ülke Nasıl Batırılır?" Yazıcı Yayıncılık, İzmir.

(60) Türk Tarih Kurumu, Enver Paşa Belgeliği, I/192, V/176, VI/57.

Nezaretî'nce yeniden, alalece seçilen kişilere emekli olanların görevleri verildi. 'Tümenler, kolordular kendi bünyesindeki komutan ve subayların sicil durumunu düzenli olarak Nezarete gönderince gereken düzeltmeler yapılır. Hele şimdilik herkes kendi mın-tıkasına ve birliklerine gitsin.' denildi. Üçüncü ordu müfettişliğine Berlin Büyükelçisi Mahmut Muhtar Paşa atandı, fakat kabul etmedi. Kendisine emekliye sevk edildiği bildirildi.

Atandıkları komutanlıklara kısa bir süre içerisinde hareket etmeyerek eski alışkanlıklarına bağlı kalıp ayak sallayan her komutan ve subay derhal emeklilik emrini aldı. İtiraz lakırdısı ağza alınmaz oldu ve herkese bir çeviklik, bir sürat, bir askerlik geldi. Ordu yeni bir dünyaya doğdu. Harbiye Nezaretî'nin açık kapıları kapandı ve içeriye güvenlik mensuplarından başka kimse giremez oldu. Almanya'dan gelen Heyet-i İslahiye (düzeltme, iyileştirme kurulu) görev başına geçti. Bütün işler bu kurulun yardımlarının eklenmesiyle gereksiz işlemlerden arınıp sade bir biçimde yürümeye başladı ve ordumuz orduya, subaylarımız subaya benzedi." (61) (Ordu-da benzeri gençleştirmeler, 1950 yılında ve 27 Mayıs 1960 ardından 235 general, 5000 binbaşı ve üzeri subayın emekli edilmesiyle yapılacaktır.)

Tüm bu iyiniyetlere rağmen aşağıda görüleceği gibi finansmandan, teknoloji ve üretime kadar her alanda yetersiz kalan Osmanlı yönetimi, Almanya'nın emperyalist projelerinin kurbanı olacaktır.

Almanya, Savaş Araçları ve Donanımı Yetersiz Olan Türk Askerlerini Emperyalist Amaçları İçin Kullandı

Osmanlı Devleti savaşa katılan ülkelerin en güçsüzydü. Ne ekonomisi, ne sanayii, ne mali gücü ne de kaynakları böyle bir savaşı sürdürmeye yeterli değildi. Tüm silah ve cephanelerini dışarıdan almak zorundaydı. Harp sanayii yoktu, elindeki silahlar hem yetersiz hem de demodeydi. Lojistik destek çok yetersizdi. Cep-hane ve iâşe, deve, at, öküz veya merkeplerden teşkil edilen nakliye kollarıyla sağlanıyordu.(62) Osmanlı Ordusunun savaşa ne denli hazırlıksız olduğunun ayrıntıları H.İşık'ın sempozyum tebliğinde görülüyor. Böyle bir ordunun savaşa sokulmasının, nasıl bir

(61) Köprülü Şerif (İlden), "Sarıkamış", İş Bank. Yay., İstanbul, 2003, s.26, 27.

(62) Em.Korg.Hüseyin İşık, "Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri" s.309.

felaketle sonuçlanacağı da anlaşıyor. Çok sayıdaki örnekten bir tanesi, "13.Orduda 190 bin insan ve 60 bin hayvan ve bunların 6 aylık ihtiyacı için yaklaşık 88.000 ton tahıla ihtiyaç vardı. Buna karşılık ordu ambarlarında sadece 1250 ton yiyecek ve tahıl bulunuyordu." Almanya Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi yanına çekmek için yardım değil, dış borçlanma teklif etmişti. 1915 yılından başlayarak, her yıl %6 faizli 5 milyon altın lira avans verecektir. İlk ödeme olan 250 bin altın OL, anlaşmanın imzalanmasından on gün sonra, 750 bin altın OL, Rusya veya İngiltere ile savaşa başlanan tarihten on gün sonra ve savaş sürdüğü sürece her ay 400 bin lira teklif edilmiştir. (O dönemin Maliye Bakanı Cavit Beyin anılarından.) Açıkçası Almanya, Osmanlı genç nüfuzunu emperyalist amaçları için borç para vererek kullanmayı baştan beri planlamıştı.

4 yıl süren savaşta yaşanan bazı cephe direnişlerine karşın Kafkasya'da, Çanakkale'de, Galiçya ve Orta Doğu çöllerinde milyona yakın ölü, yaralı ve kayıp asker mevcuttur. Kara, hava ve deniz güçlerinin silah ve asker gücü neredeyse tamamen yitirilmişti.(63)

İttihatçı Liderlerin Üretken Erkek Nüfusu Yok Etme Savaşı

Birinci Dünya savaşı orduyu ve genç erkek nüfusu eritmişti. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra büyük çabalarla yetiştirilen az sayıdaki eğitilmiş ve verimli insan gücü, bu büyük savaşta neredeyse yok edilmişti. Oysa bütün dünyanın heyecanla karşıladığı yeni bir çağa henüz girilmiş ve kalkınma yarışı başlatılmıştı. Türkiye'nin yüzyıllardır özlemini duyduğu bu kadrolar, bu savaşta kaybedildi. Günümüz Türkiye'si'nin az gelişmişliğinde bu eğitilmiş kadroların kaybının çok büyük bir payı vardır. Daha sonraki bölümlerde görüleceği gibi, genç ve idealist subayları ihtilale yönelten nedenler, bu geri kalmışlığın sonucundan kaynaklanmaktadır.

1917 yılında 48 tümene inen ordu, savaş bittiğinde çok zayıf kadrolu 20 tümendenden ibaretti. Mondros Mütarekesi'nden sonra az sayıdaki güvenlik ve jandarma birlikleri dışında bunların da terhisine gidildi. Acaba I.Dünya Savaşı'nın Çanakkale, Galiçya, Doğu Anadolu, Irak, Suriye, Süveyş ve Yemen cephelerinde yürütülen

(63) Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersal Yavi, "Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır?" Yazıcı Yayıncılık, İzmir.

dört yıllık kanlı çarpışmalarda Anadolu Türkleri ne kadar kayıp vermiştir? **Birinci Dünya Savaşı'nın ilk on yedi ayında, silah altına alınanların 2.523.000 kişiyi bulduğu,** Ordu Dairesinin düzenlediği bir belgeden anlaşılmaktadır.(64)

Savaş sonuna kadar silah altına alınanlarla, genel seferberlik toplamının 2.850.000 kişiye ulaştığı sanılmaktadır.(65)

Üretim ve iş alanından çekilerek silah altına alınan 2.850.000 kişiden, savaş sonunda tarlasına ve işinin başına dönebilenlerin sayısı nedir? Kısaca, Birinci Dünya Savaşı'nın kayıpları ne kadardır?

Tarafsız yabancı kaynaklardan bu konuda daha ayrıntılı bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Bir araştırmaya göre, I. Dünya Savaşı kayıpları, 325.000 şehit ve 400.000 yaralı olmak üzere 725.000 kişidir.(66)

Çeşitli kaynaklardan ve resmi belgelerden yararlanılarak yapılan derlemeye göre ise 325.000 şehit, 400.000 yaralı, 250.000 esir ve kaybolanlar olmak üzere toplam 975.000 kişidir.(67) Bu duruma göre şehit, yaralı, esir ve kaybolanlar 800.000 dolayında kabul etmek fazla hatalı olmayacaktır. Savaş yıllarının düşük orandaki doğumları ve terk edilen topraklardan Anayurt'a göç eden Türk aileleri göz önünde tutulduğunda; nüfusun savaşın başında 8.5 milyona indiğini kabul etmek yerinde olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde 22 milyon olan nüfus, dört yıl süren savaşın sonunda kaybedilen toprak ve insan sayısı yaklaşık 8 milyona inmişti.

Mondros Ateşkes Aldatmacası Ardından

Başkomutan ve Yandaşlarının

Gece Yarısı Bir Alman Denizaltısıyla Firarları

30 Ekim 1918, yer, Limni Adasının Mondros Limanına demirli İngiliz **Agamemnon** zırhlısı.

Birinci Dünya Savaşı sonlarında yenik düşen Osmanlı İmparatorluğu heyetine, İtilaf Devletleri adına Ferik Amiral Sir S.A.G. Calthrope, 25 maddelik bir **"Mun'akit Mütâreke-Nâme"** (Armis-

(64) Türk Tarih Kurumu, Kazım Orbay Arşivi.

(65) World Almanac. 1969 Editiop, p.752 (Source: U.S. War Department)

(66) Hanson W.Baldwin, "World War I", p.157.

(67) Encyclopedia Americana, "The World War I".

tice Convention=Ateşkes Anlaşması) imzalatmaya zorluyordu.(68)

Bahriye Vekili Hüseyin Rauf (Orbay), Reşat Hikmet ve Sadullah'tan oluşan Osmanlı ateşkes heyeti, dört gün süren çekişmeli görüşmelerden sonra, Mondros Limanından İstanbul'a döndüğünde heyet başkanı Rauf Bey, basına gayet iyimser bir demeç verdi: **"- İstanbul'a bir tek düşman askerli çıkmayacaktır. Devletin bağımsızlığı ve saltanatın hukuku tamamiyle kurtulmuştur."**

Gazete muhabirleri Rauf Bey'e neden bu kadar iyimser havada olduğunu sordukları zaman şöyle bir cevap aldılar: **"- İngilizlerin, Türklüğün yok edilmesi amacını gütmeyeceklerini, sanıldığının tersine ülkenin işgal edilmeyeceğini anlamış bulunuyorum!.."** Kısa bir süre sonra bunların tamamen tersi gerçekleşmişti.

Yıllar sonra Rauf Orbay anılarında şunları yazıyor: *"Kırım Savaşları'ndan beri İngilizler ve Fransızların yalnız ahitlerine değil, vaitlerine de sadık milletler oldukları hakkında milletimizde umumi bir kanaat vardı. Bu kanaate ben de iştirak ediyorum. Ne yazık ki bu fikir ve kanaatlerimizde yanılmıştık. Mütarekenin ertesi günleri gördüğümüz hareket tarzlarıyla tamamiyle hayal kırıklığına uğradık!.. Rızaları ile kabul ettikleri şartlara hiçbir makul sebep olmaksızın riayet etmediler ve mütarekenameyi yırtı yırtı parçaladılar!.."*

Yıllardır hürriyet kahramanı olarak alkışlanan, daha sonra ülkenin kaderini ellerinde tutarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girmesine neden olan Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa ile birlikte Dr.Nazım, Bedri ve Azmi Beyler gibi İttihatçı önderler, aralarında vardıkları anlaşmaya göre, 2-3 Kasım 1918 gecesi İstanbul Boğazının Çubuklu önlerinde su yüzüne çıkan 4-170 tipi bir Alman denizaltısına küçük sandallarla yanaşıp, bir gizlilik içinde, hızla Karadeniz yönünde Rusya'nın Odesa Limanına

(68) Tarih kitaplarımızda "Mondros Mütarekesi" olarak geçen bu aldatmaca, sözde "ateşkes" denilen anlaşma olup, gerçekte 600 yılı aşkın bir imparatorluğun siyasi ve ekonomik egemenliğini sona erdiren acı bir belgeydi. Sömürge imparatorlukları bu belgeyle yetinmediler. Şubat 1919'da Paris'te toplanarak Batı Anadolu'yu Yunanistan'a vermeyi kararlaştırdılar. Bundan böyle tükenmiş imparatorluğun kalbi olan Anadolu, dört bir yandan işgal edilmişti. 25 maddelik mütareke metni incelendiğinde bunun bir ateşkes değil, özellikle 7. maddeyle Osmanlı İmparatorluğu'nun, işgal ve tasfiye edileceği görülmektedir. 5, 6 ve 20. maddeler de ise silahlı kuvvetler tamamen dağıtılıyor ve silahlara el konuluyordu. A.F.Türkgeldi'nin de katıldığı görüşmelere, Türk heyeti "namus-u milliyi" zedelemeyecek 8 maddelik bir öneriyle gelmişti. (E.Y.)

doğru kaçtılar... Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından üç gün sonra, İttihat ve Terakki'nin bir zamanlar sevilen, göklere çıkarılan liderlerinin kaçtıkları haberi İstanbul'da bomba gibi patladı!..

"Sevr Antlaşması daha imzalandığı anda, ölü doğmuş metinden başka bir şey değildi; çünkü tarih Mustafa Kemal tarafından farklı bir biçimde yazılmaktaydı." William Eagleton

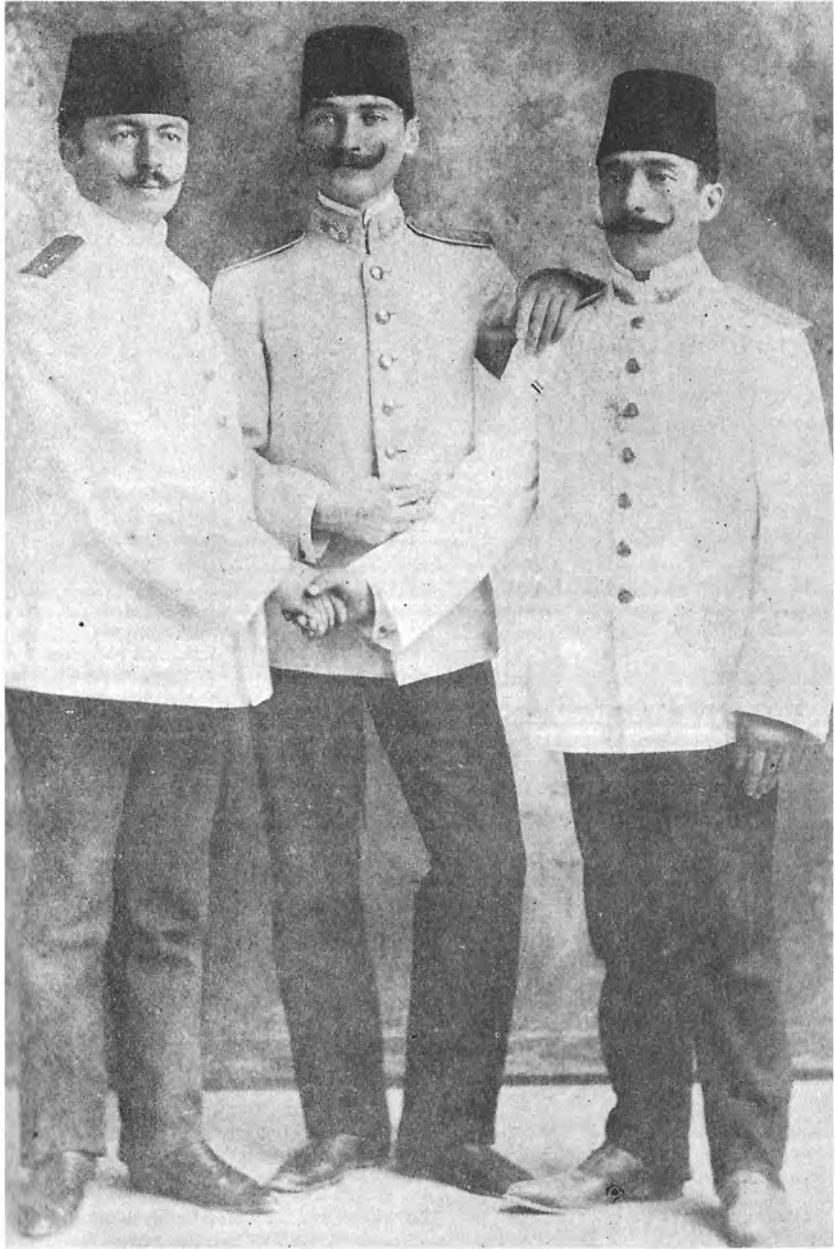
Anadolu İhtilali

Bu kitabın amacı ve kapsamı dışında geniş bir çalışma alanı olan Milli Mücadele ve Anadolu İhtilaliyle ilgili ayrıntılı bilgi "Bir Ülke Nasıl Kurtarılır?" adlı kitabımda yayınlanmıştır. Burada kısa bir özetle yetineceğiz:

1919 büyük emperyalist yağmasının ardından, önce devrimci halk konseyleri denilen, yerel kongrelerin organize ettiği Kuvayi Milliye (Ulusal Kuvvetler) direnişi başlatıldı. Ardından farklı inanç ve ideolojilerdeki yurtseverler, açık-gizli cemiyetler kurarak çoğulcu bir halk hareketinin ilk kıvılcımlarını yakarak, Kemalist grup önderliğinde ihtilal hareketini başlattılar. İlk işleri Batı bağımlısı İstanbul hükümetini ve fosileşmiş yöneticilerini iskalayıp, dış güçlerin karşısına hem dikilmek, hem de diyaloga girmek olmuştur. Halk katılımının maddi-manevi gücü, akılcı alternatif iç ve dış politikalarla ulusal kurtuluşu gerçekleştirerek Türkiye Cumhuriyetini kurdular. Kendi iradeleriyle kendilerine özgü kalkınma ve çağdaşlaşma modelini yeğlediler; tüm bunları "Milli Mücadele" sözcüğünün içeriğindeki güçlükler ve büyük özverilerle gerçekleştirilebilirdi. Sloganları "*Ya istiklal, ya ölüm*"dü.

Ümit Özdağ, bu mücadelenin öncesi ve sonrasında ordunun konumunu şöyle belirler: "Cumhuriyet'in kuruluşuna giden yolda ve Cumhuriyet'in kuruluşunda ordunun oynadığı rol, belirleyici olmuştur. Ve ordu kurulmasında başlıca yardımcı güç olduğu ve savunduğu devlet yapısı içinde kendisine, göre uygun bir konumun verilmesi konusunda hassas davranmıştır. Ordunun ve sivil kadroların böyle bir konumu belirlerken ölçütleri ordunun tarihsel geçmişi ve bu geçmişteki işlevi olmuştur. Bunun yanında, günün gerekleri de ordunun devlet içindeki konumunun belirlenmesinde büyük rol oynamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadro, orduyu siyasetin dışına itmemiş, aksine ordu Kemalist devrimin silahlı gücü olarak, siyasetin en yoğun yaşandığı devrim sürecinde hem merkezkaç güçlere, hem devrim karşıtlarına karşı mücadele etmiştir. Kemalist kadro için ordunun 'siyasetle uğraşması', Kemalist devrimci görüşlerden ayrılmasından başka bir anlam taşımamıştır."

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, askerlik süresi 15 yıl, daha sonra ise 7 yıla indirilmişti. Bu kadar uzun süre, üretken erkek nüfusu Osmanlı'nın en çok ihtiyacı olduğu ekonomik alanın dışına itmekteydi. Öte yandan bu kadar uzun sürenin, askerlik görevinden kaçmaya ve görevi başarısız kılmaya neden olduğu H.V.Moltke de "Türkiye Mekâtları" kitabında anlatmaktadır. R.Kasaba'ya göre, askerlik hizmeti zaten baskısı hissedilen emek azlığına eklenerek aşırı vergilerin yıkıcı etkilerini artırıyordu. Bursa'daki İngiltere konsolosunun tahminlerine göre, bir celp dönemi her dört köylü hanesinden birinin ekonomik yaşamını felç ediyordu. 19. yüzyılın ilk on yıllarında çıkan sık savaşlar nedeniyle, durum o kadar kötüleşmişti ki, kırsal kesimde kadınlar bir çocuk daha yetiştirme yükünden kurtulabilmek için düşürme yoluna başvurur olmuşlardı. *"Niçin bir çocuk daha yetiştireyim?"* diye bir köylü şikâyet ediyordu; *"bize yardım edecek yaşa gelir gelmez, askere alınacak"*. Kısaca, Batı Anadolu'da Hükümetin vergilendirme uygulamaları daha etkiliyle ve daha az ezici bir düzen kurmasını anlamında ilerici olmanın çok gericiydi ve dolaylı olarak ülkenin nüfussuzluğunu artırarak durumu daha da kötüleştirmişti. Yerel uygulamalara bakıldığında, Tanzimatçı devlet adamlarının büyük çabalarla getirdikleri adli reformların, bölgesel toplumsal yapılara etki edebilecek kadar giremedikleri de görülür. İmparatorluk yazıları, yerel memurların gayrimüslim uyruklara da eşit davranması konusunda çok ısrarlıydı; ancak bu gelenekçi bakışlarla istenildiği düzeyde olamıyordu.

1905'te Şam'da eski sürgün örgütçü Askeri Tıbbiye öğrencisi Mustafa Cantekin'in evinde Cizli Örgüt kuran Kurmay Yüzbaşı M.Kemal (ortada) ve Kurmay Yüzbaşı Müfid (Özdeş) (sağda). 1906'da Beyrut'ta çektiler fotoğrafı. Sol başta Halil Bey.

İhtihatçıların getirdikleri rejim, Anayasa güvenliği, **İhtihat (Birlik) ve Terakki (İlerleme)**'ydi. Bunu Fransız Devriminin ilkeleri olan "**Hürriyet, Uhuvvet, Müsavat, Adalet**" yani "**Özgürlük, kardeşçe beraberlik, eşitlik, adalet**". (27 Mayıs ihtilali yapanlar da benzeri sloganlar kullanacaklardı.) Onları 1908 Devrimi'ne götüren süreç, 27 Aralık 1907'de Paris'te yapılan **2. Jön Türk Kongresi**'yle başlamış ve adını **Terakki ve İhtihat** olarak değiştirmişti.

Üstte: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Teşkilatı Dahiliye Nizamnamesi. **Altta:** İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Nizamnamesi. (İletişim Ars.)

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bildirgilerinden biri:

"Müslümanlar"
dile başlayan
ve Abdülhamid
yönetiminin
toprak kayıplarına
karşı tepki
veren metinler
çermekte ve
"İnsaf

Müslümanlar insa!
bu derece saf
olmayalım!..
Bunca zulüm,
bunca hainlik
ortadayken,
cansızcasına
durmak yakışmaz.
Geliniz, biraz
gayrete gelelim.
Abdülhamid,
dini, milleti
batıyor.

Kalkınız, o şeytan
yaradılışındaki
düzme halife'yi de
yardaklarını da
paralayınız.
Ölünüz,
öldürünüz...
Hak szlden
yanadır, biliniz."
glbi kıskırtıcı
ifadeler yeralır.
(27 Mayıs öncesi
dağıtılan bildiriler-
de de benzeri
ifadeler vardır.)

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin büyük başkentlerde şubeleri vardı. **Başkan:** Ali Şükrü. Kurucu **Üyeler:** İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Mehmed Reşid, Hüseyinzade Ali. **Paris Şubesi:** Başkan: Ahmet Rıza Bey. **Yöneticiler:** Mehmet Ali Paşa, Recep Fuat, Nihat, Dr.Nazım, Bahaddin Şakır, Sami Paşazade Sezal, Alber Fua. **Cenevre Şubesi:** Kurucular: Dr.İshak Sükûti, Abdullah Cevdet, Ethem Ruhi (Balkan), Tıbbiyeli Mustafa Ragıp, Esat, Mithat Şükrü (Bleda), Ahmet, Mizancı Murat, Tunalı Hilmi, Seraceddin, Dr.Hasan, Lütfi, Dr.Akıl Muhtar (Özden), Nuri Ahmet, Reşit Beyler. **Kahire Şubesi:** Kurucular: İshak Sükûti, Tunalı Hilmi, Hoca Kadri, Salih Cemal, Ali Ziya, Ferit. **Selanik Şubesi:** Başkan: Talat Bey. İlk Yöneticiler: Hüseyin Kadri, Mithat Şükrü, Hayri, Ahmet Rıza, Enver (Paşa), Habib, İpekli Hafız İbrahim Beyler. **Üstte:** Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin parlamento üyeleri.

İttihat ve Terakki'nin ünlü silahşörlere hatip Ömer Naci.

İttihat ve Terakki döneminde öldürülen gazetecilerden Zeki Bey.

"Bundan sonra ben de gizli cemiyetin üyesi olarak siyasi çalışmalara başladım." diyor, genç subay İsmet Bey anılarında.

En popüler, en hızlı örgütçü ve gözükara eylemci Enver'di. (Üstte)

Saray'ın özgürlük isteklerine karşı çıkması ve baskıyı artırması üzerine Niyazi Bey, Resne'de arkadaşlarıyla gizli bir toplantı yaparak saraya karşı ayaklanmayı tartıştı. 3 Temmuz 1908 ayaklanma günü olarak kararlaştırıldı. O gün gamlizada gerekli silah ve cephaneyi alan Niyazi Bey, 200 kadar askerle birlikte dağa çıktı. Oradan yöneticilere bildiriler göndererek, amaçlarının meşrutiyetin ilanını sağlamak ve Kanun-ı Esasî'yı yürürlüğe sokmak olduğunu ilan etti. Fotoğraf 2.Meşrutiyet'in ilan günü olan 23 Temmuz 1908 günü dağdan indikleri Manastır sokaklarında çekilmiştir. (Niyazi Bey grupta sağ başta ve üstte)

İttihat ve Terakki'nin, 1876 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koymanın ötesinde bir hürriyet kavramı yoktu. Başlangıçta ülkenin çeşitli etnik ve dini grupları arasında eşitlik ve federasyon amacını güden Osmanlılar olarak görünüyordular.

Yukarıda: Meşrutiyet İlanı ardından 23 Temmuz 1908'de Selanik Hürriyet Meydanında yapılan büyük şenliklere ait kartpostal. (İletişim Arşivi.)

İstanbul'da 31 Mart olayı patlayınca İsmail Canbulat imzasıyla "*Meşrutiyet mahvoldu*" diye çekilen bir telgraf üzerine, Selanik İttihat ve Terakki Merkezi, bölgedeki garnizondan yardım istedi. Bu amaçla hareket eden askeri birliğe "Hareket Ordusu" adını veren birliğin kurmay başkanı Kolağası Mustafa Kemal'dir. Onun kaleme aldığı ve ordu komutanının imzasını taşıyan bir duyuruda, birliğin İstanbul'a hareket edeceği ve can kaybına yol açılması için ayaklanmacıların teslim olması isteniyordu. 15-16 Nisana gelindiğinde Hareket Ordusu Çatalca'ya varmış, İstanbul'a girmek üzereydi. Meclis-i Mebusan üyeleri başlangıçta birliğin İstanbul'a girmesini engellemek istediler. Yapılan görüşmelerden sonuç alınamayınca, Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan üyeleri Ayastefanos'ta (Yeşilköy) Meclis-i Umumi-i Milli adı altında toplanarak, müdahaleyi kabul ettiklerini açıkladılar. Hareket Ordusu 22 Nisan 1909'da Küçükçekmece tren istasyonunu ele geçirdi, daha sonra 23 Nisanda dört koldan kente girerek Önce Raml ve Davutpaşa Kışla'nı, ardından Harbiye Nezaret'i'ni aldı. II. Abdülhamid, Meclis üyelerinin Ayastefanos toplantısı ertesinde kendisine gönderdikleri mesaja uyarak, emrindeki askeri kuvvetlerin mukavemet etmesine izin vermedi. Taksim ve Taşkılla Kışla'nındaki askerler ise önce direndilerse de, açılan topçu ateşinin kendilerine vördiği zayıf sonucunda teslim olmak zorunda kaldılar.

M.Kemal, 1909'da Hareket Ordusu komutanlarından Hüseyin Hüsnü Paşayla.

M.Kemal'i çekemeyen İttihatçı önderler onu Trabıusgarp'a göndermişlerdi.

Kanlı 31 Mart ayaklanmasının başlıca nedenlerinden biri olan Meşrutiyet yanlısı İttihat ve Terakki Cemiyetinin dayatmacılığı ve sulkast girişimleri ile Cemiyet içindeki *Hizbi Cedid* ve şahsi teşebbüs programcısı Prens Sebahattin'in *Ahrar Fırkası* gibi bölünmüşlükler ve bunları destekleyen yayınlar ve gruplar vardı. Sonunda muhafazakâr askerler fitilli ateşledi.

Üstte: Enver ve Niyazi 31 Mart sırasında günümüzde Taksim Gezisi'nin olduğu yerde bulunan Topçu Kışlasının girişinde gösteren kartpostal.

Altta: 31 Mart olayları sırasındaki çatışmalarda ölenlere ait kartpostal.

"23 Ocak 1913'te tabancalarını beline takan Enver Paşa, yanında birkaç İttihat ve Terakki fedaisiyle birlikte beyaz atına binerek Bâbü'lî'ye yöneldiğinde, meraklıların da katılımıyla büyüyen kalabalık, Ömer Naci'nin parmaklıklar önünde (üstte) şu haykışlarıyla sarsıldı: *"Muhterem Osmanlılar! Asker kardeşlerim! Yaşasın Millet! Yaşasın İttihat ve Terakki!"* Saray Başkâtibi Ali Fuat Türkgeldi hatıralarında kafilenin Bâbü'lî'ye yaklaşışını şöyle anlatıyor: *"Dışardan bir gürültü işitildi. Sadrazam'a 'Bugün miting mi var? Ellerinde bayraklarla birçok adam Bâbü'lî'ye doğru geliyor' diye sordum. 'Yok öyle şey' diyerek elindeki telgrafi okumaya devam etti. İnsanlar parmaklıkları aşıyordu. Sadrazam kapıların kapatılması emrini verdi. Dışarıdaki büyük sofada şangır şungur camlar kırılıyor, silahlar atılıyordu. Odacılar gelip Harbiye Nazırı Nazım Paşanın vurulduğunu haber verdiler."* Bu olaylardan sonra bakanların toplanmakta olduğu salona atı üzerinde giren Enver Paşa, Sadrazam Kamil Paşaya istifasını yazarak İttihat ve Terakki'nin mutlak iktidarına giden yolu açan darbeyi başlarıyla sona erdirdi." (İletişim Arşivi) **Altta:** Baskına alt temsilli bir illüstrasyon.

Ütopik ideolojilerin hüsrarla sonuçlandığını gösteren Birinci Dünya Savaşı'na ait 4 ayrı fotoğraf. **Yan Sayfada: Üstte:** Arap giysileri içinde 4.Ordu Akıncı Alayının Türk komutan ve subayları toplu halde. **Ortada:** Kudüs kentinden cepheye hareket eden Kudüs ve havalisi mücahitleri İslâm Birliği'nin oluşturduğu uzun konvoyun başında Türk komutanlar ve bando grubu. **Altta:** Hecin develeri üzerinde Arap Çöllerinde görev yapan Türk subayları. **Yukanda:** Sarıkamış cepheşinde çarpışmaya fırsat bulamadan hastalıktan ve donarak ölen 90.000 Türk askerinin ölümüyle sonuçlanan trajik serüvenden bir enstantane.

2.850.000 asker Balkan Dağlarından, Kafkasya'ya, Yemen Çöllerinden Sina Çölüne kadar yetersiz araç, gereç, donanım ve lojistik imkanlarından mahrum olarak savrulmuş ve savaş sonunda **325.000 şehit ve 400.000 yaralı olmak üzere 725.000 asker kaybedilmiştir.** Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce 38 tûmenden ibaret olan ordu, Kasım 1914'te 40, 1915 yılında 51, 1916 yılında 56 tûmene yükselmişti. Bu sayılara bakarak güçlü bir ordunun varlığı söz konusu olabilir. Askeri tarihçilere göre, sadece insan gücüne dayanan geniş ve uzak cephelerde yeterli lojistik ve yüksek teknolojiyen yoksun, ekonomisi dışa bağımlı, para kaynakları olmayan Osmanlı Hükümetinin savaşa sürdüğü bu ordunun hiçbir şansı yoktur; açıkçası bu savaşa girmek çılgınlıktır. Daha sonra M.Kemal önderliğinde Anadolu ihtilalini başlatan genç subaylar ve ulusçu aydınlar, Dünya Savaşı yenilgisinin utancını duymakta ve vatanın kurtuluşu ve halkla yeniden kaynaşmak için çareler arayacaklardır. (Bu konularda ayrıntılı bilgi için bkz. Ersal Yavi, "Bir Ülke Nasıl Batırılır", 1.Kitap ve "Bacırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır", 2.Kitap, Yazıcı Yayıncılık, İzmir.

Osmanlı toplumunu bütünüyle Birinci Dünya Savaşı'nın ateşi sarmıştır.

Üstte: Kadiri Tarikatı'nın oluşturduğu kol nizamındaki bölük savaşa giderken.

Altta: Hümanist Mevleviler de neyleri ve kudümleriyle karda kışta savaşın içindedirler.

ياشاىان ئولولر

بوزاتشى سالامادىن خاندى

قادىم بوزاتشى خالىل قانلى خاندى

قادىم بوزاتشى اساد خاندى

قاسىم بوزاتشى

بوزاتشى ماماد خاندى

ماماد بوزاتشى خاندى

ماماد بوزاتشى خاندى

بوزاتشى ماماد خاندى

بوزاتشى ماماد خاندى

ماماد بوزاتشى خاندى

ماماد بوزاتشى خاندى

بوزاتشى ماماد خاندى

ماماد بوزاتشى خاندى

ماماد بوزاتشى خاندى

ماماد بوزاتشى خاندى

ماماد بوزاتشى خاندى

(تارىخ شىرات و كىتوبى ٩٤ نىمى قىيىقەدە)

"Yaşayan Ölümler". I.Dünya Savaşında şehit olan bu genç Türk subaylarının fotoğrafları üstünde bu başlık yazılıdır. Savaş yıllarında çıkan Harp Mecmuası'nın her sayısı bu başlık altındaki sayfa ile doludur. 2003 yılı Ağustos ortalarında I.Ordu Komutanı Orgeneral Çetin Doğan'ın Türkiye'nin Irak'a asker gönderilmesine karşı olarak söylediği: "Mehmetçğin kanını Gallıya'da, Yemen'de akıttık. Niçin akıttığımızı hâlâ soruyoruz?" demesine karşın Gazeteci Ertuğrul Özkök ise: "Biz hâlâ Mehmetçğin kanı edebiyatı ile kendi kendimizi oyalıyoruz" ve Ç.Doğan için de "Bir Paşanın bu kadar tarih bilgisiinden nasibini alamamış olduğuna inanmak istemiyorum." diyor. Bir Orgeneral'e askerlik tarihi derisi vermeye kalkışan Ertuğrul Özkök'e göre oraları vatan toprağıydı ve asker savaşta ölebilirdi. (Hürriyet, 16.8.2003) Özkök'e sayfalar dolusu yerli, yabancı kaynak, belge ve kitap ismi sayabiliriz; görecektir ki, Türk askerî oralarda vatani için değil, Alman emperyalizminin, petrol kartellerinin ve Batılı İmtiyaz şirketlerinin oyunlarına kurban edılmıştır. Irak'ta da aynı oyun tezgahlanmaktadır.

Dönemin en popüler, en maceracı ve ütopyacı ihtilalcisi Enver Paşa, Türkistan'da yerel giysiler içinde. Enver, son savaş çılgınlığını atarak, Osmanlı İmparatorluğu'nu Birinci Dünya Savaşı'na, büyük bir yıkıma ve sona sürüldü. Savaş sonrasındaki yenilgi ardından, gece yarısı bir

Alman denizaltısıyla Odessa yönünde firar etti. Enver'in ihtilalcı ve Turancı ütopyası daha sonra Türkistan'da devam etmiş ve yaşamı Rus mitralyözleri karşısında dramatik bir şekilde noktalanmıştı. Açıkçası Enver, Alman emperyalizminin kurbanı olmuştu. Alman İmparatoru II.Wilhelm, Turancı İttihatçılara şöyle diyordu: "Rumeli'nin devletlerce taksimi önceden planlanmıştır. Zaten size de Rumeli'nin bir faydası yoktur, sizin Anadolu'da kalıp büyük bir devlet halinde bulunmanız pek münasıptır. Buharaları, İranları, Türkistanları, Kafkasyaları yedeğinize alırsanız, bir 'Turan' devleti kurarsınız. İşte bu hükümet 80-100 milyonluk bir Asya devleti olur."

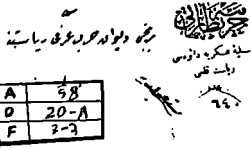
Yanda: 1905'te Erkan-ı Harbiye Mektebini bitirerek Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle Manastır'a atanan ve Enver Beyle birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır şubesini kuran, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı'nın ünlü komutanı, sonradan TPCF başkanı ve "Paşalar Komplosu"na karışan siyaset adamı Kazım Karabekir'in 1916'da çekilmiş bir fotoğrafı. (E.Y.Arş.)

1919'da çürümüş Osmanlı yönetiminin yol verdiği emperyalist yağmaya karşı başlatılan ihtilalin önderliğini yapan Mustafa Kemal hakkında Osmanlı saltanat hükümetinin çıkarttığı madalya azli ve idam kararı.

Üstte: Mustafa Kemal Paşanın azledilerek nişanlarının geri alınması için verilen karar.

Altta: Sultan Vahdettin, Mustafa Kemal için: "Asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden önemli olabilir!.. Paşa, Devleti kurtarabilirsin!" dedi.

24 Mayıs 1920'de idam fermanını imzaladı. Altta Mustafa Kemal'in asi ilan edilerek idamı için verilen karar metninin orijinali. Aşağıda okunuşu ve anlamı: "Mustafa Kemal'in 1.Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yapılan gıyabi yargılaması neticesinde; isyan ve arkadaşlarıyla Padişah'ın tahttan indirilmesi teşebbüsleri ortaya çıktığından dolayı idamına, mallarına el konulmasına 11 Mayıs 1920 tarihinde Padişah'a takdim edilen resmi belgenin tarafınızca 24 Mayıs 1920 tarihinde Padişah tarafından tasdik edilmiş olup, Askeri Mahkeme Dairesinin ilgili Birinci Şubesi emirleriyle 29 Mayıs 1920 tarih ve 8911 sayılı Milli Savunma Bakanlığının yazısıyla birleştirildiğinden hükmün yerine getirilmesi, Padişah tarafından adı geçen hakkında ve Harp Divanınca yapılacak bir işlem yoktur. İmza.

Handwritten Ottoman text in Rika script. The text is a formal decree or order, likely related to the execution of Mustafa Kemal. It includes a date "24 Mayıs 1920" and a signature.

Handwritten Ottoman text in Rika script. The text is a formal decree or order, likely related to the execution of Mustafa Kemal. It includes a date "24 Mayıs 1920" and a signature.

II. BÖLÜM

Cumhuriyetin İlk Yılında Tek Adama Karşı İlk Örgütlü Muhalefet
Kimi Önderlerinin İdamıyla Sonuçlanacak Devlerin Savaşı
“Paşalar Komplosu”

Yıl 1924. General Fahrettin Altay'ın anılarından bir kesitte:

... Ordu Müfettişimiz(*) siyasetten hiçbir şekilde bahsetmiyor, ordunun eğitimi ile meşgul oluyor. Bununla beraber Ankara'ya sık sık gidip geliyordu. Orada siyasi faaliyetler ve Yeni bir muhalif partinin teşkil edilmekte olduğunu işitiyorduk. Atatürk'ün İzmir seyahatinde Ali Fuat Paşa ile beraber bulundum ve dönüşte trenin Atatürk'e mahsus vagonunun salonunda **her ikisinin münakaşalı konuşmasına** şahit oldum. Hatırimda kaldığı kadar bu konuşmayı özetle yazıyorum:

Atatürk yakın arkadaşlarının Demokrasiyi idare tutumunda kendisinden ayrılmaya başladıklarını ve muhalif bir partide görünmelerini hoş görmüyor. Ali Fuat Paşa esasta bir ayrılık olmadığını meclislerin tek partili olmayacağını, kendilerinin de tasdik edeceklerini ve Atatürk'ün partiler üstü kalmasının arzu edildiğini cevaplıyordu. Atatürk buna karşı:

“- Buna şüphe yok ama iş Cumhuriyet'in ilanı ile bitmemiştir. Dünya medeniyet alemine katılmak için bazı önemli inkılaplar yapılması lazım gelmektedir. Bunun içinde geçici bir müddet muhalif bir cephe yaratılmaması zaruridir.” mukabelesinde bulunuyordu.

Ali Fuat Paşa, bunların yapılmasına muhalefet edilmeyeceğini ileri sürüyor. Atatürk, hakiki demokrasi ile bu memleketin kurtarılabilceği kanaatinde samimi olduğuna inanmaları ve kendisine itimat etmeleri lüzumunu söylerken Ali Fuat Paşa da:

“İtimadımız hiçbir surette sarsılmış değildir. Ancak muhitimize sokulmaya başlayan bazı türedilerin ifsasından (fesat) müteessir olmaktayız.” cevabını vermekten çekinmiyordu.

Afyon istasyonuna kadar devam eden bu tarzdaki konuşmalar-dan anladığıma göre, Atatürk eski arkadaşı Ali Fuat'ı tekrar kendisine çevirmek istiyor, fakat o kanaatinden fedakarlık etmiyordu.(1)

Bu konuşmaların anlamı neydi?

(*) Konya'da 2.Ordu Müfettişi Ali Fuat Cebesoy.

(1) Fahrettin Altay, “Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş ve Sonrası, 1912-1922” İnsel Yay., 1970, s.377, 378.

Bunu anlamak için F.Altay'ın anılarını okumayı sürdürüelim:

“General Ali Fuat Cebesoy’un tekrar ordumuzun başına gelmesine sevinmiştik. Ordumuzun siyasetle iştigali tamamen kesilmiş, kendi ödevi ile uğraşma yoluna dökmüştü.” ifadesinden anlaşılacağı gibi bir süre önce M.Kemal, İsmet ve Fevzi Paşaların ittifakı karşısındaki generaller siyasetten arındırılmış, bunlardan Ali Fuat Paşa da askeri görevi seçmişti. Bunun nasıl olduğuna açıklık getirilim. 19.12.1923 tarihli 385 sayılı bir yasa çıkarılmıştı. Buna göre milletvekilliği ile subaylığı aynı kişide birleştiren yani “subay-mebus” eğer vekil olacaksa ordudan 10 gün içinde istifa etmesi gerekiyordu. Bundan böyle meclise de giremeyecekti.(2) Amaç, meclis çalışmalarından uzaklaştırılan subay mebusların, M.Kemal grubuna karşı oluşmuş veya oluşacak muhalefetin çevresinde toplanıp ordu tabanına yayılmasını ve böylece ordunun kendi denetimi dışına çıkmasını engellemekti. M.Kemal bununla da yetinmedi.

1924 Şubatında İzmir’de yapılan savaş oyunlarından sonra M. Kemal, A.Fuat Paşaya Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti kaldırılarak, yerine Erkân-ı Harbiye Riyaseti Reisliği (Genelkurmay Başkanlığı) ve Milli Müdafaa Vekaleti olarak ayrılacağını ve böylece ordu ve siyasetin ayrı kurumlar haline dönüştürüleceğini söyledi.

Bunun üzerine Ali Fuat Paşa: *“Kontrolsüzlük olabilir, hiç olmazsa Erkân-ı Harbiye’yi Başvekalete bağlayın.”* şeklindeki yanıtına M.Kemal: *“Prensip bakımından haklısınız. Ancak bazı (!?) sebepler beni, Erkân-ı Harbiyemize müstakil şekil verdirmeye mecbur etmiştir.”*(3) şeklindeki yanıtıyla daha sonra ortaya çıkacak kopuşmanın ve muhalefetin ipuçlarını vermekteydi.

Muhalf Paşaları İstifaya Zorlatan Amansız Takip

Bu arada Mustafa Kemal ve yandaşlarının muhalif paşaları sıkı takip ve kontrol altına aldığına dair bilgiler mevcuttur.(4) 1.Ordu

(2) “Türkiye Büyük Millet Meclisine intihap edilen ve edilecek olan Bilûmum mensubini askeriye’nin tabii olacıkları şerait hakkında kanun”, Kavanin Mecmuası; Cilt 2, Devre: II-içtima: 1, Ankara, 1942. Nakleden Ümit Özdağ, “Ordu ve Siyaset İlişkisi”, Gündoğan Yayınları, 1991, s.48.

(3) Ali Fuat Cebesoy, “Siyasi Hatıralar”, 1960, II.Kısım, s.67.

(4) Soyak, komutanların ordu üzerindeki çalışmalarından haberdar olan hükümetin komutanları kontrole başladığını yazar.

Müfettişi Kazım Karabekir mektuplarının açıldığını ileri sürmektedir. Karabekir'in Milli Müdafaa Vekaleti nezdinde yaptığı protestolar sonuçsuz kalmıştır. 1.Ordu müfettişliği erkanının teftiş gezileri harcırahları kesilmiş ve teftişe çıkmadan önce Milli Müdafaa Vekaleti ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden izin alması şartı getirilmiştir.(5)

Keza 2.Ordu Müfettişi Ali Fuat Paşa erkânının teftiş gezileri parasızlık gerekçesi ile geri çevrilmekte, mektupları açılmaktadır. Ali Fuat Paşa, Milli Müdafaa Vekaletinin verdiği emir ile ordu merkezi Konya'da jurnalcilik yapıldığını ileri sürmektedir.(6)

Eğer hükümet Ali Fuat ve Kazım Karabekir Paşaların ileri sürdüğü gibi baskıcı kontrolü ordu müfettişleri üzerinde uygulayabiliyorduyse ki öyle görünmektedir; bundan çıkarılması gereken sonuç Paşaların değil, Mustafa Kemal'in orduyu kontrol altında tuttuğu ve baskıya dayanamayan paşaların kendilerini ordu müfettişliklerinden istifa etmeye zorunlu gördükleridir.(7)

Diğer bir deyişle, Mustafa Kemal tarafından "Paşalar Komplosu" diye nitelendirilen Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşaların ordu müfettişliklerinden istifa ederek meclise dönmeleri, Mustafa Kemal'in orduyu ele geçirmesi ve Paşalara hareket alanı bırakmaması üzerine yenilgiye uğradıklarını anlayan Paşaların, muhalefete mecliste devam etme kararı almalarıdır.

Fakat, Mustafa Kemal'in istifaları duyduktan sonra gösterdiği tepki(8) ve "Subay mebuslardan" istifalarını istemesi göz önüne alınırsa, Mustafa Kemal'in bile ilk anda orduyu ele geçirdiğini veya bilgisi dışında gelişen olaylar sonucunda ordunun üzerindeki hakimiyetini yitirdiği düşüncesiyle ve paşaların istifası ile meclisteki muhalefetin ortaklaşa bir askeri komplo hazırladıklarını düşündüğü anlaşılmaktadır.

Paşaların ordudan istifaları ile ordu tam anlamıyla Mustafa Ke-

(5) Karabekir anlatıyor: "Aramız Niçin Açılmıştı?, Hatıralar, Vesikalar, Resimlerle Yakın Tarihimiz", Cilt 1. s.41. Nakleden Ü.Özdağ, a.g.e., s.55.

(6) A.Cebesoy, "Atatürk ve Milli Mücadele Arkadaşları Sulhtan Sonra Neden Anlaşamadılar, Hatıralar, Vesikalar, Resimlerle Yakın Tarihimiz", Cilt:4, s.229.

(7) İnönü, Paşaların ordudan ayrılışını Mustafa Kemal'in ordu üzerinde kimin hakim olduğunu denemek için kullandığını ileri sürmektedir.

(8) F.R.Atay, "Çankaya", Doğan Kardeş, İstanbul, 1969, s.395. Nakleden Ü.Özdağ, a.g.e., s.56.

mal'in hakimiyetine girmiştir. Orduda Mustafa Kemal'e direnebilecek, rakip olabilecek komutan kalmamıştır.(9)

Cumhuriyetin ilanı ve Halifeliğin kaldırılması sırasında yoğunlaşan siyasal çekişme 1924 Anayasası'nın görüşülmesinde de sürmüş, muhalefet hem Meclis hem de HF (Halk Fırkası) Meclis Grubu içinde kendini belli etmişti. Bu dönemde HF Meclis Grubu içinde serbest tartışma ve eleştiri olanağı sürmekteydi. HF Meclis Grubu, hükümeti kayıtsız şartsız destekleyen bir organ değil, birçok kez hükümetin önerilerini reddedebilen bir organdı. Bu sıralarda yeni Anayasa'nın milletvekilliği ile memurluğun aynı zamanda bir kişi üzerinde toplanamayacağı hükmünden yola çıkarak, bu durumda olan kişilerden bir tercihte bulunmaları istenmişti.(10)

Bunun üzerine, 1.Ordu Müfettişi Kazım (Karabekir) Paşa, 26 Ekimde görevinden istifa etti ve milletvekili olarak kalacağını açıkladı. Benzer biçimde, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa da, 30 Ekimde 2. Ordu Müfettişliğinden istifa ederek, milletvekili olmayı yeğledi.

Bu gelişme üzerine, Mustafa Kemal de, Cevat (Çobanlı), Şükür Naili (Gökberk), Fahrettin (Altay) ve Cafer Tayyar (Eğilmez) paşalardan milletvekilliğinden istifa etmelerini istedi. Bu istek, yalnızca 3. Ordu Müfettişi Cevat (Çobanlı) ile 7. Kolordu komutanı Cafer Tayyar (Eğilmez) paşalarca geri çevrildi. Mustafa Kemal, Milli Mücadele'nin önder kadrosu içindeki bu siyasal çatışmanın bir bunalıma doğru gittiğini görüyordu. Muhalefet, sivil kesimde Rauf (Orbay) ve Adnan (Adıvar) beyler; asker kesimde ise Kazım (Karabekir), Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele) ve Cafer Tayyar paşalarca temsil edilmekteydi.

Mustafa Kemal, Meclis'in açılmasının hemen öncesinden oluşan bu hareketi **"Paşalar Komplosu"** biçiminde yorumladı. Ona göre, muhalefet önderleri önce ordu içinde çalışmış, orduyu kendi yanlarına aldıklarını düşündükleri bir sırada da Meclis'te hükü-

(9) Mete Tunçay, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması, 1923-1931", Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s.113.

(10) Bu yasadan önce hem komutanlık hem de milletvekilliği bir arada olabiliyor ve komutanlar fırsat buldukça meclise giderek müzakereleri takip edebiliyorlardı. Örneğin 11/6/1923 tarihli bir telgrafla M. Kemal, kendisiyle birlikte General Fahrettin Altay'ın da İzmir'den milletvekili adayı olmasını istemişti. Seçim sonuçlarında M.Kemal 826, Fahrettin Altay da 811 oyla Mahmut Celal (Bayar) ve Mahmut Esat ardından 5. sıradaydı. A.Fuat Cebesoy, a.g.e., s.375.

metin karşısına çıkmak istemişlerdi. Bir hesaplaşma kaçınılmaz görünmekteydi. Ulusal Kurtuluşun önder kadrolarını oluşturanlar arasında karşılıklı kuşku ve güvensizlik son aşamaya varmıştı.

1 Kasım 1924'te Meclis'in yeni toplantı yılı açıldı. Fethi (Okyar) Bey TBMM Başkanlığına seçildi. Bu sırada son zamanlarda değişiklikler geçiren İsmet Paşa Hükümeti, hem Meclis'te hem de HF Meclis Grubu'nda sert eleştirilere uğruyordu. Hatta Hükümet hakkında bir de gensoru verilmişti. Mustafa Kemal'in düşüncesinde, Hükümetin Meclis'te sıkıştırılması olayı ile **"Paşalar Komplosu"** ortak bir tutumun belirgin işaretleri olarak yer etmişti.

Her ne kadar Hükümet 9 Kasım'da TBMM'de güvenoyu almışsa da, yakında partide bir bölünme olacağı söylentisi, dönemin basın organlarında yer almaya devam ediyordu. Sonunda HF'nin Recep (Peker) Beyin önerisi üzerine Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) adını almasından bir gün önce 10 Kasım'da ilk istifalar oldu. Refet (Bele) Paşa ile Rauf ve Adnan Beyler ve bir kısım HF'li milletvekili partiden istifa ettiler. İstanbul basını da hemen muhalefetin yanına yer aldı.

Mustafa Kemal Muhaliif Paşaları Tasfiye Ederek Orduyu Sadakatlerine Güvendiği F.Çakmak ve Ona Bağlı Komutanlara Teslim Ediyor

Mustafa Kemal Paşanın Partide, Mecliste ve Hükümette tüm siyasal yaşamda ve toplum üzerinde artan siyasal otoritesinin **"Tek Adam"** yaratacağı kaygısı içinde olan muhalif grup, böyle bir gelişmeyi dizginlemeye çalışıyordu. Ayrıca, onun yakın bir gelecekte yapmayı planladığı önemli siyasal ve toplumsal değişimleri bildikleri ya da sezdikleri, bu tür köklü değişikliklere de set çekmek istiyorlardı. TBMM'de daha önce kurulmuş olan, ancak II.Büyük Millet Meclisine çok az sayıda üyeye girebilen II.Grup'un bu konulardaki siyasal görüşleriyle, partileşmeye doğru giden muhalefetin siyasal görüşleri birçok noktada çakışıyordu. Muhalefet partisi, adeta II.Grup'un yeni dönemde ve yeni koşullar altında kurduğu bir parti oldu. Bu parti **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**

(TpCF) adıyla 17 Kasım 1924'te kuruldu.(11)

M.Tunçay: "Paşalar olayından sonra Orduda M.Kemal Paşaya başkaldırabilecek hiçbir önemli komutan kalmamıştı: Refet, Halit vb. Paşalar zaten Meclisteydi; Karabekir, Ali Fuat ve Cafer Tayyar Paşalar şimdi siyasete atılmışlardı; Ali İhsan (Sabis) Paşa daha 1922'de ordudan çıkarılmış, Meclis'e de girememişti; Nurettin Paşa pasif bir görevdeydi, o da birkaç yıl içinde orduda kalmaktan cayararak Meclis'e katılacaktı. Cumhurbaşkanı, 2'nci Müşir'in (F. Çakmak) sadakatine güvenerek, orduyu onun buyruğu altında, tamamiyle kendisine bağlı komutanlara teslim etmeye karar vermişti."(12)

TpCF, hem siyasal hem de ekonomik bakımdan, temelde liberal bir partiydi. Partiye Mecliste toplam 29 milletvekili üye oldu. TpCF'nin kuruluşundan üç gün sonra Başbakan İsmet Paşa sıkıyönetim ilan edilmesini önerdi. Bu öneri CHF Meclis Grubunda reddedilince 21 Kasım'da görevinden istifa etti. Böylece daha yeni bir parti doğarken siyasal bir bunalım ortaya çıktı. İsmet Paşanın istifasından bir gün sonra, TBMM Başkanı olan Fethi Bey, İsmet Paşanın otoriter yönetim eğiliminin karşıtı liberal bir kişiydi.(13)

TBMM Başkanlığına Fethi Beyin yerine Kazım (Özalp) Paşa seçildi. Yeni hükümet, M.Kemal'in girişimiyle kazanılan doğulu 80-90 mebusun oyu ve ılımlı bir kişi olan Fethi Beyin de, İsmet Paşa muhalifi TpCF'lilerin desteğini sağlamasıyla güvenoyu aldı. Yeni hükümetin kurulmasından sonra, CHF içindeki çatışma bir ölçüde yumuşadı ve de partide istifaların önü kesildi.

(11) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucuları şunlardı: Ali Fuat (Cebesoy) Paşa (Ankara), Hafız Mehmet Besim Bey (Mersin), Sabit (Sağiroğlu) Bey (Erzincan), Muhtar Bey (Trabzon). Yönetim Kurulu ise şu kişilerden oluşuyordu: Başkan Kazım (Karabekir) Paşa (İstanbul), 2. Başkan Dr. Adnan (Adıvar) Bey (İstanbul) ve Rauf (Orbay) Bey (İstanbul), Genel Sekreter Ali Fuat (Cebesoy) Paşa (Ankara). Öteki üyeler Rüştü Paşa (Erzurum), Halis Turgut (Eminkahyazade) Bey (Sivas), İsmail Canbulat Bey (İstanbul), Sabit (Sağiroğlu) Bey (Erzincan), Ahmet Şükrü Bey (İzmit), Muhtar Bey (Trabzon), Necati Bey (Bursa), Faik (Günday) Bey (Ordu).

(12) Mete Tunçay, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması, 1923-1931", Ankara, 1981.

(13) Bu siyasal muhalefet, Demokrat Partiye uzanan yolun ilk önemli basamağıdır, ikincisi ise daha liberal görüşlü Serbest Fırka olacaktır. E.Y.

**İsmet Paşa,
Muhallif Paşaların Kurduğu TpCF'nin
Kurulmasından Üç Gün Sonra
Sıkıyönetim İlan Etmek İstiyor
CHF Meclis Grubunun
Bu Teklifi Reddetmesi
Ardından da İstifa Ediyor**

Doğu'daki Şeyh Sait Ayaklanmasının Şubat 1925 ortalarında başlaması ve geniş bir alana yayılmasından sonra, istifasından beri İstanbul Heybeliada'da dinlenmekte olan İsmet Paşa, Ankara'ya geldi ve 21 Şubatta Mustafa Kemal'le görüştü.

Aynı akşam, Çankaya'da Mustafa Kemal Paşanın başkanlığında, CHF Genel Başkan Vekili İsmet Paşa, Başbakan Fethi (Okyar) Bey ve TBMM Başkanı Kazım (Özalp) Paşanın katıldığı bir toplantı yapıldı. Ayaklanmaya karşı alınması gereken önlemler görüşüldü. Aynı gece, Hükümet Mustafa Kemal Paşanın başkanlığında toplandı ve doğu illerinde sıkıyönetim ilan edilmesi kararlaştırıldı.

TBMM, 25 Şubatta yeni bir yasa kabul ederek, dinsel bir irtica görüntüsü altındaki ayaklanma dolayısıyla, dinin siyasete alet edilmesinin suç olduğunu ve vatana ihanet sayılacağını Hiyanet-i Vatanîye Kanunu'na ekledi. Daha önce İsmet Paşa Hükümetinin görevden ayrılmasına karşı çıkan ve ılımlı tutumu nedeniyle de yeni Hükümeti desteklemeyen CHF içindeki otoriter eğilimli grup, ayaklanmanın başlamasından sonra hükümete karşı daha da sert bir tutum aldı ve ayaklanmanın sorumlusu olarak, CHF'ye göre daha gerici bulduğu muhalif TpCF'yi ve ayaklanmaya karşı yeterli önlem alamayan ılımlı Fethi Bey hükümetini gösterdi. Böylece, ilk günden başlayarak, ayaklanma ile TpCF arasında dolaysız bir bağ kuruldu. Muhallif partinin programında yer alan, partinin dine saygılı davranacağı hükmü açık bir gericilik olarak yorumlandı.

Oysa bu sırada 1924 Anayasası'na göre devletin resmi dini zaten İslâm'dı. O nedenle partinin tutumunda yasalara aykırı bir nokta bulmak güçtü. CHF içindeki grup, Fethi Beyin ılımlı önlemlerinin işe yaramayacağını belirterek hükümeti sert bir dille eleştirdi. Fethi Bey CHF Meclis Grubu'nda güvensizlik oyu alması üzerine 2 Martta istifa etti. 11 Martta da Paris Büyükelçiliği'ne atandı.

3 Martta İsmet Paşa başkanlığında yeni hükümet ilan edildi.(14)

İsmet Paşa Hükümeti kurulduktan bir gün sonra güvenoyu aldı ve yine aynı gün (4 Mart) **Takrir-i Sükûn** kabul edildi. Yasaya göre Hükümet, Cumhurbaşkanı'nın onayı ile gericiliğe ve ayaklanmaya; memleketin toplumsal düzeninin, huzurunun, sükunünün, güvenliğinin ve asayişinin bozulmasına neden olan bütün kuruluşları ve yayınları yalnızca idari kararlarla yasaklayabilecekti. TpCF'li milletvekilleri yasaya karşı çıktılar. Yine aynı gün Hükümetin önerisi, ayaklanma bölgesinde görev yapmak ve idam kararları Meclis'in onayına tabi olmamak kaydıyla, Şark İstiklal Mahkemesi ile idam kararları Meclisin onayına bağlı olan Ankara İstiklal Mahkemesinin kurulması kabul edildi.

Takrir-i Sükûn Yasası'nın kabulünden sonra hükümet muhalif yayın organlarını kapattı. Bu arada, Ahmet Emin (Yalman) ile Ahmet Şükrü'nün de (Esmek) aralarında olduğu birçok gazeteci ve Şark İstiklal Mahkemesinde yargılanan Hüseyin Cahit (Yalçın) Çorum'da süresiz sürgün cezasına çarptırıldı.

Bu mahkemede yargılanan başka gazeteciler de değişik hapis cezalarına çarptırıldılar. Şark İstiklal Mahkemesi, 25 Mayıs'ta ayaklanmada rol oynadığını ileri sürerek, TpCF'nin mahkemenin görev bölgesindeki şubelerinin kapatılmasını valilerden istedi ve hemen yerine getirildi. Öte yandan Ankara İstiklal Mahkemesi, TpCF'nin İstanbul'daki şubelerinde yaptırdığı aramalarda ele geçen belgelerden hareketle, partinin "**efkâr ve itlkadat-ı dîniyye hürmet-kâr**" olma ilkesinin gericiliği kışkırttığına ilişkin olarak hükümetin dikkatini çekti.

Bu arada mahkemede, ayaklanma ile ilgili olarak bazı TpCF üyeleri de yargılandı ve mahkum oldu. Ayaklanan Şeyh Sait ve arkadaşlarını yargıladıktan sonra, 28 Haziranda 29 kişi hakkında idam kararı verdi ve karar ertesi gün infaz edildi.

(14) Hükümet üyeleri Başvekil İsmet Paşa (Malatya), Hariciye Vekili Tevfik Rüştü (Aras) Bey (İzmir), Dahiliye Vekili Cemil (Uybadin) Bey (Tekirdağ), Milli Müdafaa Vekili Recep (Peker) Bey (Kütahya), Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey (İzmir), Maliye Vekili Hasan (Saka) Bey (Trabzon), Ticaret Vekili Ali (Cenanî) Bey (Gaziantep), Bahriye Vekili İhsan (Eryavuz) Paşa (Balıkesir), Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey (İstanbul), Ziraat Vekili Sabri (Toprak) Bey (Manisa), Nafia Vekili Süleyman Sırrı Bey (Yozgat), Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Refik (Saydam) Bey (İstanbul).

Hükümet, Takrir-i Sükûn Yasası'nın ve İstiklal Mahkemelerinin verdiği güçle, 3 Haziran 1925'te TpCF'yi kapatma kararı almıştı.

Parti programında yer alan "dine saygı göstermek" konusundaki hükmün yeni değiştirilen Hıyanet-i Vatanîye Yasası'nın kapsamına girip girmediğinin saptanması savcılara düşen bir konu olmakla birlikte, hükümet uygulamada bunu suç olarak değerlendirdi. 17 Kasım 1924'te kurulan TpCF, yaklaşık 7 ay sonra kapatıldığında milletvekili olan TpCF üyeleri TBMM'de görevlerini sürdürdüler.(15) Şeyh Sait Ayaklanmasının siyasal sonuçları en az ayaklanmanın kendisi kadar önemli oldu. Ülkede yeni başlamış olan çok-partitli yaşam, daha doğum anında sona erdirilmiş, Takrir-i Sükûn Kanunu ile de otoriter bir yönetim kurulmuş oldu.

Önder Paşaların İdamdan Dönüşleri ve Yönetimden Tasfiyeleri

Haziran 1926'da, İzmir'e yapacağı gezi sırasında Mustafa Kemal'e suikast girişimi yolunda alınan bir ihbar üzerine, I.Dönem TBMM Lazistan Milletvekili **Ziya Hurşit** ve arkadaşları İzmir'de tutuklandılar. İhbarın alınmasından hemen sonra, Ankara İstiklal Mahkemesi soruşturmaya başladı. Mahkemede, suikast davası ile daha önce kapatılmış olan TpCF arasında yakın bir bağ kuruldu. İzmir'e hareket eden mahkeme, ilk iş olarak eski TpCF üyesi milletvekillerinin evlerinin aranmasını ve tutuklanmalarını istedi. Bunun üzerine, eski TpCF'li milletvekilleri, dokunulmazlıkları olmasına karşın, tutuklandılar. (Ali Fuat Paşa İstanbul'da tutuklandı.) Bu arada Ankara'da tutuklanan Kazım (Karabekir) Paşa, Başbakan İsmet Paşanın emriyle serbest bırakılınca, mahkeme, dışarıdan müdahale ettiği gerekçesi ile bu kez de Başbakan İsmet Paşayı tutuklamaya kalkıştı. Olay, ancak Cumhurbaşkanı'nın araya girmesi ve Kazım (Karabekir) Paşanın yeniden tutuklanmasıyla kapandı.

Ankara İstiklal Mahkemesi, 3 Temmuzda, aralarında Kazım (Karabekir), Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Cafer Tayyar (Eğilmez), Bekir Sami ve Rüştü (Dadaş) Paşaların da bulunduğu 49 tutuklu sanığı İzmir'de yargılamaya başladı. 10 gün süren hızlı yargılama sonunda 15 kişi idama mahkum edildi. Kazım (Karabekir),

(15) A.F. Cebesoy ve R. Bele 1950 seçimlerinden sonra DP'ye katılacaklardı.

Ali Fuat, Refet, Cafer Tayyar ve Mersinli Cemal Paşalar, duruşmaları Çeşme'ye gelerek yakından izleyen Mustafa Kemal'in, TSK'nın gururunun kırılacağını gözetmesiyle idamdan kurtularak beraat ettiler. (M.Kemal'in yargılamaya müdahaleleri olmaktadır.) Refet Paşa, 1 Kasım 1926'da milletvekilliğinden istifa etti. Bu sırada hâlâ asker olan Kazım, Ali Fuat, Refet ve Cafer Tayyar Paşalar, 5 Ocak 1927'de emekliye ayrıldılar. İdam edilenler arasında Miralay Arif Rüştü Paşa, İsmail Canbulat ve Halis Turgut gibi eski TpCF üyesi milletvekilleri de bulunmaktaydı.

Cumhuriyet'ten sonra yurt içinde ve dışında yeniden bir araya gelip örgütlenmeye çalışan ve Mustafa Kemal yönetimine karşı olan eski İttihatçı grupların varlığı bilinmekteydi. İşte, İzmir Suikasti davası ile birlikte, hem TpCF'den arta kalmış karşı grup, hem de Meclis içinde ve dışında İttihat ve Terakki'nin kalan kadroları etkisiz duruma getirildi.

Ankara İstiklal Mahkemesi İzmir'deki yargılanmaları bitirdikten sonra yeniden Ankara'ya döndü ve 2 Ağustosta eski İttihatçıların yargılanmasına başlandı. Mahkeme sonunda, aralarında İttihat ve Terakki Cemiyetinin eski Maliye Nazırı Cavit, Dr.Nazım, Hilmi ve Nail Beyler olmak üzere, 4 kişi hakkında idam cezası verildi. Eski Başkan Rauf Bey ile birlikte 7 kişi de on yıl sürgün cezasına çarptırıldı. Rauf Bey, o sırada yurt dışında bulunduğundan mahkumiyet kararı gıyabında verildi. Rauf Bey ancak, Cumhuriyet'in 10. yılı dolayısıyla çıkan Af Kanunu'ndan sonra yurda dönebildi.

Bu arada, Milli Mücadele'nin önder asker kadrosu içindeki parçalanma son aşamasına ulaştı ve Mustafa Kemal'in yanında yer alan grup, öbür grubu yargılama noktasına dek geldi. Böylece, önder kadrodaki yol ayrımı, Mustafa Kemal'e muhalefet eden grubun siyaset sahnesinden tümüyle silinmesi ile sonuçlandı. Türkiye Cumhuriyeti, Takrir-i Sükûn Yasası ile girdiği süreci İzmir Suikasti davasından sonra tamamladı. Bu tarihten sonra, ülkede açık bir muhalefet kalmadı ve "**Tek-Partili Cumhuriyet**" olarak tanımlanan dönem başladı.

1923-1938 TSK İçindeki İlk Marksist Leninist Siyasi Faalliyetler

1923-1938 döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki gizli siyasi çalışmaları, ordunun dışarıdan etkilenererek kontrol altına alınma çabaları çerçevesinde incelemek gerekir. Daha açık bir anlatımla, elimizdeki veriler, ancak böyle bir çerçeveye koymak zorunluluğu getirmektedir. Anılan dönemde Türkiye Komünist Partisinin (TKP) ordu içinde etkisiz kalan propaganda çalışmaları olmuştur. Bu çalışmaların 1929 yılında başladığı Fahri Belen tarafından ifade edilir.(16) 1929 yılında İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Siyasi şube-si Piyade Atış Okulu'nda marksizm-leninizm propagandası yapan beyannameler ele geçirmiştir.(17) 1931 senesinde ise 1930'da TKP'ye giren Celal Benenci 3. Kolordu'ya bağlı birliklerde bildiri dağıtmak ve orduyu isyana teşvik etmek iddiası ile tutuklanmış, 3. Kolordu Askeri Mahkemesi tarafından 7 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırılmıştır.(18)

Genç askerleri etkileyen marksist düşünceler elbette sebepsiz değildi. Bunu anlamak için o yılların siyasi ortamına bakmak gerekiyor.

Kemalistlerin başlattığı ulusal bağımsızlık savaşını destekleyen ve Ankara Hkmetini ilk tanıyan Sovyetler Birliği ile ilişkilerin çok yakın ve dostça sürdürüldüğü bu dönemde ortaya çıkan komünist eğilimler, çok ciddi paradoksal bir ortam yaratmıştı.

TBMM gizli oturumlarında, Bolşeviklikle Müslümanlığın bağdaşıp bağdaşmayacağına ilişkin uzun tartışmalar yapılıyordu. Kimine göre Bolşeviklik, kaynağını İslâm'dan alan şer'i bir hareketti. Kimine göre ise dini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir şer hareketti. O sıralarda Meclisin duvarlarını çeşitli dini levhalar süslüyordu. Bunlardan biri de "Ve emrhm şura beynehm" (Aranızdaki işleri danışarak çözün) anlamındaki Kuran hükmüydü. Bolşevikliğin İslmla uyuştuğunu söyleyenler, Arapçası **şurevi** olan Kom-

(16) F.Belen, "Ordu ve Politika", 1971.

(17) Yeni Gazete, 22 Nisan 1967, Kazım Al, "Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık İşşa Ediyorum". Nakleden mit zdağ, a.g.e., s.118.

(18) Yeni Gazete, 22 Nisan 1967 - 16 Nisan 1967, K.Al, a.g.y.d. Nakleden mit zdağ, a.g.e., s.118.

nist ideoloji için bu hükmü bir delil olarak öne sürüyorlardı. Cumhuriyetçilere göre bu hüküm Cumhuriyeti, Hilafetçilere göre dini, Bolşeviklere göre Şureviliği ifade ediyordu.

O dönemde Ankara'da ciddi bir komünizm hayranlığı söz konusuydu. Enver Paşa komünist bir Anadolu vadediyordu. Kâzım Karabekir, Rus dostlarına "Yoldaş" diye hitap ediyordu. Ankara'da birçok kişi "Yoldaş" diyordu birbirine.(19)

Birinci Dünya Savaşı sırasında bir kısım Türk subay ve erleri Ruslara esir düşürmüştü. Rusya'daki Bolşevik ihtilali sonrasında bu askerler esaretten kurtuldular, bazıları dağınık olarak Rusya'da yerleştiler. Komünist Enternasyonelin girişimi ile 1918 yılında bunlardan oluşan bir teşkilat kuruldu. Buna **Türk İştirakiyyum Fırkası** denildi.(20)

Teşkilatın amacı, Anadolu'da Bolşevikliği yaymak ve Moskova'ya bağlı bir Türkiye Sovyet Cumhuriyeti meydana getirmekti. Bu teşkilat, Bakû'de 1200 kişilik tam teçhizatlı bir alay da meydana getirmişti. Ancak Ali Fuat Paşa, Moskova'ya giderken yolu üzerinde bulunan bu alayın subay ve erleriyle konuştuğunda, hiçbirinin adı geçen teşkilata ve bolşeviklik ilkelerine bağlı olmadıklarını, bir an önce yurda dönerek milli mücadeleye katılmayı istediklerini şöyle söyler:

"Mustafa Suphi teşkilatının ve Sovyet Hükümetinin tehdit ve baskıları sonunda görev almak zorunda kaldıklarını söyleyen bu fedakâr vatan çocukları, bir süre sonra Anadolu'ya dönme kararı almışlar, Ermenistan'dan geçerlerken Taşnak Ermeni kuvvetleriyle çarpışarak kendilerine yol açmaları ve Anadolu'ya girmeyi başarmışlar, milli mücadeledeki yerlerini almışlardır."

Yeşilordu Neydi?

Yeşilordu, yeraltı sistemi ile çalışan komünist bir örgüttü. Kurucuları, Mustafa Kemal'e ve Milli Kurtuluş hareketine yardımcı olacaklarını söylemekteydiler. Ali Fuat Cebesoy bu konuda şu bilgiyi vermektedir:

(19) Abdurrahman Dilipak, "Cumhuriyete Giden Yol" s.81, 82, 84.

(20) Azerbaycan Cumhuriyeti, eski Milli Emniyet Müdürü N.Keykurun, anılarında, Azerbaycanlıların ve Rusların bu askerlerle olan ilişkilerinden söz eder. E.Y.

“Kurucular birbirini izleyen kanlı ve tehlikeli durumlara neden olan iç anlaşmazlıklar karşısında yeni zihniyete göre yetiştirilmemiş bir ordu ile iş görülmeyeceğini düşünmüşler, inkılap amacını daha kolaylıkla anlayabilecek bir teşkilat kurmayı kararlaştırmışlardı. Kurulacak bu teşkilat ile isyanlar bastırılacaktı. Halbuki amaçları bu değildi. Dışarıda İslâm memleketlerinde gizlice Yeşilordu kurmak için çalışan arkadaşlarıyla haberleşerek, onların çalışmalarından da faydalanmışlardı. Sınır dışındaki bu teşkilatı Ankara'ya bağlarken, dıştaki İslâm memleketlerinin İslâm Sosyalist Birliği sayesinde belki de Rus istilasından kurtarılabileceği ümidine düşmüşlerdi.”

Mustafa Kemal Paşa da Nutuk'ta, Yeşilordu'nun böyle bir amaçla kurulduğunu açıkladıktan sonra diyor ki:

“Yeşilordu teşkilatının ilk müteşebbisleri arasında bulunan yakın arkadaşlar, mahza bana yardım amacı ile ve beni ayrıca yormamak fikriyle, kendileri teşebbüs alarak faaliyette bulunmayı uygun görmüşler. Bana yalnız, faydalı bir iş yapacaklarını söyleyerek basit bir tarzda bu teşebbüslerden bahsetmişlerdi. Ben, cidden çok meşgul olduğum için, arkadaşların bu teşebbüsleriyle uzunca bir zaman ilgilenmedim.”

Bu teşkilatı kuranlar, Mustafa Kemal Paşaya yakın olanları ikna ederek beraber çalışmayı sağlamışlardı. Bunlar arasında Yunus Nadi, Muhiddin Baha ve Doktor Adnan Beyler de vardı. Böyle isimlerin aralarında bulunması, onların gerçek amaçları doğrultusunda çalışmalarını kolaylaştırıyordu.

“Eski Dünya nedir? Yeni dünyada neler oluyor?” başlığı altında yayınladıkları bildiri, komünist manifestosunun değişik ifadeli bir kopyasından başka bir şey değildi. Köylülere, yoksullara, çalışan çiftçilere, ırgatlara ve işçilere seslenen bu bildiride; yeni dünyaya örnek olarak Rusya gösteriliyor, artık devlet yönetiminin fakirlerin eline geçmesi gerektiği, rütbelerin kaldırıldığı, mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla; rüşvet; anaför, hırsızlık ve dolandırıcılık gibi ahlaksızlıkların da ortadan kalkacağı anlatılıyordu.

Yeşilordu derneğinin tüzüğü ve yönetmeliği de vardı. Bu tüzüğe göre Yeşilorducular, emperyalizme karşıdılar. Menkul ve servet sağlayan sermayelerden elde edilecek yararın kişilere ve ailelere değil, bütün topluma yönelik ekonomik yönetimde hükümetin şiddetli müdahalesine taraftardırlar; sosyal yaşamda halk

hükümetini ve kollektivizmi kabul ederler; kızıl devrim ordularına samimi bir kardeşlik ile ebediyen bağlı ve yandaşlarıdır. Ortaya konulan ilkelerin, Türkiye çapında gizli bir teşkilat ile uygulanacağı da tüzükte belirtilmiştir.

Yeşilordu üyelerinin zararlı çalışmaları bir süre sonra fark edildi. Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa, 19/1/1921 tarihli şifreli telgrafla, Genel Kurmay Başkanlığının dikkatini çekerek, bir ihtilal teşebbüsü için propaganda yapılmakta olduğunu bildirdi. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa da 24/1/1921 günlü yazıyla durumu Bakanlar Kurulu Başkanlığına iletti. Bakanlar Kurulu Başkanı Mustafa Kemal Paşa, gelen yazıları ve delilleri BMM'ne sundu. Bundan sonra Ankara İstiklal Mahkemesi olaya el koydu. Beş ay kadar süren mahkeme sonunda BMM hükümetini devirerek milletin arzusu hilafına bir hükümet devirmeye teşebbüs etmekten dolayı, Tokat Milletvekili Nazım, Baytar Binbaşı Hacıoğlu Salih ve Matbuat Müdürlüğü memurlarından Zinettulah Nevşirvan'ın da on beşer yıl küreğe mahkum edilmelerine karar verildi.

Bu teşkilatı, Kâzım Karabekir Paşanın Dadaşlardan meydana getirdiği gönüllü bir birlik olan Yeşilordu Müfrezesinden ayırmak gerekir. İsim benzerliğinden başka bir ilişkileri yoktur.(21)

1938 yılında Harp Okulunda, ünlü Yavuz zırhlısında savaş gemisinde, Raşit Paşa depo gemisinde ve Pınarhisar su gemisinde deniz komutanına ait bazı personel, komünist örgütlenme ve propaganda suçları ile tutuklanmış, askeri mahkemeler Nazım Hikmet ile tutuklu şahıslar arasında bağlantılar kurmuşlardır.(22)

Atatürk Ölmeden Önce Genç Subaylar Arasındaki Topyekün Seferberlik Fikri Neydi?

Atatürk ölmeden önce siviller arasında olduğu gibi askerler arasında da başlamış ideolojik akımları vardı. Daha çok genç subaylarla belli bir rütbenin üstündeki subaylar arasındaki çekişmeler kulaktan kulağa söylenir, hatta zaman zaman açığa vurulmaktan

(21) Necdet Öktem, "Türk Devrim Tarihi", Ege Üniversitesi M.1977, s.225.

(22) Fethi Tevetoğlu, "Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ankara, 1967, s.496-501.

da çekinilmezdi. Bu çekişmelerin konusu görünüşte siyasi olmaktan çok askerlik kavramı anlayışı üzerineydi. Genç subaylar düşüncelerini '*Topyekün seferberlik prensibi*' ismini verdikleri yenilikler üzerinde topluyorlardı. Topyekün seferberlik, yani milletin her sahada seferberliğe hazırlanması ve hazırlatılması prensibi. Topyekün, yani ekonomiden milli eğitime kadar her sahada seferberliğe hazırlık. Bu askerin her sahada yalnız söz sahibi değil, aynı zamanda hakemlik mevkiinde bulunması ile mümkün olabilirdi. Böylece bu prensibin çevresinde birleşmiş subaylar, siyasi sahada da hakemlik isteyeceklerdi.(23)

1923-1938 döneminin Türk Silahlı Kuvvetleri açısından karakteristik özelliği olarak dile getirilen, üzerinde sık sık durulan ve Cumhuriyet tarihinin irdelenmesinde bir yargı (gizli bir özlem) olarak ortaya konan tez, anılan dönemde Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyaset dışına çekilerek, asli vazifesi olan yurt savunmasına yönlendirildiğidir.(24)

Yaşlı Subayların “*Biz İstiklal Savaşı’ndayken*” sözleri Genç Subayları Tatmin Etmiyor

İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye savaşa girmemesine rağmen, TSK'nın eksiklerinin çok belirgin olarak ortaya çıkması, genç subayların yüksek komuta heyetine ve İnönü'nün şahsında somutlaşan devlet yönetimine karşı güvenlerini sarsmış, ordu içinde gizli örgütlerin kurulmasına neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı dönemi Türk Yüksek Komuta Heyeti, Kurtuluş Savaşı askeri liderlerinin devamıdır. Bu heyet, ABD Büyükelçisi Mac Murray'e göre, tarihsel geleneklerine ve deneyimlerine dayanan, askeri gücünü gerçeğinden fazla değerli bulan ve bu inançla kendisine olan güvenini abartan bir yüksek kumandadır.

Bu değerlendirmede doğru yanlar olmakla birlikte, Yüksek Komuta Heyeti'nin ordunun gücünü değerlendirmede gerçeklikten uzak olduğunu söylemek zordur.

Yabancı ülke temsilcileri ile yapılan görüşmelerde, Yüksek Ko-

(23) Samet Ağaoğlu, "Demokrat Partinin Doğuşu ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru", İstanbul, s.188-189.

(24) Ümit Özdağ, a.g.e., s.82 vd.

muta Heyeti'nin aldığı tavrı, İstiklal Savaşı'ndan galip çıkmış bir ordunun komutanlarını içinde bulunduğu psikolojik durum ve diplomatik ilişkiler çerçevesinde açıklamak yerinde olur. Aynı tavır genç subaylara karşı da alınmıştır. Çekilen zorlukları ve ordunun kötü durumunu dile getiren genç subaylara cevaplarda, "Biz İstiklal Savaşı'ndayken" diye başlayan ve genç subayları bu zorlukları dile getirmelerinden dolayı kınayan Yüksek Komuta'nın bu hareketle iki amacı olduğu düşünülebilir. Genç subaylar inanç ve güven vermek ve yapılan hatalara karşı tepkiyi bastırmak. Yüksek Komuta Heyeti'nin ve sivil yönetimin orduyu savaşa yeterli derecede hazırlayamaması ve savaş içinde karşılaşılan güçlükler, genç subayları İnönü yönetimine ve uzun yıllardır değişmeyen ordu şeffi Çakmak'a karşı cephe almaya itmişti.(25)

1942-1943'te Genç Subayların Gizli Örgütü ve İnönü'yü Devirme Girişimleri

Savaşın başlangıcında Alman ordularının üst üste yıldırım hızıyla kazandığı galibiyetler, savaşa girmediği halde Türk subay heyetinin üzerinde şok etkisi yaratmıştı.

Alman ordusunun "ani ve ezici silah gücü, parlak manevraları, baskın saldırıları, üstün savunma gibi yetenekleri" karşı gücün moral üstünlüğünü zayıflatmakta, savaş arzusunu kırmaktaydı.

TSK ile Alman ordusunu karşılaştıran genç subaylar, içinde bulundukları durumun sorumlusu olarak İnönü yönetimini ve ordunun yüksek komuta heyetini görmekteydiler ve bu ikisini devirmek için oldukça geniş bir kadroya sahip olan ve ordunun birçok birliğine yayılan gizli örgütler kurmaktaydılar.

Türkeş, bunlardan birini şöyle anlatır:

"Yıl 1942-43. Çorlu'da bir grup subay bir araya gelir ve İsmet İnönü ve idaresini devirmek için aralarında yemin edip, birbirine şeref sözü verirler.

Artık her geçen dakikanın, memleketi biraz daha uçuruma sürüklemekten başka bir işe yaramadığı söylenir ve bir an evvel ordunun duruma müdahale etmesi gerektiği fikri anlatılır.

(25) Ümit Özdağ, a.g.e., s.140-141.

Ben o zaman genç bir teğmendim. Ama, General M.T.'yi (Türkeş'in ismini açıkça yazmadığı general Muzaffer Tuğsavul'dur. E.Y.) ziyaret eden ihtilal grubu ile temasım vardı. Gruptaki arkadaşlarım, generalle aralannda geçen konuşmaları aynen bana nakletmişlerdi. Ben, generalle aynı kanaatte değildim. Hareket vakti gelmiş ve geçmekteydi. Bir gün gelecek, artık işlere müdahale imkanımızı da kaybetmiş olacaktık. Ordu ihmal edilmişti, subaylar İnönü'yü sevmiyorlardı. Millet açtı, sefildi, perişandı...

Asker ocağı bakımsız ve perişandı. İşte tam bu sırada general E.T. (Ahmet Ekrem Türker), Erkân-ı Harbiye (Genel Kurmay) Harekât Dairesi Başkanı oldu. O zamana kadar kendisiyle gizli gizli temas etmekte olan subaylar, toplanarak bu defa aşikâr olarak kendisini makamında ziyaret ettiler. Toplantı çok ateşli geçti. Subaylar, General E.T.'ye özetle şunları söylediler: 'Artık ne yapacaksanız yapınız.'

Bu müracaat üzerine, ihtilal grupları ciddi bir çalışma devresine girdiler. Bu çalışmaları Ankara ve İstanbul'un dışına da yayıldı ve bu devre içinde özellikle Konya'da, çok önemli darbe-i hükümet planlama toplantıları yapıldı. Ankara'daki grubun elinde bulunan subaylar, muhtelif neden ve bahanelerle Konya'ya gönderiliyor, oradaki arkadaşlarla temas etmeleri sağlanıyordu. Konya'dan diğer illere de giden subay arkadaşlar vardı. Bir gün geldi ki, bütün Türkiye'de ihtilal ağı tamam oldu. Ankara'da sabah söylenen bir söz, ihtilal ağı tarafından daha güneş batmadan aynı gün Erzurum'daki arkadaşlara ulaşıyordu. Teşkilat saat gibi dakik çalışmaktaydı. Planlar tamam ve bu planların tatbikinde görevli subayların hazırlıkları ciddiydi.

Üç ayrı tarih üzerinde anlaşma olmuş, bu tarihlerin ilki ile sonu arasında harekati geciktirecek nedenler tesbit edilmişti. Bunların dışında, hareket durmayacak ve geri kalmayacaktı. Harekattan, son saniyede vazgeçildi.

Nihai bir toplantı yapıldı. Daha evvel Konya'da da böyle bir toplantı yapılmış ve teşkilatın hareket emri beklediğine dair bir haber merkeze iletilmişti. Ancak merkez, bir türlü memleketin idaresini ele almak kararını veremiyordu. Bunun büyük nedeni İkinci Dünya Savaşı ise onun kadar şiddetli olan öteki nedenleri de milli bünyenin uğradığı tahribattı.

Ben toplantılarına ara vermeyen bir gruptaydım. Rütbem her

ne kadar yüksek rütbeli bazı zevatın da devam ettiği çalışmalara katılmaya fırsat vermeyecek kadar küçükse, ben yine onlarla çalışma imkanlarını temin etmiş arkadaşlarım aracılığıyla yapılan çalışmalardan haberdar olabiliyordum. Bir an geldi, Ankara, İstanbul, Konya ve diğer bazı iller arasında mekik dokur hale geldim.”(26)

Türkeş, ikinci girişimi şöyle anlatır:

“İşte bu sırada E.T. Erkân-ı Harbiye Harekat Dairesi Başkanı oldu. O zamana kadar kendisiyle gizli gizli temas etmiş olan subaylar, toplanarak bu defa aşıkarak kendisini makamında ziyaret ettiler. Toplantı çok ateşli geçti. Subaylar, General E.T.’ye özetle şunları söylediler:

‘Artık ne yapacaksanız yapınız...’

Bu müracaat üzerine, ihtilal grupları, ciddi bir çalışma devresine girdiler. Bu çalışmaları Ankara ve İstanbul’un dışına yayıldı, ve bu devre içinde özellikle Konya’da çok önemli darbe-i hükümet planlama toplantıları yapıldı.

Ankara’daki grubun elinde bulunan subaylar, muhtelif sebep ve bahanelerle Konya’ya gönderiliyor, oradaki arkadaşlarla temas etmeleri sağlanıyordu. Konya’dan diğer illere de giden subay arkadaşları vardı. Bir gün geldi ki, bütün Türkiye’de ihtilal ağı tamam oldu. Ankara’da sabah söylenen bir söz, ihtilal ağı tarafından daha güneş batmadan aynı gün Erzurum’daki arkadaşlara ulaşıyordu. Teşkilat saat gibi dakik çalışmaktaydı. Türkiye’nin kaderi yeni bir istikamet almak üzereydi. Planlar tamam ve planların takibinde görevinde subayların hazırlıkları geciktirecek nedenler tespit edilmişti. Bunların dışında, hareket durmayacak ve geri kalmayacaktı.

Harekâtın, son saniyede vazgeçildi. İkinci Dünya Savaşı’nın tahribi devam etmekte ve neticeleri, daha büyük acılarla zayıf iktisadi bünyeli memleketleri ıstırap içinde bırakmaktaydı. Yapılan devamlı toplantılar sonunda merkez ihtilal kadrosu üyeleri, sivil iktidara son bir müddet daha verilmesinde fikir birliğine vardılar ve alınan bu karar, Ankara’dan öteki gruplara hemen iletildi.”(27)

(26) Alpaslan Türkeş, “27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler”, Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul, 1977, s.17, 18.

(27) Muammer Taylak, a.g.e., s.10-12. Nakleden Ümit Özdağ, a.g.e., s.142.

Üstgm. Sadi Koçaş Örgüt'e Girmeyi Reddediyor

Türkeş'in ordu içindeki gizli örgüt faaliyetleri ile ilgili verdiği bilgiler, Ahmet Yıldız ve Sadi Koçaş'ın verdiği bilgilerle de doğrulanmaktadır. Ordu içinde 1941-42'lerde kurulan ve 1950'ye kadar çalışmalarını sürdüren örgütlerden birisi "Seyfi Kurtbek (Son anda MSB olacaktır.) ekibi"dir. Kurtbek ekibi 1943'te ikiye ayrılmıştır. Kurtbek ekibi ile ilişkisini kesenlerden olan Kur.Bnb. Necip San ve Kur.Bnb.Cemal Tural yeni bir örgüt kurmuşlar, 1943'te Erzurum'da Ahmet Yıldız ve A.Kadir Meram, San ve Cemal Tural'ın da bulundukları bir yemin töreninden sonra bu göreve girmişlerdir.(28)

Gizli örgütlerin ordu içinde yaygınlık derecesi ve çalışma yöntemleri hakkında Koçaş'ın verdiği bilgiler oldukça açıklayıcıdır. 1944 Nisanında Sarıkamış'ta görevli olan Üstgm. Koçaş, Alay Komutanı Alb. Nazmi Dora tarafından Erzurum'da Ordu İkmal Şubesi Müdürü Cemal Tural'a bir mektup iletmekle görevlendirilmişti. Erzurum'da mektubu Tural'a veren Koçaş, Tural tarafından yönlendirilen, birliklerin, komutanların, silahların, eğitiminin durumu ile ilgili soruları cevaplandırmıştır.(29)

Birliğine dönen Koçaş, Alay komutanı Alb.Dora'ya Kur.Bnb. Tural ile aralarında geçen görüşmeyi nakletmiştir. Alb.Dora Türkiye'nin savaşa girmediği halde savaşın sıkıntılarını çektiğini, sıkıntının sadece ordunun değil, ülke ve milletin de sıkıntısı olduğunu belirterek, cumhuriyetin ilk on beş yılında girilen büyük kalkınma hareketinin durduğunu ileri sürmüştür. Koçaş'ın kalkınmanın durmasında savaşın rolü olup olmadığı sorusuna, savaşın etkisinin olması ile birlikte yapılması gereken şeylerin yapılmadığı cevabını vermiştir. Zorlukların ömrünü doldurmuş kişiler tarafından çözülemeyeceğini ileri süren Alb.Dora, Çakmak'ın 20 yıldan beri Genelkurmay Başkanı olmasını eleştirerek, Cemal Tural ve Necip San gibi kurmay subayların hak ettikleri görevlerde olmadıklarını iddia etmiştir.(30)

Koçaş, bir örgüt üyesi ile konuştuğunun farkına vararak, üç subayın ismini vermiş ve bu subayların da Alb.Dora'nın üyesi oldu-

(28) Ahmet Yıldız, "Sorular-Cevaplar", Nakleden Ümit Özdağ, a.g.e., s.143.

(29) Sadi Koçaş, "Atatürk'ten 12 Marta Anılar", Cilt 1, İstanbul, 1977, s.147.

(30) Sadı Koçaş, a.g.e., s.148-151. Nakleden Ümit Özdağ, a.g.e., s.143.

ğu örgütten olup olmadığını sormuştur. Alb.Dora'nın olumlu cevap vermesi ve Koçaş'ı da örgüte davet etmesi üzerine, Koçaş bu teklifi reddetmiştir. Koçaş'ın verdiği bilgilere göre, Alb.Dora örgütün Sarıkamış lideridir. Örgüt diğer alaylara da yayılmıştır. Örgüte alınan subaylar kural olarak Erzurum'daki örgüt tarafından Alb.Dora'ya yollanmaktadırlar.(31) Mevcut bilgiler 1941-42'de savaş içinde İnönü ve Çakmak'a karşı aktif çalışma içinde olan yaygın gizli örgütlerin bulunduğunu kanıtlamaktadır.

Kur. Albay Seyfi Kurtbek Gizli "Hücum Ordusu"nun Kur. Yarbay Cemal Tural da Diğer Bir Örgütün Başında Amaç CHP ve İnönü'yü Devirmek

1944-1950 aşamasında ordu içindeki gizli örgütler, 1941-1944 aşamasındaki örgütlerin devamıdır. Bu örgütlerin temel amacının 1941-1944 aşamasında İnönü ve Yüksek Komuta Heyetine karşı girişmeyi amaçladıkları tasfiye operasyonu, 1944-1950 aşamasında bir ölçüde terk edilmiştir. 1944-1950 aşamasında gizli örgütlerin temel amacı, özellikle DP kurulduktan sonra, bu partinin mümkün olan en kısa zamanda iktidara gelmesi olmuştur.

1946 seçimlerinde yapılan hileler, örgütlerin önüne iki seçenek koymuştur. CHP'yi iktidardan zorla uzaklaştırmak veya 1950 seçimlerinde tekrar bir seçim hilesinin yapılması karşısında, DP lehine müdahalede bulunmak. Gizli örgütlerin neden 1950'ye kadar müdahale etmedikleri sorusunun cevabı birçok yerde aranabilir. Gizli örgütlerin bir darbe için yeterince güce sahip olmaması, İnönü'nün yükselen siyasi tansiyonu zamanında yaptığı müdahaleler ile düşürmesi ve ihtilal ortamının doğmasına izin vermemesi. DP'nin kuruluşu ile gizli örgütlerde iktidarın demokratik yollardan değişebileceği inancının belirmesiyle bu dönemdeki bir darbeyi engellediği de bir gerçektir.

Gizli örgütlerin CHP'ye karşı aldıkları tavrı ve DP'yi desteklemeleri, kanaatimizce TSK'nın demokrasi idealine içten inancından çok, ordunun rejim içindeki ağırlığının kaybolmasına bir tepki, genç subayların DP'nin iktidara gelmesi halinde kemikleşmiş Yüksek Komuta kademelerini değiştirerek, alt kademelere yükselme

(31) Sadi Koçaş, a.g.e., s.148-151. Nakleden Ümit Özdağ, a.g.e., s.143.

imkanı sağlayacağı ümidi, ordunun daha hızlı modernleştirileceğine olan inancın bir sonucudur. Ayrıca artık rejim için eski prestiji kalmayan TSK'nın CHP lehine muhalefet üzerinde kullanılması, subay heyetini rahatsız eden bir davranış olarak değerlendirilebilir.

Bir CHP ileri geleni "1945'ten sonra TSK'da CHP'nin Atatürk ilkelerinden ayrıldığı kanaati yerleşmiş bulunuyor ve bu tutum tasvip edilmiyordu." şeklindeki yorumunda, TSK'nın CHP'ye karşı aldığı tavrı bir ölçüde açıklayabilir. Yukarıda değinildiği gibi ordu içindeki gizli örgüt, takriben 1944 senesinde ikiye ayrılmıştır. Bu iki örgütten birincisi Kur.Alb.Seyfi Kurtbek'in savaş yılları içinde kurduğu ve "Hücum Ordusu" ismini verdiği örgüttür.(32) Diğer örgüt ise Kur.Yrb. Cemal Tural'ın başkanlığını yaptığı örgüttür.(33)

İki ekibin ayrı çalışmaları olduğu gibi, ortak çalışmalarının da olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 1946 seçimlerinde yapılan hilelere ordu tepki göstermiştir. Türkeş, 1946 seçimlerinden sonra orduda gizli örgütlerin sayısının arttığını ileri sürer.(34) Bazı subayların CHP'ye karşı ihtilal hazırlığı içinde olduklarının bilindiğini belirten Doğan, 1946 seçimlerinden sonra İnönü'nün Hadımköy ziyareti sırasında komutanlarla görüştüğünü ve "tehlike çanlarının çaldığını ve memlekette asayişin ve emniyetin bozulmak üzere olduğunu" söyleyerek, ordunun desteğini istediğinin söylendiğini kaydeder.(35)

1947 senesinde Harp Akademisinde öğretim görevlisi olan ve bir kısmı İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan örgüte mensup olan subaylardan Cemal Yıldırım, Cevdet Sunay, Cavit Çevik, Memduh Tağmaç, Sıtkı Ulay, Kani Gürhan, Şerafettin Konuralp, Kenan Esengin, Cemal Enginsoy, Saip Caner ve Milli Emniyet İstanbul Bölge İkinci Başkanı Naci Aykun, Necip San, Refik Yılmaz ve Kadri Erkmen, örgüt Başkanlığına Milli Emniyet Teşkilatında yaptıkları toplantıda Sunay'ı seçmişler, Sunay'ın kıta görevine çıkması nedeni ile bu görevi kabul etmemesi üzerine Kur.Alb.Cavit Çevik'i getirmişlerdir.(36)

(32) Güneş, 2 Aralık 1986, "Celal Yıldırım'ın Notlarından" Nakleden Ü.Özdağ.

(33) Ümit Özdağ, a.g.e., s.164-165.

(34) Yeni İstanbul, 17 Şubat 1962. Nakleden Ümit Özdağ, a.g.e. s.165.

(35) Ümit Özdağ, a.g.e., s.165.

(36) Güneş, 2 Aralık 1986, Nakleden Ümit Özdağ, a.g.e., s.166.

Ayrıca örgüt 1947 senesinde İstanbul'da Korg. Fahri Belen ile evinde ve Harp Akademisinde temas etmiş ve ihtilal fikrini açmıştı. Belen ile 2.Kolordu Komutanı'yken (1947) örgüt adına kendisi ile görüşen üç albay, örgütleri hakkında bilgi vermişler ve destek istemişlerdir. Belen, örgütün teklifini reddetmişti.(37)

1947 Yılında Ankara'da ve İstanbul Yıldız Harp Akademilerindeki Gizli ihtilal Komitelerinde Kimler Vardı?

21 Temmuz 1946 günü yapılan olaylı seçimlerden bir ay sonra, yeni terfi ve tayinler Ankara'da yurdun dört tarafından gelen ve aynı şekilde düşünen bazı subayları Kara Kuvvetleri Karargahında toplamıştı. Ortak düşünce ve duygular bunları kısa zamanda birleştirmişti. Sık sık bir araya geliyor, ülke sorunlarını tartışıyor, dertleşiyorlardı. Toplantı yerleri genellikle Kurmay Binbaşı Şefik Erensü'nün eviydi...

Kimler vardı bu grupta?

Kurmay Albay Şeref Konuralp, Kurmay Albay Seyfi Kurtbek, Kurmay Yarbay Necip San, Kurmay Binbaşı Şefik Erensü, Kurmay Binbaşı Cemal Yıldırım, Kurmay Binbaşı Pertev Gökçe, Kurmay Binbaşı Kenan Esengün, Kurmay Binbaşı Mehmed Ali Aytaç, Kurmay Yarbay Celal Erikan, Kurmay Binbaşı Hakkı Atıl...

Başlangıçta dertleşme ve sohbetten ileri gitmeyen toplantılar da zamanla bazı düşünceler netleşiyordu. Gerçi ihtilal yapmak, bu amaçla örgütlenmesi söz konusu edilmemişti. Ancak gerçek demokrasiye inanan bu genç kurmaylar, öncelikle ordunun tamamen dürüst ve güvenilir ellerde kalmasını sağlamaya çalışacaklardı. Silahlı Kuvvetler politikacılara alet olmamalı, kaybedilecek seçimlere rağmen iktidar orduya güvenip sandalyelerde oturmayı düşünmemeliydi. Bunun için kilit mevkilere, inandıkları, güvendikleri komutanların getirilmesi için çaba göstereceklerdi.

1947 yılı Mayıs ayında yapılan bir tayin, aralarından birinin Kurmay Binbaşı Cemal Yıldırım'ın İstanbul'a gitmesine yol açtı. Binbaşının yeni görevi Yıldız Harp Akademilerinde öğretmenlikti. Cemal Yıldırım akademi öğrencileri arasında Ankara'daki arkadaş-

(37) Ümit Özdağ, a.g.e., s.166.

ları gibi düşünenler olduğunu kısa zamanda fark etti ve onlarla temasa geçti. Yıldız'daki grubun önderliğini **Kurmay Albay Cavit Çevik** yapıyordu. Aralarında **Kurmay Albay Kaml Akınan**, **Kurmay Binbaşı Naci Aşkun**, **Kurmay Yarbay Memduh Tağmaç**, **Kurmay Yarbay Tefvik Doğantan**, **Kurmay Binbaşı Nazım Akın**, **Kurmay Binbaşı Fuat Pulak**, **Kurmay Yarbay Ethem Baransü**, **Hava Kurmay Binbaşı Nevzat Gökeri**, **Hava Kurmay Binbaşısı Zeki Zarakol**, **Kurmay Yarbay Kaml Görtan**, **Faruk Ateşdağlı**, **Ahmet Başta** vardı.

İstanbul'daki bu grup hızla gelişiyor ve üst kademelere doğru yayılmaya başlıyordu. Harp Akademisi Kurmay Başkanı Albay Kadri Erkmen onlara katıldığı gibi o sıralarda genç bir General olan Cevdet Sunay da onları destekliyordu.

Toplantılar için Milli Emniyet Teşkilatının Parmakkapı'daki lokalistinden yararlanıyorlardı. Aralarında Emniyet grubunun başkanı da vardı. Bu ortamda görüşmeleri tam bir güvenlik içerisinde sürdürebiliyorlardı.

İstanbul grubu daha organize çalışma gereğini duydu. Bunun için aralarından bir başkan ve bir Kurmay Başkanı seçmeye karar verdiler. Yine Parmakkapı'daki Milli Emniyet Teşkilatının lokalinde toplandıkları bir gece seçimi yaptılar. Aralarında en büyük rütbeli Cevdet Sunay vardı. Cevdet Paşaya vermişlerdi. Fakat diğer 7'si grubun fiili lideri Albay Cavit Çevik'i seçiyordu başkanlığa... Cevdet Sunay, sonucu olgunlukla karşılamış, çoğunluk Cavit Çevik'i seçtiğine göre onun başkanlığında çalışmaya hazır olduğunu söylemişti. Kurmay Başkanlığına ise oybirliği ile Cemal Yıldırım getiriliyordu.

O sıralarda Başbakan Recep Peker'di ve CHP iktidarı her geçen gün halkın memnuniyetsizliğini artırıyordu. Gerçi Eylül ayında Recep Peker Başbakanlıktan düşüyor ve yerini Hasan Saka kabinesine bırakıyordu; ancak işlerin düzeleceğine ve yönetimde tam bir tarafsızlık olacağına kimse inanmıyordu.

İstanbul ve Ankara'da oluşan subay gruplarının öncelikli beklentileri şöyleydi:

1950 seçimleri dürüst olmalıdır. Bunun için hazırlanmalıyız. Aksi durum gerçekleşirse seçimleri iptal ettirir, derhal yeni bir seçim yapar ve iktidarı gerçek sahibine teslim ederek demokratik düzeni yerleştirmiş oluruz.

Böylece genç kurmaylar arasında"yavaş yavaş bir müdahale fikri doğmaya başlamıştı.

Bir süre sonra aralarından bazıları seçimlere kadar beklemenin gereksiz olduğunu ileri sürmeye başladı. CHP tarafsız bir idare kuracak yapıda değildi. 1950'deki seçimler de nasıl olsa 1946'dakinin benzeri olacaktı. O zamana kadar beklemeye ne gerek vardı?

Başlangıçta söz konusu edilmeyen "ihtilal" fikri yavaş yavaş ağzılarda dolaşmaya başlıyordu. Ancak ihtilal yapmak, kolay değildi. Her şeyden önce orduda güç sahibi bir lidere, en az üç yıldızlı bir generale ihtiyaç vardı. Akıllarına ilk gelen isim Korgeneral Fahri Belen oldu.(38) Belen'in gidişi beğenmediğini, kendileri gibi düşündüğünü biliyorlar ve onu oluşumlarının doğal üyesi olarak görüyorlardı.

Kendisi ile temasa geçmeye ve ihtilal için görüşünü almaya karar verdiler. Korgeneral o sıralarda Gelibolu'da kolordu komutanıydı. Akademiden bir grup subayın onunla görüşmeye gitmesi dikkati çekebilirdi. Bunun için düzmece bir plan yaptılar:

Sözde Akademi öğrencileri için Çanakkale bölgesinde bir araştırma gezisi ve tatbikat yapılacaktı. Planı gerçekleştirdiler, geziyi düzenlediler. Gelibolu'ya gittiler ve Fahri Paşa ile görüştüler:

"- Paşam, seçimler yaklaşıyor. Halk Partisi, aralarındaki bazı dürüst ve iyi niyetli kimselere rağmen nasıl olsa 1946'daki oyunu tekrarlayacak, CHP iktidarı muhalefete bırakmayacak. Türkiye böyle bir rezalete ikinci defa sahne olmamalı. Buna müsaade etmeyelim, daha önce harekete geçip önleyelim." dediler.(39)

Korgeneral Fahri Belen, TSK'da orta ve üst kademelerde gizli faaliyetlere böylece karışacaktır. Kitabının(40) "İhtilal Havası" başlıklı bölümünde, bundan sonraki gelişmeleri şöyle yazar:

"Gelibolu'da İkinci Kolordu Komutanı'yken beş kurmay subay geldi. Bunlara bir savaş halinde Ankara-İstanbul demiryolu bombalanarak işlemez hale gelirse, Marmara Denizi kıyılarından İstanbul ve Trakya'nın nasıl besleneceği görevi verilmişti. (F.Belen bilerek ya da bilmeyerek öğrencilerin düzmece tatbikatından söz ediyor. E.Y.)

(38) İleriki bölümde görüleceği gibi F.Belen daha sonra DP'den Bolu milletvekili ve Bayındırlık Bakanlığı yapmış, 27 Mayıs İhtilali ardından da Milli Birlik Komitesince kurucu meclis üyesi seçilmiştir.

(39) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, "İhtilalin İcyüzü", 1965, s.18, 20.

(40) Fahri Belen, a.g.e., s.32.

İlgili komutanlarla da görüşeceklerdi. Benim bu konudaki fikrimi de aldılar. Akşam yemeğinden sonra bu kuruldan üç albay benimle özel konuşma ricasında bulundu.

Orduevinin bir odasına çekildik. Biraz görüştükten sonra, bana güvenerek bir ihtilal örgütünün üyeleri olduklarını açıkladılar. Teşkilat çok kuvvetliydi. Milli Emniyetten bile üyeleri ve bütün Ordu ve Kolordu Merkezlerinde şubeleri vardı.”

1946 Seçimlerine Hile Karıştırdığı İddia Edilen CHP'ye Karşı
DP'yi Destekleyen Genç Subayların Gizli Örgütü İhtilal Planlıyordu

Cemal Gürsel “Üye olmam, desteklerim.”

F.Belen devamla:

“Generallerden de örgüte katılanlar vardı. O zaman Tuğgeneral olan rahmetli Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel için, üye olmadı fakat destekleyeceğini söyledi, dediler. Bazı yayınlarda daha sonra ifade edildiğine göre daha sonra Genelkurmay Başkanı ve sonradan Cumhurbaşkanı olan C. Sunay'ın da adı geçiyorsa da o zaman kendisi hakkında bana bir şey söylememişlerdi. Ben durumu enine boyuna inceledikten sonra ihtilalin durdurulması gerektiğini söyledim. Konuşma on dakika sürdü.”

F.Belen kendisiyle ilgili olarak “İhtilalin İçyüzü” adlı kitaba yazan ihtilalcilere yanıtı şöyledir: “Çok yanlış hükümlere saplanmışsınız. Sırf bir ihtimale dayanarak askeri müdahalede bulunulur mu? Millet böyle bir şeyi destekler ve benimser mi? Dünya ne der? Ama seçim düşündüğünüz gibi gayrimeşru cereyan ederse o zaman vasat doğar. O zaman yapılacak müdahale milletin meşru saydığı ve takdir ettiği bir hareket olur. Çocuklar olmaz, bekleyin. Uygun görülen bu tavsiyeyi örgüt de kabul etti. İhtilal gerektiği zaman örgütün başında Fahri Belen bulunacaktı.”

F.Belen diğer bir ihtilal girişimi hakkında da şöyle yazıyor:

“1947 yılında Maraş'tan trenle İstanbul'a giderken öğrencilerimden bir kurmay subay kompartmana geldi. Konuşmayı memleketin durumuna getirerek bir ihtilal durumundan söz etti. İstanbul'a gittiğim zaman evime gelenler de oldu. Harp Akademisine gittiğim zaman da öğretmenlerden iki albay ve bir binbaşı beni kahve içmek için bahçeye davet ettiler. Bunların söyledikleri de öncekilerin aynısıydı.”

F.Belen devamla “Size diğ er bir belgeden söz edeyim.” diyerek 30.12.1969 tarihli “Devrim”de yayınlanan bir CIA ajanının hazırladığı rapordan bir bölüm okur. Buna göre: “Dürüst olmayan seçimleri önlemek amacı ile bir örgüt kurulmuş, Demokrat Partiye yakınlığı ile bilinen Korgeneral Fahri Belen’e başvurulmuş, Belen ise 1950 seçimleri yapılıp sonuç alınıncaya kadar harekete geçmeyi sakıncalı bulmuştu.” Demokrat Parti, yüksek rütbeli subayları kendi safına almaya çalışıyordu.

Celal Bayar

 rg t u Generallerle Gizlice G r ş yor

Fahri Belen’in bu temasları k şku yaratmış olacak ki, Gelibolu’daki Kolordu Komutanlığından alınarak Ankara’da Askeri Temyiz Mahkemesi İkinci Reisliğine tayin edilmişti. Yeni görevine başlamadan önce İstanbul’a gelmiş, Nişantaşı’nda bir akrabasının yanında kalyordu. DP’liler bu fırsatı değ erlendirerek F.Belen’i kendi yanlarına çekmeyi planladılar ve görevi Kurmay Binbaşı Cemal Yıldırım’a verdiler. Yıldırım, Belen’le ailece görüşürdü. Paşanın İstanbul’da olmasından yararlanarak onu Nişantaşı’ndaki evinde ziyaret etti ve DP’nin teklifini açıkladı.

Kısa bir süre sonra yine Cemal Yıldırım’ın temasta bulunduğ  DP’lilerden İş Bankası Müdürü Selahattin Güvendiren aracılığıyla Yusuf Ziya Öniş’in Büyükdere’deki evinde bir buluşma ayarlanıyor. Celal Bayar, Fahri Belen’i burada karşılayıp kendisi ile uzun bir görüşme yapıyor.

Bu görüşme sonunda Bayar son derece memnun gözüküyordu. Çünkü seçimlerde CH  baskı yaptığı takdirde karşısında ordunun bir generalini bulabilecekti. DP Genel Başkanı için bundan daha büyük bir garanti, bundan daha fazla huzur verici birşey olmazdı o sırada...

Kısa süre sonra orduda iki istifa duyuluyordu. Korgeneral Fahri Belen ve Kurmay Albay Seyfi Kurtbek... Her ikisinin de Demokrat Parti listesinden aday olacağı ilan edildi.

Mayıs ayında yapılacak seçimlerde sandıklardan milletin attığı oylar çıkmazsa, müdahalede bulunmaya hazırlanan gizli ihtilal komitesi ilk planını gerçekleştirmişti. En fazla güvendikleri bir general ile Ankara’daki grubun lideri durumunda bulunan bir albay po-

litik mücadeleye giriyordu.(41)

F.Belen, kendisi hakkında yayınlanan iddiaları yanıtlarken, bir bakıma kendisiyle ilgili gerçeği de ortaya koymaktadır. 1946 seçimlerine hile karıştırdığı iddia edilen CHP, daha sonraki 1950 seçimlerinde de aynı yola başvuracak olursa, Genç Subaylar, Demokrat Partiyi destekleyecekleri bir ihtilal hazırlığı içindeymişler. Nitekim F.Belen, bunları engellemeye ve sabırlı olmaya davet etmiş. Kitabının 32. sayfasında: "Ben bunlara diyordum ki, tarih boyunca askeri ihtilallerin çoğu iyi netice vermemiştir. Memleketin demokrasiye ihtiyacı vardır. Bu rejimin kapısından da girmiş bulunuyoruz. Sabırlı olmanızı tavsiye ederim. Bir yandan da bunların Demokrat Partinin propagandalarına kapılıp kapılmadıklarını inceliyordum. Sonunda tarafsız olduklarına, hiçbir tesire kapılmadıklarına kanaat getirdim. Nitekim seçimlerden sonra Adnan Menderes'e askeri örgüt ile bir ilişki kurup kurmadıklarını sorduğumda, yemin ederek böyle bir harekette bulunmadıklarını açıkladı."

Bayar'ın yakınlarından avukat Selâhattin Güvendiren'in örgütten haberdar etmesi üzerine Bayar, Cemal Yıldırım ile görüşmek istemiştir. Yıldırım-Bayar görüşmesinde, Yıldırım, Bayar'a 1950 seçimlerinde de hile yapılırsa müdahale edeceklerini ve müdahale edecek güçte olduklarını belirtmişti.(42)

Genç subaylardan Seyfi Kurtbek örgütü ise, hem İnönü hem de Bayar ve Menderes ile ilişki halindedir. Kurtbek Çankaya'da İnönü ile görüşmüş, İstanbul'da Bayar ve Menderes ile ilişki kurmuş ve örgütlerin çalışmaları ile örgüt üyeleri hakkında bilgi vermiştir.(43)

Keza 1946 seçimlerinde CHP'nin yaptığı ileri sürülen seçim hileleri subay heyetini, özellikle genç subayları 1950 seçimlerinde de aynı hilelerin yapılacağı(44) endişesine sürüklemiş, Demokrat Partinin iktidara gelmesini engelleyecek muhtemel bir CHP yanlısı hükümet darbesini engellemek amacı ile İkinci Dünya Savaşı sıra-

(41) Abdi İpekçi, a.g.e., s.22.

(42) Güney, 2 Aralık 1986. Nakleden Ümit Özdağ, a.g.e., s.166.

(43) A.Yıldız, "Sorular-Cevaplar", s.2. Nakleden Ümit Özdağ, a.g.e., s.167.

(44) CHP 10 Haziran 1946'da hazırladığı bir yasa ile genel seçimleri bir yıl öne alıyor. DP'nin örgütlenmesine fırsat vermeyecek şekilde 40 günlük bir süre tanınıyor. Daha da ilginç "açık oy, gizli tasnif" gibi seçmenin özgür iradesine müdahale eden aykırı bir kural uygulanıyor. Baskıcı bir ortam yaratılıyor.

sında kurulan gizli örgütlerde yeniden bir dirilme gözlenmiştir. Diğer bir ifade ile özellikle orta ve alt rütbeli subayların sivil yönetime olan bağlılık ve inancı büyük ölçüde sarsılmış, ülke yönetimi-ne el koyma düşüncesi belirmişti.(45)

27 Mayıs 1960 darbesinin güçlü adamı Kurmay Albay Alpaslan Türkeş'te bu konuda şunları yazar: "Daha 1946-47 yıllarında, Orduda, devrin iktidarını devirmek için teşekkül etmiş, ihtilal birlikleri vardı ve bu birlikler gayet planlı bir şekilde günün muhtelif saatlerinde, muhtelif mahallerde çalışmaktaydılar. Hatta, bu fikrin kökü 1941 yılına kadar uzayabilir. 1942-43 yıllarında Çorlu'da bir grup subay bir araya gelir ve İsmet İnönü ve idaresini devirmek için aralarında yemin edip, birbirine şeref sözü verilir. Bu devre içinde özellikle Konya'da çok önemli darbe-i hükümet planlamaları ve toplantıları yapıldı."(46)

Cüneyt Arcayürek gazetecilik mesleğine yeni başladığı o yılları şöyle anlatmaktadır: "Egemen bir parti vardı, partinin üstünde İsmet Paşa 'Tanrının bir parçası'ydı. Halk İnönü'nün yüzünü görmezdi. İnönü yerine, egemen CHP'nin elleri dilediği zaman halkı okşar, yerine göre de sıkardı. O yıllar, İsmet Paşayı kimse sevmezdi. Bizim gezindiğimiz ortamda İnönü adı, korku verirdi. Demokrat Parti hareketi ortaya çıkıncaya değin, 'Paşa' herkes adına düşünen, millete doğru yolu gösteren, hemen her konuda uygulamaya geçilmesi gerekli buyrukları veren 'tek' insandı."(47)

Genç Subayların CHP'ye Karşı Tavrı Almalarında Diğer Bir Neden

1944-1950 arası Ordu'da

Gençleştirme Yapıyoruz Denildi, Aksine Genç Subayların Terfileri Yasalarla Geciktirildi

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden önce Genelkurmay Başkanlığının özerkliğine son verilmesi ve Başbakan'a bağlanması ile açılan yeni dönem, TSK'nın yüksek komuta heyetinin gençleştirilmesi, tıkanan terfi kadrolarının açılması ve Yüksek Komuta He-

(45) Ümit Özdağ, a.g.e., s.126.

(46) Alpaslan Türkeş, "27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler", İstanbul, 1977, s.13-17.

(47) Cüneyt Arcayürek, "Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951" Bilgi Yayın., Ankara, s.28-30.

yeti ile genç subay heyeti arasındaki bağı güçlendirilmesi için bir fırsat yaratmıştır. Fakat, siyasi iktidarın askeri ihtiyaç değil, siyasi değerlendirmelerle yaptığı tercihler, bu fırsatın kullanılmasını engellemiştir.

Nitekim, savaşın sona ermesi ile orduda yapılacak emeklilik ve terfi işlemleri için sağlık durumlarının ele alınması gerekmiş, fakat siyasal iktidar emekliye sevk edilmesinin istediği subayların adlarını hastahane baştabiplerine bildirmiştir. Bu haberin TSK'da duyulması Belen'in ifadesi ile "Ordu'da bomba gibi patlayarak karışıklıklara meydan" vermiştir.

Ümit Özdağ, Fahri Belen'in kaynaklarına dayanarak orduda gençleştirmenin sözde kaldığını bakın nasıl değerlendiriyor:

Yüksek Komuta Heyetinin gençleştirilmesi için çaba harcanmadığı, 1944-1950 yılları arasında sadece Genelkurmay Başkanlığına yapılan atamalara bakınca ortaya çıkmaktadır. Çakmak'tan boşalan Genelkurmay Başkanlığı görevine Org. Kazım Orbay (H.O. 1904 - H.A. 1907 mezunu), getirilmiş, Org. Salih Omurtak (H.O. 1907 - H.A. 1910 mezunu) Genel Kurmay Başkanlığı görevini 1 Ağustos 1946'da devralmış, 8 Haziran 1949'da emekliye ayrılmıştır. Org. Omurtak'ın yerine 10 Haziran 1949'da Org. Abdurrahman Nafiz Gürman (H.O. 1903 - H.A. 1906 mezunu) atanmıştır. Mareşal Çakmak'a 1944'te 68 yaşındayken görünürde yaş haddi nedeni ile emekliye sevk eden yönetimin, 1949'da 67 yaşındaki Org. Gürman'ı Genelkurmay Başkanlığına getirmesi askeri nedenlerle açıklanamaz.

Belen, ordudaki atamaların, Yüksek Askeri Şûra kararlarına, komutanların terfilerinde sicile önem vermeyen, İnönü'nün şahsi tercihleri doğrultusunda yapıldığı ve orduda tepki yarattığını ileri sürer. Yüksek Askeri Şûra'nın İnönü'ye karşı bir direniş içine girmesi pek mümkün değildir. Yukarıda değinildiği gibi, 4580 sayılı kanunun 5'inci maddesi ile Yüksek Askeri Şûra'nın oluşumunu belirleyen 636 sayılı Kanunun 3'üncü maddesinin 4580 sayılı kanuna aykırı hükümleri 1945 tarih ve 4764 sayılı "Askeri Şûra'nın itişilat ve vazifeleri hakkındaki 636 sayılı kanuna ek kanun"un 1'inci maddesi gereği Hava Kuvvetleri Komutanı Yüksek Askeri Şûra'ya üye olmuştur. Fakat 31 Ocak 1944'te kurulan Hava Kuvvetleri Komutanlığı ancak 1947'de Ordu Komutanlığı düzeyine çıkarılmış ve

1950'de bütün hava destek ve birliklerini emri altında toplayarak kuvvet komutanlığına dönmüştür. Kısaca Yüksek Askeri Şûra'nın yeni üyesi etkisizdir.

Bu dönemde Yüksek Askeri Şûra'nın Teşkilat ve Görevleri hakkındaki 636 sayılı Kanunun 2'nci ve 3'üncü maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun'dur. Bu kanuna göre Şûra'nın tabii başkanı başbakandır. Başbakanın bulunmadığı toplantılarda Milli Savunma Bakanı, Bakanın bulunmadığı toplantılarda Genelkurmay Başkanı Şûra'ya başkanlık ederler (md.2). Şûra üyeleri Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı Hava, Kara ve Deniz Kuvvetleri Komutanları ve Ordu müfettişleri ile Milli Savunma Yüksek Okulu Genel Sekreteri ile komutanlar arasından seçilen 6 ve ilk 15 kişiden oluşmaktadır (md.3).

Subayların terfilerini düzenleyen 12.7.1943 ve 4460 sayılı kanunun 10.md. 15.6.1947 tarih ve 578 sayılı "Subaylar heyetine mahsus terfi kanununun 4460 sayılı kanunla değişen 10'uncu maddesinde değişiklik yapılmasına dair Kanun" ise yeniden düzenlenmiştir. Bu kanuna göre subaylar terfi için rütbelere göre en az astğm. 6 ay, tğm. 3 yıl, üstğm. 3 yıl, korg./koram. 3 yıl, org/oram. 3 yıl beklemek zorundadır. Kanunun tek ilginç yanı 4460 sayılı kanunda 6 yıl olarak belirlenen yzb.lıkdaki görev süresini 9 yıla çıkarmasıdır. Böylelikle 10.7.1945 tarih ve 4795 sayılı Kanunun 1'inci maddesinin belirlediği astğm. tğm. üstğm., yzb. rütbelerinden oluşan "altrütbe subaylar" grubunda kalma süresi 3 yıl uzayarak toplam 15 sene 6 aylık bir süreye gelmiş, generallerin Bakanlar Kurulu ile görevlerine devam edebilecekleri hükme bağlanırken, genç subayların 4795 sayılı kanunun "üstrütbe subaylar" diye tanımladığı bnb. yrb.alb. rütbelerine yükselmeleri süresi uzatılmıştır. Düzenlemenin genç subaylar tarafından olumlu karşılandığını söylemek zordur. Etkisinin, subay heyetini CHP iktidarından daha da uzaklaştırıcı nitelikte olduğu söylenebilir. 20.3.1950 tarih ve 5611 sayılı kanunla astğm. ve tğm.likte bekleme süresi 6 ayı astğm.'lik süresi olmak üzere 4 yıla çıkmış, üstğm.'lik 6 yıla çıkarılmış, yzb. rütbesinde bekleme süresi ise 9 yıldan 6 yıla indirilmiştir. Böylece altrütbe subaylar kategorisinde bekleme süresi 6 ay artarak 16 seneye çıkmıştır. (Hava Kuvvetlerinde 14 yıl, Deniz Kuvvetlerinde 15 yıl) üstrütbe subaylarda terfi bekleme süreleri ise

bnb.lar için 4 yıldan 6 yıla, yr.'lar için 3 yıldan 6 yıla çıkarılmıştır. Alb. ve generallerin terfi sürelerinde bir değişiklik yapılmamıştır.

Genelkurmay Başkanlığı'nın 1944'te Başbakanlığa bağlanması Yüksek Komuta Heyeti'nin siyasal etkisinin azaltılmasından sonra, Genelkurmay Başkanlığı 30.5.1949 ve 5396 sayılı "Milli Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine dair Kanun" ile Milli Savunma Bakanlığına bağlanmıştır (md.1). Bakanlık, personel, haber alma, hareket, eğitim, seferberlik ve ikmal işlerini Genelkurmay Başkanlığı aracılığı, bunların dışındaki işleri Bakanlık Müsteşarlığı aracılığı ile yürütmektedir (md.2). Genelkurmay Başkanı Milli Savunma Bakanının teklifi ile Bakanlar kurulu tarafından atanır (md.3). Kuvvet Komutanları ile Ordu Komutanları ve Org. ve Oram.ler Genelkurmay Başkanının görüşü alınarak, Milli Savunma Bakanının teklifi, Bakanlar Kurulunun kararı ile tayin edilirler (md. 4).

1949 yılına kadar TSK'da emir-komuta zinciri Genelkurmay Başkanlığı ile Ordu Komutanlıkları arasında kurulmuştu. 1949 yılında, bu yapıda değişikliğe gidilmiş ve Kuvvet Komutanlıkları oluşturulmuştur. Sander, Genelkurmay Başkanlığı'nın devlet kurumu içindeki konumunun değiştirilmesi için ABD'nin baskı yaptığı'nın söylendiğini belirterek, Türk tarihinde ordunun ilk kez sivil yönetimin emrine girdiğini ifade eder.

Atatürk ve İnönü Dönemlerinin Askerlik Abidesiyken Siyasete Sürüklenen

Mareşal Fevzi Çakmak

Komünistlikle İtham Edilen Bir Derneğin Başkanı

Cihat Baban anlatıyor:

"Mareşal 12 Ocak 1944'te, kanunun tayin ettiği yaş haddini doldurmuş oluyordu... Aslında, Mareşal, emekliye sevk edildiği gün 68 yaşından fazlaydı. Hükümet nüfustaki kaydı değil, galiba babasının Kur'anı Kerim kabına doğduğu zaman düşmüş olduğu kayda itibar etmişti. Cumhurbaşkanı İnönü, bu emeklilik işlemin-den evvel, Başbakan Saracoğlu'nu Mareşale göndermiş, kendisine sivil hayatta istediği görevi verebileceğini söylemişti. Milletvekilliğiye milletvekilliği, milletvekilliğinden sonra Meclis başkanlığıysa Meclis başkanlığı... Fakat ne kanunun realist gereği, ne merhum Saracoğlu'nun tatlı dili, Mareşali içine düştüğü kırılganlık duygusundan kurtaramamıştı...

Mareşal, hayatında kendisini bildiği ve hatırladığı günden beri, sırtından çıkardığını hiç hatırlamadığı üniformasından ayrılmayı nefesine yediremeyerek, orduya ve başbakanlığa ikişer satırlık mesajlar gönderip, Çankaya'daki evine büyük acılar duyarak çekilmişti. 1946 Nisan ayı. Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) seçimleri yenilemeye karar vermiş olduğu için, Halk Partisiyle Demokrat Parti (DP) arasında çatışmalar alabildiğine sertleşmişti. Herkesin kafasındaki soru şu: Acaba Türkiye'de dürüst bir seçim yapılabilir mi?

DP vatandaş: *'CHP iktidarı DP'yi feshedemez, senin başına Serbest Fırkanın kapatılmasında olduğu gibi belalar gelemes... İşte İstiklal Savaşı'nın üç büyüklerinden bir tanesi, Mareşal Fevzi Çakmak, senin önünde göğsünü sana siper etmiş... Sana zarar verecek, seni fişe geçirecek, fabrikadan attıracak, sana memuriyet vermeyecek, bütün bu zorbalıkları yapabilmesi için evvela Mareşali tasfiye etmesi lazım... Bu işe yürek ister, buna kimse teşebbüs edemez...' demeliydi.*

Ah, Mareşal siyasete muhalefet cephesinden bir girselsin... İşte bu düşünceyle, Mareşali Elazığ'da çeşme başında kır yemeği yerken uzaktan tanımış olan genç gazeteci, yani ben, yedi yıl sonra 1946 yılının serin bir nisan günü onun muhalefet cephesinden politikaya girip girmeyeceğini anlamak için Çankaya'da küsüp kapandığı evin kapısını çalıyordum... Görüşme sırasında Mareşal:

'Hiçbir şey istemiyorum, bana Saracoğlu geldi, milletvekilliği ve arkasından da Meclis başkanlığı teklif etti. Reddettim. Askerlikte ihtiyarlayan, işe yaramayan adamın, politikada hizmeti olur mu?'

Artık her şeyden uzak durmak istediğini, haysiyet ve şerefiyle kendi aleminde yaşayacağını tekrar etti. İnönü'ye küskündü, fakat ilk defa karşılaştığı bir insana daha fazla açılmak istemiyordu.

'Yalnız, geçen gün İnönü'nün hanımı bizim hanıma gelmiş!.. Kaç para eder, gönül kırıldıktan sonra!...'

22 Temmuz 1946 seçimlerinde DP listesinde bağımsız aday oldum. Bu konuyu konuşup neticeye bağlayınca, Bayar, bana:

'Mareşale de milletvekili olmasını rica ettik, bütün tekliflerimizi reddetti,' dedi.

Ona: *'Benim için kabul ettiğiniz bağımsızlık sistemini teklif ettiniz mi?'* diye sordum.

Bayar, böyle bir şey düşünmemiştir. Tereddütle:

'- *Acaba kabul eder mi?*' diye sordu.

'- *Öyleyse bir kere de benim kendisiyle görüşmeme müsaade etmenizi rica edeyim.*'

... bir taksiye atlayarak Çankaya'ya çıktım.

Mareşal beni, ilk defa gördüğüm ve konuştuğum odada, bu sefer giyinmiş olarak ve yine güler yüzle kabul etti. Söz sözü açtı, Bayar'ın teklifi söz konusu olunca:

'- *Ben bir partinin adamı olmam. Bayar'a da bunu söyledim. Bu sebepten dolayı da teklifini maalesef reddettim.*'

'- *Paşam, bir partinin adamı olamazsınız!.. Olamazsınız, bu doğrudur. Fakat, millet isterse, milletin karşısına çıkar, hayır hayır, ben senin arzuna, isteğine, bana gösterdiğin teveccühe rağmen vazife yapmayacağım, der misiniz?*'

Meydan savaşlarının ünlü kahramanı büyük askerin bir tereddüt geçirdiğini hissetmemek mümkün olmadı. '*Millet ister mi? Milletin istiyorsa vazifeden elbet kaçmam, ama millet nasıl ister?*'

Unutuldu, kenara atıldı zannedilen, üniformasından ayrı kalmakla hayattan uzaklaşmayı aynı şey zanneden adam, '*Millet isterse!*' sözünde kendisini büyüleyici bir sihir buldu.

O zaman kendisine, İstanbul halkının onu bağımsız milletvekili yapmak üzere binlerce imza topladığını söyledim:

'- *Bana izin vererseniz, öğleden sonra tekrar geleyim, size İstanbul'da toplanan imzalar hakkında bilgi vereyim; kararınızı o zaman lütfedersiniz!*' dedim.

Düşündü, yumuşamıştı, ordunun etrafına gölge saçan tarihi çınar, birden baobap ağacı gibi büyümüşü; konuşurken sanki ağacın yaprakları hışımla hışırdıyordu. Sesindeki içtenliği, eski bir askerin kesin tutumuyla zedelemeyen:

'- *Milletim isterse bir, bağımsız olmak şartıyla iki... Bu iki şartla milletvekili olmayı kabul ederim,*' dedi.

Bir kördüğüm çözülmüş, Demokrat Partinin kaderi, birdenbire değişmişti. O anda Mareşali muhalefete (CHP'ye karşı) kazandırmış olmanın gururuyla kendi kendime övünmeye başlamıştım.

22 Temmuz 1946 seçimlerinden sonra Demokrat Parti, cumhurbaşkanı seçmek lazım geldiği zaman, İnönü'nün karşısına 60 kadar oyla Mareşali çıkarmıştı...

Bir sabah gazeteleri okuduğum zaman, muhalefetten yana olan bazı kimselerin, Mareşali başlarına alarak, o zaman pek moda olan İnsan Hakları Derneğini İstanbul'da kurmuş olduklarını görünce beynimden vurulmuşa döndüm. Gazeteler aynı gün Ankara'da böyle bir derneği Nihat Erim'in de kurduğunu haber veriyorlardı.

Mareşalle beraber derneği kuranların arasında merhum Sadık Aldoğan, Kenan Öner gibi birçok Demokratlardan başka Cami Baykut, Tevfik Rüştü Aras, Zekeriya Sertel gibi İkinci Dünya Savaşı içinde Sovyet politikası gütmek istedikleri için isimleri şüphe uyandıran kişiler de vardı...

... O zaman Başgil'e şu soruyu sormuştum:

'- Ya Mareşalin kurduğu dernek nedir?'

'- Solcular bu işi benimle yürütemeyince, anlaşılan onun etrafında toplanmaya, onun ismini sömürmeye karar vermişler; Mareşalin Halk Partisine karşı duyduğu kırıngınlığı bildikleri için kolayca rızasını almışlar ve kendisini kendi mücadelelerinde kendilerine kalkan yapmak istemişler.' (C.Baban tekrar mareşale gider.)

Göztepe'de Mareşalin evinin kapısında beni rahmetli Ahmet Atman karşıladı...

Mareşal, köşesinde, robdöşambriyle oturuyordu. Ya kendi tereddütlerim, ya asap bozukluğum görüşümü etkiledi, yahut Mareşalin de benim gibi asabı bozuk olduğu için, onu her zamanki güler yüzlülüğü içinde bulamadım...

'- Bir dernek kurduk, kıyametler koptu, diye söze başladı; 580 lira maaş alıyoruz, ben zengin bir adam değilim, emekli maaşımı da buna katarak kimseye muhtaç olmadan yaşamak istiyorum. Fakat bırakmıyorlar ki! Gelen giden yardım, para istiyor, baş edilir gibi değil... Düşündüm taşındım, yardım istemek için bana baş vuranları gönderecek bir yer aradım. Bir hayır derneği onların muhtaç olanlarına para versin, yardım etsin, hastalarını hastaneye yatırsın! İşte İnsan Hakları Derneğini bu sebeple kurdum.'

Bu saf sözler beni etkiledi. Ben derhal derneğin niteliği hakkında kendisine bilgi verdim...

O, beni, sinirlenmeden dikkatle dinledi. Bir geri adım atmanın da gururunu zedeleyeceğini hissediyordu.

'- Cami, benim kırk yıllık arkadaşım, onun aşırı solcu olduğunu hiç duymadım...'

'- Cami, dedi, aşırı solcu mu?' dedi.

'- Ne kadar solcu olduğunu bilmem,' diye cevap verdim, 'yalnız İkinci Dünya Savaşı içinde Rus taraftarlığı yaptı...'

- Bir adama hüküm giymeden komünist damgası vurulur mu?

Bu soru üzerine biraz daha açıldım:

'- Paşam, mahkeme huzurunda değiliz, ben de kendisini komünist olmakla itham etmiyorum; fakat ortada hüküm verecek ve vermekte olan bir kamuoyu var. Siz, bütün hayatınız boyunca Türk milliyetçiliğinin sembolü oldunuz, Türk milletinin sizin hakkınızda yüce bir kanaati var. Bu kamuoyu Cami Bey, Zekeriya Bey hakkında da doğru veya eğri olumsuz bir kanaat besliyor. Siz onlarla bir araya gelerseniz, sizin hakkınızda tereddütler uyanmaz mı?'

O yine düşünmeye başladı... Sonunda bana, komünizm hakkında düşündüklerini anlattıktan sonra,

'- Peki,' dedi, 'öyleyse sen münasip bir demeç yaz, sakın komünist deyimini kullanma!.. Bana söylediğin muvafık... Demecin hulasası şu olsun: Eğer bu demekle aşırı sol eğilimli insanlar varsa, ben onlarla çalışmam!..' (48)

C.Baban'dan özetlediğimiz bu paragraflarda, Fevzi Çakmak'ın iyi niyetle de olsa siyasetçilerin elinde en güçlü askerlerin nasıl harcadığını görüyoruz. (Daha sonraki bölümlerde F.Gürler ve Turgut Sunalp başta olmak üzere benzeri olaylar yaşandığını göreceğiz.)

N.Fazıl Kısakürek de Mareşal ile ilgili olarak şunları anlatıyor:

"1946'da Demokrat Parti listesinden mebus çıkmışken, üniformasıyla beraber suyunu da kaybetmiş bir balık haliyle iklimini bulamayan ve sahip çıkanın elinde kalan Mareşal Fevzi Çakmak, önce sol bir teşekküle kapılıyor, oradan da 'Fahri Başkan' madalyasıyla Millet Partisine geçiyordu. Fahri Başkanlık, insanların enseleleriyle seyrettikleri büro resimlerinden başka bir şey olmadığına göre koca Mareşalin halini tasavvur edebilirsiniz.

Adnan Menderes, Mareşalin Millet Partisine geçişini:

'- Demokrat Parti adsız kahramanlar partisidir. Üniforma ve isim partisi değildir. Milletın mübarek elleriyle kurulmuştur ve onun ilk kurduğu hakiki millet partisidir!' diye ifadelendirirken, General Kazım Karabekir de, onu politikaya sürükleyenlerin affedil-

(48) Cihad Baban, "Politika Galerisi Büstler ve Portreler", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s.92-109.

mez bir hata işlediklerini kaydediyor; fakat asıl hatanın, sürüklenene ait olduğunu, böylece rüzgara tabi bir yapraktan daha iradesiz bir (otomat) tasviri yaptığını unutuyordu.
... zevcemle Mareşali ziyarete gitmiştik. Basit bir somya üzerine uzanmış, istirahatte...

Konuşuyoruz:

'- Birdenbire oldu; emr-i vâki...'

'- Emri vâkiler özür müdür, Paşam?'

'- Ya ne yapabiliyordum?'

'- O tek leke sürülmemiş muteber şahsiyetinizle bir köşeye çekilir, oturur; ve bir gün kök davalarının hesabını isteyecek yepyeni bir ideal gençliği tarafından başlara tâc edileceğiniz günü beklerdiniz! Herhalde ucuz ve (profesyonel) parti oyunları içinde harcanmazdınız!'"(49)

CHP'den Kopan Genç A.Menderes Genç Subayların Umudu(!)

A.Menderes, F.Çakmak'ın Millet Partisine Girmesi Nedeniyle şöyle demişti:
"Demokrat Parti adsız kahramanlar partisidir; üniforma ve isim partisidir."

Önce 1906 yılından bu yana yaşananları özetlemek gerekirse:

1908'de Meşrutiyet geçişe önderlik eden Ordu, 1920-22 dönemindeki milli savaşın hemen ardından Cumhuriyetin kurulması

(49) Necip Fazıl Kısakürek, "Benim Gözümde Menderes", Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1970, s.100-101.

N.F.Kısakürek: "Mareşali ölümle bitecek olan hastalığının başında ailece tanıştığımız için zevcemle ziyarete gitmiştik. Ölümünden sonra eşinin, Yahudilere havra olarak verdiği Erenköy'deki köşkünde... Hale bakın siz; Mareşal Fevzi Çakmak gibi Müslüman, tanınmış ve muazzez bilinmiş bir şahsiyetin evini, karısı, hem de havra yapılmak üzere Yahudilere veriyor! Bu her vasıf dışı felaketin hesabını, ileride telefonla sorduğum, ömrünce Cumhurreisi karısı olmaktan başka emel beslememiş Fitnat Hanımefendiden şu cevabı almıştım:

- Ne yapayım, Necip Fazıl Bey, bize sahip çıkan, yardım eden mi var? Mecbur oldum ve pekala verdim, bile bili verdim!

İbret ve dehşetle telefonu kapatmış ve söyleyecek söz bulamamıştım." diye yazıyor. 2002 yılında İstanbul'da Eyüp mezarlığında öldürülen Musevi iş adamı Üzeyir Garih'in Fevzi Çakmak'ın mezarlığını zaman zaman ziyaret ettiği medyaya yansımıştı. Bu ziyaretler acaba Çakmak'ın evini Musevilere Havra olarak vermesi çerçevesinde oluşan bir ilişkinin nedeni olabilir mi? E.Y.

na ve yeni rejimin yerleştirilmesine destek vermiş; Kemalist reformların iktidardaki tek parti (CHP) ile birlikte uygulayıcısı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar rejimin önderleri tarafından kendisine verilen rolün gereklerini yerine getirmekte hiçbir tereddüt göstermemiştir. Bununla birlikte uygulayıcısı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar rejimin önderliği tarafından kendisine verilen rolün gereklerini yerine getirmekte hiçbir tereddüt göstermemiştir. Bununla birlikte Dünya Savaşı'ndan önce orduda rejim hakkında bazı görüş ayrılıklarının başladığı bilinmektedir. 1938'de Atatürk'ün ölümü üzerine, İsmet İnönü'nün ordu içinde kendisine bağlı (Birinci Ordu Komutanı Fahrettin Altay liderliğindeki) general grubunun baskısı ile Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, 1923'te etkili görevlerden uzaklaştırılan General Kazım Karabekir, General Ali Fuat Cebesoy gibi... eski milli mücadele komutanlarının itibarlarını iade etmeye yönelik politikası ile yaratılan yumuşama ve yaklaşan dünya savaşı tehlikesi, ordunun rejim sorunu hakkında düşünmesini biraz geciktirmiş olabilir. Fakat savaş yıllarında ordu karargâhlarında cunta toplantıları yapılması ve askeri birliklerde gizli faaliyetlerin ivme kazanması dikkat çekicidir.(50)

Savaşın bitmesi birkaç nedenle ordunun özellikle alt kademelerinde yaygınlık kazanan rejime müdahale eğilimini zayıflatmış olmalıdır: Birincisi; savaşın bitmesinin psikolojik yatıştırma etkisinden kuşku edilemez. İkincisi; rejimin yumuşama kararı alması, Demokrat Partinin faaliyete geçmesi, Cumhurbaşkanı ve etrafındakilere muhalefet eden ordu mensuplarına yeni bir umut olarak gözükmüştür. Muhalif subaylar, Demokrat Partinin kuruluşunu kuşkuyla değil sevinçle karşılamışlar; parti önderleri ile ilişkiye geçmişlerdir.(51) Üçüncüsü; Sovyetler Birliği ile İstanbul ve Çanakale Boğazları yüzünden çıkan anlaşmazlığın etkisi. Dördüncüsü ise;

(50) Hikmet Özdemir, "Rejim ve Asker", Afa Yayınları, 1989, s.32 vd.

(51) "(...) Demokrat Parti, yılların karanlığına ışık olarak var edilmeye çalışılıyordu. Demokrat Partinin kuruluşunda subayların da büyük gayretle çalıştığı hakikati unutulmamalıydı." Alpaslan Türkeş, a.g.e., s.21.

General Kenan Esengin ise şunları söylüyor: "1948'lerde kendisi ile görüşmeye memur edilmiş olan arkadaşlarımızla DP Başkanı Celal Bayar 'Atatürkçülükten ve Atatürk devrimlerinden asla taviz vermeyeceklerini, bu konuda CHP'den daha inançlı ve titiz olduklarını' söylemişlerdi." 27 Mayıs ve Ordudaki Kısımlar, İstanbul, 1978, s.10.

1944'ten itibaren Müttefikler ve özellikle ABD ile başlayan askeri ilişkinin orduda geliştirdiği yeni eğilim... Bunların sonucudur ki, ordu ve istihbarat örgütündeki huzursuzlukların kontrol altına alınıp sivil muhalefete yeşil ışık yakılması... 1947'de darbe hazırlığı yapan subayların lideri General Fahri Belen'in 1950'de DP listelerinden seçime girerek Birinci Menderes Hükümetinde Bayındırlık Bakanlığına yükselecek olması, muhalif subayların sivil muhalefete kanalize olduklarına kanıttır.(52)

Ayrıca Mareşal Fevzi Çakmak'ın 1946 seçimlerinde CHP karşıtı tavrı ile 1924'te M.Kemal, İnönü ve Halk Fırkası (HF)'na muhalif olarak TpCF'yi kuran ve badireli bir şekilde istiklal mahkemesinde beraat eden General Ali Fuat Cebesoy, General Refet Bele gibi Mustafa Kemal'in bazı eski silah arkadaşları da 1950 seçimlerinden hemen önce CHP'ye karşı siyasal partiler içinde yer almaları bu çerçevede anlamlıdır.

Hikmet Özdemir'e göre: "TC'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra halk, garnizon devlet uygulamalarına ve askeri operasyonlara olan sessiz direnişini 1930'da, Serbest Cumhuriyet Fırkası Lideri Fethi Beyi İzmir'de, Demokrat Parti önderleri Bayar ve Menderes'i de 1946'dan sonraki yurt gezilerinde coşkun sevgi gösterileri ile karşılayarak belli etmiş ve 1950'de sivil bir mekanizma olan seçim yolunu kullanarak sertlik yanlısı İnönü ve ekibini cezalandırmıştır. Gerçekte 1950, 1923'te merkezinde askerin yer aldığı milli mücadelenin doğal sonucu olarak kurulan Cumhuriyet'in halk tabanına oturtulması demektir ki tek başına bu bile 1950 ile 1923'ün aynı doğrultuda oluşuna kanıttır.

Askeri, Zabıta Kuvveti Olarak Kullanmanın Halk ve Ordu Üzerindeki Olumsuz Etkisi

1919-22 arasındaki Milli Mücadele yıllarından başlanarak Türkiye'de ordu, her zaman bir zabıta kuvveti olarak görülmüş ve kullanılmıştır. Bu eğilimin yanlışlığına ve sakıncalarına General Fahri Belen şöyle işaret etmektedir:

'İstiklal Savaşı'nda Atatürk ayaklanan Türklere (?) karşı daha ziyade milis kuvvetlerini kullanmıştır. Bunun nedenlerinden biri

(52) Hikmet Özdemir, a.g.e., s.34.

muntazam kuvvetlerin halka karşı silah kullanmaya istekli olması, diğeri de orduyu halkın gözünden düşürme arzusudur. Bundan da ders alarak, Hükümet asayiş için emniyet kuvvetlerini güçlendirmekle yetinmelidir.'

'Halk ile çatışmalarda ölenler olur, ölenler halktan ise halk olaydan nefret eder. Ordu böyle nefretin karşısında kalır. Halkın sevgisine dayanan orduyu, hükümetler halkın karşısına çıkarmaya çok dikkat etmelidirler.'

Aynı General bir başka yapıtında da şu tesbiti yapmaktadır:

'Ordunun asayiş kuvveti olarak kullanılmamasına da çok dikkat edilmişti. Buna rağmen tahilsizlik Şark isyanını çıkardı. İsyân bastırıldıktan sonra, Şark'ta büyük ölçüde jandarma birliklerinin kurulmasının ve asayiş işlerinin umumi müfettişlere bırakılmasının anlamı vardı. Hatta kat'i zaruret olmadıkça Ordunun vatandaşlara karşı kullanılmaması, Ordu birliklerinin zabıta kuvveti olarak telakki edilmemesi, zaruret halinde kendisine bir hedef ve vazife verilerek tahkik mülahazalarla (düşüncelerle) hareket edilmesi hakkında bir kanun layihası (teklifi) hazırlanmıştı. Bu yolda olumlu adımlar atılırken İkinci Dünya Savaşı olağanüstü tedbirleri, örfi idareleri (sıkıyönetimleri) siyasi mahkemeleri doğurdu. Hudut (sınır) üzerindeki komutanlara bazı selahiyetler (yetkiler) verildi.'

'Bir vakaya daha işaret etmek isterim. Cenupta (Güney) Kolordu Komutanıyken, Aslanlıköy olayını bastırmak için Vali Mersin'deki Alaydan bir Tabur istedi. Silifke'de bir Jandarma Okulu mevcut olduğu ve kanuna göre evvela bunun kullanılması gerektiği ileri sürüldü. Hükümet de bu yolda hareketi kabul ettiği için ordu, millet nazarında Jandarmanın düştüğü şaibeden korundu.'"(53)

F.Belen'in bu uyarısı bir ölçüde bugün de geçerlidir. Türkiye'de jandarmanın asker elbisesi giymesi görev ve sorumlulukları çok farklı olmasına rağmen, jandarmanın asker olarak algılanmasına neden olmaktadır.

Bölgesindeki en basit asayiş olaylarına müdahalesi halk arasında "*asker geldi, asker yaptı*" gibi algılanmaktadır. (Örneğin İtalya'da CARABINIERI denilen jandarma siyah elbise giyer. Asker görünümü ve imajı yoktur.)

(53) Hikmet Özdemir, a.g.e., s.18, 19.

Yakın bir geçmişte yaşanan diğer bir yanlışlık da, güvenlik gerekçesiyle banka ve özel sektöre ait fabrikaların bekçiliğine kadar çok çeşitli güvenlik görevleri, orduya yüklenmişti. Herhalde esas görevi yurt savunmasına hazırlanmak olan askerin bu hali, yurttış gözünde prestij kaybetmesinden başka bir sonuç doğurmamış, ordu personelini de görevinin dışına çekmişti.

**“15 Mayıs 1950 sabahı güneş doğarken,
Ankara’daki ve İstanbul’daki kurmay subaylar
teşkilatının dört yıldır tasarladıkları müdahalenin
şartları tahakkuk etmiyordu.”**

Abdi İpekçi

*“Evet, sandıktan çıkan bir ihtilal olmuştu.
Ama beyaz, bembeyaz bir ihtilal...”*

15 Mayıs 1950 sabahı güneş doğarken, Ankara ve İstanbul’daki genç kurmay subayların gizli ihtilal örgütleri dört yıldır tasarladıkları müdahale koşullarının var olmadığını görecektelerdir. Bir gün önce sandık başlarına koşan seçmenlerin verdikleri oylar, vatandaşların gözleri önünde tasnif edilmiş, hile, baskı yapılmamış, Türkiye tarihinde ilk defa olarak gerçek ve meşru bir seçime sahne olmuştu. CHP iktidarı kaybediyor, Demokrat Partiye devrediyordu.(54) Evet, bir ihtilal olmuştu. Ama beyaz, bembeyaz bir ihtilal...

9 Haziran 1950 günü Hürriyet gazetesi rivayet halinde şöyle bir haber veriyordu: “.... **14 Mayıs akşamı bugün yerleri değiştirilmiş ve durumları meşhuk (şüpheli) olan komutanlar İnönü’ye giderek bir emri olup olmadığını sormuşlardır. Ordu yüksek komuta heyetinde meydana gelen değişiklikler bu teşebbüsün bir mahsulüdür.**”

15 Mayıs sabahı herkes gibi Kurmay Subayların örgütü için de sonsuz ümitlerle başlıyordu. Demokrat Parti saflarında seçimi kazanan adaylar arasında onların da temsilcileri vardı... Demokratik düzen şimdi başlıyordu... Kurmay subayların diğer bir sevinç nedeni ise(55) Fahri Paşanın DP hükümetine gireceğinden emin olmalarıydı. Böylece ordudaki reformların da yapılacağını umuyor-

(54) Oyların %50.4’ü DP, %35.7’si CHP, %13.9’u seçmeyenler.

(55) A.İpekçi’nin ve belirli bir genç subay çevresinin DP’ye duydukları sempa-

lardı. Bu arada Albay Seyfi Kurtbek'in de Milli Savunma Bakanlığını istediği ordunun da kendisini desteklemekte olduğunu ileri sürerek DP ileri gelenleriyle temaslarda bulunduğu duyuluyordu.(56)

TSK tabanının DP'nin yanında yer aldığı görülmektedir. Bu DP'nin orduyu kendi tarafına çekmesi değil, ordunun yukarıda anlatılan nedenlerden dolayı DP'nin yanında yer alması olarak değerlendirilebilir. Sonuçta 1950 seçimlerinde DP'nin iktidara gelmesi ile üst kademe sivil ve asker bürokrasinin yenildiği ve tasfiye edildiği bir süreç başlamıştır.

Bu sürecin açılımı kısaca şöyledir: DP'nin iktidara gelmesi, bürokrasinin yenilgisi değil, bürokrasinin sivil kanadının yenilgisidir. Ortak bir yenilgiden söz edebilmek için DP iktidarından önce, asker ve sivil bürokrasinin rejim içindeki ağırlığının dengede olması gerektiği gibi, siyasal elitin askeri bürokrasiye sivil bürokrasiye verdiği önemi vermesi gerekirdi. Fakat, siyasal elit 1944'ten itibaren askeri bürokrasinin rejim içindeki ağırlığını kırmıştır. 1950'de askeri bürokrasi artık, iktidar ortağı değildir.

Bu açıdan yenilgi CHP'li siyasal elit ve sivil bürokrasinin yenilgisidir. Diğer bir deyişle, 1950 seçimleriyle tasfiye edilen iktidar ortaklığı, asker, sivil bürokrasi ve CHP ortaklığı değil, sivil bürokrasi-CHP ortaklığıdır.(57)

Çiçeği Burnunda 20 Günlük Başbakan Menderes'İ Meçhul Bir Muhbir Albayın Ziyareti Ardından Yaşanan Panik

DP seçimleri kazanalı henüz 20 gün olmuştu. Hükümet Programı Mecliste 2 Haziranda DP çoğunluğu tarafından kabul edilmiş,

tiye karşın farklı düşünenler de vardı. Bunlardan biri gizli ihtilal örgütleri içinde aktif olan genç subaylardan Dünder Seyhan şöyle yazıyor: "DP namında bir partinin kurulduğuna şahit olduk. Kuranlar, yıllardır Halk Partisi içinde bulunmuş, Atatürk'le yakın çalışmış, isimleri aydın çevrelere yabancı olmayan kişilerdi. Yabancı değillerdi muhakkak ama pek de makbul sayılmazlar. Biz, ordu gençleri olarak Celal Bayar'ı, İsmet Paşa'ya halef oldu diye, pek sevmezdik. Esasta kendisini ne yakından tanıyorduk, ne de devlet adamlığı hakkında bir fikrimiz vardı. Sevmezdik, işte o kadar...."

Dünder Seyhan, "Gölgedeki Adam", İstanbul, 1967, s.21.

(56) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.965, s.23.

(57) Ümit Özdağ, a.g.e., s.167, 168.

Hükümet güvenoyu almış, Başbakan Menderes çalışmalarına başlamıştı. Ancak sabahın erken saatlerinden başlayarak, günün büyük bölümü lüzumlu ve lüzumsuz tebrikler, ziyaretlerle geçiyordu. 5 Haziran günü de böyle başlamıştı. Salon daha çok erkenden, kabul bekleyen ziyaretçilerle dolmuştu. Pazartesi günleri, ziyaretlerin daima yoğun olduğu günleridir. İşte böyle bir sabah saatinde bir Albay, Başbakanı görmek isteğiyle Özel Kalem Müdürüne başvurdu. Fakat onun ayrıca bir ricası, hatta kesin isteği vardı: Başbakan kendisini hemen ve bekletmeden kabul etmeliydi. Söyleyecekleri çok önemliydi ve gecikmeye gelmezdi...

Nihayet istediği oldu. Fakat Albayın kabulünden daha beş dakika geçmemişti ki, Özel Kalem Müdürü kapıda görüldü. Başbakanın emri ile o gün, bütün ziyaretlerin iptal edildiğini, salonu ve koridoru dolduran ziyaretçilere duyurdu.

Ne olmuştu? Olanların, veya oluyor sanılanların ne olduğunu, en iyisi Başbakanın kendi ağzından dinleyelim.

"- Size esefle bildirmek isterim ki, iktidara geldiğimiz henüz bir ay bulmadığı halde, bazı zaruri değişiklikleri mesele ittihaz ederek, Cumhuriyet Halk Partisi eğer başarılı bir çalışmaya girmek istiyorsa, başlarındaki iktidar hastalarını atmalıdır. Bu iktidar hastaları, havayı teşviş (karıştırma) etmek istemektedirler. Memlekette siyasi istikrarı muhtel (dağınık) gösterecek bir polemige, bir hücum ve taarruza geçmişlerdir."

Başbakanın meçhul albayın ziyaretinden 6 gün sonra 12 Haziran 1950'de, DP grubunda yaptığı uzun konuşmasında, CHP'yi tutan basından da çeşitli parçalar okumuş, sözlerine şu cümlelerle son vermişti:

"Merak etmesinler, iktidarda dört seneden bir gün bile eksik kalmaya niyetimiz yok. Seçimleri de tam vaktinde yapacağız..."

Menderes'in suçlamaları ağırdı. İnönü; Büyük Birlik Komutanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, Cephe Komutanlığı yapmış eski bir asker, eski bir Başbakan, eski bir Devlet Başkanıydı. Onun, hem de önderliğini yaptığı yeni Çok Partili Rejimin, henüz bir ay bulmamış iktidarına karşı orduyu tahrike girişeceğini akıl almazdı. Ama ne var ki Menderes: *"CHP orduyu iktidara karşı tahrik etmiştir."* şeklindeki sözleri ile kesin ve açık suçlamalarını yaparken, orduyu yeni hükümete karşı CHP'nin sivil yöneticileri harekete geçi-

remeyeceğine göre, demek Başbakanın bütün suçlaması İnönü'ye karşıydı. CHP'nin başından atılmasını istediği "*İktidar Hastaları*"nın başında da, demek ki İnönü vardı. Yani Menderes'in bu konuşma-sındaki hedef, düpedüz İnönü'ydü...(58)

Albay Kurtbek'in Merkez Komutanlığında, Süvari Okulunda,
28. Tümede ve Harp Okulunda Adamları Vardı

Generallerin İnönü'ye Genç Subayların Menderes'e Gizli-Açık Ziyaretleri

Birtakım insanların ve bu arada bazı ordu mensuplarının, yeni iktidara çeşitli ihbarlar yağdırdıkları hakkında, o zamanki DP iktidarının önde gelen şahsiyetleri ifade birliği içindedirler. Bu ihbarları yapanlar kimlerdi? Şu 5 Haziranda bütün ziyaretçilerin sırasını atlayarak Başbakanın yanına giren ve birkaç dakika sonra bütün ziyaretlerin iptaline vesile veren Albay kimdi? (Bu hususta bazı isimler söylenir.) Nitekim Adnan Menderes de daha koltuğuna ısınmadan, ihbarlar yağmuru altında kalmıştır. Ziyaretçi Albay ise, bu ihbarları yapanların sadece bir tanesiydi.

Menderes, Albayı kabul edip dinledikten ve savdıktan sonra, hemen Milli Savunma Bakanı Refik Şevket çağrıldı. Bazı güvenilen milletvekilleri davet edildi. Arada görüşmeler yapıldı ve sonuçta Başbakan Çankaya'ya koştu. Böylece de Albayın uyandırdığı telaş havası, Çankaya'ya da yansdı.

Seyfi Kurtbek, Bayar'ın evine koşuyor, DP idarecilerinin endişeli havasını dağıtmaya çalışıyor:

"- Hiç merak etmeyin, teşkilatımıza haber saldım. Ordu elimizdedir. Hiçbir şey yapamazlar."

Gerçekten de Seyfi Kurtbek'in Ankara'daki grubu, kilit noktalara hakimdir. Merkez Komutanlığında, Süvari Okulunda 28. Tümede, Harp Okulunda, Yedek Subay Okulunda adamları vardır.

Kurtbek'in DP idarecilerine verdiği bu güvence, bir bakıma Savunma Bakanlığı elde etmek için yapılmış bir yatırım mıdır? Bilinmez. Ancak Celal Bayar, Kurtbek'in verdiği güvenceyle rahat edememiş, durumu Fahri Belen'den de öğrenmek istemişti.

Belen gelecek, o da DP yöneticilerini yatıştıracaktı:

(58) Şevket Süreyya Aydemir, "İkinci Adam 1950-1964", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, s.43-54.

"- Hiç merak etmeyin. Birşey yapılamaz."

Son ve kesin güvence Genel Kurmay Başkanı Abdürrahman Nafiz Gürman'dan alınacaktır. Demokrat Partiden milletvekili seçilen bazı parlamenterlerin aracılığıyla Bayar'ın evine getirilen Orge-neral, DP başkanına şunları söyleyecektir:

"- Ordu seçim sonuçlarına saygılıdır. Seçimler nizami şekilde yapılmıştır. Ordudan endişe edilmemelidir."(59)

Daha o günden DP'nin yüksek çevrelerinde yerleşen izlenim şuydu: Seçimlerde ordu mensuplarının DP'yi tutmalarına rağmen, üst kademede bazı askeri şahsiyetler, sonuçtan memnun değildiler. Bunlar aralarında, gerek Genelkurmay'da, gerekse Milli Savunma'da gizli görüşmeler yapmaktadırlar. Hatta eski DP'lilerin bir kanıt olarak ileri sürdüklerine göre, görevleri başında olmaları gereken üç Ordu Müfettişi, o günlerde Ankara'da bulunuyorlardı. Bunlar Genelkurmay'la Savunma Bakanlığı'nda, diğer bazı üst rütbeli askerlerle şüpheli temaslara da katılıyorlardı. Anlaşıldığına göre, bu üst rütbeli askerlerin emrindeki subay ve kurmaylardan bazıları, şüpheli gördükleri veya şüpheli izledikleri toplantılar, yani üstlerinin kendilerince şüpheli sayılan hareketleri hakkında, bazı İktidar Partisi mensuplarına bilgi sızdırmaktaydılar. İşte nihayet ve herhalde bunların da bir çeşit temsilcisi olarak muhbir Albay, bu ortam içerisinde Başbakanın makamına yollanmış olacaktı.

İktidar değişikliğinden sonra hepsi de eski ordu mensupları, yahut İnönü'nün eski silah arkadaşları olan birkaç Generalin İnönü'ye, dışarıda ters yorumlanan bir nezaket ziyaretinde bulundukları doğrudur. Ziyaret gizli yapılmamıştı. Bu ziyarette onların İnönü'ye bir askeri müdahale teklifinde bulundukları ve kendisine: *"-Emrinizdeyim Paşam!"* dedikleri, zaman zaman söylenmiştir. Ama yine bu söylentilerde de, İnönü'nün böyle bir girişime yanaşmadığında, buna kesinlikle *"Hayır!"* dediğinde de tam bir ağız birliği vardır. Ş.S.Aydemir, İnönü ile görüştüğünde kendisine bazı ordu mensuplarının sadece bir nezaket ziyareti yaptığını söyler ve devamla: *"Zaten başka türlü olmazdı. Çünkü İnönü ordudan gelmiştir. Orduyu tanıyordu ve ordu hakkındaki temel bilgilerinin verdiği haklarıdır ki şu sözler İnönü'nündür: "- Orduyu kendinin zanneden, kendi kendini aldatır. Ordu kimsenin değil-*

(59) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.23, 24.

dir. O, kendi kanunları içinde yaşar..."(60)

Şevket Süreyya Aydemir devamla:

O günlerde Pembe Köşk'te (İnönü'nün evi) ise korku ve hareket yoktu... O, muhalefete yerleşmekle meşguldü...(61)

"Generaller eski iktidara, albaylar yeni iktidara hizmetlerini arz etmişlerdir." Orhan Erkanlı

Buna karşılık başka subaylar grubu adına bir heyetin Bayar ve Menderes'le görüşerek: "*Genç subaylar sizinle beraberdir, biz sizi desteklemeye hazırız. Hiçbir şeyden korkmayın...*" şeklinde güvence verdikleri de ayrı bir gerçektir. TSK'nın çeşitli birim ve kademelerinde siyasilere gelen bu türlü güvenceler, askerlerin, bu yeni çok partili dönemde iktidar ve muhalefet üzerinde bundan böyle etkili olabileceklerini göstermektedir.

Türk ordusu Atatürk, İnönü ve Mareşal Çakmak'ın güçlü otoritesi ve onlara karşı duyduğu sevgi ve saygıya rağmen bazı gizli ihtilal örgütleri kurmuşlar, ancak 1950 yılı Mayıs ayına kadar kışlalalarında kalmışlardı. Ancak onların sahneden çekilmeleriyle birlikte asker ilk defa başını kışladan çıkarmış; generaller eski iktidara, albaylar yeni iktidara hizmetlerini arz etmişlerdir. Ordunun siyasi iktidarlara doğrudan müdahalesi bu olaylarla başlar...(62) İlerideki bölümlerde görüleceği gibi 1950-1960 arasındaki dönemde ordu içinde yine birçok ihtilalci, müdahaleci örgütler kurulmuşsa da onlar da 27 Mayıs 1960'a kadar fiili bir harekete girişmişlerdi.

Asker Politikacı Çekişmesi Başlıyor 6 Haziran 1950 Operasyonu

Menderes'ten Karşı Atak
Çok Sayıda General ve Albayın Tasfiyesi

DP'liler seçimleri kazandıktan sonra,(63) ordunun tepkisi konusunda endişeliydiler. Seçimlerden hemen sonra, mayıs ayında

(60) Metin Toker, "İnönü ile 10 Yıl". Nakleden Ş.S.Aydemir, a.g.e., s.46.

(61) Ş.S.Aydemir, a.g.e., s.46.

(62) Orhan Erkanlı, "Anılar, Sorunlar, Sorumlular", 1973.

(63) Seçim öncesindeki 4 yıllık sürede 25'ten fazla parti kurulmuştu. İki milyona yakın kayıtlı üyesi olan 27 yıllık CHP, 1950'de daha 4 yaşındaki DP'ye açık farkla yenilmiştir. Seçim sonuçlarına göre DP 4.241.393 oy ve 408 milletvekilliği, CHP 3.176.561 oy ve 69 milletvekilliği kazanmıştır.

komutanlar Ankara'da toplandı. DP'liler tehlike sezdiler. Çünkü Komutanlar, Askeri Şura için yılda iki kez (Şubat ve Temmuz) başkentte toplanırdı; Mayıs ayında Ankara'da bulunmalarının hiçbir nedeni yoktu. Celal Bayar yetkililerden bilgi almaya çalıştı ve kendisine, generallerin askeri işler için geldikleri ve görev yerlerine geri dönecekleri söylendi.(64) Sonradan DP liderleri öğrendiler ki, generaller İnönü'yü ziyaret etmiş ve müdahale edip seçim sonuçlarını iptal etmeyi teklif etmişler. İnönü bu teklifi reddetmişti.(65)

Menderes'in üst generallere tepkisi çabuk ve sert oldu. 6 Haziranda, yeni hükümete sadakatleri kuşkulu görülen diğer generallerle birlikte Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarını görevden alarak yüksek askeri komutada bir tasfiye gerçekleştirdi.(66) Bu tasfiyenin diğer nedeni olarak bir albayın 8/9 Haziranda askeri darbe planlandığını Menderes'e bildirmesi olduğu söylenir. Menderes, Bayar'la görüştü ve hemen karşı önlemler almaya karar verdiler.(67)

8 Haziran 1950 tarihli, 7527 sayılı Resmi Gazete'ye göre:

6 Haziran 1950 Operasyonunda Genelkurmay Başkanlığına Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nuri Yamut getirilmiştir. Eski Genelkurmay Başkanı Orgeneral Abdürrahman Nafiz Gürman ile Birinci Ordu Müfettişi Orgeneral Asım Tınaztepe Yüksek Askeri Şura üyeliklerine, Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral Kurtcebe Noyan Kara Kuvvetleri Komutanlığına, Üçüncü Ordu Müfettişi Orgeneral Mahmut Berköz Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliğine tayin edilmişlerdir. İkinci Ordu Müfettişi Orgeneral Muzaffer Tuğsavul, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Mehmed Ali Ülgen, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Zeki Doğan ve Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Zeki Aksalur ise merkeze alınmışlardır.(68)

Tekin Erer'e göre, bunlardan başka 15 General ve 150 Albay da 23 ay içinde emekliye sevk edilerek tasfiye edilmişlerdi.(69)

(64) Celal Bayar ve Seyfi Kurtbek'le görüşme. Nkd. F.Ahmad, a.g.e. s.182.

(65) Ibid.; Ahmet Taner Kışlalı, "Forces Politiques dans la Turquie Moderne", 15. Toker, "İsmet Paşa II", s.32. Nkd. F.Ahmad, a.g.e. s.182.

(66) Türk basını, 7 ve 8 Haziran 1950; Aydemir, "İkinci Adam III", s.45-9; Eroğul, "Demokrat Parti", s.67. Nkd. F.Ahmad, a.g.e. s.182.

(67) Erer, "On Yıl", s.33. Nkd. F.Ahmad, a.g.e. s.182.

(68) Resmi Gazete, 8 Haziran 1950. Sayı 7527.

(69) Tekin Erer, "On Yılın Mücadelesi", 1963, İstanbul, s.33.

Daha sonra Cumhurbaşkanı ve Başbakan, Milli Savunma ile Genelkurmayda bazı göze çarpıcı ziyaretlerde bulundular. Böylece işe yakından el koyduklarını kamuoyuna açıklamayı faydalı buldular.

DP iktidara geldikten sonra ele aldığı tasfiye işini birçok sebeplerle, bu arada partide önemli yerler sağlamış genç, yaşlı eski askerlerin şahsi etkileri yüzünden gerektiği kadar yerine getirmedi.(70)

Albayın uyarısı gerçekten temizliği başlatmış olabilir. Fakat, İnönü'nün sınıf ve silah arkadaşı Abdurrahman Nazif Gürman Genelkurmay Başkanıyken, Menderes'in iktidarda kendini güvenli hissetmiş olması olası değildir. Menderes'in kendisine sadık ya da en azından siyasi olarak tarafsız kişileri sorumlu mevkilere getirmesi doğaldı. Aynısını sivil yönetimde de yaptı, fakat bu kadar dramatik değil.

CHP yanlısı basın bu olayı siyasi istismar konusu yaptı ve silahlı kuvvetlerde DP'ye karşı bir infial yaratmak için kampanyaya girişti. 9 Haziran tarihli Hürriyet, seçimlerden sonra İnönü'yü ziyaret eden subaylarla ilgili bir haber yayımladı. Doğal olarak Hükümet haberi mantıklı değil diye yalanladı ve CHP'ye yeni bir hükümet için alınması normal olan önlemleri istismar etmemesi gerektiğini söyledi.(71)

DP'liler, yüksek komutadan gelebilecek ilk tehlikeyi bertaraf etmişti. Fakat devlet aygıtının diğer bölümlerine yönelik olduğu gibi, silahlı kuvvetlere yönelik huzursuzlukları da sürdü. Orduya karşı rahatsızlıkları herhalde daha büyüktü; çünkü halkın zihninde ordu İnönü'ye ve CHP'ye kopmaz derecede bağlıydı. Bunu halletmenin tek yolu, askeri kurumu değiştirip demokratik siyasi yaşama uygun yeni bir araç yaratmaktı. DP'lilerin yapmayı kararlaştırdıkları budur. 20 Haziran 1950'de yeni Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut, çeşitli rütbeler arasında var olan katı tabakalaşmaya son vermek ve daha liberal bir atmosfer yaratmak için, hemen orduya demokrasi getirileceğini ilan etti.(72)

DP bir taraftan da "Ordunun takviyesi" konusu ortaya attı. Bu takviye DP kurucularının orduyla ilk yakın temasıdır. Gerçi alınan

(70) Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru., s.218.

(71) Zafer, 11 Haziran 1950. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., ş.182.

(72) Mümtaz Faik Fenik, "Askerlikte Büyük İnkılap", Zafer, 21 Haziran 1950.

önlemlerin, gerçek bir nedene dayanıp dayanmadığı, hiçbir zaman anlaşılmadı.

Kurmay subaylardan bazı albaylar (İstanbul grubunun lideri Cavit Çevik, Kâmi Akman, Cemal Tural) tümen kumandanlıklarına getiriliyordu. Albayların, vekaleten de olsa tümen kumandanlıklarına getirilmesi o sırada ilk defa görülmekteydi.

Gerçi kısa bir süre sonra Çevik de, Akman da, Tural da generalliğe terfi etmişlerdi. Fakat hemen ardından tümen komutanlıklarından alınıyor, pasif hizmetlere veriliyorlardı.(73) DP ordunun içini karıştırmaya başlamıştı bile.

Askeri Reform Programına Generallerden Hayır Genç Subaylardan Evet

Türk Silahlı Kuvvetleri reformunda geç kalınmıştı. 1950 öncesinde DP'liler fiilen kendi programlarına almalarına karşın, iki parti de bunu kabul ediyordu. O zaman muhalefette olan DP'nin bu konudaki görüşü, 23 Şubat 1949'da savunma bütçesi tartışmaları sırasında Mecliste ifade edilmişti. Sözcüleri Kemal Zeytinoğlu, ordunun ıslah edilip modernleştirilmesini, savunma bütçesinin israf ve savurganlıktan sakınılarak, ekonomik ilkelere göre hazırlanmasını önermişti. Ertesi gün CHP'li Başbakan Ş.Günaltay, hiçkimsenin CHP'lilerden ordunun ıslahı konusunda bu kadar hızlı davranmayı beklememesi gerektiğini duyurdu.(74)

Çiçeği burnunda iktidar partisi DP'nin reformist politikası generallerin hoşuna gitmedi; fakat modernleşmiş bir ordu ve daha esnek bir terfi olanağı görmek isteyen alt rütbeli subayların (Albay ve altı) hoşuna gitmişti. Partinin yeni bir askeri kurum yaratma planının mimarlarından biri Albay Seyfi Kurtbek'ti. Genelkurmay Milli Seferberlik Dairesi Başkanı olduğu 1948'de, DP'lilerle gayri resmi ilişki kurdu. Yeni partinin kendisinin radikal reform önerilerini benimseyeceğini ve kabul edilmeleri için hükümete baskı yapacağını umuyordu. Daha sonra askeri konularda Bayar'a sürekli bilgi vermeye devam etti ve sonunda politikaya atılmak üzere görevinden istifa etti. Siyasi kariyerle ilgilenmiyordu; fakat kendi askeri programını uygulamanın tek umudunun bir siyasi temel oluştur-

(73) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.24.

(74) Cumhuriyet, 24 ve 25 Şubat 1949. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.183.

mak olduğu sonucuna varmıştı. Nisan 1950'de Demokrat Partiye girdi ve Mayıs'ta Ankara'dan milletvekili seçildi.(75)

1950 Öncesi Gizli İhtilal Örgütçüsü Sonradan DP Milli Savunma Bakanı

E.Kur. Albay Seyfi Kurtbek'in

Menderes Hükümetine Sunduğu

Uçuk Kaçık TSK Reformu

“Silahlı millet demokrasiinin askeri ifadesidir.”(!)

Burada Ş.S.Aydemir'in DP'nin ordu üzerindeki bazı görüş ve girişimlerinden kısaca bahsetmeliyiz: “DP ordu hakkındaki anlayışını önceleri ve daha 1950 seçimleri öncesinde, Ankara Radyosunda yapılan bir konuşma ile açıkladı. Ama ben öyle inanıyorum ki bu konuşma DP'nin üstünde durduğu ve benimsediğı belirli bir görüş değildir. Radyoda bu konuşmayı Partisi adına yapan, eski ordu mensubu bir genç Kurmayın (Seyfi Kurtbek), şahsi görüşleri olsa gerektir. Ama madem ki bu konuşma seçim kampanyası sırasında ve Parti adına yapılmıştır, o halde ileri sürülen görüşleri Yeni Adamlara bağlamak, şeklen de olsa bir zorunluluktur. Radyoda konuşmayı yapan, bir süre sonra DP Kabinesinde Milli Savunma Bakanlığına oturacak olan genç milletvekili adayı, eski Kurmay Albay S.Kurtbek'ti.” S.Kurtbek bir konuşmasında şöyle diyordu:(76)

“- Demokrat Parti savunmayı,askeri bir mesele olarak değil, devletin bütün mekanizmasında ve milletin her türlü faaliyetini ilgilendiren büyük bir milli dava olarak telakki eder. Milli Savunma milletin, şerefini, varlığını, istiklalini korumaktır. Böyle olduğu içindir ki, Milli Korumanın devlet işlerinde her şeyden önce gelmesi lazımdır. Şahsi ve Parti menfaatlerinin, Milli Savunma, yalnız tehlike belirttiğı zaman değil, her zaman aktüel olan bir davadır. Demokrat Parti, Silahlı Millet teorisini, demokrasiinin askeri ifadesi sayar. Milli varlığı korumak için asker-sivil farkının kaldırılması ve milletin ordulaştırılması lazımdır. Milletin bütün ekonomik kaynakları, Milli Savunma için teşkilatlandırılmalıdır. Milli Eğitim, Adalet, Sağlık, Maliye, İdare ve Ulaştırma hizmetleri kamilen Milli Savunma'daki yerlerini alırlar.”

(75) F.Ahmad, a.g.e., s.183.

(76) Radyo konuşmasının metni 19.5.1950 tarihli Zafer gazetesi.

Seyfi Kurtbek'in bu uçuk kaçık görüş ve tasarılarının, radyoda adına konuştuğu Demokrat Partinin temsil ettiği ve kurmak istediği Liberal-Demokratik devlet düzeni için aşırı olduğu bir gerçek. Kurtbek'in bu "Ordu Millet" anlayışı, onun önceki yıllara ait kitaplarında *"Topyekûn savunma, topyekûn seferberlik, ordu bakımından harp ekonomisi"* gibi görüşlerini Demokrat Parti'ye mal etmek istiyordu. Fakat Partinin bunu sindirmesi ve temsil etmesi düşünülemezdi. Nitekim Kurtbek, radyo konuşmasında, Milli Savunma işi ve teşkilatı içine, bütün hükümet kuruluşunu alıyordu:

"- Milli Savunmayı herşeyden önce politik olarak teşkilatlandırmalıdır. Devletin politik bünyesi içinde Milli Savunma, zamanın şartlarına uygun ve hesaplı olarak düzenlenmedikçe, ne topyekûn bir savunma, ne de mükemmel bir askeri teşkilat meydana getirmeye imkan vardır. Ordular, hükümetlerin ve devlet bünyelerinin aynasıdır. Bütün devlet adamlarının bu davayı böylece ve hakıyla kavramış olmaları lazımdır. Milli kalkınma hareketi ve hususiyle ekonomik kalkınma, Milli Savunma ile birleştirilmelidir. Milli Savunmada güçlü bir Zihniyet İnkılabı lazımdır. Savunma hizmetlerinde yaş ve eksiklik değil, ehliyet ve bilgiyi temel tutan bir personel politikası takip edilmelidir. Gizlilik perdesi, hataları, kusurları ve kabiliyetsizlikleri örtmemelidir. Hataları ve kifayetsizlikleri düştürmek meydana çıkardığı zaman, artık çok geç kalınmış olur..."

Kurtbek bu cüretli ve ordu düzeni bakımından bir çeşit Enver Paşa disiplin ve ıslahatçılığına dönüşü hatırlatan görüşlerini, Demokrat Parti adına yaptığı bir seçim konuşmasında şöyle özetler:

"- İşte sayın dinleyicilerim! Demokrat Partinin Milli Savunmayı anlayış davası budur. İktidar Partisi (CHP) savaş doktrinlerinin uğradığı büyük inkılapları kavrayamamaktadır. Milli Savunmayı sadece askeri ve gizli bir mesele saymakta devamlı bir ısrar göstermiştir. Bu yüzden de Milli Savunmamızın Topyekûn Müdafaa esasları üzerinde teşkilatlandırılmasında çok geç kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı zamanında geçirdiği tecrübe, İktidar Partisinin savaş zamanı idaresi bakımından ne kadar kudretsiz ve kifayetsiz olduğunu meydana çıkarmıştır. Demokrat Parti inanmıştır ki, Milli Savunma'nın topyekûn olarak köklü ve rosyonel bir reformu ve yeniden kurulması ile milletimizin korunması daha sağlam olacaktır. Demokrat Parti iktidarı ele alınca Milli Savunmayı bu esaslara göre yeniden kurmak azmindedir..."

E.Albay S.Kurtbek, Enver Paşanın 1950 Versiyonu mu?

Demokrat Partinin, kendisini iktidara ulaştıran seçim mücadelesinde, Seyfi Kurtbek'in dilinden açıkladığı ordu reformu ve siyaseti buydu. Bu reform ve siyaset, DP kurucuları olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan'ın ve diğer ön planda gelenlerin benimseyebilecekleri düşünceler değildi. Çünkü bu kurucular ve arkadaşları Liberal-Demokratik bir düzenin savunucuları ve öncüleri durumundaydılar.

Böyle bir sistemi, yani bir Askeri Hiyerarşinin siyasi alanda da söz sahibi olarak sivrilmesini ve bir gün, Askeri Oligarşinin hemen bütün güçleri elinde toplamasını elbette ki istemezlerdi. Kaldı ki ne Bayar, ne Menderes ne de arkadaşlarında, egemen ordu anlayışının varlığına veya olabileceğine dair bir belirti, hiçbir zaman görülmemiştir.

Öyle anlaşıyor ki, DP iktidara geldikten hemen sonra Ş.Kurtbek tarafından Başbakan Adnan Menderes'e 31 Temmuz 1951 tarihili "**Milli Savunmamızın durumu ve reform ihtiyacı**" başlıklı bir muhtıra verilmiştir. Bu muhtıranın Seyfi Kurtbek'in radyo konuşmasındaki ana fikirlerin bir açılımı olması mümkündür. Seyfi Kurtbek 11 Ağustos 1951'de Ulaştırma Bakanı olunca Milli Savunma Yüksek Kurulu işlerini de Başbakan adına takip etmek üzere görevlendirilmişti. İşte bu gelişmenin bir sonucu olacaktır ki Kurtbek, 8 Kasım 1952'de Milli Savunma Bakanlığına getirildi. Bu atanma, ordunun özellikle eskimiş ve yerleşmiş Generalleri arasında tedirginlik yarattı. (Yakın zaman önce DYP ve AKP de benzeri görevlendirmeleri yaptı. E.Y.)

O zaman açığa da vurulan bu tepkilerle olsa gerektir ki, Seyfi Kurtbek'in yeni bir Enver Paşa olacağı, Enver Paşanın yaptığına benzer tasfiye ve reformun orduda başlayacağı söylentileri yayıldı. Hatta yeni Milli Savunma Bakanının vaktiyle İstanbul Harbiye Nezaretinde, Enver Paşanın kullandığı yazıhaneyi odasına yerleştirip onun üstünden emirler verdiği, kararlar imzaladığı, ordunun eski Generallerine yüksekten baktığı gibi haberler de bu söylentiler hem Parti, hem ordu çevrelerinde yayılıyordu. Halbuki bu yazıhane yıllardan beri zaten bakanlık odasıydı.

Menderes “İkinci Nizam-ı Cedid” Dediği Albay Kurtbek Planıyla Generallere Gözdağı Veriyor

Kurtbek'in elbette ki göze çarpan genç, dinamik bir hali ve enerjik tutumu vardı. Şimdi onun, İzmit civarındaki bir askeri manevrada, güzel dikilmiş bir avcı elbisesi, başında kasketi ve ayağında zarif çizmeleri ile herhalde uzakta bazı birliklerin hareketlerini eliyle işaret ederek, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a izahat verdiğini gösteren bir resmi hatırlıyorum. Çok genç, kendinden ve herhalde geleceğinden emin bir hali göze çarpıyordu. Bir delikanlı görünüşündeyi de. Etraflarında komutanlar ihtiram vaziyetinde ve belli ki bu sahnede söz bu Genç Adamın; ama ne var ki Bayar'ın getirdiği rejim, böyle genç ve ihtiraslı bir askeri hazmedemezdi... Ama Kurtbek, ordu reformu planını Bakanlar Kuruluna getirebildi. Anlaşılmamış ve hatta ürküntü verecek olsa da Bakanların bu tasarını ittifakla kabul ettikleri anlaşılmaktadır. O zaman bu Bakanlar Kurulunda söz sahibi olanlardan daha sonra dinlediklerime göre, Bayar açıklamasını şöyle bitirdi: “- *Bu bir kati operasyon planıdır. Muhalefet edenler olsa da bu plan muvaffak kılınmalıdır.*”

Menderes'in görüşü de şu olmuştu: “*Bu bir ‘İkinci Nizam-ı Cedid’ planıdır. Tahakkuk etmek, iktidarımızın şerefi olacaktır...*”

Plan, askeri kadronun baştan başa gençleştirilmesini hedef alıyordu. Bu arada Atatürk'ün ve İnönü'nün silah arkadaşları tabii büyük ölçüde ordudan ayrılmak zorunda kalacaklardı. Bu doğrudu da. İstiklal Savaşı'nın genç kahramanları, artık ihtiyarlamışlardı. İkinci Dünya Savaşı askeri yapılanmayı baştan başa değiştirmişti. Herşey gösteriyordu ki, Türk Yüksek Komuta Heyeti bu yenilikleri gereği gibi izleyemeyecek kadar yorgundu. Düşünmeli ki Genelkurmay Başkanı ve Milli Mücadelenin kahramanlarından biri olan Fevzi Çakmak, 21 yıldan beri aynı görevde kalmıştı. Emekliye sevk edilmesini bile derin bir kırıngılıkla karşılamıştı. Orgeneral İstanbul'da 1.Ordu Komutanı ve yine Milli Mücadelenin diğer bir kahramanı olan Fahrettin Altay, 19 yıldır aynı görevde bulunuyordu. Bu kalıplarla, orduda dinamizm ve otomatik gençleşme elbette olanaksızdı.

Emekli edileceklerini ya da en azından yetkilerinden vazgeçmeye zorlanacaklarını sezen generaller arasında büyük bir endişe vardı. Askeri reform karşıtı olanlar Kurtbek'e karşı bir fısıltı kampanyasına başladı. Bu kampanyanın temel konusu, Kurtbek'in as-

keri bir iktidara zemin hazırlamakta olduğu ve reform programını stratejik yerlere kendi adamlarını yerleştirmenin bir perdesi olarak kullanıldığıydı. Kurtbek'i, henüz bir binbaşı olduğu "1938 başlarında İsmet İnönü diktatörlüğüne karşı bir darbe düzenlemeyi" düşünmüş hırslı ve dinamik bir subay olarak betimliyorlardı. 1914'te Erkan-ı Harp olan ve iktidarı ele geçirmek için orduda temizlik yapmış olan Enver Paşa ile karşılaştırılıyordu.(77) Fakat reform lehine baskılar güçlüydü. 1952'ye gelindiğinde Türkiye bir NATO üyesiydi ve Türk Silahlı Kuvvetleriyle ilgilenen NATO komutanları da, değişen ve rasyonel bir sistem görmek istiyordu. Genelkurmay ile Savunma Bakanlığı arasındaki yetki bölüşümünün sınırı açıkça çizilmişti. Mareşal Çakmak'ın uzun süre Genelkurmay Başkanı olarak kalması, Genelkurmayın Bakanlık üzerindeki üstünlüğünü pekiştirmişti ve Çakmak'ın gidişinden sonra da bu gelenek devam ettirildi. Kurtbek, bunun değişmesini ve demokratik bir devletin gereklerine uygun olarak orduyu sivillerin denetimini vermek istiyordu.

Bayar ve Menderes de, askeri kurumu ıslah etmeye istekliydi; tam da bu amaçla Kurtbek'i kabineye almışlardı.

Siyasetçinin "Kullan At" Kurbanı Bir Asker E.Albay Kurtbek'in Milli Savunma Bakanlığına Kadar Hızlı Çıkışı ve Hızlı Tasfiyesi

Gizlilik içinde yapılan bir Bakanlar Kurulunda Kurtbek tasarısının bazı iç ürküntülere rağmen, çoğunlukla kabulünde, bir süre önce Çankaya'da telaş uyandıran, Menderes'i İnönü aleyhine orduda tahrik suçlamasına ait bir ihbar ve bunun sonucunda olan tasfiyelerin de etkisi olmuştu. Demek ki bu bahane ile ordudan, eski ünlüler ve CHP yanlıları(!) ayıklanmıştı. Ordu, artık DP iktidarının düzenlediği ve taze kanlarla güçlendirdiği ordu olacaktı...

Fakat Bakanlar Kurulunda heyecan çok sürmedi. Söylendiğine göre bu Bakanlar Kurulu içinden bir General (F.Belen), bu kararı ordudaki arkadaş çevrelerine yetiştirdi ve ordu üst kademesi hemen alarma geçti. Kurtbek'in bu teklifleri getirdiği Hükümet, elbette ki bir İttihat ve Terakki Kabinesi, Kurtbek de Kabinede, tek söz sahibi bir Enver Paşa değildi. Enver Paşanın tepeden inme tasfiyelerine elbette ki gidilemezdi. A.Menderes'in İnönü'ye ve

(77) Kurtbek'le görüşme; Aydemir, "İkinci Adam III", s.52-4.

muhafelefe karşı gösterdiği ölçüsüz çıkışları, sözlerinden ve vaatlerinden icabında kolay dönen tarafı, bu dalgalanan hava içinde de kendini gösterdi.

Sonuçta 3 Mayıs 1953'te Cumhurbaşkanı Bayar'ın başkanlığında toplantı yapıldı. Kurtbek'in bütünlüklü reform programı tartışıldı ve onaylandı. Program Menderes'in çok hoşuna gitti ve reform III. Selim'e (1789-1807) gönderme yaparak ikinci Nizam-ı Cedid olarak niteledi. Bayar, birçok çıkar çevresinin karşı çıkacağı cerrahi bir operasyona benzetti ve tam destek vereceği sözünde bulunarak Kurtbek'i bütün baskılara direnip programını gerçekleştirmesi için cesaretlendirdi.(78) S.Kurtbek, hiçbir zaman programını uygulamayamadı; bir gün Menderes kendisine mesaj göndererek programını şimdilik ertelemesini tavsiye etti. Kurtbek, programının rafa kaldırıldığını anladı ve 27 Temmuz 1953'te istifasını patlattı.(79)

Dönemi çok iyi bilen ve yaşamış olan Ş.S.Aydemir'in kaleminde zaman zaman da kendisinin de kısmen yorumladığı Kurtbek olayı şu gerçeği göstermektedir. Seçimlerden 20 gün sonra meçhul bir albayın getirdiği ve **"ordu üst kademesi rahatsız"** başlıklı olduğu anlaşılan mesaja Menderes büyük tepki göstermişti. Bu tepki çok doğal, çünkü Milli Şef İnönü efsanesi seçim sandığına gömülse de bütün görkemi yanında yer alan pek çok üst rütbelinin gücüyle birlikte Demoklesin Kılıcı gibi DP'nin üzerinde sallanmaktadır.

Çeşitli oyunlarla iptal edilen 1946 seçimlerinde yaşadıkları henüz hafızasından silinmeyen Menderes, bu nedenle asker kökenli Kurtbek'in hazırladığı ve kendisine sunduğu askeri reform projesi, DP'nin sivilleşme politikalarına uymasa da, seçimlerde kendisini destekleyenleri ve tüm halkı adeta topyekün silahlı güç haline getiren şekliyle ordu üst kademelerine bir gözdağı verdiği-

(78) Kurtbek'le görüşme; Aydemir, "İkinci Adam III", s.54. Nkd. F.Ahmad.

(79) Kurtbekle görüşme. Yazarın bu sorunu görüştüğü diğer eski DP'liler, Kurtbek'in orduda güven yaratıp, reformları gerçekleştiremeyecek kadar düşük rütbeli olduğunu iddia ettiler. Menderes'in müdahalesi nedeniyle programın uygulanmadığını söylediler. Menderes generalleri karşıya almak istemedi ve olayları kendi seyrine bırakmayı tercih etti. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.185. Nice yıllar sonra 27 Mayıs, 22 Şubat ve 21 Mayıs ihtilalleri veya ihtilal girişimleri ile ilgili olarak yapılan bazı yayınlarda Seyfi Kurtbek'in orduda ıslahat teşebbüsünü, bir hükümet darbesi gibi gösteren bazı yazılar çıkmıştır.

ni sanıyor ve kendi projelerini uygulamak için zaman kazanacağını umuyordu. Menderes daha sonraki yıllarda da ordu ile ters düş-tüğünde benzeri şekilde, ancak tutarsız gözdağları verdiği de bi-linmektedir.

Fısıltı kampanyası, Menderes, Bayar ve onlara yakın kişilerin zihinlerinde Kurtbek'e karşı güvensizlik tohumları ekmiş ve bu et-kisini göstermişti. Menderes'in generallere doğrudan meydan okumayı ve aynı zamanda da muhalefet partilerinden ve İnönü'den gelecek saldırıya karşı kendisini savunmasız bırakmayı istememesi daha olasıdır. Haziran 1950'deki temizlik can sıkıcı ol-muştu ve Kurtbek'in programı çok daha müthiş olacaktı. Kişilik olarak Menderes, atlatamayacağı bir soruna kafa tutamayacak bir adamdı.

Bu olayda da, ordunun yararı için bir reformdan çok subayla-rın sadakatiyle ilgileniyordu. Subayların sadakatini güvenceye al-mak ve işbirliği yapmak için reformdan vazgeçmeye ve Kurtbek'i feda etmeye razı oldu. Böylece generalleri yatıştırdı; fakat aynı za-manda askeri kurum üzerinde sağlam bir denetim kurma fırsatını da yitirdi. Seyfi Kurtbek'ten sonra gelen bütün Savunma Bakanla-rının otoritesi kaçınılmaz olarak zedelemişti. Askeri konuların de-netimi *de facto* generallerin elindeydi. Menderes ordu ile ilişkisini güçlendirmenin yollarını boş bırakmamıştı. Ancak Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut ve "Kore Kahramanı" Tahsin Yazıcı da dahil, birçok general ordudan emekli olup, 1954 seçimlerinden önce Demokrat Parti'ye katılacaklardır.(80)

Partizanlıkla Çelişen E.General Fahri Belen de İstifayı Basıyor

Ordu tabanının DP iktidarından beklentileri kısa zamanda hayal kırıklığıyla sonuçlandı. Bayındırlık Bakanlığına getirilen Fahri Belen, partizan popülizm karşısında şaşkın ve çaresiz durumdaydı.

Her gün bu tutumun örnekleri ile karşılaşılıyor, umutsuzluğa ka-pılıyordu. Gün geçmiyordu ki karşısına bir heyet çıkmasın ve şu veya bu köyün su işinin hallini istemesin. Belen bu gibi durumlarda müsteşarını, danışmanlarını çağırıyor, bütçesini yokluyor, ona

(80) F.Ahmad, a.g.e., s.185.

göre red veya kabul cevabı veriyordu. Fakat red cevabını alanların talebi birkaç gün sonra "yukarıdan gelen" bir emirle, bütçe imkanları dikkate alınmadan, talebin haklı olup olmadığı incelenmeden yerine getiriliyordu.

Bir yandan da Bakanlığın kadroları, sadece Demokrat Partiye hizmette bulunmuş olmaktan ibaret kimselerle dolup şişiyordu. Belen böyle kayırma ve keyfi hareketlerle çalışabilecek kişilikte bir insan değildi. Hükümette kendisi gibi partizan davranışları uygun görmeyen dürüst bir Bakan daha vardı: Milli Eğitim Bakanı Avni Başman... Her ikisi de bu gidişe 6 ay dayanabildiler ve istifayı bastılar.(81)

Buna karşılık doğrudan doğruya DP hükümetinin isteklerine uygun davrananlar yükselmeye ve iktidar nimetlerinden yararlanmaya başladılar.

Menderes Yeni Nesil İhtilalci Genç Subayları Disipline Edecek General Bulmakta Güçlük Çekiyor

Ordu çevrelerinin DP iktidarından beklediği, toplumun modernleşmesinin motor gücü olarak gördükleri Silahlı Kuvvetlerin güçlendirilmesi ve böylelikle Silahlı Kuvvetlerin toplumsal öncü rolünün pekiştirilmesi idi; aralarından bir bölümüne kişisel nüfuz ve itibar sağlaması değil.

DP'liler kendilerine yakın hissettikleri generallerinden güven duymaları için geçerli nedenleri vardı ve bu nedenle daha düşük rütbeli subayları ihmal ettiler. Fakat Türkiye'nin 1952'de NATO'ya girişinden sonra, silahlı kuvvetlerin niteliği değişmeye başladı ve bu subaylar daha önce sahip olmadıkları bir önem kazandılar. Bu durum, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde eğitim görmüş yaşlı generallerin başa çıkamadığı modern atom ve nükleer savaş bilimini öğrenmek için gerekli zihni esnekliğe sahip kurmay subaylar için özellikle geçerliydi. (Nitekim 27 Mayıs İhtilali'nin örgütlenmesini bunlar başlatacaklardır.) Bu nedenle NATO üyeliği Türk Si-

(81) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.25.

Fahri Belen 1950'de bakanlıktan, 1956'da Demokrat Partiden ayrıldı. Kendisini yazarlığa verdi. Yakın tarih, siyaset ve askerlik tarihi konularında kitaplar yazdı.

lahlı Kuvvetlerini teknolojik olarak böldü; Menderes'in generallerle uzlaşması, orduyu rütbe ve sosyo-ekonomik statü açısından da bölerek bu bölünmeyi artırdı. Menderes'in komutanların sadakatini kazanmadaki başarısı, askeri ihtilalci gruplara önderlik edecek üst rütbeli bir general bulmada güçlük çektiği birkaç yıl sonra anlaşıldı.(82)

Alt rütbedeki subaylar arasında huzursuzluk 1950'lerin ortasında başladı. Bu durum Türk ekonomisinde enflasyonist eğilimin başlangıcıyla ve büyük kent merkezlerinde DP'lilere yönelik genel düş kırıklığıyla çakıştı. Menderes, bu subayların beklentilerine yanıt vermemişti. *Milli Şef* sistemi değişmişti; fakat yerine temelden farklı hiçbir şey konulmamıştı. Gerçekte sistem, ordunun geri kalan kısmı ihmal edilirken generallerin el üstünde tutulmasıyla aynı görünüyordu.

Türk ordusu, NATO'daki müttefikleriyle karşılaştırıldığında, durum daha da kötü görünüyordu. Hükümetin, silahlı kuvvetlerin maddi refahına aldırması ciddi bir hataydı. NATO içinde Türk askerleri maddi geriliklerinin farkına varmaya başladılar. Buna karşılık, Türk toplumunun diğer kesimleri, özellikle de iş dünyası, serpilip geliyor gibiydi. Böylece geleneksel disiplin zedeleniyordu.(83)

İhtilalin Sosyo Ekonomik Yapıdan Gelen İlk Ayak Sesleri

***“Her mahallede cahil bir milyoner yükselirken,
cahil olmadığı halde fakir olan yalnızca
ordu ve üniversite mensuplarıydı.”***

İhtilalci genç subay gruplarından Orhan Erkanlı, o dönemin değerlendirmesini şöyle yapar:

“1950'den sonra memlekette birçok yeni hamleler yapıldı, birçok işlere başlandı. Vatandaşın ölçüleri değişti; bir nevi *“bir lokma bir hırka”* esasına dayanan eski politika, her sahaya el atan koyu devletçilik uygulaması, yerini liberal bir ekonomik ve sosyal anlayışa bıraktı. Köylü ilk defa hayatında para yüzü gördü, hakkını aramak imkanını buldu. İş adamları ve esnaf, parasının ve servetinin güvenlik içinde olduğuna inandı. Demokrasinin hür havası, her

(82) F.Ahmad, a.g.e., s.185.

(83) Samet Ağaoğlu ile görüşme. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.186.

sınıf ve seviyedeki vatandaşın gönlünü ve kafasını doldurdu. Deneyebilir ki DP iktidarı kadar büyük çoğunlukla ve halkın gerçek desteğiyle iş başına gelmiş bir hükümet ve özellikle Menderes kadar sevilen ve kendisinden çok şeyler beklenen bir yönetici, başka memleketlerde görülmemiştir. Menderes'in söylediği rivayet edilen: “*Istersem padişahı iş başına getirir, odunu milletvekili yaparım*” ifadelerinde gerçek payı vardı. 1954 seçimleri bu ortamda yapıldı ve DP büyük çoğunlukla iktidarda kaldı.”(84)

Ancak DP iktidarı 1950 seçimlerinde arkasına aldığı seçmen gücünü, 1954 seçimlerinde de aşağı yukarı korumayı başarınca rejim içindeki dayanaklarından bağımsızlaşmaya ve parlamentodaki iktidarını bürokrasi ve ordu ile paylaşmaktansa parti aygıtında toplamaya yöneldi. Ancak 1955, DP'nin hakimiyetindeki gelişmenin sınırlarına varılmasına tanık oldu. Ekonomik bunalım ve artan enflasyon, kentlere yığılmaya başlamış olan çalışanlar kitlesinin huzursuzluğunu ve sınıf çatışmalarının şiddetini artırırken, artan eğitim ve iletişim olanakları dolayısıyla, tabanı genişleyen aydınlar arasında gezinmeye başlayan yeni fikirler DP politikalarının alternatif muhalefet arayışlarını güçlendirdi. Bu genel yönelişin Silahlı Kuvvetler üzerinde de iki katlı bir etkisi oldu. Silahlı Kuvvetler, DP'nin muhafazakâr köylü kitlelerini yörüngesinde tutmak için dizginlerini salıverdiği şeriatçılıkla kendisini ideolojik olarak derin bir karışıklık içinde hissettiği gibi, DP egemenliği döneminde geçmişte olmadığı ölçüde büyük geçim sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştı. Fahri Belen, Suphi Karaman ve başka muhalif subaylar anılarında “maîşet derdiyle gece şoförlük yapan subaylar”ı, “kuru ekmeğini çaya batırarak gıdasını sağlayan emekli albaylar”ı, bu yaşama koşulları ile “her mahallede bir milyoner yükselmesi”, “ordu efradının eski kışlalardaki hayatıyla iktisadi devlet teşekküllerindeki lüks hayat arasındaki tezat”ın genç kuşak subaylar arasında doğurduğu öfke ve nefreti çarpıcı sözlerle dile getirirler.(85)

Benzeri bir durum İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanmıştı.

Bu dönemde üst rütbeli subaylar hariç, kentsel nüfusla birlikte -yine devlet memurları ve iş adamları hariç- diğer ordu mensupları büyük bir yoksulluk çektiler. O zamanlar genç bir subay olan

(84) Orhan Erkanlı, “Anılar, Sorunlar, Sorumlular”, 1973, s.7.

(85) Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, s.1970.

Alpaslan Türkeş şunları yazıyordu:

“Bu devrede (1950 öncesi) başta milli şef ve yardımcıları olmak üzere idareciler orduya ve onun komuta kademesini teşkil eden subay ve generallere karşı çok küçümser ve önemsemez bir tutum içindeydiler. Artan hayat pahalılığı, geçim darlığı subayları perişan ediyor, bunalıyordu. Heryerde subaylar ikinci derece insan muamelesi görüyordu. Ankara’da apartmanların bodrum katları ‘Kurmaya Subay katı’ olarak isimlendirilmişti. Eğlence yerlerinde subayların adı ‘gazozcu’ydu. Yani pahalı içki ismarlayacak paraları olmadığı için, karaborsacılar, vurguncularla yarış etmek imkanları bulunmadığı için, bu feragatli memleket çocuklarına bu gibi isimler reva görülüyordu.”(86)

Türkeş gibi insanlar, İnönü rejiminin yıkılmasının ve DP yönetiminin daha iyi günler getireceğini umdular. Tekrarlanan bu olumsuz koşullar 27 Mayıs 1960 yılında patlak verecek ve 1980’e kadar 10 yılda bir tekrarlanacaktır.

“Yedek Subaylarla Ordunun İdare Edileceği Kravatlı Şövalyelerin Burunlarının Kınılacağı”

1954’te zirve noktasına çıkan DP, bu tarihten itibaren irtifa kaybetmeye başladı. 1957’den sonra ise, Menderes’in ünlü tabiriyle “sathı-maile”, fakat düşüş sathı-mailine girilmişti. Hata üzerine hata yapılıyor, yasalar, gelenekler zorlanıyor, hürriyetler kısıtlanıyor, partizan idare gittikçe etkisini artırıyor.

Memleket kesin hatalarla ikiye ayrılmış, iki partinin saflarında toplanan vatandaşlar; mezarlıklarını, camilerini, kahvelerini, alış-verişlerini, yollarını ve her türlü insani ilişkilerini ayıracak kadar derin ve köklü bir anlaşmazlığa girmişlerdi. Bir tarafta “Vatan Cephe-leri” kurulurken, karşı cephede güç birliği teşkil ediliyordu. İktidar partisi devlet, devlet DP haline gelmiş, kişilerin hak ve hürriyetleri bir kenara itilmiş, partizan bir idare kendisinden yana olanları devlet kesesinden beslemek dahil her türlü tavizi vermiş, karşı cephe- de olanlar ise hemen her türlü haklardan dahi mahrum edilmişti.

Bir-iki besleme iktidar gazetesi hariç, basın bütünüyle DP karşı- sında. Her gün birkaç gazeteci hapse atılıyor, basına tesir yapmak

(86) A. Türkeş, “1944 Milliyetçilik Olayı (1968)”. Nkd. F.Ahmad, a.g.e, s.180.

için akla gelen bütün yasa ve ahlak dışı uygulamalar deneniyor.

Silahlı Kuvvetler kendi haline terk edilmiş, dış yardımlarla artan maddi gücüne rağmen, morali tamamen sarsılmış, onuru kırılmış bir halde. “Yedek subaylarla ordunun idare edileceği, kravatlı şövalyelerin burunlarının kırılaacağı,” günlük söylentiler arasında; mecliste subayların yatak odalarına kimlerin girip çıktığı en adi ve ahlaksız bir üslup içinde tartışılmakta. Ordunun yeni adı Battal Gazi Ordusu’dur artık... Milli Savunma bakanlarının paltosunu, havlusunu tutacak kadar mevkiini ve şahsiyetini unutan komutanlar, bu dalkavukları terfi ettirecek ve bunlara Türk ordusunu ve memleket savunmasını emanet edecek derecede sorumluluk duygusundan uzaklaşmış bakanlar görülmekte...(87)

Yıl 1954 Tuzla’daki Uçaksavar Okulunda İki Yüzbaşı Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay Silahları Üzerine El Basarak Yemin Ediyorlar

“1954 yılının Kasım ayı...

Tuzla’daki Uçaksavar Okulunun bir odasında, memleketin birçok köşesinde olduğu gibi iki subay bütün bu dertleri ortaya dökmüşler, konuşuyorlar. Vakit geceyarısını geçmiş, sigara tablası dolmuş, taşmış... Bir sükût anından sonra sert bakışlı, tok sesli esmer yüzbaşı ayağa fırlıyor:

‘- Neden biz akıntıya kürek çekelim Orhan? Konuşmayı bırakalım, işi fiiliyata dökelim. Mücadele edelim. Cemiyet iki kişiden doğar. Birleşelim, teşkilat kuralım. Mücadele edelim, mücadele...’

Öbür yüzbaşı da ayaktadır. Silahlarını çıkarıyorlar, yemin ediyorlar. O günden itibaren ‘ordunun şeref ve itibarının iadesi, memleket meselelerinin müsbet yönde halli için’ mücadele edeceklerdir. Mücadele ama, kiminle ne için?

Mücadeleye önce ordunun ıslahı ile başlamak gerek. İki yüzbaşı bunu nasıl yapabilirler? Güvendikleri arkadaşlarına açılacaklar, teşkilat kuracaklar, ordunun kilit noktalarına kendileri gibi düşünen subayların gelmesini sağlayacaklar. Sonra ilgililerin karşısına çıkıp, ordudaki ıslahat için gereken önlemlerin alınmasını isteyeceklerdi.

Uçaksavar Okulundaki odada gecenin ilerlemiş saatlerinde va-

(87) Orhan Erkanlı, “Anılar, Sorunlar, Sorumlular”, 1973.

rılan karar aslında bu kadar basit değildi. İki yüzbaşının kafalarında ızdırıp ve ihtiraslarından doğan; okudukları kitaplardan, gördükleri gerçeklerden ilham alan çeşitli düşünceler, tasarılar, idealler vardı. Fakat içlerindeki en büyük eziklik, mensup oldukları Türk ordusunun zedelenmiş onuru, subayların giderek kötüleşen sosyal ve ekonomik durumlarının düzeltilmesi için çalışmak gerekiyordu.

İşte Yüzbaşı Dünder Seyhan ile Yüzbaşı Orhan Kabibay o gece Uçaksavar Okulundaki Odalarında aldıkları kararı derhal uygulamaya başlıyorlar. Kendileri gibi düşünenlere açılıyorlar: Kurmay Yarbay Turan Orkan, Kurmay Yarbay Süreyya Yüksel, Kurmay Yarbay Nejat Kumuşoğlu, Binbaşı Galip Yiğitgüden, Binbaşı Necati Ünsalan...

Uçaksavar Okulundaki sohbetler o günden sonra amaçsız dertleşmeler halinden çıkıyor, bir amaç için yapılan toplantılar halini alıyor.(88)

Ertesi yıl Dünder Seyhan Yıldız Harp Akademilerinde kurmay eğitimine başladığında, Tuzla'daki hayallerini gerçekleştireceği ortamı bulacaktır.

Toplantıda Yalnız Albaylar ve Sivil Üyeler Konuştu Generallerden Ses Çıkmadı

Gizli örgütçülerle içiçe olan E.Korgeneral Fahri Belen, bu dönemle ilgili olarak yaptığı uyarıda şunları söyler:

"1955 yılından sonra ordu iktidardan hiç memnun değildi. Bunda açıkladıklarımızdan başka nedenler de vardı. Fakat bütün bunları bir iki sohbete sığdırmak çok güçtür. Ben o zaman Milli Savunma Komisyonu Başkanı olarak vicdani görevimi yapmak istedim. Hükümeti uyarmak görevini yerine getirecektim. İç tüzüğe göre komisyonlar, Meclis Başkanlığından gönderilen işlerle meşgul olurlar, komisyona havale edilen iş hakkında ilgili Bakan veya temsilcisi katılırdı. Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes daima konu ile ilgili daireden bir general veya subay gönderirdi. Yalnız Cumhurbaşkanı'nın arzusu ile Lübnan'a bir topçu bataryası hediye edilmesine ilişkin kanunun görüşülmesinde bulundu.

Başbakan ve Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'i, Milli

(88) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.27, 28.

Savunma Komisyonu ile karşı karşıya getirmek için Orduvinde bir ziyafet vermeyi, yemekten sonra da salonda görüşmeyi tasarladım. Başbakan ve Bakan daveti kabul ettiler. Fakat sofraya oturulacağı sırada Menderes, önemli bir işi çıktığını bildirerek özür diletti. Yemekten sonra yukarıdaki özel salona çıkıldı. Kahveler içildikten sonra garsonlara içeri girmemelerini söyleyerek asıl amacı açıklarken Savunma Bakanının Komisyonla hiç temasta bulunmamasından da şikayet ettim.

Bu toplantıda her şey konuşuldu. Bunların üzerinde durmayacağım. Yalnız Kastamonu Milletvekili Muzafer Beyin konuşmasından aşağıdaki özeti vermekle yetineceğim: 'Ben orduda yedek teğmenken, yüzbaşidan yukarısı ile özel konuşmak fırsatını bulmadım. Bu alışkanlığın etkisi ile de hâlâ küçük rütbeli subaylarla görüşmekteyim. Bunlardan hiçbirinin hükümetten memnun olmadığını kesin olarak söyleyebilirim.'

Her yönden ordunun tedirgin olduğunu belirten bu toplantıda yalnız albaylar ve sivil üyeler konuştukları halde, generaller ses çıkarmadılar. 27 Mayıs İhtilali sonrasında bunlardan Yassıada'ya gidenler de olacaktı...

Toplantıdaki görüşmelerin ne etki bıraktığını bilmiyorum. Fakat gün geçtikçe yanlış adımlar atılmaktaydı. Yüksek makamlara sadık komutanlar getirildi. Rütbe ihsanı başladı. Abdülhamid devrinde olduğu gibi sadık bendelere dayanma yolu tutuldu. İçinde tek general bulunan bir subay topluluğu iktidarı yıkacaktı.

Önce de belirttiğim gibi, takati dışında kuvvet besleyen bir hükümet, orduyu memnun edemez. Buna siyasal ve sosyal hatalar da eklenirse, uyanık bir orduda huzursuzluk başlar."(89)

Özellikle genç subaylar, DP iktidarının ilk evresinden itibaren hızla hoşnutsuzlaştılar. Bu durum gittikçe derinleşecek, yaygınlaşacak ve 27 Mayıs hareketinin nedenlerini üretecekti. Subayların muhalefet ve dolayısıyla eylem nedenlerinin, esas olarak 50'lerden iktidar ilişkileri ve/yani devlet mekanizması içindeki baskın konumlarını yitirmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Kırsal egemen sınıfların ve ticaret burjuvazisinin iktidarının doğrudanlaşmasına bağlı olarak, asker-sivil bürokrasinin, bütünsel iktisadi yeniden üretim sürecindeki düzenleyici işlevi gereksizleşmeye başlamıştır.

(89) Fahri Belen, "Ordu ve Politika", Bakış Matbaası, 1971, s.36.

“Seçkin” ve “öncü” rolünü yitirmeye başlayan bürokrasinin en hassas kesimi, kuşkusuz askerlerdir. 1950’ler boyunca, askerliğin/subaylığın geleneksel “halaskâr” (kurtarıcı) misyonundan soyunup normal bir meslek haline gelmesi süreci yürürlüktedir. Üstelik bu süreçte, subaylık ayrıcalıklı bir meslek konumunu da yitirmektedir. Bu dönemde subayların gelir durumları hep kötüye gitmiştir. “Türkiye’de cahil olmadığı halde fakir olan, yalnızca ordu ve üniversite mensuplarıdır.”(90)

1951’de yüksek rütbeli subayların emirleri kullanması uygulanmasına son verilmesine ilişkin olarak yapılan üst düzey görüşmelerde, DP’li Milli Savunma Bakanı Hulusi Köymen’in savunduğu tasarıya nafil karşı çıkan Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Kurtcebe Noyan’ın söyledikleri; subayların “herhangi bir meslek erbabı”na dönüşme ihtimali karşısında duydukları dehşeti göstermesi bakımından ilginçtir: *“Subay memur değildir. Bu varlığı büroya oturmuş, muayyen saatler zarfında iş gören bir insan olarak kabul edemeyiz. O bu mukaddes vatanın müdafaası bakımından öyle ulvi vazifeler kabul etmiştir ki, kırk canı kırk dakikada verecek kadar kendisinde fedakarlık mevcuttur. Binaenaleyh subayı memur telakki ederek herhangi bir müessese ile yanyana getirip münasebet aramak bizim aleyhimize giden menfi bir yoldur.”*(91)

(90) Bir Fransız albayın 1966’da Türkiye ile ilgili olarak sunduğu rapordan. “Amerikalı-Fransız-Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali”, Cem Yay., İstanbul, 1967.

(91) Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, s.1970 vd.

DP'liler, TSK'ya Ekonomik Büyümeyi Sağlayacak Bir Kurum Olarak Değil Bütçeye Yük Getiren NATO ve ABD Hibeleriyle Finanse Edilmesi Gereken Bir Kurum Olarak Görüyorlardı

Çok partili sistemde ordu, daha önce sahip olduğu siyasi ve toplumsal prestiji DP döneminde yitirmeye başlamıştı. Menderes'in programları, Cumhurbaşkanı Bayar'ın konuşmaları ve askeri bütçeler dikkate alındığında, ordu ihmal edilmekten çok uzak gibi görünüyordu. DP, istikrarı korumayla ilgilenen bir hükümetten çok, ülkeyi kalkındırmaya kararlı bir hükümet tablosu çiziyordu. Ancak gerçek böyle değildi. Öncelikler listesinde askeri kurum giderek aşağı sıralara düşmüştü. Açıkçası DP'liler, orduyu ekonomik büyümeyi sağlayacak bir kurum olarak değil, önemli ölçüde NATO tarafından ve Amerikan hibeleriyle finanse edilmesi gereken bir kurum olarak görüyorlardı. E.General K.Esengin bu tesbiti ardından DP'nin yabancılara taviz, emir, komuta, rütbe ve kıdem gözetmek-sizin denetim hakkı vermeleri onlara bir üstünlük verirken, Türk subaylarının onurunu zedeliyor, DP'ye de tepki duyuyorlardı.(92)

DP içten içe askeri bütçenin, dengeleri bozup enflasyonu artırarak ekonomiye zarar verdiğinden şikayetçiydi. NATO'nun doğu cephesini koruyan ordu harcamalarının çoğunu müttefiklerin karşılamasını istediler. Ordu demokratik, yarışmacı bir politik yaşamda kıt kaynaklar için yarışan sıradan bir baskı grubuydu.

Ancak DP'liler ordunun sabırlı olmasını ve ekonominin gelişmesini beklemesini istiyorlardı. Pasta büyüdü mü herkese, özellikle de ortluğa -Menderes'in özel bir sempatisinin olduğu söylenir- yetecek kadar pasta olacaktı. Diğer sektörler öncelikliydi. Sonra ülkenin yollara, elektriğe, suya, sanayiye ve refaha ihtiyacı vardı.

DP, böyle bir programı sadece sözünü etmekten öte uygulamış olsaydı, alt rütbeli subayların yararlanmak için kendi sıralarını sabırla bekleyeceklerinden en ufak bir kuşku yoktu. Fakat bütün iyi niyetlere karşın, genç subayların da mensubu bulunduğu alt ve orta sınıf ile zenginler arasındaki uçurumun daha da genişlemesinden başka hiçbir şey görmediler.

DP'liler, toplumda manevi değerlerinden maddi değerlere

(92) Kenan Esengin, "27 Mayıs ve Ordudaki Kısımlar", İstanbul, 1978, s.10.

doğru bir değişimi başlatmıştı. Bu değişimde askerler, bir zamanlar fiilen üstün oldukları toplumsal yapıda kendilerini aşağıda buldular. Hükümet, ücretleri artan hayat pahalılığına denk artırmadı ve bunun sonucu olarak 1954'te genç bir subay kıt maaşıyla evlenemez ve ortalama bir yaşam standardı sürdüremez duruma geldi.(93)

Ne var ki, silahlı kuvvetlerdeki hoşnutsuzluk ancak partiler arası mücadele bağlamında siyasi bir yönelim kazandı. Politikacılar arasında süren siyasi çatışmalardan silahlı kuvvetlerin etkilenmesi ve kendi sıkıntılarını muhalefet partilerine eklemlemeye başlamaları doğaldı. Bu nedenle, ordudaki huzursuzluk ile CHP'nin faaliyetleri arasında dolaylı, güçlü bir ilişki oluşacaktır.(94)

Yüzbaşı biraz durakladı ve:

“1952’de Harp Okulu Silahhanesi’nde Mendil Üzerine Kanla Yapılan Bir Harita ve Yeminle Gizli Bir İhtilal Komitesi Kurmuştuk.”

27 Mayıs İhtilali’nden sonrası Albay Türkeş, Başbakanlık Müsteşarı’dır. Kore’den dönen Talat Aydemir ile akşam saatlerinde Başbakanlıkta konuşmaktadırlar. O sırada bir yüzbaşı içeriye girer; Türkeş ona Talat Aydemir’i eski Komite arkadaşı olarak tanıtır. Sonrasını T.Aydemir(95) anlatıyor:

“Yüzbaşı biraz durakladı. Gülerek, gizli Komite’nin eskiliğinin ne olduğunu sordu. Ben de samimi karşıladığım için kısaca tarihçesini anlattım. Türkeş hiç ses çıkarmadan dinliyordu. Fakat Özdağ, bu anlattıklarımın hiç memnun olmadı, yüzü değişti. Komite’nin kuruluş tarihi 1956’dır, dediğim zaman ‘bizler daha evvel komite kurmuştuk’ dedi. Ben de olabilir cevabını verdim ve merakla: ‘Hangi tarihte yüzbaşım.’ dedim. Bana cevap olarak ‘1952

(93) 1952-53’te babam yüzbaşiydi. Maaşı 250 liraydı. Ay ortasında para biterdi. Annem babama: “-Nurettin, 10-15 lira borç bul.” dediğini çok iştihimtim. E.Y.

(94) F.Ahmad, a.g.e., s.186.

(95) 1954 yılında Harp Akademisini bitiren T.Aydemir, başarılı bir kurmay subay olarak ordunun çeşitli kademelerinde ve 1957 Fransa Shape karargahında ve 1959-1960’ta Kore’de görev yaptı (27 Mayıs 1960 darbesinde bu görevdeydi). 12 Eylül 1960’ta Harp Okulu komutanı oldu. 22 Şubat ve 21 Mayıs 1963 İhtilal girişimlerini yönetti. Her iki başarısız darbe ardından yargılandı ve 5 Temmuz 1963 yılında idam edildi.

senesinde' dedi ve anlatmaya başladı. Ben kendisine 'O zaman rütben neydi?' dedim. 'Harp Okulunda öğrenciydim.' cevabını verdi. Hatta Harp Okulu Silahhanesi'nde kanlarını akıtarak mendilleri üzerine harita yaptıklarını ve bugün Millet Meclisinde ettikleri yeminin aynısını o zaman arkadaşları ile birlikte yaptıklarını gurur duyarak anlattı. İkinci sorumu sordum: '1952 yılı Türkiye'de demokrasinin altın devridir. O senelerde siz ihtilale sürükleyen ne sebepler vardı?' dedim ve sözlerime devam ederek, Komitenin tarihini geriye götüreceğim diye çok tehlikeli bir yola saptığını bundan çeşitli anlamların çıkabileceğini belirttikten sonra, bir daha bu konuyu hiçbir yerde açmamasını kendisine gayet samimi olarak tembih ettim. Her halde bu konuşmalardan hiç memnun olmamıştı. Türkeş sesini çıkarmadan ikimizi dinledi ve hiç fikir yürütmedi. Özdağ (Bu kişi Muzaffer Özdağ'dır. E.Y.) fazla oturmadı, yanımdan ayrıldı. Türkeş arkasından 'Çok akıllı bir insandır.' diyerek düşüncelerini açıkladı."(96)

Harp Okulu Silahhanesi dışına taşamadığı anlaşılan ve ilklerden sayılabilecek bu çekirdek ihtilal komitesi ardından 27 Mayıs 1960'a kadar çok sayıda birbirlerinden haberli veya habersiz gizli ihtilal komitelerinin kurulduğu ortaya çıkıyor. (Kuranlar komite di-yordu. T.Aydemir ve o kuşak genç subayların hepsindeki ortak ve öncü görüşün öncelikle ordu içindeki reformların yapılmasına yönelik olduğu görülüyor. E.Y.) Aşağıda, bu gizli komitelerin baş aktörlerinin kendi ifadeleriyle, bu komiteler hakkında verdiği bilgiler (kronolojik olarak) şöyle:

T. Aydemir'e Göre Gizli İhtilal Komitesi Fikri 1953-54'lerde Başlıyor

Talat Aydemir'in hatıralarından:

"1953-54 ders yılında Harp Akademisinde okurken, artık o senelerdeki baskı izlerinin yavaş yavaş silinmekte olduğunu gördüm. O zaman şuna inandım. Artık bundan sonra yetişecek kurmay subaylara daha çok güvenebilirdim ve onlarla işbirliği yapabildiğimiz takdirde Ordunun kalkınmasını sağlayabilirdik..."

Aydemir önceleri iki denizci kurmay subayla ilişki kurmayı de-

(96) Talat Aydemir, "Talat Aydemir'in Hatıraları", Kitapçılık Tic., 1968. s.70.

nemiş, ancak başarılı olamamış. Bu başarısızlığın nedeni olarak onların denizci olmalarını gösteriyor ve anlatmaya devam ediyor:

“1954-55 senesi Harp Akademileri mezunlarının çoğunluğu Ankara'ya tayin oldular. Bu yeni mezunların Genelkurmay ve Kara Kuvvetleri Komutanlığına atanmaları için Genelkurmayda çok çırpındım ve başardım.”

***“En güvenilir olanlar
yeni yetişen kurmay subaylardı.”***

... Eski sistemde yetişmiş kurmay subaylardan ancak tekamül ve doktrin kursları görmüş olanlar veya kendi kendini bu sisteme intibak ettirmeye çalışmış olan kurmay subaylar Ordu da başarı gösterebiliyorlardı. Bunların sayıları o senelerde çok azdı. Çoğunluğu zaten çeşitli okullarda öğretmenlik yapıyorlardı. İşte bu düşüncelerin etkisinde olarak yeni yetişen kurmay subayları çekemiyorlardı. Hele kendi statülerini uzun süre korumak amacıyla Akademi sistemini baltalayarak mevcudun az olması için beş sene süreyle bu orduya kurmay subay mezun ettirmemişlerdi.

Fakat şahsi menfaatlerin bu orduyu ne kadar olumsuz etkilediğini bilemiyorlar, ileriye görmüyorlardı. İşte sebeplerini açıkladığım gibi, yeni yetişen kurmay subaylara daha çok güveniyor, fikirlerime uygun arkadaşlar bulacağımıza kani oluyordum.

Yönümü şimdi de bu yana yönelttim ve eskiden tanıdığım arkadaşlarla buluştukça fikirlerimi açmaya başladım. İlk olarak beni bu vadiye anlayan ve bana yavaşan kurmay binbaşı olan Sezai Okan oldu. Onu sırasıyla kurmay Binbaşı Osman Köksal ve Kurmay Yüzbaşı Adnan Çelikoğlu izleyerek aramıza katıldılar. Yıl 1956.

Bir gün artık bu arkadaşlarla tam fikir birliğine varacağımıza kanaat getirdiğim için bir toplantı yapılmasını teklif ettim. Eylül 1956. Sezai Okan'ın Yenişehir'deki evinde toplanılması için karar aldık. Bir Cumartesi günü öğleden sonra, ben, Sezai Okan, Osman Köksal randevumuza sadık kalarak geldik...

Fakat Adnan Çelikoğlu işi olduğundan gelememişti. Fakat alınacak karar için Sezai Okan'a vekalet vermişti. Sezailer'in evinde üçümüz uzun boylu konuştuk. Ben o zaman ilerisi için tasarlanan bütün planlarımı hiçbir surette açmadım. Yalnız orduda yapılacak çalışmalar hakkında konuştum.”

"Garnizonlarda hükümete karşı çok yaygın bir tepki vardı."

"1954 yılında Uçaksavar Okulunun garnizonunda sucuklu yumurtalı yemekten sonra..."

Binbaşı Kadri Kaplan

Sonradan MBK üyesi olan Kadri Kaplan bir söyleşide:(97)

Cüneyt Akalın: *"- Komite'nin oluşumu ve örgütlenme çalışmaları hakkında çok şey yazıldı, çizildi. Hangisi doğru bu yorumların? Ya da hangisi doğruya yakın?"*

K.Kaplan: Demokrat Partinin ilk yıllarında pek çok subayın DP'ye ciddi bir kredi açtığını vurgulamak lazım öncelikle. Bunları hep yaşadık, genç kuşaklara da aktarmak lazım. Tek parti yönetiminin keyfi tutumları halkı bezdirmişti, çok partili hayata geçtikten sonra DP'nin geçmişteki hataları gidermesini ve rejimi sağlamlaştırmasını bekliyorduk; ama öyle olmadı. Birkaç yıl içinde hava değişti. DP'nin azınlığı tepki yarattı. Atatürk'ün çizgisinden taviz verildiği görüşleri hızla yaygınlaştı. Subaylar arasında kısa sürede başlayan muhalefet 1954'ten sonra iyice arttı.

27 Mayıs Milli Birlik Komitesi'nin şu tarihte kurulduğuna, kuruluş çalışmalarının şu günde başladığına dair bir tarih verilemez. Komite çalışmalarının 1954'ten sonra arttığı söylenebilir. Çeşitli oluşumlar oldu. Bunların kimi bayrak, kimi kitap kimi silah üzerine, öyle bir yemin durumuyla karşılaşmadım. Arkadaşlara namus ve şeref sözü ile bağlı olmayı yeterli gördüm.

- Nasıl oldu da yakalanmadı bu subaylar bu kadar yıl boyunca?

Kadri Kaplan: Çeşitli hazırlıklar vardı tabii. Çeşitli oluşumlar yaygın bir biçimde vardı. Yaygın bir örgütlenme vardı. Çünkü garnizonlarda çok yaygın bir muhalefet vardı. Bunu iyi anlamak lazım. Yani ihtilalciler iki üç kişi köşede komplo kuruyor değillerdi. Tersine, garnizonlarda hükümete karşı çok yaygın bir tepki vardı. Her akşam bütün subaylar aramızda tartışıp duruyorduk; açıkta garnizonda, mesaiden sonra mahfelde. Herkes kafa yorarak bir çare.

(97) Kadri Kaplan 27 Mayıs Hareketi'ne kurmay binbaşı olarak katıldı. Çeşitli görevlerde bulundu. Tabii senatörleri temsilen Senato başkan vekilliği ve Halkevleri genel başkanlığı yaptı. Konuşma, Cüneyt Akalın'ın Kadri Kaplan'la 6.2.1998'de, sonuncusu 5.5.1998'de olmak üzere Ankara'daki evinde yapılan üç görüşmeden alınma. Kaynak: Cüneyt Akalın, "Askerler ve Dış Güçler-Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı", Cumhuriyet Kitapları, 2000, s.155.

bulmaya çalışıyordu.

- Komite'nin kuruluşu hakkında belli bir tarih verilebilir mi?

Kadri Kaplan: Komitenin başlangıcını 1954 yılında Uçaksavar Okulunun garnizonunda sucuklu yumurtalı yemekten sonra yapılan tartışma ile başlatmak doğru değil. Her iki arkadaşımızı, (D.Seyhan ve O.Kabibay kastediliyor) ki her ikisi de çok yakın dostlarımdır, olayın heyecan öncülleri olarak görmek ve çeşitli oluşumların derlenip toparlanmasındaki sürekli çabalarını takdirle değerlendirmek yerinde oldu.

- Komite nasıl oluştu? Kimler hangi ölçütlere göre Komite'ye alındı?

K.Kaplan: Komite'ye almada çeşitli etkenler rol oynadı. Bazı esaslar tespit edildi. Ordu'nun bütünlüğünü temsil açısından, Deniz Kuvvetlerinden ve Jandarmadan birer, Hava Kuvvetlerinden de üç kişinin Komite'ye alınması, ağırlığın karacılardan olması esası kabul edilmişti. Harp Okulu komutanı vb. gibi kişilerin, bazı generallerin bulunması da kabul edildi. Sonra bir alt komite kuruldu. Bu alt komite MBK'yı oluşturdu. İhtilal çalışmaları içinde görev alan başka pek çok arkadaş oldu tabii. Örneğin Milli Savunma bakanının emir subaylığını yapan Kurmay Albay Adnan Çelikoğlu'nun ihtilale büyük hizmetleri geçmiştir. Bilir misiniz ki 27 Mayıs günü bazı subaylar Çelikoğlu'nu Milli Savunma bakanının emir subayı diye gözüaltına almaya kalktılar da Harp Okulu'na yollanmasına son anda engel olabildik. Bir başka isimsiz kahraman da Ankara Garnizon Komutanı Muammer Ülgen Paşaydı. İnzibat Kuvvetlerini 26 Mayıs gecesi emrimize verdi. Vermeseydi de hazırlıklarımız vardı, başka yerlerden birlikler kaydıracaktık ama Muammer Paşanın tutumu işi kolaylaştırdı.

- Komite neden 38 kişiden oluştu, isimlendirme nasıl oldu?

K.Kaplan: Yukarıda söylediğim gibi çeşitli oluşumlar vardı. Tabii bugün rahat konuşuyoruz ama o günlerde öyle değildi. Her olasılığa karşı gizlilik tedbirleri uygulanıyordu. Çeşitli oluşumlar, çeşitli araçlar sayesinde aralarında ilişkiler kuruyorlardı. Örneğin Alpaslan Türkeş'in Harp Akademisinden öğrencileri olan Numan Esin, Muzzaffer Özdağ, Türkeş'le birlikteydiler. Orhan Erkanlı'nın İstanbul'dan birlik arkadaşlığı düzeyinde bir gruptan söz ediliyordu. Ankara'da, Ekrem Acuner'in çevresi vardı. Erkan Şubesi gibi bir kilit mevkide Suphi Karaman vardı. Öte yandan Havacılar var-

dı: Şunu da dikkate almak gerek: Komite'nin belkemiğini oluşturan ihtilalciler var, kaç yılını bu işe vermiş kişiler var. Ama bir de ihtilalin sabahı büyük yararlıkları olmuş arkadaşlar var. Örneğin Fazıl Akkoyunlu. Komite bütün bunları gözardı etmeyen bir grup oluşturmaya çalıştı."

1956'da Ordu İçinde Kurulmuş Pek Çok Örgütten Biri "Atatürkçüler Cemiyeti"

Binbaşı Orhan Erkanlı(98) anılarında:

"Milli Birlik Komitesi adıyla iktidarı ele alan teşkilatın başlangıcı, 1955-1956 senelerine kadar gider. Bu yıllarda Yıldız Harp Akademilerinde talebe olan, yüzbaşı-yarbay rütbesindeki bazı subayların birleşmesiyle bir Gizli Cemiyet kuruldu. O tarihte ben de yüzbaşı rütbesiyle Kara Harp Akademisinde talebe bulunuyordum:

Bizim örgütlenmeye başlama tarihimizde, DP iktidarının zirveden aşağı doğru kaymaya başlayış tarihlerinin aynı yıllara rastladığına dikkati çekmek isterim. 1956 yılı içinde Türk Ordusunda daha bir süre gizli kuruluş olduğundan hiç şüphe yoktur. Memleket buhrana girdiği zaman orduda birbirinden habersiz örgütler kurulur, bunların bir kısmı tesadüflerle birleşir, aksiyona geçer, bir kısmı kaybolur gider. Nitekim biz de bir süre sonra, ikinci bir gizli örgütle irtibat kurduk ve birleştik.

Örgütün ilk ismi 'Atatürkçüler Cemiyeti'ydi. Yıllarca gizli bir ihtilal örgütü olarak toplantılar, çalışmalar, birleşmeler, dağılmalar birbirini kovaladı. Örgüte yeni katılanlar, daha yolun başında: *'Ben bu işi yapamayacağım, sizden ayrılıyorum'* diyerek gidenler oldu. *Bizim örgütten ayrılmak her zaman mümkündü, kimseyi zorlamıyorduk.*"(99)

(98) Orhan Erkanlı, 1957 yılında Kara Harp Akademisinden mezun oldu. ABD Kara Harp Akademisini bitirdi. Yıldız Kara Harp Akademisinde öğretmenlik ve kıta hizmeti için tank kurmay binbaşı rütbesindeyken 3. Zırhlı Tugay Tank Tabur Komutanı oldu. 27 Mayıs 1960 ihtilaline fiilen katıldı. Milli Birlik Komitesi Genel Sekreterliği yaptı. 13 Kasım olayı ardından 14'lerle birlikte yurt dışına sürüldü. Meksika, Kanada'da hükümet müşavirliği yaptı. 1964'te Türkiye'ye döndü. 1965 seçimlerinde CHP'den İstanbul milletvekili seçildi. 1968'de bu görevinden istifa etti.

(99) Orhan Erkanlı, "Anılar, Sorunlar, Sorumlular", 1973.

“Bu Komite, bir ihtilal komitesidir.

Bunun sonunda, baş verip, baş almak vardır.”

Binbaşı Faruk Güventürk

1955 yılının Ekim ayında İstanbul Yıldız Harp Akademisi-nin(100) birinci sınıfında buluşan kurmay adayları, ülkenin ve ordunun içinde bulunduğu koşulların etkisiyle doluydular. Önceleri kendi birliklerinde yakın buldukları arkadaşlarıyla yaptıkları konuşmaları burada yeni tanıdıklarının ağzından da duymaktaydılar.

Bir yıl önce Tuzla Uçaksavar Okulunda arkadaşı Orhan Kabibay ile “mücadele” kararı veren Yüzbaşı Dünder Seyhan da 1955’in yılının Ekim ayında Akademinin birinci sınıfına başladığında kendisini böyle bir çevrede bulmuştu.

D.Seyhan, kısa bir süre sonra sınıfta bu konularda en fazla dikkati çeken bir binbaşıya açıldı. Ona tasarılarını, Tuzla’daki arkadaşı O.Kabibay ile aldıkları kararı anlattı. İhtiyatlı davranarak Tuzla’daki gruplarına katılmış olan diğer subayların adlarını vermedi. (Bu Binbaşının adı Faruk Güventürk’tü ve mücadele için bir Komite kurma düşüncesine çoktan sahipti. E.Y.)

İki kurmay adayı böylece kuracakları teşkilatı genişletmek üzere derhal faaliyete geçtiler. Bunun için Akademiden verimli bir yer bulunamazdı. Güventürk, esasen öteden beri bu meseleleri konuştuğu ve şimdi aynı sınıfta okuduğu genç bir yüzbaşıyı, Suphi Gürsoytrak’ı durumdan haberdar etti. Sonra bir diğer yüzbaşıya Orhan Erkanlı’ya açıldılar. Kısa bir süre sonra aynı sınıftan Binbaşı Nuri Hazer ile Yüzbaşı Kemal Güner de gruba katılıyor, bunu birinci sınıfın ikinci kısmında okuyanlar izliyordu. Binbaşı Şükrü İlkin, Yüzbaşı Mükerrrem Erensü ve Dünder Seyhan’ın bir yıl evvel Tuzla’da temas ettiği Binbaşı Necati Ünsalan...

Derken ikinci sınıftakilerle de temas kuruyorlar ve orada aynı fikirleri taşıdığını hissettikleri iki subayı Necmi Bek ile Rıza Akaydın’ı aralarına alıyorlardı.

Bununla da yetinmediler. Akademiye öğretmenlik yapan Albaylarla bağlantı kurdular. O sırada öğretmenlik yapan diğer su-

(100) Sultan II.Abdülhamid’in inşa ettirdiği yapı, günümüzde Yıldız Sarayı Müzesi olarak kullanılıyor.

baylar arasında, 1946-1950 devrinde kurulmuş örgütte bulunan Faruk Ateşdağlı da vardı. Onlar da çok sayıdaki genç kurmay subayın kurduğu yeni Komite'ye katıldılar. Onları Albay Naci Asutay izledi.

Böylece 1956 yılında Yıldız'daki Harp Akademisinde Komite'nin temelleri atılmış bulunuyordu.(101)

Komite'nin yaptığı toplantılardan birinde, Necati Ünsalan'ın Üsküdar'daki evinde, başkan Binbaşı Faruk Güventürk Komite'nin amacını kısaca şöyle belirlemiştir: *"- Bu Komite, bir ihtilal komitesidir. Bunun sonunda, baş verip, baş almak vardır."*

Böylece bir İhtilal Komitesi artık kurulmuş bulunuyordu. Ama bu sırada Akademiye, Talat Aydemir'in başkanlığında da bir Komite daha kurulmuştu. Ahmet Yıldız'la Dünder Seyhan, kendi Komiteleri'nin kararı ile oraya da giriyorlar. Sonuçta o Komite de, Faruk Güventürk Komitesine katılıyor ve ilk toplantıda Güventürk - Talat Aydemir'in kendine verdiği oy dışında, bütün oylarla Başkanlığa getiriliyor. Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı da, fahri başkan oluyor. Dünder Seyhan genel sekreterliğe seçilmiş, Faruk Güventürk, Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay faal yönetim kurulunu teşkil etmişlerdi. Bu sırada Ankara'da Kurmay Binbaşı Sadi Koçuş'ın oluşturduğu diğer bir komitenin varlığı da öğrenilmiş, temaslara geçilmişti.

Yine 1955 yazında, o zaman Ankara'da olan Sadi Koçuş'ın ismi de dikkati çeker. Öyle görünüyor ki Sadi Koçuş, daha sonra Kara Kuvvetleri Komutanlığına getirilen Cemal Gürsel'in, ordu içinde bir hareketin koruyucusu olarak kazanılmasında etkili olmuştur.

Sadi Koçuş'ın etrafında ilk çevrelenenler arasında, o zaman Kara Kuvvetleri Harekât Şubesinde Binbaşı Suphi Karaman dikkati çekecektir. Ayrıca (daha sonra general ve milletvekili) Kenan Esengin (o zaman genel karargâhta albay), galiba Baha Vefa Karatay (o zaman Polatlı Atış Okulunda tabiye başöğretmeni, büyükelçi) bu arada sayılabilir. Ama başka gruplar da var. Bunların en önemlisi ve ihtilalin uygulanmasında dikkati çeken Osman Köksal ve arkadaşlarıdır. Öyle anlaşıyor ki, Köksal önce 1957 Eylülünde bir grup hareketi içindedir. (O zaman kurmay binbaşydı. Ankara'da Beşinci Zırhlı Tugayda tabur komutanıydı.) Daha sonra Talat Aydemir, Sezai Okan, Adnan Çelikoğlu bu grupla birleşmişlerdi.

(101) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, "İhtilalin İyüzü", 1965, s.30, 31.

(Osman Köksal 27 Mayıs sırasında Çankaya Muhafız Alayı Komutanıydı. Celal Bayar'ın teslim alınması sırasında Çankaya'daki tutum ve davranışları tutarlı olmasaydı, ihtilal kanlı bir asker çatışmasına dönüşebilirdi. İleride bu olayın ayrıntılarını göreceğiz. E.Y.)

Bu genç kurmayların hepsinde, ülke meselelerine kendi formasyon çerçeveleri olan askeri meslek açısının dışında, ulusal şartlarla bakma eğilimi vardı.

Köksal ve arkadaşları da ilk zamanlarda, hep bu durumun tartışması içindeydiler. Ülkenin kötüye gittiği kanaatini onlar da taşıyordu. Menderes'in:

"-Paşalar saltanatını yıkacağım, orduyu, yedek subaylarla da idare ederim..." şeklinde sözler söylediği iddiası ağızdan ağıza yayılmakta, bunlar orduda tepkisel hareketleri körüklemekteydi.

Özetle, Köksal grubu, hele bazı üyelerin zaman zaman İstanbul Harp Akademisine gitmeleri dolayısıyla da yeni bağlantılar oluşur ve Harp Akademisiyle bağlantılı olarak, bir çekirdek oluşuma doğru gidilir.

Orhan Kabibay, Faruk Güventürk, Dündar Seyhan, Refet Aksoylu, Faruk Ateşdağlı, Ekrem Acuner, Orhan Erkanlı bu gelişmeler sırasında Komite'yi güçlendirirler. İstanbul'da Faruk Ateşdağlı, galiba başkan olarak sivrilir. Ankara'da Osman Köksal, yine hareketin düzenleyicisidir. Baha Vefa Karatay, galiba bu grupla da ilgilidir. Ama, Ankara'da Sadi Koçaş-Suphi Karaman grubuyla bir birleşme gerçekleşmez.(102)

1955-1957

Başlarında Talat Aydemir'den Necdet Üruğ'a,

Faruk Güventürk'ten Sadi Koçaş'a Kadar

Çok Sayıdaki Genç Kurmay Subayın Kurduğu Gizli Hücre Örgütleri

27 Mayısın Silahlı Kuvvetlerdeki öncüleri, bu toplumsal ve siyasal gerilimler zemininde ortaya çıkarak, orduyu siyasal iktidarın egemenlik alanından koparmak amacıyla ilk bağımsız örgütlenmeleri gerçekleştirmeye giriştiler. Ekim 1955'te İstanbul'da Harp Akademisinde, genellikle kurmay ya da kurmay adayı subaylar

(102) Şevket Süreyya Aydemir, "Menderes'in Dramı", s.273.

arasında beliren Talat Aydemir, Orhan Kabibay, Dündar Seyhan, Faruk Güventürk, Nuri Hazer, Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı vb'den oluşan ilk çevreyi 1956'da Ankara'da Sezai Okan, Osman Köksal, Talat Aydemir'in başını çektiği ikinci ve Sadı Koçaş, Kenan Esengin vb'lerinin oluşturduğu üçüncü bir çevre izledi. Birbirinden bağımsız ve habersiz olarak kurulan çevreler 1956 boyunca Necdet Üruğ, Ahmet Yıldız gibi sonraları önemli siyasal roller üstlenecek olan genç subayları da aralarına alarak genişlemeyi sürdürdüler. Birbirlerinden habersiz olarak örgütlenen ilk iki çevre, tek tek temaslar yoluyla yeni üyeler ararlarken, Orhan Kabibay, varlığını fark ettikleri Talat Aydemir çevresinin içine sızarak önce onu denetimi altına aldı; ardından da iki çevre zorunlu olarak birleşti ve *Atatürkçüler Cemiyeti* adını aldı.

Darbecilerin örgütlenme amaç ve biçimleri, geleneksel İttihatçı komploculuğunun ilkelerinden herhangi bir ciddi fark göstermiyordu. Gerçi içlerinden herhangi birinin özel olarak İttihatçılığın tarihini incelemiş olup olmadığına ilişkin somut bir belirtiden ya da Marksistler arasında olduğu gibi örgütlenme teorileri konusunda tartışmaların yer aldığından söz edilemez. Ancak, "konspirasyonun evrensel bilgisi"nin kaynağını mantıksal olarak darbeciler arasındaki MİT ve askeri haberalma görevlilerinin oluşturduğu düşünülebilir. Darbecilerin taktik hedefi Silahlı Kuvvetler personelinin birliklere dağılımını düzenleyen "Erkân Dairesi"nin denetimini ele geçirerek etkili vurucu güce sahip birliklerin komutasına yerleşmek ve bu birliklerin subaylarını "hücreler" halinde örgütleyerek, "teşkilat"a kazanmaktı. Örgütlemenin başlangıçta bulanık olan amacı gitgide netleşti. Ancak bu bulanıklık içinde bile başlıca iki eğilim ayırdedilebiliyordu. "İlimliler", orduda bir "ıslahat"la yetinmekten yana oldukları halde, "radikaller", "memleketi ıslah" gibi daha büyük ölçekli bir projeyi ileri sürüyorlardı. Her iki tasarım kendi hedeflerine erişebilme bakımından yeterince açık bir plandan yoksun da olsalar, herkesi birleştiren ilke daha çok DP iktidarına karşı olmaktı.(103)

Bu gruptaki genç subayların en aktiflerinden biri olan T.Aydemir, İstanbul Harp Akademilerinde başlattığı ihtilal örgütlenme çalışmalarını daha sonra Ankara'da sürdürdü. T.Aydemir bundan sonraki faaliyetlerini anılarında şöyle anlatır: (Orijinal metni. E.Y.)

(103) Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, s.1970.

“En mahrem tasarı ve planlarımı ona açabiliyordum.”

“Ekim 1956’da Yüksek Kumanda Akademisine başladığım andaki düşüncelerim ve tasarılarım kısaca şuydu: Bu kitle, az da olsa benim çalışmam için müsait bir vasattır. Bütün bu arkadaşlar kurmay subaylık haklarını almışlardı. Eskiden Kara, Deniz, Hava Akademilerinde öğrenci olarak okurken, bürünmüş oldukları zihniyetten kurtulmuşlar, şahsiyetlerini kazanmışlar, artık kendi inisiyatifleriyle hareket edecek bir durumdaydılar...kitle içindeki şahısları teker teker yoklamaya başladım. Daha çok öğle paydosu sonralarında arkadaşlarımla temasları sıklaştırmak suretiyle herkesi fikren tırttım. İlk defa fikren anlaşılabildiğim insan Kurmay Binbaşı Rafet Aksoyoğlu oldu. Bu sahada çok hazırlıklı olduğunu gördüm. Kısa zamanda esas itibariyle anlaşmıştık. Ortaklaşa faaliyete koyulduk. O sınıf içinde, fikirlerimize yatan şu arkadaşlarla sıkı temas sağlamaya başladık: **Muhabere Kurmay Binbaşı Fahrettin Ermutlu, Pi-yade Kurmay Binbaşı Halil Kayalı, İstihkam Kurmay Binbaşı Şeref Olcay, Hava Kurmay Binbaşı Halim Menteş, Hava Yarbay Mustafa Postalcıoğlu, Topçu Kurmay Binbaşı İsmail Akgün.** Daha fazlasını bulamamıştık.

O zaman da orduda böyle bir akım belirmişti. Herkes aşağı yukarı bizim düşündüğümüz esaslar dahilinde birleşmeyi, iş birliği yapmayı arzu ediyordu ve beni eskiden beri tanıyan birçok arkadaşlarımdan teklifler alıyordum. Başlangıçta bu dört arkadaştan hiç birimiz birbirimize haber vermeden diğer bir kuruluşa katılmayacaktık. Onun için sık sık birbirimizi gelişen durumdan haberdar edecektik... Rafet Aksoyoğlu ile anlaşmamız daha ileriye vardı. Bir gün esas gayenin aramızda açıklanması bizi birbirimize daha çok yaklaştırdı. Artık en mahrem tasarı ve planlarımı ona açabiliyordum. İyi anlaşıyorduk, istikbalde daha emin adımlarla ilerleyeceğimize inanıyordum. Yüksek Komuta Akademisi bitmek üzereydi. Arkadaşlarımız dağılmadan bir toplantı yapıp bazı kararlar almamız gerekiyordu. Bunun için yukarıda isimlerini yazdığım arkadaşları Kurmay Binbaşı Ermutlu’nun evinde toplanmaya davet ettim.

Şubat 1957’de bir Cumartesi günü öğleden sonra bütün arkadaşlar toplantıya geldiler. Ben toplantıyı aşağıdaki konuşmamla açtım: *‘Arkadaşlar... Buraya toplanmamızın amacını hepimiz biliyoruz. Biz kurmay subaylar, ordunun bugünkü durumundan daha*

iyi vaziyete girmesi için fikren anlaştığımız esaslar dahilinde kalınmasına çalışacağız. Artık neme lazımcılığı bir tarafa bırakıp nihayet yetişkin ve münevver kimseler gibi düşünmek zamanı gelmiştir... Elimizde gerçekleştirmeye inandığımız bir plan vardır. Onu el birliği ile meydana çıkarmak işte bizlere düşüyor. Onun için hepimiz var kuvvetimizle çalışmalıyız, hepimize başarılar dilerim.'

İkinci toplantıyı yine Ermutlu'nun evinde yaptık. O toplantıda şu arkadaşlar vardı: **Fahrettin Ermutlu, Rafet Aksoyoğlu, Halil Kayılı, Halim Menteş ve ben.** Diğerlerinin bu işte çekingen kaldıkları anlaşıldı. Biz de bu hususta kendileri ile hiçbir surette temas sağlamadık. Daha başka arkadaşlar bulmak için faaliyetlerimizi artırdık. Çünkü İstanbul'da kalmamız, ancak izinli bulduğumuz bir ayla sınırlıydı. Ben o zaman Kara Harp Akademisinde hocalık yapan Kurmay Binbaşı **Rauf Gökçe** ile teması sıklaştırdım... sınıf arkadaşım olan Topçu Binbaşısı Dündar Seyhan'ı birkaç temastan sonra tamamiyle bu fikirlerle yoğrulmuş olarak hazır buldum. Mart 1957'de **Sezal Okan, Adnan Çelikoğlu** yüksek komuta kademesinde okumaya geldiler. Onlara hiç vakit geçirmeden teşkilatın genişletilmesinin zamanının geldiğini bildirdim. Arkadaşlarımızla henüz kuvvetli olarak kaynaşmamıştık. Her ihtimale karşı takip de edilebilirdik. Belki yanılıp da ihanet eden de çıkabilirdi; onun için ihtiyatlı hareket ediyorduk. Herhangi bir tehlike halinde verilecek ifadeler herkes tarafından nihai hedef çizilip kararlaştırılmadığı için bizi şimdilik büyük tehlikelere sürükleyecek durum yoktu. Rafetle ikimiz şu kararı verdik: **'İhtilale karar verildi.'**

Orhan Kabibay'ın Tabancası Üzerine El Basıldı

"Bir manga asker karşısında kurşuna dizilmeye hazır mısınız?"

Artık esas amacımızın açıklanması zamanı gelmişti. Ben ve o iyi tanıdığımız bu arkadaşlara teker teker randevu verdik ve görüşmek suretiyle amacı açıkladık ve şu şartı belirttik: *"Bunun nihayetinde muvaffak olmamakta vardır veya akamete maruz da kalınabilir. O zaman ceza büyüktür. Bir manga askerin karşısında kurşuna dizilmeye razı mısınız?"* diye gayeyi açıkladığımız arkadaşlara soruyor ve karar vermek için en geç yirmidört saat mühlet veriyorduk. **Ben, Sezal, Adnan, Fahrettin, Rauf Gökçe ve Dündar Sey-**

han ile görüşüp muvafakatlerini aldım. Rafet de, Halil Kayalı ve Ahmet Yıldız'dan muvafakat almıştı. Hemen hemen bütün arkadaşlarımız hiç çekinmeden derhal razı oldular... bir toplantı yapılması kararlaştırıldı. **Rafet Aksoyoğlu**'nun evinde Üsküdar'da eski Mahmut Şevket Paşanın Konağı'nda, Mart 1957'de bir cumartesi günü öğleden sonra **Adnan Çelikoğlu, Osman Köksal** hariç (Yalnız Osman Ankara'daydı.) toplandık.

Toplantıyı ben açtım. Kısa bir konuşmadan sonra hemen esasa geçildi. Amaç açıklandı. Çalışmalarımızın sonucu, bu memleketi bu gidişatından kurtarmak için ne lazımsa yapmak ve icap ettiği takdirde hükümet darbesi yaparak idareyi ele almak kararlaştırıldı.

Planlamaya geçilmeden evvel ilk önce aramızda dört kişiden ibaret bir idare kurulunun seçilmesi ve yemin edilmesi gerekiyordu. Gizli reyle seçim yapıldı. O vakit için ben Başkan, Ahmet Yıldız Genel Sekreter, Sezai Okan ve Rafet Aksoyoğlu üye olarak seçildik. Dündar Seyhan'ın hemen orada hazırladığı (Halbuki daha evvelden esaslı hazır olan) yemin örneğini Orhan Kabıbay'ın getirdiği tabancanın üzerine elimizi teker teker koymak suretiyle tamamladık. Büyük heyecan içinde olduğumuz gözlerimizden okunuyordu. İlk defa Komite resmen kurulmuştu. Çünkü hayal gibi görünen düşüncelerimizin temeli işte o gün orada atılmıştı. Bundan sonra işin planlamasına geçilecekti."

(O akşam 10 maddelik bir plan hazırlanmıştı. 1'inci maddeye göre Komite genişletilecekti. E.Y.)

Gizli Komite'nin Yeni Üye Değerlendirmesindeki Parola:

"Selam var - Üçüncü Kademe"

"Çok Selam var - İkinci Kademe"

"Gözlerinden öper - Birinci Kademe"

Nisan 1957 tarihli plan.

(8 maddelik kararın 5'inci maddesi a'dan k'ya kadar 10 bölümden oluşuyor. Gün yazılmamış E.Y.) Özetle:

1) Komite'nin genişletilmesi için her arkadaş kendi olduğu yerde güvendiği adayları fikren yoklayacaktı. Komite içinde bütün haberleşme genel sekreter kanalı ile olacak. İdare kurulunun vereceği kararlarla teklif edilen aday hangi kademedeki hücreye gide-

cekse, teklif eden arkadaşa bildirilecek ve o kademenin şefiyle irtibatlandırılacaktı. Birinci kademeye 6 aylık deneme süresinden geçmeyenler örgüte alınmayacaktı. Komite'ye yeni alınacak üyeler için "Selam var - Üçüncü Kademe", "Çok selam var - İkinci Kademe", "Gözlerinden öper - Birinci Kademe" şeklinde değerlendirilmişti.

2) Komite'ye albay rütbesinden fazla rütbede kimse alınmayacak.

3) Komite'ye dahil edileceklerde aranılan vasıflar: (Burada sırsaklama, cesaret, vb gibi birçok tanımlamanın ötesinde en önemlisi, sırası geldiğinde yaşamını feda etmekten çekinmeyecek olanlar denilmektedir. E.Y.)

4) Ordu dahilinde kilit noktaların önem sırasına göre tespiti. (Bu tespitte, Genel Kurmay ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı dahil 6 önemli kara birimi -Md. ve Şubeler- yazılmıştır. Hava ve Deniz Kuvvetlerine' ait herhangi bir birimi bu sıralamada görmedim. Ancak Ağustos 1957'de Hava Kurmay Binbaşı Halim Menteş ve Hava Kurmay Yarbay Mucip Ataklı, Komite'ye katılacaktır. E.Y.)

5) Komite'nin genel prensipleri. (a'dan k'ya kadar 10 bölüm. Burada en dikkat çeken k bölümünde Komite'den ayrılıp ihbar edene, ölüm cezası göze çarpıyor. E.Y.)

6) Ordunun kalkınması için yapılacak etüd.

7) Komite dahilinde yardımlaşma, haberleşme usulleri.

8) Herhangi bir örneği yanılıp da ihanette bulunana karşı ölüm cezası.

T.Aydemir bundan sonra Ankara Orduevi'nde karşılaştığı Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı'dan başka bir Komite'nin varlığını öğrenir. Gerçekte T.Aydemir, Komite'den olan Yarbay Faruk Güventürk, Komite'yi genişletmek ve üye almak amacıyla olmalı Albay F.Ateşdağlı'ya gizli Komite'den söz etmiş ve referans olarak bazı üyelerin isimlerini de vermişti. T.Aydemir'e göre, bu kararları ihlal demekti; ancak olan olmuştu, diğer Komite'yle birleşilmeliydi. Bu amaçla T.Aydemir İstanbul'a gider ve daha sonraki gelişmeleri de şöyle anlatır:

"O günlerde Paris'te NATO Karargahında üç ay süreli olarak görevbaşı kursuna gitmem için emrim çıkmıştı. 28 Nisan 1957'de Paris'e hareket edecektim. Hemen izin alıp İstanbul'a gittim. İlk önce Dündar Seyhan ve Orhan Kabibay'ı buldum; hiçbir şey söy-

lemedim. Yalnız Kadıköyü'nde Hacıbekir Pastahanesi'nde randevulaştık. Kendileri geldiğinde ağızlarını aradım. İlk önce inkâra kalktılsa da sonradan onlar da itiraf ettiler. Derhal anlaştık. Ben kendi arkadaşlarımla temas edip durumu ve kararımızı kendilerine bildirecektim.... Hepsi de itirazsız birleşme fikrini kabul ettiler. Bu durumu Dünder Seyhan'a bildirdim. Kendilerine geride kaç arkadaşları olduğunu sordum. Hemen o anda açıklamadılar. Bunun üzerine şu durum kararlaştırıldı. Her iki Komite'nin idare kurulları ilk toplantıyı yapacaklar, orada Komitelerin programları tetkik edilecek, ona göre karar verilecek. Beşiktaş İskelesinin üzerindeki kahvede toplanıldı. Biraz görüşmeden sonra orası emniyetli bulunmadığı için Üsküdar'a geçildi, iskelenin yanında yüksek bir binanın üst katındaki pastahanede şu arkadaşlar toplanmıştık: **Ben, Rafet Aksoyoğlu, Sezal Okan, Faruk Güventürk, Dünder Seyhan, Orhan Kablbay, Ahmet Yıldız, Halil Kayalı.**

O günkü toplantıda karşı Komite'den program ve planlarını istedim. Çünkü bana daha eski bir Komite olduklarını, herşeylerinin tamam olduğunu bildirmişlerdi. Fakat nedense bize hiçbir esas veremediler. "Çünkü olmadığını zannediyorum." Onlar da yeni kuruluş halindeydiler. Veyahut çalışma sistemleri bir plana dayanmıyordu. Hazırlıkları söyledikleri gibi tam değildi. Bu hususu da bir tarafa bırakarak esas olan birleşme işini yüzde yüz olmasa da hallettik. O zaman kendi Komite üyelerinin isimlerini açıkladılar. Şu isimleri bildirdiler:

Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı, Topçu Pilot Binbaşı Necmi Bek, Binbaşı Mehmet Hazer, Topçu Binbaşı Şükrü, Tank Yüzbaşı Orhan Erkanlı, Topçu Binbaşı Necati Ünsalan, Topçu Pilot Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak.

Bu arkadaşların ekserisini orada bulunan arkadaşlarım ve ben tanıyorduk. Harp Akademisinin ikinci sınıfında okuyorlardı. O günkü anlaşmamızı yerine getirmek üzere ayrıldık.

(Bundan sonra T.Aydemir Paris'e gider ve dönüşte toplantılar ve yeni idare kurulu seçimi yapılır. E.Y.)

Başkanlığa Yarbay Faruk Güventürk, genel sekreterliğe Dünder Seyhan, üyeliklere de benle, Rafet seçildik. Hazırlıkları ilerletmek üzere yeniden başka bir gün idare kurulunun toplanmasına karar vererek dağıldık. İhtiyaç duyulan para ise şöyle halledildi:

Hiçkimse hiçbir surette bir merkeze para göndermeyecek ve

bankaya yatırılmayacaktı. Çünkü, belki anlaşılabilirdi. Herkes Eylül 1957'den itibaren her ay on lirayı kendinde biriktirecek, icabı halinde birikmiş paralar şahıslardan bir anda bir merkezde toplanacaktı; bunun haricinde lüzumu halinde istenilen miktarda para Komite azaları tarafından temin edilecekti."

1957 sonbaharına girerken Harp Akademisinden mezun olan ve Kumanda Akademisindeki kursları bitiren teşkilat üyeleri şu birliklere tayin edilmişlerdi:

Faruk Güventürk: İstanbul'da 66. Tümen Alay Komutan yardımcısı.

Suphi Gürsoytrak: İstanbul'da 3. Kolordu'da.

Dündar Seyhan: Davutpaşa'da Zırhlı Tugayda,

Orhan Erkanlı: Davutpaşa'da Zırhlı Tugayda,

Şükrü İlkın: Lüleburgaz'daki Tümeninde,

Necati Ünsalan: Ankara'da Topçu taburunda,

Sezai Okan: Mamak'ta Zırhlı Tabur Komutanı,

Adnan Çellikoğlu: Kıtaya çıkmış fakat hemen sonra Milli Savunma Bakanı emir subayı olmuştu.

Talat Aydemir: Elazığ'da 10. Tümen Topçu Tabur Komutanı,

Faruk Ateşdağlı: Elazığ'da Topçu Komutanı,

Necmi Bek: Ankara'da kıtada,

Fahrettin Ermutlu: Ankara'da Genel Kurmayda,

Ahmet Yıldız: Ankara'da Genel Kurmayda,

Necdet Uruğ: Sarıkamış'ta,

Rauf Gökçe: İstanbul'da,

Halil Kayılı: İstanbul'da Ömerli mevkiinde kıtada,

İhsan Erkan: Gelibolu'da kıtada,

Rıza Akaydın: Akpınar'da kıtada,

Rafet Aksoyoğlu: 33. Tümen Topçu Tabur Komutanı,

Naci Asutay: Harp Akademisinde öğretmenlik.

Bu şekilde dağılan teşkilat üyeleri yeni birlik ve görevlerinde kendileri ile aynı fikirleri taşıyan bazı subaylar tanıyorlar, onlarla temas kuruyorlar ve bu suretle teşkilata yeni katılmalar oluyordu. Bunlardan biri Alpaslan Türkeş'ti... Türkeş o sıralarda Elazığ'da Topçu Tabur Komutanıydı. Kendisini orada Talat Aydemir ile Faruk Ateşdağlı tanımışlar, çok beğenmişler ve aralarına almışlardı. (Aslında Türkeş'in de o sıralarda kendine bağlı gizli bir grubu bulun-

duğu sonradan anlaşılmaktadır. E.Y.)

Bu sırada Ankara'da Komite'ye yeni katılımlar oluyordu: Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Turan Yavşan ve havacı Halim Menteş... Menteş Komite'ye Hava Kuvvetlerinden subayların da katılmasını sağlıyor, havacı subaylardan oluşan bir hücre kuruyordu. (27 Mayıs öncesinde ve sonrasında bu hücreye dahil pilot subaylar önemli roller oynayacaklardır. E.Y.)

1957 Seçimleri Nedeniyle Müdahale Edilecek Ancak Eldeki Kuvvetler ve İmkanlar Henüz Yetersiz

Sonraki gelişmeleri Talat Aydemir anlatıyor:

"1957 seçimleri yaklaşmak üzereydi; memleketin ahvalini yakından takip ediyordum. Hemen hemen her gece Faruk Ateşdağlı ile aynı evde kaldığımız için geç vakitlere kadar konuşup ilerisi için planlar hazırlıyor, artık zamanın yaklaştığına inanıyorduk. Onun için yakında Ankara'ya gidecektik. Komite'nin diğer üyeleri Ankara'daydı. Toplantı yeri olarak Mamak'taki Zırhlı Tugay Karargahını seçtik.

Toplantının amacı izah edildi. Seçimler dolayısıyla son gelişen durumlar nedeniyle Komite'nin daha aktif hareket ederek hazırlıklarının artırılması ve icap ederse normal bir seçim yapılmayacağına göre müdahale edilerek hükümet darbesinin yapılmasının fayda ve sakıncaları tartışıldı."

Yine aynı günlerde Ankara'nın bir başka yerinde başka subaylar aynı şekilde toplanıyorlar, aynı şeyleri konuşuyorlar, aynı şeyleri kararlaştırıyorlardı.

Bu grubun sohbetlerine Genel Kurmay Başkanlığının Protokol Dairesi sahne olmaktaydı. Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş o sıralarda Bükreş'te askeriateselik görevinden dönmüş, Protokol Müdürlüğüne tayin edilmişti.

1950 öncesinden beri örgütle ilişkisi olan Koçaş daha Bükreş'teyken hesapsız, plansız davranışlarla memleketin iktisadi krize sürüklendiğine dair haberler geldikçe çoşar, genç askeriatesenin karşısına geçerek:

"- Yahu ne bekliyorsunuz, birşeyler yapsanıza... Kim bu gidişe dur diyecek? Nerede Enverler, Niyaziler? Yoksa Türk ordusunda o eski ruh kalmadı mı artık?" diye nutuk çekerti.

Sadi Koçaş, Genelkurmay Başkanlığındaki Protokol Müdürlüğü odasında bu meseleleri dertleşecek bir kafadar bulmuştu. 1946-1950 yıllarında Kurmay Subaylar Teşkilatının Ankara grup üyelerinden Kenan Esengin...

Esengin o zamanlar Halk Partisi iktidarının tutumuna karşı kapıldığı infiali şimdi DP iktidarına karşı duyuyordu. Ama eski teşkilatları çoktan dağılmıştı... Nasıl mücadele edeceklerdi şimdi?

Aynı şekilde... Tekrar yepyeni bir teşkilat kurarak...

İki subay bu karara vardıkları zaman aralarına onlar gibi düşünen bir üçüncüsü katılmıştı: Baha Vefa Karatay...

Üç arkadaş bir gece kuracakları teşkilatı planlamak üzere Sadi Koçaş'ın evinde toplanıyorlar ve karar veriyorlar... Bir defa Kurmay Şubesi ele geçirildi mi, ordudaki bütün kilit noktalara istenen, güvenilen insanların yerleştirilmesi mümkün olacaktır. Ondan sonraki iş bir baş bulmaya kalacaktır.

O sırada Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aknoz'dur. Kendisine yanaşmayı düşünüyorlar. Fakat tereddüt ediyorlar, Aknoz'a böyle birşeyi teklif edecek kadar yakın birini bulamadıklarından vazgeçiyorlar.(104)

Görüldüğü gibi başlangıçta Menderes'i destekleyen genç subaylar, bu defa ona ve yönetim anlayışına karşı tavır almışlar ve kendi aralarında gruplaşmalar oluşturmuşlardı. Birbirlerinden haberli olanlar güç birliği için birleşme çabalarını arayacaklardır; ancak bu istekler çeşitli hizip, güvensizlik ve fikir ayrılıkları nedeniyle kolay olmayacaktır. Örneğin İstanbul'da Üsküdar'da yapılan gizli bir toplantı sırasında Genel Sekreter Dünder Seyhan'ın ihtilalden söz ederken, "*gerekirse kan dökmekten çekinmemeliyiz. Kan dökülecekse dökülür. İcap ederse hem de çok dökülür,*" şeklindeki sözleri, ısrarla ve defalarca vurgulaması karşısında O.Kabibay, biraz daha sakin olmasını söylemişse de genç subaylardan Mükerrrem Erensu ve Kemal Güner, "kan" ve "ihtilal" sözlerinden etkilenerek gruptan ayrılırlar.

Her şeye rağmen 1956 yılından itibaren Talat Aydemir'in de girişimleriyle İstanbul ve Ankara grupları birleşme çabalarını artıracaklardır. Ancak gruplar arasında zaman zaman ihtilaflar çıkacaktır.

(104) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.37, 38.

Gizli Komite'ye İlk Kez İki Generalin Davet Edilmesi **Tümgeneral Cemal Tural ve Tümgeneral Muharrem Kızıloğlu**

Genç kurmay subaylar, bir yandan farklı grupları birleştirme çabası verirken, bir yandan da yeni üyelerle örgütlerini genişletiyorlardı. Ancak düğmeye basmadan önce kendilerine üst rütbeli bir başın gerekli olduğunu fark ettiler ve hemen arayış içine girdiler. T.Aydemir, bu konuyu da şöyle anlatır:

"Ben ve Faruk Bey (Güventürk) hariç Komite üyeleri şu fikirdeydi: Eldeki kuvvetler ve şimdiki imkanlar bu işi yapmaya kafi gelmiyordu. Biraz daha imkan ve kablliyetlerimiz fazlalaşsın ve bu görüşmelerimizdeki hususlar İstanbul'daki Komite arkadaşlarımıza intikal ettirilsin ve herkesin fikri alınarak karara gidilsin, dendi. O akşam işi bu sonuca bağladık. Herkes orada bulunan Komite üyelerine yeni bulduğu ve Komite'ye dahil edilmesini arzu ettiği arkadaşlarının isimlerini bildirdi.

Ben Hava Kurmay Yarbay Mucip Ataklı ile Kurmay Yarbay Ekrem Acuner'i, Ahmet Yıldız ile Kurmay Binbaşı Suphi Karaman Kurmay Binbaşı Remzi Kalaycıoğlu'nu teklif ettiler. Orada bulunan arkadaşlar tarafından hepsi için muaffakat verildi. Bu işi kati safhaya götürmeyi çok arzu ediyorduk. İkimizin tasarladığı plana göre büyük bir kuvvete ihtiyaç yoktu. Bir tank taburu ve Harp Okulu öğrencileri bu iş için yeterliydi. Hemen Harp Okulunun altında 28. Topçu Alayındaki taburda Necati Ünsalan tabur komutan muaviniydi. Her türlü vasita ve cephaneyi hazırlayabilecek durumdaydı... Bu düşüncelerle tekrar arkadaşlarla teker teker görüşüp sonucu Faruk Beye bildirecektim. O da o zaman Genelkurmay Başkanlığında görevli Tümgeneral Cemal Tural ve Tümgeneral Muharrem Kızıloğlu ile görüşüp bu konuda bir fikir yoklaması yapacaktı. Aynı zamanda muhafız alay komutanı Kurmay Albay Bahattin Ertürk ile de temas ederek oradaki havayı kontrol edecekti. Her ikimiz de bu şekilde faaliyete koyulmak üzere ayrıldık.

İstanbul'daki arkadaşların fikirleri bekleniyordu. Ankara'daki arkadaşlar hazırlıklarına buna göre başlayacaklardı. Faruk Güventürk, Ankara'daki görüşmelerinde ümit ettiğini bulamamıştı. Cemal Tural böyle bir şeye güvenemediğini söylemiş, Tümgeneral Muharrem Kızıloğlu ise Güventürk'ü Muhafız Alay Komutanlığı

karargahının bahçesine götürerek orada dört saat ihtilalin nasıl hazırlanacağı, hangi metodlar kullanıldığı takdirde başarıya ulaşılabileceğini izah ettikten sonra: “Benim bu vadede artık enerjim eskisi gibi kalmadı.” diyerek hiçbir ümit vermemişti.

Muhafız Alay Komutanlığından ise hiçbir karşılık görmemişti... İstanbul’da toplantıyı yapmaya karar verdik. Toplantı yeri olarak Rami kışlasını seçtik. Çünkü Yarbay Faruk Güventürk orada Topçu Komutan yardımcısıydı. Sözde Alayda bize bir ziyafet düzenliyordu... Toplantının ilk konusu şuydu:

Osman Köksal’a diğer bir başka Komite’den teklif yapılmış; fakat Osman Köksal teklifi yapanı bizim Komite’den yarbay Faruk Güventürk’e açıklamamıştı. Yalnız bana bildireceğini söylemiş ve benim gelmemi beklemişti. Fakat, Güventürk’ün eline Topçu Komutanı Kurmay Albay Naci Çakın vasıtası ile eski Türkçe bir mektup geçmiş, aşağı yukarı bu Komite’yi kimlerin meydana getirdiğini anlamıştı. Ben Osman ile gündüz buluşup görüşerek durumu öğrenmiştim. O gece toplantıya gelip daha geniş bilgi verecekti. Fakat nedense gelmedi. Sebebini bilmiyorum. Ben, o gece bu yeni Komite’den bana Osman’ın bildirdiği kadarını orada bulunan arkadaşlara açıkladım. Birisi Kurmay Binbaşı Sadı Koçaş, diğeri Kurmay Binbaşı Samed Kuşçu’ydu. Ben bu isimlere itimat etmiyordum; Faruk Ateşdağlı da aynı fikirdeydi.

Aynı amaç ile çalışan Komitelerin anlaşıp birleşmesi faydalı olacaktı. Fakat bu Komite’nin içindekiler CHP ile irtibatlıydılar... Bu şekilde biz de bir Komite’nin daha faaliyetini öğrenmiş olduk.

1957’de CHP ile İrtibata Geçiş ve Darbe Hazırlığı

Parola: “Yabancı memleketlere gitmek için

Ankara’da lisan imtihanı açılıyor, acele yetiş.”

Ancak sonradan önemli olan konuya daha geldik... Biliniyordu ki, artık bu seçimi yüzde yüz CHP kazanacak... Onun için bu parti-nin ileri gelenleri ile temasa geçilme zamanı artık gelmiştir. Onun için iki kişilik heyet seçtik.

Planlama grubuna Kurmay Yarbay Ekrem Acuner, Kurmay Binbaşı Sezai Okan, Kurmay Binbaşı Ahmet Yıldız tayin edildiler.

Kurmay Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak da İstanbul ile Ankara arasında irtibatı sağlayacaktı. Çünkü Suphi Topçu pilotuydu. Sık sık

Ankara-İstanbul yapabiliyordu. Kuryeler verilecek, emirler, talimatlar, vazifeler, radyo yayınları hazırlanacaktı. Ankara'da harekatta tahsis edilecek kuvvetler hazır hale getirilecekti.

Elazığ'a hareket etmeden evvel Faruk Ateşdağlı'yla görüştüm. O Alaya gelmeyecek, Ankara'da istirahat alıp kalacak, bu işleri yakından takip edecekti. Şayet hükümet darbesi yapılacağı güne karar verilirse bana durumu parola ile bildirecek, ben de derhal Kurmay Yüzbaşı Turhan Yavcan'ı Bingöl'den alıp birlikte topçu uçakları ile hareket edip, Kayseri'ye kadar gelecek, oradan da Faruk Albay bizi yine Ankara'dan göndereceği topçu uçakları ile aldıracaktı. Parola şuydu: *"Yabancı memleketlere gitmek için Ankara'da lisan imtihanı açılıyor, acele yetiş."*

Örgüt 1957'de İsmet Paşa ile Bağlantı Kuruyor ve Faruk Güventürk'e:

***"Seçimleri nasıl olsa biz kazanacağız.
Müdahale gereksiz." diyor.***

Bu arada örgüte önemli bir isim olan A.Türkeş teklif edilir. Bu teklifi yapan onunla birlikte Elazığ'da görevli olan T.Aydemir'dir.

"Elazığ'da piyade tabur komutanı bulunan Kurmay Binbaşı Alpaslan Türkeş ile de çok samimi olmuştum. Hiçbir dakikamız ayrı gitmiyordu. Her sahada iyice anlaşıştık. Onun da Komite'ye alınması için Dünder'a yazdım. İstanbul'dan Genel Sekreterlikten cevap bekliyordum. Seçim gününe kadar heyecanla beklememe rağmen hiçbir haber çıkmadı... Albay Faruk Ateşdağlı, Elazığ'a dönmüştü. Ankara'da kaldığı müddetçe faaliyetlerini uzun uzun anlattı. CHP ileri gelenleri ile teması sağlamıştı. Fakat İsmet İnönü ile görüşememişti. Eski Genelkurmay ikinci başkanı Orgeneral Şahap Gürler ile Güventürk iyi görüşürlerdi. O vasıta ile Faik Ahmet Barutçu ile konuşmuş, böyle bir hareketi İsmet İnönü'nün tasvip edip etmeyeceğini söylemiş ve milletin iktidara namzet CHP'nin nasıl karşılayacağını sorduğunda kendisinin tasvip ettiğini, ancak İsmet Paşanın kararı alınmadan kati birşey söyleyemeyeceğini bildirmiş ve birgün sonra Faruk Bey ile buluşarak kendisine İsmet Paşanın böyle bir hükümet darbesine taraftar olmadığını, normal seçimlerle nasıl olsa CHP'nin iktidara geleceğini, bunun yersiz olduğunu ve şayet birgün mecburiyet hasıl olursa kendilerine müracaat edileceğini bildirmiş ve zamanın erken olduğunu söylemiş."

9 Subay Olayı

Kurmay Yarbay F.Güventürk, DP'nin Milli Savunma Bakanına:

“Bir tabancam var, onunla emrinizdeyim...”

Bakanın Yanıtı:

“Ben basit bir avukatım, ihtilale önderlik edemem.”

İktidara el koyma görüşünü savunan ihtilalci subaylar, 1957 seçimleri arifesindeki gerginliği elverişli bir zemin olarak kabul ediyorlardı. Bu yüzden, bu el koyuşu toplumsal ve siyasal olarak hem halk, hem Silahlı Kuvvetler hiyerarşisinin gözünde meşru kılabacak temsili bir önder arayışı şiddetlendi. Önce CHP'nin tarihsel önderi İsmet İnönü'ye dolaylı olarak başvurular ondan bekledikleri karşılığı alamayınca, DP'nin Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'e yöneldiler.(105)

Ergin, DP'de ılımlı ve dürüst olarak tanınan biriydi. O sıralarda Milli Savunma Bakanıydı. Yaveri de örgüt üyesi Adnan Çelikoğlu... Çelikoğlu arkadaşlarına Şem'i Ergin'in iyi niyetlerinden sık sık söz eder, bıraksalar ordudaki ıslahatı gerçekleştireceğine emin olduğunu söylerdi. Ergin Savunma Bakanı olduğuna göre bir kurnay yarbayın kendisi ile yapacağı temas dikkati çekmeyecekti. Güventürk *“gidip konuşayım Ergin ile...”* diye düşündü, *“kendisine ordudaki ıslahat hakkında fikirlerimi anlatırım. Uygun görürsem de belki hafiften açılır, yapılacak bir teklifi nasıl karşılayacağını öğrenmiş olurum...”*

Bu düşüncesinden Sezai Okan'a söz etti. Okan bu girişimi biraz tehlikeli bulmuş, fazla açık vermemesini tavsiye etmişti.

Güventürk sonunda kararını verdi ve kendisine bakandan randevu alması için Adnan Çelikoğlu'nu aradı ve 1957 yılının son haftası görüşme gerçekleşti.

Şemi Ergin, Güventürk'ü makamında kabul etmiş, sözlerini nezaket ve ilgiyle dinlemişti. Güventürk bakana orduda bekledikleri bir reform hareketinden bahsetmiş, yapılan ve yapılmakta olan hataları anlatmıştı. Aslında Güventürk, bakana teşkilatlarının orduda gerçekleştirmeyi düşündükleri ıslahat programını anlatıyordu. Bakan yarbayı haklı buluyor, aksaklıkların yavaş yavaş düzeltileceği-

(105) Sos. ve Top. Müc. Ansiklopedisi, s.1970.

ni umduğunu söylüyordu. Güventürk konuşma konusunu yavaş yavaş ordunun dertlerinden, memleketin dertlerine kaydırmış ve bu gidişe bir çare bulmak gerektiğini söylemişti.

Güventürk bu noktaya geldikten sonra ne kadar ileri gitmiş ve Şemi Ergin'e neler söylemiştir?

Bizzat Güventürk'ün bu soruya verdiği yanıt şudur: "Ona ihtilalin lideri olmasını açıkça teklif ettim ve aynen şunu söyledim: '*Bir tabancam var, onunla emrinizdeyim...*' Şemi Ergin ise: '*Ben basit bir avukatım, ihtilale liderlik yapabilecek adam değilim, böyle işlerle uğraşamam...*'"

Peki Şemi Ergin o gün kendisine ihtilalden bahseden yarbayı nasıl serinkanlıkla dinlemiş, onu neden tutuklatmamıştır?(106)

Çünkü hemen sonra gelişen olaylar buna gerek bırakmamıştı:

Örgütçülüğü Merak Eden Binbaşı Sami Kuşçu'nun Casusluk ve Polisiye Filmlere Konu Olabilecek Traji Komik Serüveni

Yıl 1957. Yer Taksim Meydanı.

- Ata... Ata...

Binbaşı Ata Tan, sesin geldiği tarafa dönünce karşısında 17 yıldan beri görmediği sınıf arkadaşı Samet Kuşçu'yu buluyordu. İki eski arkadaş hasretle birbirlerine sarılıyorlar ve dertleşmeye başlıyorlardı. Seçim arifesinde İnönü'nün nutkunun hemen sonrasında yapılan sohbet, derhal siyasete kaymıştı... İkisi de aynı şeyleri düşünüyorlardı. İkisi de DP iktidarının ülkeye getirdiği kötülüklerden bahsetmişler, bu gidişin artık son bulmasının gerektiğine dair inançlarını belirtmişlerdi.

Samet Kuşçu, Harp Okulundan beri çalışkanlığı, zekası ve kültürü ile sivrilmiş bir kurmay binbaşısıdır. Birkaç lisan bilir. NATO kargahında uzun süre görevde bulunmuş, kültürünü genişletmiştir.

Kuşçu'nun bu özelliklerini dikkate alan Ata Tan, ondan ihtilal

(106) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.65.

Menderes, Şemi Ergin'i bakanlıktan almak istiyordu. 9 Subay olayı patlak verdikten sonra bu fırsat eline geçmiş ve onu bakanlıktan uzaklaştırmıştı. Burada ilginç olan nokta Şemi Ergin'in sırf kendisini bakanlıktan almak için Menderes ve arkadaşlarının böyle bir komplo yaptıklarına inanıyordu. 9 subayın duruşması sırasında tanıklığına başvurulmuş ve sanıklar lehinde ifade vermişti.

komitesinde faydalanabileceklerini düşünüyordu.

Aslında Ata Tan'ın ana Komite ile doğrudan ilgisi yoktu. O, Faruk Güventürk'ün hüccesine dahil bir subaydı. Amacı, Güventürk'e Samet Kuşçu'dan bahsetmek ve onu da aralarına almaktı...

Samet Kuşçu, NATO'daki görevinden döndükten sonra İstanbul'daki Ordu Temsil Bürosu Başkanlığına tayin edilmişti. Türkiye'ye döndüğünde o da bir çok subay gibi siyasi olayların etkisi altında kalıyor ve kötü gidişe bir son vermek amacıyla orduda bazı komitelerin kurulmuş olduğunu duyuyordu ve bu komitelere sızmak, katılmak için temas imkanları arıyordu. Ayrıca Komite üyelerinin kimlerden oluştuğunu da merak ediyordu.

***“Ateşli bir ihtilal taraftarı gözükse de
güvenilir bir tip değildir.”***

Osman Köksal

Onun bu davranışı kısa zamanda birçokları tarafından hissedilmiş ve sınıf arkadaşlarından olan Sadi Koçaş hem kendi komitesindeki üyeleri, hem de Osman Köksal aracılığıyla diğer hücreleri şöyle uyarmıştı:

Dikkat... Samet Kuşçu güvenilir bir tip değildir...

İhtilal komiteleri bu ikaza uyuyorlar ve Samet Kuşçu ile temas etmeme kararı alıyorlardı. Bu nedenle Kuşçu uzun bir süre komitelere sızma imkanını bulamamış ve sürekli bir bağlantı arayışı içine girmişti. Sonuçta kasım ayının bir pazar günü Samet Kuşçu, Ata Tan'ın kendisine sağladığı bir randevu üzerine Taksim Meydanındaki saatin altına geliyor, Faruk Güventürk'te oradadır.

Samet Kuşçu'nun teklifi ile 3 subay Baylan pastahanesine giderler, orada oturup konuşurlar.

Ne konuşmuşlardı?

Bu sorunun iki ayrı yanıtı var:

Samet Kuşçu'nun ihbardan sonra verdiği ilk ifadeye göre Faruk Güventürk o gün ihtilal hazırlıklarını kendisine açık açık anlatmış, hatta şöyle demiştir:

- 66. Tümeni hareket ettirebilirim. Tank taburunu da... Hatta bir hava alayını da...

Faruk Güventürk ise bu iddiaları yalanlamaktadır. Samet'in

şüpheli bir şahıs olduğunu bildiğini, randevuya bunu dikkate alarak gittiğini, hiçbir ifşaatta bulunmadığını söylemektedir.

Bu çatışan iddialar yanında bilinen gerçek şudur:

Samet Kuşçu o gün Güventürk'e ateşli bir ihtilal taraftarı olarak gözükmüş, bu hususta çalışmak istediğinden, faydalı olabileceğinden söz etmiştir. Kuşçu, Milli Savunma Bakanına çok yakın olduğunu, istediği kimseleri istediği yere tayin ettirebileceğini, böylelikle örgüt üyelerinin kilit noktalara gelmesini sağlayabileceğini söylemiştir.

Orduevindeki Masada Yemek Yiyen

4 Subaydan 3'ü İhbar Edileceklerini Bilmiyorlardı

Konuşma Baylan pastahanesinde bitmemiş. Birlikte çıkmışlar, Harbiye'ye kadar yürümüşler ve akşam yemeği için Orduevine girmişlerdi. Burada neler oldu?

Orduevi restoranında büyükçe bir masada yalnız başına yemek yiyen Yüzbaşı Hasan Sabuncu'nun yanına oturup birlikte yemekleri ısmarlamışlar. Bu vesile ile Samet Kuşçu, Hasan Sabuncu'nun F.Güventürk'ün hücrelerine dahil olduğunu öğrenmiş olur.

O gün Orduevindeki o masada yemek yiyen 4 subay, daha sonra ortaya çıkacak 9 subay olayına isimleri karışacak ilk kişilerdi. Faruk Güventürk, Ata Tan, Hasan Sabuncu ve Samet Kuşçu...

Bu listeye hemen o sırada ana Komite üyelerinden önemli biri daha katılabilirdi.. Fakat ihtiyatlı bir hareketi, tehlikeyi önlemişti. Lokantaya gelen Osman Köksal, kendisini masalarına davet eden Faruk Güventürk'ün yanında Samet Kuşçu'yu görmüş, Sadi Koçuş'ın vaktiyle yaptığı ikazı hatırlamış ve o gün onlarla birlikte oturmak istememişti...

Samet Kuşçu, Güventürk hücreleri ile yaptığı bu temasın yanı sıra tabur karargahındaki subaylar aracılığıyla varlığını hissettiği başka komitelere sızma imkanını arıyordu. Yüzbaşı Kazım Özfirat ile Binbaşı Ahmet Dalkılıç, (Bu iki subay Samet Kuşçu'nun ihbar ettiği listeye dahil olacak ve onları verdikleri diğer bir isim takip edecekti: Albay İlhami Barut...)

Samet Kuşçu, Albay Barut'un üzerinde önemle durmuştu... Zira İlhami Barut o sırada İstanbul'u hızla denetim altına alabilecek

bir kolordunun kurmay başkanıydı ve Kazım Özfirat'tan öğrendiğine göre dahil olduğu hücre seçimler sırasında gerekirse İstanbul'da harekete geçmeye hazırlanmıştı. Suikast planları bile vardı. Kuşçu bunları öğrendikten sonra Kazım Özfirat'tan kendisini İhlami Barut ile tanıştırmasını ısrarla istiyordu .

Samet Kuşçu Kararını Vermişti Ertesi Gün İhbarda Bulunacaktı

Ve nihayet 19 Aralık 1957 akşamı Özfirat'ın Sarıyer'deki evinde Samet Kuşçu, İhlami Barut ile karşı karşıya gelirler.

Kuşçu derhal konuya girmiş, ülkenin kötü gidişinden söz etmiş, örgütlenme gereğini ileri sürmüş, Milli Savunma Bakanına yakınlığını anlatmış ve sormuştu:

- Kilit mevkilere kimleri getirmeli albayım?

Barut, Samet Kuşçu'dan faydalanabileceğini düşünerek kendisine biraz açılmış, genel olarak hazırlıklarından isimlerini vermiyor, Samet Kuşçu'nun ısrarı üzerine şüphelenip konuyu kapatmaya çalışıyordu.

O gece Levent'teki evine dönen Kuşçu kararını vermişti:

Ertesi günü ihbarda bulunacaktı.

20 Aralık Cuma sabahı ihbar kararı veren Kuşçu, bir süre tereddütler içinde bocaladıktan sonra öğleye doğru elini telefona götürüyordu. Aklına İstanbul Ekspres gazetesinin sahibi ve milletvekili Mithat Perin gelmişti. Onu Temsil Bürosu Başkanlığı yaparken tanımıştı.

Numarayı çeviriyor, Perin'i istiyor ve ona şunları söylüyordu:

- Mithat Bey, ben Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu... Çok önemli bir iş var, çok aceledir. Sizinle mutlaka görüşmem lazım. Çok aceledir Mithat Bey...

Mithat Perin rahatsızdı ve evinde istirahat ediyordu. Kuşçu'dan ertesi gün gelmesini rica etmişti.

Kuşçu telefonu kapatıyor, fakat rahat edemiyordu. Temas etmiş olduğu subayların kendisini ihbar edeceklerine inanıyor, onlardan evvel davranmak, süratle hareket etmek istiyordu...

Aklına eski İstanbul Merkez Komutanı emekli Tümgeneral Kazım Demirkan geldi. (Demirkan o sırada Devlet Demiryolları Yöne-

tim Kurulu Meclis Başkanıydı ve DP iktidarına yakınlığı ile tanınmıştı.) Ertesi sabah generalin Park Otelin karşısındaki apartmanına koştu. Paşa evde yoktu. Kuşçu Kazım Demirkan'ın eşine heyecan içerisinde şu sözleri tekrarlamıştı:

- *Hanımefendi çok önemli bir iş için paşayı mutlaka ve çok acele görmem lazım. Devlet işidir... Yarın sabah tekrar geleceğim. Lütfen paşama söyleyin hanımefendi... Çok önemli, çok acele...*

Kuşçu o akşam Mithat Perin'in kendisine vermiş olduğu randevuya gitmiyor, fakat ertesi sabah, Kazım Paşanın oturduğu apartmanın merdivenlerini heyecan içerisinde tırmanıyordu.

Paşa Kuşçu'yu bekliyordu ama şu ifşaati beklemiyordu:

- *Bazı subaylar gizli bir teşkilat kurmuşlardır. Amaçları hükümeti devirmektir.*

Kazım Demirkan Kuşçu'nun verdiği açıklamayı hayret ve dehşetle dinlemiş, ihbarın ciddiyetini ölçmek üzere sormuştu:

- *Bu anlattıklarınızı yazıp altına imzanızı koyabilir misiniz?*

Samet Kuşçu o anda her şeyi yapabilecek haldeydi. Teklife olumlu cevap veriyor, Ayazpaşa'daki apartmandan ayrılır ayrılmaz bu defa Mithat Perin'in Teşvikiye'deki evine koşuyor, ona da aynı şeyleri anlatıyor.

İrkilen Perin, derhal telefona sarılıyor ve o sıralarda Park Otel'de kalmakta olan Başbakanı arıyor.

Menderes'in özel kalem müdürü Şefik Fenmen, telefonda işin vahametini ve önemini sezemediği için Perin'e Başbakanla ancak ertesi gün görüşebileceğini söylemiş, ertesi gün de Menderes'in çok meşgul olduğunu "O önemli iş için Namık Gedik ile konuşulmasını" rica ettiğini bildirmişti.

23 Aralık Pazartesi sabahı Perin, Kuşçu'nun ihbarını Gedik'e naklettiği zaman İçişleri Bakanı yerinden fırlıyor, "*derhal bulalım bu binbaşy*" diyordu. Aynı anda Namık Gedik'in telefonu çalmış ve Menderes'in kendisini acele vilayette beklediği bildirilmişti.

Gedik vilayete aynı iş için çağrılıyordu. Çünkü Kazım Demirkan da doğru Menderes'e gitmiş ve Samet Kuşçu'nun yazılı ihbarını Başbakana vermişti.

O gece saat onda vilayette bir toplantı yapıldı. Odada Namık Gedik, muhbir binbaşı Samet Kuşçu, birinci ordu müfettişi Orgeneral Fazıl Bilge, Kazım Demirkan ve acele Ankara'dan çağrılan Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin vardı.

Gedik, Kuşçu'nun ihbar ettiği subayların derhal tevkifini istiyordu. Fakat Şemi Ergin itiraz etmişti:

- *Elimizde hiçbir delil mevcut değilken tevkif müzekkeresini (tevkif kararı) nasıl kesebiliriz?* diyordu.

Milli Savunma Bakanının itirazı haklıydı. Samet Kuşçu delil veremiyordu.

Hep birlikte ne yapabileceklerini düşündüler.

Toplantıya katılanlardan emekli general Kazım Demirkan şu tavsiyede bulundu:

- *Samet, Albay İlhami Barut'u evine çağırsın. Kendisini konuşturmaya ve söylediklerini tekrarlatmaya çalışsın. Barut'un anlatacakları önceden alınacak bir tertiple odaya yerleştirilecek ses kayıt makinesine kaydedilsin.*

Namık Gedik bu fikri uygun buldu ve planın ertesi günü derhal gerçekleştirilmesine karar verildi.

Balkona Gizlenen Ses Kayıt Cihazıyla

İçişleri Bakan Namık Gedik'in Albay İlhami Barut'u Tuzağa Düşürme Operasyonu

24 Aralık Salı akşamı Kuşçu, İlhami Barut'u bulmak üzere Kolordu karargahına giderken birinci şube komiser yardımcısı Muzaffer Us ile telsiz teknisyeni Nihat Yalçınır de tertibat almak üzere Kuşçu'nun Levent'teki evine gelmişlerdi. Konuşmanın yapılacağı odada bir mikrofon gizliyorlar, sonra bunu, balkona sakladıkları ses kayıt makinesine bağlıyorlardı.

S.Kuşçu, Kolorduda bulunduğu İlhami Barut'a şunları söyledi:

- *Geçen gece Kazım'ın evinde ele geçirilmesi gereken kilit noktalar meselesini görüşmüştük. Milli Savunma Bakanı İstanbul'a geldi. Bu fırsattan faydalanalım. Ben ona yaptırmak istediğimiz tayinlerden bahsedebilirim. İstersen bu gece bize gel, meseleyi konuşalım.*

O gece saat sekizden sonra İlhami Barut, Samet Kuşçu'nun Levent'teki evinin ziline çalarken, balkonda yerleştirilmiş ses makinesinin başında komiser Muzaffer Us gizleniyor, birinci şube müdürü Muzaffer Yılmaz da evden çıkacakları takip etmek üzere bir otomobilin içinde beklemeye başlıyorlardı.

Samet misafirini karşılamış, ona evvela (İlhami Barut'un deyi-

mi ile) *"İngiliz usulü"* evini gezdirmişti. Herhalde böylelikle Barut'a evde kimsenin olmadığını göstermek, güven telkin etmek istiyordu. Tabii Barut'un aklına balkona çıkmak gelmemişti.

Sonra salonda oturmuşlar, konuşmaya başlamışlardı. Samet heyecanını gizlemiyordu. İşe evvela kilit noktalara getirilecek subaylar konusunu açmakla girmişti. Fakat İlhami Barut isim hususunda acele etmemek gerektiğini ileri sürüyordu. Bunun üzerine Kuşçu kilit noktaların nereleri olacağını sormuş, şu cevabı almıştı:

- İstanbul'daki tümenler var...

Sonra Kuşçu heyecan ve telaşını belli eden bir hava içinde üstüste sorular sıralıyordu:

"Sence işe pasif mukavemetle mi başlamalı, suikastlerle mi?"

"Faruk Güventürk'ü tanıyor musun? Cemal Yıldırım'ın bu hazırlıklardan haberi var değil mi?"

"Sen seçim zamanı uygunsuz bir emir karşısında kalsaydın 'kolordu komutanım Ekrem Paşayı tutuklar, yerine muhafız bölük komutanını getirirdim' demiştin. Şimdi Ekrem Paşanın yerine Hayati Paşa getirilecekmiş. Onun için de aynı şeyi mi düşünürsün, yoksa kendisine açılmayı mı tercih edersin? Yakınlığın var mı Hayati Paşaya?"

"Kazım (Özırat) Cevat Çevik ile temas halinde... Cerbezeli (becerikli) bir adammış... İhtilali yaptıktan sonra ondan İstanbul'un idaresi için faydalanılabilir değil mi? Ne dersin?"

Samet'in bu soruları her zamankinden daha yüksek sesle konuşarak sorması, ısrarla ihtilal planlarından bahsetmesi, içinde bulunduğu heyecan ve telaş, İlhami Barut'un midesini bulandırmıştı. Sık sık etrafına bakıyor, aşağıdaki katta kimin oturduğunu soruyordu. Aklına bir ses kayıt makinesi belki gelmemişti ama dinlendiklerine iyice kanaat getirmişti. Derhal başlangıçta verdiği açıkları kapatmaya koyuldu. Samet Kuşçu'nun sorduğu soruları *"Bunlar fasaya..."*, *"olmaz böyle şeyler, burası Suriye mi?..."*, *"O senin fikrin, ben böyle düşünmüyorum..."* gibi kesik ve olumsuz cevaplarla geçiştirmeye çalışıyordu. Bu durum ise Samet'i çileden çıkarmaktaydı.

"- Yahu nasıl olur, geçen gece Kazım'ın evinde konuştuklarımızla şimdi söylediklerin arasında büyük fark var..." diyordu.

Barut ise ya susuyor ya da konuyu değiştirip havadan sudan konuşuyordu ve saat dokuza gelirken kalktı. Samet arkadaşını Taksim'e kadar geçirmeyi önerdi. Bir taksiye binip gittiler. Taksim'de

İlhami Barut, Bebek otobüsüne biniyor, Samet Kuşçu da Park Otel'de tertibin sonucunu merakla bekleyen Namık Gedik'in odasına koşuyordu... Odada Gedik'ten başka Şemi Ergin ve Emniyet Müdürü Hayrettin Nakiboğlu vardı... Biraz sonra da komiser Muzaffer Us'un ekibi ellerinde ses kayıt cihazı ve 45 dakikalık bantla gelmişlerdi.

Fiyaskoyla Sonuçlanan Operasyon

Ses Kayıt Cihazından:

“Bunlar fasarya... burası Suriye değil.”

Gibi Tuhaf Laflar Duyulunca

Samet Kuşçu'nun Arka Pencere'den Kaçışı

Hemen çalıştırılan ses kayıt makinesi, dinleyenler için kötü bir sürpriz yaratıyordu. Yüksek sesle konuşan Samet Kuşçu'nun sözleri gayet net duyulduğu halde İlhami Barut'un konuşmaları çok güç anlaşılıyor, bandın o kısımlarından uğultular geliyordu. (Bir rivayete göre banttaki bozukluk, ihtilalcilerin emniyet teşkilatındaki adamları tarafından özellikle yapılmıştır.) Üstelik arada bir netleşen kayıta Barut'un *“Yok canım, bunlar fasarya...”*, *“Burası Suriye değil...”* gibi laflar ettiği de görülüyordu...

Gedik, fena halde sinirlenmişti... Fakat asıl paniğe kapılan Samet Kuşçu olmuştu. Öyle ya bu tertip sonucunda elde edilen band, İlhami Barut'u ele vermekten ziyade kendi aleyhine kullanılacak bir delil durumuna gelmişti. Kendini kaybetmiş, *“Tuzağa düşürüldüm.”* diye bağırmaya başlamıştı. Güçlkle yatıştırılıyor ve ertesi sabah gelmek üzere evine gönderiliyordu.

25 Aralık sabahı erkenden Park Otel'e gelen Samet Kuşçu'nun ilk işi Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'i görmek olmuştu. Bakana hayatının tehlikede olduğunu, aleyhinde komplo hazırlandığını söylemiş, kendisini kurtarmasını istemişti. Ergin onu teskine çalışmış, merak edilecek birşey olmadığını anlatmıştı. Kuşçu Milli Savunma Bakanının yanından ayrıldıktan sonra Gedik, Şemi Ergin'e telaşla haykırıyordu:

· - *Samet Kuşçu kaçtı...*

Evet, hayatının artık emniyette olmadığını düşünüp Park Otel'in arka pencerelerinden atlayarak kaçan Kuşçu'nun ondan sonra geçirdiği saatler tamamen bilinçsiz davranışlarla doluydu:

**Samet Kuşçu panik içinde
yedek subay Zeki Müren'e giderek:
“... beni öldürecekler, otomobilin burada mı?”**

Otelden kaçtıktan hemen sonra bir taksiye atlamış, Harbiye'deki 1.Ordu Karargahına gelmişti. Kurmay Başkanı Tümgeneral Cemil Uluçevik'in yanına çıkmış “beni öldürecekler, zehirleyecekler...” demiş, sonra oradan ayrılıp Merkez Komutanının yanına koşmuştu. General Hakkı Sokullu'nun odasını kalabalık bulunca buradan da çıkıyor, eski makamına, Temsil Bürosuna geliyordu. Orada yedek subaylığını yapmakta bulunan ve kendi emrinde de çalışmış olan Zeki Müren'i (Ünlü ses sanatçısı, müzisyen) bulmuş:

“- Zeki, beni belki de son defa görüyorsun... Aleyhimde komplo var, öldürecekler beni... Otomobilin burada mı? Bana çabuk bir otomobil lazım...” demişti.

Fakat Z.Müren arabasının orada olmadığını söylüyor, bir başkasını bulmak bahanesiyle Samet Kuşçu'nun yanından ayrılıyordu.

Kuşçu'nun geçirdiği kriz o sırada hafiflemiş olacak ki tekrar Park Otel'e döndü. Namık Gedik'in odasına çıktı. O sırada Kuşçu'nun yakalanması için sınırların dahi kapatılması emrini vermiş olan Gedik, onu birdenbire karşısında bulunca çok sevinmişti. Kuşçu'nun tabancası alındı ve sorgusu yapılmak üzere Emniyet Başmüfettişliğine götürüldü. Tahkikatı yönetmek için getirilen General Arif Onat oradaydı. Fakat Samet düzgün bir ifade verebilecek halde değildi. Darmadağın şeyler anlatıyor, söyledikleri birbirine bağlanamıyor, sürekli yeni isimler veriyordu. Bunların arasında Fatin Rüştü Zorlu, Samet Ağaoğlu, Kazım Taşkent, Behçet Türkmen, Haluk Şaman ve Milli Savunma Bakanının emir subayı Adnan Çelikoğlu da vardı! Ve hepsi de bir ihtilal hazırlığına katılmakla itham ediliyordu. Dinleyenlerin ağız bir karış açılmıştı; çünkü saydığı isimler en has bakanları ve yakın dostlarıydı.

Akşam olmuştu. Kendisine biraz meyva ikram ettiler. Zehirli-
dir diye yemedi. Sonra tualete gitmek için izin istedi. Verdiler. Hiçbirinin aklına gelmemiştir ki bu bitap adam tualete gitmek bahanesiyle koskoca Emniyet Başmüfettişliğinden elini kolunu sallaya sallaya çıkıp gidecektir. Evet, Kuşçu'yu 24 saat içinde ikinci defa kaçırmışlardı. Dört bir yanı tarayan ekipler Kuşçu'nun izine rast-

layamıyor, Gedik deliye dönüyordu.

Gece geç vakit Emniyet Müdürlüğüne gelen bir telefon hepsini rahatlatmıştı. Kuşçu Tepebaşındaki Amerikan Başkonsolosluğundaydı... Ve konsolosluk istihbarat şefi Mr.Larry geç vakit binaya gelen bu kurmay binbaşının yaptığı konuşmaları hayretle dinlemiş, Emniyet Müdürlüğünü haberdar etmek gerektiğini duymuştu.

Vedat Sokullu'nun idaresinde bir ekip derhal konsolosluğa koşuyor, artık kendisini tamamen kaybetmiş durumda olan ve gelenlere direnen Samet Kuşçu'yu zorla jeepe bindirerek Emniyete, bu defa bir daha kaçırmamak üzere getiriyordu ve Şemi Ergin'i tamamen dışlayarak tahkikatı eline alan Gedik emrediyordu:

"- Sabah Samet Kuşçu'nun isimlerini vermiş olduğu 9 subay derhal tutuklansın."

Ancak Kuşçu'nun diğer iddiaları gibi bu sonuncusu da kanıtlanamıyordu. Halbuki ihbar edilen bütün subaylara uzun aylar her türlü işkence ve tehdit uygulanmış, soruşturmayı yöneten General Arif Onat çeşitli taktiklere başvurmuş, fakat hiçbirini söylethememiş, hiçbir ipucu elde edememişti. Bunun içindir ki Samet Kuşçu'nun aslında gerçekten pek uzak olmayan ihbarı boşlukta kalıyor, DP iktidarı eline geçen çok önemli bir fırsatı kaçırıyor ve bundan yararlanamıyordu. Tutuklamalardan ve sorgulama sürecinden sonra neler olmuştu?

"MSB Emir Subayı Yüzbaşı Adnan Çelikoğlu olmasaydı hepimiz kurşuna dlızılmıştık."

Talat Aydemir

T.Aydemir anlatıyor:

"Milli Emniyetten F.Güventürk'e bildirildiğine göre, son günlerde ordu mensubu bazı kimselerin takip faaliyetlerinin artırıldığı, hatta bazı subaylar hakkında dosyalar tanzim edildiği, bu meyan-da kendisinin ve bazı Komite arkadaşlarının takip olunduklarını yüzelliye yakın ismin tesbit edildiğini öğrenmiş. Milli Emniyette bulunan arkadaşı Reşat Bey de vaziyeti tetkik ettiğinde daha dikkatli olması gerektiğini söylemiş. Bütün Komite'deki arkadaşlara durumu bildirdik. Ancak önemli haberler kuryelerle ulaştırılıyordu.

Aradan birkaç ay geçmişti ki faaliyetlerimize devam ederken 9 subayın tutuklanması olayı bir bomba gibi patladı.

“Perdeci” Rumuzu Neydi?

9 subayın tutuklanacaklarını Faruk Bey Ankara’da öğrenince, o gece jeeple Dünder Seyhan’ı Ankara’dan İstanbul’a göndermiş Cemal Yıldırım’ın karısı aracılığıyla haberdar ettirmiş, herhangi bir evrak varsa imha etmesini sağlamış, aynı gün de durumu Elazığ’a bana mektupla bildirmişti. Tutuklanacak olanların isimlerini yazıyordu. Mektubun imza yerinde “Perdeci” rumuzu vardı. Faruk Beyden geldiğini anlamıştım. Haber benim için korkunç denecek kadar önemliydi. Çünkü tutuklanan 9 subay içinde halen bizim Komite’nin başkanlığını yapan kurmay Yarbay Faruk Güventürk de vardı.

Faruk Güventürk’ün bizleri ele vereceğine hiç inanmıyordum. İlk iş olarak evde ne kadar ufak tefek şüpheli çekecek vesika varsa yaktım. Çünkü artık tehlike çanı çalmıştı. Her an tutuklanabiliyordum. Çünkü söylentiler o kadar kuvvetle yayılıyordu ki insan sonunun geleceğine inanıyordu.”

T.Aydemir, Türkeş’ten Komite’den henüz üyelik onayı gelmemiş olmasa da ondan bazı istek ve yardım talepleri olur. Özellikle ailesi için şunları söyler:

“Şayet herhangi bir aksi tesadüf sonucunda tutuklanırsam ailemi ve çocuklarımı İstanbul’a kayın validemin yanına kadar götürür müsün?” dedim. Bana o zaman verdiği cevap aynen şöyleydi: “Talat, bu hususta hiç merak etme. Washington’dan yeni geldim. Biliyorsun, iyi kötü bir miktar param var. Aileni hiçbir zaman sıkıntıda bırakmam. Hatta iki çocuğunu benim çocuklarımla birlikte yatılı olarak okuturum.” demiş.

“Bu durumdan kurtuluşumuzun başında Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin Beyin Emir Subayı Adnan Çelikoğlu’nun(107) büyük rolü vardır. Adnan Şemi Beyi etkilemişti. Görevini tam hakkıyla yapmış, Şemi Bey de bu uğurda kendisini feda etmişti. Yoksa tahkikat başka safhaya intikal etmiş olsaydı şimdi bizlerin hiçbiri hayatta yoktük. Hepimiz kurşuna dizilmiştik. Çünkü hemen 9 suba-

(107) 27 Mayıs Darbesi’ne katılan Kurmay Binbaşı Kadri Kaplan: “*Bilir misiniz ki 27 Mayıs günü bazı subaylar Adnan Çelikoğlu’nun Milli Savunma Bakanının emir subayı diye gözaltına almaya kalktılar da Harp Okulu’na yollanmasına son anda engel olabildik.*” Cüneyt Akalın, “Askerler ve Dış Güçler”, 2000, s.291.

yın tutuklanmasının akabinde ordudan birisi 'meçhul' Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin Bey'e bir ihbar mektubu yazıyordu. Mektup eski Türkçe sol elle yazılmış olduğundan iyice okunmuyor, yalnız üç kişi arasında neler yazılı olduğunun çözümlenmesine çalışılıyordu. Milli Savunma Bakanı Şemi Bey, Özel Kalem Müdürü Selami Bey, Emir Subayı Adnan Çelikoğlu. Bu mektupta hedef olan Yarbay Faruk Güventürk için şöyle deniliyordu: '*O yalnız olamaz. Onun arkadaşları da şunlardır...*' (Abdi İpekçi ise mektubun içeriğini daha ayrıntılı olarak şöyle verir: "İhtilal hazırlayanlar sadece tutuklanan 9 kişiden ibaret değildir. Onların çok daha geniş bir teşkilatı var. İşte aralarından dördünün ismi: Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı ve Rıza Akaydın ve...." E.Y.)

Aşağı yukarı bizim Komite'den 8-10 kişinin isimleri yazılıymış; fakat isimler çok güç okunuyor, hatta bazıları hiç okunmuyormuş. En belli başlı olanı Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı isimleriymiş. Fakat Adnan sayesinde Şemi Bey ikna edilerek mektup dosyada kalıyordu."

Bakanın özel kaleminde sonuncu ismin kime ait olduğunu anlatan sadece teşkilat mensuplarından Adnan Çelikoğlu'ydu. Dördüncü ismin Dünder Seyhan olduğunu fark etmişti. .. Fakat hiç sesini çıkarmıyor, diğerleri de bir türlü sökemedikleri bu ismin üzerinde fazla durmuyorlar ve mektup düzgün bir yazı ile yeniden kalemle alınıp bakanı veriliyordu.

Ethem Menderes bu ihbar mektubunu okur okumaz derhal tahkikatı yürüten General Arif Onat'ın durumdan haberdar edilmesini ve adı geçen subayların sorguya çekilmelerini emretmişti.

Adnan Çelikoğlu telaş içerisindeydi. İki aydır korktukları nihayet başlarına geliyordu. Aralarında Güventürk'ün de bulunduğu subaylar Aralık ayının son haftasında tutuklandıkları zaman bütün teşkilat paniğe kapılmıştı. Derhal evraklarını imha etmişler, birbirleriyle teması kesmişler, sinmişler ve beklemeye başlamışlardı... Güventürk'ün ağzından koparılabilecek bir ipucu, bütün teşkilatı çorap söküğü gibi ele verebilirdi. İki aydır bunun korkusuyla yaşıyorlardı. Tam ümitlenmeye, rahatlamaya başladıkları bir sırada gelen bu ihbar mektubu, bütün işlerini bozmuştu. Ne yapacaktı şimdi? Arkadaşlarını durumdan nasıl haberdar edebilirdi?

Talih ihtilalci subaylara yine gülüyordu:

Mektup önemsiz bir işleme tabi tutulmuştu. Zannederseniz, tahkikat dosyasına da konulmak üzere verilmemişti. Emir Subay Adnan bizleri en büyük badireden kurtarmış oluyordu. Ben şahsen onun hakkını hiçbir zaman ödeyemem. Belki bazı Komite arkadaşlarımız, bu gerçekleri layıkıyla bilmezler. Bu 9 subay olayında oynadığı rol çok büyüktür.

***“Niye bize böyle bir mesaj
yollama gereğini duydu?
Bu işin altında bir bit yenliği var...”***

Tam o sırada özel kalem müdürlüğünün kapısı açılmış, Çelikoğlu karşısında bir yabancı generalle birlikte örgüt arkadaşı Ahmet Yıldız'ı bulmuştu. Gelen, İngiliz Genel Kurmay Başkanı William Dickson'dı. Milli Savunma Bakanını ziyaret edecekti. Ahmet Yıldız kendisine rehberlik yapmakla görevliydi.

Çelikoğlu bakana konuğun geldiğini haber veriyor, kapıdan girerlerken Yıldız'ın kulağına fısıldıyordu:

- Suphi, Rıza ve Erkanlı için ihbar var, bildir...

Ahmet Yıldız sararan rengini belli etmemeye çalışıyor, ziyaret biter bitmez İngiliz generalini otele bırakıp Genel Kurmay Başkanlığındaki odasına koşuyor, telefonla İstanbul'da Dündar Seyhan'ı arıyor. Durumu Seyhan'a telefonla açıkça anlatamazdı. Bunun için şifreli konuşması gerekiyordu. Dündar kendisine bağlandığında:

- Suphi ve Erkanlı Amerika'daki kurs sınavını kazanmışlar, acele kendilerine bildir, hazırlıklı olsunlar...

Dündar Seyhan bu mesajın gizlediği haberi sezemiyor ve o akşam müjdeyi vermek üzere Suphi Gürsoytrak'ın evine gidiyordu:

- Gözün aydın Suphi... Erkanlı ile beraber Amerika'da kurs için açılan sınavı kazanmışsınız. Ahmet bugün telefon etti, derhal hazırlansınlar dedi..."

Fakat Dündar Seyhan'ın verdiği müjde Suphi Gürsoytrak'ı hiç sevindirmemiştir, aksine düşünceye sevketmiştir:

- Garip şey.. diyordu. Ben bu kurs için sınava girmemiştim. Ahmet bunu bilir. Niye bize böyle bir mesaj yollamak gereğini duydu? Bu işin altında bir bit yenliği var...

Ve kısa bir değerlendirmeden sonra "bit yeniği" buldular. Haklarında mutlaka bir ihbar olmuştu. Yıldız bunu haber veriyor, derhal hazırlıklı olmaları konusunda uyarıyordu. Gürsoytrak hemen evden fırladı ve durumu bildirmek için Erkanlı'ya koştu.

Ve ertesi gün, "1.Ordu Karargahında askeri hakim Arif Onat..." diye başlayan celpnameler üç subaya ulaştırılıyordu: S.Gürsoytrak, O.Erkanlı, Rıza Akaydın...

Fakat Rıza Akaydın'a ne olmuştu? Ankara'dan yollanan şifre Gürsoytrak'a ulaştırıldığı zaman ondan bahsedilmişti...

Yine tesadüf yardım ediyordu...

Rıza Akaydın Cuma günü celpnameyi aldığında akıl danışmak üzere Gürsoytrak'a koşacak, bu şekilde İstanbul'daki subaylar ihbar edilen üçüncü arkadaşlarının varlığını öğrenecekler ve önceden hazırlanan ifadelere Akaydın'ın da aynen katılması sağlanacaktı...

şubat ayının ilk Pazar sabahı üçü de, hemen aynı saatte evlerinden çıkmış, bir daha dönmeyecekmiş gibi vedalaşmışlardı. Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak, kapının önünde duran hamile eşine son olarak şunları söyleyebilmişti:

"Hanım, bankada 200 lira var. O kadar. Çekersin onu. Hayırlı olur inşallah."

Eşi, metanetini korumuş, kocasına daha fazla üzüntü vermek için dişini sıkımış, kapıyı kapadıktan sonra gözlerinden yaşlar boşanmıştı.

Ve Tutuklamalar Başlıyor

Albay Zeki Akdan, isimlerin yazılı olduğu cep defterini masadan alarak hızla güröl güröl yanan sobanın içine fırlatır...

Kurmay Binbaşı Ata Tan sabah Hadımköy'deki Kolordu karargahında çalışırken tutuklanmıştı. Saat 10.00 sularında kapısı açılmış, içeriye Kolordu Kurmay Başkanı Kurmay Albay şevki Aslan, Kurmay Albay Zeki Akdan ile bir hakim üsteğmen girmiş, Albay:

- *Çok müteessirim Ata, seni tutukluyoruz!*

Binbaşı Ata, bu sözleri soğukkanlılıkla karşılamıştı:

- *Albayım, elimde kolordu eğitim direktifi raporu var. Bitirmek*

üzereyim. Tamamlayayım bari şunu!

Kolordu hakimi Üsteğmen de boynunu bükerek söze karışmıştı:
- *Üzerinizi arayacağız Binbaşım!*

Ata Tan, ceketinin düğmelerini açmış, “Buyrun” demişti. Aramışlar, hakimın eline küçük cepdefteri geçince Ata Tan elinde olmadan sarsılmıştı. İçinde arkadaşlarının adresleri vardı: Güven-türk’ün, genç subay üyelerin, hatta Gürsoytrakin, Soyuyüce’nin... isimleri adres sayfalarındaydı. Binbaşının bir an süren sırsıntısını fark eden Kurmay Başkanı Şevket Aslan vaziyeti kurtarmak için müdahale ediyordu:

- *Üsteğmen! Ben sanırım ki bunda bir yanlışlık olacak. Bir telefon edip şunu bir defa daha orduya sorsan, olmaz mı?*

Hakim Üsteğmen, Albayın bu sözlerini bekliyormuş gibi, defteri masanın üzerine bırakmış, odada telefon bulunmasına rağmen, kendi odasına gitmişti.

- *Ceplerinde ne varsa boşalt!*

Kolordu Kurmay Başkanı Şevket Aslan, Ata Tan’a bu şekilde hitap ederken, Albay Zeki Akdan da, masanın üzerindeki cep defterini alıyor, hızla gürül gürül yanan sobanın içine fırlatıyordu. Ata Tan’ın ceplerinde de başka birşey yoktu; ancak tutuklanmaktan kurtulamamıştı...(108)

İstanbul’da bulunan diğer subaylar: Albay Naci Aşkun ve Yüzbaşı Hasan Sabuncu da görevleri başındayken tutuklanıyor ve sıra o günlerde Ankara’da bulunan son iki subaya geliyordu: Yarbay Faruk Güventürk ve Yüzbaşı Kazım Özfirat...

Faruk Güventürk’ü Polatlı Topçu Okulunda kursları takip ederken alıp getirmişler, üstünü ve evini aramışlardı.(109)

DP, ordudaki gidişatı bilmiyorduydu da, kısa sürede yeterince öğrendi. Aralık 1957’de 9 subay İstanbul’da tutuklandı ve hükümete karşı komplo kurmakla suçlandılar. Tutuklamalar 16 Ocak 1958’de kamuoyuna açıklandı ve Savunma Bakanlığı, çok sayıda tutuklamanın ve silahlı kuvvetlerde geniş bir komplonun olduğunu yalanlayan resmi bir açıklama yayınladı.(110)

(108) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.69.

(109) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.94.

(110) Ankara Radyosu, 16 Ocak 1958. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.188.

Ve Yargılama Başlıyor...

Hakim General Arif Onat Yüzbaşı Gürsoytrak'a:

“Yalan söylüyorsun. Güventürk bize her şeyi itiraf etti.”

Sabah saat 10...

Birinci Ordu Karargahının bir odasında 3 subay bekliyor... Açılan kapıdan duyulan ilk çağrı:

- *Rıza Akaydın!*

Arkasından Orhan Erkanlı...

Her ifade veren başka odaya alınıyor. Son olarak da S.Gürsoytrak giriyor. Askeri hakim Arif Onat'ın ilk sorusu:

- *Güventürk'ü tanır mısın?*

Bu beklenen soru. Önceden kararlaştırılmış yanıtı alıyor. Hayır.

- *Güventürk'ün sayın başvekil için düşündükleri, söyledikleri! Hiçbir şey duydun mu?*

Bu da beklenen sorulardan biriydi. Onun da cevabı hazır. Hayır. Fakat kısa kuru hayırlardan Arif Onat memnun kalmıyordu. Ümitlerin tekrar canlandığını düşünen hakim general bu son fırsatı kaçırmak istemiyordu.

Arif Onat, 66. Tümenden Davutpaşa Tank Taburundan, bir hava alayından söz ederek.

- *İşte itiraflar... Sen yalan söylüyorsun. Senden önce ifade veren iki arkadaşın itiraf etti. Nasıl olsa ceza yiyeceksin. İtiraf etmezsen senin cezan hepsinden de ağır olacak!*

Gürsoytrak bir an şaşırmıştı. Hakim generalin saydığı birlikler, ihtilal grubunun temasta bulunduğu birliklerdi. Verilen bilgi doğruydı. Acaba biri teşkilatı ve bütün planlarını ele mi vermişti? Yoksa askeri hakim boş atıp dolu tutmak mı istiyordu? Gürsoytrak, Güventürk'ün böyle bir ifşaatta bulunabileceğine ihtimal vermek istemiyordu. Hemen toparlanmıştı:

- *Efendim. Ben böyle bir itirafın mevcut olduğuna inanmıyorum. Böyle bir hazırlıktan da hiç haberim yok. Şayet öyle ise Güventürk'ün akli dengesinden kuşku duymak gerekir. Diğer bir arkadaşımın da neyi itiraf ettiklerini anlayamıyorum. İtiraf edebilecek bir şeyden haberim yok ki...*

A.Onat yine birşey öğrenememiş, Gürsoytrak biraz önce çıktığı odaya getirilmişti. Erkanlı ile Rıza Akaydın ortalarda yoktu. Ayn

ayrı odalarda tutuluyorlardı. Gürsoytrak'ın aklını kurcalayan bir nokta vardı. Askeri hakim'in "ihtilale dahil birlikler" diye söz ettiği birlikler gerçekten ihtilal planı içindeydiler. Bunu nereden öğrenmişti? Bilmeden bu kadar da tam hedefi tutturamazdı ya! Biri bir şeyler ifşa etmişti. Kim? Güventürk bunu yapmazdı. Yoksa Güven-türk, Samet Kuşçu'ya açılmış, o da ihbarı yaparken bu kitaları da anlatmış mıydı? Fakat teşkilatın Samet ile temas etmemek konu-sunda kesin kararı vardı. Güventürk bu kararı ihlal etmiş olamazdı.

Gürsoytrak bütün bunları düşünürken kapı açılmış, karşıdan askeri hakim Onat'ı bulmuştu. Hakim general biraz önceki sert çehresini bırakmış, gülümser bir yüzle gelmişti. Genç yüzbaşıya bir baba şefkati ile sokulmuş, omuzuna elini koymuştu:

- *Yüzbaşı, evladım... İçeride öyle sert konuşmak zorundayım. Anlarsın. Fakat aslına bakarsan ben de sizler gibi düşünüyorum. Bak şu Mısır'a! Askeri idare, Fellahı ne hale getiriverdi... Bize de bu lazım. Amma dikkat etmeli yüzbaşı... İhbar ediverirler. Kabul edersin ki içerde diğerlerinin yanında böyle konuşamazdım. Fakat vicdanım rahat olsun diye gelip seninle şöyle başbaşa konuşmak istedim. Zaten bizde bu askeri idare kurulmazsa memleket batıp gidecek.*

Tutuklu subayların yanıt aradıkları soru şuydu: İhbarcı Kimdi?

Gürsoytrak boynunu bükmişti:

- *Paşam. Hiçkimse bu memleketin bir Suriye olmasına razı ola-maz. Gönlü, vicdanı bunu kabul etmez, paşam.*

Güventürk bu konuda şu açıklamayı yapmıştır:

General Arif Onat'ın, Samet'in itirafını diye bana okuduğu o planları ben de dinleyince bir an mantığım durdu. Çünkü okunan planlar tamamen gerçeğe uygun ve bizim planlarımızdı. Sonradan öğrendik ki bunlar yazılmış ve Samet'e imza etmesi için ısrar edil-miştir. Samet de bunu imza etmemiş. O halde Celal Bayar'a bu planları veren bir başka el vardı.

General Arif Onat'ın tutuklu subaylara yardımcı olduğunun en açık örneğini Faruk Güventürk şöyle anlatıyor: "Milli Müdafaa Ve-kiline gelen imzasız mektup, Adnan Çelikoğlu tarafından henüz İs-tanbul'a bildirmemişken eşim Nezahat Güventürk, Arif Onat Paşa-ya durumu sormak için müracaat ettiğinde Arif Onat Paşa o mek-tubu vererek: '- Bak kızım yeni ihbarlar var, bunu senin vicdanına havale ediyorum, kimseye söyleme.' demiş ve Nezahat Güven-

türk de mektuptaki Suphi ve Orhan Erkanlı'nın isimlerini görmüş ve hemen o gün Suphi'ye ulaştırmıştı.”(111)

Sorgu ve İşkence

4 ay devam eden sorgular sırasında sanıklar ne yakınları ne de hatta avukatları ile görüştürülmüştü. Okuyacak bir gazeteden, bir kitaptan bile mahrum ediliyorlardı. Defi hacetleri bir kovaya yaptırılıyor, üstlerindeki tavandan idrarlar akıtılıyordu. Nöbetçiler geceleri her saat başı ana kapının zincirini büyük bir gürültü ile yere atıp şangırdatıyor, biraz dalabilindikleri uykudan korkuyla uyandırılıyorlardı. Sorguya çekilmenin de saati yoktu. Çok defa gece yarısı uykularından uyandırılıp Arif Onat'ın karşısına getirilmişler, soru yağmuruna tutulmuşlardı.

Onat, sertlikle laf alamayınca tatlılık ve ikna metoduna başvurmuş, onları birbirleri aleyhine ifade vermeye yöneltmişti. Böyle yaparlarsa kurtulacaklarını söylüyordu. Fakat hiçbirinin direnci yenilememişti.(112)

Samet Kuşçu'yu İhbara Yönelten Nedenler

Samet Kuşçu ise ihbarının nedenini şöyle açıklıyor:

“O günlerde Menderes'in özel kalem müdürü olan eski ordu mensuplarından Muzaffer Ersü'nün, orduda 'Menderes'e sadık subaylar' adı altında bir teşkilat kurmakta olduklarını biliyorduk. Benim Ersü ile aram iyi değildi. Temas ettiğim subayların bana karşı davranışları şüphemi çekti. Onların 'Menderes'e sadık subaylar' teşkilatından olduklarını ve beni bir tuzağa düşürmeye çalıştıklarını sandım.”

Bilinen şudur ki Samet Kuşçu ihtilal konusunda başlangıçta samimiyetle yapmakta olduğu temaslarda kendisine gösterilen güvensizlikten ve davranışlardan önce kuşkulananmış, sonra korkmuş ve 20 Aralık 1957 günü bir paniğe kapılarak kesin delilleri olmayan bir ihbarda bulunmuş, ancak iddiasını kanıtlamayacağını gördüğünde büsbütün ambale olarak bilinçsiz davranışlar sergilemiştir. Şimdilik olayın en tutarlı açıklaması budur.

(111)(112) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e. s.94-109, 92.

9 Subay Olayına karışanlardan Orhan Erkanlı anlatıyor:

“Bu arada 1958’in ilk aylarında ‘9 Subay Olayı’ olarak anılan ihanete maruz kaldık. Örgütün önemli halkalarından birisi koptu, yakalandı. Birçok arkadaşımız tutuklandı ve askeri mahkemeye verildiler. Bir ihbar üzerine ben de ifadeye gittim. Sorgular, tehditler, vaatler... Neticede serbest bırakıldım. 9 Subay Olayı’nda tutuklanan arkadaşlarımızdan hiçbirisi, bütün baskılara, hatta işkencelere rağmen, diğer arkadaşlarını ve örgütü ele vermediler, akıllı ve cesur davranışlarıyla hem kendilerini hem de örgütü kurtardılar.

Bu olay bizi paniğe uğrattı, her an tutuklanmak tehdidi içinde yaşıyorduk. Örgütün çalışmalarna ara vermek ve bir süre toplanmamak, aksine dağılmak kararını verdik. Harp Akademisinde okumak üzere Amerika’ya gittim, 9 ay kaldım. Sene 1958’di. Her şey olup bittikten sonra hikâye anlatmak kolay ve zevkli bir iştir. Ancak gizli bir ihtilal örgütünün üyesi olarak ve hele bu örgütün bir kısmı yakalandıktan sonra yaşamak, insan ruhunu, benliğini kemiren, sinirlerini bozan, verimliliğini düşüren bir yaşantıdır. Sonu ipe giden bir yolun üzerinde, korku ve heyecan dolu günler, uykusuz geceler geçer, fakat hiçbir zaman kendinizi güvenlik içinde hissedemezsiniz. Her an tutuklanmak ihtimaliniz vardır, mahalle bekçisinin düdüğü, sokaktan geçen bir arabanın korna sesi sizi ürpertir, renginiz sararır ve eliniz gayri ihtiyari silahınıza gider...”(113)

“Paşam, sizin de isminiz geçiyor. Hazırlıklı bulunun, sorguya çekilmeniz ihtimali vardır.”

Fahri Belen anılarında “9 Subay Olayı”nı şöyle anlatır:

“Orduda kaynaşmalar 1956 yılında başladı. 1957 seçimlerinden sonra alev bacayı sardı. ‘9 Subay Olayı’ bu kaynaşma zincirinin bir halkasıdır. İçlerinden birinin haber vermesi üzerine de yüze çıkmıştır. Bunların 9 subaydan ibaret kaldıklarına göre, diğerleriyle ilişki kuramamalarının nedenlerini bilmiyorum. Belki de içlerinde 1950’den önce ihtilal hazırlayanların bulunmasının da etki-

si vardır. Onlar aşağı yukarı bilindikleri için yeni örgütlerin onlardan çekindiklerini tahmin ediyorum. İhbar üzerine tutuklanan bu subaylar, işkenceye uğradılar; fakat sır vermediler. Askeri mahkeme Samet Kuşçu'yu cezalandırdı,(114) diğerleri beraat ettiler. Samet Kuşçuoğlu'nu zeki bir subay olarak tanırım. O kendisi olmadığını kanıtlamaya çalışmış ve mahkemeden bu konuda kararı da almıştır. Fakat tartışmalar içinde bu işin esrar perdesi kalkmamıştır. 9 subayla askeri ihtilal olmaz. Bu nedenle Celal Bayar, *'Biz olaya o kadar önem vermedik.'* demektedir. Bir askeri darbenin başarı ile sonuçlanması için ortamın hazır olması gerekir ki, Demokrat Parti iktidarı bu ortamı hazırlayacaktır.

Bu olayın beni ilgilendiren tarafı da şöyle oldu: Bir gün soruşturmayı idare edenlerden biri evime gelerek, *'Paşam, sizin de isminiz geçiyor. Hazırlıklı bulunun, sorguya çekilmeniz ihtimali vardır.'* dedi. Benim bu haberi sükûnetle karşıladığımı görünce de hayret etti. Bu arkadaşların hepsini tanıyordum, maiyetimde bulunmuşlardı. Fakat bir yıldan beri hiçbirisi ile görüşmek nasip olmamıştı. Hakkım arkadaş bir hafta sonra tekrar evime gelerek sevinçle şu haberi verdi: Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, tutanaklarda geçen Fahri Belen adının çıkarılmasını emretmiş. Halk Partisinin veya yüksek rütbeli bir subayın olayla ilgisi olup olmadığı meydana çıkarılmak istenilirken, bir ihbarcı ihtilal başarı ile sonuçlanırsa Fahri Belen'in iş başına getirileceğini söylemiş...

Bu ihbar önemliydi; fakat ben kontrol altında bulunuyordum. Politika ile de uğraşmayarak tarafsız bir hayat geçirdiğim de biliniyordu. Evinde inzivaya çekilen bir adamın tekrar sahneye çıkarılması da uygun olmazdı. Hükümet, 9 Subay Olayı üzerine eğilmiş, fa-

(114) Yakalananların işkenceye ve baskıya dayanıklılığının yanı sıra "teşkilat"ın sorgucular, yargıçlar ve generaller arasındaki nüfuzunun sağladığı kolaylıklarla da, komplo ihbarıyla yakalanan 8 subay, askeri mahkemede beraat ederken onları ihbar eden 9'uncu subay Samet Kuşçu "orduyu isyana teşvik" suçundan iki yıl hapse mahkûm edildi. İlk iki çevredeki subaylar yurt dışı görevlere atanırlarken birleşme görüşmeleri sırasında kendisine güvensizlik belirtilen 3'üncü grubun önderi Sadi Koçaş'ın darbeciler arasındaki etkisi artmaya başladı. Onun, darbenin önderliği için gerekli olduğunu düşündüğü yüksek rütbeli bir general arayışı, 1959 kışında 3. Ordu Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in "ihtilalciler"in önerisini kabul etmesiyle sona erecektir. Kaynak: Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 6, s.1970.

kat olanlardan habersiz görülüyordu. Onun tek hedefi Halk Partisiydi. Bu partiyi yıkmakla her şeyin düzeleceğini sanıyordu. Hükümetin daha ziyade ülke sorunları üzerine eğilmesi gerekirdi. Hayat pahalılığı artmış, dar ve sabit gelirli vatandaşlar sıkıntı içinde, devlet gırtlığına kadar borca batmış, ekonomik spekülasyonlar, suiistimaller artmıştı. Ordu tedirgin, üniversiteler dargın, basın da çoğunlukla hükümete karşıydı. Adalet cihazı da baskı altındaydı. Radyoda yalnız iktidarın sesi işitiliyordu. İktidar, durumunu düzeltmekten ziyade şiddet politikasına başvurdu. Muhalefet lideri birkaç kere ölüm tehlikesi karşısında bırakıldı.”(115)

9 Subay Olayı’nda Tarafların Analizi

“Beni emekliye ayırabilirler, ama vicdanımı kırılmazlar.”

Cemal Tural

Bu olayların önemi, hükümetin ona tepki gösterme tarzındadır. O sırada Eğitim Bakanı olan Celal Yardımcı’ya göre Cumhurbaşkanı Bayar, hükümetten geniş bir soruşturma yürütüp, başka komplolara meydan vermeyecek şekilde nahoş ne varsa açığa çıkarmasını istedi. Menderes, gereksiz yere sorun yaratmak istemediği için bu düşünceye soğuk baktı; meseleyi olabildiğince çabuk kapatmak istiyordu. Bu tavır, Menderes’in kişiliğiyle ilgili bir sorundu: İnandığından ya da inanmak istediğinden daha önemli olduğu anlaşılır korkusuyla sorunlarla yüzyüze gelmekten kaçınırdı. Savunma Bakanı Şemi Ergin ve komutanlar, uzun ve ayrıntılı bir soruşturmaya gerek olmadığını ileri sürerek olayın önemini küçümsediler. Böyle bir soruşturmanın silahlı kuvvetleri karşıya almak olacağını ve huzursuzluk yaratacağını ileri sürdüler. Menderes bu saptamaya katıldı ve orduda herhangi bir baskının, özellikle bir temizliğin tıpkı Prof.Hüseyin Naili Kubalı’nın görevden alınması, üniversiteleri ve aydınları uzaklaştırdığı gibi, silahlı kuvvetlerini hükümetten uzaklaştırabileceği sonucuna vardı. Kendi tarafında olduğu sürece hükümetin güvencede olduğuna inandığı, yüksek rütbeli hiçbir subayın işin içinde olmaması da içini rahatlattı. Menderes, silahlı kuvvetlere yönelik bütünlüklü bir soruşturma yürütülmesini reddetti. Sorunun halledildiğini görmekten çok

(115) Fahri Belen, a.g.e., s.38, 39.

mutlu olan Bayar da, rahatladı ve soruşturma için baskı yapmayı bıraktı.(116)

Menderes'in 9 subay olayını yaygınlaştırma isteksizliğinin ardında, devlet kurumlarının DP hükümetine sadakati ile ilgili güvensizlik duygusu vardı. Bu durum, sürekli silahlı kuvvetleri karşıya alma korkusudur. Bu korku temelsiz değildi; fakat DP'liler bunun nasıl halledileceğini bilmedikleri için çaresizdiler. 19 Ocak 1958'e kadar Savunma Bakanı olan Şemi Ergin, bir komplonun varlığını biliyordu; çünkü komplocular kendisiyle ilişki kurmuş ve ondan sivil liderleri olmasını istemişlerdi.(117)

Ergin ne yapabiliirdi? DP'lilerin ordu üzerinde bütünlüklü bir denetimleri yoktu ve ciddi bir soruşturma bunu açığa çıkarabiliirdi. Öylesine bir soruşturma yapıldı ve bunu bir mahkeme izledi. Komploculardan biri olan Faruk Güventürk, şunları anımsıyordu: "Duruşma hakimi Turgut Lüleci, Arif Onat ve Cemal Tural türlü baskılar altında kaldılar. Ama şeref ve haysiyetlerini feda etmediler... Cemal Tural da, '*beni emekliye ayırabilirler, ama vicdanımı kırılmazlar*' diye haykırmıştır."(118) Mahkeme Başkanı Tümgeneral Tural, Menderes'in güvendiği generallerin tutumunu doğru yansıtır; sorun daha çok "biz" ve "onlar" meselesiydi.

9 Subayın Birbirleriyle Olan Bağları Kopuyor

9 Subay olayı, iki yıldır faaliyette bulunan örgütün bir anda çökertivermişti. İhbarın yapıldığını, Güventürk'ün tutuklandığını öğrenir öğrenmez hepsi köşelerine sinmişler, birbirleri ile teması kesmişlerdi. Günlerce, aylarca tutuklanmak korkusu ile yaşamışlardı. Eskisi gibi toplanmak şöyle dursun, zorunlu olmadıkça birbirleri ile görüşmüyorlardı. Bu durum bütün soruşturma boyunca devam etti.

1958 yılının ikinci yarısına girilirken üyelerin bir kısmının bağları kopmuş, dağılmışlardı. Faruk Ateşdağlı, 9 Subay olayı ortaya çıktıktan birkaç ay sonra ordudan istifa etmişti. Suphi Gürsoytrak ve Orhan Erkanlı Türkiye'den uzaklaşmayı uygun görmüşler, Amerika'daki kurs için girdikleri sınavı kazanıp Washington'a gitmişler-

(116) Eski bir DP'liyle görüşme. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.188.

(117) İpekçi ve Coşar, "İhtilal", s.63-7. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.188.

(118) Güventürk, Cumhuriyet, 1 Temmuz 1960'tan aktarmış.

di. Orhan Kabibay Yıldız'daki Akademi'yi bitirmiş, Erzurum'a tayin edilmişti. Milli Savunma Bakanının yaveri Adnan Çelikoğlu ise hepsi ile olan bağlantısını kesmişti.(119)

**“Bunları da öldürecek bir sergerde,
bir serseri çıkmayacak mı?”**

A.Menderes

1958'de General Abdülkerim Kasım'ın Faysal monarşisine karşı Bağdat'ta gerçekleştirdiği ihtilalin etkisiyle gittikçe artan bir ihtilal fobisi, Menderes'i gittikçe sarmaktaydı. Menderes ve yakın çevresi, bu ihtilal fobisinden hiçbir zaman kurtulamadılar.

Menderes'in 6 Eylül 1958'de Balıkesir'de yaptığı aşağıdaki konuşmada:

“- Bu memlekette yaratılmak istenilen ihtilal havasını, bunu besleyen meşum zihniyetle beraber bertaraf etmenin imkânlarını, evvela biz, memleketimizi tenvir (aydınlatma) etmek yoluyla temin edeceğiz. Onların niyeti Türkiye Büyük Millet Meclisi denilen aziz kâbeyi itibardan düşürmek ve memlekete, 'işte Meclis de kalmamıştır' diyerek ellerini, kollarını sallaya sallaya, seçimlerin semtine dahi uğramadan iktidara gelivermektir.

Üç beş siyaset muhterisi, ihtilalin ne vakit bir hak olduğu hakkında üç beş kelimeyi bir araya getirerek, çatık kaşları ve asık suratlarıyla, içlerinin zehrini, sanki bir deva imiş gibi, millete dökmek istiyorlar. Irak'ı misal göstererek ve gazetelerin de milleti mütemadiyen tahrik ederek adeta, 'Bunları da öldürecek bir sergerde, bir serseri çıkmayacak mı?' demektedirler.

Açık söylüyorum: Onların açıklıkla konuşmadıkları işte budur. Allah'tan dilerim: Bunun tezahürü bir yerden belirmesin. O zaman bu yaptıklarının hesabını ödemek mecburiyetinde kalacaklardır!..”

Menderes, bu konuşmalarını yaparken, İnönü, Millet Meclisi kürsüsünden Menderes'in Balıkesir nutkuna şu sözlerle karşılık vermişti:

(119) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, “İhtilalin İçyüzü”, 1965, s.110.

“9 eylül günü biz, muzafer orduların başında İzmir’e giderken, boynumuzda, padişahın, idam fermanını taşıyorduk.”

Bütün bunların anlamı şuydu: Ülkede siyasi tansiyon giderek yükselmektedir. Artık ihtilalin sözleri sahnededir. İsmet Paşa ve Halk Partisi de ihtilal polemiği içine girişirlerse durum çok tehlikeli demektir. Menderes’in Balıkesir nutku, CHP’yi bu yola sapmakla suçlamakta ve eğer gerçekten durum ve gidişat böylesine çok partili rejimin kaderi, bizzat getirenler tarafından hançerlenmektedir.

Oysa Şevket Süreyya Aydemir: *“İsmet Paşa ve partisine gelince, onlar o devrede, ihtilal değil, yeni bir seçim ve 14’üncü kongrelerinde ilan ettikleri demokratik sloganların peşindeydiler.”*

9 subay olayından sonra, ordu içinde bazı çaba ve şekilleşmeler başlamakla beraber, 1958’den önceki koşullar ile merkezden düğmeye basılınca, uçların derhal harekete geçebileceği bir örgütlenme yoktu. Ancak ordudaki tedirginlik ve ordu içindeki şikayetçi unsurları harekete yönelten nedenler giderek artmaktaydı.

Oysa aynı tarihlerde Türkiye’de, bazı gayretler ve şekilleşmeler olmakla beraber, bu sözlerin tam kapsamına uyan tek başlı ve organize bir ihtilal komite ve örgütü henüz oluşmamıştı.

Menderes’in 9 Subay Olayında Sonuçsuz Kalan İntikam Girişimi

9 subay olayı ve 1957 seçimlerinden sonra, Adnan Menderes’in asker korkusu, her geçen gün biraz daha büyüdü.

Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’ten orduda temizlik yapılmasını istedi. Anlaşılan Gürsel’le çekişmelerin başladığı ve ordu içinde memnuniyetsizlik dumanlarının tüttüğü bu devirde Menderes, 9 subay olaylarından da ibret alarak, hiç şüphe yok Bayar’ın da telkini ve hatta baskısıyla bir tasfiye hareketine girişmek istedi.

Başbakan Menderes’in Milli Savunma Bakanı E.Menderes’e gönderdiği aşağıdaki bu talimat gerçekleşmedi. Hiçbir tasfiye yapılamadı. Buna karşılık Meclis tahkikat komisyonları yetki yasalarıyla tek parti devrini çok geride bırakacak adımlar atmaktan çekinmedi.

Aşağıdaki belge bu girişimin açık delilidir:

**Milli Müdafə Vəkaleti Müstəşarlığı
Ankara**

Milvemus: 4184-59

Konu: Tasfiyə

Hava Kuvvetləri Komutanlığına,

1- Korgeneralədən aşağı rütbələrdə (Korg.hariç) çeşitli sınıf albay (dahil) olmaq üzere kimlərin ordudan tasfiyə edilməsi düşünülmüyorsa (rütbə, isim, görev ve esbabı mucibesiyle birlikte) bir çizelge halinde isimlərinin hazırlanarak gönderilmesini rica ederim.

2- Cetveller 28 Ekim 1959 tarihine kadar gönderilecektir.

NOT: Bu mevzudaki çalışmalar iki veya üç kişiye inhisar ettirmek suretiyle hazırlanacak ve çok mahrem tutularak hiçbir suretle şuy bulmasına meydan verilmeyecektir.

**Ethem Menderes
Milli Müdafaa Vekili**

Dağıtım

Gereği

E.U.Rs.

K.K.K.

Dz.K.K.

Hv.K.K.

Lideri Asla Açığa Çıkmamış Gizli Bir İhtilal Örgütü Daha “S.O.G.”

Ağustostan 1959'dan sonra, Ankara'da yoğun bir hücreleşme ve örgütlenme başlamıştır. Merkezi, o sırada Dışkapı'da Etlik yolu üzerinde bulunan Ordu Donatım Okulunda Şubat ayı içinde S.O.G. (Sınıf Okulları Grubu) denilen yeni gizli bir örgüt kuruldu. Liderlerinin asla açığa vurulmaması, bu örgütün ilk kararlardan biriydi. Çalışması hücre şeklindeydi. Her hücrede 3 asil ve bir yedek üye bulunur. Hücre üyeleri yeminlidir. Asıl faaliyeti, eylemlerini, bütün askeri okullara ve gerekli yerlere yaymaktır. Amaç şöyle ifade edilir:

A. Toplum; düzen bozukluğu yüzünden bir rejim buhranına girmiştir. Süratle ihtilale kaymaktadır.

B. İhtilal, bir toplumu büyük çalkantılara ve komplikasyonlara sürükleyebilir.

(Yukarıdaki Belgenin Kaynağı Cihad Baban'a aittir. "Politika Galerisi", s.234.

C. İhtilal sonrası, başa geçecek iktidarın zayıf olması halinde yine rejim bunalımları, birbirini takip edecek hükümet darbelerine yol açar.

D. Böylece de ordu bütünüyle politikaya sürüklenir ki, bu çok tehlikelidir.

E. O halde iki yol vardır:

1. Evvela ihtilali önlemeye ve pasif mukavemete geçerek, Demokrat Parti iktidarını çekilmeye zorlamak,

2. Olmadığı takdirde, merkez grubuyla birleşerek ihtilale bilfiil iştirak etmek.

İstanbul ve Ankara olaylarından sonra tansiyon büsbütün gerilince, S.O.G. devamlı toplantılar yapmış, çeşitli kararları almıştır. Bu kararlar arasında şunlar vardır:

- İktidara, "Ordu sizinle beraber değildir" ihtarını yapacak gösterilerle iktidarı istifaya zorlamak,

- Subaylar yürüyüşü tertip etmek. Harp Okulu yürüyüşü bu aradadır.(120)

Başkanlığa Razi Ettikleri KKK Komutanı Orgeneral Necati Tacan

Kalp Krizinden Ölünce...

İhtilalci Genç Subaylar Yeni Bir Baş Arayışında

9 subayın tutuklanması ve bunu izleyen soruşturma, gizli ihtilal grupları için geçici bir gerileme oluşturmuştu. Soruşturmanın ne kadar ciddi yürütüleceğini bilmediklerinden, ihtiyatlı olup bası ortadan kalkıncaya kadar faaliyetlerinden vazgeçmeye karar verdiler.(121) Ne var ki, soruşturmanın bir yere varmayacağı açığa çıkınca, faaliyetleri daha büyük bir gizlilik ve tutkuyla yeniden başladı. Bu noktada hareketi yönetecek güçlü ve yüksek rütbeli bir subay bulmaya karar verdiler. Böyle bir kişi bulmadan ve Genel Kurmay Heyeti'nin kontrolünü ele geçirmeden, çabalarda başarılı olamaz ve amaçlarını gerçekleştiremezlerdi.(122) Bu önemli kararın alınmasının, göreceğimiz gibi 27 Mayıs 1960'ta Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasından sonra büyük yan etkileri olacaktır.(123)

(120) S.O.G. hakkındaki bu bilgi Ş.S.Aydemir'in "Menderes'in Dramı", s.403.

(121) Erkanlı, "Anılar", s.13. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.188.

(122) Bu strateji Alb. S.Koçuş'a atfediliyor. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.190.

(123) F.Ahmad, a.g.e., s.190.

Orhan Erkanlı anılarında:

"DP artık tam manasıyla raydan çıkmış, memleket bir muharebe meydanına dönmüş ve mukadder akıbet ufukta görünmüştü. Tekrar birleşmek ve örgütü harekete geçirmek ihtiyacını duyan eski arkadaşlarımız birer ikişer birbirlerini aramaya ve bulmaya başladılar. Kısa zamanda toparlandık. Aynı fikirleri, ihtiyaçları ve kanaatleri paylaşan insanların bir araya gelmesi kolaydır. Bizim 1956'da bir ihtimal olarak düşündüğümüz ve hazırlıklı olmak gereğini duyduğumuz, GÖREV günü büyük bir hızla yaklaşıyordu. 1959 sonu ve 1960 başlarında birkaç büyük toplantı yaptık. Durum gözden geçirildi, gücümüz, imkanlarımız hesaplandı ve en son olarak Ankara'da Türkeş'in evinde toplanarak(124) ihtilal kararını verdik. Karar kesindi, sadece günü tayin etmemiştik. Şahsen bundan sonra hiçbir büyük toplantıya katılmadım. Davutpaşa Kışlası'ndaki Üçüncü Zırhlı Tugayın Tank Tabur Komutanı bulunuyordum. Tugayı ihtilale hazırlamak için görevimin başında olmam lazımdı; çünkü örgütün elindeki en sağlam ve güvenilir birlik Üçüncü Zırhlı Tugay'dı."(125) İhtilalci gruplarla işbirliği yapmaya istekli bir general bulmak kolay değildi. Yakın zamanda Kara Kuvvetleri Komutanlığına atanan General Necati Tacan'a yaklaşıldı ve anti-DP hareketine liderlik yapmaya razı edildi. Ancak hemen ardından büyük bir talihsizlik yaşandı. General 1958 yazında seyir halindeyken makam aracında bir kalp krizi sonucu öldü.

(124) Alpaslan Türkeş, örgüte en geç katılanlardandır. Kendisi bunu şöyle anlatır: "İhtilalcileri 1958-59 yıllarında tanıdım ve ondan sonra arkadaşlarımla arasına katıldım. İlk defa Talat Aydemir'den böyle bir teşkilatlanma olduğunu duydum. (Elazığ'da. E.Y.) Bir gün beni ziyarete geldi ve hükümeti tenkit etti. '*Biz bu hükümeti devirmek istiyoruz. Siz de bizimle beraber olur musunuz?*' diye teklifte bulundu. Ben '*devirip, ne yapacaksınız.*' diye sordum. Aydemir: '*Halk Partisini, İsmet Paşayı getireceğiz. İsmet Paşa büyük adamdır vs.*' gibi şeyler söyledi. Talat Aydemir'in bu açıklamasına: '*Ben ordunun politika dışı kalması görüşündeyim. Atatürk'ün bir gelenek olarak orduya tavsiye ettiği çok eskiden beri bu olmuştur. Binaenaleyh, bunu tasvip etmiyorum. Bir siyasi partiyi tutup, diğerine karşı hareket yapmayı da TSK'nın şerefine uygun görmüyorum...*'" Türkeş'in bu türlü sözler söylemesi üzerine T.Aydemir çok üzölmüş ve rengi kaçmıştı. Ancak Türkeş daha sonra "*Memleket iyice karışmış, buna bir yön vermek zarureti var. DP'yi yıkarak yerine CHP'yi getirecekler.*" endişesiyle örgütlenmenin dışında kalamayacağını görmüş ve 27 Mayıs hareketinin baş aktörlerinden biri olmuştur. CHP-Türkeş çekişmesi sürecektir. A.Türkeş, a.g.e., s.22-23.

(125) Orhan Erkanlı, a.g.e.

"Paşam, Tacan'ı kaybettik, sizi bulduk."

C.Gürsel: ***"Varım Sadı, teşkllatınız geniş mi?"***

Deneyimli örgütçü F.Güventürk herşeye rağmen hareketi başlatma eğilimleri, ihtilalciler arasında hem heyecan, hem de endişeye neden olmaktadır. Gerek S.Koçaş, gerek O.Köksal grubunun başlıca endişesi, ihtilal için yüksek mevkide bir baş bulmaktır. En önemlisi de merkezde kritik noktalara, inanılır ve güvenilir subayları yerleştirmektir. Bu arayış doğrultusunda, Tacan'ın ölümü ardından dikkatler yeni K.K.K. Orgeneral C.Gürsel'e odaklanır. Yeni baş o olacaktır. Gürsel'i etkileyen diğer bir isim hemşehrısı Top.Yrb.Tanık Güryay'dır.

İşte o sırada, Ocak 1959'da Gürsel'in bir Almanya gezisine Sadi Koçaş da katılınca, Gürsel'e açılmak için bir fırsat doğar. Gerçekçi de Gürsel'in katılımı, fiili ve direktif veren bir lider olarak değilse de, böyle bir harekete ve merkezde yapılabilecek tayinlerin belirleyici olması çok önemliydi. Şubat 1959'da dağınık çabalar, güçlü bir yüksek komuta adamının desteğiyle, artık fiilen bir ihtilal örgütü halini alacaktır.

Gürsel'in koruyucu şemsiyesi önemli bir aşamaydı. 9 subay olayı ve tutuklamalar nedeniyle aniden tavsayan ve sinen hareketçiler, Gürsel'in koruyuculuğu kazanıldıktan sonra Ankara'da yeniden canlanır gibi oldular. Nitekim bu süreçte Sadi Koçaş ve Osman Köksal grupları birleşirler. Bu birleşme o sıralarda Madrit'te askeri ateşe olarak bulunan Binbaşı Sami Küçük'e ait ve Sadi Koçaş'ın kiracı bulunduğu apartman dairelerinde bir toplantı gerçekleştirilir. Toplantıda, iki eski grubun önderleri, yani Sadi Koçaş, Suphi Karahan, Osman Köksal ve Ankara'da Zırhlı Tugay Tank Tabur Komutanı Binbaşı Sezai Okan bulunurlar. Osman Köksal ele geçirilmesi istenen kilit noktalar için büyük bir adım atmış, 20 Nisan 1959'dan beri Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kurmay Şubesinin başına atanmıştır.

Bu gerçekten önemli bir adımdır. Çünkü şimdi kurmayların tayinleri onun şubesince hazırlanacak ve Gürsel bunları tasdik edecektir. Zaten adına, az çok bir ihtilal komitesi diyebileceğimiz dörtlü anlaşmanın asıl işi, bu tayinler için gereken listeyi ve bu listede yer alanların tayin edilecekleri yerleri boşaltmaktır. Bu listede 35 isim yer alır. (Eski örgütçü F.Güventürk ve T.Aydemir bu liste-

de yoktur. F.Akkoyunlu, Muzaffer Yurdakuler sonradan katılacaklardır. Bu 35 isim, 27 Mayıs İhtilalinin aktif kadrosunu oluşturmuştur. E.Y.)

Bundan sonra bir dizi gizli toplantılar yapılır. 1959'un son günlerinde Mustafa Kaplan'ın Anıttepe'deki evinde yapılan toplantıda ilk kez ihtilalin tarihi ve ihtilal sonrasında neler yapılacağı konuşulur ve üç seçenek ortaya çıkar:

- 1. Askeri İdare kurmak,**
- 2. İktidarı Halk Partisine devretmek,**
- 3. Geçici bir meclis kurup, yönetimli yeni seçimler yapılınca kadar bu meclise bırakmak.**

2'nci ihtimal reddedildi. Asıl tartışılan 1 ve 3'üncü seçenekler oldu. Sivil yönetim tezinin şampiyonluğunu Vehbi Ersü yaparken, A.Türkeş, yönetimin sivillere devrinde acele edilmemesini savundu. Bu toplantıda bu konuda bir karara varılamamış, sadece ihtilalin yapılması kararlaştırılmıştı.

Birkaç hafta sonra Mustafa Kaplan'ın evinde yapılan bir toplantıda örgüte alınan yeni üye Albay Sami Küçük ile Türkeş arasında sert tartışmalar yaşandı. Türkeş'in: "*Memleket oy endişesiyle davranmak zorunda kalacak politikacıların eline bırakılırsa, bu gün içine düşülen çukurdan hiçbir zaman çıkılamayacaktır.*" Sözüne karşı S.Küçük: "*Gruba dönerek: "Arkadaşlar, Türkeş'in tavsiye ettiği düpedüz askeri bir diktatörlüktür. Ben böyle bir teşebbüsün içinde olamam."* yanıtı o gece geç vakite kadar tartışmalara yol açmış ve yine bir karara varılamamıştı. Nitekim 27 Mayıs ihtilali sonrasında da bu tartışmaların sürüp gideceğini, MBK'da pek çok bölünme ve önemli ihtilaflara neden olacağını göreceğiz.

İhtilalciler 5 Yılda Etkiklerini C.Gürsel'in Kalemliyle Bıçıyorlar

Gürsel'in "*Cumhurbaşkanı istifa.*" diye başlayan tedbirler mektubu DP Savunma Bakanının masasında.

Bu sırada Cemal Gürsel, 3 Mayıs 1960'ta yönetimi neredeyse yeniden yapılandıracak muhtıra niteliğinde bir mektup yazar ve Savunma Bakanı Ethem Menderes'e gönderir. Ertesi gün zorunlu olarak yıllık izine ayrılıp İzmir'e gider.(126) İhtilalci subaylar, lider-

(126) Mektup kaynağı "Ak Devrim", Başbakanlık Devlet Basımevi, 1960, s.45.

lerinin bu zamansız gidişini önlemek ve ihtilali başlatmasını isterlerse de başarılı olamazlar. Hatta bundan da öte A.Türkeş'e göre Gürsel, Ankara'dan ayrılırken Komite'nin dağıtılmasını veya kendi haberi olmadan bir teşebbüs yapılmamasını söylemiştir. Diğer yakınlarına göre ise Ankara'dan ayrılmakta ısrar etmiş; ancak “- *La- zım olursa beni çağırın, gelirim.*” demiş. Aslında bu bir gözaltıdır.

Aşağıda 27 Mayısın hemen sonrasında Komite tarafından “Ak Devrim” kitabında yayınlanan Cemal Gürsel'in Milli Savunma Ba- kanı Ethem Menderes'e yazdığı mektubun orijinal metni:

“Aziz Vekilim,

Dün geceki konuşmalarımızın ışığı altında zatinalinize memleketin huzur ve istikrarı için alınması lazım gelen tedbir ve kararlar hakkındaki görüşlerimi bildirmeyi milli ve vatani bir vazife bilirim.

Sayın Başvekil'in açıklamalarını dinledim ve okudum. Bunlarda, benim düşüncelerimin kabulüne müsait bir zemin henüz mevcut olmadığı aşikar ola- rak belli ise de yine de düşüncelerimin sizlere ıblâğının zaruretine inanıyorum.

Muhterem Vekilim, şu hakikati kabul etmek lazımdır ki, Kayseri hadise- leri ile başlayıp son karar ve feci olaylara kadar devam eden vakalar, vatandaş ruhunda derin tesirler ve Hükümete karşı telafisi güç hoşnutsuzluklar yarat- mıştır. Hele, Ordunun talebelere karşı akılsızca kullanılması işin vahametini artırmış, Ordu mensuplarında huzursuzluk ve güvensizlik hisleri belirmiş, kor- kulan şey olmuş, Ordu politikaya karıştırılmıştır.

Sayın Vekilim, bu ahval ve küçümsenmeyecek, cebir ve şiddetle geçiştiri- lecek şeylerden değildir. Memleket, Hükümet ve partimizin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için sükunetli, fakat ciddi ve zecri tedbirler almak lazımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır:

1- Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü, bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında memlekette umumi bir kanaat vardır.

2- Kabinede iyi kabul edilmeyen ve suihalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkartılmalı ve yeni kabine mutlak, dürüst, makul, zorcu değil; adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.

3- İstanbul, Ankara Valileri ve Emniyet Müdürleri süratle değiştirilmeli- dir.

4- Ankara Örfi İdare Komutanı derhal değiştirilmelidir.

5- Son çıkarılan ve Tahkikat Komisyonları ihdas eden kanun kaldırılma- lıdır.

6- Mevcut gazeteciler Af Kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmeli.

7- Son hadiselerde tevkif edilen talebeler serbest bırakılmalı, ilim mües- seseleri yeniden faaliyete geçirilmelidir.

8- Şimdiye kadar çıkarılan bütün antidemokratik kanunlar tedricen kaldı-

rlmalıdır.

9- Vatandaşın hürriyet ve eşit muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.

10- Ordunun meseleleri süratle halledilmelidir.

11- Din istismarcılığından vazgeçilmelidir.

12- Suiistimaller oluyor mu, bilmiyorum. Fakat olduğu hakkında umumi bir kanaat mevcuttur ve milletin Hükümete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmesi lazımdır.

13- Müstesna zamanlar ve günler haricinde Hükümet büyüklerinin memleket gezilerinde suni bü yük vatandaş toplulukları ile karşılaşmaları usulü terk edilmelidir.

Muhterem Vekilim, bu yazdıklarım asla bir parti ve politika mülahaza ve tesiri ile yazılmamıştır. Memleketin durumunun bu tedbirlerin alınmasını zaruri kıldığına inandığım için arz edilmiştir. Sizlerin vatanperverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum. İyi düşününüz, iyi hareketler yapınız. Memlekette çok şeyler yaptığınız muhakkaktır. Fakat, bu asla کافی değildir. Bu yapılan işleri müstemleke idarecileri de yapar, yapıyor ve yapmıştır. Asıl önemli olan toplumun ruhunda yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır. Olaylar bu yolda olmadığınızı göstermektedir. Talebelerin hürriyet duygusu ile yaptıkları masumane tezahürata karşı kütalar sevk edilmesi ve onların desteği ile emniyet kuvvetlerinin ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, profesörleriyle beraber joplarla ve kurşunlarla tedip etmesi, dünyada görülmemiş feci bir şeydir. O hengamede kız talebelerin yürekler parçalayan çığlıklarının, analar, babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak, memleketin huzuru bakımından bü yük bir hata ve hazin bir gaflet olduğuna kaniyim. Bizim gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet düygularının gelişmesinden ve kemalinden memnun olmanız lazım gelmez mi? İstikbali hissiz, duyusuz, müstemleke ruhlu yalnız maddeci bedbaht insanlara mı bırakmak istiyoruz? Sayın Vekilim, maruzatım muhakkak ki çok mühim ve hatta çok cüretkâranedir. Fakat, memleket için, milletin selameti için, Hükümet ve hatta partinizin kurtarılması için dikkate alınması lazımdır ve hatta çok lazımdır. Saygılarımla.

3/5/1960

Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal GÜRSEL

İhtilalciler C.Gürsel'in İzmir'e gitmesi ardından yaşadıkları panikle onun yerini alabilecek generaller olarak Sıtkı Ulay, Fahri Özdilek, Cevdet Sunay veya Cemal Madanoğlu seçeneklerini düşünürler. F.Ahmad'a göre, S.Ulay hükümetin adamı olarak değerlendirilir ve reddedilir. F.Özdilek ve Sunay, o sırada sıkıyönetim ko-

mutanlığı yaptıklarından dolayı her ikisinin de lider olmaları uygun görülmüştü. Onlar da bu teklifi reddederler, ancak komployu da açıklamayacakları sözünü verirler. Gidilecek son kişi Genelkurmay Lojistik daire başkanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu'dur.

C.Madanoğlu

“Taşaklarım var ama beynim yok”

diye haykırdığında komplocu subaylardan biri:

“Merak etme bizde ikisi de var.”

Cemal Gürsel'in yukarıdaki mektubu yazarak, ertesi gün apar-topar İzmir'e gitmesi, ihtilal düğmesine basılacağı böyle bir ortamda Komite için beklenmedik ve şaşırtıcı bir darbeydi.(127) Alt rütbeli subaylar panik içindeydiler. Harekete geçme zamanı yaklaşıyordu ve bir generalin desteği olmadan darbeyi gerçekleştirmenin vahim olabileceğini biliyorlardı. Genelkurmay Lojistik Daire Başkanı olup aktif bir komuta görevi bulunmayan Madanoğlu ilginç tavırları, kendine özgü espri anlayışı olan renkli bir kişilikti. Kendisine gittiler, olan biteni anlattılar ve liderleri olmasını istediler. Madanoğlu biraz düşündükten sonra, neredeyse özür dilercesine *“Taşaklarım var ama beynim yok.”* diye haykırarak önerilerini kabul etti; söylendiğine göre komploculardan biri *“Merak etme bizde ikisi de var.”* diye yanıt vermişti.(128)

Yine bazı generallerin komployu öğrenip de hükümete haber vermemeye nasıl razı oldukları dikkate değerdir. Fahri Özdilek, Cevdet Sunay ve Sıtkı Ulay daha Ağustos 1959'da terfi ettirildikleri için sadık subaylar olarak bilinirdi.(129)

Eski DP'lilere göre, Ulay ve Özdilek Menderes'e çok yakındı, hatta Menderes'in adamları olarak nitelenirlerdi. Yine de davranışları, onların hükümetten çok orduya bağlılık duyduklarını gösteriyordu.

(127) F.Ahmad, Cemal Gürsel'in bu gidişinin askeri istihbaratın bir şeylerin döndüğünü sezmesi üzerine gerçekleştiğini yazar. Oysa bu görüşe katılmıyorum. Zira C.Gürsel'in bir gün önce E.Menderes'e yazdığı mektup, zaten hükümete verilmiş bir muhtıra niteliğindeydi. Gelecek bir darbeyi deklare etmişti. E.Y.

(128) Bu anlatım Alpaslan Türkeş'le görüşmeye dayanır. Ayrıca İpekçi ve Coşar, *“İhtilal”*, s.149-59.

(129) Cumhuriyet, 30 Ağustos 1959. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.191.

DP'liler ordudan gelen tehlikenin farkındalar mıydı? Yanıt, kesin bir "evet" olmalı. Partinin kuruluşundan beri, ordunun çok partili siyasi yaşama yönelik tutumundan endişe etmişler ve iktidara geldikten sonra da, muhalefet partilerini orduyu siyasete karıştırmamaları konusunda periyodik olarak uyardılar.(130)

Ancak "9 Subayın Komplosu"nun açığa çıkarılması tehlikeyi haber verdi ve General Abdül Kerim Kasım'ın 14 Temmuz 1958'de Irak Monarşisini devirmesi gerilimleri daha da artırdı. Menderes'in CHP'nin Türkiye'de Irak tipi bir ihtilali kışkırtmaya çalışmasından söz etmesi -ilk kez 6 Eylül 1958'de- şaşırtıcı değildir; bundan sonra ihtilal anıştırmaları iki parti arasındaki siyasi mücadelenin ortak teması olmaya başladı. Aynı yıl Pakistan ve Sudan'da iki askeri devrim oldu. 5 Mart 1959'da ABD ile İkili Anlaşmanın imzalanması kısmen böylesi oluşumlara karşı bir güvenceydi. CHP'liler bu anlaşmaya karşı çıktı; zira hükümet "*iç, silahsız saldırı*"yı önlemek için istediği zaman Amerika'dan askeri müdahale isteyebilirdi. Ecevit, hiçbir Avrupa devletinin, iç tehdide karşı ABD ile ikili anlaşma yapmadığını ve böylesi anlaşmaların Lübnan gibi Arap devletlerinde geçerli olduğunu ileri sürdü.(131)

(130) A.Menderes daha 1958 Balıkesir konuşmasında hükümetine yönelik ihtilal spekülasyonları için sert çıkışlar yapmıştı. Durumu bildiği anlaşılıyor. Ancak ABD Ankara Büyükelçiliği raporlarında Menderes ve ihtilal olasılığı için şöyle yazıyordu: "Başbakan Menderes'in hoşnutsuzluğun boyutlarını gözünde anlandıramadığı anlaşılıyor... Türkiye'deki durum daha da kötüleşebilir, hatta ordunun fiilen duruma el koyması mümkündür. Ankara'dan ABD Dışışleri Bakanlığına bundan sonra ulaşan ilk bilgi, 27 Mayıs Müdahalesi'nin haberidir! Peki ABD müdahaleyi neden tespit edemedi? Öyle anlaşılıyor ki Elçi Warren'in raporlarındaki iyimser hava kaçınılmaz olarak ABD Dışışlerini etkilemiştir. Bir başka önemli husus, ordunun duruma hakim olması ve başka Genelkurmay Başkanı Rüşti Erdelhun olmak üzere Kuvvet Komutanları'nın hükümete bağlı kalmalarıdır. Kanımca daha önemli olan ve genel yanılgıya yol açan esas etken budur. Kanımca Menderes'i şaşırtan ve yanlış yönlendiren de budur. Alt kademedan gelen muazzam baskıyı görememek hem Menderes'i hem de ABD yetkililerini yanıltmıştır. İlginç olan husus, Menderes'in ve DP'lilerin görememesine rağmen CIA ve yabancı basının Harbiye Yürüyüşü'ne çok sayıda subayın katıldığını doğru tespit etmiş olmasıdır."

Cüneyt Akalın, "Askerler ve Dış Güçler - Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı", Cumhuriyet Kitapları, 2000, s.156.

(131) Cumhuriyet, 6 Şubat 1960. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.191.

Düğmeye Basılmadan Önce Kimler Nerede Görevli?

Bildik İhtilalcı İsimlerin Hepsı Kilit Noktalara Getiriliyor

Gerek Ankara'da bulunan, gerek dışarıdan Ankara'ya getirilmesi düşünülen kurmayların görev yerleri konuşuluyordu. Ağustos 1959'da Alpaslan Türkeş, Mustafa Kaplan, Rifat Baykal Komite'ye alınırlar. Türkeş, o sırada kurmay yarbaydır ayrıca Kara Kuvvetleri Genel Sekreteri yardımcılığına da bakmaktadır. Mustafa Kaplan, 229. Piyade Alayında tabur komutanıdır. Yüzbaşı Rifat Baykal, Personel Okulu Hizmet Bölük Komutanlığı yapar. Beş on gün sonra da sekizinci üye olarak, Kurmay Yarbay ve Genelkurmay CENTO Şubesi Müdürü Orhan Kabibay Komite'ye dahil edilir. Komite kurulurken İspanya'da bulunan Sami Küçük, Ocak 1960'ta, şube müdürlerinden Muzaffer Yurdakuler ya Nisan sonu ya Mayıs 1960 başında örgüte girerler. Sonuçta, merkez örgütü durumunda olan, fakat bu ismi almayan öncü grup, Kasım 1959'a kadar sekiz kişi olarak çalışır. Bir defasında Gençlik Parkında ayaküstü, diğerinde defalar Mustafa Kaplan'ın Maltepe'deki evinde çalışmalarına devam ederler. Aralık ayında Vehbi Ersü (kurmay binbaşı, Süvari Alay Grup Komutanı). Kara Kuvvetleri Harekât Şubesi başkanlığında Kurmay Yarbay Refet Aksoy, İstanbul'da Davutpaşa kışlasında Zırhlı Tugay Servis Tabur Komutanı Orhan Erkanlı örgüte girerler. Dündar Seyhan da bu arada alınanlardandır.

Bu sırada Türkeş'in evinde tavan arasında ve ayaküstü bir toplantı yapıldı. Sadi Koçaş, Ekim 1959'dan beri Londra'ya tayin edilmiş ve Türkiye'de değildi. 1960 başında fiilen ihtilalcı hareket, içindekiler Sami Küçük'ün de katılımıyla 13 kişiyi buldu. Sami Küçük'ün bürosundaki bir oda, bir çeşit temas, görüşme merkezi haline getirildi. 1960 Nisanına kadar Komite'ye yeni üyeler alınmadı. Ama bu üyelerin yakınları, fikirdaşları, hareket arkadaşları ve işe taraftar olarak kazanılan ordu mensupları vardır. Bu arada örneğin Suphi Gürsoytrak, Ahmet Yıldız, Halil Kayılı, Fahrettin Ermutlu, Rauf Gökçe, Necmi Berk, Necati Ünsalar, Halim Menteş, Mehmet Nuri Hazer, Mucip Ataklı, Muzaffer Karan ve diğer genç subaylar sayılabilir. (Bunların bazıları öncü ve komutan kademelerinde, bazıları diğer hizmetlerde ihtilalin uygulayıcısı olacaklardır.) Kaldı ki bu Komite, bu alanda çalışan tek komite de değildir. Onunla işbirliği halinde olmadan ve hatta 7-8 aydan beri varlığı bilinen bir baş-

ka grup daha vardır. Örneğin Ankara'daki Ekrem Acuner, Fikret Kuytak grubu gibi. Ama iki grup arasında biraz tereddütlü, hatta kuşkulu bir hava vardır. Ankara'da merkez heyeti konumunda bulunan grup, diğerlerinin bazı sivillerle de ilişkide bulunduklarını düşünürler. Refet Aksoy'un da bu grupla teması var sanılmaktadır. Nitekim daha sonra cunta şeklinde oluşacak örgüt, daha ziyade bu grup cephesinden gelir. Tüm bunlara rağmen 30 Nisan 1960'ta ve üniversite olaylarının hemen arkasından bu gruplar birleşirler.

Bütün bu gelişmelerin en önemli olanı 1 Aralık 1959'da, Kurmay Albay Osman Köksal'ın Kurmay Şubesi Müdürlüğünden, Muhafız Alayı Komutanlığına tayinidir. Kurmay Şubesi ve Muhafız Alayı Komutanlığı, daha baştan beri iki asli hedefti. Köksal'ın Muhafız Alayının başına getirilmesiyle, ilk hedeften sonra ikinci hedef de ele geçirilmiş olur. Köksal'ın yerine ve Kurmay Şubesi Müdürlüğüne, Komite'den ve kurucu üyelerden Yarbay Suphi Karaman getirilir. Bu atamalardan sonra hem ordu içinde temaslar, hem kargahda faaliyet durmadan artar. Zaten 1960 yılına gergin bir hava içinde girilmiştir. İnönü'ye Uşak'ta yapılmış olan taşlı saldırı, Topkapı'daki suikast girişimi ordu çevrelerinde hiç de iyi karşılanmaz. Tedirginlik artar. Üniversite olayları heyecan son haddine vardır. Çünkü üniversite baskını, sıkı yönetim ilanları, öğrenci gösterileri, Ankara'da Namık Argüç'ün Siyasal Bilgilere ateş emri vermesi(132), sokakların bindirilmiş kitalarla doldurulduğu, yani as-

(132) Olayların görgü tanığı olarak o yıllarda Kurtuluş Lisesi birinci sınıfında okumaktaydım. Ankara Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri, okul pencerelerinden yaptıkları ve sadece söz ve slogandan ibaret protestolarına karşı Sıkıyönetim Komutanı General Namık Argüç telsizle üniversite önüne dizilmiş askerlere ateş etme emri verdi; ancak birlik başındaki komutan bu emri yerine getirmedi. Biraz sonra Namık Argüç bizzat geldi ve makam aracından hiddetle çıktı ve ateş emrini tekrarlamasıyla askerler yayılım ateşi açtılar. Cebeci Caddesinin karşı kaldırımında büyük bir korku ile herkes panik halinde sağa sola kaçıştı. Ben de bir ağacın arkasına sinerek ne olup bittiğine baktım; ancak askerler ateş ederken öğrencileri hedef almadılar. Havaya ve fakültenin sağır duvarlarına ateş ediyorlardı; ölen olmadı. Daha sonra oradan her geçtikçe Fakültenin cephesinde açılmış yüzlerce mermi deliklerine bakar ve olayı hatırlardım. 555 K (5. ay 5. gün saat 5'te Kızılay'da) mitinginde, Kızılay'ın sokaklarındaki koşuşturmalarda bir hayli gözyaşartıcı gaz yuttum. Bu dönemde yaşadığım pek çok olaydan anımsadığım bir diğeri de, göstericileri dağıtmak için ırtlarında çapraz takılı tüfekleriyle süvari askerleri, tüm Cebeci Caddesini silme saf halinde dört nala sürerek göstericilerin üzerine gidiyorlardı. Kaldırımlarda-

kerin ve ordu birliklerinin harekete geçirilişı, Komite'de karar zamanının geldiği kanaatini uyandırır. Genelkurmay Başkanı Erdelhun ise iktidarın bir çeşit emir subayı haline gelmiş gibidir.(133)

DP Hükümeti açısından durum belirsizdi. Yüksek komuta sadık görünüyordu ve iktidarı almaya hazır hırslı hiçbir general yoktu. Buna karşın hükümet hiçbir zaman rahat olmadı. Ancak İstanbul ve Ankara'daki öğrenci gösterileriyle birlikte 28/29 Nisan 1960'taki fırtına koptuğunda, ordunun hükümete desteği çok cesaret vericiydi. 1959 ve 1960 yılları boyunca baskı artırılmaktaydı ve sokak gösterileri askeri müdahaleye bulunmaz bir fırsat sunuyordu. 29 Nisanda İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edildi ve Fahri Özdilek İstanbul, Namık Argüç Ankara sıkıyönetim komutanlığına atandı. Polis ve askere ateş açma yetkisi verecek ölçüde sert önlemlerle gösteriler sert bir şekilde kontrol altına alındı.(134)

kl halk ve esnaf neye uğradıklarını anlamadın şaşkınlık içinde bina ve işyerlerinin içine sığınıyordu. Cebeci kavşağında birisi yola bir avuç çatapat attı. Ön sıradaki ürkek Amerikan atlan parlayarak kontrolden çıktılar. Arka sıralardan gelen süvariler hızlanı alamayıp üst üste yerlere yığıldılar. E.YAVİ.

(133) Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e.

(134) F.Ahmad, a.g.e., s.192.

Fotoğraflar: Cumhuriyet döneminin erken yıllarında 1924 TpCF (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) ve 1930 SF (Serbest Fırka)'nın başarısız ve kanlı deneyimlerinden sonra 14 Mayıs 1950'de ilk kez sivil cumhurbaşkanı ve başbakanla DP İktidara geldi. Ancak DP yöneticileri çok partili demokratik yönetim gerçeğini kavrayamadılar. 1954'te başlayan ve 1957'de doruğa çıkan demokratikleşememe sorunu her alanda partizanlığa ve kavgaya dönüştü. **Yanda:** 27 Mayıs 1960 öncesinde partizanlaşmış polis şefi Bumin Ymanoğlu'nun yaka paça götürdüğü bir vatandaş. **Üstte:** Gösteriler sırasında yaralanan bir genç. Benzeri görüntüler ne yazık ki günümüzde de değişmiş değil.

“Baskıcı bir rejim hiçbir zaman orduya güvenemez”

“Artık sizi ben de kurtaramam.”

İsmet İnönü

Sıkı ve sert önlemlere rağmen Hükümet karşıtı gösteriler gide-
rek yoğunlaştı. Fahri Özdilek: “Göstericilerin pek çoğunun çocuk
denebilecek yaşta olmaları nedeniyle ilk iki gün sert karşılık veril-
medi. Ancak özellikle 2 Mayıs’ta toplanacak NATO Dışişleri Bakan-
ları Konferansı nedeniyle, olayların devam etmesine izin verilme-
yecekti.”(135) Ertesi gün göstericiler zorla dağıtıldı ve birçok kişi
tutuklandı. 2 Mayıs’tan sonra gerilim hafifledi. 3 Mayıs’ta sokağa
çıkma yasağı süresi kısaltıldı. Hükümet bir yanda askeri müdahale-
den endişeleniyordu. 6 Mayıs’ta Dışişleri Bakanı Zorlu, gazetecile-
re “*Türk subayı politikaya karışmaması gerektiğinin bütünüyle far-
kındadır.*” derken aynı gün İnönü, partisinin orduyla herhangi bir
ilişisinin bulunduğunu yalanladı; ardından hayra alamet olmayan
“*baskıcı bir rejim hiçbir zaman orduya güvenemez*” açıklamasını
da yaptı.(136)

Bu arada Hükümet askerlerin kötü koşullarını düzeltmek ve ya-
tıştırmak amacıyla geç kalmış ödünler teklif etmeye başladı. Yeni
ve daha yüksek derece sözü,(137) hizmet koşullarını iyileştirme ve
uygun fiyattan rahat konutlar sağlamayı ele alma sözü verdi.(138)

Ancak geç kalınmıştı. “Artık ihtilal gongu çalmak üzereydi.
555 K günü denilen 5 Mayıs 1960’ta ise Başbakan Menderes,
adeta tek başına göstericilerin içinde kalmıştır: ‘*Menderes istifa!...*’
sesleri havayı doldurur. Bayar, Ethem Menderes, Namık Gedik, bu
hareketi yakından izlerler. Aynı günün en civcivli anında Celal Ba-
yar Başbakanlığa gittiğinde Menderes’e: ‘*Ateş emri ver! Nümayiş-
çilere ateş edilsin!...*’ diye çıktı. Zaten perişan bir halde olan

(135) Ankara Radyosu, 1 Mayıs 1960. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.192.

(136) The Times, 7 Mayıs 1960 ve İnönü, “Muhalefet III (1959-1960)”, s.100-
7. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.192.

Ş.S.Aydemir, “Belediye Sarayı’nda NATO temsilcilerinin toplantı gününde İs-
tanbul’un boşaltılmış sokaklarında Genelkurmay Başkanı Rüştü Erderhun’un
orduda bir nevi tenkil komutanı gibi görünüşü, Genelkurmay’a itimatı büs-
bütün sarsar.” demektedir.

(137) Cumhuriyet, 10 Mayıs 1960. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.192.

(138) Zafer, 25 Mayıs 1960. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.192.

Menderes'in harekete geçişine Ethem Menderes engel oldu. Bayar'ın bu defa Namık Gedik'e: '*Sen git ve ateş ettir!...*' demesi, sadece bir kararsızlığın ve takdirsizliğin işaretidir." (139)

İhtilalin İlk Büyük Adımını Subay Adayı Harp Okulu Öğrencileri Atıyor

Kızılay'da Yürüyüş ve Hükümete İstifa Çağrısı

Ankara'da Harp Okulunda heyecan tansiyonu, özellikle İstanbul-Ankara olaylarından sonra hızla artmıştı. Üniversite öğrencilerinin gösterilerine katılmak için, 21 Mayıstan önce birkaç defa girişimde bulundular, ancak bunlar önlenmişti. Ülkenin durumundan Harbiyeli de endişeliydi. Artık Genelkurmay Başkanına olan bağlılık sevgi ve saygı da azalmıştır. Hele son günlerde ABD Başkanı Eisenhower'ın ve Hindistan Başbakanı Nehru'nun Ankara ziyaretlerinde, Kara Harp Okulu öğrencilerinin inzibat gibi sokaklara çıkarılması öğrencileri üzmüştü. Öğrenciler, örgüte üye olan komutanların olduğunu da biliyorlardı. Örneğin bunlardan Alpaslan Türkeş, Sezai Okan, Mustafa Kaplan ve diğer bir arkadaşları aynı zamanda Harp Okulunda öğretmenlik yapıyorlardı. İhtilalden önce, Binbaşı Hikmet Akıncı, Yüzbaşı Yaşar Başaran gibi aktif subaylar görevleri başındadırlar. Kaldı ki, ihtilal kararı da Harbiye'de verilecekti. Örneğin 24 Mayıs'ta Sami Küçük, Ekrem Acuner, Sezai Okan, Fazıl Akkoyunlu ve orduda görevli olan bazı subaylar orada toplanacaklar, 25-26 Mayıs gecesi için düşünülen ihtilal kararı da orada alınacaktır. Harp Okulu Alay Komutanı Albay Müçteba Özden ve okul komutanı Sıtkı Ulay, ihtilal hareketine hazırlanmaktadır.

21 Mayıstan iki gün önce, kararlaştırıldığı gibi 21 Mayıs 1960 cumartesi günü saat 3.30'da, Ankara Orduevi önünde subaylar ve Harp Okulu öğrencileri toplanacak, Çankaya Köşkü'ne doğru yürüyeceklerdi. Hatta hareket akışına göre gerekli görülürse, Cumhurbaşkanı istifaya davet edilecekti. Sonuçta Albay Kemal Tüfekçioğlu, aktif bir rol üstlenerek kararın uygulanmasını geçirir. Harp Okulu temsilcisi Teğmen A.Ç.'yi de yanına alarak, Harp Okuluna gider. Ardından, 200 kadar subay ve 200 kadar Harp Okulu öğrencisi 3.30'da Kızılay istikametinde yürüyüşe geçerler. İstekleri şunlardır:

- Tutuklanan subay ve öğrenciler, derhal serbest bırakılacaklardır.

- Örfi idare (Sıkıyönetim) kalacaktır.
- Hükümet istifa edecek ve derhal seçimlere gidilecektir.

Komite, yürüyüşü izleyerek bu taleplerin açıklanmasının o gün için yeterli olduğu kanaatine varır. Fakat Veteriner General Burhanettin Uluç, heyecanla kafilenin başına geçmiş ve yürüyüşü planlananın dışına taşımıştır. Hesapta olmayan bu durumla, inisiyatif elden kaçırılır. Yürüyüşe devam edilir. Halbuki Orduevi karşısındaki Atatürk heykeli altında İstiklal ve Harbiye marşları söylenecek, o gün için, hükümete gerekli ültimatom verilmiş sayılarak, kafile dağılacaktır. O günden sonra S.O.G. merkez grubu, ihtilale fiilen iştirak kararı almıştır.(140)

F.Ahmad bu gövde gösterisini farklı değerlendirir: "İhtilalciler, DP'nin ürkekliğinin ve kararsızlığının farkında değillerdi ve kendilerini paniğe düşüren Harp Okulu öğrencilerinin gösterisini örgütleyenlere ateş püskürüyorlardı. Öğrencilerin yürüyüşü Ordudaki Hükümet karşıtı girişimleri ezmek için hükümetin ciddi önlemler almak zorunda kalacağıydı; bundan endişe ettiler."(141)

21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencileri Ankara'da gösteri yaptığında, Hükümet öğrencilerin taleplerini karşılayıp, Albay İsmail Atak da dahil, tutuklanan subayları serbest bıraktı.(142)

Genelkurmay Başkanı General Erdelhun, gösterilerin bir ayaklanma provası olarak ele alınmaması gerektiği konusunda hükümeti rahatlatmış ve oyaladı.(143) Bu kritik günlerde Menderes Batı Anadolu'da büyük mitingler düzenleyip ülkede kitle desteği sağlamaya çalışmakla meşguldü. Ordunun kendisine karşı harekete geçeceğine inanmadığı bile söylenir.(144)

Hükümette, karar alma iradesine sahip hiçkimse yoktu; DP yönetimi bütünüyle iflasının işaretiydi. Savunma Bakanı Ethem Menderes, General N.Argüç'ün zırhlı tugayı Konya'dan başkente getirme önerisini geri çevirdi. Böyle bir hareket ihtilalcileri kesinlikle demoralize edeceği halde, buna gerek olmadığını ileri sürdü.(145)

(140) Ş.S.Aydemir, a.g.e.

(141) Alpaslan Türkeş'le görüşme. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.193.

(142) (143) Sıtkı Ulay, a.g.e., s.86. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.193.

(144) F.Ahmad, a.g.e., s.193.

(145) Kim, 20 Eylül 1966, s.'de aktarılan Ethem Menderes'in günlüğünden notlar; Ankara Sıkıyönetim Komutanı Namık Argüç, 10 yıl hapis cezası aldı. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.193 Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.193.

Politikacılar hükümeti savunma iradesini neredeyse yitirmişti.

Harp Okulu öğrenci ve subaylardan bir grubun bu yürüyüşü, kapsadığı hacimden ziyade, temsil ettiği anlam bakımından önemliydi. Bu yürüyüşün elbette ki, dalgaları olacaktı. Bunun yarattığı ortam ile ihtilalciler elbette ki yeni taraftarlar kazandıracaktı. En önemlisi Harp Okulu artık fiilen ihtilal atmosferinin içine girmiş ihtilalci subay komiteleri en güvenilir kadro ve kuvvetini bulmuş oluyorlardı.

İktidar bu gösterinin nasıl değerlendirileceği konusunda tam bir kararsızlık içinde kalmış, önce cezalar, araştırmalar, kovuşturmalar, sürgünler, ihraçlar düşünülmüştür. Fakat MSB Ethem Menderes, GKB Rüştü Erdelhun ve Sıkıyönetim Komutanlıklarından gelen bu önerilere değil de Menderes'in görüş ve kararlarına uyularak, işin basit bir **"mekteп vakası"** gibi alınması yoluna gidilmiş, soruşturma çabaları önemini kaybetmişti. Kaldı ki, bu tahkikat ve işin üstüne yürüme gayretleri, Harp Okulu komuta kademesinde de taraftar bulmamıştı. Harp Okulu yürüyüşü böylece, 27 Mayıs İhtilalinin bir öncü hareketi, bir alarm hareketi niteliğini alacaktır.

Havacılardan İlginç Protestolar

Çocukların: "Baba, öğrenciler öldürülürken sen subay mışsın, birşey yapmadın mı o zaman?" derlerse...

O günlere kadar karacı subayların aktif rol aldığı örgütlenme ve eylemler, artık tüm girişimlerin belirleyicisi olan hava kuvvetlerindeki genç subaylara da yansımıştı. Gerçekte örgütlerin içinde başından beri dikkati çeken havacı subay Halim Mentеш'ti. Daha sonra Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat ve son olarak da Hava Albay Muhsin Batur da giderek eylemlerin içine girecektir. 27 Mayıs öncesinde duydukları veya yaşadıkları ilginç protesto ve eylemleri Muhsin Batur şöyle anlatır:

"Birinci Olay:

Mayıs 1960, ilk haftasında bir gece evde yalnız otururken kapı çalındı, açtım. Üsse mensup genç subaylardan Yzb. Ruhi Köni, 'İçeri girebilir miyim?' dedi. 'Gel bakalım, hayır ola, ne var?' dedim. Oturdu, biraz durdu ve birdenbire hüngür hüngür ağlamaya başladı. Kendi kendime, 'Herhalde büyük bir şahsi derdi var, ağlasın açılır,' dedim. Biraz sonra ağlaması durdu, ciddi bir ifade ile 'Albayım,

bu cereyan eden hadiseler karşısında ne düşünüyorsunuz? Biz, hiçbir şey yapmadan böyle bekleyecek miyiz?, benim üç tane çocuğum var, bunlar büyüdüikleri zaman: Baba, İstanbul'da, Ankara'da öğrenciler öldürülürken sen subaymışsın, bir şey yapmadın mı o zaman? derlerse benim vaziyetim ne olur?' dedi. Ben kendisini teskine çalıştım, 'Farzet ki, kendi çapımızda bir hareket tevessül edelim, münferit yapılacak işlerden başarı beklenemeyeceği gibi, bu istikbale ait ümitleri de baltayabilir.' dedim. Yüzbaşı Köni ile, senelerce bu gibi nazik meseleleri konuşacak bağlantıda değildik, kendisi belki bana fazla itimat ediyordu. Fakat yaptığı hareketin tehlikesini, vatan sevgisinden görececek halde değildi.

İkinci Olay:

Tahkikat Komisyonu'nun faaliyetini kesifleştirdiği en kritik günlerden birinde şehre askeri otobüslerle mesaiden dönen subaylar, şehrin ana caddesinden '*Dağ başını duman almış*' marşını söyleyerek geçmiş, bu hal Vilayet ve Demokrat Parti teşkilatının şikayetini mucip olmuşsa da alınacak tedbir veya verilecek cezanın yaratacağı aksülamelden korkulduğu için olacak, mesele kapatılmıştı." (146)

İhbarların Artması ve İhtilalin Kaçınılmazlığı

13 Mayıs sabahı yapılan ihbar üzerine Harp Okulunun yanındaki İstihbarat Okulunda 5 subay tutuklanıyordu. Bazı kurmay yarbay ve binbaşılardan birtakım döküman ve bildirimleri gizlice teksir edip dağıttıkları ihbar edilmiş ve bunların bir kısmının da İnönü'nün meclisteki konuşmalarına ait oldukları anlaşılınca, subaylar tutuklanmıştı ve bunların arasında ana Komite'ye bağlı hücerelerden birinin mensupları da vardı. Fakat ne Namık Gedik'in bizzat yaptığı sorgular, ne de parmaklarına verilen elektrik akımı onların dilini çözememişti.

Ertesi gün bir başka olay duyuluyordu: 14 Mayısta Kızılay'dan Sıhhiye'ye doğru yayılan kalabalık arasında halka bildiri dağıtan üç subay daha tutuklanmıştı. Üstüste yaşanan bu olaylar, ordu mensuplarının artık işe karışmakta ve faaliyete geçmekte olduklarına dair iktidarın gözünü açabilir ve sıkı önlemler alınmasına neden

(146) Muhsin Batur, "Anılar ve Görüşler", Milliyet Yayınları, 1985, s.77.

olabilirdi. Sonuçta hepsinin üstüne tuz biber eken bir haber duyuldu: Teşkilatın en önemli üyelerinden biri: Muhafız Alayı Komutanı Albay Osman Köksal ihbar edilmişti.

İhbar bizzat Bayar'a yapılıyor ve Cumhurbaşkanı "Bir assubay" imzası taşıyan şu mektubu alıyordu:

"Sayın Reisicumhurum,

Bu mektup elinize geçtiğinde eğer Muhafız Alayı Komutanınız Osman Köksal ile Milli Müdafaa bakanının yaveri Adnan Çelikoğlu hükümet darbesini henüz yapmamışsalar, ellerinizden öperim."

Mektubun fotokopileri çıkartılıp, çoğaltılmış ve Milli Emniyet teşkilatına derhal inceleme yapılarak mektubu gönderenin tesbit edilmesi istenmişti. İhtilal örgütünün Milli Emniyetteki yakınları durumu derhal Köksal'a duyurmuş ve hazırlıklı olması için uyarılmıştı. Nitekim C.Bayar, Köksal'ı makamına çağırılmış ve onu sorgu sualle bir hayli terletmişti. (Ayrıntıları ileride. E.Y.)

Tehlikeyi atlatan Köksal, arkadaşlarına koşuyor, birkaç güne kadar harekete geçilmediği takdirde hepsinin yakayı ele vereceklerini söylüyordu. Artık işin beklemeye tahammülü kalmamıştı...

Darbe 25-26 Mayıs Gecesi Yapılacak Ama...

Madanoğlu "Bu işi silsilele meratiple yapalım."
diye tutturuyor.

Karar veriliyor:

İhtilal, 25 Mayıs-26 Mayısı bağlayan gece yapılacak.

Ankara'daki hareket planlarının üzerine hemen çalışmalar başlatılıyor. Bu arada General Madanoğlu'ndan bir öneri geliyor:

Ona göre tarihe hiçbir itirazı yoktur. Planlar da mükemmeldir. Yalnız ihtilale gitmeden önce son bir girişimde bulunulmasının yararlı olacağını söyler. Nedir bu girişim?

"- *Bu işi silsilele meratiple (hiyerarşi) yapalım. Kuvvet Kumandanlarına gidip vaziyeti anlatalım. Bütün orduya alarm versinler. Sonra da Köşk'e gitsinler. Cumhurbaşkanına açıkça söylesinler. "Hükümet istifa etsin, tahkikat komisyonu dağıtılsın, bu siyaset yolu değiştirilsin, yoksa orduya alarm verdik, sizi devireceğiz."* desinler. Bakarsınız kabul ederler, o zaman ihtilale gerek kalmaz. Aksi takdirde en yüksek rütbeli komutanlar başta olmak üzere silsilele meratibi bozmadan ihtilale gidelim...'

Müdahalenin liderliğine seçtikleri Madanoğlu'nun bu garip ve olmayacak önerisini beğenmiyor, Paşa da ısrar etmiyor; fakat masanın etrafındaki binbaşılara, yarbaylara, albaylara bakıyor, baktıkça da:

- *Şu işi silsilei meratiple yapsak...* demekten kendini alamıyordu.

Bir ihtilaf da Ankara'da kurulacak hareket merkezinin yeri konusunda çıkmıştı. Madanoğlu, hareketin ellerinde olan Harp Okulundan yönetilmesini uygun buluyor, Suphi Karaman ise ilk hamlede Sıkıyönetim Karargahının elde edilmesini ve işlerin oradan yönetilmesini öneriyordu. S.Karaman'a göre Sıkıyönetim Karargahı esasen bütün birliklere bağlı olduğundan hareketin yönetimi çok kolaylaşacaktı.

Kur.Albay M.Yurdakuler

Sahte İzin Belgesiyle Trene Biniyor Ancak.....

Parola: "Washington'daki Dündar Seyhan'ın oğlu ikmale kalmış, alâkadar olun."

İhtilal öncesi İstanbul ile Ankara örgütleri arasında son koordinasyon görevini Muzaffer Yurdakuler yapacaktı. İstanbul'a kurye olarak gidecek ve darbe için kararlaştırılan tarihi verecekti: 25 Mayıs 26 Mayısı bağliyan gece...

Çalışmalar bitmiş, Yurdakuler'in tren saati gelmişti. Hep beraber Genel Kurmay'dan çıktılar. Şehre doğru yürürlerken, Yurdakuler, kendisini geçirmeye gelen Sezai Okan'a sordu:

"- Ben şimdi İstanbul'a gidip 25/26 gecesi diyeceğim. Peki ama ya bu arada beklenmedik bir gelişme olur da hareketi tehir ederseniz nasıl haberimiz olacak?"

O ana kadar hiç akıllarına gelmemişti bu olasılık. İyi düşünmüştü Yurdakuler... Hemen şu formülü kararlaştırdılar:

Bir tehir halinde "Washington'daki Dündar Seyhan'ın oğlu ikmale kalmış... Alâkadar olun." mesajı verilecekti.

Kabibay **"Tamam mı?"** Yurdakuler **"Evet bu gece"**

Yurdakuler, 25 Mayıs sabahı Haydarpaşa'da trenden inerken satın aldığı bir gazetede şu haber vardı: **Başbakan bugün Eskişehir'e gidiyor.**

İşte hesapta bu yoktu... Bütün planlar Menderes'in 25 Mayıs-

ta Eskişehir'e değil, 26 Mayıs'ta Atina'ya gideceğine göre yapılmıştı ve Yurdakuler'in Ankara'dan getirdiği talimatta da bu değişikliklerle ilgili hiçbir kayıt mevcut değildi. Ama nasıl olsa bir çaresini bulurlardı. Yurdakuler bunları düşünün düşünün Kadıköy'e indi, Tayyareci Sami Sokağında 12 numaralı evin kapısını çaldı. Bu ev Kabibay'ın ablasının eviydi. Oradan Akademiye Kabibay'a telefon edecek ve kendisiyle randevulaşacaktı.(147) Fakat kapı açılmış, Yurdakuler karşısında Kabibay'ı bulmuştu. Garip bir tesadüftü bu... Kabibay o sabah Akademiye gideceği yerde bir hissikablelvuku ile ablasının evine gelivermişti. Karşısında Yurdakuler'i bulunca altıncı hissini kendisini aldatmadığını anlamış ve arkadaşının boynuna sarılarak sormuştu:

- *Tamam mı?*

- *Evet... Bu gece...*

Sonra kısaca şu açıklamayı yapmıştı Yurdakuler:

- *Ankara ve İstanbul'daki bütün birlikler hedeflerine sabah tam saat üçte varacak şekilde harekete geçecek ve darbe üçte başlayacak.*

Kabibay derhal telefona koşuyor, Orhan Erkanlı'ya haber veriyordu:

- *Ankara'dan misafirimiz var, geliyoruz...*

Derhal vapura biniyorlar, Karaköy'de Kabibay Davutpaşa'ya, Yurdakuler de Ordu karargahına gitmek üzere ayrılıyorlar. Yurdakuler Ordu Karargahında Ahmet Yıldız ve Mehmet Özgüneş'e aynı mesajı tekrarlıyordu:

- *Bu gece..*

Öğleye doğru kuryeler her tarafa dağılmış haberi ulaştırmıştı:

- *Bu gece...*

Bütün hazırlıklar tamamdı... Yurdakuler'in akşam uçağında Ankara için biletini aldılar ve son bir defa Ordu Karargahına uğradılar...

(147) O.Kabibay, ayrıntılı olarak anlattığı o günün bir bölümünde: "Birşeyler bekler gibiydim. Bir kanepi üzerine uzandım. Yalnızdım. Bilmem ne kadar geçti. Kapının zili her zamanki fonuyla çaldı. Kapı zili bu... Bindefa çalar, ilgilenmedim bile. Kapıyı açanlar bana seslendiler, dışarı çıkınca günlerdir devam eden kahredici sıkıntımdan kurtulmuş, bütün ümitlerim şaşılmış, taptaze bir güçle dolmuştum. Gelen kahraman ve vefakâr kardeşim Kurmay Albay Muzafer Yurdakuler'di."

“Olmaz yahu, silahları temizlettim, mermi dağıttım. Bilmeyen kalmadı. Artık etraftaki polisler bile işin farkında. Ben ne yaparım şimdi?...”

Orada kendilerini Mehmet Özgüneş karşılıyordu. Yurdakuler’e:
- Ben de sizi arıyordum Albayım, Ankara’dan telefon ettiler, size bildirmemi söylediler: **Dündar’ın oğlu ikmale kalmış.**

İki subayın benzi bir anda attı... Şimdi ne yapacaklardı?

Herkese haber vermişlerdi. Artık birçoğunu tekrar bulmak güçtü...

Kaybedilecek vakit yoktu. Derhal bir jeep’e atladılar. Önce Vezneciler’de karargah kurmuş olan Sıkıyönetime bağlı bir birliğe uğruyor, ertelemeyi haberdar ediyorlar.

Binbaşı fenalık geçirmeye başlamıştı:

- *Olmaz yahu, silahları temizlettim, mermi dağıttım. Bilmeyen kalmadı. Artık etraftaki polisler bile işin farkında. Ben ne yaparım şimdi?...*

Binbaşüyı sakinleştiriyorlar, sonra başka bir birliğe koşuyorlardı. Bir yandan da Akademiye haber salmışlardı. Akademiden çıkan kuryeler, artık evlerine dağılmış olan subayları bulmaya, haber ver-meye çabalıyorlardı.

Talihleri rast gitmişti, akşam karanlığı basmadan erteleme kararı herkese bildirilmişti. Kabibay, Yurdakuler’i 17 uçağına yetiştirmek üzere son süratle giden aracın içinde Ankara’ya, İstanbul ör-gütünün ulti-matomunu bildiriyordu:

- *Bugünkü hadiseden sonra bu iş yarın yapılmazsa hepimizi toparlayacaklardır. Artık tam manasıyla deşifre olmuş durumdayız. Ankara var veya yok bu işi biz İstanbul’da yarın yapacağız. Bunu böyle bilsinler ve bana yarın öğleye kadar kesin kararı telefonla bildirsinler...*

“Yazılı emir isteriz.”

“Hem de dört yıldızlı generalden...”

Ne olmuştu?

Hareket neden son dakikada ertelenmişti? Karar neden değıştirilmişti?

Nedeni şuydu:

İstanbul'a kurye olarak yollanan Muzaffer Yurdağ, ihtilalin o gece yapılacağını İstanbul örgütüne bildirirken, Ankara'dakiler de Genel Kurmay Başkanlığında 23 numaralı odada toplanıyorlar ve durumu son defa gözden geçiriyorlardı.

İki kötü haber almışlardı:

1. Harekat başlar başlamaz Ankara'daki bütün kilit noktalarını kontrol altına alması gereken civar bölgelerdeki piyade birliklerinin komutanları *"yazılı emir isteriz"* diyorlardı... *"Hem de dört yıldızlı generalden..."* Hatta bazıları bununla da yetinmiyorlar, *"Aksi takdirde üst makamlardan size karşı harekete geçme emrini alırsak, buna uyar ve hepinizi tutuklarız."*

2. A.Menderes'in 26 Mayıs günü Atina'ya gitmesi bekleniyordu. Bunun için darbeyi 25 Mayıs 26 Mayısı bağlayan gece yapmayı kararlaştırmışlar, Menderes'i o gece Dışişleri Köşkünde tutuklamayı planmışlardı. Oysa Menderes Eskişehir'e gitmişti ve Eskişehir'de örgütleri ile ilgili kimse yoktu...

En önemli canlı hedeflerinden biri olan Menderes'in ele geçirilmesi için...(148) Güvenilir bir havacı gerekiyordu. Ankara'daki Komite'de havacı yoktu. Bu görevi İstanbul örgütüne bırakmayı kararlaştırdılar. Bütün bu değişikliklerden sonra ihtilal planının o gece başarı ile uygulanması olanağı kalmıyordu. Çeresiz **"erteleme"** kararı alırlar.

A.Menderes'in Son Saatlerde Gelen Telefonu ve İhbar Telgrafıyla Ortalık Karışıyor

26 Mayıs Saat 11.00. İstanbul'da Sıkıyönetim Karargahında faaliyet başlamıştı bile. Muzaffer Özdağ komando gruplarını teşkil edecek arkadaşlarını toplamaya giderken, karargahta görevlenen ihtilal subayları karakol bölük komutanlığı odasında toplanıp, ertesi gün halkın ekmek'vs ihtiyaçlarını nasıl karşılayacaklarını planlamaya koyuldular. Bir aydır devam etmekte olan sıkıyönetim sayesinde bu gibi işler rutinleşmişti.

Tam bu sırada bölük komutanlığı odasının kapısı açıldı ve sant-

(148) Cumhurbaşkanlığı Köşk'ü de tanklarla sarılarak, C.Bayar enteme edildi. Gerekirse jet uçakları Köşk üzerinde alçaktan taciz uçuşları yapacaklardı.

raldaki telefonun başına bırakmış oldukları Binbaşı Mehmet Özgüneş, telaşla içeri girdi:

- *Eskişehir'den Menderes Fahri Paşayı arıyor... Ne yapacağız?*
(İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Fahri Özdilek'ten söz ediyor. E.Y.)

Hemen akıllarına kötü ihtimaller geldi. Acaba Menderes ihtilal girişimini haber mi almıştı?

Ahmet Yıldız'a göre bu mümkündü. Birkaç gün önce yaşanan bir durumu arkadaşlarına anlattı. Ona göre akıl etmiş, PTT idaresine Sıkıyönetim İstihbarat Başkanlığı adına talimat vermişti: "Önemli ihbar telgrafları varsa bildirin, zamanında tedbir alalım diye..." ve bir gün Isparta'dan "eski bir emniyetçi" imzasıyla Başbakan'a telgrafın çekildiğini öğrenmişti. Telgrafta:

"29 Mayıs'ta hükümet darbesi yapılacaktır." ihbarı yazılıydı.

Ne olacaktı şimdi? Fahri Paşaya haber veremezlerdi. Onun ne Komite'den ne de hazırlıklardan hiçbir haberi yoktu. Şimdi telefona çağırırlarsa herşey ortaya çıkacak, belki de işler karışacaktı. Daha fazla bekleyemeyeceklerdi. Ahmet Yıldız koştu, telefonu eline aldı. Karşı tarafta Menderes'in Fahri Paşayla konuşmak istediğini bildiren Eskişehir Emniyet Müdürüydü. Yıldız ona

- *Paşa sıkıyönetim bölgesini teftişe çıktı. Beyefendinin bir emirleri varsa, buyrun bana söyleyin.*

Emniyet Müdürü:

- *Hay hay..*

diyerek Menderes'in aşağıdaki emrini nakletti:

"O gece Başbakan Eskişehir'deki ziyafet sonunda verdiği nutukta, üniversite profesörleri için çok ağır konuşmuş, küfürler etmişti. Yarınki gazetelerde bu lafların aynen çıkmasından doğacak mahsurlar konusunda yapılan ikazlardan sonra, Anadolu Ajansına yeni bir metin yazdırılmıştı. Gazeteler Eskişehir'deki konuşmayı ancak ajanstan alabileceklerdi. Bu metnin dışında verilen haberleri yayınlayan gazeteler toplattırılacaktı. Derhal gazetelere telefon edilerek, durum kendilerine bildirilmeli ve profesörler için söylediklerinin yayınlanması önlenmeliydi." Ahmet Yıldız rahat bir nefes aldı.

- *Merak etmeyin efendim, dedi, sizi şerefimle temin ederim ki yarınki gazeteler bundan bahsetmeyecekler...*

İhtilalci subayların endişeleri ve gerilen asapları atılan kahkahalarla yumuşuyordu.

5 Yıllık Mücadelenin Son Saatleri

Ülkenin Kaderini Elllerine Almış Bir Avuç Genç Subay Gece Yarısı İhtilalin Düğmesine Basıyor Eller Tetikte, Kimler Nerede Görevli?

26 Mayıs akşam saat 20.00

Yer: İstanbul Üniversitesinin bahçesi: Bahçenin karanlık, kuytu bir köşesinde bir grup toplanmıştı. Bunlar kimdi? Görevleri paylaşmak üzere bir araya gelmiş Komite üyeleri idi.

Abdülvahit Erdoğan, Orhan Kabibay, Abdürrahman Doruk, Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Ahmet Yıldız, Ahmet Er, Şefik Soyuyüce, Şükran Özkaya, Numan Esin, Mehmet Özgüneş...

Önce herkes kendi görevini anlattı, diğer gruplar da beklelikleri yardım ve koordinasyon uygulamalarını belirlediler. Buna göre:

İhtilalcilerin İstanbul'daki Görev Bölgeleri

1. Sıkıyönetim Karargahı:

(Albay Doruk, Yarbay Kabibay, Albay Ataklı, Binbaşı Yıldız, Binbaşı Özgüneş, Yüzbaşı Esin): Harekatı koordine edecek, Ankara ile irtibat kuracak, Akademiden gelecek komandoları hedeflere sevk edecekler...

2. Birinci Asayiş Bölgesi:

Bu bölgenin sorumlusu Şefik Soyuyüce'dir. (Gerçekte bölge komutanı olan General Ali Keskiner'in harekattan bilgisi yoktur.)

3. İkinci Asayiş Bölgesi:

Bu bölgenin komutanı General Fazıl Çiloğlu ile temas edilmiş ve desteği sağlanmıştı.

4. Beyazıt Bölgesi:

Üniversite Asayiş Birlikleri komutası Albay Abdülvahit Erdoğan'ın elindedir. Bu bölgeden sorumlu olacak ve Davutpaşa'dan gelecek Zırhlı Tugay birliklerinin köprüden geçirilmelerini sağlayacaktır.

5. Beyoğlu Bölgesi:

Orhan Erkanlı'nın komutasında Davutpaşa'dan gelecek 3. Zırhlı Tugay tarafından güvenlik altına alınacak ve gereken hedefleri bu birlikler elde edeceklerdir.

6. Anadolu Yakası:

2.Zırhlı Tugay'da bulunan elemanlar tarafından kontrol altına alınacak, ayrıca bazı akademi subayları Ümraniye verici istasyonu ve Haydarpaşa garı gibi kritik noktaları ele geçirecekler.

7. Komandolar:

Yıldız Harp Akademilerindeki genç subaylar tarafından kurulan birlikler Sıkıyönetim Karargahı tarafından sevk edilecekleri canlı ve cansız hedefleri ele geçirecekler.

İşbölümü yapıldıktan sonra harekate sabah 2.30'da başlanması ve 3'te herşeyin tamamlanması kararlaştırıldı. Şayet daha önce bir ihbar olup da iş meydana çıkarsa o zaman beklemeyecekler, derhal harekete geçeceklerdi.

Herşey kararlaştırılmış, bir şey kalmıştı: O tarihi gecenin işaret ve parolasının ne olacağı? Numan Esin'in teklifini heyecanla kabul ettiler: **Vatan-Namus.**

İhtilalcilerin Ankara'daki Görev Bölgeleri

Aynı anda Ankara'daki ihtilal subayları Harp Okulunda toplanmış bulunmaktaydılar... İhtilal karargahı Harp Okulu kornutanının odasıydı ve şu subaylardan oluşuyordu.

Karargah Komutanı General Cemal Madanoğlu.

Yardımcıları: Albay Alpaslan Türkeş, Albay Sami Küçük, Albay Ekrem Acuner, Yarbay Sezai Okan, Yarbay Suphi Karaman, Binbaşı Kadri Kaplan, Emir subayı Yüzbaşı Recep...

Ulus ve Cebeci bölgesinde: General Sıtkı Ulay ve Kurmay Albay Tevfik Ercan Vekaletler bölgesinden, General İrfan Baştuğ ve Albay Fikret Kuytak.

Harekat planı şu şekilde düzenlenmişti:

1. Bakanlıklar, Yenışehir bölgesi ve Gençlik Parkı: Harp Okulu iki taburu ile harekate iştirak edecek ve öncü kuvvet olarak buraları kontrolüne alacak.

2. Tandoğan Meydanını, İstasyon, BMM Ulus Meydanı, Yıldırım Beyazıt Meydanı: 28.Tümen 3 alayıyla Gençlik Parkından itibaren Ankara kuzey bölgesini, kontrol ve buradaki muzır kuvvetleri etkisiz hale getirecek, bir taburunu ihtilal karargahı emrinde Genel Kurmay Başkanlığı binasında ihtiyatta hazır tutacak.

3. Malta ve Bahçelievler: Süvari alayı görev yapacak.

4. Cebel ve Kurtuluş: Abidin Paşa karargah bölümü subaylarla takviye edilerek Baykal'ın emrinde olacak.

5. Yenışehir bölgesinin bir kısmıyla Tandoğan ve Ulus Meydanında: Tank taburu

6. Her birlik kendi bölgesinde cansız hedefleri kontrolü altına alacak, tespit edilmiş canlı hedefler (askeri ve sivil erkân) belirli subaylar komutasındaki komando ekipleriyle teslim alınacak.

7. Radyoevl: Harp Okulu ve Tank taburu tarafından teslim alınacak, Türk milletine ve ordusuna gereken mesajlar radyo ile yayınlanacak.

8. Harekat mümkün olduğu kadar silah kullanılmadan ve kan akıtılmadan icra edilecek, zorunlu olmadıkça silah kullanılmayacak.

9. Parola: "İnkılap" işaret (Sağ eli yukarıya kaldırmak). Bu parolayı bilmeyenler ikinci bir emre kadar hareketten men edilecek.

Bu plan üzerinde son rötuşlar ve çalışmalar başlarken, harekata katılacak Harp Okulu subaylarının listesi de düzenleniyordu:

Piyade Albay Müçteba Özden, Kur.Albay Tevfik Ercan, Sv.Bnb. Sedat Gürkök, P.Yb.İbrahim Tüter, P.Yb.Salih Yakal, Ord.Yb.Avni Alpan, Üstğm.Ümit Tok, Yb.Necdet Şarman, Bnb.Selahattin Örgen, Yb.Hikmet Akıncı, Bnb.Galip Kebeli, Üstğm.Mahmut Gürsan, Bnb.Turgut Sökmen, Yb.Hüsnü Temel, Bnb.Mustafa Perçin, Üstğm.Abdullah İlaslan, Bnb.Ali Konur, Üstğm.Selahattin Başaran, Bnb.Abdullah Tanju, Bnb.Cemal Kılıçaslan, Doktor Albay Kenan Kayır, Üstğm.İhsan Murtçaylı, Üstğm.Hikmet Turing, Bnb.Zuhal Tuncer, Bnb.Muzaffer Süğlün, Bnb.Rıza Gülmeriç, Bnb.İsmail Kandilci, Üstğm.Sezai Ünal, Kur.Bnb.Ömer Kurtdereli, Top.Bnb.Selahattin Aydemir, Yb.Galip Okan, Bnb.Necati Arhan, Üstğm.Muzaffer Göksel, Yzb.Kazım Tarhan.

26 Mayıs gecesi bütün ihtilalci gruplar görevlerinin başında ve emir beklemektedir. Hepsi albay ve daha alttaki rütbelerde olan subayların başında en üst rütbeli General olarak sadece (Tümğ.Cemal Madanoğlu vardır. Yani TSK'nın diğer tüm generalleri olayın dışında ve habersizdirler. Tüm birlikler kararlaştırılan şekilde emir almak üzere heyecanla beklemektedir. Artık dönüşü olmayan bir süreç başlamıştır. Cemal Madanoğlu, öne çıkar ve kısa konuşmasını yapar. Bu konuşma aynı zamanda bir yemindir. Saat 23.00.

“- Arkadaşlar! Telaşeyi bırakın ve yerlerinize oturun! Bu müdahaleyi, mecburl olarak yapıyoruz ve kararımızın doğruluğuna inanıyoruz. Şu anda vazgeçsek bile, artık çok geçtir. Çayın üzerinde at değiştirilmezmiş!.. Bu iş ne sefirlik, ne vekillik için yapıyoruz. Yurdun yüksek menfaatleri için yapıyoruz. Kallanlar, ölenlerin bıraktıklarına, sonuna kadar bakacaklardır. Bunlar için yemin ediyor musunuz?

- Yemin ediyoruz.

Tanrı yardımcınız olsun...”

İhtilal başarıyla sonuçlandığı takdirde hiçbir vazife almayacaklar, en kısa zamanda seçimlere giderek iktidan devredeceklerdi. Harekata saat 3.00’te başlayacaklardı...

İhtilali Erteleme, Komite’nin Mahvı Demekti

26 Mayısın sabahı Genel Kurmay Başkanlığındaki camlı köşkte yapılan subay toplantısında Muzaffer Yurdakuler İstanbul grubundan getirdiği ultimatomu bildiriyordu:

- Bu gece siz ihtilali yapsanız da yapmasanız da İstanbul’dakiler harekete geçiyor.

Evet, artık başka çareleri kalmamıştı. Yeni bir erteleme hepsinin mahvı demekti. Bu seferki karar kesindi: İhtilal o gece yapılacaktı... Yazılı emirde hâlâ ısrar eden piyade birliklerinin durumlarını tekrar gözden geçirdiler. En iyisi bunları Muhafız Alayı gibi pasif hale getirebilmekti. Bunun da çarelerini ikna veya çeşitli girişimlerle önceden buldular.

Plan gereğince şu dört komando harekatı yapılacaktı:(149)

1. Muzaffer Yurdakuler tarafından Merkez Komutanlığı birliğlerini tesirsiz hale getirmek için Merkez Komutanı Tuğg. Muammer Ürgen’e gidilecek.

2. Suphi Karaman tarafından Sıkıyönetim Karargahı ele geçirilip tesirsiz hale getirilecek.

3. Harp Okulu spor öğretmeni Zırhlı Birlikler Eğitim Merkez Komutanı Tuğg. Yusuf Demirdağ’ı tevkif edecek.

4. İrfan Solmaz tarafından tespit edilen generaller Orduevin-den alınıp Harp Okuluna sevk edilecek.

(149) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.207.

İlk karargahın Harp Okulunda kurulması kararlaştırıldı. Sokağa çıkma yasağı bitmeden bütün görevli subaylar orada toplanacaklar, görev dağılımı yapacaklar ve hareket saat 3'te başlayacaktı.

Başbakanın bu hava ve bu şartlar içinde Eskişehir'e seyahatini, yakınlarından hemen hiç kimse doğru bulmamaktadır. Zaten askeri havaalanında birtakım gecikmelere son veda selamlarını verirken bile ona: *"Gitme, zamanı değil..."* diyen parti arkadaşları vardır. Ama işler bu dereceye varınca, kaderin görünmez eli insanı arkasından iter. Kaçınılmaz sonuçlara sürükler.

Bu seyahat, gerçekten de yersizdi, lüzumsuzdu. İşler Eskişehir'de değil, Ankara'da bitecekti ve Ankara'da bitecek bu işlerin son düğümleri örülmekteydi. Bunun böyle olduğunu ve Eskişehir'de asıl söz ve hareket sahibi olanların kendisini sıcak bir kucakla karşılamadıklarını Menderes, daha Eskişehir uçak alanında anlayacaktır.(150)

**"Menderes, selam almak için hazırlanıyor,
tam selam vereceği sırada subaylardan biri;
'geriii dön' komutu veriyor."**

Bu olayı Eskişehir Hava Garnizonunda görevli Hava Albay Muhsin Batur şöyle anlatıyor:

"25 Mayıs 1960 günü Adnan Menderes, Eskişehir'e gelecekti. Fakat gelişi sürekli gecikiyordu. Garnizon Komutanı, durumdan pek emin olmadığı için karşılamaya üst rütbeli subaylardan kimseyi çağırılmamıştı. Mesai saati bitti. Genç subayların yavaş yavaş Menderes'in uçaktan indikten sonra geçeceği güzergahta bulunan malzeme sandıklarının gerisinde taplandıklarını ve gizlendiklerini gördük. General Tulgan'la araçlanmıza binerek, evlerimize gittik.

Ertesi sabah, bizim gençlerin karşılama töreninin ne olduğunu öğrendik. Basit bir karşılama töreni... Tam Menderes'in otomobil kafilesi tam mezkûr yere yaklaşırken, subaylar sandıkların gerisinden ortaya çıkıp düzenli bir sıra oluşturuyorlar, bu subay topluluğunu lehte kabul eden Menderes, otomobilini yavaşlatarak selam almak için hazırlanıyor, tam selam vereceği sırada subaylardan biri; *'geriii dön'* komutu veriyor. Subaylar elleri ile arkada kalan

(150) Ş.S.Aydemir, a.g.e.

Menderes ve kafilesine, özel bir işareti verdikten sonra; ‘*Dağ başını duman almış*’ marşını söyleyerek uzaklaşıyorlar. Garnizon Komutanı 26 Mayıs sabahı Üs’s’e gelerek, ‘*Bu subayların derhal bulunmasını, esasen içlerinden bir iki tanesini teşhis ettiğini, bunlar vasıtası ile hepsini bulacağını ve rütbelerini söktüreceğini*’ beyan ediyorsa da, muhataplarının azimli ifadeleri karşısında başka bir şey yapamadan geri dönüyor.”(151)

Başbakanın eli havada kalmış, isyan fiilen başlamıştı: 25 Mayıs 1960, çarşamba, saat 17.30. Evet, bu fiilen bir isyandı. Örgütsüz, öndersiz ve teşkilatsız bir isyan. Ama bu hareket, ruhlarda biriken bir şeyleri meydana seriyordu ve bu insanlar bu noktadan artık geri dönemezlerdi. Menderes, bu jesti de değerlendiremedi.

Menderes’in bu durumu anlaması, belki de hiç durmadan Ankara’ya dönmesi gerekirdi; ama bunu da yapmadı. Arkasında kalabalık bir milletvekilleri ve gazeteciler grubu vardı. Onların da uğradıkları hayal kırıklığını, daha doğrusu ruh depresyonunu tahmin etmek mümkündür. Fakat Menderes’in bütün umudu sokak mitingindeydi. Eskişehir havaalanında subaylar, kendisine baş kaldırmış olabilirlerdi; fakat şimdi şehir meydanında kendisini bekleyen halk, onu kucaklayacak, bağrına basacaktı. Ama şehir meydanında, başka ve beklenmeyen bir durumla karşılaştılar. Menderes, meydana varır varmaz kürsüye çıktı ve konuşmaya başladı. Ancak hem sivil, hem asker makamlarının kurdukları hoparlörlerin telleri kesilmişti. Menderes, şöyle birkaç cümle konuştu ve tahkikat komisyonunun görevini tamamladığını söyledi. Ama artık çok geçtir...(152)

**“Gece uçuşunda bir tayyare kınılmış,
gidip bakalım.”**

Gündüz yaşanan selamı almama ve kesilen hoparlör telleri olayından sonra Adnan Menderes, garnizonda bulunan bütün havacı general, albay ve yarbay rütbesindeki subayları akşam yemeğine davet etti.

Bu haber yayılınca genç rütbeli subaylardan bazıları ile Kuvvet Lojistik Başkanı Kurmay Albay Şekip Saybaşı, bizlere ricada bulu-

(151) Muhsin Batur, “Anılar ve Görüşler”, Milliyet Yayınları, 1985, s.77, 78.

(152) Ş.S.Aydemir, a.g.e.

narak, yemeğe icabet etmememizi istedi. Davetiyeleri almamak için makamlarımızda oturmamaya karar verdik. Ancak garnizon komutanı davetiyeleri resmi evrak tarzında gönderince bu eylemimiz boşa çıktı. Zorunlu olarak yemek davetinin verildiği Şeker Fabrikası'na gittik. Salon öyle kalabalıktı ki ayakların baş olduğu, "memleketin idaresinde bunlar mı söz sahibi olacak" dedirtecek bir topluluk. Biz subaylar böyle bir parti topluluğu içinde bulunmaktan üzüntü duymaya ve burayı terk etme çaresini araştırırken General S.Tulgan ortaya çıkarak: "Gece uçuşunda bir tayyare kırılmış, gidip bakalım, geliriz." diye yüksek sesle duyum yaptı. Hem bütun subaylar salonu terk ettik.

Menderes'in Yanında General Kireçtepe, Sesiz Bir Heykel Gibi Durur

Menderes orada ne başbakan ne de misafirdir; adeta nezaret altında sıradan bir kişidir. Havadaki ağırlık artmıştır. Eskişehir'de çıkan Yeni Sakarya gazetesinin, Menderes'e hitaben, haklı veya haksız: "Kaatill!.." başlıklı bir başyazı yayınlanmıştı. Yemek sırasında Menderes'e telefon eden Koraltan, İstanbul'da üniversite profesörlerinin sessiz yürüyüşe geçtiklerini haber verdiği zaman, önce: "- Ya? Öyle mi?" demişti.

Sofraya döndüğü zaman perişandır. Evet, öğrenci gösterileri, öğretmenlerin sessiz yürüyüşleri, profesörlerin, avukatların, hakimlerin sessiz yürüyüşleri, bir iktidar için iyi alametler değildi.

Menderes'in yanında General Kireçtepe, sesiz bir heykel gibi duruyor. Sofrayı canlandırmak için birtakım zoraki çabalar yapıyordu. Başbakan Adnan Menderes, iktidar adamı olarak son konuşmasını o gece o sofrada yapar:

"- Memlekette hürriyet olmadığından bahsediyorlar. Bizim hürriyeti yok ettiğimizi söylüyorlar. Halbuki bütün hürriyetler, o derece suiistimal ediliyor ki, sokaklarda kabadayılar, en açık tahribatı yapmakta, kendileri için en küçük bir tehlike görmüyorlar. Bu kahraman profesörler, 1950'den evvel neredeydiler? Bir zümre tarafından kiralanmış, birtakım kara cüppe giymiş kuklalarını, aldatılmış, işgal edilmiş masum vatandaşların, milletin iradesine rağmen harekete geçmeye teşebbüs etmelerinin akıbeti Türk milleti tarafından tayin edilecektir..."

(Bu konuşma, daha önceki bölümde Adnan Menderes'in Eskişehir'den, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı General Fahri Özdilek'i aratarak basında çıkmamasını istediği konuşma metnidir. E.Y.)

Menderes'in bu son konuşması da, onun artık kendine hakim olamadığını gösterir. (153) Eskişehir'de A.Menderes bu konuşmasını yaparken, perdenin arkasında başka tertipler yürütülmektedir. Ankara ve İstanbul ihtilal merkezleri o gece harekete geçeceklerdir.

Eskişehir'deki Havacılara gönderilen şifreli mesaj:

“Eskişehir'deki havacı arkadaşların da parasını aldım, onu da sen hallediver.”

Evet hareket başlamıştır. İhtilalcilerin art arda süratle aldıkları kararların ve yeminlerin ardından, subaylar görev yerlerine dağıldılar. En önde Muzaffer Yurdakuler fırlamış, 23 numaralı odaya geçmiş, doğrudan doğruya dışarıya bağlı telefona sarılarak şehirlerarası santrale yıldırım kaydıyla şu numarayı vermişti:

- *İstanbul 36 23 69...*

İstanbul'da 36 23 69 numaralı telefonun abonesi, saatlerden beri ahizenin başında heyecanla bekliyordu. Tam 12.00'yi 27 dakika geçerken kesik kesik çalan telefonu heyecanla açtı.

Şehirlerarası memure soruyordu:

- *Efendim numaranız 36 23 69 mu?*

- *Evet...*

- *Bay Orhan Kabibay mı?*

- *Evet...*

- *Ayrılmayın, Ankara'dan sizinle görüşecekler...*

Yarbay Kabibay titreyen elleriyle kağıdını kalemini hazırlıyor ve birkaç saniye sonra öbür uçtaki Muzaffer Yurdakuler'in kendisine bildirdiği şu mesajı not ediyordu:

(153) Cihad Baban, 27 Mayıs'a yakın bir günde radyoda Menderes'in yaptığı bir konuşmayı naklediyor: “Yalnız muhalefet değil, iktidar da ihtilal yapar!.. İhtilali biz yaparsak gününüzü görürsünüz.” diye tehditler savuruyordu. Sesi kupkuruydu. Adeta istemeye istemeye konuşuyordu. Ama yine beylik sözleri tekrarlıyordu: “Şirketler, başarıımızı çekemeyenler, bir avuç kanştıncı...” Menderes olayları görmek ve anlamak istemiyordu. Zoraki bilgisizliğine, anneannesinden kendine hatıra kalmış olan musafa sarılmış gibi sarılmıştı.

- Emekli Sandığı'ndan istediğin 2740 lirayı aldım. 10 lirasını kestiler, 2730 lira kaldı. Eskişehir'deki havacı arkadaşın da parasını aldım ama bildiremiyorum. Onu da sen hallediver...

Kabibay derin bir nefes alarak, telefonu kapatıyor ve mesajı çözüyordu:

"27 Mayıs gecesi saat 4'te başlaması gereken hareket saat 3'e alındı. Eskişehir'deki Menderes'i de siz halledin."

Sonra derhal haberi İstanbul grubuna duyurmak üzere evinden fırlıyordu.

Tam bu sıralarda Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun bütün generalleri toplamış *"Subayların yürüyüş yapacaklarını duyduğunu, böyle birşeye katiyen müsaade etmemeleri gerektiğini"* söylemiş ve onları adeta tehdit etmişti...

Aynı anda İstanbul'da Yarbay Kabibay bir başka meseleyi çözmeye uğraşıyordu: *"Eskişehir'deki arkadaş"* meselesini...

Kabibay, Kadıköy'deki evinden ayrılırken Erkanlı'ya haber vermiş ve iki arkadaş saat 14'te Galata Köprü'sünde buluşmuşlardı. İlk iş olarak Yıldız Harp Akademilerinin yolunu tuttular. Orada havacılarla temas edecekler, vakit kaybetmeden birini Eskişehir'e yollanmasını ve Menderes'i ele geçirmek üzere gerekeni yapmasını sağlayacaklardı.

Erkanlı ve Kabibay, Yıldız'a gelir gelmez Hava Harp Akademisinde tabiye ve strateji grubu başkanlığı yapan Havacı Mucip Ataklı'yı buldular. Durumu anlattılar. Ataklı Eskişehir'deki işi başatabilecek eleman olarak Akademide kursta bulunan Kurmay Yarbay Agasi Şen'in tavsiye etti. Ona daha evvel açılmışlardı.

Derhal Agasi Şen'i ve arkadaşı Yarbay Hulusi Kaymaklı'yı çağırdılar. Hulusi Kaymaklı'nın otomobili vardı. Hemen Eskişehir'e hareket edecekler, Menderes'in en geç sabah altıda tutuklanmasını, İstanbul ve Ankara'daki ihtilal gruplarının emrine birer jet filosu tahsisini sağlayacaklardı.

İki havacı yarbay kendilerine düşen bu önemli görevi kabul ediyorlar, yalnız tam hareket edecekleri sırada Agasi Şen hatırlatıyordu:

- Biz oraya gider, Menderes'i tutuklamaya kalkarken, siz de burada ihtilali yine ertelerseniz, halimiz çok hoş olur doğrusu...

Kendilerine kesin güvence veriliyor ve saat 16.30'da Kaba-

taştan kalkan araba vapuru, Eskişehir'e ihtilalin en önemli görevlerinden birini başarmaya giden iki yarbayın otomobilini Boğazın Anadolu yakasındaki Harem İskelesine götürüyordu.(154)

“Albayım, hemen resmi giyin, silahını al gel.”

Hava Yarbay Agası Şen

Saat 20.30 sıraları.

Yer: Eskişehir Hava Garnizonu:

“Evde yalnızdım. Eşim, leyli (yatılı) okulda bulunan kızımı almak üzere İstanbul'a gitmişti. Kapı çalındı, açtım. Resmi elbiseli, fakat şapkasız ve rengi sararmış, heyecanlı bir vaziyette Yarbay Agası Şen'i gördüm.

‘Hayrola, ne arıyorsun burada?’ Aramızda şu konuşma geçti:

- *Albayım, hemen resmi giyin, silahını al gel, gidelim.*
- *Anladık, gelirim, ama sen gir içeri anlat.. evde kimse yok.*
- *Yenge, çocuk yok mu?*
- *Yok...*
- *Ev sahiplerinden ses işitilir mi?*
- *İşitilmez, haydi gel içeri.*
- *O halde kapıda Yarbay Kaymaklı var, onu da çağırayım.*

Kaymaklı da geldi, oturduk, kâh biri, kâh diğeri üç dört dakikalık bir izahatla İstanbul ve Ankara'da icra edilecek harekâtın gaye ve icrasına ait açıklamalarda bulundular ve ‘Eskişehir’in, hava birliklerinin en kesif olduğu yer olması ve Hava Kuvvetlerimizin de bu harekâta katılması, ayrıca A.Menderes, H.Polatkan ve takriben 25 kadar DP milletvekilinin burada bulunması dikkate alınarak,’ hemen icraata geçmeyi teklif ettiler. Heyecan, biraz korku, aynı zamanda sevinç içinde, yani karmakarışık bir haleti ruhiye içindeydikim...”(155)

M.Batur, bundan sonra garnizon subaylarını bir araya getirme girişimlerini başlatır. İlk olarak General S.Tulgan evinden getirilir. Kendisine durum anlatılır. Ardından telefonla 4.Hava Üs Komutanı Kur.Albay Mustafa Azaklı'yı (sonradan general) arar ve aralarında şu konuşma geçer:

(154) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e.

(155) Muhsin Batur, a.g.e., s.80.

“- Biraz gelsene, birkaç arkadaş daha var, konuşuruz.

- Anladım, geliyorum.

Ve eve gelip bizleri görünce:

- Haydi başlıyor muyuz? dedi.”(156)

M.Batur, Azaklı'nın bu sözünden onun da olup bitenlerden haberdar olduğunu anlamıştır.

Öncelikle uçaksavar birliklerinin de işbirliğine davet edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla Uçaksavar Tugay Komutan Yardımcısı Albay Nadir Bürgüt, Yarbay Kaymaklı otomobili ile alıp, getirdi. Bürgüt'te memnuniyetle aynı safda yer alacağını söyledi.

Batur'un evinde üstlenen grup, ardından ne şekilde hareket edileceğini tartışır. Açıkçası Menderes'in Eskişehir'e gelmesi nedeniyle, ihtilalin başlangıç noktasının burada odaklandığı görülmektedir. Telsiz telefon görüşmelerinin sakıncalı olduğu düşünülerek, radyodan yapılacak yayının beklenmesine karar verirler. Bu arada 1. ve 4. üs subay ve erati teyakkuz haline getirildikten sonra arka yollardan Azaklı'nın havaalanında odasına gelirler.

Saat 4.16 Radyo: “Katibim” Sinyali Vurmaya Başladı

M.Batur anlatmaya devam ediyor:

“Mütemadiyen İstanbul ve Ankara radyolarını karıştırıyorduk. Saat 3.30'da İstanbul Radyosu cihazının çalıştığı belli oldu. Saat 4.16'da “Katibim” sinyali vurmaya başladı. Saat 4.30'da “DİKKAT”(157) kelimesini duyar duymaz sevinç gözyaşları içinde birbirimize sarılıp radyo yayınının tamamını dinlemeden koşarak odayı terk edip otomobillere binerek, meydanın diğer tarafında bulunan erat karargahına geldik. Hazır ve cephaneleri bulunan genç subaylar komutasında önceden kararlaştırılmış noktaları tutmak ve A.Menderes'in bulunduğu Şeker Fabrikasını kuşatmak için sevk edildiler. Burada, bir noktanın kısmen açıklanmasında yarar vardır. Kuvvet Karargahında emri kumandaya sahip olmak, Şeker Fabrikası'ndan başvekilin ve Hasan Polatkan'ın birer dakikalık fasılalarla mütemadiyen Kuvvet Komutanı ile temas aramaya çalışmaları ve

(156) Muhsin Batur, a.g.e., s.80.

(157) A.Türkeş'in Radyo Anonsu: “Dikkat... Dikkat... Muhterem vatandaşlar... Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerimizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir...”

hazır kuvvetlerin şehre sevki esnasında 15 ile 20 dakika kadar bir zaman kaybedildi. Bu nedenle Albay Azaklı kafilesi A.Menderes'i tevkif için Şeker Fabrikasına gittiğinde milletvekillerinden başka kimseyi bulamadı. Vali, Emniyet Müdürü işin ciddiyetine inanamıyorlar veya korkudan söylenileni anlamaktan aciz olarak, emrivakiiyi kabul etmek istemiyorlardı. Derhal, cebren getirilmeleri yoluna gidildi.”(158)

**“- Eğer onu elinden kaçırırsan,
seni kurşuna dizerim!”**

Öyle anlaşıyor ki, Menderes, ihtilali saat üç buçuk sıralarında haber almıştı. Zaten o gece odasına saat 2'den sonra çekilmişti. Demek ki, hiç uyumadı ve ilk haberi alınca, bazı arkadaşlarıyla vilayete koştu. Eskişehir'in ihtilalci subayları ise General Kireçtepe'den, Eskişehir'de idareyi ele almasını istediler. Tüm bunlar olurken Menderes tutuklandıktan sonra onu Ankara'ya götürecek bir uçak havaalanında bekletilmektedir. Menderes'i haberdar eden, söylendiğine göre, Yurtiçi Bölge Komutanı Hakkı Önel olacaktır. Ona Kütahya'ya kaçmasını tavsiye eden de odur. Zaten Menderes onun aracılığıyla yola çıkmıştır.

Menderes, Kütahya'ya gelince doğrudan vilayete gider. Vali yoktur. Bazı yerlerle temas sağlamak ister. O da olmaz. Valiyardımcısı ona durumu açıkça bildirir: Ordu idareye el koymuştur!

Eskişehir'den General Süleyman Tulgan, Kütahya'da Hava Er Eğitim Tugayından Albay Süleyman Demet'e Menderes'i tutuklama emrini verir ve ilave eder:

“- Eğer onu elinden kaçırırsan, seni kurşuna dizerim!”

Bir süre sonra Albay Demet, Tulgan'ı arar.

“- Menderes'i derhal tevkif ettim. Emirleriniz?”

Bu sırada Ankara hiç durmadan, ihtilalci anonslarına devam eder.

Bu süreçte yaşananları Muhsin Batur şöyle anlatır:

“Menderes, Polatkan ve ufak çaplı bir maiyetin otomobillerle şehri terk ettiği öğrenildi. Bir kaç jet uçağı, İstanbul ve Ankara'da inkılabın zafer tonolarını atmak üzere, kaldırılmıştı. Menderes'in

kaçış haberi gelince, kısa bir görüş alışverişinden sonra özellikle Konya'ya ilticası tehlikeli görüldü. Derhal 4. Üsse ait F-86 jet uçakları kaldırılarak kafilenin keşfine gönderildi. Biraz sonra kfileyi bulan ve otomobillerinin üstünden çarpacakmış gibi, alçak irtifadan geçen havacılarımızdan haberler gelmeye başladı.

'Kafile Kütahya'ya 10 dakikalık mesafede',

'5 dakikalık mesafede',

'Şeker Fabrikasında durdular',

'Hareket ettiler, Kütahya'ya girdiler.'

Kıymetli av bulunmuş, yakalanması kalmıştı. Derhal Kütahya'daki Hava Er Eğitim Tugayı'na telefon edilerek, *"Menderes ve beraberindekilerin, herhangi bir olaya fırsat verilmeden Tugaya getirilmesi ve gözetim altına alınması,"* emredildi.

Biraz sonra, Binbaşı M.Ali Biltan'ın idaresindeki C-47 uçağı ile Kütahya'ya doğru havalandık. Uçakta görevi almaya hazır birkaç gönüllü subay da vardı. Gönüllülerden ancak Kur.Alb.Şekip Saybaşı, Bnb. Necati Gültekin, (sonra general ve MHP Genel Sekreteri) Bnb. Cihat Üstündağ, Üsteğm. Erhan Suar ve Teğm. Aytekin Bilgi ile Teğm. Vural'ı almıştım. Hepimizde ikişer tabanca, bir genç subayda makineli tüfek vardı. Uçakta, bütün subayları topladım ve ne şekilde hareket edeceğimize dair talimat verdim. Meydana indiğimiz zaman, Tugay Komutanı Alb. Süleyman Demet ve Vilayet Jandarma Komutanı Albay Hamdi Alkan tarafından karşılandık. Alb. Demet, Menderes ve beraberindekilerin kendi odasında olduğunu söyledi. Ben ve beraber gelen subaylar derhal binaya girerek üst kattaki odaya çıktık."

A.Menderes biraz duraladı ve Albay Muhsin Batur'a:

"Yani, beni tevkif mi ediyorsunuz?"

"Odaya girdiğim zaman, A.Menderes, Tahsin Yazıcı ve Zihni Üner odanın ortasında ayakta, H.Polatkan komutanın masası yanında telefonla görüşmek üzereydi. Ben ve yanımdakiler, odadaki askerce selam verdik.

A.Menderes bana doğru ilerledi. Elimi sıktı ve durum nedir, gibilerden başını bir tarafa eğerek baktı, bekledi... Kendisine,

'Silahlı Kuvvetler, memleket idaresini ele aldı, benim vazifem, sizi Eskişehir'e götürmektir,' dedim.

Biraz duraladı. ‘Yani beni tevkiif mi ediyorsunuz?’
‘Sizi emniyet altına alarak Eskişehir’e götüreceğim,’
‘Suçum nedir?’ dedi.
‘Ben size suç izafe etmekle vazifeli değilim,’ dedim.

Bu sırada Bnb. Necati Gültekin masanın yanına giderek, H.Polatkan’ın telefon görüşmesine engel oldu.

A.Menderes, hepimizin yüzüne teker teker bakıyor, sanki etki altına almaya çalışıyordu.

‘Müsaade ederseniz, ben arkadaşlarımla istişare edeyim,’ dedi.
‘Buyrun, edin’ cevabını verdim.

Odadan çıkmamızı arzu eden bir halleri vardı. Alb. Ş.Saybaşı da bana, “‘çıkmalıyım,’ işaretini veriyordu. Biz odayı terk etmeyince konuşmaktan vazgeçtiler. Üsteğim. Erhan Suar ilerledi ve kendilerine,

‘Uçağa binecekleri için üzerlerinde silah araması’ yapacağını söyledi, üzerlerinden silah çıkmadı.(159)

M.Batur, tutuklananların içinde bulunan ve Kore kahramanı olarak ünlenen E.General Tahsin Yazıcı’nın o andaki durumunu şöyle yazar:

“Emekli General Tahsin Yazıcı, bilindiği gibi, Kore Tugayımızın ilk komutanıdır. Şimdi ise sakıt bir milletvekiliydi, üzerinde silah olup olmadığı araştırılırken, gözleri yaşla doldu, dudakları heyecandan titremeye başladı.

Arama işinden sonra kendilerini ortamıza alarak merdivenleri indik, alt odanın kapısının önünden geçerken, bir kalabalıkla karşılaşıncı, ‘Kimsiniz siz?’ dedim. İçeride 8 kadar muhafız polis, hususi kaleminden ve hariciyeden birer memur vardı. Derhal silah araması yaptırarak silahları toplattım. Üzerlerinde bizim kafilenin üzerinde bulunandan fazla silah çıktı. Polisleri orada nezarete bırakarak, memurları kafiyele katıp uçağa bindik.

Önce Eskişehir’e indik; fakat uçaktan benden başka kimse yere indirilmedi, orada 5 dakikalık bir duraklamayı ve yeni talimatı aldıktan sonra, Ankara’ya doğru havalandık. Uçakta; Tahsin Yazıcı ve Zihni Üzer’in bana; ‘Bu harekâtın başında kim var?’ diye sorduklarında kendilerine; ‘Bilmem, herhalde biri vardır,’ cevabımdan başka bir konuşma geçmedi. A.Menderes, devamlı olarak sigara

içiyordu, nihayet, cebindeki paketi bitirdi, arkadaşlar kendisine si-gara verdiler. Ankara'nın Güvercinlik hava meydanına inip uçağın kapısı açılınca, başta General Burhanettin Uluç olmak üzere kala-balık bir subay grubunun heyecanla bekleştiklerini gördük.

Eskişehir'deki havacıların ilk aşamadaki görevleri bitmiş, ema-netler teslim edilmişti.

Millet çoğunluğunun ruhen hazır olduğu ve inandığı hamle yapılmış ve başarıya ulaşmıştı. Milletimizi böyle kabus ve başarıla-rın tekrarından Tanrı korusun.

Ankara'ya yaklaşırken, uçağımız İzmir'den gelmekte olan baş-ka bir askeri uçakla telsiz irtibatına geçti. Uçakta Orgeneral Cemal Gürsel'in bulunduğu, yani yönetimin başına geçecek insanın Cemal Gürsel olduğunu ancak o zaman öğrendim."(160)

A.Türkeş, Radyoda Okunan İhtilal Tebliğini Nasıl Hazırladı?

Alpaslan Türkeş anlatıyor:

"26 Mayıs akşamı saat 20.30'da beni evimden bir kurmay su-bay arkadaşım jeep'le almıştı. Onunla birlikte Genelkurmay Muha-fız Kıtasına, daha sonra da Süvari Alayına ve Tank Taburuna uğra-mış, hazırlıkları gözden geçirmiş ve arka yoldan Harp Okuluna çık-mıştım. Harekat başlayınca kadar Harp Okulunda gerekli planla-mayı ve hazırlığı yaptım. Daha sonra da harekata geçen kıtaların başında görev almıştım. Orduevi bölgesine, Radyoevi bölgesinde görevlendirilecek kıta ile birlikte hareket ettim. O gece sabaha kar-şı 2.30'da Harp Okulundaki planlama sona ermiş, gerekli emirler verilmişti. Bu sırada arkadaşlar '*Peki radyoda yayınlanacak dekla-rasyonun hazırlanmasını kim yapacak.*' diye sordular.

Bunun önemini ben de büyük gördüğüm için, '*Siz işlerinizin başına gidin, ben hazırlarım.*' diyerek komutanlık odasının bitişi-ğindeki odaya geçtim. Ve orada ilk defa radyoda okuduğum ihti-lalin bir numaralı tebliğini yazmaya başladım. Saat 3.30'a geliyor-du. Birden dışarıda tankların gürültüsünü duydum ve yazıyı yarım bırakarak, kağıtları dürüp cebime koydum. Dışarı çıktığımda Tank Taburu Harp Okulunun önüne gelmişti, projektörleri yanıyordu.

(160) Muhsin Batur, a.g.e., s.85, 86.

Bizi selamlayarak göreve hazır olduklarını bildirdiler. Ve önümüzden resmi geçit yaparak Ankara'ya doğru harekete geçtiler. Radyoevine geldiğimde Binbaşı Turgut orayı teslim almıştı. İçeri girdikten sonra görevlileri çağırdım, bir taraftan da yarım kalan tebliği orada tamamladım. Bu, benim için o gece önemli bir olay olmuştur...

Tebliğin okunacağı şu anosla vatandaşlara duyuruldu:

“Dikkat... Dikkat...

Muhterem vatandaşlar...

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz

Silahlı Kuvvetlerimizin sesi bir dakika

Sonra sizlere hitap edecektir...”

Benim sesimden okunan ve Türk Milletine ve dünyaya ihtilalin gayelerini açıklayan bu tebliğ aynen şöyledir:

“Aziz vatandaşlar,

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakimliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir kişi ve zümreye karşı değildir. Idareimiz hiç kimse hakkında kişiye müteallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla izin vermeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin, aydın soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle, anlayışla davranmaları, acılanımızın dinmesi ve milli varlığımızın geleceği için vazgeçilmez görülmektedir. Kabineye mensup kişilerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Kişisel emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları

prensiplerine tamamiyle riayettir. Büyük Atatürk'ün (Yurtta sulh, cihanda sulh) prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz ve bağılıyız. CENTO'ya inanıyoruz ve bağılıyız.(161)

Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dahilinde garnizonlardaki Garnizon Komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her konuda emniyetini sağlayacaklardır..."(162)

İhtilal Gecesi Çankaya

Köşk Tanklarla Kuşatılmış Ancak Celal Bayar Direniyor

İstanbul radyosunun ihtilali ilan ettiği andan itibaren, Ankara'daki harekâtı planlanan şekilde gelişmekteydi. İhtilalcilerin iki problemi vardı:

1. Radyo istasyonunun faaliyete geçirilmesi gecikiyordu,
2. Çankaya direniyor ve Muhafız Alayı ile silahlı bir çatışmaya girişmek zorunda kalmadan ele geçirmek durumunda oldukları Cumhurbaşkanı Celal Bayar tutuklanamıyordu.

Radyo istasyonu kontrollerinde olduğuna göre nasıl olsa çalıştıracaklardı. Fakat Çankaya?...

Plana göre Köksal, Muhafız Alayını pasif hale getirecek ve Bayar'ı yağdan kıl çeker gibi köşkten alıp çıkaracaklardı...

Ne olmuştu?

Planlar neden aksıyordu?

Saat üçe gelirken O.Köksal uzandığı divandan kalkmış, silahını kontrol etmiş, telefonun başına geçip oturmuştu. Nöbetçi amirinin kendisine ihtilal olduğunu ve Muhafız Alayına ihtilal kuvvetleri tarafından ültimatorm verildiğini bildirmesini bekliyordu. Plan-

(161) İhtilalciler, devrik DP Hükümeti Dışişlerinden Selim Sarper'i aceleyle çağırarak, ona Amerika ile ikili anlaşmada ihtilale müdahaleyi gerektirecek bir gizli hükmün bulunup bulunmadığını sorarlar. Sarper böyle birşey olmadığına dair güvence verir. Bu güvence subayları rahatlatır. Onlar için en önemli sorunlardan biri de ihtilal rejiminin yabancı ülkeler tarafından, özellikle Batı dünyasında bir an önce tanınmasını sağlamaktı.

(162) Alpaslan Türkeş, "27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler", Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul, 1977, s.23, 24, 25.

ları böyleydi. Harekat başlar başlamaz Sezai Okan, Köşk'ün önüne tankları sevk edecek ve nöbetçi amirine telefonla ulti-matomlarını bildirecekti. Nöbetçi amiri de nasıl olsa Köksal'ı arayacaktı.

Köksal'ın telefonu saat üçü geçtikten sonra çaldı. Fakat karşı-sında nöbetçi amiri değil, Bayar'ın yaveri Albay Tayyar vardı:

- *Komutanım, aşağıdan silah sesleri geliyor. Ne oluyor acaba? diye soruyordu...*

Köksal:

- *Bilmiyorum Albayım, duymadım. Şimdi bakarım...*

Tam bu sırada odasındaki harici telefon çalmıştı. Köksal öbür telefonu kapatmamış, içinden "Hah" demişti, "işte nöbetçi amiri şimdi telefon ediyor..." Fakat ses Sezai Okan'ındı. ulti-matomu ve-riyordu:

- *45 dakika mühlet var... Şehir ele geçirilmiş, Silahlı Kuvvetler idareyi almıştır. Bayar teslim olmalıdır...*

Köksal iki telefonu birbirine iyice yaklaştırmış, ulti-matomu baş-yaverin bizzat duymasını sağlamıştı. Sezai Okan'a:

"- Ne demek bu?" diye bağırırken, başyavere yavaş bir sesle:

"- *Duydunuz mu Albayım?*" diye soruyordu.

Başyaver duymuş ve derhal telefonu kapatıp Bayar'a haber vermeye koşmuştu.

Bayar giyinmiş, tabancasını alıp salona inmiştir...

Köşk telaş içindeydi... Telefonlar durmadan çalıyor, ihtilali ha-ber alan bakanlar, milletvekilleri Bayar'dan durumu öğrenmek is-tiyorlardı.

Bayar giyinmiş, tabancasını alıp salona inmiştir. Köksal'dan açıklama istiyor. Köksal:

"- *Efendim, ihtilalciler şehre hakim olmuşlar,*" demekle yetini-yordu.

Fakat Bayar ümidini kesmemiştir. Bütün birliklerin ihtilal kuv-vetleri ile birleştiklerini gösteren bir bilgi yoktur. Bu sırada Rahmi Yeşil'in komutasındaki tank ve piyade birlikleri gelip Köşk'ün yo-lunda mevzilenmişti. Durumu pencereden takip eden Bayar, Kök-sal'a soruyor:

"- *Komutanım, bu tanklar nedir?*"

"- *Efendim herhalde ihtilal kuvvetleri göndermiş olacak, ver-*

dikleri 45 dakikalık sürenin dolmasını bekliyorlar. Teslim olmazsanız ateş açmaları muhtemeldir."

Köksal'ın amacı birinci planını uygulamak ve Bayar'a teslim olmasını telkin etmektir. Fakat Bayar direniyor ve ümitleniyor.

"- Birisi gidip bu tankların niçin geldiğini sorsun," diyor...

Kimbilir, belki de kendisini savunmak için geldiklerini düşünmektedir.

Köksal yanındaki subaylardan birini yolluyor. Döndüğünde bu subayın ultimatomu tekrarlayacağına emindir. Fakat subayın getirdiği haber, Köksal'ın yüreğini yerinden hoplatacaktır:

"- Efendim, tankların başındaki Yüzbaşı, Osman Köksal'ın emri ile geldiklerini söylüyor..."

Köksal, subayın koluna derhal bir çimdik atıp lafı karıştırmak istemiş:

"- Gidip bir de ben bakayım," demiştir.

Fakat Bayar kuşkulanmıştır:

"- Olmaz... Sen kal..." diyor...

Böylece dakikalar geçiyor, saat dörde geliyor ve Bayar teslim olmamak için direniyordu... Direnmesi ve Muhafız Alayını, gelen kuvvetlere karşı kullanmaya kalkışması çok kanlı çarpışmalara yol açabilir, bütün planlar altüst olabilirdi. Bayar'ın direnişini bir an önce yenmek gerekiyordu. Köksal bir fırsatını bulup karargahına geldi. Güvendiği subaylardan birini Sezai Okan'a yolladı ve Bayar'ın direndiğini, Köşk'e daha fazla kuvvet sevk edilmesi gerektiğini bildirdi. Durum Sıkıyönetim Karargahına ulaştığında heyecan yaratmıştı. Duyan Köşk'e koşuyordu. Veteriner General Burhanettin Uluç, yanında birkaç Harbiyeli olup jeep'e atlıyor, onu Muharrem Kızıloğlu izliyordu... Muhafız Alayını bertaraf veya Bayar'ı ikna etmek bir avuç insanla olamazdı. Sami Küçük daha hesaplı davranmış, bir bölük asker olarak Köşk'ün yolunu tutmuştu. Biraz sonra da Sezai Okan'ın yolladığı iki kamyon dolusu asker Köşk'ün kapısında mevzileniyordu.

Köksal bu gelişmelerden sonra artık Bayar'ın teslime rıza göstereceğini umarak onun yanına dönmeye hazırlanıyordu. Tam bu sırada Köşk'ün kapısında bir kaynaşma ve karışıklığın başladığını gördü. Derhal oraya koştu. Durumun son dakikada bozulmasından ve Muhafız Alayı birlikleri ile gelen kuvvetler arasında ani bir çatışma çıkmasından korkmaktaydı.

Assubaylardan biri haykırıyor:

**“Bu Albay Köksal... Muhafız Alayı Komutanı...
Koyu Bayarcı’dır...”**

Hemen silahlar çekiliyor...

Köksal orada şu manzara ile karşılaştı:

Burhanettin Uluç, yanındaki Harbiyelilerle kapıya dayanmış “Bayar’ı isterim” diye bağıyor. Kapının içindeki Muhafız Alayından bir manga asker elleri tetikte bekliyor. Burhanettin Paşanın ne planlardan ne de Köksal’ın teşkilata dahil olduğundan haberi var... Tam bu sırada kapıya dayanmış assubaylardan biri haykırıyor:

“- Bu Albay Köksal... Muhafız Alayı Komutanı... Koyu Bayarcı’dır...”

Birden Köksal’ın etrafı çevriliyor, eller tetiklere gidiyor. Geride de Muhafız Alayının kuvvetleri ve jandarma birlikleri var, onlar da harekete geliyor. Herşey o anda yıkılabilir. Köksal kendini toparlıyor ve evvela kendi birliklerine sesleniyor:

“- Ben emretmedikçe ateş edilmeyecek...”

Ve tam o sırada beklenmedik bir gelişme olur... Sami Küçük peşine taktığı bölüğü ile gelmiş, Köksal’ın boynuna sarılmıştır. Albay Küçük şaşırان Burhanettin Paşaya işin içyüzünü anlatırken, Köksal da o sırada olay yerine yetişen Jandarma tabur komutanına şunları söylüyor:

“- Binbaşım, boş yere kardeş kanı dökmeyelim. İhtilal başarılı olmuş, Silahlı Kuvvetler İdareyi ele almıştır. Ben birliklerimi çekiyorum, sen de çek...”

Binbaşı bu teklife uyuyor. Artık çatışma ihtimali kesinlikle önlenmiştir. Sami Küçük, Burhanettin Uluç ve kendisiyle beraber gelmiş olan Binbaşı Abdullah Tardu Köşk’e koşuyorlar. Bayar’a durumu açıklayacaklar, artık boş yere direnmemesini, istifa edip, teslim olmasını isteyecekler. Fakat Bayar direniyor:

“- Ben buraya milli irade ile geldim, hiçbir kuvvet beni buradan alamaz,” diyor.

Küçük ve Uluç bu lafların boşluğunu anlatıp onu iknaya çalışırken, Muzaffer Karan’ın komutasındaki gelen yeni tank birlikleri de Köşk’ün karşısında mevzileniyor ve namlularını pencerelere yöneltiyor. Karan da içeri geliyor ve Bayar’a aldığı emri bildiriyor:

“- Teslim olmazsanız Köşk’ü ateşe tutmak zorunda kalacağım.

Bu tehdit de fayda vermeyince işin tatlılıkla halledilemeyeceğini anlayan Uluç, Küçük ve Karan Bayar'ı zorla götürmeye karar veriyorlar. Durumu anlayan Bayar o anda cebinden tabancasını çıkarıp intihara teşebbüs ederse hemen müdahale edilir ve Köşk'ten adeta sürüklene sürüklene çıkartılır.

Amaçları kendisini tanka bindirmektir... Fakat mütemadiyen tepinen Bayar'ı bu durumda tanka çıkarmanın güçlüğüne görürler ve kapıda duran kırmızı bir kaptıkaçtıya bindirerek hemen Çankaya'dan aşağıya indirirler.

Saat 6.00'yu 10 dakika geçerken on yıllık Cumhurbaşkanı Harp Okulunda bir odaya kapatılır...

***“...söz sonu tehlikeli bir maceraya girmişsiniz.
Üstlerinize danışmamışsınız...”***

Saat 3.00'te hareket tamamlanıp İstanbul ihtilal kuvvetlerinin eline geçince, o ana kadar hiçbirseyden haberi olmayan Sıkıyönetim Komutanı F.Özdilek'e durumu bildirmek ve İstanbul'daki ihtilal kuvvetlerinin komutasını almasını istemek üzere yollanan Albay Abdürrahman Doruk eli boş dönmüştü. Özdilek gelmiyordu... Bunun üzerine Hava Kuvvetlerini temsilen Albay M.Ataklı, Kara Kuvvetlerini temsilen Yarbay O.Kabibay ve o sırada karargahta bulunan bir deniz subayı Özdilek'i ikna etmek üzere Orduevi'nin bahçesindeki evine gittiler. Onlara Numan Esin de katılmıştı.

Özdilek'i resmi giyinmiş buldular. Orgeneralin sinirli olduğu belliydi. İhtilal gibi hareketleri onaylamıyor, meselenin demokratik yollardan hallini diliyor ve umuyordu. Esasen bu düşüncesini kendisini bir süre önce yoklayan Muzaffer Yurdakuler'e açıklamıştı.

Özdilek Kabibay'a dönerek:

“- Yarbayım, nedir bu durum?” diye sinirli bir şekilde sordu.

Kabibay:

“- Paşam izin vererseniz oturalım, açıklayayım...” dedi.

Ve anlattı...

Özdilek:

“- Hatalı hareket etmişsiniz. Menderes nasıl olsa istifa ettirilecek ve mesele halledilecekti. Halbuki şimdi siz sonu tahlikeli bir maceraya girmişsiniz. Üstlerinize danışmamışsınız...”

Oda gittikçe kalabalıklaşıyor, Özdilek'i ikna için çalışan subayların sayısı artıyordu. Kendisine bu işin başında C.Gürsel'in de bulunduğu ve Ankara'da idare başına onun geçeceğini bildiriyorlardı.

Tam bu sırada içeri hiçbir şeyden haberi olmayan Refik Tulga girdi. Özdilek'e:

"- Paşam, fevkalade haller oluyor. Kıtamı alıp gitmişler." (Tulga o sırada harekata Erkanlı'nın komutası altında katılan Davutpaşa Zırhlı Tugayın komutanıydı. E.Y.) "Durumu öğrenmeye geldim," dedi.

Özdilek:

"- Durumu sana bunlar anlatsınlar, diyerek karşısında kendisini iknaya çalışanları gösterdi."

Tulga, Kabibay'ın kendine verdiği açıklamayı büyük bir dikkatle dinlemiş, sonra Özdilek'e dönerek:

"- Paşam, bakın benim yeni haberim oluyor. Derhal arkadaşlara iltihak ediyorum. Sizin de katılmanızı yürekten dilerim."

Bir süre sonra General Özdilek ikna olacak, alkışlar arasında Sıkıyönetim Karargahına gelecek, orada toplanmış olan ihtilal subaylarına heyecanlı bir konuşma yaparak komutayı alacaktı.

3. Ordu Bölgesinde Asayiş Berkemal

Durumu şüpheli olan sadece 3.Ordu'ydu. Gerçi böyle bir ihtilal girişimine karşı hiçbir subayın veya birliğin karşı koyacağı düşünülmezdi. Fakat Üçüncü Ordu Komutanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala, hareketin hazırlanışından haberdar edilmemişti. Bu bakımdan tutumunun ne olacağı kesinlikle bilinmiyordu.

Harekat başladıktan sonra saat beş sularında Madanoğlu, Erzurum'da bulunan Gümüşpala'ya telefon ederek ihtilalin yapıldığını bildirmek istemişti. Fakat kendisiyle değil, emir subayı ile konuşmuştu. (O yıllarda 3.Ordunun Merkezi Erzurum'du. Sonradan Erzincan'a nakledildi. E.Y.)

Saat sekizi on geç gelen bir yıldırım telgrafi durumu aydınlatı. Orgeneral Gümüşpala imzasını taşıyan telgrafın metni şuydu:

"Sükunetin muhafazası için gerekli tedbirler alınmış ve emir verilmiştir. Ordu ve vatandaş sakinler. Ordu bu ana kadar radyo neşriyatından maada emir almamıştır. Durumun açıklanmasını ve

emir komuta vaziyetinin bildirilmesini arz ederim."

Gümüşpala ihtilalden sonra Genel Kurmay Başkanlığına tayin edilecektir. Ankara'ya gelindiğinde önceden tanıdığı ihtilal subaylarına kendisine daha önceden haber verilmediği için sitemde bulunmuştu.

Orgeneral C.Gürsel'in İzmir'den Ankara'ya gelişi ve ardından Genel Kurmay Başkanlığını ziyareti büyük bir heyecan yarattı. İhtilal subayları Yüksek Askeri Şura salonunun önünde tek sıra halinde kendisini karşıladılar. Gürsel, önceden sadece üçünü tanıdığı bu subayları birer birer tebrik etti, kucaklaştı. Hep beraber Şura salonuna girdiler.

DP'lileri Göz Altına Alma Keşmekeşi

İhtilalden önce tutuklanması kararlaştırılmış belirli askeri ve sivil kişilerden Ankara'da bulunanlar Kara Harp Okulunda gözetim altına alınmaya başlamıştı.

İhtilali hazırlayanlar Ankara'da şu kimselerin tutuklanmasını planlamışlardı.

Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, Tahkikat Komisyonu kurulması kanununu teklif edenler, Komisyona yetki verilmesi teklifini imzalayanlar, Tahkikat Komisyonu üyeleri, Meclis Başkanlık Divanı, DP Genel İdare Kurulu Üyeleri, Genel Kurmay Başkanı, Sıkıyönetim Komutanı, General Salih Çoşkun, General Kemal Çakın, General Yusuf Demirdağ, Emniyet Genel Müdürü, Vali, Ankara Emniyet Müdürü... Ayrıca Samet Ağaoğlu gibi sivrilmiş bazı politikacılarla bir takım memurların da tutuklanmasını düşünmüşlerdi.

Bu konuda önceden hazırladıkları yazılı bir isim listesi yoktu. İlk saatlerde kimlerin gözaltına alınacaklarını bildirenler, ihtilalin telaşıyla başka işlerle uğraşmak zorunda kalmışlardı. Bu nedenle konuya vakıf olmayanların hazırladıkları tutuklama listeleri esaslı bir karmaşaya neden olmuştu. Listelere rastgele isimler konuluyordu. Bunların sayısı 30 bine ulaşmıştı. Daha sonra tüm DP milletvekilleri, parti üyeleri ve birçok asker-sivil bürokrat tutuklama kapsamına alınırken, sayı öylesine yükseldi ki, bunlardan DP iktidarının kötü icraatlarında payı olanlar ile halkın husumetini çekenlerin dışındakiler peyderpey serbest bırakıldılar. Bu seçim Madanoğlu'nun görevlendirdiği eski DP dönemi eski MSB Şemi Ergin

ve DP'li Sıktı Yırcalı'ya yaptırıldı; birçok kişi serbest bırakıldı. (DP'li tutuklular daha sonra yargılanmak üzere Marmara denizindeki askeri bir tesis olan Yassıada'ya gönderileceklerdir.)

Gözüaltına alınan DP Bakanı ve parlamenterlerinden en talihlisi devrik İçişleri Bakanı N.Gedik'ti. Onu Kara Harp Okulunun 3'üncü katında tuvalet yanındaki bir odaya koymuşlardı.(163) E.Menderes ile orada kalıyordu. Sık sık psikolojik depresyonlar geçiriyor, linç edileceğinden korkuyordu. 29 Mayıs gecesi saat 23.00'te yaşananları oda arkadaşı Ethem Menderes şöyle anlatıyor: "O sırada uyanmış olan E.Menderes, N.Gedik'i karyolası üstünde ayakta bulmuş ve ne olduğunu anlamadan Gedik'in 'Ya Allah...' diye haykırarak kendisini pencereden dışarı attığını görmüştü.

Ethem Menderes:

"- *Namık*" diye bağırılmış, fakat geç kalmıştı. Gedik camdan uçup gitmiş ve aşağıya düşüp ölmüştü. Odasında kalan eşyaları arasında şöyle bir pusula bulunacaktı: '*Melahatcığım, bu size son hitabımdır, Allaha dua edin, Namık.*'"(164)

İhtilal ne kadar kansız da olsa öncesi ve sonrasında N.Gedik örneğinde olduğu gibi bazı kişilerin ölümünün önüne geçilemedi.

"- Yahu, Komite ne oluyor? Hükümet de mi kuracağız?.."

General Madanoğlu

Bir ihtilal böylece başlamıştı. İhtilalcilerin işi bir hükümet darbesi veya muhtıra niteliğini aşıyordu. O halde öncelikle bu ihtilale bir hukuki dayanak, bir baş, bir komite ve bir de hükümet gerekiyordu. Bunun da açıklamasını her zamanki farklı tavır ve konuşma üslubuyla Cemal Madanoğlu yaptı.

"- *Yahu, Komite ne oluyor? Hükümet de mi kuracağız?..*" demişti, ancak ateşin bacadı sardığını ve artık geriye dönülemez, kolay da aşılamayacak bir yola çıkılmış olduğunu da görüyordu.

Cemal Gürsel'in Radyo Konuşması

27 Mayıs 1960'ta Milli Birlik Komitesi başkanı Orgeneral C.Gürsel'in saat 16.00'da radyodan yaptığı konuşma ise şöyleydi.

(163)(164) Abdi İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.280, 284.

“Aziz Türk Milleti,

Bir aydan beri memlekette cereyan eden ve milleti süratle korkunç buhranlara sürükleyen hadiseleri biliyorsunuz. Bu gidişin memleketi kanlı bir kardeş kavgasına da götürmekte olduğunu her akli başında vatandaşın takdir edeceğine kaniyim.

Dünya ahvali hergün biraz daha kötüye giderken vatanımızın bu şursuz politika ihtirası yüzünden maddeten ve manen perişanlığa sürüklenmesi vicdan sahibi bütün vatandaşları dilhûn ettiğine de kaniyim. Bu hal nereye kadar gidecek ve bu feci akibete hissiz ve alakasız, seyirci mi kalmak lazım? İşte vatandaşların, bu ahvali ıstırap içinde aylardan beri düşündüm ve bu zevata çıkar yolları gösterdim. Fakat onlar kapıldıkları politika ihtiraslarının şuurlarına verdiği bozukluklar dolayısıyla dinlemediler ve işi zorla yürütmek sevdasına düştüler. Çıkarılan kanunlar, takip edilen hareketler, Türk Milletini zincire vurmak kasdında olduklarını gösteriyor. Bu sırada böyle bir idarenin, böyle bir hareketin olabileceğini tasavvur etmek Türk Milletini hissiz sürü olarak kabul etmek demektir. Hayır vatandaşlar, Türk Milleti hissiz bir sürü değil, belki bir çoğu okuma yazma bilmez; ananevi bir iştiyalka okumuş yazmış memleketlerden daha çok fikri selime, aklıselime, vicdana ve vekara sahiptir. İşte bu düşünce ve mülahazalarla bu feci gidişe son vermeye karar verdim ve Devletin idaresine el koydum. Derhal bütün vatandaşlara şunu ifade etmek isterim ki, asla bir diktatörlük hevesinde değilim. Bütün emelim süratle bu memlekette temiz ve dürüst bir demokratik nizamı kurmak ve Devletin idaresini milletin iradesine terk etmektir.

Bana inanınız ve güveniniz. Bütün milletin benimle beraber olduğuna inanıyorum. Birçok menfaat perestler, midesini ve vicdanını paraya bağlamış olanlar, bu harekete karşı bir teşebbüste bulunabilirler. Bunlara karşı asla müsamaha edilmeyeceğini bütün vatandaşlarıma temin ederim. Kötü ruhlu olanlardan bile, memleketin bu nazik anında biraz olsun vicdanlarını harekete getirerek çalışmalarımıza yardım etmeseler bile engel olmamalarını isterim.”(165)

(165) Ak Devrim. Başbakanlık Devlet Basımevi, 1960. Bu kitap A.Türkeş'in başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanmıştı.

Gürsel bu konuşmasında devrik MSB Ethem Menderes'e yazdığı mektuptan söz ediyor. Bu konuşma dikkatle okunduğunda Gürsel'in sık sık tekil şahıs kullanılarak “ben” diyor. Geniş katımlı genç subay hareketini kişiselleştirmiş olduğu dikkat çekiyor. Düzenin bozukluğuna fırsat vermeyeceğini söylüyor; ancak MBK kuruluşundan kısa bir süre sonra parçalanacak, kendisi de 15 Ekim 1961 seçimlerinden sonra DP'nin yerini alan AP'nin katılacağı koalisyon hükümetine yapılan dayatma ile kendisini Cumhurbaşkanı yaptıracaktır.

Kimi önderlerinin İdamı ile sonuçlanacak
Devlerin Savaşı

“Paşalar Komplosu”nun Baş Aktörleri

Alli Fuad Cebesoy, orduya ayrılmış. Önde
ortada F. Altay'ın solunda A.F.Cebesoy, 2.
Ordu Karargah subaylarıyla. 9.11.1924.

Solda: M.Kemal'in solunda TpcF başkanı Kazım Karabekir. **Sağda Üstte:** M.Kemal'in
solunda Dr.Adnan Adıvar. **Sağda Altta:** M.Kemal'in solunda Refet Bele.

فصل	فصل	فصل
۵	۵	۱۲۱
شماره	شماره	شماره

یہ سائنس

۱۹	۲۰	۲۱
۱۹۵۱	۱۹۵۲	۱۹۵۳
روزنامه	روزنامه	روزنامه

موقوفه رښې بېخېلې، غازېك علوجانې التاجانې دېر ومېلكېك ه هانېي بر طرفنده كوله اوله رق ياشامغه راضى اولدقلى رى سېلد رېدېل

[illegible]

الطاهر بن عبد الله

[illegible]

پس علی بک و بر دیگی جواب بقوتوں سامع
رفندون متفرق القیہندی - شہری بک

دیگر منظور مواجہ ابدی

Terakkîperver Cumhuriyet Fırkasının 3 Haziran 1925'te Tahrir-ı Sükun Kanunu'na dayanarak, İsmet Paşa Hükûmetince kapatılmasından bir yıl sonra 30 Haziran 1926 günü, Yeni Ses gazetesinde yayınlanan haber ve fotoğraf küpürü. **Ortada:** İstiklal Mahkemesi başkanı Ali Çetinkaya'nın fotoğrafı çevresinde yayınlanan milletvekillerinin resimleri yayınlanmıştı. **Solda** yukarıdan itibaren: Kemal (Afyonkarahisar),

Besim (Mersin), Bekir Sami (Tokat), Halls Turgut (Sivas), Mustafa (İzmit), Ali Fuat Paşa (İstanbul), Ayıcı Arif (Eskişehir), Rahmi (Trabzon), Muhtar (Trabzon), Feridun Fikri (Dersim), Kazım Karabekir Paşa (İstanbul), Necati (Bursa), Sabit (Erzincan), Osman Nuri (Bursa), Abidin (Saruhan), İhsan (Ergani). Yuvarlak çerçeve içindekiler: Solda: Şükrü (İzmit), sağda: Falt (Ordu). **Yukarıda:** TCF'nin kısaltılmış mühürü ile **yanda sağda:** Hemen tamamı eski İttihatçı olan parti mensuplarından kurucu Rauf Orbay (Sivas kongresi sırasında M.Kemal'in yanında) da 10 yıl sürgün cezasına çarptırılmıştı. O sırada yurt dışındaydı. Cumhuriyetin 10. yılı nedeniyle çıkarılan ağır yarılanarak yurda döndü.

TpCF Partisiyle bağlantılı olduğu tespit edilen İzmir Sulkastlı davası bir ayda görüldü. Kurtuluş Savaşı Paşalarının beraatine rağmen, eski İttihatçılardan Dr.Nazım, eski Maarif Bakanı Şükrü, eski Adliye Bakanı Hacı Mehmet'le birlikte 19 kişi idama, Rauf Orbay da 10 yıl hapse mahkum edildi.

1925-30'lu yıllarda Türkiye'deki Komünist parti örgütlenmesi, tıbbiye ve askeri okullara da yansımıştı. 1930 yılında Hasan Ali (Ediz), TKP (Türkiye Komünist Partisi) yönetimine gelmek üzere Moskova'dan döndükten sonra, "Kızıl İstanbul" adlı illegal bir gazetesinin yayınlanmasını örgütledi. Bazı Askeri okul öğrencilerinin bu gazeteyle okumaları üzerine, Maltepe askeri mahkemesi duruma el attı ve tutuklamalara başladı. Ankara Top Fabrikasında çalışan Rüstem'in hücreleri açığa çıkarıldı. Bu tutuklamaların ardından 1938'de bu defa Nazım Hikmet'in de adının kanışığı, Harp Okulu ve Donanma (Erkin Denizaltı Destek Gemisi) Davasından N.Hikmet toplam 28 yıl 4 aya mahkum oldu. Söylenildiğine göre tehlikeli kitaplar okuyan 19-20 yaşlarındaki askeri öğrenciler gizlice örgütlenmişler ve yakında bir ihtilal başlatacaklardı. Başkanları ise Ömer Deniz'di. Bunlar arasında 5271 yaka numaralı İbrahim Abdülkadir Meriçboyu (Şalır A.Kadrlr), 5408 Şadi Alkılıç, 5227 Necati Çelik, 5202 Naci Fişek, 5362 Orhan Alkaya, 1132 Galip Arda ve 5273 İsmail Özdemir de vardı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için A.Kadrlr, "1938 Harp Okulu ve Nazım Hikmet" İstanbul Matbaası, 1967,

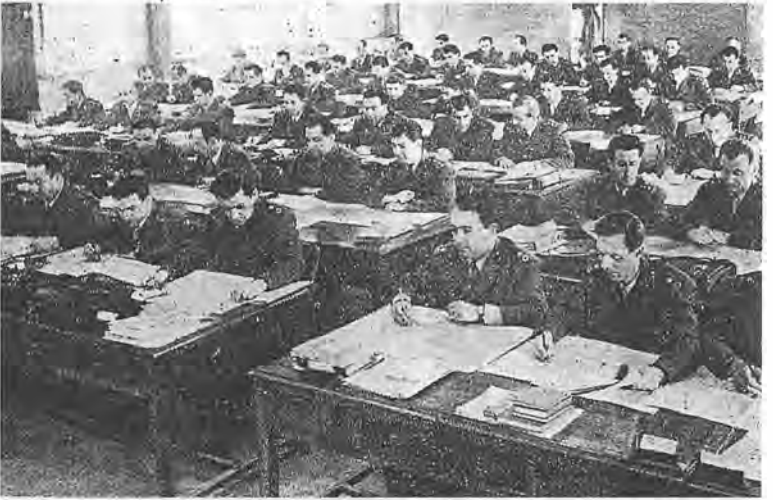
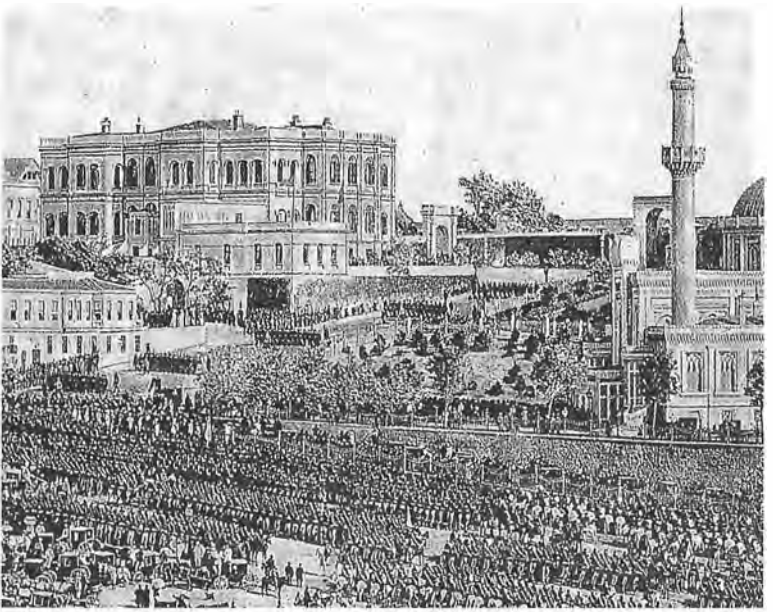
1941-1950 İnönü'ye karşı olan gizli örgütçüler...

Solda: 1941-1944 arasında "Hücum Ordusu" adlı gizli örgütü kuran Kur. Albay Seyfi Kurtbek. (Sonradan DP'nin MS Bakanı) **Sağda:** 1943'te Erzurum'da Kur. Bnb.A.Yıldız, K.Meram ve N.San'ın da içinde olduğu gizli örgütün başkanlığını yapan Kur.Bnb.Cemal Tural. (Sonradan Orgeneral)

1947'de İstanbul Yıldız Harp Akademilerinde başlarında Kur.Bnb. Cemal Yıldırım ve Kur.Alb. Kadri Erkmen'in olduğu çok sayıda kurmay subayın, M.Em.Teş. Parmakkapı Lokali'nde gizli toplantılar yaptığı örgütün içinde o sırada genç bir general olan Cevdet Sunay da vardı (Sonradan Genelkurmay Başkanı) **(Yanda).** Cemal Gürsel de örgüte destek vermişti (Sonradan K.K.K Komutanı, MBK Başkanı ve Cumhurbaşkanı) **(Üstte).**

1940 ve 1950'li yıllarda ihtilal fikirlerinin fiilzlendiği, örgütlenmelerin ortaya çıktığı İstanbul Yıldız Harp Akademileri binası. Sultan II.Abdülhamid tarafından yaptırılan saray, Harp Akademilerinin Maslak'taki yeni yerine taşınana kadar kurmay subay yetiştirdi.
Afta: 1950'li yıllara alt fotoğrafta Akademide öğrenim gören kurmay subay adayları.

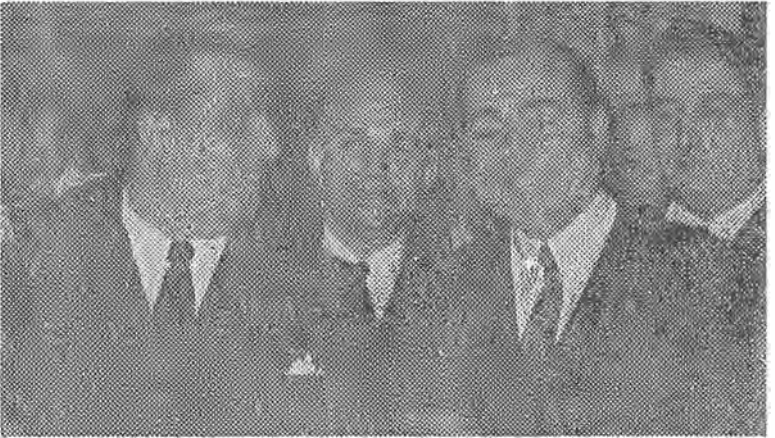
1947 yılında İstanbul Yıldız Harp Akademisinde, İnönü yönetimini devirmek için kurulan gizli örgütün başkanlığına seçilen Kurmay Albay Cemal Yıldırım (ortada), o yıllarda Akademinin bir araştırma gezisinde Yarbay Kaml Gürtan (solda) ve Albay Çirnay (sağda) arasında.

Gizli örgütler kuran Kurmay Subay öğrencilerin, her sıkıştıklarında görüşlerine başvurdukları Korgeneral Fahri Belen, Gelibolu'da 1949 yılında Kolordu Komutanı bulunduğu sırada.

21 yıl Genelkurmay Başkanlığı yapan Mareşal Fevzi Çakmak, emekli olduktan sonra siyasetçilerin oyununa geldi. Adı Komüniste çıkan ve başkanlığını Mareşal'ın yaptığı derneği kuranlar arasında Sadık Aldoğan, Kenan Öner gibi demokratlardan başka Cami Baykut, T.Rüştü Aras, Zekeriya Sertel gibi İkinci Dünya Savaşı içinde Sovyet politikası gütmek istedikleri için isimleri şüphe uyandıranlar da vardı.

1946'da çok partili döneme geçiş sürecinde ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın siyasi yaşamındaki ilişkilerinde aktif rol alan Cihad Baban. Cihad Baban, Adalet Partisinin kuruluşuna engel olmak isteyenlerin başında gelmiştir. Oysa, kendisi bu partinin dayandığı kitleyi Halk Partisine karşı Demokrat Partide birleştirenlerin de başındaydı.

İkinci Dünya Savaşı'nın kötü koşullarından İnönü ve Çakmak'ın askeri politikalarına tepki gösteren genç subayların umudu CHP'den kopan ve Demokrat Parti'nin kurucularından olan genç politikacı Adnan Menderes'ti. Onun iktidara gelmesiyle, ordunun ve ülkenin içinde bulunduğu koşulların daha iyi olacağını düşünerek onu desteklediler. Yukarıda 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra Başbakan olan Adnan Menderes'i Eskişehir Hava Harp Okulu açılış töreninde konuşurken gösteren fotoğraf. (Yeşilköy Hava Müzesi Komutanlığı Arşivi.)

Muzaffer Özdağ anlatıyor: "Bizler daha evvel 1952'de Komite kurmuştuk. Harp Okulu öğrencisiydim. Okul Silahhanesinde bir mendil üzerinde kanlarımızı akıtarak harita yaptık, yemin ettik. O zaman arkadaşlarla birlikte yaptıklarımızdan gurur duyduk."

Aşağıda: TSK'daki ilk gizli örgütlerin kurucularından Dünder Seyhan (solda), Talat Aydemir (ortada), Orhan Kabibay (sağ başta). Fotoğraf 22 Şubat olayından sonra çekilmiş.

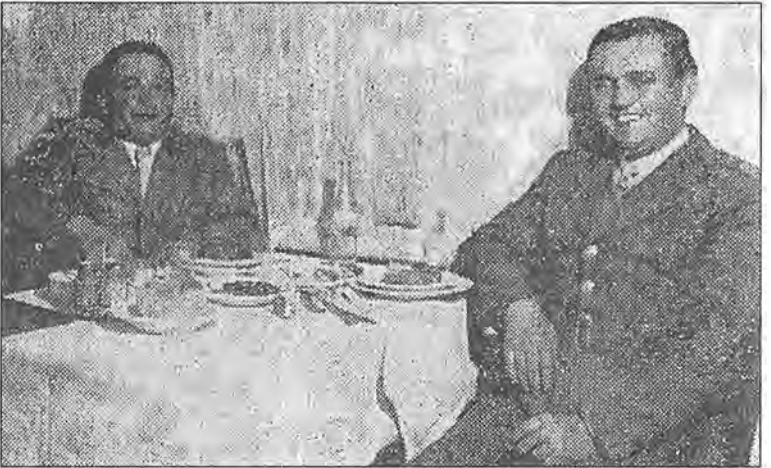
Talat Aydemir: "1953-54 ders yılında Harp Akademisinde okurken, kurmay subaylara daha çok güvenebilir, onlarla işbirliği yapabileceğimizi düşündüm. Eylül 1956'da Sezal Okan'ın Yenişehir'deki evinde toplanılması için karar aldık. Bir yıl önce Tuzla Uçaksavar Okulunda arkadaşı Orhan Kabibay ile mücadele veren Yüzbaşı Dünder Seyhan da Akademiye gelmişti. İki Kurmay adayı kuracakları teşkilatı genişletmek üzere derhal faaliyete geçtiler. Bunun için Akademiden daha verimli bir yer bulunamazdı."

Erken dönem örgütçülerden O. Erkanlı anlatıyor: **(Solda)** "Teşkilatın başlangıcı 1955-56 senelerine kadar gider. Bu yıllarda Yıldız Harp Akademilerinde talebe olan Yüzbaşı-Yarbay rütbesindeki bazı subayların birleşmesiyle gizli bir cemiyet kuruldu. Örgütün ilk ismi "Atatürkçüler" cemiyetiydi. Yıllarca gizli bir ihtilal örgütü olarak toplandılar. Çalışmalar, birleşmeler, dağılmalar birbirini kovaladı."

T. Aydemir: "Beşiktaş İskelesinin üzerindeki kahvede toplanıldı. Orası güvenli bulunmadığı için Üsküdar'a geçildi. İskelenin yanında yüksek bir binanın üst katındaki pastahanede toplanmıştık. Ben, Rafet Aksoyoğlu, Sezal Okan **(Üstte sağda)**, Faruk Güventürk, Dündar Seyhan, Orhan Kablbay, Ahmet Yıldız, Halil Kayalı... Bunun nihayetinde muaffak olmak da vardır veya akamete maruz kalınabilir. O zaman ceza büyüktür. Bir manga askerlin karşısında kurşuna dizilmeye hazır mısınız?" 1956'da Ankara'da Sezal Okan, Osman Köksal **(Altta solda)**, Talat Aydemir'in başını çektiği ikinci ve Sadı Koçaş, Kenan Esengün vb. lerinin oluşturduğu üçüncü bir çevre izledi.

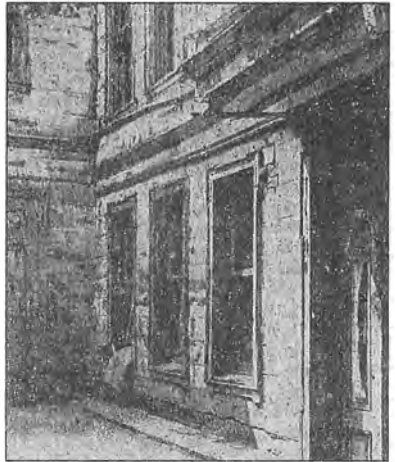

Solda: En heyecanlı örgütçülerden Sadı Koç, Bükreş'te görevliyken askerlateşenin karşısına geçerek: "Yahu ne bekliyorsunuz, birşeyler yapsanıza... Kim bu gidişe dur diyecek? Nerede Enverler, Niyaziller? Yoksa Türk ordusunda o eski ruh kalmadı mı?" diye nutuk çekirdi. **Sağda:** Gizli Örgüte Elazığ'da birlikte görev yaptığı Talat Aydemir'in tavsilesiyle 1958-59'da en geç giren üye Alpaslan Türkeş'tir. Menderes'i devirip, yerine İnönü'yü getirme fikrine karşı çıkarak, "Ben ordunun politika dışı kalması görüşündeyim. Atatürk'ün bir gelenek olarak orduya tavsiye ettiği çok eskiden beri bu olmuştur. Binaenaleyh, bunu tasvip etmiyorum. Bir siyasi partiyi tutup, diğerine karşı hareket yapmayı da TSK'nın şerefine uygun görmüyorum..." Türkeş'in bu türlü sözler söylemesi üzerine T.Aydemir çok üzölmüş ve rengi kaçmıştı.

Yan Sayfa: Altta **Sağda:** Komite'nin yaptığı toplantılardan birinde, Necati Ünsalan'ın Üsküdar'daki evinde Başkan Binbaşı Faruk Güventürk, amacını şöyle belirtmişti: "Bu Komite bir İhtilal Komitesi'dir. Bunun sonunda baş verip, baş almak vardır."

Üsküdar'da eski Mahmut Şevket Paşanın Konağı'nda, Mart 1957'de bir cumartesi günü öğleden sonra **Adnan Çellikoğlu, Osman Köksal** hariç toplandık.

Dündar Seyhan'ın hemen orada hazır-
ladığı (Halbuki daha evvelden esas
hazır olan) yemin örneğini Orhan Ka-
bibay'ın getirdiği tabancanın üzerine
elimizi teker teker koymak suretiyle
tamamladık. Büyük heyecan içinde
olduğumuz gözlerimizden okunuyor-
du. İlk defa Komite resmen kurulmuş-
tu. Çünkü hayal gibi görünen düşün-
celerimizin temeli işte o gün orada
atılmıştı. Bundan sonra işin planlama-
sına geçilecekti."

Üstte **Solda:** Polisiye filmlere konu olacak trajik komik olaylar yaşayan şaşkın muhbir Bnb. Samet Kuşçu. **Sağda:** 9 Subay olayında gizli örgüt listesini sümen altı ederek arkadaşlarını kurtaran MSB emir subayı Bnb.Adnan Çelikoğlu. Altta **Solda:** 1957 yılında İhtilalci subayların İlderlik için kendisine başvurdukları K.K.K. Orgeneral Necati Tacan, seyrir halindeki makam aracıda kalp krlzinden öldü. **Sağda:** Kendisine yapılan İlderlik teklifine "*taşaklarım var, ama beynim yok.*" dediğinde komplocu subaylardan biri "Merak etme bizde ikisi de var."

Beyazıt Meydanı. İstanbul. (27 Mayıs ihtilalinden sonra adı "Hürriyet" meydanına dönüştü.)

İhtilal gongu çalmak üzeredir...

İhtilalcilere meydanlardaki göstericilerden gelen sivil çağrı.

Bu ve devam eden sayfalarda

nisan ve mayıs aylarında İstanbul Beyazıt ve Ankara Kızılay Meydanlarında
hükümet karşıtı gösterilerden fotoğraflar.

Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesinde, Ankara Sıkıyönetim Komutanı General Namık Argüç, "Dağın ateş açtırım." dedi ve açtırdı da.

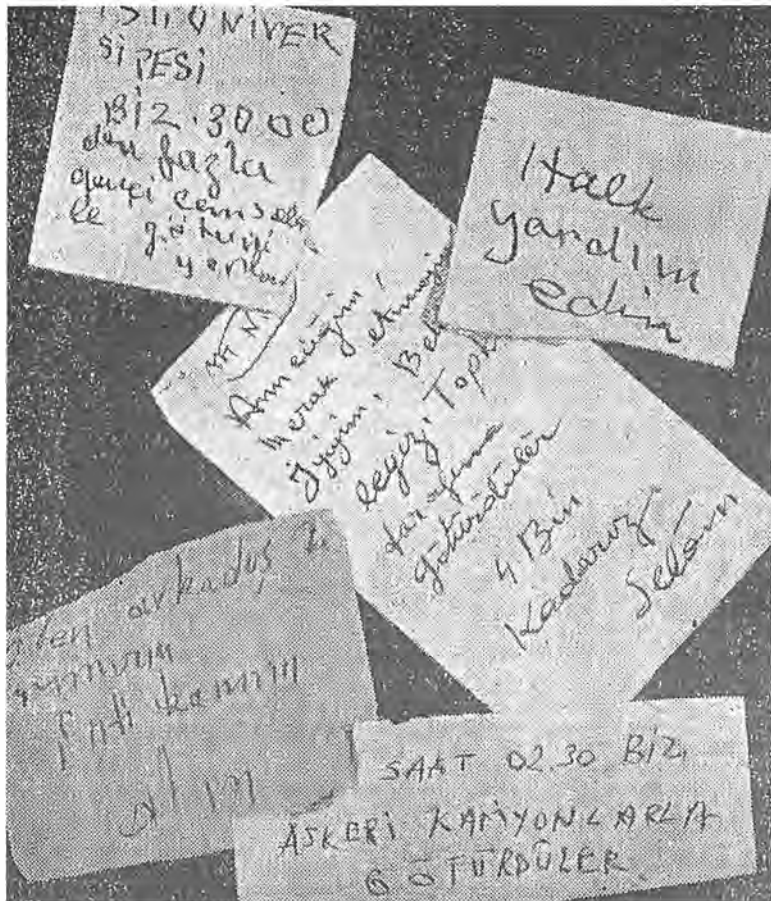
Aşağıda ünlü 555 K Mitinginden görüntüler.
(5 Mayıs, 5'inci gün, saat 5'te Kızılay'da)

Atatürk büstüne gömlek bırakan, tıp doktorlarının protestosu.

Gözültına alınan gençlerin yollara attıkları imdat pusulaları.

(Kaynak: A.İpekçi, Ö.S.Coşar, a.g.e., s.144.)

**MÜTEVEFFA DEMOKRAT PARTİNİN
ONUNCU YIL DÖNÜM MARŞI**

Girdik açık gülsülikle on yılda her savaşa
on yılda on beş milyar borç yaptık uşan kuşa
Ne gelişme yarabbi partinin on yaşında
on yılda on beş milyoner her cemaatin başında

Devri-sabıkta bir varsa bir yüz ettik
ikinci Fatih olup İstanbulu düm düs ettik
Pek sayın mutukular meydanlarda dnyuldu
Vatan cepheleriyle doldurduk baba yurdu

Derahanesis Öğretmensis eğitimsis kitleyis
Bis koltuğa alıştık gitmeyide gitmeyis
Ünneş batarken ay olurda dogaris
Hele biri gık desin partimiden kovaris

Çiserek viakilerle kalkınma hartasını
Bir atlatabilseydik şu seçiz vartasını
Yine eski ruh olup dagdan daga eseydik
Süs veren dede için bin kurban keseydik

Biz hesapsis kitapsis plansis bir kitleyis
kitmeyide gitmeyis gitmeyide gitmeyis.

Not:Beyannameden kimin eline geçerse herkes en aşağı beş mûsha çoğaltarak bütün yurdun
her tarafına dağıtılmasa bilhassa rica olunur. 30.Mayıs.1960

A N K A R A

Celal bayarın 23/5/1960 günü saat 22 de diktatörlüğü ilân ettikten sonra aldığı
müptesal karar ve süsle bakasını temin edecek olan tedbirler

- 1-Kamp okulu talebelerinin trenle kamp yerine giderken sabotе edilmeği
- 2- Kamp okulu ve piyade yedek subay okulunun bombalandıman edilmesi
- 3- Kamp yerinde manavra vapan uçaklar tarafından kampın imha edilmesi
- 4- Yedek subay talebeleri evlerine izinli bırakılacak her bölgede müfrit
demokratlardan teşkil edilecek asker veya subay kıyafetli şahıslar tarafından çeşitli
tarzda evlerinden celbedilerek imha edileceklerdir.
- 5- Kısılay ve sıbhaye arasında sessiz yürüyüşe muameba edilecek mitink
kuşaltılıp otomatik silahlarla mûcohhez asker kılıkli kimseler tarafından imha edilecek
- 6- İnsat İnşu müebbet hapis edilecek ve ocaklar kapatılacak başkanlarının
tevkifi karşı kıyanların idamı sağlanacak
- 7- Amerikadan iki tımen Ankara'ya gelecek,hükümet merkezi başka yere nakledilecek
emniyet bu iki tımen tarafından sağlanacak

Not: Bu haberler mealişte bulunan bir taybin ele geçen bantından alınmıştır.

27 Mayıs öncesinde çeşitli kurumlarda çoğaltılarak elden ele dağıtılan sokak bildirilerinden iki orij
nal örnek. 16 yaşlarımdayken Ankara'da Cebeci'de dağıtılanlardan elime geçen yukarıdaki iki örnek
te, Demokrat Parti ve İlderlerini ağır bir şekilde yeren dörtlükler ve bu sayfadaki örneğin altında
madde halinde 23/5/1960 saat 22.00'de Celal Bayar'ın uygulamaya koyacağı katliam operasyonla
rına ait bilgiler yer alıyor. Bu bildirinin orta yerinde 30 Mayıs 1960 tarihi var. Demek ki bu bildiriyi ha
zırlayanlar, 27 Mayıs'ta ihtilal olacağını tahmin etmediklerinden İleriye dönük tarihlere bildir hazırla
mışlar. Kitap içeriğinde görüleceği gibi bunların bir kısmı Ordu'ya alt birimlerde çoğaltılmış olup, hü
kümet yanlısı güçlerin baskınlarında bir kısmı ele geçirilmiş ve sorumlular tutuklanmıştı.

Birde demokrasi yeli esince,rahmeti görünmez seli görünür.
Siyaset haydudu yolu kesince,köyün akıllısı deli görünür,
Söz ayağa düşer ayak baş olur aile yıkılır,hurdahaş olur.
Hürriyet ocağı kara taş olur,ateş görünmez kılığ görünür.

Gökler demir olur yer bakır olur,verimli ülkeler bir boskar akar,
Hasine boğalartantakır olur,usaktan bakarsen dolu görünür.
Bayer iktidarın kinci hocası,deli menderes'in Cinci hocası,
Erim'se dönüklüğün Üncüm hocası,şalını kurt yemiş çulu görünür.

İt yüse baharın,yeğit batmış namus aramazmış kazamak varken,
Milletten çekinip yüzün kaparken,mükerrer sarol'un kırgı görünür.
Bir kamaç ettılar hikmet bayur'a.koraltan salınır beylik çayıra,
Ağa oğlu saset'i meydan doyura,yesidin kurnası veli görünür.

Teniler okutur rahmet eakiye,çoğunun ayrıntı dönmüş viakiye,
bayer taş çıkartıretaviskiye,peteği görünmez balı görünür.
celal Çankaya ya postu serince,kılıf hasırlatır inceden inceye,
Minare çalmanın günü gelince,kendi görünmez eli görünür.

bayardır Devlete marasın kökü,bir çorap özerki görünmez eki,
Milyonlar çakırma çalarak tutunca yükü,maanedi izzetden ulu görünür.
Günüş devrilmeden çıkmas yarasa,ay doğdu diyelim Rüştü Aras'a,
Kışkıklik ederken bay menderes'e,paşası görünmez elu görünür.

Yaprak dökülmüştür..... yüzün,devir uğursusun,yıl uğursusun,
Bu gün bir kurdar'ın yarın bir us'un takkesi düşünce keli görünür.
Günün köylünün bulgur aşında,irisi ufagi vurğun peğinde,
İhale içinde döviz peğinde,rauf unurmalın relli görünür.

Şu muntaz faikler burhan belgeler,cigerci yahyalar,
alçalan sürünen kara gülgeler,her yeni sabanının kulu görünür.
Basın dün nasilsa böyle günde,yazar ya zından da ya sürgünde.
Besleme kalemler yine düğünde,ilândan parası pulu görünür.

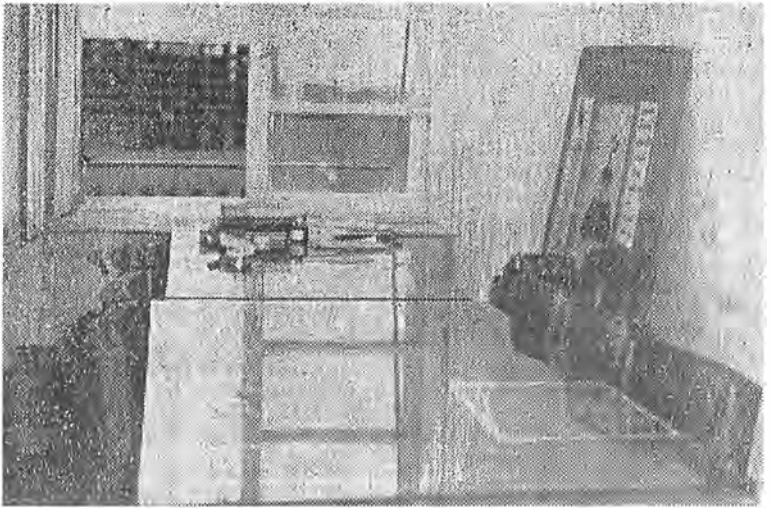
Beyarın rakkan yok ars hanesinde,it uğursus dolu bar hanesinde,
Tütüneş İhsan'ın kerhanesinde,kıyanın ağırması kılı görünür.
Ferman okutmuyor tozdan dumandan,ne handan kaldı nede hanmandan,
İstanbul yıkılır gider bir yandan,yapısı görünmez çulu görünür.

~~İnsanlık hakkı çıktı duyan as oldu,taşı gedige koyan as oldu,
Günün köylünün bulgur aşında,irisi ufagi vurğun peğinde,
İhale içinde döviz peğinde,rauf unurmalın relli görünür.~~

İnsanlık hakkı çıktı duyan as oldu,taşı gedige koyan as oldu,
Geç kalan inama ayan as oldu,fevzi'nin gülleri sulu görünür.
Kasım küfrevi'dir kâfir anlama,seyh oğludur zafir anlama,
Düşen asgılığandan yanlış anlama,d.p. nin malı görünür.

Basına çatariken başvekil adnan,süvüyor sanırsın berbat söyleyman,
İnsanlık hakkı çıktı duyan as oldu,taşı gedige koyan as oldu,
Geç kalan inama ayan as oldu,fevzi'nin gülleri sulu görünür.
Kasım küfrevi'dir kâfir anlama,seyh oğludur zafir anlama,
Düşen asgılığandan yanlış anlama,d.p. nin malı görünür.

Bilmen deli gönül uşlanmalımı? kılıçlar kınında paslanmalı mı?
Yokuşa dağa çıkıp yaslanmalı mı? nedense canımız kılı görünür.
Zalim dururunu durduğu yerde,eibette yıkılır şu tezak perde,
Gül dayanalım biraz siperde,İmet görünmezse CEMAL GÖRÜNÜR.

20 Mayıs'tan sonra İhtilal Komitesi'ne bağlı bazı subayların deşifre olmalarıyla Komite üyeleri izlemeye alınmıştı. Kuşukları dağıtmak için Camlı Köşk'te yapılan toplantılar, Albay Mithat Ceylan'ın 17 Nolu odasına nakledilmişti. 24, 25 ve 26 Mayıs günleri ihtilale ait son kararlar bu odada alınmış ve planlanmıştı.

T. C.
HARP RUHVEMLERİ
(Subay, As. Memur, Asakbay)
İZİN BELGESİ

Adı ve soyadı :	Muzaffer Yurdakuler
Sınıf ve rütbesi :	Pol. Kmd. Alb.
Görevi :	Ek. H. Har. B. D.
4	Y. S. Mel.
Sicil numarası :	986 - 83
İZİN SÜRESİ : (16) gün	
Nerelere gideceği ve adresleri (Tel. No.) : İstanbul	
Yetkili Amir	Görevi :
	İmza :
	Tarih :
	4. 12. 1940

İhtilal 25 Mayıs 26 Mayıs'a bağlayan gece yapılacaktı. Albay Muzaffer Yurdakuler, ihtilal planını kurye olarak İstanbul'a götürmek üzere yola çıktı. Cebinde yanda görülen sahte izin belgesini taşıyordu. Ancak Menderes'in Atina yerine Eskişehir'e gitmesi işleri karıştırmıştı.

Menderes ihtilalden haberi olmayan Havacıların üssü Eskişehir'e gitmişti. Komite'nin orada üyesi olmadığından Hava Yarbay Agası Şen, apartopar İstanbul'dan Eskişehir'e giderek, saat 20.30'da Hava Garnizonunda Albay Muhsin Batur'un kapısını çalar. Menderes için dönüşü olmayan yol Eskişehir'de havacı subayların elinde noktalanacaktır.

Ve 27 Mayıs 1960 akşam saatleri...
Ordu, gençlik, kaynaşması.

Üstte: İhtilalın lideri ilan edilen Cemal Gürsel (ortada), solunda Genel Kurmay Başkanı Ragıp Gümüşpala. **Aşağıda:** İhtilalciler hem dünyaya hem de devirdikleri DP hükümeti ve yanlılarına karşı halkla birlikte olduklarını gösteren bir dizi etkinlik düzenleme gayreti içindeydiler. Aşağıda İstanbul'da tank ve askerî araçlar üzerinde ordu-millet elele yürüyüşü.

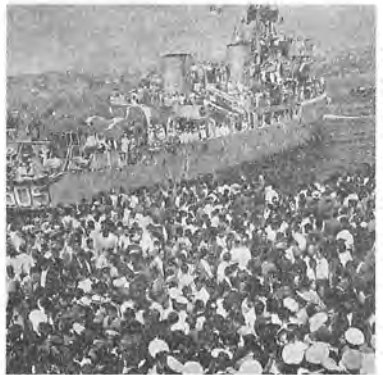

27 Mayıs izleyen günlerde Ankara ve İstanbul, ordu millet kucaklaşmasına ait herbirli birer şenliğe dönüşen etkinliklerle dolup taşmaktaydı. **Üstte:** Askeri bir araçta İki kuşağın temsilcileri askerlerle bir arada. **Aşağıda:** Asker-sivil ortaklaşa düzenlenen bir mitingde bayrak üzerinde Gürsel'in portresi ve günün önemini belirten yazılı bezzant ve flamalar.

"27 Mayıs Devrim Şehitleri" olarak bilinen üç kişi. Turan Emeksiz, ortada: Teğmen All İhsan Kalmaz, Nedim Özpulat. **Altta:** İstanbul'da şehitler için yapılan cenaze törenlerinde asker ve siviller hep bir aradadırlar. **Sağda:** Or. Prof. A.N. Kubalı cenaze töreninde konuşma yaparken. **Solda:** Kubalı'ya Çelenk veren bir polis. İhtilal öncesi kötüleşen polis imajını telafi eder gibidir. **En altta:** İstanbul'daki cenaze töreninden iki ayrı görüntü.

27 Mayıs 1960 saat 09:35 gıyupul vaktine başlandı
saat 09:30'da ilk gıyupul başladı

Büyük Türk Milleti

1. Silahlı kuvvetlerin

~~İstanbul~~ İstanbul, Ankara,
Eskişehir ve diğer büyük merkez
lerde saat 09:30'dan itibaren
idareyi ele almıştır.

2. ~~Bütün~~ Bütün bütün kuvvetlerin
Silahlı kuvvetlerin emri altına
girmişlerdir.

Öğesi saatinde bu kararlar
~~karar~~ kararla hiç bir can
kaybı olmadan başarı-
lanmıştır.

3. ~~Bütün~~ İstanbul'da
2 mi bir tabiiyet karadaz
Silahlı kuvvetler mensupları
harici ~~harici~~ sahaya çıkma
maracı ~~maracı~~ ~~komünist~~
~~komünist~~ ~~komünist~~
komünistler

Vatanlaşmasını
Silahlı kuvvetlerin saygıya
kavuşmasıyla tirmalarını,
ve Milleti kimin edilen
demokratik rejimini
bu zamanda ~~terisine~~
yardımla almaları
kısacık ederiz.

~~Özgenç~~
~~Özgenç~~
~~Özgenç~~

~~Silahlı Kuvvetler~~
~~Komutan~~

4.36 İhtilal Marşı, Cardında

DİKKAT DİKKAT

Bunun itibarlı radyosu.

Büyük Türk Milleti

~~İhtilal~~ İhtilal vaktine radyoların
durarak dinleyiniz

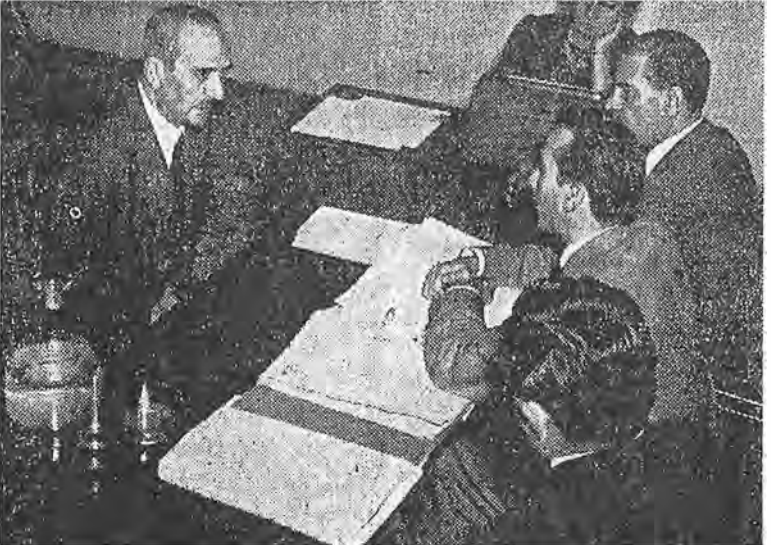
27 Mayıs sabahı Alpaslan Türkeş'in İstanbul Radyosu'nda ihtilalin ilk sesine ait belge taslağı. Çok fazla sayıda düzeltme ve karalamalara bakıldığında oldukça dar bir zamanda yazılmış olduğu görülüyor. Belgenin altında kare içinde Orhan Erkanlı ve Kenan Ersoy'un imzaları dikkat çekiyor.

27 Mayıs ihtilali ardından MBK üyelerinin sayısı ve kimlerden oluşacağı henüz belli değildi. Fotoğrafta 5 Haziran günü Başbakanlık ta bazı profesörlerin de katılımıyla yapılan toplantı. Oturanlar arasında sağdan ikinci Albay Mithat Ceylan, soldan üçüncü Albay Cevat Kırca ve sol başta ayakta duran Necati Kamburoğlu sonradan kesinleşen Komite üyelerinin dışında kalmışlardır.

Eskişehir'de havacıların Adnan Menderes'i, Çankaya Köşkü'nde karacıların Celal Bayar'ı oldukça maceralı bir biçimde tutuklamaları ardından, DP'liyle birlikte sanık olarak Marmara Denizinde askeri bir üs olan Yassiada'ya götürülecekler ve burada kurulan mahkemede Yüksek Adalet Divanı tarafından yargılanmaya başlayacaklardır. **Afta:** Devrik DP hükümetinin Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes, soruşturma kuruluna ifade verirken.

2 No. BROŞÜR

(A2 Hedefi)

27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 de ele alınan

Hükûmet Çalışmaları Özetleri

Enkür. Basımevi
ANKARA
1961

27 Mayıs ihtilalini yapan subaylar, faaliyetleri ve MBK'nın çalışmaları ile bunlara ilişkin belgeler ve askeri talimnameler yayınladılar. Bunların en dikkate değer olanlardan biri hazırlanan yeni Anayasayı halka tanıtmak amacıyla, Komite üyelerinin yapacağı yurt gezisini programlayan ve hükümet çalışmalarını özetleyen 2 Nolu broşürdür. **Yanda:** A 2 hedefi alt başlığıyla Genel Kumay Basım Evinde 1961'de basılan broşüre ait kapak.

Alta: 27 Mayıs 1960'ta basılan inkılap hareketlerini yayma komitesinin 1 nolu kapağı.

ANKARA VALİLİĞİ
27 Mayıs İnkılap Hareketlerini
Yayma Komitesi
Yayın : 1

Gezile katılacak subaylar:

Kur.Albay Sezal Okan,
Kur.Yarbay Suphi Karaman,
Kur.Albay Ekrem Acuner,
Kur.Albay Kadri Kaplan,
Kur.Bnb.Emanullah Çelebi
Kur.Albay Muzaffer Yurdakuler,
Kur.Albay Sami Küçük,
Kur. Hava Albay Haydar Tunçkanat.

Diğer grup:

General Sıtkı Ulay,
Kur.Albay Osman Köksal,
Kur.Albay Ahmet Yıldız,
Kur.Bnb. Kamili Karaveli,
Kur.Albay Muclp Ataklı,
Bnb.Suphi Gürsoytrak.
Kur.Albay A.Türkeş İse Komite faaliyeti dışında Türkçülük ve Ülkücülük amaçlı farklı propagandaya yönelecektir.

27 Mayıs İnkılabını Yayma Komitesi Kurulması ve Çalışması Hakkında Ön Plân

Başı Meclis — Ankara.

III. BÖLÜM

Türk Siyasi ve Askeri Yaşamında Yeni Bir Dönemin Başlangıç Tarihi 27 Mayıs 1960

İhtilalin İlk Günü Ankara

Karargaha Son Gelen Generaller Kendilerinden Önce Gelmiş Olanları İhtilalin Başında Zannediyorlardı

27 Mayıs sabahı Sıkıyönetim karargah binasının içi ve dışı subaylarla dolup taşıyordu. İhtilali duyan karargaha koşup, gelmişti. Kimi meraktan, kimi de alabilecekleri bir görev beklentisi içindeydiler. Bazıları da ihtilal komitesine girmek istiyorlardı.

İhtilal hazırlığı duyurulmamış yüksek rütbeli subayların hareketlerini denetim altında tutabilmek için onların birlikleriyle olan fiziki bağlantılarının önlenmesi gerekiyordu. İlk akla gelen önlem sabah erkenden makam araçlarına el konulmuştu. Buna rağmen birçokları yürüyerek veya değişik araçlarla makamlarına geldiler. Cevdet Sunay ve Alankuş ilk gelenler arasındaydı. Harekatı onaylıyorlardı; ancak haberdar edilmedikleri için oldukça kızgındılar.

Saat 9.00'dan itibaren diğer generaller de gelmeye başladılar. Son gelenler kendilerinden önce gelmiş olanları ihtilalin başında zannediyorlardı.

Sıkıyönetim karargahı, kalabalık ve karmaşadan çalışamaz hale gelmişti. Bu nedenle karargahı Genelkurmay Başkanlığına nakletmeyi uygun buldular. Fazıl Akkoyunlu'nun aldığı güvenlik önlemleri altında saat 11.00'e doğru ihtilal subayları, otomatik silahlı muhafızların arasında jeep'lere binerek, Genelkurmay Başkanlığına gittiler. Sıkıyönetim karargahı ise Ankara komutanlığı olmuş, bu görevi de Madanoğlu almıştı.

Genelkurmay Başkanlığında çalışmalar askeri şura salonunda başlarken, Gürsel'i İzmir'den getiren uçak Güvercinlik alanına iniyordu.

**“Silah zoruyla Başbakanlığa girebildim.
Bakanlar Kurulu, tanımadığım
50-60 subayla doluydu.
Her kafadan bir ses çıkıyordu.
Bunlar kimdi?”**

Binbaşı Orhan Erkanlı(1) anlatıyor:

“27 Mayıs akşamı Türkiye'nin her yerinde DP iktidarı yıkılmış ve askeri yönetim iş başına gelmişti. Memleket radyo tebliğleri, telsiz ve telefon emirleriyle idare ediliyordu. MBK denen hükmi şahsiyet, Türkiye'de iktidarı ele geçiren kişiler kimlerdi? Herkes bunu merak ediyor, birbirine soruyor; fakat cevap alamıyordu. Aslında bu soruların doğru cevapları da yoktu; biz dahil kimse haki ki durumu bilmiyorduk. İstanbul'da nizam ve asayışı sağladıktan sonra, 29 Mayıs gecesi birkaç arkadaşla beraber Ankara'ya geldik. Komite ismini almış olan topluluk, Başbakanlıkta çalışıyordu. Kapıdaki nöbetçiler beni içeri almadılar; o günlerde ortalıkta dolaşan yüzlerce binbaşidan ne farkım vardı?... Kimse, kimseyi tanımıyor ve kimse kimseye güvenmiyordu. Tam bir kargaşa, şaşkınlık ve düzensizlik vardı. Silah zoruyla Başbakanlığa girebildim.

Bakanlar Kurulu'nun toplantı salonuna girince şaşkınlığım bir kat daha arttı; 50-60 kişilik bir kalabalık kabine toplantısı yapılan masanın etrafında kısmen oturmuş, kısmen ayakta, her kafadan bir ses çıkıyor... Bunlar kimdi, çoğunu tanıımıyordum. MBK denen topluluk muydu? Bizim Atatürkçüler Cemiyetine ne olmuştu? Eski arkadaşlarımız neredeydiler? Kafam bir sürü soruyla doldu. Tanıdık arkadaşlarla görüştük. Bir kenara iliştim, konuşulanları dinlemeye başladım... Sabaha karşı Başbakanlıktan çıktım, şiddetli bir yağmur yağıyordu, taksi bulamadım ve annemin Cebeci'deki evine kadar yaya yürüdüm.

(1) Binbaşı Orhan Erkanlı, önemli ve stratejik bir görev olan -çünkü herşey uygulamaya konulmadan önce onun elinden geçiyordu- MBK Genel Sekreter Yardımcısı oldu. MBK'da, pek çok üye gerekli yasal düzenlemeler yapılmadan 27 Mayıs ihtilalini gerektiren nedenler ortadan kaldırılmadan, iktidarın sivillere devredilmesi konusunda acele etmediği için, çoğunluk genç radikal subaylardan yanaydı.

**“Üç gündür Türkiye’yi idare ediyorduk;
fakat binecek bir araba bulamıyorduk.”**

**“Erken gelen, ‘ben Komite üyesiyim’
diye oturmuş, kalkmıyordu...”**

Bu yürüyüş bana iyi geldi; daldığım rüyalardan ayıldım, yıktığımız devletin altında kaldığımızı, çok kısa zamanda duruma hakim olamaz ve kendisine Komite ismini veren bu grubu düzene sokamazsak, devleti de kendimizi de batıracağımızı anladım.

Bunu takip eden birkaç gün içinde, geçici bir iş bölümü yaptık. Ben Komite’nin genel sekreteri oldum. İlk günlerde İstanbul grubu ve cemiyetin eski üyelerinden birkaç kişi birleşerek otorite ve düzeni sağladık, geçici de olsa işler yoluna girdi. Bizimle ilgili olan, olmayan her işle meşgul oluyor, aralıksız 24 saat çalışıyorduk, arkadaşlar sıra ile birkaç saat uyumaya gidiyorlardı. Sandviç yemekten ve ayran içmekten midelerimiz, uykusuzluk ve yorgunluktan sinirlerimiz bozulmuştu. Bu hal böyle devam edemezdi, süratle gerekli düzeni kurmalıydık. Biz bu konuları arkadaşlarla konuşup çareler ararken, Gürsel’in ‘*Kıtalarınıza gidin*’ emri geldi. Artık bardak taşmış ve kesin icraata girişme zamanı gelmişti.

Yakın arkadaşlarla özel birkaç toplantı yaptık, Komite’yi resmen kurmayı ve isimleri açıklamayı kararlaştırdık. O güne kadar isimlerimiz bilinmiyordu, yalnız Gürsel’in adı belliydi. 20 kişilik bir Komite teşkil etmek, en kısa zamanda eski meclise yerleşmek ve muntazam bir çalışma düzenine girmek lüzumunda birleştik. Aadedi bazen altmışa çıkan bu toplulukla ve bu perişanlık içinde, özellikle Gürsel’in tutumunun belli olmasından sonra, başarılı ve faydalı bir çalışma yapma imkanı kalmamıştı. Birbirini tanımayan, hiçbir fikir ve usulde beraberliği olmayan bu heyet, tesadüflerle bir araya gelmişti. Daha sonraları söylendiği gibi; erken gelen, ‘ben Komite üyesiyim’ diye oturmuş, kalkmıyordu...

Komite Bu Haliyle Çalışamaz

Konuyu Komite toplantısına getirdik ve ben durumu şöylece açıkladım: “Komite bu haliyle çalışamaz ve memlekete hizmet yapamaz. Komite üyelerinin sayısını ve isimlerini belirlemek ve hal-

ka açıklamamız gerekiyordu. Millet kendisini kimlerin yönettiğini bilmelidir. Dışarıda birçok kişi kendisine Komite üyesi sıfatını vererek çeşitli yolsuzluklar yapmaya başlamıştı. Takip edeceğimiz usul şu biçimde olabilir: 1) Önce 6-8 kişilik bir heyet seçeceğiz. Bu heyet kendilerine vereceğimiz kıstaslara göre; Komite'yi adet ve isim olarak tayin edecek. 2) Dikkatle alınacak kıstaslar: ihtilalin icra safhasındaki hizmet, rütbe, jandarma dahil dört kuvvetin temsilî, liyakat ve kabiliyet, ordu içindeki itibar ve güç, geçmişteki durum ve tutum, gelecekte kendisinden beklenen hizmetler. 3) Şimdi salonu boşaltacağız, seçtiğimiz heyet çalışmalarını bitirdikten sonra, Komite'ye dahil edilenlerin isim listesini kapıya asacak. Listede ismi olan Komite üyesidir; içeri girecek, olmayan dışarıda kalıp kendisine verilecek görevi bekleyecek. Bu arkadaşlara uygun görevler verilecek. 4) Bu listeye hiçbir şekilde itiraz edilmeyecek ve bu mesele gizli kalacak.

“İsmarlama lider, başsız Cunta olmayacağını daha sonraları anladık, acısını çektik, belki de memleket hâlâ bu hatanın sonuçları yüzünden bunalımlar içinde sallanıyor...”

Önce şiddetli itirazlar oldu. Özellikle durumunu zayıf görenler, buraya haksız ve yalnız geldiğini bilenler, aynı şekilde devam etmek istediler. Fakat biz kesin kararlıydık, gerektiği anda zor kullanmayı göze almış ve buna göre hazırlanmıştık, boş laflarla kaybedecek vaktimiz yoktu. Tartışma kısa sürdü, teklif kabul edildi ve sekiz kişilik bir heyet seçildi. Bu heyete ben de dahildim. Salon boşaltıldı ve biz çalışmaya başladık. Bütün bu işler olurken Sayın Gürsel, sessiz sedasız bakıyor, olumlu olumsuz birşey söylemiyordu. Bakışları donuk ve anlamsızdı, belki kendisini seçip seçmeyeceğimizi düşünüyor, belki de bizlerden toptan kurtulmanın çarelerini arıyordu. Bizi ilk günlerde dağıtıp, iktidarı tek başına ele almamakla o mu hata etti? Yoksa Gürsel'e Devlet Başkanlığı, Komite Başkanlığı, Başbakanlık, Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı gibi tarihte Atatürk dahil kimseye verilmeyen görev ve yetkileri vermekle biz mi hata ettik? Şu anda kestiremiyorum; fakat muhakkak ki taraflardan birisi büyük hata yaptı. O günlerde isteseydi Gürsel, bizi, biz

arzu etseydik Gürsel'i tasfiye edebilirdik, hiçbir şey değişmezdi. Ismarlama lider, başsız Cunta olmayacağını daha sonraları anladık, acısını çektik, belki de memleket hâlâ bu hatanın sonuçları yüzünden bunalımlar içinde sallanıyor...

Bizim toplantımız, 6-7 saat devam etti. Seviyeli ve ciddi tartışmalar yapıldı, altmış kişilik liste birkaç defa elden geçti. İlk kararı uygulamak imkanı bulunamadı, yani Komite'yi yirmi kişide donduramadık. Üyeler, arkadaşlarını, şahsi hesaplarını ve hislerini unutmadılar, sonuçta; bir tavan rakamı tesbit etmekten vazgeçtik, önce isimleri belirlemeyi ve adet üzerinde durmamayı uygun bulduk. Hepimiz bunun son şans olduğunu gereksiz inadlar nedeniyle işi uzatır ve o gün netice alamazsak, çok büyük problemlerin çıkabileceğini anlıyorduk. 8 kişinin oy birliğiyle 38 kişilik liste meydana geldi ve kapıya asıldı... Komite'ye alınmayanların büyük çoğunluğu kararı sükûnetle ve itaatle kabul ettiler, birkaç kişi tehdit, şantaj yollarını denedi ve iş bitti. Artık Türkiye'nin kaderi belirsiz bir süre için 38 kişinin eline terk edilmişti. Gürsel hiçbir itirazda bulunmadı. İşte ihtilaller tarihinin en ilginç Komite'si böylece doğdu.(2)

Kendilerinin mutlaka Komite'ye alınacaklarından emin olan 1955-1956 yıllarından beri bizimle çalışan bazı arkadaşlarımız mecburen Komite dışında kaldılar.”(3)

O.Erkanlı bu kişilerle ilgili olarak: “D.Seyhan-T.Aydemir-S.Koçaş. Zira, hiçbiri 27 Mayıs günü Türkiye'de değildi, yabancı ülkelerde vazifeliydiler, bu arkadaşlar bizi sonuna kadar affetmeyecekler ve 22 Şubat ve 21 Mayıs ayaklanmalarını tertipleyeceklerdir. Bir kısmı asıldı, bir kısmı kenara itildi... Kader çizgileri değişmedi.” diye yazar.

(2) MBK, Devletbaşkanı Orgeneral Cemal Gürsel ve Geçici Anayasada imzası bulunan diğer 37 üyeden oluşuyordu. Üyeler MBK'dan çekilebilirlerdi; fakat ancak yeminlerini ihlal ettikleri mahkeme kararıyla saptananlar görevden alınabilirdi; ayrıca bir üye vatan hainliğinden ya da diğer suçlardan hüküm giyerse de, üyelik geçersiz sayılırdı. Fakat ancak Komite üyelerinin beşte dört oyuyla bir üye aleyhine dava açılabilirdi. Komite toplantıları gizli yapılacak ve hem tartışmalar hem de kararlar kamuoyuna açıklanmayacaktı. Rütbeleri ne olursa olsun, Komite'de bütün üyeler eşitti. Bu belge, adları ilk kez kamuoyuna açıklanan bütün üyeler tarafından imzalandı. Kaynak: Ankara Radyosu, 12 Haziran 1960. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.198.

(3) Orhan Erkanlı, “Anılar, Sorunlar, Sorumlular”, 1973.

Bu kişilerle ilgili olarak C.Akalın, Kadri Kaplan'la yaptığı konuşmada ona şu soruyu yöneltir: “- *Dündar Seyhan, Sadi Koçaş ve Talat Aydemir neden MBK'da yer almadılar?*”

K.Kaplan: “Neden yoklar? Koçaş kilit yerlerde ve kritik anlarda tereddütlü davranışlar içine girmiştir; baştan beri gelişen olayları incerseniz bunu açıkça görürsünüz. O sırada yurt dışındaydı. Ama getirilmesi için bir çaba gösterilmedi. D.Seyhan Amerika'daydı. Onun da getirilmesi için bir çaba gösterilmemiş olduğuna hükmediyordu şimdi. Yoksa getirilebilirdi. Tabii ABD'de kalsın, inisiyatif kullanır, gerektiğinde elçiyi de etkisiz kılarak ABD'li yetkililerle ilişki kurabilir, hareketi savunabilir diye düşünülmüştü ve bunlar önemli nedenlerdi. Ama istenseydi getirilebilirdi. Kendisinden çekinilmiş olabileceği de bir ihtimaldir. Talat Aydemir ise Kore'deydi, daha uzakta yani. Bu konuda tespitler yapabilmenizın olanaksızlığını ifade etmek istiyorum.”(4)

“Bir elinde silah, diğer elinde adaletin terazisi ve ağzında düdük taşıyanların ihtilalci olamayacakları, iktidarı yıksalar bile yeni bir düzen kuramayacakları...”

“27 Mayıs daha başlangıçta birkaç bakımdan ihtilal niteliğini yitirmişti. Evvela Komite'nin lideri yoktu; Gürsel hiçbir zaman bir ihtilal lideri olamadı ve olamazdı. Bu bir yaratılış ve yetiştirme meselesidir. Komite'de, devamlılık fikri ve genel bir siyasi yön de mevcut değildi. Hakem rolüyle sahneye çıkmış ve kardeş kavgasını ayırmak için geldiğimizi ilan etmiştik. İhtilalci nitelikleri yitiren bir askeri yönetimin, zamanla erimesi, parçalanması ve tarihe gömülmesi normal bir sonuçtur. İsmarlama lider olmaz, seçimle lider tayin edilmez. İhtilal lideri anadan doğma liderdir; buhranlar, olaylar içinden çıkar; etrafına karakteri, bilgisi ve cesareti, siyasi fikirleriyle kendisini daha ilk safhalarda kabul ettirir. Gürsel bütün bu özelliklerden yoksundu. Omuzunda kalabalık yıldızlar, gönlünde iyi niyetler taşıyordu; zaten bu nedenlerle bir sabah evinden alınıp, devletin ve ihtilalin başına oturtulmuştu. İhtilali de, memleketin

(4) Cüneyt Akalın, “Askerler ve Dış Güçler - Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı”, Cumhuriyet Kitapları, 2000, s.289.

gerçeklerini de, arkadaşlarını da anlamadan gelip geçti; Allah rahmet eylesin.

27 Mayıs, ilk günden itibaren yanlış takdim edildi. Kesin hatlarıyla belli olan siyasi bir yön, tutum ortaya koyamadı. Daha önceleri bazı temel konuların tesbit edilmesi ve bunları gerçekleştirmek için gayret sarf edilmesi yeterli değildi. Böyle olduğu kısa zamanda anlaşıldı. Niçin ihtilal yapıldığı ve nereye gidileceği halka anlatılamadı. Atatürkçülük'ün arkasına sığınarak ve kendisine hakem görevi vererek işe başladı. 12 Martta aynı hatalar yapıldı. Bir elinde silah, diğer elinde adaletin terazisi ve ağzında düdüğü taşıyanların ihtilalci olamayacakları, bizim hikâyemizle bir daha ortaya çıktı.”(5)

***“Darbeye katılanların kendileri de,
hareketlerinin nereye varacağını bilmiyordu.”***

İktidarı yeni ele geçiren subayların 27 Mayıs günkü bu radyo konuşması, eylem amaçları vurgulamaları açısından dikkate değerdi: “Partileri çıkmazdan” kurtarmak, partiler üstü bir yönetim kurmak, serbest seçimleri yapmak ve siyasi iktidarı tekrar kazanan partiye devretmek. Ülkede bir rahatlama havası vardı; çünkü, siyasi partiler siyasi bir çıkmazda tuzağa düşmüştü ve bu müdahale bir kurtuluş sağlar gibi göründü. DP’liler İnönü yanlısı bir darbeden korkmuştu; fakat ilk bildiriye radyoda okuyan Albay Türkeş’in sesi ni tanıyanlar, İnönü yanlısı olamayacağını biliyorlardı.(52) Yine de, bakanların ve Meclis üyelerinin gözaltına alındığının ilan edilmesi o kadar iç açıcı değildi. Ancak zaman müdahalenin niteliğini gösterecekti.(6)

Darbeye katılanların kendileri de, hareketlerinin nereye varacağını bilmiyordu. Hazırlık döneminde, sırf bölünmeye yol açabileceği için tartışmalar kasten belirsiz bırakılmıştı. İhtilalciler arasında birçok farklı hizip vardı: Bir hizip DP’lileri devirip iktidarı İnönü’ye teslim etmek istiyordu; diğer bir hizip rüşvetçi politikacıları elemeye, seçimleri yapmaya ve iktidarı tekrar politikacılar bırakmaya çalışıyordu; ve başka biri de parlamenter demokrasiyi yeni-

(5) Orhan Erkanlı, a.g.e.

(6) F.Ahmad, a.g.e., s.194.

den kurmadan önce yapısal reformları gerçekleştirebilmek için silahlı kuvvetlerin iktidarı elinde tutmasını istiyordu. Üst rütbeli subayları kapsayan ikinci grup en etkili olandı ve radyo konuşması onların görüşünü ifade ediyordu. Gerçekte ortam kaygandı ve yönetimin devralınmasından hemen sonra, diğer güçler olayları etkilemeye başladılar.(7)

Tüm İhtilal Gruplarını Temsil Etmesi Gereken Milli Birlik Komitesi'nin Kuruluş Tartışmaları

Darbe sabahı İzmir'den gelen Gürsel, ihtilal lideri ilan edildi. Fakat, İstanbul grubuna mensup Orhan Erkanlı, 29 Mayıs akşamı başkente vardığında, MSK'nın çalışmalarını sürdürdüğü Başbakanlık binasında kargaşayla karşı karşıya kaldı. Örgütleri gizli olduğu için, sadece birkaç tanıdık subayla karşılaştı; ne ilkelerde ne de düşüncelerde fikir birliği vardı. Adına MBK (Milli Birlik Komitesi) denilen 20 üyeli yürütme kurulunun kaç kişi ve kimlerden oluşacağı tartışmaları başladı.

Asker ve üç profesörün birlikte hazırladığı geçici Anayasa tasarı 5 Haziran günü ortaya çıkmış; ancak bir madde dışında diğerleri kabul edilmişti. Bu tek madde ise Milli Birlik Komitesi başkanlığını taşıyan bu bölümün 10'uncu maddesiydi. Buna göre Komite'nin başkanı Orgeneral Cemal Gürsel ve ardından 41 MBK üyesi sıralanıyordu. İşte bütün tartışma bu listedeki isimlerden kaynaklandı. Çeşitli gruplar buradaki bazı isimlere itiraz ediyor veya kendilerine yakın gördüklerinin listeye dahil edilmesini istiyorlardı. Sonuçta 8 kişilik bir komisyon kurulsun, listeyi hazırlasın denildi.

Ankara grubundan:

Ekrem Acuner, Suphi Karaman, Sami Küçük, Sezal Okan, Alpaslan Türkeş.

İstanbul grubu:

Orhan Erkanlı, Orhan Kablibay, Ahmet Yıldız.

Komisyon daha işe başlarbaşlamaz sayı üzerinde anlaşmazlığa düştü. Kimilerine göre 70 üyeli olmalıydı. Kimilerine göre 20 üye

(7) F.Ahmad, a.g.e., s.194.

yeterliydi. Sonuçta daha akılcı bir karara vardılar. Önce kimleri alacağımızı belirleyelim. Sayı meselesi çıkan sonuca göre ele alınır, denildi. Kişilerin seçilmesi konusunda ise:

1. 27 Mayıs'a kadar gördüğü hizmet,
2. 27 Mayıs'ın başarılmasına hizmeti,
3. Kişisel değerleri.

gibi kriterler göz önüne alınacaktı. Ancak iş bununla da bitmedi. Ordunun üç kanadından yani hava, deniz ve jandarmadan da Komite içinde birilerinin olması gerekiyordu. Sonuçta Komite'de 3 havacı, 2 denizci ve 1 de jandarmanın üye olarak alınmasına karar verildi. Bunların seçimi İstanbul grubuna bırakıldı.

Uzun süren çalışmaların sonunda ortaya birincisi 28, ikincisi 34 ve üçüncüsü 38 kişiden oluşan 3 liste çıktı. Son listeye her iki gruptan da itirazlar gelince kesin ve son kararı Gürsel'e bırakmaya karar verdiler. Gürsel toplantıya çağrıldı ve 38 kişilik liste onaylandı. Bu şekilde geçici anayasa tasarısında adı geçenlerden 7 kişi Komite üyeliğinden çıkarılıyor; buna karşılık Selahattin Özgür ve Münir Köseoğlu, denizci kontenjanından Komite üyesi oluyorlardı.

12 Haziranda liste kesinleşmişti. Ertesi gün geçici anayasa ile birlikte 38 kişilik Milli Birlik Komitesi açıklanıyordu.

21 Haziranda eski Meclis salonunda ilk toplantısını yapan MBK, o günden itibaren tam bir yasama organı düzeni ve hüviyeti ile çalışmaya başlıyordu. Komite, tıpkı bir Meclis Genel Kurulu gibi çeşitli ihtisas komisyonlarına bölünmüş, görüşülecek kanun tasarısı ve teklifleri bu komisyonlardan geçirilmeye başlamıştı.

Orgeneral Cemal Gürsel'e Atatürk'ün Bile Sahip Olmadığı Yetkiler Verildi

Canayakın ve bonapartist eğilimleri olmayan babacan haliyle **"Cemal Aga"** olarak bilinen Gürsel, Devlet Başkanı, Başbakan, Başkomutan ve MBK Başkanı yapıldı; kağıt üzerinde Atatürk'ün bile sahip olmadığı yetkiler verildi. Gürsel, bir lider değil, bir figür olarak görülüyordu. Lider ortaya çıkmak durumundaydı.

İşlerin bu hale gelmesi askeri müdahaleyi ve MBK'nın eylemlerini pek ala haklı kılmış olabilir. Fakat yeni durum, siyasal otorite ve yasal hükümet gibi devletin ve toplumsal kurumların da yeniden yaratılmasını gerektiriyordu.

12 Haziranda, Anayasa Komisyonunun MBK'nın yetkilerini tanımlayan Geçici Anayasası kamuoyuna açıklandı ve iki gün sonra yürürlüğe girdi. Bu belgeye göre, bir genel seçim yapıldıktan ve yeni anayasa yürürlüğe girdikten sonra Büyük Millet Meclisinin tekrar yönetimi devralmasına kadar MBK, Türk milleti adına egemenlik hakkını kullanacaktı. MBK, yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini Devlet Başkanının atadığı ve MBK'nın onayladığı bakanlar kurulu aracılığıyla kullanacaktı. MBK'nın bakanları görevden alma yetkisi vardı; fakat sadece Devlet Başkanı bakanları atayabilirdi. Sadece yargı yetkisi MBK'dan bağımsız bırakıldı; gerçi yine de ölüm cezalarını onaylama ya da veto etme yetkisine sahipti.

İhtilali Yapanlar Parça Parça

1.Grup: **Gerçek İhtilalci Radikal Genç Subaylar**

2.Grup: **İlimli, Statükocu Generaller**

3.Grup: **Ne Yapacağını Bilemeyen Kararsızlar**

**5 Parça Diyenler, Siyasal Parti Kuralım Diyenler de Var.
Her Birinin Beklentisi Neydi?**

Ağustos 1960'ta Ankara Orduevindeki bir odada Talat Aydemir, Halim Menteş ve Dündar Seyhan bir aradadırlar. Dündar Seyhan kızarak ayağa kalkıyor, öfke içinde:

"-Arkadaşlar Komite artık ikiye ayrılmıştır. Bu iki grup birgün gelecek birbirini temizleyecektir. Fakat şunu bilin ki kuvvet bizdedir, o halde bizler başarıya ulaşacağız. Bu şekilde hareket edilmediği takdirde başka çıkar yol yoktur." diyor.

Olayın tanığı olan T.Aydemir ve Halim Menteş birbirlerine bakarlarsa ve bu düşüncelerini hiçbir şekilde kabul etmediklerini yüzüne karşı söylerler. *İş eğer kuvvet gösterisine kalmışsa durum değişir, derler.* Böyle bir tehlikeli yola gidilmemesi için kendisinden rica ettik, derler.(8) Birçok örnekten yukarıda verdiğimiz bu konuşma, Komite'nin içinde beliren çatlakları göstermektedir.

Nitekim MBK darbenin daha ilk ayında parçalanmıştı. İlk büyük iki başlılığın nedeni: Olabildiğince çabuk, iktidarı sivillere devretmek isteyenler ile partilerin faaliyetlerine izin verilmeden önce ülkenin siyasi yapısını değiştirecek reformları gerçekleştire-

(8) T.Aydemir, a.g.e., s.76.

mek isteyenler arasında oldu. Gruptakilerden bir askeri yönetimin en azından dört yıl, gerekirse daha fazla sürmesini istiyordu. Gürsel'in ve generallerin yönettiği diğer grup ve ılımlılar, albay ve daha aşağı rütbeli subaylardan oluşan radikaller ya da aşırı olanlardı. Hiyerarşi ögeleri de doğal olarak bölünmede rol oynadı; üst rütbeli subaylar, yüzbaşı ve binbaşılarla iktidarı paylaşma düşüncesi ne kolayca adapte olamazlardı. 2'nci grup siyasi olarak İnönü ve CHP üzerinde odaklandı.(9)

Cüneyt Akalın da MBK'daki bu gruplaşma ile ilgili olarak, CHP'ye taraf veya karşı olanlar ile demokratik olanları üç gruba ayırır:

- **CHP eğilimliler:** Bu eğilimdeki Komite üyeleri CHP ile sürekli temas halindedirler. MBK'nın iktidarı CHP'ye teslim etmesini savunuyorlardı. (Yarbay Osman Deniz bu gruba Cemal Gürsel, Muhip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi ve Hava Albay Halim Menteş'i dahil eder.

- **Radikaller:** CHP'ye karşı olan ve MBK'nın iktidarda daha uzun süre kalmasını, bünyesel reformlar yapılmasını isteyenler bu gruba girerler. (O.Deniz bu grubun başını Alpaslan Türkeş'in çektiğini yazar.(10)

- **Demokratlar:** İki gruplaşma dışında kalanlar: 27 Mayısın Sami Küçük, Cemal Madanoğlu, Sezai Okan, Osman Köksal ve bir ölçüde Suphi Gürsoytrak gibi güçlü isimleri bu gruba dahildir.(11)

MBK üyesi Binbaşı Orhan Erkanlı bu gruplaşmayı ve beklentileri hakkında anılarında şöyle yazar:

"MBK üyelerini ve ona yardımcı olanları üç kategoride toplamak yanlış olmaz: 'Gerçek ihtilalciler', "'müdahaleciler' ve 'ne yapacağını bilmeyen kararsızlar.' Çatışmalar ilk haftalarda başladı.

Elma Şekeri Üzerine Sinekler Gibi Konanlar Gerdeğe Girecek Damat Heyecanıyla Sıra Bekliyorlar

1. Grup: Bir kısım üyeler, karakterleri, uzun yıllar ihtilalci gizli örgütlerde çalışmanın verdiği sezgiler ve prensipleri icabı, 27 Ma-

(9) F.Ahmad, a.g.e., s.198.

(10) O.Deniz "Parola: Harbiyeli Aldanmaz", s.17. E.Y.)

(11) Cüneyt Akalın, a.g.e., s.224.

yısa bir ihtilal havası vermek istiyorlardı; fakat bunlar arasında da tam bir birlik, siyasi ve sosyal görüş anlaşması yoktu. Genellikle Sol'a açık bir düzen kurmak istedikleri halde bunun adını koyamadılar. Ne kadar gariptir ki, olayların ve özellikle basının Orta Doğu örneklerine uyararak, 'ikinci adam', 'kuvvetli adam' diye tanıyıp tanıttıkları Türkeş, bu grubun lideri olarak takdim edildi. Halbuki aramızda, iktidarı devam ettirmekten başka ortak bir taraf, anlayış ve inanış mevcut değildi. Tabii bu grubun da bir lidere sahip olmaması büyük talihsizlikti. Eğer bu grup aksiyon alanındaki başarılarını, bir fikir ve dünya görüşü düzeyi içinde toparlayabilse ve açıklayabilseydi, hem Komite'yi peşinden sürükler ve hem de ihtilale mensefe aldırabilirdi.

2. Grup: Müdahaleciler veya statükocular diyebileceğimiz bu grup; başta Gürsel olmak üzere çoğunlukla 27 Mayıs 12'ye çeyrek kala katılan, kolay ele geçirilen iktidar şaşkınlığı ve sorumluluk endişesinden sonuna kadar kendini kurtaramayanlar ile Halk Partisi sempatisanlarından oluşuyordu. Bunlar, yarattıkları olayın ağırlığı ve sorumlulukları altında ezilmiş, korku ve endişelerden kurtulamamış, bir an önce kendilerine sağlam bir statü sağlayarak bu işten kurtulmaktan başka bir düşünceleri olmayan kişilerdi. Bu hava içinde, dışarıdan uzatılan elma şekerleri üzerine sinekler gibi konmaktan çekinmediler. Gürsel Cumhurbaşkanlığı nişanını alırken, bazıları tabii senatörlük formülüne can kurtaran simidi gibi sarıldılar ve bir daha bırakmadılar.

Dışarıdan beslenen ve desteklenen bu grup: *'Bir an önce milli birlikçiler gitsin, biz gelelim, zaten iktidar bizim hakkımızdır,'* diyenlerle ittifak halindeydiler. Gürsel'in tabiriyle: *'Gerdeğe girecek damat heyecanı içinde'* sıra bekleyenler için hiçbir engel kalmamıştı, daha doğrusu bir engel vardı, Komite'nin radikal kanadı... Halkın oylarıyla bir türlü yenemedikleri, üç seçimde de alt edemedikleri DP iktidarı yıkılmış, ufukta iktidar güneşi doğmuştu... Erken yapılacak bir seçimi muhakkak kazanacaklarına emindiler; seçimler gecikirse dengeyin kendi aleyhlerine bozulacağından, kazanma şanslarının azalacağından endişe ediyorlardı. Belki MBK, başarılı olur, halk tarafından tutulur ve bir parti haline gelebilirdi. Kuvvetli bir lider eski DP'lileri kısa zamanda toparladı; rakipsiz şampiyonluk imkanları kaçırılmadan seçimler yapılmalı ve hasret kaldıkları iktidara kavuşmalıydılar. *'Erken seçimde sayılamayacak faydalar*

vardır. ' sloganı zaten söylenmiş ve işletiliyordu. O halde acele etmek vapuru kaçırmamak gerekiyordu... Bu niyetleri vatan, millet edebiyatıyla süslemek ve gizlemek, ustası oldukları bir işti. MBK'nın fonksiyonu onlar nazarında, bir polis ve jandarma göreviydi; bu görevin birinci kısmı bitmiş, yani DP yıkılmıştı. Seçime kadar suçluları cezalandırmak, enkazı temizlemek ameliyeleri de sona erer ve memleket, bir zamanlar başkalarının arzu ettiği ve kendilerinin tenkit ettikleri gibi dikensiz gül bahçesi halinde bizleri temizlemektir. Bu pürüz de ortadan kaldırıldıktan sonra, yollar açılacak, yıllardır seçimlerle gelemelikleri iktidara, boşluklardan faydalanarak geleceklerdi... Hesap bu, düşünce buydu. Bu arada memleketin durumu, yapılacak reformlar, halk vs önemli değildi; bu işleri ancak kendileri bilirdi ve zamanı gelince yaparlardı...

3. Grup: Kuvvet ve emniyet dengesine göre iki kutup arasında dolaşan, fikir ve fiili güçleri olmayan, bu heyete yanlışlıkla ve tesadüfen katılan kişilerdi. Fakat oyları vardı; bizim de -demokratik bir sistem içinde çalışan bir meclis olduğumuza göre- bu oylara ihtiyacımız vardı. Hiçbir işe yaramayan bu grup en fazla itibar görüyordu.

Böyle bir ekiple iktidara gelen; liderden, siyasi yönden, devamlılıktan yoksun 27 Mayıs'tan nasıl bir sonuç beklenebilirdi? Kardeş kavgasını önlemek için iktidarı ele aldığını bildiren bir Askeri Cunta'dan ne beklenebilirdi?(12)

MBK Bölünmesinde Başrol Alpaslan Türkeş'in

Tüm bu farklı kişilerin görüş ve açıklamalarının ardından olayın gerçek yönünü ve ayrıntılarına Feridun Örtülü'nün değerlendirme- siyle şöylece:

(12) Orhan Erkanlı, a.g.e. Orhan Erkanlı, hatırasının bu bölümünde önemli açıklamayı yapar: "İhtilalin İstanbul'dan sonra yayınlanan ilk tebliği Ankara'da Harp Okulunda hazırlanmıştır. Bu tebliğe 'Kardeş kavgasını önlemek' cümlesini koyanlar 27 Mayıs'ın ilk dakikalarında; geçici bir müdahale, suçluları cezalandırmak için yapılan bir darbe haline getirmişlerdir. Gerçi ihtilalin ilk sesi olan ve İstanbul radyosundan sabaha karşı 04.15'te yayınlanan ve bizzat benim yazarak okuttuğum bildiride de '... milletçe özlenen demokratik rejimin en kısa zamanda kurulması vs.' demekle başka bir hata yapmış ve halkın kafasında, çok çabuk gideceğimiz intibahı bırakmıştık... Daha sonraları, siyasi partiler ve ihtilalin karşısında olanlar bu bildirileri birer senet olarak kullanmışlardır. İlk anlarda yapılan küçük hataların büyük sonuçlar doğurabileceğini biz anlayamamıştık.

“...İktidarın hemen Halk Partisine devredilmesi ve bunu takiben seçimlere gidilmesi yolunda yapılan teklifler, Türkeş’i başka bir önlem almaya zorladı. Bu nedenle Komite, özel bir toplantıya davet edildi.

Türkeş ve arkadaşları, Komite üyelerinden politikacıların etkisinde kalmamalarını, Komite’deki birlik ve anlayış havasını bozmamalarını istiyordu. Yaptıkları konuşmalar ve açıklamalarla, Halk Partisine kapılmış üyeleri değilse bile, tarafsız görünenleri kendi taraflarına çekmeyi başarmışlardı. Doğrusu istenilirse, toplantının gündemi ve ele alınan konular iyi hazırlanmıştı.

Böylece, Komite’de uygun hava yaratılınca Alpaslan Türkeş söz aldı. Türkiye’nin içinde bulunduğu koşullar karşısında Komite’ye düşen görevler olduğunu söyledi ve yalan ihbarların önlenmesi, Demokrat Parti’ye oy vermiş vatandaşların partizanların keyfi baskıların kurtarılması, Milli Birlik Komitesi’nin ve idarenin partilerüstü kalması yolunda önlemler alınmasını istedi. Bu konuşmadan sonra Halk Partisinin çengeline takılmamış üyelerin oylarıyla şu kararlar alındı:

1. Yalan ihbarlarla ilgili bildiri yayınlayanlar ve bu kabil ihbarlarda bulunanlar hakkında şiddetli cezalar uygulanacağı.

2. İdare amirlerine bir genelge gönderilerek, vatandaşlara keyfi baskı yapılmasına engel olunması istenecektir.

3. MBK ve idare mekanizması partilerüstü kalacaktır.

4. Ülke koşulları henüz seçim yapılmasına uygun değildir.

Bu kararlar alındıktan sonra Türkeş tekrar kürsüye geldi. MBK’nın kuruluş amacını anlatarak, Komite’nin ihtilal hareketini başardıktan sonra ülkede köklü reformlar yapmak, uygun seçim ortamı hazırlamak ve seçimlere MBP (Milli Birlik Partisi) adıyla katılmak için kurulmuş olduğunu söyledikten sonra:

- 27 Mayıs İhtilalinin amacına ulaşabilmesi için Komite’nin kuruluş nedenlerinin ortadan kaldırılması gereklidir. Reformları gerçekleştirmeye kadar idareyi elimizde bulundurmamak mecburiyetindedeyiz.”

Albay Türkeş Asker Partisini Aklına Koymuş **“Seçimlerde CHP’nin Karşısına** **MBK’yı MBP Partisine Dönüştürerek ıkarsın”**

Bunun zerine başkanlığa 25 imzalı bir önerge verildi. Önergede ihtilal idaresinin dört yıl iktidarda kalması, bunun için de referandum yapılarak halkın isteklerinin belirlenmesi isteniyordu. Bu nergeyi imzalayan üyeler şunlardı: Cemal Grsel, Cemal Madanoğlu, Sıtkı Ulay, Fahri zdiiek, Osman Köksal, Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Kamil Karavelioğlu, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan, Mehmet zgneş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer zdağ, Rifat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Dündar Taşer, Numan Esin, Mustafa Kaplan, İrfan Solmazer, şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu.

Önergenin okunması zerine Türkeş yeniden söz aldı. Arkadaşlarıyla aynı görüşte olduğunu, fakat dört yıl sonunda yapılacak seçimlere Halk Partisinin karşısında Milli Birlik Partisi olarak gidilmesini, 27 Mayıs ilkelerine uygun düşeceğini belirtti.

Ahmet Yıldız, Haydar Tunçkanat, şükran zkaya, Selahattin zgr, Emanullah Çelebi, Sezai Okan, Fikret Kuytak, Vehbi E rs, Mucip Ataklı, Refet Aksoylu ve Ekrem Acuner nergenin tümüne itiraz ediyorlardı. Bunlar eski görüşlerini ısrarla savunuyorlar ve seçimlerin en kısa zamanda yapılmasını ve iktidarın seçimi kazancak partiye devredilmesinin, böylece 27 Mayıs günü millete yapılan vaadin yerine getirilmesinin gerektiğini belirtiyorlardı.

Başkan Cemal Grsel, Türkeş’in görüşüne katıldığını syleyincede, önergede imzaları bulunduğu halde bazı üyeler tereddüte kapıldılar.

Uzun tartışmalardan sonra, MBK’nın dört yıl iktidarda kalması, köklü reformlar yapması, bunun için referanduma başvurulması ve dört yıl sonra yapılacak seçimlere Milli Birlik Partisi olarak girilmesi 11’e karşı 26 oyla kabul edildi. Komite bu kararı 1960 yılının Eylül ayı başında almıştı.

Kararın alınmasından sonra bütün Komite yelerinin halkla teması geçmeleri, onların isteklerini öğrenmeleri ve edinecekleri izlenimleri Komite’ye getirmeleri için bir gezi programı hazırlanması teklif edilmişti. Bu teklif de kabul edildi ve Komite yelerinin 15

Eylülde başlamak ve Eylül sonunda tamamlanmak üzere yapacakları gezileri programlaştırmak için bir komisyon kuruldu.

Bu olaylar olduğu sıralarda Komite **14'ler, 11'ler, 7'ler ve 5'ler olmak üzere dört gruba ayrılmıştı. 14'ler grubunu** Alpaslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer Özdağ, Rifat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Dündar Taşer, Numan Esin, Mustafa Kaplan, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu; **11'ler grubunu** Ahmet Yıldız, Haydar Tunçkanat, Şükran Özkaya, Selahattin Özgür, Emanullah Çelebi, Sezai Okan, Fikrat Kuytak, Vehbi Ersü, Mucip Ataklı, Refet Aksoyoğlu ve Ekrém Acuner; **7'ler grubunu** Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Kamil Karavelioğlu, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş; **5'ler grubunu** da Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay ve Osman Köksal oluşturuyordu.

14'ler grubunun lideri Alpaslan Türkeş, 11'ler grubunun lideri Ahmet Yıldız, 7'ler grubunun lideri Sami Küçük ve 5'ler grubunun lideri de Cemal Gürsel'di.

14'ler MBK'ya hakim gruptu ve toplantılardan istediği kararı çıkarmasını biliyordu. Amacı dört yıl iktidarda kalmak, daha sonra parti olarak CHP'nin karşısında seçimlere girmekti.”(13) Bu yol ayrımı ve kopuşmaları ardından, statükocular güçlü 14'leri boy hedefi haline getirecekler ve “hal” edilmeleri yolu aranacaktı.

İsmet İnönü:

***“Bu çocukların (MBK) durumu ne olacak?
Orduya dönemezler.
İktidarı devrettikten sonra ne yaparlar?”***

diyerek ortalığı karıştırıyor.

Orhan Erkanlı'ya göre Komite daima dış tesirlerin etkisinde kaldı. Komite üyelerinden bazıları, Partilerin ve bazı kişilerin ‘biri’ ajanı gibi çalıştılar; olup biten herşeyi, gizli tasavvurlarımızı Komite dışına sızdırdılar. Bu faaliyetleri delilleriyle tespit ettik, aramızda tartışmalar oldu, fakat açığa vurmadık.

Başlangıçta adedi çoğunluk ve gerçek güç ihtilalci grubun elindeydi; zaten böyle olmasa, yapılan birkaç icraat dahi vücut

(13) Erdoğan Örtülü, “Üç İhtilalin Hikayesi”, Ankara, 1966, s.20-23.

bulmazdı. Sonraları Gürsel bizden uzaklaştıkça ve yeni Anayasa tasarısına tabii senatörlük müessesesinin gireceği belli olunca, çoğunluğu kaybettik; zira ortadaki grup (2. Grup) diğer tarafa kaymıştı. Tabii senatörlük müessesesinin fikir babası İnönü'dür. İhtilal-den birkaç ay sonra, İnönü'nün yakınlarına: *"Bu çocukların durumları ne olacak? Artık orduya dönemezler, iktidarı devrettikten sonra ne yaparlar, bu meseleyi düşünmeliyiz."* dediği bilinmektedir. Bu meseleyi, daha birçok kişi düşünüyordu; Komite üyeleri, Anayasa komisyonu ve politikacılar. Bu fikir, Komite içindeki Halk Partisi taraftarlarınca, bize ve Anayasa komisyonu üyelerine intikal ettirildi ve tasarıya girdi. Tabii senatörlük teklifi başlangıçtan itibaren ihtilalci kanatça benimsenmemiş; bunun bir tuzak olduğu ileri sürülmüştür. Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı, tabii senatörlük, Komite içindeki ve dışındaki bazı generallere sivil idare döneminde vadedilen yüksek komuta mevkileri gibi, ihtilalcilerin şahsi güvenliklerini sağlayıcı formüller tesirini göstermiş ve Komite fillen parçalanmıştı. Bunun en belirgin diğer bir örneği de şöyledir:

Cemal Gürsel silahını çıkarıp masanın üzerine koydu ve:

"Beni bu tabanca ile öldürmedikten sonra istediğinizi yerine getirmeme imkan yoktur."

İnönü, seçimlerin kısa zamanda yapılacağından endişe etmeye başlamıştı. Cemal Gürsel'le temas edip görüşlerini anlatmakta, Komite'nin cesaretini kırmak bakımından fayda görüyordu. Damadı Metin Toker, daha sonra da Nüvit Yetkin aracılığıyla Başbakanlığa müracaat ederek randevu istedi. Fakat Gürsel'in Özel Kalem Müdürü Rifat Baykal, çeşitli nedenler ve bahaneler ileri sürerek görüşmeyi önlemeye çalışmış ve İnönü'nün görüşme isteğini Komite'deki arkadaşlarına da bildirmişti. Baykal'ın arkadaşları Gürsel'in İnönü ile görüşmesini kesin olarak istemiyorlardı.

Halk Partisi lideri, randevu alarak Gürsel'le görüşmenin imkansız olduğunu anlayınca, birgün ani olarak Başbakanlığa gitti ve Özel Kalem Müdürü Rifat Baykal'ın odasına girdi:

"- Paşayı ziyarete geldim, mutlaka görüşmeliyim." dedi.

Baykal, isteği Gürsel'e bildireceğini söyleyerek odadan çıktı ve bitişikteki odadan, eski Meclis binasında çalışmakta olan Komite arkadaşlarına telefonla durumu anlattı. Biraz sonra Başbakanlığa

Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer Özdağ ve Suphi Gürsoytarak gelmişlerdi. Hemen Gürsel'in yanına girdiler ve İsmet Paşayla görüşmesinin Komite kararına aykırı olduğunu, Halk Partisi liderinin Komite'nin tarafsızlığını ihlal etmek amacıyla hareket ettiğini söylediler. Gürsel, Başbakanlığa kadar gelmiş bir insan kapıdan çevirmeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine sert bir tartışma başladı. Tartışma bir ara o kadar sertleşti ki, Gürsel masasının çekmecesinde bulunan tabancasını çıkarıp, masasının üzerine koydu ve:

"- Beni bu tabanca ile öldürmedikten sonra, istediğinizi yerine getirmeme imkan yoktur!" dedi.

***"- Bunlar kolay kolay
seçim yapacağı benzemiyorlar.
Çetin bir mücadeleye hazırlanmalıyız!"***

İnönü

Olay bu aşamaya gelince Komite üyeleri ısrardan vazgeçip Gürsel'in yanından ayrıldılar ve onu İnönü ile başbaşa bıraktılar. 45 dakika süren bu ilk Gürsel-İnönü görüşmesinden sonra Halk Partisi lideri gazetecilere *"İhtilal idaresinin liderini seçim yapmakta kararlı"* gördüğünü, Cemal Gürsel'le bir nezaket ziyareti görüşmesi yaptıklarını söyledi.

Aslında ikisi de samimi kanaatlerini ortaya koymamışlar, işlerine geldiği gibi konuşmayı yeğlemişlerdi.

Gürsel, İnönü ile ne konuşmuştu?

Türkeş bunu ilk günlerde öğrenememişti. Öğrenemeyen yalnız Türkeş de değildi. Madanoğlu hariç, hiçbir Komite üyesinin görüşülenler hakkında bildiği tek şey yoktu. 14'ler ilk günlerde olduğu gibi artık Gürsel'e istedikleri gibi müdahale de bulunamıyorlardı. Gürsel, bunun bir nezaket ziyaretinden başka birşey olmadığını söylemişti. Söylemişti ama kimseyi tatmin edememişti.

Mesele birkaç gün sonra, Gürsel'in radyolarda okunan bir açıklamayla meydana çıkacak, fakat geç kalınmış olacaktı.

Durum onu gösteriyordu ki, ilerideki günler önemli olaylara gebeydi ve 13 Kasım Cuntasının temeli atılmak üzereydi.

İnönü-Gürsel görüşmesi, Komite'nin Türkeş grubu olduğu kadar, diğer bazı üyeler üzerinde de son derece olumsuz bir etki ya-

ratmıştı. Görüşmenin, İnönü'nün Gürsel'e akıl verdiği şeklinde yorumlanması ihtimali düşünülerek, içeriğini değiştirmek kararına varıldı ve o zamanlar CMKP Genel Başkanı olan Bölükbaşı da Gürsel'le görüşmeye zorlandı. Böylece görüşme isteğinin Komite'den geldiği ve parti liderlerine çalışmalar hakkında bilgi verildiği izlenimi yaratılmak istenmişti. Bölükbaşı ertesi gün Başbakanlığa çağrıldı, Devlet ve Hükümet Başkanı Gürsel'le 15 dakika kadar görüştürüldü. Bölükbaşı, Başbakanlıktan çıkarken gazetecilere "söyleyecek hiçbir şeyim yok" demişti. Bu sözler gerçekten samimiydi!

Bu görüşmelerden sonra Gürsel, İnönü ile aralarında geçen konuşmayı Komite toplantısında üyelere anlatmak zorunda kaldı. CHP liderinin Komite'de yaşanan bütün olaylardan haberdar olduğunu hayretler içinde öğrenmiş bulunduğunu bildirdi ve şöyle dedi:

- *İhtiyar lider, gerdeğe girmeye hazırlanan bir delikanlı kadar iktidar için arzulu ve telaşlı görünüyor!*

İşte Gürsel'in samimi kanaati buydu. İnönü de durumu arkadaşlarına anlatmış ve samimi kanaatini şu sözlerle ortaya koymuştu:

- *Bunlar kolay kolay seçim yapacağına benzemiyorlar. Çetin bir mücadeleye hazırlanmalıyız!*(14)

İnönü

MBK'nin İç Yüzünü Nereden Biliyordu?

Casusları Kimlerdi?

Gürsel dediği gibi, İnönü, MBK'nin içyüzünü ve planlarını çok iyi biliyordu. Nasıl? Bunu öğrenmek için biraz daha gerilere giderek Türkeş'in ihtilale bakışını ve CHP ile çekişmesinin nedenlerine bakmamız gerekiyor.

Alpaslan Türkeş, 27 Mayıs ihtilalini, uzun süre iktidarda kalmayı düşünerek planlamış ve ihtilalden sonra yapacağı işleri bu plana göre sıraya koymuştu. Hazırladığı 7 maddelik planın 4, 5 ve 7'ncilere baktığımızda Türkeş'in amaç ve hedefi ortaya çıkıyor:

4. madde: Seçim alelacele değil, en uygun zaman ve ortamda yapılmalı, mutlak dürüstlüğe riayet edilmelidir.

5. madde: DP'ye oy veren vatandaşları suçlu görmek, siyasi

(14) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.12

haktan mahrum etmeyi düşünmek hatadır. Seçimin meşru ve dürüst sayılabilmesi için halka sadece seçme hakkı değil, tercih etme imkanı da verilmelidir. Hazırlanacak anayasada belirtilecek prensipleri benimseyen yeni partilerin kurulmasına izin verilmemelidir.

7. madde: MBK, seçimlere kadar bir kurucu Meclis'le birlikte yürütme organı olarak görev yapacak, seçimlere Milli Birlik Partisi olarak girecektir.

Alpaslan Türkeş, planında, tasfiye edilecek iktidar mensupları hakkında ne gibi işlem yapılacağını belirtmemişti. Bunun tesbitini ihtilalden sonraya bırakıyordu. Zira, ihtilalin ne şekilde gerçekleştirileceğini şimdiden belirlemeye imkan yoktu.

İhtilal hazırlıklarına Talat Aydemir, Dündar Seyhan, Sadi Koçaş ve daha bazı subaylarla çok önceleri başlamış olan Türkeş, planını da bu sıralarda tasarlamış ve Milli Birlik Komitesi'nin fiilen kurulduğu akşam arkadaşlarına açarak onların onayını almıştı.

MBK'nın hazırlık safhasında fiili çalışma safhasına geçmesi 1959 yılının sonlarına rastlamaktadır. Komite'nin hazırlık çalışmaları safhası bu tarihten çok öncedir ve o sıralarda ordu içinde meydana gelen birçok ihtilal grubu MBK grubuna katılmışlardı. Hazırlık safhasında gerçekleşen görüşmeleri, temasları ve olayları sırası geldiği zaman bütün teferruatıyla anlatacağız.

Türkeş, artık kuruluş hazırlıklarının tamamlandığı kanaatine varınca, ihtilal grubunun öncüleri olan arkadaşlarını 1959 yılının 14 Eylülünde Gençlik Parkı'nda gizli bir toplantıya davet etti. Toplantıya, Sêzai Okan, Osman Köksal, Suphi Karaman, Sadi Koçaş, Kadri Kaplan; Dündar Seyhan, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı ve Rifat Baykal katıldılar. Bunlar, Komite'nin fiili çalışmalara başlaması karanına vararak, kendilerini Komite'nin asil üyeleri olarak kabul ettiler. Kuruluş hazırlıkları sırasında büyük gayretleri geçen Talat Aydemir bu sırada Kore'de görevli bulunduğundan toplantıya katılamamıştı. Fakat, buradaki ihtilalciler faaliyetlerinden kendisini haberdar ediyorlardı.

CHP'nin ileri gelenleri, Milli Birlik Komitesi'ndeki bazı üyelerden Alpaslan Türkeş ve arkadaşlarının bu planını bütün ayrıntılarıyla öğrenmişlerdi. Türkeş ve grubunun hem Komite içindeki, hem ordu mensupları arasındaki, hem de halkoyundaki gücünü biliyorlardı. Demek ki, Türkeş tasfiye edildiği takdirde tehlike tamamen bertaraf edilmiş olacaktı.

CHP bu gerçeği öğrendikten sonra, bütün gücüyle Türkeş üzerine çullanmaya başladı. Bir taraftan eldeki yayın organlarıyla Türkeş ve arkadaşlarının kötü niyetle besledikleri yolunda yayın yapılırken, bir taraftan da Komite içinde Türkeş'e karşı kesif bir mücadele açmak yolu tutuldu.

Partinin bütün elemanları seferber olmuşlardı. Hiçbir toplantı, hiçbir resmi kabul, hiçbir kokteyl parti kaçırılmıyor, hepsine gidiliyor, istihbarat yapılıyordu. Bunların başında İsmet Paşanın damadı Metin Toker, Kemal Satır ve Nüvit Yetkin geliyordu. Toker, bir kokteylde Muzaffer Özdağ ile tanışmış, hafif yollu tartışma yaratmış ve bunu bütün ayrıntısıyla Akıls'te yazmıştı. Bundan amaç, ihtilalcilerle bu türlü tartışmaların yapılabileceğini kanıtlamak ve onların sanıldığı kadar güçlü olmadıklarını halka anlatmaktır.

Bu olaylar, elde edilen istihbarat ve yapılan keşifler günü gününe İsmet Paşa'ya iletiliyordu. Paşa, bunları dinliyor, etrafındakilerle görüşüyor. Hatta sonuca bağlıyor ve politikasını buna göre ayarlıyordu. O günlerde gazetecilerle temas etmekten son derece kaçındığı, toplu davetlere gitmediği kayda değer davranışlardandı.

CHP elemanlarının bu yoldaki çalışmalarının devam ettiği günlerden birinde, 27 Mayıs ihtilalinden hemen bir ay sonra, MBK'ya getirilen bir teklif, hem Komite'de olanların Halk Partisine kimler tarafından aktarıldığını bütün açıklığıyla ortaya koymuş, hem de bu kişilerin gerçek niyetleri anlaşılmıştı. Bunun sonucu olarak da Komite'deki gruplar birbirlerine karşı güvensizlik duymaya başlamışlardı.

Ahmet Yıldız, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner ve birkaç arkadaş, MBK'nın ülke yönetimini derhal CHP'ye devretmek üzere bir karar almasını istiyorlardı. Teklifin okunması Komite'de kıyametlerin kopmasına neden oldu. Zaten sınırlar son derece gergindi ve üyeler içlerini dökmek ihtiyacı içindeydiler. İktidarın CHP'ye devrini istemek, söylenebilecek herşeyin ortaya atılmasına yol açmıştı.(15)

Bu konudaki tartışmalara ait ayrıntılı bilgiler vardır. Kitabımızın kapsam ve amacını aştığı için burada ayrıntılara girmiyoruz.

(15) Erdoğan Örtülü, a.g.e. s.17, 18.

İçki masasında bir albay hiddetleniyor:

“Bunların hepsini paketleyip, yurt dışına süreceğiz.”

O.Erkanlı MBK içinde yaşanan gerilimi şöyle anlatır:

“Aslında da taraflardan birinin diğerini tasfiye ederek, 27 Mayıs sona erdirmek veya ihtilalci bir iktidar niteliğiyle devam ettirmekten başka çare kalmamıştı. Tam bu sırada bize yakınlığıyla tanınan Komite dışındaki bir albayın içki masasında: ‘*Bunların hepsini paketleyip, yurt dışına süreceğiz.*’ demesi işleri iyice karıştırmıştı. Herkes kişisel güvenliği için özel önlemler almaya, birbirini takip ettirmeye başlamıştı. Bir ihtilal ekibi bu hale düştükten sonra, çatışma ve bölünme kaçınılmaz bir sonuç olacaktı. Kabibay ve ben, fikirlerimiz bilinmekle beraber, son haftalara kadar her iki kanadın da güvendiği, kendi yanına çekmek istedikleri kişilerdik. Durumu biz de görüyor ve değerlendiriyorduk; ancak umudumuzu tamamen yitirmemiştik, bir çare bulmak çabası içindeydik. Bu amaçla, Kasım başlarında birkaç arkadaşla beraber Florya’da bulunan Gürsel’i ziyaret ederek meseleyi açtık. Bütün ihtimalleri ve olası sonuçları anlattık. Gürsel üzgün, fakat kararsız görünüyordu. Gürsel bizden arkadaşlarla tekrar konuşmamızı, gerginliği hafifletmemizi ve bu arada çareler düşünmemizi istedi; kendisi de temaslar yapacak ve yardımcı olacaktı.

Ankara’ya dönünce arkadaşlarla bir dizi toplantılar yaptık; bütün köprülerin atıldığını, karşılıklı bir korku ve güvensizliğin herkesi sarmış olduğunu gördük. Kimse Komite toplantılarında dahi durmuyor, çoğunluk sağlanıp oturum açıldıktan sonra merdiven altlarında, odalarda gizli toplantılara gidiyordu. Normal meclislere benzemişti (meclislerde de böyledir; oturum açıldıktan sonra, çoğunluk seçmen tavlama veya iş koalamaya giderler, içeride çok az kişi kalır).”(16)

Ahmet Er:

“Ben, endişemiz yoktur diyenlerden endişe ediyorum!”

dediğinde ortalık karışıyor.

Madanoğlu ve Köksal ayağa fırlıyorlar...

MBK’nın 1960 yılının Ekim ayı sonlarına doğru yaptığı bir top-

(16) Orhan Erkanlı, a.g.e.

lantıya başkanlık etme sırası, Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'e gelmişti.

Gürsel, Başkanlık Divanındaki yerini alırken, Komite'nin bütün üyeleri toplantıya katılmıştı. Salona sinirli, fakat sessiz bir hava hakimdi. Bu, o sıralarda Komite toplantılarında ender görülen hallerdendi.

Başkan Gürsel toplantıyı açtıktan sonra şöyle dedi:

"- Arkadaşlar;

Başkanlığa bir önerge verilmiştir. Önergenin mahiyeti, Komite üyesi arkadaşların birbirlerinden endişe ettikleri, bu nedenle rahat çalışamadıkları yolundadır. Ahmet Er tarafından verilmiş olan önergede, bütün Komite üyelerinden endişe ve şüphe içinde bulunup bulunmadıklarının sorulması istenmektedir."

Önergenin okunması, toplantıya hakim olan sinirli fakat sessiz havayı bozmuştu. Bir kısım üyeler, toplantıya girerken önemli bir önerge hazırlanarak başkanlığa verilmiş olduğunu duymuşlardı, ama içeriğini öğrenememişlerdi. Önergenin Ahmet Er'e ait olduğu anlaşılmınca mırıldanmalar ve Alpaslan Türkeş ile arkadaşlarına imalı şekilde bakmalar başladı. Bu arada bazı üyeler de sıra kapaklarına vurarak, önerge hakkında söz istediklerini bildiriyorlardı.

Tartışmalar oldukça uzun ve kırıncı geçmişti. Önergenin kabul edilmemesini isteyenler, bunun huzursuzluğu artırmaktan ve üyelerin birbirlerine olan güvenlerini sarsmaktan başka bir şeye yaramayacağını öne sürüyorlardı. Önergeyi benimsemiş olanlar ise, hem Komite üyeleri arasında, hem de halkoyunda MBK'nın çalışmaları hakkında çeşitli söylentiler dolaştığını söylediler. Vatandaşlar arasında, Komite üyelerinin birbirlerine güvenmediklerini, çalışmaları sırasında silahlı kavgalara varan çatışmalar başladığına dair dedikodular dolaştığını, bunları önlemenin bir yolunun da önergenin kabulü olduğunu ileri sürüyorlardı.

Önerge, Gürsel'in de katılımıyla kabul edilmişti. En öndeki sıradan başlamak üzere bütün üyelere kimden endişe ve kuşku duydukları sorulacaktı. En öndeki sıranın sağ başında Cemal Madanoğlu, onun yanında Osman Köksal, onun yanında da önerge sahibi Ahmet Er oturuyorlardı.

Başkan Gürsel, ilk soruyu Madanoğlu'na yöneltti:

"- Sizin kimseden endişeniz var mıdır?"

"- Hiçbir endişem yoktur!"

Osman Köksal da soruya ayrı karşılığı vermişti. Sıra önerge sahibine geldi. Herkes dikkat kesilmişti. Ahmet Er:

"- Ben, endişemiz yoktur diyenlerden endişe ediyorum!"

Ortalık aniden karıştı. Madanoğlu ve Köksal ayağa fırlayarak:

"- Neden endişe ediyormuş, açıklasın!" diye bağıryorlardı.

Sinirler iyiden iyiye gerginleşmişti. Bütün üyeler ayağa kalkmıştı ve her kafadan ses çıkıyordu.

Gerçi bütün Komite üyelerinin rütbe farkı gözetilmeksizin eşit sayılacağı hükme bağlanmıştı.

Ancak bu karşılıklı söz düelloları ve çatışmalar, askeri hiyerarşideki kurallar ve disiplini yıpratıyordu. Subayların ihtilal koşulları ile kendi asli görevleri dışına çıkması işte böyle olmaması gereken durumlara neden oluyor, ordu yıpranıyordu. Sonuçta Komite, birbirlerini çok iyi tanıyan ve bilen subaylarla, birbirlerinin varlığından bile haberdar olmayan farklı görüşlerdeki subaylardan meydana gelmiş bir teşri ve icra organı haline gelmişti.

Grupların Karşı Darbe Korkusu

"Genç subaylar generaller olmadan hükümeti devirmeyi başarmıştı. Generallere karşı aynı şeyi yapmamaları için hiçbir neden yoktu."

MBK içindeki grupların farklı düşüncelerine karşı, sonuçta yeni bir siyasal ortam yaratılincaya kadar iktidarın orduda kalması tercih edildi. Feruz Ahmad'ın, bu gruplar arasındaki ilişki ve o günlerin ortamına ait düşünceleri şöyledir: "Başlangıçta üst rütbeli subaylar çok ciddi bir meydan okumayla karşılaşmadı. Gürsel'in önerisinin kabul edilmesi üzerine, darbeye rol alan subaylar birliklerine geri gönderileceği, başında Gürsel'in olduğu bir cuntanın iktidarda bırakılacağını düşündüler. Fakat darbeyi planlamış olan alt rütbeli subaylar bu öneriyi reddettiler. Komite oluşturdular ve profesörlerden, seçimler yapılincaya, meclis ve yeni hükümet yönetimi devralincaya kadar Geçici Anayasaya MBK'nın varlığını güvence altına alacak bir biçim vermelerini istediler." (17) (Bu durum, 14 alt rütbeli subayın ihraç edildiği 13 Kasım 1960'a kadar süren iktidar mücadelesinin birinci raundunun sonuydu.)

(17) O.Erkanlı, "Anılar", s.294. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.198.

Başlangıçta radikal grubun konumu güçlüydü. Bu grubun üyeleri politika alanında önemli bir etki gösterebiliyorlardı ve belki de ülkenin geleceği ile ilgili açık bir plana sahip tek Komite üyesi Alpaslan Türkeş'ti ve Gürsel'in Müsteşarı oldu. Bu görevdeyken, perde arkasında, Gürsel'in babacan kişiliğini manipüle eden gerçek güç olarak görülüyordu.(18)

Durum gerilimliydi. Üst rütbeli subaylar Gürsel, General Kızıloğlu (İçişleri Bakanı), General Özdilek (Savunma Bakanı) ve General Ulay (Ulaştırma Bakanı) aracılığıyla yönetimi ellerinde tutuyorlardı. Dahası Tümgeneral Madanoğlu, Ankara Garnizon Komutanı ve 28. Tümen Komutanıydı ve Albay Osman Köksal Cumhurbaşkanı Muhafız Alayından sorumluydu. Komite üyelerinin elinde tuttuğu iki etkin komuta. Diğer yanda, radikaller ordudaki kariyerlerinden vazgeçmiş ve kimileri, komploda görev alan ve çeşitli nedenlerle MBK'da yer alamayan Dünder Seyhan ve Talat Aydemir gibi aktif alt rütbeli subaylarla ilişkilerini sürdürmelerine karşın, artık orduyla doğrudan ilişkileri kalmamıştı. Bu nedenle, radikaller generaller için hâlâ bir tehdit oluşturuyordu. Alt rütbeli subaylar, üst rütbeli meslektaşları olmadan hükümeti devirmeyi başarmıştı; bu kez de generallere karşı aynı şeyi yapmamaları için hiçbir neden yoktu. Dolayısıyla iki grup da birbirlerine karşı bir darbe korkusu içinde yaşıyorlardı. MBK'da rakiplerine karşı inisiyatifi ilk ele alan generaller oldu. 21 Eylülde üyeler (Gürsel'in grubu -Madanoğlu, Ulay, Özdilek, Köksal ve Acuner- hariç), 27 Mayıs Devrimini halka açıklamak için Anadolu'ya bir propaganda turuna çıktılar. Ertesi gün, radikallerin *de facto* lideri olan Türkeş, Başbakanlıktaki görevinden alındı; yerine valilik yapmış olan sivil bir yönetici, Hilmi İncesu getirildi.(19)

Türkeş'in görevden alınması haberi, küçük bir temizlik olarak yorumlandı ve Orhan Erkanlı, belki de kendi konumundan korkarak, diğer üyelerle birlikte Anadolu turlarını kısa keserek hızla başkente döndü.(20) Fakat, MBK'daki çoğunluklarını kullanmaktan başka radikallerin yapabileceği hiçbir şey yoktu.

(18) Weiker, "Revolution", s.125. Türkeş, seçimlere katılmak için siyasi bir parti kurmayı uygun görüyordu; fakat MBK bu öneriyi reddetti. Bkz. Cumhuriyet, 16 Haziran 1960. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.199.

(19) F.Ahmad, a.g.e., s.199.

(20) Yalman, "Gördüklerim IV", s.373. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.199.

İhtilalin Büyük Tırpanı:

235 General, 5000 Subay, 147 Profesör Görevlerinden Uzaklaştırılıyor

Eylülde Milli Birlik Komitesi, yasama yetkisini MBK'dan devralacak bir Kurucu Meclis oluşturulması sorununu tartışılmaya başlandı. MBK'nın iktidarda kalmasını isteyenler bu öneriye karşı çıktılar ve engelleme kararı aldılar; çünkü onaylanması için bütün kararlar beşte dört çoğunlukla MBK'dan geçmek zorundaydı. İlimliler, böyle bir çoğunluğu asla sağlayamayacaklarını biliyorlardı; fakat aynı zamanda MBK faaliyetlerinin radikalleri hem silahlı kuvvetlerde hem de ülkede sevimsiz duruma getirdiğini de fark ediyorlardı. Ağustos'ta 235 general ve 5.000 subayın emekliye sevk edilmesi, basını ıslah etme tehditleri ve Ekimde 147 profesörün üniversitelerden uzaklaştırılması, hepsi 27 Mayıstan beri MBK'yı desteklemiş olan bu grupları MBK'dan soğuttu. Dahası, bu önlemlerin sorumluluğu, bir bütün olarak MBK'dan çok radikallere yüklendi.(21) Oysa orduda kimi DP yanlısı üst rütbe fazlalığı vardı.

Dönemin genç subaylardan biri olan Talat Turhan, bu tasfiyelerle ilgili olarak şunları yazar:

"27 Mayıstan birkaç ay sonra TSK'da büyük bir tasfiye yapıldı. 238 general ve 5000 kadar subay bir gecede emekliye ayrıldı. 39. Tüm.Komutanı Tümgeneral Vahit Kıratlı'yı bir gece yarısı uyandırıp emekliliğini tebliğ etmek bana düşmüştü. Kanımca bu utanç verici ve aşırı bir uygulamaydı. Yıllarca devletine şerefle hizmet etmiş bir generale emekliliği pekala gündüz de bildirilebilirdi. Bu hatanın daha sonra bu kişilerin bazılarının adalet partisi kadrolarında yer almasına neden olduğu konusunun da günümüze değin irdelendiğini sanmıyorum. Ancak 27 Mayıs sonrası emekliye ayrılan orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın Adalet Partisinin başkanlığına getirilmesi 27 Mayıs'a karşı başlatılan politik başkaldırının önemli bir kilometre taşını oluşturdu." diyor.(22)

Özellikle basın daha çok eleştirel olmaya başladı ve MBK'daki bölünmeyi sürekli tema olarak kullandı. Ekimde iktidarı korumak isteyen radikallerin bir lider seçtikleri haberleri yayıldı. Fakat, "lide-

(21) Ankara Radyosu, 1 Ekim 1960. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.200.

(22) Talat Turhan, "27 Mayıs 1960'tan 28 Şubat 1997'ye..." Sorun Y. s.45, 46.

ri etrafında tam bir birlik içinde" olan MBK'da hiçbir bölünmenin olmadığı ilân eden Gürsel, bu haberleri yalanladı.(23)

MBK'da ilişkiler kötüleşmeye devam etti ve hizipler arasındaki son mücadele bir zaman sorunu halini aldı: Bir grup siyasi yaşamı demilitarize etmeye kararlıyken, diğeri de bunu engellemeye kararlıydı.(24) Radikallerden ilk istifa ve görevden alınmalarıyla ilk hamle Gürsel'den geldi.

"Benim istifamı ve İstanbul'a gitmemi bir iç darbenin hazırlıkları olarak kıymetlendirilmişler."

O.Erkanlı anlatıyor:

"Gürsel beni sever ve güvenirdi, birçok gizli tasavvurlarını açmaktan çekinmemişti. Görevim icabı kendisiyle sık sık temas ediyordum; çünkü, Genel Sekreter olarak Komite'nin idari yönetimi benim görevimdi ve bir bakıma kendisine vekalet ediyordum; bu nedenle birkaç günde bir kendisini ziyaret etmem gerekiyordu. Kabibay ile beni 14'ler listesine dahil ettirmek için ne yalanlar uydurulduğunu da sonradan öğrendik. Bu hikaye de komiktir ve bir ihtilal ekibi içinde güvensizlik havası esmeye başladıktan sonra insanların ne kadar şüpheli ve ürkek olabileceklerini gösterir. Meclis Muhafız Taburu, Komite'nin Muhafız Taburu olarak hizmete devam ediyordu ve tabur bana bağlıydı. Tabur komutanı kendi kıışlasında o günlerde temizlik yaptırmış ve bu arada boş duran odaları ve meclis sığınağını da tamir ettirmiş; benim bunlardan haberim bile yoktu. Gürsel'e bu masum hazırlıkları şöyle anlatmışlar: *'Erkanlı Türkeş'le beraber bir darbe yapacaktı, bunun için meclisin sığınaklarını hazırlattı. Önce bizi bu sığınakta kimin kimi vuracağı dahi tespit edilmişti, elimize liste geçti. Sizin karşınızda Erkanlı'nın ismi vardı...'* Bu hikayeleri sonraları Gürsel'den ve Kızıloğlu'ndan da dinledik ve güldüm. Ayrıca Kabibay ve benim böyle bir tasfiyeye razı olamayacağımız, başlarına yeni dertler açabileceğimiz ileri sürülmüş; önce yedi kişinin çıkarılması düşünülmüşken, bizim dahil edilmemiz üzerine bize yakınlığı bilinenlerin de katılmasıyla liste 14'e yükselmiş. Aslında Gürsel bir ara Komite'yi tümüyle fesh ederek bütün yetkileri üzerine almayı düşünmüş, fakat Kurucu Mec-

(23) Ankara Radyosu, 1 Ekim 1960. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.200.

(24) İpekçi ve Coşar, "İhtilal", s.492. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.200.

lis'in teşkili ve idamların (DP'lilerden) tastiki için Komite'nin şeklen gerekli olduğu kendisine anlatılarak, 23 kişinin kalması sağlanmış.

Benim için, 14'lere dahil edilmek veya edilmemek fark etmezdi; zaten istifa etmiştim, kalsaydım da geri dönmez, dönemezdim.

11 Kasımda Gürsel'e gönderdiğim istifa mektubu, Abdi İpekçi ve Ömer Sami'nin yazdıkları 'İhtilalin İç Yüzü' adlı kitapta yayınlanmıştır. O.Erkanlı'nın 11 Kasım günü Gürsel'e gönderdiği istifa mektubu:

Muhterem Paşam,

Beş sene süren çok çetin bir mücadeleden sonra, 27 Mayıs 1960 gününü idrak ettik ve tasavvur ettiğimiz Büyük Türkiye'yi kurmak için tarihi görevimize başladık. Beşbuçuk aylık çalışmamız ve son haftalar içinde sizinle, Komite arkadaşlarımla, sivil ve asker diğer dostlarımla yaptığım temaslar sonunda; MBK'nın tarihi fonksiyonunu yapamadığı, Komite'nin zirve noktasından aşağı doğru süratle düşmeye başladığı kanaatine vardım.

Büyük ümitlerle başladığımız bu kutsal ve yüce görevi, ölü doğmuş olan bu Komite ile devam ettirmek, milletimizin istikbali bakımından faydalı olamayacağına göre bir hal tarzı bulmak, Komite'yi devleti idare edecek yeni bir düzene sokmak gerekmektedir. Özellikle son bir aylık çalışmalarımızı bazı arkadaşlarla beraber bu nokta üzerine teksif ettik. Zaman zaman başarıya ulaştığımızı sandıksa da birkaç gün sonra buz üzerine yazı yazdığımız anlaşıldı.

Verilmiş olan sözüme göre; 1961 sonbaharına kadar devletin sorumluluğunu yüklenmek zorundayım. Bu sürenin başarılı ve milletimizin bekası için faydalı olması, Komite'nin bugünkü durum ve tutumu ile mümkün değildir.

Şahsi kanaatime göre yapılacak iki iş vardır.

- 1. Komite'yi lağvedip, yetkileri Kurucu Meclise devretmek,*
- 2. Komite içinde tam bir tasfiye yapmak ve kati tesanüdü sağlamak.*

Birinci hareket tarzı: Memleketin halen içinde bulunduğu siyasi şartlar, Yassıada duruşmalarının bahara kadar devam etmesi zarureti, 27 Mayısın gâyesi, ordunun şeref ve itiban yönlerinden kabili tatbik değildir. Yeni ihtilallere ve ciddi ihtilaflara yol açabilir. İkinci hareket tarzı ise; ya Komite içinden bir grup veya tarafınızdan icra edilebilir. Bu tasfiyenin muhtelif metodları malûmunuzdur. 27 Mayıs hareketinin, derin ve nesillere intikal edecek olan mana ve önemini zedelemekten, Türk Silahlı Kuvvetlerini temsil eden Komite'yi bir çete grubu haline getirmeden bu meselenin halli ancak bazı arkadaşlarımızın fedakârlığıyla mümkün olabilir. Bu fedakârlık, Komite'den ayrılmakla mümkün olabilir. Bu fedakârlık, Komite'den ayrılmakla vücut bulmalıdır. Kimler ayrılırsa Komite hakiki hüviyetine kavuşur? Bunu tesbit etmek zor olmakla beraber imkansız değildir. Bence iki usul kullanılabilir:

1. Gizli rey ile her arkadaş Komite'den kimlerin ayrılmasını arzu ettiklerini belirtir. Siz veya güvendiğiniz birkaç arkadaşla tasnif yapılır; tesbit edilenlerin Komite'den istifa ettikleri ilave edilir, maddi istikballeri sağlanır.

2. Komite sizin telkin ve arzularınızla bir "tasfiye komisyonu" seçer. Bu ko-

misyona seçeceği şahıslar, sizin tasdikinizden sonra istifaya mecbur edilirler.

Tasfiye hareketi sona erdikten sonra, kalanlar yeniden tertip ve tanzim edilir; içtüzükte yapılacak basit tadillerle disiplin ve verim sağlanır. Bir iki şeklin dışında tasavvuru mümkün olan tasfiye metodları, tarih ve millet huzurunda bizi küçültür ve ihanet telakki edilir. İşte Komite'yi bu istikamete sevk etmek ve sizin vazifenizi kolaylaştırmak amacıyla istifa ediyorum. İstifam, batan gemiden kurtulmak için yapılmış bir hareket olarak kıymetlendirilmelidir. Özellikle, yeminimin ruhuna sadık kalarak milletime adadığım hayatımı başka bir yönde fakat aynı gaye ile Komite'nin selameti için Komite üyeliğinden ayrılmak suretiyle hizmetinize arz ediyorum.

Bu hareketimin Komite'nin istikrara kavuşması bakımından faydalı olacağına inanıyorum. Belki beni takip edenler bulunabilir. 27 Mayıs'ın ilk saatlerinde vatanın hür havasını bir defa teneffüs ettikten sonra ölmeyi, bu günleri göremek için çok arzu ederim.

Sizlere arzı-veda ederken büyük bir ıstırap duymaktayım. Fakat, bugünkü şartlar altında memleketi hizmetin en makul yolu olarak buna karar vermiş bulunuyorum. İstifamın umumi efkârı açıklanması zamanı ve şeklini sizlere bırakıyorum. Daimi Milli Birlik ruhunun bir eri olarak kalacak ve hayatımın sonuna kadar bu gayeye hizmetten ayrılmayacağım.

Allah sizi ve Milli Birlik Komitesi'ni korusun.

Hümetlerimle.

Orhan Erkanlı”(25)

İhtilalin Güçlü ve Popüler Adamı

Albay Alpaslan Türkeş

Osman Köksal, Talat Aydemir'e yükleniyor:

“Hayatta bir tek hata yaptın. O da Türkeş'i içeri soktun.”

27 Mayıs ihtilali sırasında Talat Aydemir, çok uzaklarda Kore'de görevliydi. Oysa ta 1953'lerden beri daha modern bir ordu

(25) Orhan Erkanlı bu mektubu için şöyle diyor: “O günkü ruh hali içinde yazıp gönderdiğim bu mektupta çok romantik taraflar olmakla beraber, birçok gerçeklerin ve ihtimallerin de yer aldığını, okuyucuların takdirine bırakırım. Hayatımın en büyük hatasını, istifamı mektupla beraber açıklamamakla yaptım, 13 Kasım'dan önce istifamı açıklasaydım, 13 Kasım bulunan şekliyle olmazdı ve Türkiye'de çok şeyler değişirdi. Türkiye'nin 22 Şubat ve 21 Mayıs ayaklanmalarına maruz kalmasının temel sebebi ve mesnedi, 13 Kasım ve 14'lerdir. Her iki hareket de gerçekte 14'ler adına yapılmıştır. Ordu bu tasfiyeyle (Bırkaç general hariç) asla tasvip etmemiştir. İki ayaklanmanın öncülerinin, 14'lerin eski arkadaşları olması ve 13 Kasım'dan sonra kurulan gizli cuntaların yemin metinlerinde daima ‘14'leri yurda getirmek ve görev vermek’ maddelerinin bulunması bu kanaatimizin dayanaklarıdır.” Orhan Erkanlı, a.g.e.

ve daha iyi bir Türkiye amacı ile hep bu günü beklemişti. Talat Aydemir'in yaşam öyküsünü incelediğimde, onun nasıl olup da böyle bir ortam öncesinde Kore'de bulunduğunu bir türlü anlayamadım. Çünkü ihtilalin ayak sesleri 1958 seçimleri sonrasında duyulmaya başlamıştı. Kendisi Siirt'teki 12.Tümen 4.Şube Müdürlüğü görevinde bulunduktan sonra, 1.Kore Tugayı 3.Şube Müdürlüğüne atanmış ve 1959 yılı Haziran ayında da Türk Tugayıyla Kore'ye gitmişti. İhtilal 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşmiş, T.Aydemir 8 Ağustos 1960'ta Kore'den dönerek Albaylığa terfi etmiş ve Cemal Madanoğlu ve Sami Küçük'ün itirazlarına rağmen, Türkeş'in desteğiyle Harp Okulu Komutanı olmuştu. T.Aydemir dönüşünden 4 gün sonra Ankara'da arkadaşı Sezai Okan'ın odasında oturmaktadır. Bundan sonrasını hatıralarında şöyle anlatır:

"Biraz sonra içeriye Türkeş girdi. Beni çok samimi bir şekilde karşıladı. Hemen kendi odasına götürdü. On dakika kadar yalnız kaldık. Mektuplarıma neden geç cevap yazdığını bildirdi. Akşama Başbakanlıkta buluşmak için bana randevu verdi.

'- *Orada uzun boylu görüşürüz. Sen Kore'ye gittikten sonra Komite ne durum aldı. Sana bunu geniş bilgi vererek anlatacağım. Kimseyi dinlemeden beni dinlersen daha iyi olur.*' dedi.

Biraz sonra ayrıldık. Ben Sezai'nin yanına döndüm. Öğle yemeğini beraberce Meclis'te yedik. Yemek salonunda Osman Köksal, Ekrem Acuner de vardı. Osman Köksal, Türkeş'in durumu hakkında bilgi veriyordu. Bana dönerek şunları söyledi:

'- *Hayatta bir tek hata yaptın. O da Türkeş'i içeriye soktun.*'

Çünkü Türkeş'i Komite'ye ben Elazığ'dan yazıp teklif etmiştim; Ekrem de tastik etti. Ben de kendilerine aynen şöyle söyledim:

'- *Evet, içinize soktum; fakat ben Kore'ye gittikten sonra siz aranızda ona neden bu kadar fırsat verip, seyrettiniz? Neden frenleyemediniz?*' dedim.

Sonra şöyle bir şart koştum.

'- *Yegane endişeniz buysa, ben, onu hareketlerinde frenlerim. Olmazsa hayatım pahasına da olsa, ona bir çare bulurum.*' dedim.

Ekrem Acuner güldü. Ben o anda her şeyi anlar gibi olmuş-tum. Hemen inceden inceye etrafı tetkike koyuldum. Türkeş'in Başbakanlık müsteşarlığı herkesi ürkütmeye başlamıştı."(26)

Talat Aydemir'in hatıralarının bu bölümünde, ihtilalin önde gelen genç subaylar arasında yaşanan kopuşmalara şahit oluyoruz.

27 Mayıs devriminin en popüler ve güçlü adamı Kurmay Albay Alpaslan Türkeş, 1950 öncesinde CHP döneminde Turancılık nedeniyle tutuklanmış ve İstanbul Emniyet Müdürlüğünde işkence yapılarak sorgulanmış ve daha sonra beraat etmişti. Türkiye'de bir ihtilal yapılması fikrinin öncüsü olan Türkeş, 27 Mayıs 1960'ta hazırladığı ve tok sesiyle ünlü ihtilal bildirisini okumuş ve darbe sonrasında Cumhurbaşkanı Gürsel'in yardımcısı ve müsteşar konumuna yükselmişti.

Türkeş Başbakanlık müsteşarı olduğunda şöyle söyler:

“Art niyetliler kıskançlıktan şaşkına döndüler.”

Türkeş bu yükselişini şöyle açıklar: “Cemal Gürsel Paşa hem devlet başkanlığı, hem Başbakanlık, hem de Milli Savunma Bakanlığı görevlerini üzerine alınca toplantıda bulunanlara dönerek: ‘Bana iki yardımcı lazımdır. Türkeş ve Suphi Karaman yardımcı olsunlar.’ dedi. Bu sözler üzerine ihtiras ve art niyetlerle dolu bulunanlar kıskançlıktan şaşkına döndüler. Artık resmen Başbakanlık müsteşarıydı. Fiilen Başbakan görevi ifa ettim. Çünkü Cemal Paşanın bana özellikle başlangıçta fevkalade itimadı vardı.”(27)

Türkeş, başbakanlık müsteşarlığı makamını “ihtilalin ikinci adamı” imajına dönüştürmeyi başarmıştı, ancak bu Türkeş'in bir yandan gücünü öte yandan zaafını oluşturmuştur. Türkeş'in geçmişteki Turancı ideallerine örgütçülüğü de eklenince, Komite'de gruplaşmalar başlar, bir süre sonra ilişkiler sertleşir.(28) 1938 yılında Harp Okulundan asteğmen rütbesiyle mezun olan Türkeş, milliyetçi duygularla yetiştigi ve üsteğmen olduğu sıralarda aşırı milliyetçilik girişimlerinde bulunduğu için tutuklanmış ve yargılanmıştır. 1944 yılında karşılaştığı bu durum kendisine işkence derecesine varan ızdıraplar çektirmiştir. Türkeş'in İnönü ve CHP'ye karşı tutum ve davranışları bunlardan kaynaklanmaktadır. Anılarında da her vesileyle bu tavrını açıkça ortaya koymuştur. Tüm bunlara rağmen Alpaslan Türkeş, ihtilalin hemen ardından İnönü'yü evinde ziyaret ederek elini öpen ilk Komite üyesidir; İnönü de onu kucak-

(27) Alpaslan Türkeş, a.g.e., s.37, 38.

(28) Cüneyt Akalın, a.g.e., s.223.

lamış; ama onu ziyarete gelen çok sayıdaki subaydan biri olarak al-
gılamıştı. Ancak Komite içinde İnönü yanlıları ile onu milliyetçi, ül-
kücü, Turancı ve girişimleriyle(29) bilen gruplar, Türkeş'e kuşkuyla
bakacaklar ve onun karşısında yer alacaklardır.

Daha sonra İnönü ile Cemal Gürsel bir araya gelirler ve yaptıkları görüşmelerden sonra İnönü'nün "*Bir an önce seçime gitmenin sayılamayacak kadar faydaları vardır.*" şeklindeki açıklamasından sonra Cemal Gürsel de aynı şekilde beyanatlar vermeye başlar. Türkeş ise tam tersine seçimlere karşıydı. İhtilali yapmaktaki amacı CHP'yi iktidara getirmek değil, hedeflenen devrimleri yapmak olduğunu ileri sürüyordu. Bu yöndeki fikir ayrılıkları gittikçe şiddetlenen iç çatışmaları da beraberinde getiriyordu. MBK içindeki ikilik Silahlı Kuvvetler içinde de yayılmaya başlamıştı.

Türkeş Gider Ama...

"Beni kıskananlarla uğraşacağım."

T.Aydemir, Harp Okulu komutanı olmuştur. Ekim 1960 başında bu ikilik konusunda şöyle yazar: "Türkeş herşeye hakim durumdaydı. İlerisi için tehlikeli olarak görülüyordu. Onun için arkadaşlarla olan görüşmelerde onun oradan uzaklaştırılmasına karar verildi. Bu iş Orgeneral Cemal Gürsel'e anlatmak gerekiyordu. Bu

(29) Milli Birlik Komitesi, yönetimi ele aldığı ilk günlerde Türkeş'in önyak olmasıyla Devlet Planlama Dairesini kurmuştu. Bu çok olumlu bir girişimdi. Ancak daha sonra Türk Kültür Demekleri kuruldu.

Kısa zamanda taşınabilir sinema makineleriyle donatılan 20 gezici ekip oluşturuldu ve köylere gönderildi. Bunun yanı sıra Ülkü-Kültür Birliği teşkilatı kurulması planlanmıştı. Bunun finansmanı için Türkeş, gücüne güvenerek bir özel bankanın sahibine konuyu açtı ve bu iş için gerekli krediyi temin etmesini istedi. İstek, itirazsız kabul edilmişti; yeteri kadar kredi sağlandı.

Günlük bir gazete çıkarılması düşünülüyordu. Gazetinin adı "Işık" olarak tesbit edilmişti. Sonradan "Öncü"ye çevrildi. Öncü, 14'lerin yayın organı olduğunu resmen açıklamayacaktı, onların fikri ve görüşü etrafında yayın yapacaktı.

Öncü, DP'nin mallarından olup Hazineye devredilen Zafer Gazetesinin basıldığı Güneş Matbaacılık Şirketinin rotatifinde basılmaya başladı ve 13 Kasım İhtilaliyle birlikte el değiştirerek çalışanların malı haline geldi. Öncü ile sözleşme imzalayan gazeteciler, önceleri bunun Türkeş ve arkadaşlarının el altından yayın organı olduğunu bilmiyorlardı.

Öncü yayın hayatına başladıktan kısa bir süre sonra, üç gazeteci Türkeş'i hıf-
talık bir dergi çıkarmaya da ikna ettiler.

görevi Osman Köksal ile Sezai Okan üzerine aldı ve layıkıyla yaptılar. Nihayet Cemal Paşa, Türkeş'i değiştirme kararı vermişti...

Bir gece 22.00 sularında Türkeş okula geldi. Ben henüz yatmıştım. O zaman Başbakanlık Müsteşarıydı. Halinde bir telaş sezdirdim. Bu saatte beni aramasının bir anlamı vardı. Çünkü o günlerde kendini müsteşarlıktan uzaklaştırmak için yapılan mücadele safhası son hadde gelmişti. Bana yana yakıla arkadaşlarının kendisini iyi tanımadıklarını, halbuki hareketlerinde samimi olduğunu, hiçbir zaman Turancılık peşinde olmadığını, uzun müddet iktidarda kalmayı arzu etmediğini anlattı."

T.Aydemir kendi düşüncelerini de Türkeş'e açıkça söyler ve 18 Ağustosta yazdığı bir mektubu gösterir. Bu konuda fikirbirliği içindedirler. Aydemir, eski arkadaşı Türkeş ile ona karşı grupların arasını bulmaya çalışır. Sezai ve Köksal ile görüşürse de bunda başarılı olamaz. Türkeş, kararlarından ve inançlarından vazgeçmeyecektir. Sonuçta Gürsel, 21 Eylülde Türkeş'i müsteşarlıktan alır.

T.Aydemir Türkeş'i evinde ziyarete gittiğinde:

"- Kendi kendine çekilmiş olsaydın daha iyi olurdu." der.

Türkeş de:

"- Beni kıskananlarla uğraşacağım." diyerek bu konudaki kararlılığını ortaya koyar.

(Nitekim daha sonra siyasette aktif rol alacaktır.)

Türkeş görevden alınsa da ordu içinde büyük bir kesimin desteğine sahipti. Olay nasıl halledilecekti?

Osman Deniz anlatıyor: "Aldığımız duyumlar MBK içindeki taraflardan birinin darbe yaparak karşı olan grubu tasfiye edeceği yolundaydı. Buna girişecek tarafın da Silahlı Kuvvetlerce desteklenmesi gerekiyordu. Böyle bir desteği sağlamanın güçlükleri vardı... Türkeş'in ordu içinde bilinen destekçilerine güvenerek müdahale yapabileceği söyleniyordu. 1960 Kasımına işte böyle bir karmaşa içinde girdik. MBK üyesi Şefik Soyuyüce'nin kardeşi olan Ruhi Soyuyüce gelişen olaylar hakkında kardeşiyle görüştüğünü ve onun *'Durum çok vahim! Komite çalışamaz hale geldi. Bugün veya yarın, günü belirsiz, ama Türkeş ve taraftarları yeni bir müdahale ile Komite'yi dağıtacak ve yeni bir kadro kuracak.'* dediğini açıkladı. Ardından da şöyle ekledi: 'Bu günler çok kritik.'"

Orhan Erkanlı ise:

"Türkeş'le iktidarı uzatmak konusunda beraber olduğumuz

halde, sistem ve doktrin bakımından ayrılıyorduk. Türkes bizim liderimiz değildi; Türkes liderliğinde bir iç darbeyi hiçbir bakımdan faydalı bulmuyorduk, bu konudaki teklifleri kabul etmedik. Kendisi yakınındaki birkaç arkadaşla böyle bir işe giremezdi; gücü ve imkanları yetersizdi.”(30)

MBK’nın Kurucu Meclisin oluşturulmasına izin verip vermeyeceği sorun halini aldı. Radikaller, MBK’nın gerekli kararı almasına asla izin vermeyeceklerini sürekli vurguluyorlardı. Yine de 3 Kasımda Gürsel, Turan Feyzioğlu’nu Kurucu Meclis için bir yasa taslağı hazırlamaya davet etti ve 6 Kasımda kalabalığa şöyle seslendi: *“Kulağınıza dikta rejimine gidildiğine dair gelecek dedikodulara inanmayın, hedefimiz demokrasidir ve bizi bu yolda kimse önleyemeyecektir.”*(31) Anlaşılan iki tarafı kesin bir çizgiyle belirlemek imkansızdı. Bilinen o ki artık ipler kopmuştu.

“10 Kasımda, Atatürk’ün huzurunda bir komedi oynanıyordu.”

*“Hazırlamış olduğum konuşma metnini yırttım,
içimdem geldiği gibi konuşacaktım.”*

O.Erkanlı devamla:

“Durum bu şartlar altında devam ederken, 10 Kasım geldi; Atatürk’ü anma törenine katılmak için İstanbul’a gittim. Toplantıdaki hava, oynanmak istenen oyunlar, beni kesin bir karara götürdü. 147’lerden bazıları ve Halk Partililer, toplantıyı bir siyaset pazarı, nümayiş yeri haline getirmek için mümkün olan her şeyi hazırlamışlar ve beni de tuzağa düşürmek istemişlerdi. Çünkü ısrarla davet ettiler, gelmemi istediler. Amaç: MBK’yı protesto etmekte; Atatürk falan unutulmuştu. Bu toplantıda da ibret dersleri vardır, değinmek isterim. General Refik Tulga ile ön sırada bir yere oturduktan sonra konuşmacıların listesine baktım; beni iki 147’lik profesörün arasına ve orta sıralara koymuşlardı. Zaten salonun havasından, eskiden beri tanıdığım talebe liderlerinin uzak durmalarından şüphelenmiştim; konuşma sıramı da görünce Paşaya: *‘Paşam bunda bir iş var, eğer ben MBK genel sekreteriysem, yerim ya başta veya sonda olur; binbaşı Erkanlı’ysam önemi yok...’* dedim.

(30) Orhan Erkanlı, a.g.e.

(31) İpekçi ve Coşar, “İhtilal”, s.492. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.200.

Paşa iyimserlikle, bunun bir tesadüf olduğunu söyledi. Konuşmalar başladı; her hatip çıktığı zaman önce takdim ediliyor ve hoparlörle (sahne hoparlörü) o kişinin özelliğiyle ilgili olarak ünlü insanların ünlü sözleri tekrarlanıyordu. Çoğunluğu talebe olan dinleyiciler, bir orkestra şefinden işaret almış gibi, bazen şiddetle alkışlıyorlar, bazen de derin bir sükûta gömülüyorlardı. Sahne ve mizansen çok iyi hazırlanmıştı; toplantıyı tertipleyen talebe liderleri yıllardır bu işlerde usta olmuş, çoğu Halk Partisi gençlik kolları üyesi kıdemli üniversitelilerdi. Sıra, 147'lik profesörlere gelince salonda kıyamet koptu; alkıştan tavanlar yıkılacaktı... Mesele anlaşılmıştı; Atatürk'ün huzurunda bir komedi oynanıyordu. Hazırlamış olduğum konuşma metnini yırttım, içindem geldiği gibi konuşacaktım. Paşaya: *'Paşam oyun iyi başladı bakalım nasıl bitecek?'* dediğim zaman o da kabul etti ve: *'Bende şüphelendim ve bu tutumu beğenmedim.'* karşılığını verdi. (Bir hafta önce Refik Paşa bu iki eski profesörün yurt dışına tayinleri için yardımcı olmamı istemiş, ben de kabul etmiştim.) Sıra bana geldi, usulen takdim edildik; sahne hoparlörü: *'Süngü üzerinde oturulmaz'* cinsinden bir şeyler söylüyordu. Konuşma süresince bir kısmı alkışlamak zorunda kaldı; çoğunluk yürekten sevgi gösterisinde bulundular. O günkü düşüncelerimi aksettiren bu konuşmanın bazı kısımlarını, Anadolu Ajansı'nın 10 Kasım tarihli bülteninden aynen alıyorum.

*'... Atatürk'ün en kuvvetli tarafı devrimciliğidir; onu ebedi kılan, onu gelmiş geçmiş büyük adamlardan ayıran en büyük vasfı budur. Tarihte milletlerin kaderlerini kısa bir süre için değiştirmiş birçok lider vardır; fakat bunların pek azı etkilerini uzun yılların ötesine ulaştırabilmişlerdir. Ancak, yaşadıkları döneme damgalarını vurmuşlardır. Bunun için Atatürk'ün yanında cüce kalırlar, ona nazaran fanidirler. Ancak, Atatürk'ün yaptığı devrimler henüz tamamlanmamış ve gaye noktasına ulaşmamıştır, hiçbir zaman da ulaşamayacaktır. Zira, Atatürk: *'Hedefimiz Türk milletini çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmaktır.'* demekle, Türk milletine daima peşinden koşulacak fakat hiçbir zaman ulaşamayacak bir hedef göstermiştir. Devrimcilerin en ön safında olanlar bile daima kendi önlerinde Atatürk'ü görecekler, onun gösterdiği ufuklara varmak için durmadan koşacaklardır. Bu koşu sırasında düşenler, çiğnenenler olacak; bu koşu esnasında ter, kan ve gözyaşı dökülecek;*

fakat asla durulmayacaktır. İşte milli birlik hareketi bu yönden Atatürk'ün, Atatürkçülüğün bir devamıdır... Atatürk'ün Cumhuriyeti emanet etmekle şereflendirdiği ve görevlendirdiği Türk Gençliği! Hedefimiz Atatürk'e ulaşmak, milletimizi her yönden mutluluğa kavuşturmaktır. Bu hedefe giden yol, Demokrasi ve Hürriyet yoludur. Bu anlayış içinde Türk Milletinin faydasına olan radikal devrimler yapılacaktır. Türk cemiyetinin sosyal yapısı değiştirilecek ve vatandaş iktisaden özgür hale getirilecektir...

***“Evet klasik ihtilal kaidelerine ihanet ettik,
fakat Türk Milletine ve Atatürk'e
ihanet etmedik, etmeyeceğiz...”***

Devrimler, topluma rağmen toplum için yapılır ve devrimlerin şehit ettiği, mağdur ettiği kişiler ve gruplar olabilir...

Bizi ihtilalin yasalarına ihanet etmekle suçlayanlar oldu; evet klasik ihtilal kaidelerine ihanet ettik, fakat Türk Milletine ve Atatürk'e ihanet etmedik, etmeyeceğiz...: Atatürk'ten ilhamını alan 27 Mayıs, yaratıcı olmak, kendi usullerini kendisi meydana koymak zorundadır. Kimseyi taklit etmedik, etmeyeceğiz...

Vatanımızın her köşesinde suçlu, suçsuz birçok insanı sokaklarda sürüklememiz; cansız vücutlar, kan birikintileri içinden geçmemiz; uydurma mahkemelerle masum insanları asmamız mı isteniyordu? Eğer böyle yapsaydık, bugün kanlı ellerimiz ve kararımız vicdanlarımızla, Atatürk'ün huzuruna nasıl çıkar; 'Atam biz senin izindeyiz, sana ulaşmak istiyoruz.' diyebilirdik...

Toplantıdan ayrılırken uğurlamaya gelen yöneticilere: 'Yaptığınız ayıptır; Atatürk'ün ölüm gününde, anma töreninde bu oyunlara tenezzül etmeniz ancak sizi ve sizleri bu yola itenleri küçültür; birbirimizi iyi tanırız, bunlardan artık vazgeçin...' demekten kendimi alamadım. Bu olay benim için son darbe oldu, içimde bir şeylerin kırıldığını, koptuğunu hissettim. Altı ayda nereden nereye gelmiştik ve nereye gidiyorduk? Hata bizimdi, kimseyi suçlamaya hakkımız yoktu; iyi kullanamadığımız silahlar geri tepiyordu. Ankara'ya giderken uçakta durumu bir daha düşündüm; ya bir iç darbe ile Komite'yi arzu ettiğimiz düzene sokmak veya istifaya etmekten başka bir yol göremedim. Neticede, istifaya karar verdim; bu dönem için benim hizmetim bitmişti...

***“Paşam sizi Cumhurbaşkanı yapmazlar,
aldatıyorlar.”*** deyince

Gürsel kızdı:

***“Buna güçleri yetmez, beni Cumhurbaşkanı
seçmeyen meclisi de dağıtırım.”***

Gürsel ile bir defa daha görüşmek istiyordum; Başbakanlıkta kendisini ziyaret ettim. Zaman zaman şiddetlenen uzun bir görüşme yaptık. Gürsel, kurucu meclisi bir an önce kurmak ve seçimlere gitmek arzusundaydı. Bizi, kurucu meclisi geciktirmekle itham ediyordu. Kendisine: *‘Biz kurucu meclise taraftarız, ancak bu meclisin bir Halk Parti meclisi olmamasını, yıkılan DP’nin de temsil edilmesini istiyoruz. Bu meclis milletin tümünü temsil etmeli ve halk tarafından benimsenmelidir; aceleye getirmeyelim, biraz daha üzerinde çalışalım diyoruz?’* Paşa gün kaybetmek niyetinde değildi. *‘Peki başlanılan ve yarım kalan işler, reformlar ne olacak?’* deyince Paşa baklayı ağzından çıkardı: *‘Merak etme ben yine devletin başında olacağım ve bu işlere devam edeceğiz.’* dedi. Gürsel’i Cumhurbaşkanı olacağına kesinlikle inandırmışlardı. *‘Paşam sizi Cumhurbaşkanı yapmazlar, aldatıyorlar’* deyince Gürsel kızdı ve *‘Buna güçleri yetmez, beni Cumhurbaşkanı seçmeyen meclisi de dağıtırım, ordu her zaman benim emrimdedir...’*

Konuşmalar uzadıkça Gürsel açıldı ve Komite’den bazı şahıslardan şikayet etmeye başladı. Son günlerin bazı gazetelerini çekmecesinden çıkararak, Komite üyelerinin beyanatlarını gösterdi: *‘Bunlarla mı memleketi idare edeceğiz? Her gün yeni bir iş çıkarıyorlar; sen de bunlara katılıyor musun?’* Kendisine: *‘Paşam ben makul olmayan işlere katılmam, kimsenin dümen suyunda da gitmem. Fakat müsaadenizle arz edeyim, başlıca hata sizindir; 38 kişiyi idare edemediniz ve bizi bu duruma getirdiniz.’* Artık içimi boşaltmak istiyordum. Gürsel bunu kabul etmedi ve özellikle Türkeş’i suçlamaya devam etti. Sonunda: *‘Paşam anlaşıldı, siz bu Komite’den ümidi kesdiniz, dayanacak ve seçimlere kadar ayakta duracak bir destek arıyorsunuz; bunun için kurucu meclisi acele kurmak niyetindesiniz.’* dediğim zaman saklamadı: *‘Evet bir mesned arıyorum, süratle seçimleri yaptırmak istiyorum.’*(32)

(32) Orhan Erkanlı, a.g.e.

Darbe İçinde Sessiz Darbe

14'ler Operasyonu ve Sürgünler

Ekimin sonunda MBK ihtilaflarla felç olmuştu. Bu durumun böyle belirsiz devam etmesine izin verilemezdi. Türkeş etrafında toplanan küçük bir grubun ılımlıları devirmeyi önerdiği, fakat Erkanlı gibi diğer radikallerin, bir darbe yapma araçlarına sahip olduklarına inanmadıkları için öneriyi reddettiklerine dair bazı söylentiler vardır. Yine de, Erkanlı'nın 11 Kasım'da istifası ve İstanbul'a gidişi Madanoğlu'nun kuşkularını artırdı ve bunun bir darbenin başlangıcı olduğuna onu inandırdı. Generaller işi tesadüfe bırakmadı ve daha zamanları varken radikalleri temizlemeye karar verdiler.(33)

12 Kasım 1961. Saat 8.00. Yer Harp Okulu Komutanlık odası: Alpaslan Türkeş, Talat Aydemir'in odasına gelir. Bundan sonraki gelişmeleri Talat Aydemir şöyle anlatıyor:

"Sabah saat 8.00'de Alpaslan Türkeş Okula geldi yine, telaşlı bir hali vardı. Bana artık Komite'nin işe yaramaz hale geldiğini lağvedilmesinin gerektiğini ve yeni seçimlere gidilmesi için çare düşünüldüğünü isteyerek; artık ikinci büyük tarihi kararın verilmesinin gerekli olduğunu söyledi. Ben de kendisini ikna etmeye çalıştım. Kanaatimi tekrarladım. Yekvücut bir Komite haline gelmeden hiçbir işin düzelemeyeceğini, bunun için ne yapıp yapıp, anlaşma yapılmasının uygun olacağını teklif ettim. Bu konuyu geciktirmeyin dedim. Öyleyse biz hazırız dedi. Kendisine öğleden sonra eve gel görüşelim, seni bekleyeceğim, dedim. Bu sırada telefon çaldı, Kurmay Albay Halim Menteş benimle görüşmeyi arzu ettiğini söylüyordu. Kabul ettim. Türkeş de yanımda, '*gel istersen burada daha iyi oturup konuşabiliriz,*' dedim. Bana '*Hayır gelemem ben seni evde bekliyorum, acele gel.*' dedi. Türkeş yanımda fazla kalmayarak gitti."

(33) İpekçi ve Çoşar, a.g.e., s.490. Nkd. F.Ahmad, a.g.e., s.200.

Halim otomobill durdurdu. Bana dönerek:

“Talat eskiden ettiğimiz yemini hatırla ve içinden tekrar et, sana ikinci tarihi kararı bildireceğim.”

Fakat Türkeş az da olsa birşeylerden kuşkulanıyordu. Ben derhal Menteş'e gittim. Binbaşı Emanullah Çelebi ile beraber evlerinin önünde bekliyordu. Otomobilimi değiştirerek Halim Menteş'in otomobiline bindim. Otomobilde üçümüz vardık. Jandarma Okulunun önüne doğru gelirken, Halim otomobili durdurdu. Bana dönerek:

‘Talat eskiden ettiğimiz yemini hatırla ve içinden tekrar et, sana ikinci tarihi kararı bildireceğim.’ dedi ve verilen kararı açıkladı.

Buna göre: Artık Komite içinde tam bir birlik oluşturmaya imkan yoktu. Sonuç daha kötüye gitmeden anlaşılmadığımız arkadaşları Komite'den ayırarak uzaklaştırmaya karar verdik. *‘Bunlar emekliye sevk edilerek yurt dışına çıkarılacak ve bu hareket bu gece sabaha karşı tatbik edilecek,’* dedi. Ben de derhal kabul ettim. Bana uzaklaştırılacak olanların listesini okudu. Hepsi dokuz kişiydi. Fakat o gece Komite'den uzaklaştırılanların 14 kişiye yükseldiğini, ertesi gün Cemal Madanoğlu'ndan emir alınca öğrendim.”

Tarihe “13 Kasım Cuntası” olarak geçecek olan tasfiye Komite'si, 12 Kasım gecesi Gürsel başkanlığında Çankaya'da toplandı ve 14'lerin sürgün edilmesi kararına varıldı. İhtilali gerçekleştiren bu güçlü kadronun herhangi bir yanıt vermesine fırsat verilmeksizin hemen gözaltı operasyonları başlatılacaktı.

13 Kasım. Saat 05.30. T. Aydemir'in evinin kapısı çalınır:

“Kapıda bir deniz kurmay Binbaşısı vardı, bana Cemal Madanoğlu'nun kartını göstererek, acele Ankara Komutanlığına gitmem gerektiğini söyledi... Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun odasına girdik. İçeride piyade Albayı Recep de vardı. Bana dönerek *‘Sen niye geldin, durumu biliyorsun ya’* dedi. Ben de: *‘emrinizi aldım’* dedim. O anda iki albay bana yan gözle baktılar.

Cemal Madanoğlu bize şu emri verdi:

1. Komite'den bazı arkadaşların ihracını zorlayan kararı bu sabah 07.00'de tatbik edeceğiz. Herkes kıtası başına giderek herhangi bir harekate karşı hazır olsun.

2. Tatbik edilecek olan planın ana hatlarını söyledi.

a. Komite'den çıkarılacak arkadaşların hepsine 07.00'de tebliğat yapılacaktı. Bunu emniyetten iki sivil polis yapacaktı. Her birine ikişer memur ayrılmıştı.

b. Tebliğ zarfını bir sivil memur kapıları çalıp verecek, diğer memur kapının önünde bekleyecekti.

c. Zarfın içinde şu yazılıydı.

1. Emekliye ayrıldınız.

2. İkinci bir emre kadar evinizden ayrılmayacaksınız.

3. 07.30'da Ajans Haberini dinleyiniz.

d. Evinden çıkan olursa hiçbir suretle zor kullanılmayacak, kapının önünde bekleyen iki sivil memur o şahsa yaklaşıp ihbar edecek (Evine dönmesi için) şayet hareketine devam ederse, derhal telefonla en yakın inzibat karakoluna durum bildirilecek. O zaman tutuklanarak Merkez Komutanlığında nezarete alınacaktır. Yer yer seyyar inzibat karakolları kurulmuştur.

e. Bu şahıslar evlerinde nezaret altında bulundurulup sonra yurt dışına görevli olarak gönderilecektir."

(Oradaki komutanlara radyoda yayınlanacak beyanat verildi.)(34)

(34) Talat Aydemir, a.g.e., s.84, 85.

Tasfiye, 13 Kasım sabahı Gürsel'in sesiyle radyodan 7.30 haberlerinde halka duyurulur. Gürsel konuşmasında: "Milli Birlik Komitesi'nin çalışmalarını tehlikeye sokacak bir duruma düşürüldüğünden, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Milli Birlik Komitesi üyelerinin talepleri üzerine MBK'yı feshettim" gibi pratik bir açıklama yapar. Gürsel o akşam yaptığı basın toplantısında ise tasfiyeyi görüş ayrılıkları ile açıklar. MBK üyelerinin otuz sekizinin de "vanatperver, çalışan ve samimi olduklarını" belirtir, fakat diye devam eder: "Gitgide öyle değişik fikirler, öyle görüş ayrılıkları ortaya çıktı ki, Komite toplantıları, meselelere hal çaresi bulunacak bir yerden çok, savaş alanına döndü." 14'ler şu kişilerden oluşur: Yarbay Orhan Kabibay, Albay Alpaslan Türkeş, Binbaşı Orhan Erkanlı, Yüzbaşı Rifat Baysal, Yüzbaşı İrfan Solmaz, Yüzbaşı Münir Köseoğlu, Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, Yüzbaşı Numan Esin, Yüzbaşı Ahmet Er, Binbaş Dundar Taşer, Binbaşı Şefik Soyuyüce, Yarbay Mustafa Kaplan, Yarbay Fazıl Akkoyunlu, Binbaşı Muzaffer Karan. Kaynak: Cüneyt Akalın, a.g.e., s.224, 225.

O.Deniz, Gürsel'in radyo konuşmasında; ülkenin tehlikeli bir maceraya sürüklenmek istediğini, bu işe karışanların ordudan emekli edildiklerini, evlerinde gözaltında tutulduklarını, isimleri belirtilenlerin evlerinden dışarı çıkmalarının ikinci bir emre kadar yasaklandığını yazar. O.Deniz, a.g.e., s.19.

Radikallere karşı devrim başlatılmış ve 14'ler olarak bilinen subaylar gözüaltına alınmaya başlanmıştı. Bunlardan biri de ihtilalin güçlü adamlarından Orhan Erkan'lıydı.

Geceyarısı Gelen Beklenmeyen Haberci

Geceyarısı Levent Karanfil Sokaktaki 1 No.lu evin kapısı vuruluyordu.

"Gecenin sessizliği kapıya vurulan darbelerle bozuldu. Sokağın iki yanında iki askeri araç içinde bekleyen iki manga askerin henüz uyku sersemlikleri geçmemişti. Her zaman olduğu gibi ne yapacaklarını, niçin geldiklerini bilmeden bekliyorlardı; fakat silahları doluydu. Havacı subaylar biraz sonra eski MBK üyelerinden biriyle (O.Erkanlı kendinden söz ediyor. E.Y.) konuşuyorlardı:

- *Buyurun bir şey mi var?*

- *Efendim, ordudan bir emir getirdik, size tebliğ edeceğiz.*

Eski komite üyesi zarfı aldı ve okudu:

'Sayın Orhan Erkanlı,

1. Türk Silahlı Kuvvetleri adına millete verilen sözün yerine getirilmesinde uğranılan aksaklıklar ve güçlükler karşısında vakı İstek üzerine Milli Birlik Komitesi'ni feshetmiş bulunuyorum.

2. Başarmış olduğunuz yüksek hizmete layık bir şekilde size verilecek olan dış görevi beklemenizi, bu müddet içinde memleketin ve şahsınızın menfaati bakımından evinizden dışarı çıkmamanızı, ziyaretçi kabul etmemenizi, aksi takdirde hakkınızda 6 ve 25 numaralı kanunların hükümlerinin tatbik edileceğini ve bugünden (13 Kasım) itibaren emekliye sevk edilmiş bulunduğunuzu bildiririm.

Cemal Gürsel

*Orgeneral, Devlet Başkanı ve
Silahlı Kuvvetler Başkomutanı.'*

Emekli yarbay (O andan itibaren emekliydi. Üç-dört gün önce yarbaylığa terfi etmiş fakat yeni rütbesinin bir gün dahi taşıyamadan emekli olmuştu. Emeklilik sırası kendisine gelmişti.) karşısındaki havacı subaylara:

- *Peki, anladık, tebellüğ ettik, verin zarfı imza edeyim,'* deyince subaylar:

- *Efendim, Ordu Komutanı Harbiye'de sizi bekliyor, ordu ka-*

rargahına gitmemiz lazım,' şeklinde karşılık verdiler.

Emekli yarbay birden sinirlendi ve:

'- Hiçbir yere gitmem, emir açık ve evde kalmamızı bildiriyor, beni silah kullanmaya mecbur etmeyin.'

Bu sözler havacı subayları şaşırtmış ve üzmüştü. Hepsini tanıyordu. İçlerinden birisi:

"- Abi bizim tabancamız dahi yok, seni severiz, saygımız vardır. Bize verilen emir böyle, zarfın içinde ne olduğunu da şimdî öğrendik..."

Yarbay bir an düşündü:

Bunlar terbiyeli ve efendi Türk subaylarıydı; kendilerine verilen emri yapmak vazifeleri idi. Zaten sabaha karşı rezalet çıkarmanın da bir anlamı ve sonucu yoktu. Karar verdi, gidecekti.

Subayları eve davet etti ve hazırlanmaya başladı. Bu sırada istifa niyetunun suretini subaylara okuttu ve imzalattı. Artık gitme zamanı gelmişti. 1955'ten beri birçok ihtilalciye mekan olan bu emektar evi bir daha dönmek üzere terk etmesi gerekiyordu. Ailesine ve çocuklarına veda etti. Çocuklar içlerinden: 'Yine nereye gidiyorsun, dün gece bir daha bir yere gitmeyeceğim hep sizinle olacağım, dememiş miydin?' der gibiydiler. Çocukları bir şey söylemeden bakışlarıyla sevdi, okşadı. Bu çocukların günahı neydi? Daima babasız kalmak onların değişmez kaderi miydi? Kapıdaki otomobile bindikleri zaman, geride sadece hatıralar kalmış, evden duyulan hıçkırıklar motor seslerine karışmıştı. Levent'in ağaçlı ve sessiz yollarından hızla geçtiler. Levent'ten çok geceler geçmiş birçok arkadaşını uğurlamıştı, o zamanlar ümit ve hayallerle dolu bir insandı. İnandığı bir gayenin gerçekleşmesi için çalışıyordu. 1955 yılında Harp Akademisi öğrencisi olarak ve yüzbaşı rütbesiyle geldiği bu semtin başlangıçta nasıl kendisini yarırdığı, 'bir yüzbaşı böyle pahalı bir semtte nasıl oturur?' diyen bakışların yüzünde dolaştığını hatırlıyordu. Gördüğü bu davranışlar onda isyan duygularının ilk tohumlarını atmış, gizli örgütün bir üyesi olmakla, ihtilale hazırlanmakla isabet ettiğine kendisini inandırmıştı. Gerçi o tarihlerde subaylar, ancak bodrumlarda ve şehrin beşinci sınıf mahallelerinde oturabiliyorlardı; maddi imkanları müsait olanları da bu tip semt sakinleri kabul etmiyorlar, şüpheli göz-

lerle bakıyorlardı. Zamanla bu hava dağılmış, Levent'te birçok dostlar, arkadaşlar edinmişti. Burada mutluydu, acı ve tatlı günler geçirmişti...

Ordu karargahının mermer merdivenleri önünde durdukları zaman saat 6.00 olmuş, ilk ışıklar kenti aydınlatmaya başlamıştı. Herkes uyanıktı; emekli yarbayı kurmay başkanının odasına çıkarıldılar. Bu odalar ve insanlar onun yabancıları değillerdi; tarihi Harbiye binasına çok girip çıkmıştı, fakat ikisini hatırladı. Yine bir gece sabaha karşı evinden alınarak (2 Şubat 1957, Dokuz Subay Olay-ı'nda) buraya getirilmiş, saatler süren sorgulardan sonra serbest bırakılmıştı. Üç sene sonra, 27 Mayıs sabahı saat 03.00'te aynı merdivenleri bir ihtilalci olarak çıkıyordu... İstanbul'daki ihtilal birliğinin (3.Zırhlı Tugay) fiili kumandanıydı. Şehri iki saat içinde ihtilalin emrine vermiş, arkadaşlarıyla buluşmak üzere bu odaya geliyordu. Şimdi dışarıda ve koridorlarda olan subayların çoğu o günde buradaydılar; fakat böyle sessiz durmuyorlar, siyah bereli binbaşının tozlu yüzünü öpüyorlar, minnet ve saygı dolu sözler söylüyorlardı. İhtilalin ilk tebliği, İstanbul radyosunda okunan tebliğ, bu odada kendisi tarafından yazılmıştı. Fakat şimdi roller ve şartlar değişmiş, çünkü binbaşı yerine, ihtilalci yerine, emekli yarbay, sürgün ve tutuklu olan başka bir kişi gelmişti.

Saat 07.30'da radyo yayına başladı. Gürsel, zorla konuşan, konuşturulan bir insanın kısık sesiyle zaferini, yatanı ikinci defa kurtardığını millete ilan ediyordu. Üslup bir kral üslubu gibi, kat'iyet ve istibdat ifade ediyordu. İhtilali başlatmak şerefinden mahrum olan Gürsel, ihtilali sona erdirmekle aşağılık duygularını tatmin ediyordu. Öğleden sonra Rifat Baykal ve daha birçok subay karargaha getirildiler. Bunlar bize yakın olduğu sanılan, önemli birlik komutanları ve sivil idarede görevli kişilerdi. Bir anda onların da kaderleri değişmiş ve istenmeyen, güvenilmeyen kişiler olmuşlardı... Akşama doğru Ankara'ya gönderileceğimiz söylendi..."

"Sinek uçtukça jet havalandırır sak halimiz ne olur."
"Belki beni İran sınırında bir yere bırakırlar."

Kitabımızın buraya kadar olan bölümünde, ihtilalci örgütlerle ilgili kronolojik bilgilere yer verdik. Ancak bu faaliyetlerin içinde olan pek çok ihtilalci subayın anılarında son derece ilginç ve ibret

verici ispiyonculuk, döneklilik ve işkencelerin yanı sıra, sadaket ve iyi insanlık örnekleri de vardır. Sırası geldikçe bunlara da yer vererek okuyucularımızın madalyonun diğer yüzünü de görmelerini sağlayacağız.

Tam da yeri gelmişken, Orhan Erkanlı'nın anılarında gördüğümüz ilginç örneklerden birkaçı şöyledir:

O.Erkanlı, Ankara'da gözaltına alınmış uçağa bindirilmiştir:

"Mukadderatımız artık başkalarının elindeydi, eski arkadaşların takdirlerine kalmıştı, herşey mümkündü. Fakat düşünmenin, ne olacağız diye fala bakmanın, üzülmenin faydası yoktu. Ertesi sabah erkenden Ankara'ya gitmek üzere askeri meydana geldik. Her tarafa güvenlik tedbirleri alınmıştı. Ayrılmadan önce alleme vermek üzere arkadaşım olan albaya tevdi ettiğim mektup hiçbir zaman yerini bulamadı... Korku; bazı zayıf karakterli kişilere, insanlık, arkadaşlık ve mertlik gibi hisleri unutturuyordu.

Uçak havalandıktan bir saat sonra yarbay durumdan şüphelendi. Ankara yolundan ayrılmışlardı, çok iyi bildiği hava güzergahı değidi geçtikleri yerler. Uçakta altı muhafız subay vardı. Bir gün önce İstanbul semalarında uçarak gövde gösterisi yapan jetleri hatırladı ve içinden '*Sinek uçtukça jet havalandırırsak halimiz ne olur.*' diye düşünerek, altı kişilik eskort takımına güldü. Bir gün önce tehlikesiz ve boş havalarda uçan jetler, 27 Mayıs'ta hareket sona erinceye kadar yerlerinden kalkamamışlardı. Pilota nereye gittiklerini sordurdu, biraz sonra pilotlardan birisi gelerek açıklama yaptı: '*Ankara'ya gidiyorduk, yola böyle çıktık. Fakat Eskişehir üzerindeyken Erzurum'a gitme emrini aldık. Biz de başka bir şey bilmiyoruz.*' dedi. Mesele yoktu, nereye olsa gidebilirlerdi. Ankara olmuş, Erzurum veya Edirne olmuş ne fark ederdi?.. Erzurum'a niçin gönderildiğine bir anlam veremedi. Bir an: 'Belki beni İran sınırında bir yere bırakırlar.' diye düşündü. İhtilali, mevkiiler uğruna satanlardan her şey beklenebilirdi.

O.Erkanlı Ankara'dan uzak Erzurum'da bir süre 3.Ordu Karargahında daha önce tanıdığı Korgeneral Celal Alkoç'un gözetiminde tutulur. Alkoç'u, *sevdiği, mert, namuslu* bir insan olarak tanımlar ve *Orduda Prusyalı ve Türk generaller de vardı*, şeklinde bir değerlendirme yapar. Anılarında General Alkoç'un MBK'yı Ordunun nasıl değerlendirdiği konusundaki şu sözleri onu etkilemiştir:

Bir gün Alkoç ona: '*Değil 14'ünüz, 37'niz gitseydiniz; üzü-*

mez memnun olurdum, kılım kıpırdamazdı. İhtilali, ihtilal olarak yürütemedikten sonra sizin varlığınızın hiçbir gerekçesi kalmamıştır.' demesiyle MBK ve 14'lere ciddi bir eleştiri getirmiştir.

Alkoç, Makyavel'in ihtilalcilere yaptığı şu tavsiyeye '**İhtilal yapanlar, devirdikleri yönetimi bir daha ayağa kalkamayacak hale getirmelidirler.**' sözüne bir çağrışım yaptığı açıkça görülüyor.

O.Erkanlı, Erzurum'da bunalımlı günler yaşamıştır. '**Kendimi hasta başında sabahı bekleyen bir babaya benzetiyorum. Ne hasta iyi oluyor, ne de sabah oluyor. Hastayı terk edip kaçmayı, yani istifa etmeyi gururuma, rütbeme yakıştıramıyorum, beklemeye de sabrım ve ümidim kalmadı.**' sözleri bunu göstermektedir.

O.Erkanlı bu arada gazetelerden Yassıada sanıklarının mahkeme sürecini izlemektedir ve basın hakkında şu ifadelere yer vermesi, iktidarı deviren bir Komiteci olarak ilginçtir:

'Yassıada sanıklarına hak veriyordum. Bizim basın gerçekten dünyada eşi olmayan, bir gün alkışladığını ertesi gün taşıyan, beyaza siyah siyaha beyaz demekten hiç çekinmeyen, iktidarların dümen suyunu sadakatle takip eden bir tutum içindeydi. Neler yazdılar, neler?'

***"Silah ve madeni amblemini vermezsen,
Şarkta bir kaleye hapsedileceksin."***

Bir gün teleks emriyle, bizlerden MBK hüviyetlerini, madeni amblemleri ve silahlarımızı istediler ve sonunda: '**Eğer bunları vermezseniz, şarkta bir kaleye hapsedileceksiniz.**' tehdidi vardı. Tabii imza, günün kahramanı, vatan kurtarıcı erkek general Madanoğlu'na aitti. Kendisine cevap verdim: '**Bunları bana Gürsel ve siz vermediniz. Hayatım pahasına elde ettiğim bu hatıraları kimseye vermem, ne isterseniz yapabilirsiniz.**' Bu yazıya hiçbir cevap gelmedi ve hatıralar bende kaldı.

Diğer 13 sürgünün de aynı benzeri duygular içinde olduğu bir gerçektir. Özellikle Orduda hiyerarşik yapı zedelendiği zaman son derece üzücü anlar yaşanabiliyor."

O.Erkanlı anılarında bunlara ait örneklerle de yer verir. Kar altında Kesik Köprü Garnizonu'ndan geçerken, yol üzerinde kendisini karşılayan 50-60 kişilik subay meslektaşının kendisini sivil yazlık elbise üzerine giydiği bir asker kaputu ve başında sivil bir şapka ile

görmeleri onu çok etkilemişti. O anı şöyle anlatıyor:

"Bu kaput ve şapkaıyla doğrusu gülünç haldeydim. Beni bu kılkıta gören arkadaşlarımdan çoğu göz yaşlarını tutamadılar, 'Bu halle geldiğini görecektiydik.' diyerek boynuma sarılanları teselli etmek bana düşüyordu.

Kendisine araçta nezaret eden Yarbayın bir ara yolun تنها bir yerinde:..

'- Orhan sen beni tanımazsın, fakat ben seni iyi tanırım. Ben Kırşehirli'yim. İstersen bir formülünü bulup, seni yolda serbest bırakabilirim.' dediğini.

Onun da ..

'- Yarbayım sağol, seni anlıyorum; fakat bu fasıl bir süre için bitti. Belki bir gün yeniden başlarım. Bırak gittiğimiz yere kadar gidelim.' diyerek meseleyi kapatır.(35)

Elazığ ve Malatya'dan sonra askeri bir uçakla Mürted hava üsüne getirilir. Uçaktan indiğinde, elinde tomson makine tabancalı birçok asker ve subay karşılar ve daha birçok eşkiya mı geliyor diye çevresine bakınır. Oysa kendisinden başka kimse yoktur.

Mürted'de küçük, pis, perişan bir odaya konur ve Balmumcu'yu beğenmeyenlerin bir de burayı görmelerini isterdim diye düşünür ve devamla:

***"Komutanım yarın sabah gurbete
gldeceğİnlzİ öğrendim, size su ısıttım,
lazım olur diye düşündüm."***

"Mürted'de üç gün kaldım. İki olayı hâlâ hatırlarım. Ertesi gün hareket edeceğimiz bildirilmişti. Evimden getirdiğim notları, kitapları tasnif ediyordum. Kapı vuruldu ve irtibat işleriyle görevli bir yedek subay içeri girerek, biraz da şımarık bir üslup içinde: 'Efendim, Madanoğlu'nun emri, kitaplarınızı ve eşyalarınızı kontrol edeceğiz.' deyince tepem attı, günlerdir gerilen sinirlerim boşaldı. Yatağın üzerinden fırlayarak subayın üzerine atıldım. 'S... beni sen değİl, seni buraya gönderen P... bile arayamaz, defol!' Subay kapıyı

(35).Erkanlı anısının bu bölümünde daha sonra yaşanan 22 Şubat ve 21 Mayıs karşı darbe girişimlerini yapan subaylardaki hisler, kırgınlıklar ve bağılıklara böyle olaylar nedeniyle göndermeler yapar.

zor kapattı. Harp esirlerine bile böyle davranılmazdı, rütbeye göre herkesi bir üstü muayene eder, herkes birbirini selamlardı.

Hizmetimize bakan Kayserili bir er vardı. Saat 22 sıralarında elinde bir gaz tenekesiyle odama gelince, ne olduğunu anlayamadım ve 'Oğlum bu ne?' dedim. Tenekenin içinde sıcak su vardı. Anadolu çocuğunun temiz yüzü kızardı. 'Komutanım yarın sabah gurbete gideceğinizi öğrendim, size su ısıttım, lazım olur diye düşündüm.' Bu sözleri duyunca gayri ihtiyari gözlerim ıslandı, teşekkür edecek halim kalmadı, er sessizce odadan çıktı. Bir generalin sabahki hareketiyle bir erin bu hareketi arasında ne kadar fark vardı.

Daha önce Mürted'de tutuklanan arkadaşlarımız diğer odalarda kalıyorlardı. Görüşme yapamıyorduk, ziyarete gelen görevli subaylardan bilgi alabiliyorduk. Sıra ile hepsi gittiler, en son olarak ben 23 Kasım'da hareket ettim. Yeni yerimiz Meksika şehrine vardığımız zaman hakiki sürgün devri başlamıştı."(36)

27 Mayıs'tan beş ay sonra ihtilal kadrosu olarak şekillenen Milli Birlik Komitesi parçalanmıştı. Silahlı Kuvvetler bütünlüğünü şekillen de olsa koruduğunu ve 27 Mayıs'a bağlılığını sürdüreceğini ilan ediyordu. Ama acaba gerçek böyle miydi? O günleri yaşayanlar durumun Silahlı Kuvvetlerde olduğu gibi sivil toplumda da değiştiğini bilirler. Kimi çevreler, "14'ler haklıydı" derken, bazıları da "Çok iyi oldu. Artık MBK'nın hiçbir fonksiyonu kalmadı." diyecektir. İhtilalin potansiyel gücü yitirilmişti. Geride kalan MBK enkazı şeklen varlığını sürdürecekti.(37)

23 kişilik MBK, 14'ler gittikten sonra rahatlamış, CHP ile adeta birlik ve beraberlik içinde muradına ermişti. Bu manzarayı seyreden millet de boş duracak değildi! Kapatılan DP'nin tabanındaki teşkilatlar bıraktıkları yerden yeniden teşkilatlanmaya başlamıştı bile... O.Deniz'e göre 27 Mayıs'ta Türkiye büyük bir fırsat yakalamıştı. Atatürk'ün ölümüyle yarıda kalan devrimlerini sürdürmek, kökleştirmek; ama bu fırsat kaçırılmıştı.(38) Bunun nedenini de devrimlerin tamamlanmasını beklemeden CHP'nin oyunu ile 14'lerin tasfiyesi ve erken seçime gidilmesi, eski DP'nin yeniden güçlenmesi olarak görüyor.

(36) Orhan Erkanlı, "Anılar, Sorunlar, Sorumlular", 1973, s.181.

(37)(38) Osman Deniz, "Parola: Harbiyeli Aldanmaz", YKY, 2003, s.20.

Radikal Genç Subayların Tasfiyesi Ardından

14'lerin tasfiyesi özellikle CHP'li basında olumlu karşılanır. 13 Kasım 1960 sabahı MBK'dan uzaklaştırılan, emekliye sevk edilen ve dış misyonlara danışman olarak yollanan kişilerden Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Alpaslan Türkeş, 27 Mayıs Hareketi'nin önde gelen kişileridir. Tasfiye edilen subayların arasında general yoktur. Bunlar daha çok albay ve alt rütbeli subaylardır.(39)

"Ondörtler"in atılmasıyla birlikte MBK bir konsensus sağlayabilirdi. Gürsel ve generaller, kendi politikalarına karşı çıkan herkesi uzaklaştıramamıştı; bunu yapsalardı azınlıkta kalacaklardı. Esas sorunları, MBK üzerinde tam bir otorite sağlamak ve kısa süre içinde ülkeyi siyasi askerlerden kurtaracak politikaları hayata geçinmekti. Kurucu Meclis'in kurulması ile ilgili yasayı MBK 7 Aralıkta kabul etti ve 16 Aralıkta yayınlanıp yasalastırdı. Kurucu Meclis ilk toplantısını 6 Ocak 1961'de yaptı ve yasama görevlerini MBK ile paylaşmaya başladı. Sivil yönetime doğru ilk önemli adım atılmıştı.

"14'lerin uzaklaştırılmasını, bunların kolektivist radikalizminden ürken Türk burjuvazisi rahat bir nefes alarak selamladı. Fakat Silahlı Kuvvetlerdeki tepki, özellikle alt rütbeli subaylar arasında bir kızgınlık ve hüsrana vardı. "14'ler", politikacıların ve yerleşik kurumların ülkenin sorunlarını çözme yeteneklerine güvensizliğin yarattığı bir radikalizmi temsil etmişti ve ordunun büyük bir kesiminde böyleydi. MBK içinde "14'ler" faal oldukları sürede, radikaller politikanın belirlenmesini de ve ülkenin geleceğinin şekillenmesinde doğrudan kendi seslerinin bulunduğunu düşünüyorlardı. Bunların uzaklaştırılmasının bir sonucu, Silahlı Kuvvetler içinde komplocu grupların yeniden oluşması oldu.

Nitekim 14'ler temizliğinden sonra Madanoğlu, MBK'nın güçlü adamı olarak ortaya çıkmıştı ve iktidarı doğrudan üstlenmeye çalışabileceğinden korkuluyordu. 13 Kasım darbesinin hemen ardından iki MBK üyesi, Mucip Ataklı ve Emanullah Çelebi, İstanbul'da Cemal Tural'ı ziyaret ederek, Gürsel'in Köksal, Okan, Ulay ve Madanoğlu'yla bir "Direktuar" oluşturmak için başka bir darbe yapma niyetinde olduğunu söyledi.(40) (Bu süreçle birlikte SKB rumuzlu Silahlı Kuvvetler Birliği adlı yeni gizli bir Komite ortaya çıkacaktır.)

(39) Cüneyt Akalın, a.g.e., s.224, 225.

(40) Faik, "Gazeteci", s.97-106. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.202.

Madanoğlu'nun güçlü bir komutan olarak öne çıkması ve CHP-İnönü yanlısı tavırlarının tipik bir göstergesini C.Akalın nakle-
diyor:

"Madanoğlu Ankara Komutanıydı... Önünde bir kağıt vardı ve general sinirli sinirli söyleniyordu... Benden önceki ziyaretçi Ri-jov'muş (Sovyet elçisi) Elçinin söylediklerini madde madde not al-mış... Rus elçisi askeri ihtilal yaptıklarından dolayı kendilerini kut-lamış. Rijov, Eminsu ve 147'ler Olayı'ndaki 'enerjik davranışlar'ını da övmüş... Rus elçisi DP'yi kapattıkları halde niçin öteki partilere ilişmediklerini sormuş; İsmet Paşanın konuşmalarını eleştirmiş, onun da politikadan uzaklaştırılmasını, yeni bir kadro kurulmasını telkin etmiş. Madanoğlu'nun yorumu ise şöyle olmuş: '*Herif İsmet Paşayı tevkif etmemizi mi istiyor, ne?*'"(41)

Kadri Kaplan'ın, C.Akalın'la yaptığı söyleşide 14'lerle ilgili de-
ğerlendirmesi ise şöyle:

"- 14'lerle öteki Komite üyeleri arasında ciddi görüş ayrılıkları var mıydı sizce?

K.Kaplan: Yoktu. Bir kez 14'ler monolitik, tek parça bir blok değildi. Aralarında kabaca iki grup vardı. Türkeş'e yakın bir grup vardı; Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Harp Akademisinden öğren-cileri D.Taşer, R.Baykal ve Ahmet Er bu gruba yakın. Fakat ötekile-rin bu grupla ilişkileri ve ortak yanları net değil. Biliyorsunuz Kabi-bay daha sonra CHP'den milletvekili seçildi. Solmazer de CHP'den milletvekili seçildi. Ama çelişkiler de var; örneğin Taşer koyu CHP'li bir ailenin çocuğu olarak bilinirdi. Sonra 14'ler arasında tas-fiyeye uğradı. Denizcilerden Münir Köseoğlu o gruplaşmalarla iliş-kisiz görünürdü. Bir ara bir toplantıya gel demişler, o da gitmiş.

14'ler arasında bir görüş birliğinden söz etmek fazla iddialı olur. Bence 14'lerle kalanlar arasında da önemli görüş farkları yok-tu. Ha, niye böyle oldu! Bu durum olsa olsa, bir güven bunalımı ile izah edilebilir.

- Fikir ayrılıklarının fazla önemli olmadığını söylüyorsunuz. Bu-nu biraz açabilir misiniz?

K.Kaplan: 13 Eylül 1960'ta bir basın toplantısı yaparak MBK'nın hükümete talimatlarını açıklamıştık. O belge Milli Birlik Komitesi'nin hükümete yönelik tek talimatıdır ve Komite'de tartı-

(41) Cüneyt Akalın, a.g.e., s.228.

şıldıktan ve üzerinde görüş birliği sağlandıktan sonra açıklanmıştı.

- *İki ayda ne oldu da böyle bir bölünme meydana geldi?*

K.Kaplan: Komite'de tartışmalar oluyor, ortak sonuçlara varılıyordu ama sonra herkes gidip kendi siperine giriyordu. O günkü gruplaşmaları biraz da o günün psiko-sosyal ortamı içinde düşünmek, değerlendirmek gerekir. 14'ler fikir ayrılığının önemli olduğunun bir kanıtı da, olaya verilen tepkilerdir. Örneğin ben 13 Kasım sabahı gidip arkadaşlarımı uğurladım. İlişkilerimi hep sürdürdüm. Ama Komite'den tek bir arkadaşımdan bu tutumuna karşı bir tavır da görmedim. Açıkçası hepimizde pişmanlık ölçüsüne varan bir burukluk vardı.”(42)

**MBK'ya umut bağlayanları boşlukta kalmıştı.
Devrimin rayına oturması şöyle dursun, karşı
devrimci girişimler her geçen gün güçleniyordu.**

Talat Turhan, 13 Kasım ve 14'lerle ilgili olayları çok daha farklı boyutlarda irdeleyerek, bu olayı daha sonra ortaya çıkacak olan SKB örgütlenmesinin birinci halkası olarak görür. Ona göre:

“38 kişilik bir orkestra kurulmuş, fakat orkestrada bulunanlar çalacakları enstrümanları bile seçmede anlaşmazlığa düşmüş, orkestra şefinin işaretine pek önem veren olmamıştı. Orkestrada bulunanların herbiri ayrı telden çalıyor, şef ise politik şefin güdümüne razı olmasına karşın yalnızlığa itildiği için, sonuca gidilemiyor. Bu karmaşa ve kargaşa içinde, 13 Kasım 1960 sabahı uyandıığımızda duyduklarımız sürpriz olmadı.

MBK'nın yayınlanan *Geçici Anayasa*'ya ters olan bu uygulama, devrimin başlangıç ilkelerinden gerçek bir sapma olduğu için 27 Mayıs'a gönül bağlamış olanlarda gelecek adına kuşkular doğurmuştu. MBK, 'kardeşler arası kavga' önlenmiş, fakat 'Kardeşler arasına politikacılarca sokulan düşmanlık' giderilememişti. Çelişkiler daha da belirginleşmişti. '14'ler sürgün edilmeselerdi, 27 Mayıs hedefine ulaşabilirdi,' şeklindeki kanı her geçen gün yandaş bulmaya başlıyordu. Ancak bu düşüncede olanları 14'lerin adamı olarak nitelemek de gerçeğe bağdaşmaz. Özünde biz düşüncelerin yandaşı olan kişiler görmeyi yeğlemeliyiz. Oysa genelde kişiler

uşak ruhlu bir tavırla adamların peşine takılmaktadırlar.”

Talat Turhan burada çok değişik bir tespit yapar:

“13 Kasımda gerçekleşen operasyon bir anlamda geriye kalan 23 Komite üyesini memur konumuna düşürmüştü; çünkü 14 MBK üyesini darbesel bir eylemle sürgüne gönderme kararı alabilen güç, arta kalanlar için de her zaman benzeri uygulamada bulunma cesaretini kendisinde bulabilirdi.” diyor ve art arda üzerinde düşünümleri gereken şu soruları yöneltiyor:

1) “14’leri sürgüne gönderme kararını alan ve uygulamaya koyan politik ve askersel güçler, güçlü olma konumunu elde etmiş olmuyorlar mıydı?”

2) “Bu operasyonda ön planda görev alan kimselerin siyasal eğilimleri, 27 Mayıs sonrası tutumlarında ortaya çıkan yan tutucu nitelikleri, 27 Mayıs günü verilen sözün gerçekleşmesine engel olur muydu?”

3) “14’ler operasyonunda, politik liderlerin rolü neydi? Bu konuda doğrudan ve dolaylı girişimleriyle elde etmek istedikleri nelerdi?”

4) “Politikacıların bu tür girişlerinin temel amacı, iktidarları önündeki engelleri temizlemek veya demokratik sürece katkı için mi yapılmıştır?” diye soruyor ve çok daha önemli bir soru yöneltiyor:

5) “Bir an için başlangıçta açıklandığı gibi 14’ler operasyonunu haklı göstermek için söylenenlerin doğru olduğunu varsayalım. Ne yazık ki, 13 Kasımdan sonra da MBK üyelerinin farklı eğilim, düşünce ve görüşleri benimseyerek aralarında bölündükleri herkes tarafından bilinmektedir. Bu duruma düşmüş bir ekibin ulusa vermiş olduğu bir an önce demokrasiye dönme sözünü gerçekleştirebilmesi olanaklı mıydı?” diye soruyor ve devamla:

“27 Mayıs sonrasında her geçen gün dozu artan ve aşağıdan yukarı doğru kendisini aşırı ölçülerde hissettiren bir ihtilalci eğilim vardı. Bu akımı genç subaylar temsil ediyordu. Bu kuşak devrimden beklediklerini bulamamanın doyumsuzluğu içerisindeydiler.

Kısaca tam anlamı ile Atatürkçü bir düzen istiyorlardı...”

T.Turhan, 14’lerle ilgili kararın alınmasındaki aktörlerden de söz eder:

“12 Kasım 1961 Cumartesi günü öğle üzeri Orgeneral Cemal

Gürsel, M.Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarına MSB Müsteşarının odasında, 14'leri sürgüne gönderme kararını tebliğ ettiğinde, fikir onaylanmış ve karşıt tezi savunmak ya da uygulama sonucu çıkabilecek sakıncalar üzerinde görüş bildirmek, toplantıda bulunanların aklından bile geçmemiştir. Bu nedenle de Gürsel yarım saat kadar bu toplantıda bulunduktan sonra ayrılmış, kalanlar işin ayrıntılarını görüşmek üzere toplantıyı sürdürmüşlerdir. Üzerinde durulan ayrıntılar, uygulamaya ilişkin konuların koordinasyonunu içeriyordu. Çünkü gerçekte 14'lerin sürgüne gönderilmesi kararı C.Madanoğlu ve İçişleri Bakanı M.İ.Kızıloğlu tarafından önceden alınmış ve ayrıntılan planlanmıştı.

T.Turhan'a göre İsmet İnönü perde gerisinde bu operasyona tam destek veriyordu.

Kurtuluş Kayalı'ya göre: "Türk politik hayatında işte bundan sonradır ki, CHP-27 Mayıs özdeşliğinden bahsedilebilecek bir dönem başladı. Bu dönemin başlamasına yardımcı olan en önemli olay 14'lerin tasfiyesidir. Geçici Anayasa'nın Kurucu Meclis'in toplanabilmesi şartını MBK'da beşte dört çoğunluğa bağlamış olması da 14 üyenin tasfiyesini gerekli kıldı. 14'lerin tasfiyesinde MBK'nın kalan kanadı, CHP ve partisiz sivil aydınlar aynı biçimde düşünmeye başladılar. İktidara bir an önce sahip olma fikri CHP'yi yeni MBK'ya yakınlaştırmış; 147'ler ve Eminsü Olayı'nın suçu da sürgüne gönderilen 14'lere yüklendiği için, bu yakınlaşma daha ileri bir noktaya ulaşmıştı.(43)

O.Erkanlı, 14'lerle ilgili çok ilginç bir itirafta bulunur. "İtiraf ederim ki, Türkiye'nin tekliflerini kabul etseydik 13 Kasım olmazdı; belki başka şeyler olurdu; fakat sonunda nereye giderdik, ne kadar devam ederdik, şu anda bile kestiremiyorum. Türkiye'nin ve bizzat bizim baskına uğramamız, iyimserliğimizin bir sonucu oldu."(44)

C.Akalın'a göre: "14'ler türdeş bir grup değildir. Zaman bunu açıkça ortaya koyacaktır. Türkiye, ülkeye dönüşünde ülkücü bir hareket örgütlemeye yönelecek, Kabibay, Erkanlı, Solmazer, CHP'de politika yapacak, Muzaffer Karan TİP'e girecektir."(45)

(43) Kurtuluş Kayalı, "Ordu ve Siyaset", İletişim Yayınları, 1994, s.82

(44) Orhan Erkanlı, a.g.e.

(45) C.Akalın, a.g.e., s.289-293.

14'lerden Muzaffer Özdağ, Tokyo'ya gönderildikten yaklaşık 10 ay sonra 7 Eylül 1961'de Orgeneral Cemal Gürsel'e yazdığı mektupta, 14'ler ve 27 Mayıs ihtilaliyle ilgili konulara değinerek ilginç bazı tespit ve uyarılar yapmaktadır.

Mektubun metni aşağıdadır:(46)

Sayın Org.Cemal Gürsel
Devlet Başkanı

7 Eylül 1961
Tokyo

Sayın Orgeneralim,

13 Kasım tebligatınızdaki şeref taahhüdünüze rağmen yurt dışına çıkışımızı müteakip zalim, haksız bir iftira ve itham kampanyasının hedefi olduk. Gerçekte bu aylardan beri halk ve ordu içerisinde yaptırılan tezviratın aleniyet ve resmiyet kazanmasıydı. Bu tutum ve davranışı acı tebessümle karşıladık. Yurdun selameti için susmayı tercih ettik.

Sayın Orgeneralim, 13 Kasım hareketi ile Milli Birlik Komitesi, üyeleri müsavî hukuk sahibi ve masuniyeti haiz bir demokratik meclis vasfını kaybetti, partizan bir azınlığın denetimine girdi.

Sayın Orgeneralim, bu azınlık, fikir ve icraatlarındaki hatalarla milleti çıkılması güç ve sonu tehlikelerle dolu bir çıkmaza sürüklemektedir. Sizi iğraf ve tazyike cûret eden bu şahısların hatalarının temeli Devrimin ruhunu, sebebini, manasını anlamamaları, anlayamamalarıdır. Bilmiyorum ki Ak Devrim kaba kuvvet değildir. Devrimin kuvveti hukuka bağlılık, mutlak tarafsızlıktır. Anlamıyorlar ki gaye demokrasi ise bunun yolu seçim hürriyeti ve dürüst seçimdir.

Halk psikolojisini anlamak ve ona hürmetkar olmak gerekir. Yıkılan DP'nin bütün mensuplarını suçlu görmek, maddi ve manevi tazyik altında tutmak, onları siyasi hukuktan mahrum etmek mana ve gayesini taşıyan tedbirler araştırmak milletin yarısını devrim yönetimine karşı kırıngılığa, küskünlüğe, itimatsızlığa sevk eder. Referandum halkın hissiyatını ortaya koymuştur.

Bugün nifak unsurlarının aradıkları ortamı bizzat arkadaşlarınızın, idarecilerinizin gafletleri, icapsız söz ve fiilleri yaratmaktadır. Milli Birlik Komitesi, devlet yönetiminde politik olmayan bir iktidardır. Partilere karşı tutumu bu gözle olmalıdır. Devrime mü-

(46) Demokrat Türkiye, Ekim-Kasım, 1998, s.7.

zahir olan, muhalif olan diye partiler arasında ayırım yapmak ve gözetmek hatadır.

Siyasi partilerin siyasi kararlarla kapatılması Türkiyemiz'in içinde bulunduğu buhranı büyütmekten başka bir işe yaramaz.

Sayın Orgeneralim Devrime kan dökmeme yemini, emniyeti açılmamış silahlarla giren Devrimciler aylarca sonra binlerce kişiyi jet filoları ile imhadan, ihtilalden bahsetmemelidirler.

Bu devrimi yaratan kutsal fikirleri bilmemek alamamak manasına gelir. Yargının adaleti icranın şefkatine mani değildir. Önemli ve gerekli olan şahısların değil suçlu zihnietiyi izale edilmesidir. AK DEVRİM AK KALMALIDIR.

Sayın Orgeneralim devrim yönetiminin sona ermesine kısa bir süre kalmıştır. 1960 Ağustosunda birinci MBK'nın millete karşı taahhüdü olan programın terki acıdır. Bundan da acı olan bugün memleketin içinde bulunduğu ve mesai arkadaşlarınızın yaratmış olduğu durumdur. Bu durumun özetini ikinci MBK'nın basın mensuplarına yönelttiği şu soruda görüyoruz: "Memleketin ikiye ayrılmış olmasına karşı ne yapılabilir?" Ak devrimin 27 Mayıs Milli Birlik Hareketinin nedeni, amacı bu ayrılığı sona edirmek, milli birliği kurmak değil miydi?

Sayın Orgeneralim, bugüne kadar söz ve hareketleri ile devrimin tarafsızlık ve hukuka bağlılık prensiplerini ihlal edenlerin seçim sonuçlarına meş'um tesirlerinden korkulur. Üzüntü veren bu günkü durumu vahim gelişmelerden kurtarmanın tek çaresi seçimlerin mutlaka dürüst yapılmasıdır.

Millet önünde mukaddes andımız da buydu. Hatırlatmayı ödev kabul ediyorum.

Saygılarımla.

Muzaffer Özdağ

13 Kasım kararı ve 14'lerin tasfiyesi olayı ardından Erdoğan Örtülü şu değerlendirmeyi yapar:

"13 Kasım ihtilali neyi halletmişti? Açıkça söylemek gerekirse, hiçbir şeyi halletmediği gibi, bir taraftan MBK'yı zamanla komutanların ve albaylar cuntasının elinde oyuncak haline getirmiş, yani maddi ve manevi gücünü yok etmişti. Bir taraftan da Halk Partisini iktidara getirecek yol olmadığını ortaya koymuştu.

MBK ve komutanlar 13 Kasım ihtilaline sürüklenmeseydi, ileride bütün yönleriyle açıklanacağı gibi, 22 Şubat ve 21 Mayıs si-

lahlı müdahale olayları da, 13 Kasım ihtilaliyle birlikte tarihe karışan maddi ve manevi gücün yokluğundan yararlanılarak tertiplenmeyecekti.

21 Mayıs olaylarından sanık olarak Mamak'taki 1 Numaralı Askeri Mahkemede savunmasını yaparken şöyle ifade edecekti:

- 13 Kasım 1960'taki hadisenin doğması için, ikiye bölünmüş Komite'yi bir bütün haline getirmek üzere çok gayret sarf ettim. Fakat 13 Kasım 1960'ta Komite'nin çoğunluğu tarafından bize izah edilen ve bizzat Orgeneral Cemal Gürsel ile yaptığım görüşmede bana söylediği şekilde fikirlerine taraftar olduğumu söyledim. Ama 13 Kasım 1960 sessiz ihtilal olmuştu. İhtilalciler yavrularını yemişlerdi. Bizler de kullanılmıştık.

14'lerin tasfiye hareketi, gerek Komite içinde, gerekse orduda yeni gelişmelere yol açmıştı. Komite üyeleri 14'lerle birlikte bütün maddi ve manevi güçlerini yitirdiklerini anlayınca, kendilerine ordu içinde ve dışında sırtlarını dayayacak kuvvetler aramaya başlamışlardı. İrfan Tansel ve başında Talat Aydemir'in bulunduğu albaylar cuntası da Komite'yi tamamen kendi etkilerine almak istiyorlardı. Hava Kuvvetleri Komutanı Tansel, o zamanlar Aydemir cuntasından daha etkiliydi. Komite üyelerinden general rütbesinde olanlarla, onlarla birlikte davranmayı tercih edenler hariç, büyük bir grup, bu iki güçlü komutanla işbirliği yapmak gereğini hissetmişlerdi. Haydar Tunçkanat, Mucip Ataklı ve Emanullah Çelebi İrfan Tansel'in; Vehbi Ersü, Selahattin Özgür ve Kamil Karavelioğlu da Talat Aydemir grubundaydı.”(47)

“Eminsu”ların İhtilal Fiyaskosu
“Ya Orduya döneceğiz, ya öleceğiz.”

Em.General M.Ali Aytaç

13 Kasım ve 14'ler olayının yankıları tüm hızıyla devam ediyordu. MBK'da ortaya çıkan bu büyük kopuşmanın tartışmalarına yeni bir sorun daha eklendi. Bu kopuşma değil, ihtilalden hemen sonra emekli edilen 5000 tekrar subayın sisteme girme talepleri idi. Onlar da EMİNSU adı altında dernekleşmiş, liderlerini bulmuşlar ve eylem hazırlığı içindeydiler. Bu eylemi bastırmak için Cemal

(47) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.66, 67.

Madanoğlu yine başrollerdeydi. O sırada Harp Okulu Komutanı olan Albay Talat Aydemir'i de makamına çağırarak, bastırma ve tutuklama operasyonu ile ilgili talimatları verdi. Bu olayın seyrini T.Aydemir şöyle anlatıyor:

"Fevkalade bir hal olduğu belli oluyordu. 28 Tümen Komutanı Kurmay Albay Nuri Hazer de geldi. Madanoğlu bizi odasına aldı. Odada K.Alb. Muzaffer Heper, Kurmay Başkanı Selahattin Demircioğlu, ben, Kurmay Albay Nuri Heper vardı. Biraz evvel içeriden İçişleri Bakanı Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıloğlu çıkmıştı. Selahattin kulağına eğilerek yavaşça '*Ufak bir operasyon*' dedi. Zaten anlamıştım. General Madanoğlu masasının üzerinde yeni gelmiş olan mesajı okudu. İzmir'den çekilmişti. Mesaj özet olarak:

Emekli General Mehmet Ali Aytaç'ın bir konuşması ve mecliste kendisine verilen bazı sözlerle işaret ediyordu. Mehmet Ali Aytaç 'EMİNSU'lara(48) şöyle sesleniyordu:

'Teşkilatımız artık, pasiflikten çıksın. Aktif olalım, geç kalıyoruz. Ya Orduya döneceğiz, ya öleceğiz. Kurucu Meclise bizi almıyorlar, zorla girmeliyiz. Benim kurmaylık hizmetim 24 yıl, halbuki MBK da kıymeti bu kadar olmayan subaylar var. Aktif hareket etmeli ve hakkımızı almalıyız.'

Buna benzer bir sürü hezeyan dolu cümlelerden sonra, Mehmet Ali Aytaç Havaalanında çok parlak bir şekilde karşılanmayı, kuvvet gösterisi yapılmasını arzu ediyordu. Kağıdın okunması bitince General Madanoğlu: '*Arkadaşlar. Bu akşam bir hareket yapacağız; çünkü emekli subaylarla gedikliler ve Demokrat Parti kuyruklarının müştereken kurmuş oldukları teşkilatta toplantı yapacaklar bizlerin ortadan kaldırılması hakkında gerekli planları hazırlayacaklardır. Onun için siz ikiniz bu gece evlerinizde yatmayacaksınız. Kıtalarınızın başında kalacaksınız. Ailelerinizi de bir yere götürün.'* dedi ve 8 maddelik bir emir verdi.

(48) EMİNSU (Emekli İnkılap Subayları)

Eminsu'ların bir kısmı sonraları Gümüşpala'nın kurduğu AP'yi desteklemişler, fakat etkin bir kitle hareketi ortaya koyamamışlardır. Kalanlar ise 27 Mayıs ilkelerini gerçekleştirme amaçlı hareketlerin içinde olmuşlardır. Eminsu hareketi, ordu içi gelişmeler açısından taşıdığı öneme rağmen, o günkü eğilimler tarafından darbe konusunda karşıt görüşler ifade edilemediğinden mesele yapılmamış, olağan bir hadise olarak karşılanmış ve daha sonra siyasi iktidarların ordu içi düzenlemelerine meşruiyet kazandırmıştır.

O sırada Emir Subayım Süvari Binbaşı Talip Oğuz geldi ve bana katıldı. Beraber birlikleri gezdik. Sonra gitmiş gibi yaparak okula yan taraftan girdik. Kurmay Başkanı, Emir Subayı ile aynı odada sabaha kadar kalarak hareketi takip ettik. E.M.İ.N.S.U.lar saat 02.00'de toplanmaya başladılar. Saat 06.00'da sayıları 55 kişi olmuştu. Yapılan plan eksiksiz tatbik edildi. Tutuklananların listesini Ankara Komutanlığı Kurmay Başkanı bana okudu. Çok az tanıdığım isim vardı."

Eminsu ihtilali(!) fiyaskoyla sonuçlanmıştı.

14'ler Dünyanın Çeşitli Ülkelerine Sürüldüler Ancak

MBK'da Bölünmeler Bitmiyor TSK Topyekün Huzursuz

38 kişilik MBK 14 fire vermiş, geride 24 üye kalmıştı. Bunların birçoğu ordu içinde kendilerine destek arama çabalarını sürdürürken, ordu içindeki bazı subayların da 14'lerle yandaş olarak, onlarla birlikte bazı girişimlerde olmaları, ordu içinde huzursuzluğu artırmaktaydı. Bu ortam birçok ordu mensubunun giderek politika içine sokulmasının yanı sıra, ordu içindeki güçlü gruplar da MBK'nın içine düştüğü durumdan yararlanarak, hem siyasi hem de askeri alanda etkili olmanın yollarını aramaktaydılar.

Bu ortamın içinde ve baş aktörlerinden olan Kara Harp Okulu Komutanı T.Aydemir, anılarında bu süreci şöyle anlatır:

"14'lerin tasfiyesinden sonra görüşlerim gerçekleşerek, Silahlı Kuvvetler bünyesinde bölünmeler meydana gelmeye başlamıştı. MBK üyeleri orduyu etki altında bulundurmak için Ankara ve İstanbul'da bulunan komutanları faaliyete geçirerek kararlar aldırıyorlardı.

MBK'nın geçici Anayasası bizzat yapanlar tarafından çiğneniyordu. İşte bu olay ordu içinde oldukça yıkıcı bir rol oynamaya başladı. 14'lerin tasfiyesinden sonra geri kalan 23 Komite üyesi gruplar halinde ordu içinde aşiret reisiymişler gibi taraftar toplamaya başladılar. Bir yandan da 14'lerin mağdur olduğuna inanan taraftarları da ordu içinde ayrı bir teşkilat kurabilmek için bütün güçleri ile çalışıyorlardı. Artık ordu muhtelif fikir akımlarına göre, zümrelere hizmet için siyasetin içinde bocalamaya başlamıştı. İşte

bu durum karşısında yine kendimi görevli hissettim. Ankara'daki arkadaşlarımla bir fikir etrafında toplanarak ordu içinde parçalanmaya meydan vermemek ve orduyu yavaş yavaş da olsa MBK üyelerinin elinden kurtarmak için Silahlı Kuvvetler Birliği adını verdiğimiz teşkilatı kurmak üzere çalışmalara başladık. Ankara ve İstanbul'da ki genç komutanlar toplantılar yaparak bazı kararlara vardılar. Ordunun bütünlüğünü hedef olarak alan kararlar şunlardı:

1. Türk Silahlı Kuvvetleri sebep ve saiki ne olursa olsun siyasete karışmıştır. Halen Orduda bulunan Silahlı Kuvvetler Birliği mensupları derhal siyasetle ilgilerini kesmelidirler.

2. Her komutan ve subay astlarını kendine, kendini de bir derece üst komutanına bağlamalıdır.

3. Her komutan ve subay yalnız kendi komutanından emir almalı ve ordu dışı hiçbir siyasi tesir altında kalmamalıdır.”(49)

Yeni Bir Gizli Örgüt

MBK Öldü, Yaşasın SKB (Silahlı Kuvvetler Birliği)

SKB'ye Giden Yolum Başlangıcı

Bu örgütün önceleri albaylardan kurulu özel bir karargahı olacak ve bu karargah ordu içinde olup bitenleri gözden geçirerek alınması gereken tedbirleri Genelkurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanlarının katılacakları toplantılarda açıklayarak, onları da örgütün başına getireceklerdi. (27 Mayıs öncesinde olduğu gibi genç subaylar, hareketi başlatmış, daha sonra kendilerine generallerden baş aramışlardır.) 1961 yılı Mart ayının ilk günlerinde örgütün adı konulmuştu. Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB).

Silahlı Kuvvetler Birliği kurulduğu günlerde, İstanbul'da bazı subaylar da aynı amaçlar doğrultusunda örgütlenme çalışmaları yapıyorlardı. Bu subaylar arasında Kurmay Albay Adnan Çelikoğlu, Kurmay Albay Alpaslan Orhon, Kurmay Albay Emin Aytekin, Kurmay Albay Cevat Kırca ve Kurmay Yarbay Osman Deniz bulunuyorlardı.

İstanbul ve Ankara'daki gruplar, örgütlerini yaygınlaştırdıkça, birbirlerinden haberdar olmuşlar ve 1961 Mart ayının ortalarında yaptıkları bir toplantıda birleşmeye karar vermişlerdi. Bu karar, 18

(49) T.Aydemir, a.g.e., s.90.

Mart 1961 günü, Çanakkale şehitlerini anmak için yapılan bir toplantıdan sonra bir protokolle gerçekleştirilmişti. Protokole göre SKB'nin İstanbul'da da bir özel karargahı bulunacaktı ve bu karargah her gün Ankara ile temas ederek ordu içindeki durumu ve alınması gereken tedbirleri bildirecekti.

SKB, Aşağıdan Yukarı Örgütlenen Karşı İhtilalci Bir Albaylar Cuntası mıydı?

Örgüt kısa zamanda oldukça genişlemiş ve güç kazanmıştı. Ankara ve İstanbul'daki özel karargahını oluşturan albaylar, güvendikleri ve inandıkları komutanlarla temasa geçiyorlar, yukarıda üç madde halinde belirtilmiş olan protokol prensiplerine bağlı kalacaklarına dair kendilerinden şeref sözü alıyorlar ve SKB'ye katılmaları sağlanıyordu. Daha sonra, katılan komutanın birliğindeki yüzbaşı rütbesine kadar olan subaylar da birliğe dahil ediliyordu.

MBK üyeleri, ordu içinde kendilerine karşı örgüt kurulduğunu ve hızla gelişmekte olduğunu öğrenmişler ve endişeye kapılmışlardı. Komite üyelerinin yarısından fazlası Birliğin kurulmasına karşı çıkıyor, onları karşı ihtilalci olarak tanımlıyordu. Azınlıkta olan diğer kısmı ise SKB ile gizliden gizliye temasa geçiyorlar, onlarla birlik olmayı kendi güvenlikleri bakımından daha uygun buluyorlardı. Bunlar, 13 Kasım öncesinde CHP ile ilişki kurmuş ve MBK içinde olup bitenleri bu partiye ve liderine günü gününe ispiyonlamış üyelerdi. Aralarında Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emnullah Çelebi, Ekrem Acuner, Selahattin Özgür, Şükran Özkaya, Fikri Kuytak, Vehbi Ersü ve Refet Aksoylu da bulunuyordu. Bunlardan Ataklı, Tunçkanat ve Çelebi, 13 Kasımdan sonra Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'le yakın ilişki kurduklarından, Birliğe, Hava Kuvvetlerinden de birçok subayı üye yapmışlardı. 1961 Nisan ayı ortalarına doğru da SKB'ye Hava Kuvvetleri Komutanı Tansel de katıldı ve idareyi tamamen eline alarak lider durumuna geçti. Bu arada Selahattin Özgür de o zamanlar Donanma Komutanı Amiral Necdet Uran'ın SKB üyesi olmasını saptamıştı. Jandarma Genel Komutanı General Abdurrahman Doruk ise Necati Ünsalan ve Emin Arat'ın aracılığı ile SKB'nin gücü son haddini bulmuştu.

MBK'da SKB Paniği

“Gerçi ihtilal bir kedi gibi evlatlarını boğardı ama...”

SKB'nin bu şekilde güçlenmesi ve gelişmesi Milli Birlik Komitesi'nde panik havası yaratmıştı. Eğer karşı önlem alınmaz ve SKB tasfiye edilemezse, MBK'nın geleceğinden endişe edilebilirdi. Gerçi Ankara Komutanı olan General Cemal Madanoğlu, SKB'ye karşı koyan MBK üyelerindendi ama, elindeki güç yeterli değildi. Madanoğlu, Ankara Komutanı olmasına rağmen sözünü ancak Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanlığında geçirebiliyordu. Bu alayın komutanı da SKB'ye karşı koyan MBK üyelerinden Osman Köksal'dı. Bunun dışında ikinci güç olarak İçişleri Bakanlığı güvenlik örgütü geliyordu. Bunun da jandarma kısmı SKB'ye katılmıştı. Elde sadece o zamanın İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu ile polisler kalmıştı.(50)

Yukarıda güçlü bir biçimde ortaya çıkan SKB'nin oluşumunu o dönemin tanıkları olan değişik isimlerin değerlendirmeleri ise şöyledir:

SKB üyesi olan Kurmay Yarbay Osman Deniz bu örgütün kuruluşunu şöyle anlatır:

“Aralık 1960'ta, henüz 14'ler olayı tazeliğini korurken, onlara gönül verenler ve ihtilalde ağırlıklarını onlardan yana kullananlar örgütlenmeye başladılar. Genç subaylar ve Harp Okulu öğrencileri üzerinde etkili oldular. SESLENİŞ adlı bir bildiri dağıtıyorlardı. Bildiride 14'lerin ihanete uğradığı, gerçek ihtilalcilerin bir komployla yurt dışına sürüldüğü söyleniyor ve 14'lerin er geç yurda geri dönmeleri ve yeniden yönetime katılmaları için mücadele edilmesi isteniyordu.”(51)

Binbaşı Talat Turhan ise: “MBK, görevini başarıyla yapseydi, SKB'nin kuruluşu söz konusu olmayacaktı. Oysaki çok kısa bir sürede birbirini yemeye başlayan bu ekip, 13 Kasım 1960'ta bölünüp, kendi geçici anayasalarına ters düşmüştü. Gerçi ihtilal bir kedi gibi evlatlarını boğardı ama, 27 Mayıs başlangıçta böyle görünmüyordu. Örgütlenmede etken olan diğer bir olasılık ise; kendileri-

(50) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.110, 111.

(51) Osman Deniz, a.g.e., s.20

nin hakkı olduğu halde MBK üyesi olamamış kişilerin insani zaaf ve duygularının, onları böyle bir girişime itmiş olmasıdır. Bazı çevrelerde SKB'nin 14'lerin intikamını almak üzere kurulmuş olduğu inancı egemendir. Kanımca bu yargı tümüyle yanlış ve dayanaksızdır. Silahlı Kuvvetler mensupları, 27 Mayıs Devrimi'nde ülke açısından beklediklerini göremeyişin hayal kırıklığı içindeydiler. Bu memnuniyetsizlik SKB örgütünün güç kazanmasının önemli nedenleri arasında sayılabilir.”(52)

“MBK içinde yine iki grup oluşmuştu; iktidarı uzatmak isteyenler, seçime gitmek isteyenler, 13 Kasımın ve 14'lerin tasfiyesinin hiçbir şeyi halletmediği anlaşılmıştı. Kurucu meclis hizmete başlamıştı. Ancak genç, aydın ve vatansever kişilerin çoğunlukta olduğu bu meclisin zayıf tarafları ağır basmaktadır. Kurucu Meclis milletin tümünü temsil etmekten uzak CHP meclis grubu mahiyetindedir. Hizmet güvenliği yoktur, her an dağıtılmak tehdit ve tehlikesi içinde çalışmaktadır. Milletvekili genel seçimlerinin yapılacağı tarih henüz belli değil: CHP erken yapılacak bir seçimi kazanacağı inancıyla aceleci, diğer partiler beklemede, Komite kararsız... Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi teşkilatlarını tamamlamakla meşguller. Güç koşullar altında, tehdit ve telkinlere maruz kalarak çalışmaktalar...”(53)

SKB Örgütünden Yarbay Osman Deniz:

“Ne CHP'ye teslim olmayı, ne de DP'nin yeniden hortlatılmasını kabul etmiyorduk.”

“Biz ihtilalciler, her iki partinin faaliyetlerine karşı tavır içindeydik. Ne CHP'ye teslim olmayı, ne de DP'nin yeniden hortlatılmasını kabul etmiyorduk. Türkiye'nin yeniden iki ezeli düşman kamına bölünmesine karşıydık. Başlatılan bu girişimlere her ne pahasına olursa olsun izin vermeyecektik. Türkiye'yi 27 Mayıs İhtilali'ne

(52) Talat Turhan, a.g.e., s.189.

(53) 1 Nisan tarihli, 1 numaralı rapordan yurt dışı elçiliklerine müşavir olarak gönderilen sürgün 14'ler, kendi aralarında ve Türkiye ile sıkı bir haberleşme ağı kurmuşlardı. Bunlar **rapor** başlıklı periyodik haber metinleriydi. Amaç Türkiye'de ne olup bittiğini ve neler yapılabileceğini belirlemektir. Bu raporlar daha sonra yargılama konusu da olacaktır. Yukarıda Orhan Erkanlı'ya ulaşan 1 Nisan tarihli, 1 numaralı rapordan bölümler yer alıyor.

getiren zemin yine aynı zemindi. Tek cümleyle böyle bir oluşuma izin vermek, 27 Mayıs'a ihanet etmek olurdu. İlk ihaneti nasılsa becerebilmişler ve 14'ler olayını yaratmışlardı. Bundan ötesine geçit veremezdik. SKB örgütünün kuruluşu, faaliyetleri işte bu doğrultuda olmuştu. Geleceğin ilk tohumları bu düşüncelerle atılmış, TSK bu düşünceler etrafında sımsıkı bir yumruk gibi kilitlenmişti.

SKB'nin "Sesleniş" bildirisi, genç subayları yeni bir oluşuma doğru iterken öbür yanda 14'leri ekarte eden MBK Heyeti önlemler almaya başlamıştı. Ancak 1961 Nisanında tümen ve daha üst komutanların katılımıyla bir örgüt kuruluyordu: SKB. Bu örgütün amaçları şunlardı:

1. MBK'yı doğru yola sevk etmek ve onu TSK'nın prestijini sarımsı hareketlerden men etmek. TSK içinde 13 Kasımdan sonra ortaya çıkan grupları birleştirmek ve komuta zincirine bağlamak.
2. Politika ve politikacının TSK'ya sızmalarına engel olmak. Süratle seçimlere gitmek ve idareyi milli iradeye devretmek.

İstanbul ve Ankara'da iki grup halinde çalışması düşünülen bu örgüt, her ay yapılacak toplantılarla faaliyetini sürdürecekti. Örgütün başı da genelmurmay başkanıydı. Cılız kalmış olan MBK, SKB'nin gölgesinde çalışacaktı."(54)

SKB Örgütünün Başını Kimler Çekiyordu

Talat Aydemir'in hatıralarına bakıldığında kuruluş aşamasında bu örgütün baş aktörü olarak kendisini görebiliyoruz. Örgüt üyesi olan Yarbay Osman Deniz de Aydemir'in bu konumunu onaylamaktadır. Ona göre:

"Talat Aydemir, SKB'nin üst üyeleri arasındaydı. Bu örgütün her bir ünitesi kendi içinde ayrıca örgütleniyor; böylece tümen, kolordu, ordu, kuvvet komutanlıkları, Genelmurmay ve Deniz Kuvvetleri ile yüksekokullar asıl görevlerinin dışında ihtilal yönetimine katkıda bulunmak için bir örgütlenme ağı içine giriyorlardı. Ben de Kara Harp Okulunun kendi bünyesinde kurduğu örgütün üyesiydim. Bu örgütlere alınanlar genelde 27 Mayıs İhtilaline katılan ve başarılı olan kişilerdi.

İstanbul'da Balmumcu Jandarma Kışlası'nda Trakya ve Marma-

(54) Osman Deniz, a.g.e.

ra bölgesindeki birliklerin komutanları toplantılarını sürdürüyorlardı. Bu toplantılara zaman zaman İstanbul Valisi Refik Tulga, Kolordu Komutanı Fikret Esen, Akademiler Komutanı Faruk Gürler, nadiren de Ordu Komutanı Cemal Tural başkanlık yapmıştır.”(55)

Örgüt üyeleri geleneksel olarak tabanca üzerine el koyarak yerin ediyorlardı.

Talat Turhan örgüt üyeleri için şu bilgileri verir:

“27 Mayıs öncesinde olduğu gibi başlangıcında Ankara’da ve İstanbul’da bulunan, genellikle Albay rütbesindeki bazı birlik ve kurum komutanlarının, örgütün kurucuları arasında olduğu bilinmektedir. Silahlı Kuvvetler Birliği içinde MBK üyelerinin bir kısmı da bulunmuştur.

13 Kasım operasyonundan sonra MBK üyelerinden birkaç boşlukta kalmış olduklarını algılamış olabilirler. Bu kişiler kendi güvenliklerini altına almak için örgütlenme girişiminde etkin rol oynamış olabilirler. Silahlı Kuvvetler Birliği örgütüne elinde kuvvet bulunduran MBK üyeleri girmedikleri gibi, anılan örgütün sürekli karşısında olmaları, yukarıdaki varsayımın doğruluğuna inanmak için bir neden oluşturabilir.

Sorunun gerçek boyutunu ortaya çıkarmak için bazı kişiler arasında o dönemdeki ilişkilerinin gündemini bilmek gerekir.

- Talat Aydemir’in (Kur.Alb.), SKB’de bulunan MBK üyeleri ile temas ve görüşmeleri.

- Halim Menteş’in (Hv.Kur.Alb.), havacı olan MBK üyeleri ile temas ve görüşmeleri.

- Selçuk Atakan (Kur.Alb.) ile MBK üyeleri arasındaki temas ve görüşmeler.

- MBK üyesi Ekrem Acuner’in tüm girişimleri. Özellikle üç kişi; Talat Aydemir, Selçuk Atakan, Halim Menteş, SKB örgütünün çekirdeğini oluşturan Cunta’nın kurucuları arasında sayılmaktadır. Bu kişilerden sonra öncelikle Nuri Hazer (Tuğg.), Necati Ünsalan (Kur.Alb.) Şükrü İlkin (Kur.Alb.) sayılabilir.”(56)

Ankara’da Talat Aydemir, İstanbul’da ise Faruk Gürler bölgelerinde en etkin kişilerdi. Toplantıların gündemini belirlemede ve alınan kararlarda bu iki komutanın büyük rolü vardı. İkisi arasında-

(55) Osman Deniz, a.g.e.

(56) Talat Turhan, a.g.e., s.119.

ki belirgin fark ise şuydu: Talat Aydemir'in kritik konularda alınan kararların uygulanmasında taviz vermeyen yapısına karşın, Faruk Gürler'de kararların uygulanmasında taviz veren bir kaypaklık hakimdi.(57)

Kuvvet Komutanları da SKB Üyesi Olunca Kıyamet Kopuyor

T.Aydemir, SKB örgütünün TSK içindeki örgütlenmesinin yu-karı doğru tırmanışını şu şekilde açıklar:

"Nisan 1961 yılı başlarında da Hava Kuvvetleri, Kara Kuvvet-leri ve Deniz Kuvvetleri, Ordu Komutanlıkları, Harp Filosu Komu-tanlığı ve Jandarmna Genel Komutanlığı arasında bu konularda an-laşma olmuş, emir ve komuta münasebetleri buna göre tanzim edilmiştir. Ancak bu birlik MBK üyeleri ve yüksek komutanlar ara-sında "Albaylar Cuntası" kurulduğu şeklinde kabul edilmiş ve bu hareketimize günün iktidarını ellerinde tutan kişiler karşı çıkmak için hertürlü yola başvurmışlardır. Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) teşkilatını kuran bizler, teşkilatımızı yüksek komuta görevinde bu-lunan komutanlara kadar geliştirirken, diğer taraftan da iktidarın fi-ilen sahibi olduğunu her zaman açıkça ortaya koymaktan kaçınma-yan kişiler bu teşkilatı dağıtmak ve ileri gelenleri tasfiye etmek için çeşitli metodlar üzerinde hazırlıklar yapmaya başlamışlardır."(58)

MBK, Haziran 1961'e kadar bir yılı aşkın bir süreden beri, or-du içinde doğrudan komuta etmekteydi. SKB örgütünün her ge-çen gün artan etkinliği MBK'yı rahatsız etmeye başlamıştı. MBK üyelerinin askeri karargahlara ve kışlalara girmesi önlenmişti. Bu durum MBK içinde bir bunalıma yol açtı. Artık Silahlı Kuvvetleri kendi politikalarına alet edemeyecek ve diledikleri gibi destek sağlayamayacaklardı.

Bazı komuta kademeleri, işte bu sırada MBK ile işbirliğine baş-ladı. Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu ve Osman Köksal'ın başını çektiği bir grup, Kara Kuvvetleri Komutanı Celal Alkoç, Deniz Kuv-vetleri Komutanı Zeki Özek, 2.Ordu Komutanı Şefik İlter ve bazı

(57) Osman Deniz, a.g.e.

(58) T.Aydemir, a.g.e., s.91.

havacı subaylar harekete geçtiler. Amaçları SKB örgütünü dağıtmak ve silahlı güçleri yeniden MBK etrafında toplamaktı.(59)

Ordu İçinde Cumhuriyet Tarihinin İlk Büyük ve Önemli İç Kırışması

3 Cemal'ler Grubunun

(Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Cemal Tural)

İlk Hedefi SKB Örgütü Üyesi

Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel

Bu süreç için Orhan Erkanlı şöyle yazıyor:

"Silahlı Kuvvetler politikanın göbeğindedir. Komuta kademesi ile MBK ve Cunta (O.Erkanlı SKB'ye Cunta diyor.) iktidar yarışında. General Gürsel, komutanlara dayanarak iktidarı yürütmekte, hatta 3 Cemal'lerin Komite'yi dağıtarak idareye doğrudan el koyacakları söylenmekte. Ordunun genç unsurlarını bünyesinde toplayan SKB ise 27 Mayısın başarısızlığından ve meydana gelen durumdan şikayetçi. SKB gittikçe gelişmekte ve kilit noktaları ele geçirmektedir."(60)

3 Cemal'lerin hazırladıkları SKB'yi dağıtma komplosunu T.Aydemir anılarında şöyle yazar:

"Karşıt olarak hareket eden her iki cephe de birbirini tasfiye etmek için çeşitli yollara baş vurarak harekete geçmişlerdi. Birbirlerine asla itimat etmeyen bu iki grubun verdiği ilk meydan savaşı, Albaylar Cuntasına (SKB) karşı girilen hareketin başlaması üzerine açıkça ortaya çıkmıştır."

Bundan sonraki ilginç gelişmelerin ayrıntılarını Erdoğan Örtülü şöyle yazar:

"Cemal Gürsel ve arkadaşlarının yüksek kademedeki bazı komutanlarla SKB'yi tasfiye etmek üzere anlaşmaya vardıkları günlerde, SKB Genelkurmay Başkanı aracılığıyla MBK'ya sert bir ultimatom vermişti. Ültimatonda şöyle deniliyordu:

1. MBK'nın TSK adına verdiği şeref sözü kayıtsız şartsız yerine getirilecektir.

(59) Osman Deniz, a.g.e.

(60) Orhan Erkanlı, a.g.e., s.181.

2. Siyaset yapmak ve Silahlı Kuvvetlere nüfuz étmeye çalışmak kesin olarak önlenecek, buna engel olanlar görevlerinden alınacaklardır.

3. Silahlı Kuvvetler en geç yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığı gün fiilen siyasetten çekilecektir.

Bu ulti-matom, Komite üyelerinin yeniden birbirleriyle kapışmalarına yetmişti. Ültimatom, MBK'nın alelacele tertiplenen toplantısında üyelere okunmuş ve üzerinde tartışma açılmış, SKB'nin bu ulti-matomuna şiddetle karşı koyma kararı almışlardı. MBK'nın diğer üyeleri ise SKB'nin bu girişimini iyi niyetle ve sakin karşılamak gerektiğini ileri sürüyorlardı. Toplantı iki grubun birbirlerini şiddetle suçlaması içinde geçti ve mesele bir sonuca bağlanmadan dağıldı.

Tasfiye kararı va kararın uygulama planlarıyla ilgili çalışmalar son derece gizli tutuluyordu. Bundan, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın bile ilk günlerde haberi olmamıştı. Cevdet Sunay durumu ancak Haziran ayının ilk günü Cumhurbaşkanının daveti üzerine Çankaya Köşkü'ne geldiğinde öğrenebilmişti.

1 Haziran 1961 günü Cemal Gürsel, Genelkurmay Başkanına, SKB'nin MBK üzerindeki baskısını ve bu birliğin amacını anlatmış, şu sıralarda Milli Savunma Bakanı Muzaffer Alankuş, Kara Kuvvetleri Komutanı Celal Alkoç ve Ankara Komutanı Cemal Madanoğlu'nun Birlik Mensupları arasında yapılacak tasfiye planını hazırlamakta olduklarını söylemişti. Genelkurmay Başkanı, SKB'nin güçlü bir örgüt olduğunu, böyle bir tasfiyenin büyük reaksiyonlara neden olacağını bu karardan vazgeçilmesi, bir uzlaşma zemini yaratarak meselenin kapatılma çareleri aranması önerisinde bulundu.

SKB'yi ve Hava Kuvvetleri Komutanını
Etkisiz Hale Getirecek Gizli Operasyon

**İrfan Tansel Evinden Alınarak,
Gizlice Havaalanına Götürülecek ve
Bir Uçağa Bindirilerek
Washington'a Yollanacaktı Ama...**

Cemal Gürsel'in, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ı Çankaya Köşkü'ne davet etmesinin gerçek nedeni, ona tasfi-

ye planı hakkında bilgi vermek değildi. Ondan, SKB'ye liderlik yapan Hava Kuvvetleri Komutanı Korgeneral İrfan Tansel'i emekliye sevk etmesini isteyecekti. Nitekim, bir punduna getirip fikrini açtı. Ancak Cevdet Sunay, İrfan Tansel'in emekliye sevk edilmesine şiddetle karşı koydu. Bunun ordu içinde onarılması imkansız yaralar açabileceğini ifade etti. Fakat Gürsel ısrar ediyordu. Tansel emekliye sevk edilmedikçe rahat çalışmanın imkanı yoktu, şayet tasfiye planı uygulanmazsa SKB üyelerinin MBK üzerindeki baskılarını artıracaklarını, hatta bütün engelleri aşarak siyasi iktidarı da ellerine geçirebileceklerini söyledi. Genelkurmay Başkanı her şeye rağmen Hava Kuvvetleri Komutanının emekliye sevk edilmesini çıkar yol olarak kabul edemiyordu. Gürsel'in ısrarı karşısında şu teklifi yaptı:

- Amaç, Hava Kuvvetleri Komutanını tesirsiz hale getirmekse, bunu emeklilik müessesesini işletmeden yapmak da kabildir. Örneğin, Tansel yurt dışında bir göreve tayin edilebilir ve böylece, Birlik lidersiz hale getirilebilir. Daha sonra da diğer mensupları çeşitli tasfiye usulleriyle bertaraf olunur ve SKB ortadan kalkar.

Bu teklif, iki komutan arasında bir anlaşma zemininin doğmasını sağlamıştı. Uzun süren tartışmalardan sonra Hava Kuvvetleri Komutanının Washington'daki NATO Daimi Grubuna tayin edilmesi kararlaştırıldı. Tayin kararnamesi derhal hazırlanarak Resmi Gazetede yayınlanacak ve yayınlandığı sabah İrfan Tansel bir uçağa bindirilerek, apar topar Washington'a gönderilecekti.

Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in NATO Daimi Grubuna tayinine dair kararname hazırlandı ve imzalanarak yayınlanmak üzere Resmi Gazeteye gönderildi. Başbakanlıkta kararnamenin yayınlanmadan önce duyulmasını önlemek için çok sıkı tedbirler alınmıştı. Resmi Gazetenin yayın saati uzatıldı ve kararname 5 Haziran 1961 günü yayınlandı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay, kararname imzalandıktan sonra, bazı birlikleri teftiş etmek bahanesiyle bir askeri uçağa atlayarak İstanbul'a gitti.

5 Haziran 1961 sabahı, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayına mensup bazı subaylar, Korgeneral İrfan Tansel'i evinden alarak, gizlice hava alanına götürecekler ve bir uçağa bindirerek Washington'a yollayacaklardı. Bununla ilgili güvenilir önlemler Madanoğlu ve İçişleri Bakanı Kızıloğlu tarafından alınmıştır.

SKB'nin Jet Filosu General Tansel'i ABD'ye Götüren Uçağı Yakalayarak Geri Çevirince MBK Grubu Şoka Giriyor

MBK'ya karşı kurulmuş olan SKB'nin tasfiyesi için yapılan hazırlıkların tamamlandığı ve Hava Kuvvetleri Komutanı General İrfan Tansel'in, Washington'daki NATO grubuna tayini hakkındaki kararnamenin Resmi Gazetede yayınlanmak üzere Başbakanlığa gönderildiği sıralarda, Genelkurmay İkinci Başkanı olan Korgeneral Muhittin Önür, durumdan haberdar olmuş ve vakit geçirmeden SKB ileri gelenlerini durumdan haberdar etmişti.

Durumun vehametini öğrenen SKB, derhal toplantı yaptı. Ne yapıp edip tasfiye planının uygulanması önlenmeliydi. Bunun için de SKB'ye bağlı bütün birliklere hemen emir verildi ve alarma geçirildi. 3 Haziranda Tansel'in ataması radyoda yayınlanmış olmasına rağmen, Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in de ertesi sabah uçakla Washington'a gönderileceğinden kimsenin haberi yoktu. Tasfiye planının hemen uygulanacağı sanılmıyordu. Bunun için kıtalar alarm durumunda bekletildi ve karşı taraf ile temas yolu tutuldu.

Bütün bu olaylar 4 Haziran 1961 gününü 5 Haziran 1961 gününe bağlayan gece yarısı gerçekleşiyordu. Ertesi gün, İstanbul'da bulunan Genelkurmay Başkanı ile temasa geçilecek ve duruma bir çözüm aranacaktı. Ancak, sabah olduğunda müdahalede geç kılındığı anlaşıldı. Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in uçağı bir saat kadar önce Washington'a gitmek üzere havalanmıştı. Haber Hava Kuvvetlerinin bütün üslerine duyuruldu ve hemen bir jet filosu havalanarak, Tansel'i götüren uçağın peşine takıldı. Jet filosunu, sonraları 11'ler diye anılacak hava subayları yönlendiriyor, başlarında Kurmay Albay Halim Menteş bulunuyordu.

Jetler, General Tansel'i Washington'a götüren askeri uçağı, Türk sınırlarını geçmeden yakaladılar ve etrafını çevirerek, derhal geri dönmesi emrini verdiler. Uçak, jetlerin arasında geri dönmek zorunda kalmış ve bir saat kadar sonra da Mürted Hava Üssüne inmişti.

Bu sıralarda Ankara gerçekten bir ana-baba günü yaşıyordu. SKB'ye bağlı bütün birlikler alarm durumunu sürdürüyor, gerekli yerleri de eller tetikte bekliyorlardı. Buna karşılık Ankara Komuta-

nı Cemal Madanoğlu ile Osman Köksal da Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayını alarma geçirmişti. Fakat, Muhafız Alayı, SKB'ye bağlı birlikler karşısında çok zayıf kalıyordu. Üstelik Hava Kuvvetleri de alarm durumundaydı ve Albay Halim Menteş'in jet filoları Cumhurbaşkanlığı Köşk'ü üzerinde alçaktan uçarak, T.Aydemir'in ifadesiyle "Çankaya'yı ütülüyorlar", gösteri uçuşları yapıyorlardı.

Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'i götüren uçağın geri çevrildiği ve Mürted Hava Üssüne indirildiği haberi, SKB'liler tarafından nasıl coşkuyla karşılanmışsa, MBK'da büyük bir endişe ve şok yaratmıştı. Şimdi ne olacaktı?

28. Tümen Karargahındaki Hesaplaşma

SKB Sözcüsü T.Aydemir, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'dan Tasfiye Planı Uygulayanların Derhal Emekliye Sevk Edilmelerini İstiyor

Bu sırada Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay İstanbul'daydı. Durum kendisine anlatıldı ve hemen Ankara'ya dönmesi istendi. Sunay, askeri bir uçakla Ankara'ya geldi ve Garnizondaki bütün komutanları 28. Tümen Karargahında toplantıya çağırdı.

Sunay, bu olağanüstü durumu yara bırakmadan çözülmesi yollarını arıyor, bu nedenle taraflardan herhangi birinden yana tavır almıyor, arabulucu gibi hareket ediyordu.

Toplantıya Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Celal Alkoç hariç, garnizondaki bütün Komutanlar katılmışlardı. SKB adına sözcülüğü Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir yaptı. Aydemir, SKB'nin ne amaçla kurulduğunu ve nasıl geliştiğini anlattıktan sonra, girilen tasfiye hareketini kendilerine karşı ihanet olarak adlandırdı ve Genelkurmay Başkanından tasfiye planını hazırlayanların derhal emekliye sevk edilmesine yardımcı olmasını istedi.

Gerginlikler yaşanan toplantı, Genelkurmay Başkanının yatıştırıcı ve uzlaştırıcı bir konuşmasıyla sona erdi. Sunay, komutanlara sakin olmalarını, heyecanla girilen işlerin hayırlı sonuçlar veremeyeceğini söylüyor ve bütün milletin gözünü Türk Ordusuna diktiğini, ordunun bugünlerde büyük bir sınav vermekte olduğunu ve

bu sınavdan başarıyla çıkmak zorunda olduklarını söyledi ve konuşmasını şöyle bitirdi:

- *Salim kafayla ve sakince düşünün. İsteklerinizi belirleyip bana yazılı olarak bildirin. Fakat bunların yapılamayacak şeyler olmasına özellikle dikkat edin.*

28. Tümen toplantısından sonra, SKB özel karargahını oluşturan albaylar kendi aralarında bir toplantı yaptılar ve belirledikleri altı maddelik dehşetli bir üst kademe intikam tasfiyesini içeren ultimatomu Genelkurmay Başkanına iletmeye karar verdiler.

Ültimatoma, Genelkurmay Başkanı Sunay'ın aracılığı ile Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel'e iletilecekti. Jandarma Subay Okulu Komutanı Kurmay Albay Necati Ünsalan, 6 Haziran 1961 gecesini ultimatoma, Genelkurmay Başkanına iletmek üzere İkinci Başkan Muhittin Önür'e verdi. Fakat ertesi sabah bunun Genelkurmay Başkanının eline geçmediği öğrenildi. Bunun üzerine zamanın Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Tümgeneral Memduh Tağmaç ve Milli Savunma Müsteşarı Tümgeneral Nusret Bulca ile ultimatoma Cevdet Sunay'a ulaştırıldı.

***“Bu adamlar fazla inat etselerdi,
harekata geçip ortalığı kana boyayacaktık...”***

Talat Aydemir eski ihtilalcilerden arkadaşı Turan Yavçan'a yazdığı bir mektupta “6 Haziran olayı” olarak bilinen gelişmelerin iç-yüzünü şöyle anlatır:

9 Temmuz 1961

“Kardeşim Turhan,

Hatırlarsın, Kore'den döndükten sonra ‘İhtilalin eniyete alınması icap eder.’ demişim. İşte o ana fikir üzerinden yürüdüm. Eski teşkilatı genişlettim. Bugün Türk Ordusunda kilit başında bulunan bütün insanlar buna dahildir. Aylardır çalıştık ve bazı prensipler vazettik. Üç ay evvel de bu prensipleri Komite'deki arkadaşlarımıza verdik. Bazıları çok iyi karşıladı. Bazıları da aylar sonra bizi arkadan hançerlemeye kalktılar. Bunlar şunlardır:

Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Sezai Okan, Sıtkı Ulay, Agasi Şen... Halbuki bu arada Osman ve Sezai'ye ben ne kadar bel bağlamıştım. Meğer onlar neymişler, bizim bu kadar açık kalpli olmamızı onlar bidayette kabul eder gibi göründüler,

güya akıllarınca fırsat bulunca darbe indirmeye kalktılar, fakat tersine oldu. Hava Kuvvetleri komutanının, emir subayının (Gürsel'in emir subayı Agasi Şen) marifetiyle tayininden sonra iş patlak verdi.

Emir subayı Agasi Şen, Mason cemiyetine girmişti, diğerleri de onun izinden yürüyorlar, tesir altında kalıyorlardı. Bugün devletin beş Bakanı da Mason'dur, sen hükümünü ver...

Bu yukarıda saydığım insanların planı ile biz 2-3 Haziran gecesi hazırladıkları liste ile yeni bir 14'ler gibi emri vaki ile karşılaşacaktık. Bereket versin, elimizi çabuk tuttuk, bu zaferi dört saat farkla kazandık.

Derhal alarma geçtik, yoksa bizi şu suçlar ile radyoda dinleyecektiniz. Cemal Madanoğlu, Milli Savunma Bakanı, Kara Kuvvetleri Komutanı Alkoç ile birlikte bir liste tanzim eder. Tabii ki en başta suç şu:

1. Harp Okulu Komutanı, Komite'deki havacılar ile anlaşmıştır.

2. Bunlar Orduyu ayıran insanlardır.

3. En kötüsü komünistlere hizmet edenlerdir.

Bize haberi ikinci başkan olan Muhittin Paşa verdi.

Ondan sonraki icraat tamamiyle bizim hakimiyetimiz altında cereyan etti. Bu adamlar fazla inat etselerdi, harekate geçip ortalığı kana boyayacaktık... O kadar şuursuz insanlardı... Allah'tan elerinden bir şey gelmedi. Çünkü artık hiçbir kuvvetleri kalmamıştı. Bu anda da sıfırdılar. Yedi gün yedi gece uykusuz alarında kaldık. Yalnız şuna sevin ki bütün Türk Ordusu, Deniz, Hava, Kara, Jandarma bu anda yekvücuttur. Diğer yolda da bunu sağlayabiliysem artık rahat ölebilirim.

Davamızı başta bulunan Genelkurmay Başkanına, Kuvvet Komutanlarına, ayrıca kabul ettirdik. Şimdi demir gibiyiz, ama bu kolay olmadı tabii. Eski ideal arkadaşlarım, Türkiye'de her şeye hakimdirler. Silahlı Kuvvetler şahsiyetini kazanmıştır.

7 Haziranda Komite'ye (MBK) bir ultimatom çektik, benim kalemimden çıktı. Genelkurmay Başkanı Memduh (Tağmaç) Paşayı Köşk'e götürdü. Hasta Devlet Reisine kabul ettirdi. Yirmi dört saat süre vermiştik. Onbirinci saatte yerine getirdiler, yoksa hepsini si-lecektik. İş o kadar gergin safhaya girmiş, sabrımız tükenmişti.

Ultimatom şuydı:

1. Hava Kuvvetleri Komutanı derhal vazifesine iade edilecek. Ögle radyosunda yayınlanacak.

2. Bizi ihbar edenler ve Hava Kuvvetleri Komutanının harcanmasını sağlayanlar vereceğimiz listeye göre derhal emekli olacaklar.

3. Cemal Madanoğlu (Ankara Sıkıyönetim Komutanı), Osman Köksal (Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanlığı) derhal komutanlıkları bırakıp MBK'ya dönecekler.

4. Bir daha Silahlı Kuvvetlerin ve Komite'nin haberi olmadan kilit başında bulunan komutanlar tayin edilemeyecek ve emekliye sevk edilemeyecek.

5. Deniz Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri Komutanı ve Milli Savunma Bakanı General Muzaffer Alankuş derhal emekli olacak.

6. Komite seçimlere kadar azaltılamaz. İstifa edemez, istifaya zorlanamaz.

Şimdi tamamiyle duruma Silahlı Kuvvetler Birliği hakimdir. Biz daima doğru yoldaydık. Devam edeceğiz. Şimdi Komite'de sayacağım dokuz arkadaşta itimat edilemez.

Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Dz.Yarbay Selahattin Özgür, Şükran Özkaya, Rafet Aksoyoğlu, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Kadri Kaplan. Biz yine büyüklük ettik hayatlarını bağışladık. İnisiyatiflerini kazandırıp Komite'ye iade ettik. Yoksa onları silmek saat meselesiymiş.

14'ler meselesinde garantiye ve sigortaya aldık. Onların kılında kimseyi dokundurtmayız. Silahlı Kuvvetlerin himayesindedirler. Yalnız ne varki sabırla beklesinler. Onlar bana ve bizlere karşı vazifelerini tam anlamıyla yapmadılar; ama ben içinde iyi tanıdığım bazılarını unutamadım.

Şimdi memleket çok karışıktır. Kim nederse desin iktisadi kriz vardır. Seçimler biie tehlikeye girebilir. İki kritik nokta var: Mahkemelerin infazı, (Yassıada duruşmaları sonucunda idama mahkum edilen Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fatih Rüştü Zorlu) seçimler.

Burada bir halk ayaklanması olabilir, ancak o zaman Silahlı Kuvvetlere belki bir vazife düşer, aksi takdirde planlarımız tahtında işler ilerleyecek, emin olun.

Komite'deki vefasız arkadaşların en büyük hatası beni Kore'den Türkiye'ye getirip, Harp Okulu Komutanı yapmalarınımış... Başlarına çorap örmüşüm. Doğrudur. Kardeşim ne var ki 14'ler de biraz bana kulak verseydiler, işler başka türlü olurdu. Fakat bizi çok çabuk unutmuşlardı. İnşallah bundan sonra iyi olur...

TALAT AYDEMİR

SKB'nin İntikam Ültimatomuyla Yukarıdaki Şok Tasfiye Ülke Denetimi SKB'de MBK'nın Adı Var Kendi Yok

Ültimatomon verilmesi ardından Devlet ve MBK Başkanı Cemal Gürsel'den, ultiinatomon gereğinin tartışmasız ve derhal yerine getirilmesi istendi ve bu istek itirazsız kabul edildi ve hemen uygulandı. Buna göre, Hava Kuvvetleri Komutanlığında uzaklaştırılan İrfan Tansel, yeniden görevine iade edildi. Milli Savunma Bakanı General Muzaffer Alankuş görevinden alındı. Komploya karışan Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Celal Alkoç emekliye sevk edildi, yerine Korgeneral Muhittin Önür getirildi. Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Zeki Özek de emekliye sevk edilerek yerine Koramiral Necdet Uran getirildi.

Üst kademedeki bu tasfiye fırtınası ile birlikte İçişleri Bakanlığı yapan General Muharrem İhsan Kızıloğlu da görevinden ayrıldı.

2.Ordu Komutanı Şefik İter ile Devlet Başkanı Başyaveri Agasi Şen ve bazı havacı subaylar emekli edildi, Muhafız Alay Komutanı Osman Köksal görevinden alınarak yerine Kurmay Albay Şükür İlkın getirildi. Cemal Madanoğlu Ankara Komutanlığından azledilerek MBK'daki görevine iade edildi. Bunun üzerine Madanoğlu MBK'daki görevinden de istifa etti, yerine Tümgeneral Ali Keskiner atandı. MBK üyelerinin bundan böyle askeri birliklere komuta etmeleri, karargah, kışla ve garnizonlara girmeleri, subay ataması girişimleri yasaklandı. MBK bundan böyle yönetim faaliyetlerini Silahlı Kuvvetler Birliği örgütünün gözetim ve denetimi altında yapacaktı. Silahlı Kuvvetler artık dışarıdan istismar edilmeye izin vermeyecekti!..

6 Haziran olayı gerçekte ihtilalin içinde sessiz bir ihtilalden başka birşey değildir. MBK adı bundan sonra prestij olarak bırakılır.

Bu tarihe kadar SKB örgütü, genelde kurmay albay rütbesindeki subaylarla, bazı kilit noktalardaki general ve amiraller tarafından temsil ediliyordu. Bu operasyon örgütün yukarıya, en üst kademelere doğru sıçramasına neden oldu.

Dönemin subaylarından Yarbay Talat Turhan'ın 6 Haziran olayı ile ilgili değerlendirmesi şöyledir:

“Emir komuta zinciri kırılmış, hiyerarşi allak bullak olmuş.”

Yarbay T.Turhan

“Tansel’in atama kararını veren ve karnamesine imza koyan yetkili kişiler, kuvvete boyun eğerek tükürdüklerini yalamışlardır.

- O dönemde MBK, SKB örgütünün ultimatomeni kabul ettiğinde, kukla durumuna düşmüş olmuyor muydu?

- Emir komuta zinciri kırılmış, hiyerarşi allak bullak olmuş, SKB örgütü açığa çıkmış, karşısındaki güçler susturulmuştu. Ama pusuda bekliyorlardı... Silahlı Kuvvetler bir anlamda kişisel kutuplaşma, hesaplaşma içinde bulunuyor, anarşiye doğru kayıyordu. SKB örgütünün yetkili kişileri mevcut durumu tüm açıklığı ile Genelkurmay Başkanı Org. Cevdet Sunay’a anlatmış, örgüte katılmasını istemişti. Bulunduğu makama karşın komutanlık gücünün elinden kaçtığını algılayan Sunay, dayatılan kuvvet karşısında eğilmiş ve eziklik duygusu ile Silahlı Kuvvetler Birliği başkanlığını istemeyerek de olsa kabul etmişti.

Haziran 1961 olaylarından önce SKB örgütü, Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri Komutanını yoklamış, ancak yanıt alamamıştı. Özellikle Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Celal Alkoç’u yoklayan Menteş’e, Alkoç, emir komuta zinciri dışında bir kuvvet tanımadığını açıklamıştır. Bu yoklamalar sonucu, SKB örgütü fikrine yatkın olmayan kuvvet komutanları saf dışı bırakılıp, Kara Kuvvetleri Komutanlığına Orgeneral Muhittin Önür, Deniz Kuvvetleri Komutanlığına Oramiral Necdet Uran getirilmiştir.

Bu atamalar sonucu, SKB Örgütü Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarını içine alarak tüm Silahlı Kuvvetlere yayılıp, bir anlamda legaliteye dönüşüyordu. SKB’nin en olumlu uygulamasının, tümüyle bozulmuş olan emir ve komuta düzeninin ve hiyerarşisinin yeniden kurulmasını sağlamış olması olarak belirtilebilir. Bu amaçla her türlü girişimde bulunulmuş, MBK üyelerinin ve diğer baskılar altında ezilmiş ve sinmiş Genulkurmay Başkanı’nın onore edilmesi için büyük çaba harcanmıştır.

MBK üyeleri kontrol altına alınmış, aşırılıklar önlenmiş ve MBK uygulamalarının önemli bir bölümüne el atılmıştır.

Böyle bir ortamda Silahlı Kuvvetlerce iktidara el konulması,

yurt içinde ve dışında güvensizliğe neden olabilir, önemli sorunları beraberinde getirebilirdi.”(61)

Örgütün yetkilerini yürütmek için Ankara’da Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde bir Daimi Grup oluşturuldu. Bu grup Genelkurmay 2.Başkanlığına atanan Memduh Tağmaç başkanlığında Ankara’da kilit mevkilerde bulunan komutanların da katıldığı periyodik toplantılar yapmaktaydı. Ankara Komutanlığında ise Orhan Alpak’ın başkanlığındaki toplantılar kesintisiz devam ediyordu.(62)

SKB’nin Güçlü Koordinatörü 4 Albay

Albay Talat Aydemir	Kara
Albay Halim Menteş	Hava
Albay Nazım Özkan	Deniz
Albay Emin Arat	Jandarma

Haziran 1961 ayının ikinci yarısından sonra ülke yönetimi fiilen SKB’nin eline geçmişti. Birliğin çalışma tarzı şöyleydi: Seçimlere kadar iş başında kalacak üç albaydan kurulu bir özel karargahı kuruldu. Karargahın üç albayı Talat Aydemir, Emin Arat ve Nazım Özkan’dı. Aydemir Kara, Arat Jandarma sınıfını, Özkan da Deniz Kuvvetlerini temsil ediyorlardı. Sonradan bunlara 11’lerin lideri Kurmay Albay Halim Menteş de katıldı. Menteş, Hava Kuvvetlerinin temsilcisiydi. Bu gruba “Albaylar Cuntası” adı da veriliyordu. 6 Hazirandan alınan dersle herşey gözetim altına alındı.

Özel karargah Silahlı Kuvvetlerin isteklerini tesbit ediyor, siyasi alanda yapılması gereken işleri ve alınması uygun görülen önlemleri gözden geçiriyor, bu konularda raporlar hazırlıyorlardı. Bu raporlar, Genelkurmay Başkanının başkanlığında ve Kuvvet Komutanlarının da katılımıyla haftada iki defa, acil durumlarda hemen yapılan toplantılarda görüşülüyordu. Özel karargahın raporlarında ifade edilen isteklerden, ordunun yapması gerekenler Milli Savunma Bakanlığına, idarenin yetkisi içinde bulunanlar da hükümete intikal ettiriliyor ve gerçekleştirilmesi isteniyordu. Yasa konusu olan istekler de MBK’ya gönderiliyordu. Komite bu istekleri Kurucu Meclise

(61) Talat Turhan, a.g.e., s.119, 120, 121,

(62) Osman Deniz, a.g.e.

intikal ettirip sonuca bağılıyordu. Özel Karargah seçimlerin en geç 29 Ekim 1961 günü yapılmış olmasını istiyordu. Ancak bir şartı vardı: Bu seçimlerde vaktiyle Demokrat Partiye kaydını yaptırmış olanlara seçilme hakkı tanınmasına taraftar değildi. Ancak bu büyük bir çoğunlukla reddedildi.

Öte yandan İrfan Tansel'in uçağını Washington yolundan çeviren Kurmay Albay Halim Menteş grubu, Hava Kuvvetlerinde belirli bir güç grubu oluşturmuştu. Bu nedenle Tansel'le, Halim Menteş grubu arasında da anlaşmazlıklar başgöstermişti: MBK'nın SKB'yle temas halinde bulunan üyeleri, bu arada Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi ve Ekrem Acuner, İrfan Tansel'in yanından ayrılmışlar, Halim Menteş grubunu desteklemeye başlamışlardı. Bunlara da 11'ler grubu deniliyordu.

1961 yılının Temmuz ayında bu anlaşmazlıklar henüz belirli şekilde ortaya çıkmamıştı, ama işin içinde olanlar bunu pekala biliyorlardı. Bu sıralarda Talat Aydemir de İrfan Tansel'i bırakmış. Halim Menteş'le birleşmişti. Böylece SKB içindeki "Albaylar Cuntası" tam olarak teşekkül etmiş oluyordu.(63)

Tabanca Üzerine Yemin

SKB, 28 Haziran günü toplanarak kabul ettiği prensiplerin Genelkurmay tarafından bir genelge halinde duyurulmasını kararlaştırdı. Bu prensip kararlarının ayrıntılarına burada girmeyeceğiz. Ancak bu kararlar gördüğüm kadarıyla 3 ana başlık halinde (a)'dan (o) harfine kadar 15 maddeyi içermektedir. Özellikle (c), (d) ve (j) maddeleri, seçim sonrasında yeniden DP tipi' bir yapılanmaya karşı çok kesin kararlar yer almaktadır.

T.Aydemir: "28 Ağustos günü Jandarma Okulu Şeref Salonunda toplandık ve tabanca üzerine ellerimizi koyarak şu yemini ettik." diyor.

"Türk Milletinin bakası 27 Mayıs inkılabı ruhunun devamını demokratik bir rejimin kurulmasını temin ile MBK'nın olumlu icraatını destekleyeceğime ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasetten uzak kalmasının temini konusunda kendimi şimdiden Türk Milletine feda edeceğime namusum ve şerefim üzerine ant içerim."(64)

(63) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.122.

(64) Talat Aydemir, a.g.e., s.103.

***“Tansel sürgüne gönderilebilirdiye,
başkaları da gönderilebilirdi.”***

Feruz Ahmad, SKB'ye farklı yaklaşır, ona göre: “Aktif komuta mevkilerindeki üst rütbeli subaylar, albaylar düzeyinde yapılan bu oluşumun farkındaydılar. Bunu bir tehlike olarak görmüşler ve Silahlı Kuvvetlerdeki bütün rahatsız unsurları kurcalayıp, kontrol etmek için tasarlanan bir şemsiye örgüt kurarak, bunun hakkından gelmişlerdir. SKB olarak bilinen bu örgüt, farklı rütbelerden general ve subayları kapsıyordu. (Zaten albayların amacı da hiyerarşik olarak örgütü yukarı doğru tırmandırmaktı. E.Y.) SKB'nin bir amacı alt rütbeli subaylar üzerinde etkili olmak, diğer amacı da MBK'nın faaliyetlerine gözkulak olmaktı.”(65)

SKB, gerçek bir güç ve parlamenter yönetime geri dönüşün garantörü halini aldı. MBK üyeleri, Kurucu Meclis'in kendilerine teklif ettiği tabii senatörlüğü prensipte kabul ederek politikaya zaten girmişlerdi.(66)

Diğer yanda C.Sunay, “Türk Silahlı Kuvvetleri varlığının kaynağı ve besleyicisi olan büyük ulusuna gerçek demokrasi ve hukuk düzenini 27 Mayıs 1960 tarihinde başladığı inkılap hareketinin üçüncü safhası olan teşkilatlanma faaliyetini başarı ile yürütmekte”(67) olduğu konusunda halka güvence veriyordu. Fakat, iktidarın MBK'dan SKB'ye geçmesi, Tansel Olayı MBK'nın başına patladığı sırada oldu.(68)

Washington'a atanan Tansel'in yerine Tümgeneral Süleyman Tulga'nın Komutan Yardımcılığına getirilmesi(69) yeterince yasaldı; çünkü Gürsel Devlet Başkanı, Başbakan, Silahlı Kuvvetler Başkomutanı ve MBK Başkanıydı. Fakat Tansel, SKB'nin liderlerinden biriydi ve dışarıya postalanıp fiilen sürgüne gönderilebilirdiye, başkaları da gönderilebilirdi. Bu nedenle SKB bu atamaya izin vermezdi; prestij ve otoritesini korumalıydı.(70)

(65) Faik, “Gazeteci”, s.97-106. Nakleden F.Ahmad, a.g.e. s.202.

(66) Gürsel'in basın toplantısı, Cumhuriyet, 3 Mart 1961.

(67) İbid. 8 Mart 1961. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.202.

(68) F.Ahmad, a.g.e., s.203.

(69) Ankara Radyosu, 3 Haziran 1961. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.203.

(70) Faik, “Gazeteci”, s.117. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.203.

SKB üyesi Yarbay Osman Sönmez, SKB'nin geniş çaplı izleme faaliyeti hakkında şunları söyler:

"Ankara Komutanlığı brifing salonunda yapılan, her birliğin komutanları tarafından gönderilen subayların geldiği toplantılara devamlı katıldım. Bu toplantıların amacı çeşitli yöndeki haberleri istihbarat haline dönüştürmektir. Hazırlanan istihbarat bültenleri komutanlara ulaştırılıyordu. Böylece belirlenmiş hedefler kontrol altında tutulmaya başlandı. Kontrol altında tutulan hedefler MBK-CHP, yeni kurulan Adalet Partisi (AP) ve diğer partilerin faaliyetleri, kurucu meclisin çalışmaları ve ordu içinde 14'lere dayalı genç subayların faaliyetleriydi."(71)

Yarbay T.Turhan Haziran olayında CHP ile ilgili olarak: "Haziran 1961 olaylarından söz ediyorum. Olaydan sonra kapalı kapılar ardında komplo ve entrikalar içeren kararlar alınmış ve bu türden girişimler sürdürülmeye devam edilmiştir. İktidarı çantada keklik gören CHP'ye egemen olan anlayış, "Bunlar gelirler, fakat gitmezler" olduğuna göre, bu davranışı partizanlık ölçütleri içinde anlamak olanaklıdır. Ancak onların gözden kaçırdıkları gerçek, tüm bu girişimlerin karşı devrime katkıda bulunması olgusuydu."

T.Turhan bu görüşünü daha sonrasında yaşanan önemli olaylarla bağdaştırır. Nitekim özellikle 1961 seçimleriyle çelişkileri belirginleşen örgüt içi sürtüşmeler 22 Şubat 1962 olaylarına kadar sürmüştü ve 22 Şubatta, Hava Kuvvetleri Kara Kuvvetlerinin karşısında yer almıştır. Bilindiği gibi olayda İnönü'de Hava Kuvvetlerinin desteğinden yararlanmıştır. Bu ilişki zaman içinde 11 havacının CHP'ye katılmaları ve içlerinden birinin parlamento'ya alınmasıyla değerlendirilmiştir...(72)

Siyasetçi SKB'ye Karşı Örgüt Kuruyor

Politikacılar, MBK'yı etkisiz konuma getirmişlerdi ama şimdi SKB belası ortaya çıkmış, ordu üst kademesini alaşağı edecek kadar güç kazanmıştı. SKB örgütünün etkinliğinin artması, birilerinin iktidar şanslarını yitirmelerine neden olabilirdi. Bu durumda, SKB örgütünü etkisiz hale getirme kararı alındı ve bu amaçla DET (Dahili Emniyet Teşkilatı) adlı bir karşı örgüt kuruldu. DET üyeleri SKB ör-

(71) Osman Deniz, a.g.e.

(72) Talat Turhan, a.g.e., s.121.

gütü üyelerini kontrol altına almak, onlar arasına çelişki sokmak ve satın almak için her yola başvurmaya başladı.

Sürdürülen çabalar, özellikle Haziran, Ağustos/1961 döneminde yoğunlaştırıldı. Bu cümleden olarak 30 Ağustos 1961 saat 15:00'te İsmet İnönü, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ile gizli bir görüşme yaptı. Sunay, İnönü'yle görüşmesinin tüm ayrıntılarını SKB'ye bildirdi. Genel Kurulda durum tartışıldı. Tartışma SKB örgütünün amacına ulaşmasını isteyen üyelerle, CHP yanlıları arasında sert ve sinirli bir ortam içinde sürdürüldü. Bu olay SKB örgütü içindeki çelişkileri daha da derinleştirdi.”(73)

Aydınlar Çatışıyor Halk ise Olan Bitenden Habersiz Kurtarılmayı Bekleyen Seyirci Durumunda

Kurtuluş Kayağı 14'ler ardından yaşanan 6 Haziran olaylarının toplumsal yönünü kısaca şöyle değerlendiriyor:

“14'lerin tasfiyesinden sonraki gelişmeleri nasıl demokratik yönetime geçişi kolaylaştırıcı hareketler olarak yorumlamak gerekirse, 6 Haziran Olayı da bu geçişi zorlaştırıcı bir adım, bir başka deyişle geçmiş dönemdeki engelin bir başka biçimde yeniden işlerlik kazanması olarak değerlendirilmelidir.

O gün Ankara üstündü Hava Kuvvetlerine bağılı jetlerin tehdit unsuru olarak uçurulması sonucunda istekler kabul olunup gerçekleştirilmiştir. Bu durum MBK'nın ordu için işlere karışmasını zorlaştırdığı gibi, MBK içindeki değişiklikleri engellemiş ve ellerinde askeri kuvvet bulunduranların MBK'da etkisizleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum SKB'nin blöfü olarak nitelense de, o sırada Türkiye'deki gelişmeleri SKB'nin yönlendirdiği gerçeğini değiştirmez. Bütün bu olaylardan açıkça ortaya çıktığı gibi, 1960-61 yıllarında halkın zaten sınırlı olan etkinliği de kalkmış, sayısız aydın grupçuklarının birbirleriyle mücadeleleri devam etmiştir. Bu gruplaşmalarda yakın gelecekteki seçim dolayısıyla halka yakın tavırlar zaman zaman gözlemlense de, siyasal örgütler temelde kendi varlıklarını korumayı amaçladıklarından ve şartlar bunu bir zorunluluk olarak ön plana getirdiğinden, 1960-61 olaylarında halkın etkisi

(73) Talat Turhan, a.g.e., s.121.

söz konusu olmamış, politika halktan bağımsız oluşturulmuştur. Türkiye’de daha önceleri aydın mücadelelerinde varolan dolaylı halk etkisi sınırlanmış; bundan böyle de halkın tavrı politik hareketlerden bir anlamda daha bağımsız bir görünüm kazanmıştır.”(74)

Daha sonraki yıllarda 27 Mayısı değerlendiren Ecevit şöyle diyor: “27 Mayıs dayanışma içinde ve barışçı bir halk hareketiydi. Türk tarihinde yenileşme hareketleri başladığından beri her atılıma asker öncülük etmişti. 27 Mayıs da ise öncülük sivile geçmiştir. Devlette egemen güçlerde müthiş bir güç vardır. İlk defa bu direnç kırılıyor ve egemen güçler dediğimiz güçlerin bir kesimi, o arada Silahlı Kuvvetler, siyasetteki etkinliğini yitirme tehlikesiyle karşılaşılıyor. Onun için müdahaleciler hiyerarşik düzen dışında dümeni de ele aldılar; yani halkın elinden kaptılar. O aslında bir halk hareketi olacaktı.”(75)

Demokrat Parti çizgisinden gelen Süleyman Demirel ise, 1950 Demokrat Parti hareketini devlete karşı kazanılmış bir zafer olarak değerlendirdikten sonra 27 Mayıs 1960 ihtilali için “Halkın elinden devleti alma hareketidir.”(76) diyor, peki sormak gerekir halkımız nerede?

Askerin “DP’yl Hortlatmayın.” Sendromu

Gürsel’in Ismarlama Partisi Milliyetçi Serbest Parti (MSP)

27 Mayıs sonrasında askeri kanatlardaki heyecanlı gelişmelere burada bir parantez açalım. Tüm bunlara neden olan siyasi yaşamdaki gelişmelere kısaca bir göz atalım. Çünkü kısa bir süre sonra ortaya çıkacak yeni askeri müdahaleden dönüş ve ardından 22 Şubat, 21 Mayıs ihtilal girişimlerinin nedenlerini ancak bu aradaki siyasal gelişmelerle anlayabileceğiz.

Askeri kesimin yıllardan beri ihtilal girişimlerine ve ihtilale neden olarak öne sürdükleri “Atatürkçü, laik, demokratik bir yönetim ve daha iyi bir Türkiye” için siyasilere yönelik yaptırım talepleri ile belirleyici ve yönlendirici tavırları bu süreçte de görülecektir.

(74) Kurtuluş Kayalı, a.g.e., s.86, 87.

(75) Mehmet Altan, “Darbelerin Ekonomisi”, İyi Adam Yay., 2001, s.82

(76) Mehmet Altan, a.g.e., s.67

Askerler arasında bu gruplaşma ve neredeyse çatışma noktasından dönülen olaylar sürüp giderken, siyasiler de yönetimi bir an önce devralmak için partileşme çabalarını sürdürmekteydiler. CHP ihtilalden yarabere almadan çıkmış, askerlerin bir kesiminden de destek görmüştü. Tüm örgütüyle ayakta bir an evvel seçimlere gidilmesini bekliyordu. Ancak kapatılan DP'nin büyük seçmen grupları yeni bir baş ve parti adayını beklemekteydiler.

İstanbul'daki eski demokratlar kendilerine bir lider ararlarken ve E.Orgeneral Ragıp Gümüşpala ile Ekrem Alican özellikle eski demokratlara dayanan partiler kurmak çabası içindeyken Cemal Gürsel de piyasaya ısmarlama bir parti çıkarmak kararındaydı. Gürsel, bu partinin hem emekliye sevk edilmiş subaylar, hem de suya sabuna dokunmamış eski demokratlar tarafından meydana getirilmesini düşünüyordu. Gerçi bu görev, 13 Kasım olayından sonra Ekrem Alican'a verilmişti ama, Alican kuracağı partinin dizginlerine tamamen sahip çıkmak gayreti içinde bulunduğundan güveni kaybetmişti.

Gürsel tasarladığı şekilde bir parti meydana getirebilirse, hem Eminsular, hem de partisiz kalmış olan eski demokratların, ne yöne gelişecekleri bilinmeyen bağımsız partilerin desteğini alabileceğini umuyordu.

Gürsel bu düşünceyle emekli general Necmi Akyıldız'ı çağırıcı ve kendisinden tasarladığı çerçevede bir parti kurmasını istedi. Partinin başlıca destekleyicisi bizzat Gürsel olacaktı. Necmi Akyıldız, birkaç gün süren temaslardan sonra, Gürsel partiyi kurabileceğini, Genel Başkanlık için Ali Fuat Cebesoy'u düşündüklerini söylemişti. Partinin kurucuları arasında Akyıldız'dan başka, bir zamanlar Demokrat Partinin İstanbul İl Başkanlığını yapmış olan Esat Çağa, 1954-57 devresinde Demokrat Parti Yozgat Milletvekili olan Ahmet Gürkan, Nihat Su, Ferhat Nuri Yıldırım, Akif İyidoğan, Rauf Kınay ve Saki Zorlu ile bazı emekli subaylar bulunuyordu. Memleketçi Serbest Parti (MSP) resmen kurulduktan sonra gerçekten Gürsel'in desteğini görmüş, hatta tabii senatör S.Ulay bu partinin başına geçmek için senatörlük hakkından feragat etmişti. (Acaba C.Gürsel 1930'daki Serbest Fırka örneğinden mi etkilendi? E.Y.)

Kurucular arasında bulunan Ahmet Gürkan, İstanbul'daki eski demokratlarla sık sık temas ediyor, partinin kuruluş hazırlıkların-

dan onları habersiz bırakmıyordu. Kurucular, nihayet İstanbul'a giderek Ali Fuat Cebesoy'la görüşmek ve ona Genel Başkanlık teklif etmek kararı aldılar. Gürsel'den de Cebesoy'a bir mesaj götüreceklerdi.

Akyıldız başkanlığındaki heyet, Ali Fuat Cebesoy'dan randevu istedi ve aynı gün görüşme olanağı buldu. Ne var ki, Milli Mücadeleye katılmış, siyasi hayata atılmış, fakat siyasi rakipleri karşısında daima yenilgiye uğramış olan General Ali Fuat Cebesoy, yeni bir maceraya atılmak niyetinde değildi. Cevabı kesin oldu:

- Siyasi hayattan çekildim, bir daha dönmek niyetinde de değilim!

Bu sıralarda, Köylü Partisinin Adana İl Başkanı Dr.İhsan Önal İstanbul'a gelmiş ve Genel Başkanıyla görüşmek istediğini bildirmişti. Önal'ın İstanbul'a gelmesindeki amaç şuydu: Ragıp Gümüşpala İzmir'den kendisine bir mektup göndermiş ve parti kurmak niyetinde olduğunu söyleyerek, ne dereceye kadar destekleyebileceğini sormuştu. Önal, mektuba olumlu cevap vermiş ve gerekirse bu meseleyi Genel Başkanına da açabileceğini söyledi. Bunun üzerine Gümüşpala Önal'dan, İstanbul'a giderek Tahsin Demirayla temas etmesini istemişti.

Ragıp Gümüşpala, o sıralarda İzmir'de bulunuyordu. Mehmet Yorgancıoğlu aracılığıyla İzmir ve İstanbul'daki çalışmaları, Şinasi Osma aracılığıyla Ankara'da olup bitenleri, İhsan Önal aracılığıyla da Köylü Partisinin girişimlerini günü gününe izliyordu. Ancak Gümüşpala'nın parti kurması rakip olarak görülüyor ve kendisinden arkadaşlarıyla birlikte Yeni Türkiye Partisine katılmaları isteniyordu. Oysa Gümüşpala ayrı bir parti kurmakta ısrar ediyor ve kurulması düşünülen Yeni Türkiye Partisinin bağımsız bir parti olmadığını, Milli Birlik Komitesi'nin etkisi altında olduğunu iddia ediyordu.

Bundan sonra bir dizi temas ve arayışların ardından 11 kurucu üye üzerinde anlaşıldı.

Gümüşpala, Cevdet Perine tüzüğü hemen hazırlamalarını istedi. Parti 11 Şubat 1961 günü resmen kurulmuş olacaktı.

Gümüşpala, 11 Şubat 1961 günü beraberinde Şinasi Osma ve Dr.İhsan Önal olduğu halde Ankara Valiliğine giderek, Adalet Partisinin kuruluş belgelerini vermiş, böylece parti resmen faaliyete geçmişti. Adalet Partisi kuruluşundan kısa bir süre önce de Yeni Türkiye Partisi kurulmuştu.

Böylece 27 Mayıs ihtilalinin ardından CHP'den sonra DP tabanına dayanacak olan ikinci büyük parti kurulmuş oldu.

9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunulan yeni Anayasaya verilen kırmızı oyların çokluğu ile kabul edilmiş, Yassıada duruşmaları da 10 Ağustos 1961 günü sona ermişti. Kararlar, seçimlerden önce açıklanacaktı. MBK, siyasi parti liderlerini bir masa etrafında toplayıp fikirlerini öğrenmek istiyordu. Hiçbir siyasi parti seçim propagandası devresinde olsun, seçimlerden sonra olsun 27 Mayıs Devrimine karşı çıkmamalı, onun bazı tasarruflarını yermemeli, Yassıada kararları aleyhine tavır almamalı ve Demokrat Parti devrini "hortlatma" çabasına girmemeliydi.

Askerler Sivilleri Yuvarlak Masa Etrafına Topluyor ve "Gizli Protokol" İmzalatıyorlar

İşte bu düşünce ile parti sekreterleri düzeyinde Yuvarlak Masa Toplantısı, 31 Ağustos 1961 günü Millet Meclisinin şimdiki Anayasa Komisyonu toplantı salonunda açıldı. Toplantıya Komite'yi temsilen Ekrem Acuner, Suphi Gürsoytrak, Refet Aksoylu, Osman Köksal, Ahmet Yıldız, Kadri Kaplan, Sezai Okan ve Kamil Karavelioğlu; Adalet Partisini (AP) temsilen Şinasi Osma, Cevdet Perin, Kamil Tekerek ve Kamuran Evliyaoğlu; CHP'yi temsilen İsmail Rüştü Aksal, Turhan Feyzioğlu, Emin Paksüt ve Ferit Melen; CKMP'yi temsilen Abdülhak Kemal Yörük, Fuat Ama, Seyfi Öztürk ve Mustafa Kepir; YTP'yi temsilen İrfan Aksu, Esat Eğilmez, Ertuğrul Alatlı ve Celal Gündoğlu; Memleketçi Serbest Partiyi temsilen de Esat Çağa, Naci Bozkurt, Zafer Tanyolaç ve Süleyman Vanez katılmışlardı.

Milli Birlik Komitesi, sekreterler seviyesindeki Yuvarlak Masa toplantısı için 12 maddelik bir gündem hazırlamıştı. Toplantıya başkanlık eden Komite üyesi Ekrem Acuner, bu gündemi siyasilere okudu. Bu gündemde MBK açısından en önemli konular ilk 4 maddeye konulmuştu.

1. Meşruiyetini kaybetmiş bir iktidara karşı yapılmış bulunan devrimin siyasi amaçlarla istismarına meydan verilmemesi,
2. Devrimin siyasi istismara konu yapılmaması,
3. Dinin propaganda konusu yapılmaması ve siyasi istismarına meydan verilmemesi,

4. Yassıada Mahkemelerinin ve orada alınacak kararların tartışma konusu yapılmaması.

Nihayet Yuvarlak Masa toplantısı 3 Eylül 1961 Pazar günü sona erdi. Şimdi sıra "Zirve Konferansı"nda imzalanacak protokolün metnini hazırlamaya gelmişti. Bunun Refet Aksoylu, Emin Paksüt ve Cevdet Perin'den kurulu heyet tarafından hazırlanması kararlaştırıldı. Protokol hazırlandı ve gözden geçirilmek üzere son bir toplantı daha yapıldı.

Herşeyin tamamlandığı bir sırada MBK üyeleri, bir de "Gizli Protokol" imzalamak gerektiğini ileri sürdüler.

Öğleden sonraki toplantıya CKMP temsilcileri katılamamıştı, buna rağmen uzun tartışmalardan sonra, metni Komite üyelerince hazırlanmış olan **"Gizli Protokol"** açıklanmamak kaydıyla onaylandı. Bu protokol şöyleydi:

"Eşit şartlar altında dürüst bir seçimle iş başına geldikten sonra, siyasi rakiplerini bertaraf etme ve iktidarlarını her ne pahasına olursa olsun devam ettirme gayretine kapılan liderlerin elinde: Muhalefet yıllarında millete vaadettiği hürriyet anlayışından ve demokratik nizamdan zamanla adım adım uzaklaşmış, demokratik nizamın teminatını sağlayan basın, üniversite, adalet cihazı ve amme müesseselerine ağır baskılara girişmiş, din duygularını siyasi amaçlarla istismar etmiş, medeni varlığımızın temeli olan devrimlerin red ve inkarına yol açmış, partizan tutumu ve nifak yaratan bölücü ve ayırıcı sözde cepheler kurmaktan çekinmemiş, özellikle 1955'ten sonra plansız, israfçı, enflasyoncu tutumu ve çeşitli suistimalleriyle memleketin iktisadi ve içtimai düzeninin bozulmasına, yurt dışında iktisadi ve mali itibarımızın sarsılmasına neden olmuş; milli varlığımızın timsali şerefli ordumuzu, siyasi emel ve amaçlara aracı etmeye çalışmış, gerek mevzuat gerekse tatbikat olarak umumi ve mahalli seçimlerde milli iradenin eşitlik, serbestlik ve emniyet içinde belirmesine gittikçe artan bir şiddetle engel olmuş; devlet radyosunu ve devlet mallarını parti hizmetinde kullanma yolunu tutmuş, sonunda, Meclis murakabesini dahi işlemez hale getirmiş ve nihayet demokratik rejimin vazgeçilmez unsurunu oluşturan muhalefeti açıkça inkara giden ve demokratik nizamın başlıca vasıtası olan serbest seçim ümidinin tamamen kaybına kadar varan hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla gayri meşru bir baskı ve zulüm idaresi haline gelmiş olan bir iktidara karşı, Türk mil-

letin vicdanından yükselen emre uyarak milletin direnme hakkını kullanan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, hiçbir zümre veya siyasi teşekkül lehine olmaksızın gerçekleştirmiş bulunduğu 27 Mayıs ihtilalinin siyasi amaçlarla, her ne suretle olursa olsun, istismarına izin vermeyeceğimizi kesin olarak beyan ve bu ihtilalin yıktığı ve milli vicdanın mahkum ettiği Demokrat Parti zihniyetini ve onu temsile veya devam ettirmeye teşebbüs mahiyetindeki her türlü davranışı şiddetle reddederiz.”

Yukarıya tam metnini aldığımız “Gizli Protokol” de “Milli Beyanname” adı verilen Sekreterler Toplantısında hazırlanmış protokol gibi, 5 Eylül 1961 günü Çankaya’da Cemal Gürsel’in huzurunda yapılan “Zirve Toplantısı”nda bütün siyasi parti liderleri tarafından imzalanmıştı.

Çankaya Köşkü’nde Cemal Gürsel’in başbakanlığında yapılan “Zirve Toplantısı”nda siyasi parti liderlerinin “Gizli Protokol”le birlikte “Milli Beyanname” adı verilen deklarasyonu da imzaladıkları gün, Kurucu Meclis süresiz olarak tatile girmişti. İnönü, bu münasebetle verdiği demeçte MBK üyelerinin minnetle anılacaklarını söylüyordu.

On gün sonra, 15 Eylül 1961 günü, Yüksek Adalet Divanınca Yassıada’da yargılanmakta olan DP üyeleri hakkında verilen kararlar açıklandı. Mahkeme, Demokrat Parti yöneticilerinden 15 kişiyi idama mahkum etmişti. Bunlar Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Bahadır Dülger, Nusret Kirişçioglu, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoglu, Zeki Erataman ve Rüştü Erdelhun’du.

Ancak siyasi parti liderleri, idam hükümlerinin infazını istemiyorlardı. Bunun için Devlet Başkanı Gürsel’e başvurarak, MBK’nın idam kararlarını tasdik etmemesini istediler.

Aslına bakılırsa, idam hükümlerinin infazını istemeyenler sadece siyasi parti liderleri de değildi. Bu konuda MBK üyeleri de ikiye ayrılmışlardı. Başta Cemal Gürsel olmak üzere Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, Ahmet Yıldız, Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Mehmet Özgüneş, Sezai Okan ve Osman Köksal siyasi partilerin liderleri gibi düşünüyorlardı. Fakat, Komite’nin özellikle “Albaylar Cuntası” ile irtibatlı üyeleri, bu arada Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat,

Emanullah Çelebi, Fikret Kuytak, Selahattin Özgür ve Ekrem Acuner idam hükümlerinin tamamının infazında ısrar ediyorlardı.

Bu arada Yeni Delhi'de bulunan Alpaslan Türkeş de, 14'ler adına Devlet Başkanı Cemal Gürsel'e bir mektup göndermişti. 7 Eylül 1961 tarihli ve maddeler halinde yazılmış bu mektubun tamamı idamlara karşıydı.(77)

İdamlar

Yüksek Adalet Divanının idam kararlarını değerlendirmesi için MBK toplandı ve sonuçları kamuoyuna açıkladı. Buna göre:

"Yüksek Adalet Divanınca ölüm cezasına mahkum edilen sanıklardan sakıt (düşük) Reisicumhur Celal Bayar, sakıt Başbakan Adnan Menderes, sakıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve sakıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezaları, Milli Birlik Komitesi'nin 15 Eylül 1961 gün ve 75 sayılı kararıyla tasdik edilmiştir. Ancak, sakıt Reisicumhur Celal Bayar'ın 65 yaşını bitirmiş olması dolayısıyla verilen ölüm cezası müebbet ağır hapse tahvil edilmiştir.

Ölüm cezasına mahkum edilen Refik Koraltan, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişcioğlu, Baha'dır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Eratman ve Rüştü Erdelhun'un cezaları da 15 Eylül 1961 gün ve 75 sayılı kararla müebbet hapse çevrilmiştir. Tebliğ olunur."

MBK'nın bu kararı kimseyi memnun etmemişti. Özellikle AP'liler Komite'nin kararları infaz edeceğini hiç mi hiç tahmin etmiyorlardı. Kararların açıklanması üzerine AP'de büyük tepki oluşmuş, birçok yerlerde istifalara yol açmıştı. Bir kısım il ilçe teşkilatı da levhasını sökerek kapanma kararı almıştı.

Ordunun bir kesimi de aynı durumdaydı. Özellikle İstanbul kargahı ateş püskürüyordu. Nasıl olmuştu da, üç idam cezasının tasdikiyle mesele halledilmişti? Jandarma Subay Okulu, kararı protesto eden subaylarla dolup taşıyor, her taraftan telgraflar geliyordu. Necati Ünsalan ve Emin Arat, Ankara'daki subaylarla toplantılar yaparak onları yatıştırma gayreti gösterirlerken, İstanbul'da da Dünder Seyhan gönderilmişti. Seyhan da Cuntanın İstanbul kargahını sakinleştirmeye çalışıyordu. Bu olaylar yaşanırken, idam hü-

(77) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.84-138.

kümleri kesinleşmiş olan Fatin Rüştü Zorlu ile Hasan Polatkan, 16 Eylül 1961 Cumartesi günü saat 2.40'da Yassıada'dan 30 mil mesafede bulunan İmralı'ya götürülmüşler ve aynı gün saat 3.05'te idam edilmişlerdi. İdam hükmünün infaz olunduğu, MBK İrtibat Bürosunun 59 numaralı bildirisiyle açıklanmıştı.(78)

DP'nin Çökmüş Olması ve MBK'nın Desteğiyle CHP'liler İktidarı "Torbada Keklik" Görüyordu

Anayasanın halkoyuna sunulduğu, Yuvarlak Masa Zirve Konferansı'nda parti liderlerinin 27 Mayıs yaptırımlarına karşı tavır almayacaklarına dair protokol imzalamaları ve Yüksek Adalet Divanının verdiği ölüm cezalarının infazından sonra, ihtilal sonrasının ilk genel seçimlerine gidiliyordu.

O sıralarda çoğunluğun kanaati, seçimleri CHP'nin büyük bir çoğunlukla kazanacağı ve iktidara geçeceği şeklindeydi. CHP'nin sandalye sayısında Meclisin yarıdan fazlasını, Cumhuriyet Senatosunda ise %80 çoğunluk elde edeceği hesaplanmaktaydı.

CHP için seçimi almak torbada keklikti. Henüz seçim yapılmadan kabine bile kurulmuştu. İnönü Cumhurbaşkanı olacak, Başbakanlığa da İsmail Rüştü Aksal getirilecekti. Antalya'daki bir açık hava toplantısında Aksal şöyle takdim ediliyordu.

"- Sevgili Antalyalılar, şimdi size onbeş gün sonrasının Başbakanı İsmail Rüştü Aksal hitabedecek!"

Halk Partisi, içinde seçimlerin alınacağı öylesine yayılmıştı ki, birçok çevre, bu arada ordu mensuplarının çoğunluğu da aynı inanca sahip olmuşlardı.(79)

Ancak deneyimli politikacı İnönü tedbirli konuşuyordu.

1961 seçimlerine gidileceği sırada, yine bir parti meclis toplantısında İnönü, arkadaşlarının CHP'nin iktidara geleceği hakkındaki iyimser sözlerini dinledikten sonra, oturumu kapatırken:

"- Arkadaşlar çok iyimser, inşallah tahminleri doğru çıkar... Fakat ben öyle değilim. Umdukları neticeyi bulamazlarsa hayal kırıklığına uğramamalıdır."(80)

İşte 15 Ekim 1961 seçimlerine bu hava içinde girildi. Fakat

(78) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.140.

(79) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.142, 143.

(80) Cihad Baban, a.g.e., s.313, 314.

sandıklar açılıp sonuçlar belli olmaya başladıkça, Halk Partisinin bu keklığı de elinden kaçırdığı anlaşılyordu. Ümitler seçimden önce kurulan kabineler, paylaşılan koltuklar gibi sönmüş, erimiş ve kaybolup gitmişti.(81)

DP, AP Adıyla Yeniden İktidar Sahnesine Çıkınca SKB'li Albaylar “Biz böyle olacağını söylemiştik.” MBK ve CHP ise Şokta

15 Ekim 1961 Genel Seçimleri'nin sonucunda 450 milletvekiliği şöyle dağılır: CHP oyların %36.7'sini alarak 173 milletvekili, AP oyların %34.8'ini alarak 158 milletvekili, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi oyların %14'ünü alarak 54 milletvekili, oyların %13.7'sini alan Yeni Türkiye Partisi 65 milletvekili çıkarır.

Senato seçimlerinde ise AP 70, CHP 36, CKMP 16 ve YTP 28 senatörlük kazanır.

Gazeteci O.Tokatlı bu durum için: “İnönü'nün dediğı çıktı. Seçim gecesi, iki yüz elli milletvekili çıkaracağımızı tahmin edenler, ‘Bu nasıl oluyor?’ diye hayretle birbirlerine baktılar... Emin Paksüt'ün hayret ifade eden çehresindeki çizgiler hâlâ gözümün önündedir.” demiştir.

Seçim sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına iktidara gelemiyordu. Artık koalisyon hükümetleri devri başlayacaktı.

27 Mayıs'ta askıya alınan demokrasi, 15 Ekim 1961 pazar gününü yapılan genel seçimlerin ardından yeniden işlerlik kazanıyor. Yeni Anayasa gereğı seçimlerde kazanan senatörler ve milletvekilleri mazbatalarını alarak yavaş yavaş Ankara yolunu tutuyorlar...

AP'liler, Meclis ve Senato Koltuklarına Oturur Oturmaz

27 Mayısçılara Veryansın Edince

Milletvekillerinin Başkente gelmeleriyle birlikte yeniden huzursuzluklar başlıyor. TBMM'ye bir türlü toplantı çağrısının yapılmadığı gözleniyor... Ankara otelleri ve restoranlarında özellikle cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ilgili kulisler sürdürölüyor. Adalet

(81) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.144.

Partili senatör ve milletvekillerinin gözleri hiçbir şeyi görmüyor. İdam edilen Adnan Menderes ve iki bakanı Hasan Polatkan ile Fatin Rüştü Zorlu'nun intikamını alabilmenin telaşı içinde Silahlı Kuvvetler mensuplarına veryansın ediyorlar.(82)

27 Mayıs 1960'ın yıllar öncesinden DP ve Menderes yönetimine başlattıkları ihtilal örgütlenmesi ve çabalarının sonucunda yeniden başladıkları noktaya geldiklerini gören genç subaylar, Ankara'da yaşanan bu gelişmeler karşısında hemen gerekli karşı girişimleri başlatmakta gecikmiyorlar. Bu girişimin başını 27 Mayıs öncesinin binbaşı ve yarbaylarıyken, 27 Mayıs sonrasının SKB örgütünün Ankara ve İstanbul'daki grup liderleri olan aynı albaylar çekmektedirler.

SKB'li Albaylar Yeniden Başrollerde “Yönetime Tekrar El Koyalım”

Seçim sonrası ortaya çıkan bu karmaşanın hemen ardından Ankara'da yapılan toplantıda Talat Aydemir: “*Bu durumdan ancak demokrasinin şartlarını temin ettikten ve doktriner partiler kurulduktan sonra seçimlere gidilebilir.*” diyerek, yönetimin tekrar Silahlı Kuvvetlere geçmesini istemişti. Toplantıya katılan havacı subaylardan Albay Halim Menteş ve Fevzi Arsin, siyasi partilere baskı yapılarak iktidarın halk partisine verdirilmesine, aksi halde yönetime el konulmasından yanadırlar.

T.Aydemir anılarında seçim sonrası ortaya çıkan durumu şöyle değerlendirir:

“Seçimler bilindiği gibi sonuçlanınca Milli İradenin tam olarak gerçekleşmediği inancına varmıştık... Ordunun iyi niyetlerine rağmen, siyasiler kaba ve basiretsiz hareketleri ile ihtilalden yeni çıkmış memlekette politik ortamı değerlendirmekten yoksun görünüyordlardı. AP ağırlık merkezi olarak kapitalist ekonomiye taraftardı. Fakat program itibariyle faşist bir metod sahibi olduğunu gösteriyordu. CHP çeşitli olayları ve dünyada beliren reformları tam anlamı ile halledememişti. Ağırlığı ile sosyalist ekonomiye taraftar, fakat tatbikat itibariyle AP ile aynı paralelde bulunuyordu. Bu durum memleket gerçeklerini bilen subayları memleketin geleceği bakımından huzursuzluğa sevk ediyordu. Kanaat oydu ki, mem-

(82) Orhan Tokatlı, “Kaybolan Yıllar, 1961/1973”, Doğan Kit. 2000, s.15, 16..

leketin muhtaç bulunduğu ekonomik ve sosyal reformlar ilmi tarzda değil, gelişi güzel uygulanacak siyasi kavgalarla memlekette 27 Mayıstan öncesine nisbetle daha gergin bir hava yaratılacak, bu durum profesyonel politikacılara maişet endişesine dayanan bir post kavgasından başka bir sonuç vermeyecekti.”(83)

Osman Deniz’e göre: “Meclis CHP, Senato’da ise AP çoğunluğu sağlamıştı. Hükümet kurabilmek ve güçlü bir iktidar olabilmek, CHP ve AP’nin birlikte koalisyona gitmesini gerektiriyordu. Böyle bir sonuç ise siyasetin tabiatına kesinkes aykırıydı! Sosyal demokrasiyi temsil ettiğini iddia eden CHP ile milliyetçi muhafazakâr olan, hele hele anayasayı değiştireceğini, çift meclisi kaldıracığını, 27 Mayıs İhtilaline temelden karşı olduklarını ilan edip, ihtilalcilerden hesap soracağını söyleyen AP’nin yan yana olabilmemesini kabul etmek çılgınlık gibiydi!”(84)

Albaylar grubu ne yapılacağı konusunda iki farklı görüş üzerinde tartışılır:

1. Bir grup subay, yol yakinken memleketin geleceği bakımından idareye el konulması fikrini savunuyorlardı.

2. Seçimler beklenen şekilde gerçekleşmemişti. Bu durumda askeri bir müdahaleye de gerek yoktu. Beklenmeli, başarısızlıklar görüldükten sonra müdahale edilmeliydi.

Bu doğrultuda İstanbul’da 21 Ekim 1961 günü Yıldız Harp Akademilerinde büyük bir toplantı yapılmasına karar verildi.

27 Mayıs Sil Baştan

10 General ve Amiral ile 27 Subay Gizli Bir Toplantıda Yeniden Müdahale Kararı Alıyor

21 Ekim 1961

21 Ekim 1961 günü, yani seçimlerden bir hafta sonra, İstanbul’daki Yıldız Harp Akademisinde 10 general ve amiralle, 27 albayın katıldığı büyük bir toplantı yapıldı. Toplantıda seçim sonuçları üzerinde duruldu ve oybirliğiyle “*duruma müdahale gerektiği*ne” karar verildi. Karar, 21 Ekim protokolü denilen bir tutanakla tespit edildi.

(83) T.Aydemir, a.g.e., s.144, 105.

(84) Osman Deniz, a.g.e., s.32.

İki başlık halindeki bu protokole göre:

1. TSK mensupları, "aşağıda açık imzaları bulunanlar" 21 Ekim 1961 günü saat 14.30'da toplanmışlar ve gündemlerinde mevcut olan konuları müştereken müzakere etmişler ve ittifakla aşağıdaki karara varmışlardır:

a) TSK, 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantısından evvel fiilen duruma müdahale edecektir.

b) İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir.

c) Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek, seçim sonuçlarıyla MBK feshedilecektir.

d) Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961'den sonraki bir güne tehir edilmeyecektir.

2. İşbu zabıt varakası üç nüsha olarak tanzim edilmiş ve bütün üyeler tarafından aynı anda imza edilmiştir.

21 Ekim Protokolünün altında imzası olan general ve subaylar şunlardır:

Generaller: **Korgeneral Refik Tulga, Tümgeneral Fikret Esen, Tümgeneral Refet Ülgenalp, Tümamiral Bahattin Özülker, Tuğgeneral Faruk Gürler, Tümamiral Celal Eyiceoğlu, Tuğgeneral Yusuf Alpansu, Tuğgeneral Faruk Güventürk, Tuğamiral Kemal Kayacan, Tuğamiral İsmail Sarıkbey.**(85)

Kara Kurmay Albaylar: **Behçet Özdemir, Doğan Özgöçmen, Suat Aktulga, Namık Kemal Ersun, Burhan Hüroğlu, Halim Kural, Recai Baturalp, Mehmet Bora, Emin Aytekin, Vecihi Akın, Ferit Erdoğan, Necati İşcan, Fikret Köknar, Rıfat Eranulu, Cemal Öcal, Celal Ugan, Bedrettin Demirel, Vahit Gürkan, Şerafettin Olcay, Necati Ozan, Sadettin Cankır.**

Hava Kurmay Albaylar: **Turan Çağlar, Emin Alpkaya.**

Deniz Kurmay Albaylar: **Zarif Çetindağ, Bülent Tarkan.**

Topçu Albay: **Cemal Baykan** ve Kur.Yb. **Ahmet Germeç.**

T.Aydemir, protokolü imzalayan Refik Tulga, Korgeneral Cemal Tural'ın birinci nüshaya imza koyduğunu el yazısı ile protokolün üzerine kaydetmiştir.

(85) Diğer kaynaklarda olmasına rağmen listede 10'uncu olan Tuğamiral İsmail Sarıkbey, T.Aydemir'in, a.g.e, s.109. sayfada verdiği listede yazılı değil.

Protokol imzalandıktan biraz sonra, Ankara'da bulunan Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir de durumdan haberdar edildi ve yakın arkadaşlarıyla birlikte acele İstanbul'a gelmesi istendi. Aydemir, Ankara Merkez Komutanı Kur.Alb. Selçuk Atakan, Hava Kur.Alb. Halim Menteş ve Hava Albayı Fevzi Arsin ile Yarbay Tufan Akkoç'la birlikte gece saat 22.00'de bir askeri uçakla İstanbul'a gitti. Protokolü hazırlayan ve imzalayan generallerle gece yarısına kadar süren bir toplantı yapıldı. Aydemir ve Selçuk Atakan, İstanbul grubuyla aynı görüşte olduklarını ve protokolü derhal imzalayacaklarını, ayrıca Ankara'daki diğer arkadaşlarına da imzalatıracaklarını söylediler. Fakat havacı subaylar, özellikle Halim Menteş müdahaleye şimdilik taraftar olmadıklarını söyledilerse de sonuçta, havacı subaylarında çoğunluk kararına uyacaklarını ve onlarla birlikte çalışacaklarına söz ve güvence verdiler.

Mürted Hava Üssünde İkinci Gizli Toplantı

22 Ekim 1961

Talat Aydemir ve arkadaşları, toplantıdan sonra yine askeri bir uçakla sabaha karşı Ankara'ya döndüler. 22 Ekim günü Mürted Hava Üssünde bir toplantı daha yapıldı. Toplantıya kara, hava ve deniz birliklerinin bazı generaller ve albaylar katılmıştı. İstanbul'da hazırlanan protokol okundu ve desteklemek kararında olanların imzalamaları istendi. Toplantıya katılanların hepsi de 25 Ekimde müdahaleye taraftardılar ve protokolü imzaladılar.

30 Ağustos 1961'de Tuğgeneralliğe terfi eden 1.Taktik Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur da bu protokolü imzalamıştır.

Osman Deniz'e göre, Mürted'de ikinci kez Ankara grubu tarafından onaylanan 21 Ekim Protokolü, üç nüsha olarak hazırlanmış ve grupların kasalarına konulmuştu. Bu protokol ile 25 Ekim tarihinde Silahlı Kuvvetler yönetime el koyarak, seçimi feshedecekti.

Bu süreçte birçok politikacı ordu içinde olup bitenlerden habersiz ve sezgi yeteneklerinden de mahrum oldukları için ileri geri demeçler veriyorlar, işi iyiden iyiye çıkmaza sokuyorlardı. (Tüm bu olanlardan haberdar olmayan diğer bir kişi de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'dı.)

Müdahale İçin Eller Tetikte Ancak Genelkurmay Başkanı ve Hava Kuvvetleri Komutanı Henüz İmzalamadı

Protokolü imzalatmak için Ankara'ya giden Tural da iki gündür kayıp.

Ankara ve İstanbul'da gizli kapılar arkasında inanılmaz entrika ve faaliyetlere, siyasetçiler bir yanda, seçim sonuçlarından rahatsız olan ihtilalci subaylar da diğer yanda hızla devam etmektedirler.

Bu ortamı Osman Deniz anlatıyor:

"22, 23, 24 Ekim günleri İstanbul ve Ankara büyük bir heyecanla harekete geçilecek saati bekliyordu. Sınırlar çok gergindi. Çünkü 21 Ekim protokolünü kuvvet komutanlarına ve genelkurmay başkanına onaylatmak için Ankara'ya bir heyet gitti. Heyette başkan olarak Cemal Tural, Akademiler Komutanı Faruk Gürler ve İstanbul Valisi Orgeneral Refik Tulga bulunuyordu. Bu arada İstanbul'da 1.Ordunun bütün birlikleri alarma geçirilmişti. Garnizon Komutanı olan 66. Tümen Komutanı Faruk Güventürk ve diğer tümen komutanları Harbiye'deki ordu karargahında toplanmışlardı. Aldıkları talimat gereği Ankara'dan Cemal Tural emir vermedikçe harekete geçilmeyecekti." (86)

21 Ekim protokolünün imzalanmasından hemen sonra, Ankara, İstanbul ve İzmir radyolarına Sıkıyönetim Komutanlıklarınca el konulmuştu. (Bu duruma MBK başkanı Cemal Gürsel'in bile müdahale edemediğinden haberdardılar.) Büyük bir endişe içinde ne yapacaklarını ve bu işin içinden nasıl çıkacaklarını, sabahlara kadar yaptıkları toplantılarla planlamaya çalışıyorlardı. (87)

"Ankara'dan Kara, Deniz ve Jandarma kuvvetleri komutanlarının protokolü imzaladıkları, hava kuvvetleri komutanıyla, genelkurmay başkanının henüz imzalamadığı haberleri geliyordu. Cemal Tural'dan ise henüz haber alınamamıştı. Ankara'daki örgüt üyeleri Genelkurmay'a baskı yaparak protokolün imza edilmesini ve tetiğe basılmasını istiyorlardı. İstanbul'da da Faruk Güventürk'e

(86) Osman Deniz, a.g.e., s.33.

(87) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.151.

baskı yapılıyor, Ankara'dan gelecek haberi beklemeden tetiğe basılması isteniyordu. Güventürk ise korkulu anlar yaşıyordu.”(88)

Yarbay Osman Deniz ile, Ordu Karargah İstihbarat Başkanı Albay Vahit Gürkan bu tereddütleri gidermek üzere aktif hale gelebilecekleri girişimleri tartışmaya başlarlar. Onlara göre eğer beklenebilirse “kuş uçmuş olacak”tır. Bu durumda Talat Aydemir’le acilen görüşülmesi, protokolün uygulanması için Faruk Güventürk’e baskı yapılması gerekiyordu. Vahit Gürkan bu konuda aracılık yapmak için temaslarını sürdürür; ancak net bir sonuç alamaz. Bunun üzerine 21 Ekim protokolünü Genelkurmay’a onaylatmak için giden, ancak kendisinden iki gündür haber çıkmayan Cemal Tural’ın kendilerini oyaladığından kuşkulanırlar. Beklemenin bir anlamı olmadığını, çünkü Genelkurmay politikasının müdahale dışındaki girişimlerle siyasi partileri istedikleri konuma getirmeyi düşündüklerini tahmin ederler. Bu nedenle müdahale kaçınılmazdır. Ayrıca yukarıda kuşkularını doğrulayacak birtakım gizli görüşmelerin yapıldığını fark ederler. Bu arada neler olmuştu?

21 Ekim İhtilalcilerini Frenleyen Birinci Toplantı

Yüksek Komuta Konseyi, alt rütbeli subaylarla bağlantıyı kopartıp, onlara bağımsız hareket etme şansı vermenin tehlikesini 27 Mayıs deneyiminden öğrenmişti. Ordu bir hareketde bulunmak zorundaysa, yüksek komutanın inisiyatifi koruyacak şekilde, alt rütbeli subayların bir adım önünde durmalıydı. Şimdi böyle bir süreç yaşanıyordu. Bu nedenle kendilerine 21 Ekim protokolünü getiren Cemal Tural’ı da yanlarına alarak hem Meclisin açılmasına, hem de ihtilal girişimine 48 kala acilen Genelkurmayda bir toplantı yapmaya karar verdiler.

Olayın tanığı olan General Muhsin Batur anlatıyor: ‘

“O tarihte (23 Ekim. E.Y.) ben Silahlı Kuvvetlerin genç ve en kıdemsiz bir Tuğgeneraliyim. Fakat Karargahı Eskişehir’de olan 1.Tatkit Hava Kuvvet Komutanı olduğum için görevimi Korgeneral statüsünde yürütüyorum. Hava Kuvvetleri Komutanlığından, Genelkurmayda yapılacak toplantıya katılma emrini aldım, uçağıma bindim, Ankara’ya gittim. Toplantı Genelkurmayda o zamanki

(88) Osman Deniz, a.g.e., s.33.

Yüksek Askeri Şura Salonu'ndaydı. Buraya ilk defa giriyordum. Sayısını tam hatırlamıyorum, 22-24 General toplantıya çağrılıydı... Kuvvet Komutanları, Ordu Komutanları, Kolordu Komutanları... içlerinde o zamanlar pek tanınmayan, fakat sonraları popüler olan Komutanlar da vardı... Örneğin İrfan Tansel, Cemal Tural, Necdet Uran, Memduh Tağmaç, Fikret Esen gibi.

Toplantıyı, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay açtı. Toplantının gündemini de açıkladı; *'İçinde bulunduğumuz politik ortam içinde Silahlı Kuvvetler nasıl bir yol izlemeli?... Meclisin açılmasına ve demokrasiye geçişe müsaade edilmeli mi? Edilmemeli mi?'* Herkes düşüncelerini serbestçe söyleyebilirdi. Öyle de oldu. O dönemde hepimiz 27 Mayıs yapan Silahlı Kuvvetlerin mensubu olmaktan gurur duyuyor ve hareketin sorumluluğunu taşıyorduk. Zaman geçtikçe bu hisler azaldı ve maalesef neredeyse yok oldu. Toplantıda çeşitli düşünceler ileri sürüldü... Sonuçta Silahlı Kuvvetlerin düşüncelerini ve isteklerini belirtir bir yazının kaleme alınması ve bunun siyasi sorumlulara bildirilmesi kararlaştırıldı."(89)

Batur'un anısından toplantıya yukarıdan kimlerin katıldığını da öğrenmiş oluyoruz.

Genelkurmayda bu toplantı yapılırken, saat 12'de hemen yakındaki Başbakanlıkta Cemal Gürsel de parti liderleriyle görüştüğü bir sivil zirve düzenlemişti. İnönü dışındaki liderler önceden bu zirveden habersizdiler. Toplantıya başkanlık eden Gürsel'in amacı kendisi için Cumhurbaşkanlığı sözü almaktı. Parti liderlerine dönerek:

"- Beyefendiler, ben bu ihtilalin başıyım. Seçimleri yaptım. Sonuçta şunlar şu kadar kazandı, bunlar bu kadar kazandı beni ilgilendirmiyor. Milletin reyleriyle milletvekilleri seçildi. Ben bu meclisi toparlayabilmek için elimden gelen her türlü imkanı kullanacağım. Sizden rica ediyorum, radyoda ortaklaşa bir tebliğ verin; Cumhurbaşkanı'nı destekliyoruz deyin."

Gürsel'in bu dayatması üzerine YTP Başkanı Ekrem Alican:

"- Paşam güzel söylüyorsunuz, sözünüze sadıksınız. Biz de sizi takdir ediyoruz. Ama bu sözünüz, Türk ordusuyla Türk milletini karşı karşıya getireceğim demektir. Biz buna mutabık değiliz. Demek ki ordunun bizden kuşkuları var. Oturalım, konuşalım, bunun cevaplarını verelim. Çözüm bulunmazsa sizin dediğiniz olur. Hal-

(89) Muhsin Batur, "Anılar ve Görüşler", Milliyet Yay., 1985, s.99, 100.

ledilirse mesele kalmaz, meclis açılır.”dedi.(90) Asıl toplantı Köşk'te olacaktı. Gürsel aynı gün öğleden sonra komutanlar ve parti liderlerini bir araya getiren asker-sivil zirvesinin yapılacağını, ayrıntılar ve kararların orada alınacağını söyledi.

General Faruk Güventürk, Elindeki Asayî Masaya Vurarak Canhıraş Bağırır:

“Cemal Tural haindir, kararımızı nasıl değiştirebilir?”

T.Aydemir sonrasını şöyle anlatır:

“23 Ekim günü Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, Kuvvet Komutanlarını, Ordu Komutanlarını, Kolordu Komutanlarını ve Kuvvet Kurmay Başkanlarını toplantıya davet etti. Toplantıda alınan bu kararın (21 Ekim protokolü. E.Y.) uygun olmadığını, Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı seçildiğinde bu işi kurtaracağını kendilerine empoze etmiş oldukları için, generaller alınmış olan bu karardan, imzaları olduğu halde döndüler. Ordu içinde generallere karşı bir itimatsızlık belirdi. Ordu bir sarsıntı geçirmeye başladı. Bilindiği üzere, Silahlı Kuvvetlerin başları olan dört kuvvetin komutanları, Genel Kurmay Başkanı, Köşk'e giderek dört parti lideri ile bazı şartları ileri sürmek suretiyle hiçbir zaman hukuki değeri olmayan bir belgeyi imza ettirdiler. Bu albaylar kuşağının arzusu hilafına olmuştur.”(91)

Bu beklenmedik gelişme üzerine T.Aydemir, Faruk Güventürk'ü arayarak:

- *Paşam, biz Ankara grubu olarak hazırız. 21 Ekim protokolünün uygulanmasında siz de kararlıysanız, bize bildirin, biz Ankara'da işi bitiririz.*

***“Cemal Tural'ın dönüşünü bekleyeceğiz.
Eğer ihanet etmişse örgüt onun cezasını verir.”***

Osman Deniz, Talat Aydemir'in bu son cümlesinden yola çıkarak şöyle diyor:

“Harbiye'deki ordu karargahında toplantıda bulunan diğer tüm komutanları ve Kolordu Komutanı Fikret Esen durumu gözden geçirmiş, Talat Aydemir'in verdiği bilgiler olumlu karşılanmış.

(90) M.Ali Birand, C.Dündar, B.Çaplı, “12 Mart”, Imge Kitabevi, 1994, s.27.

(91) Talat Aydemir, a.g.e., s.110.

Faruk Güventürk orada en kıdemli olan Fikret Esen'e dönerek 'Paşam, Ordu komutanlığına siz vekalet ediyordunuz. Kararınızı verin, Aydemir'e bildirelim.' demiş. Fikret Esen'in uzun bir tereddütten sonraki cevabı ise şöyle olmuş: 'Bizde bu rütbeler varken, böyle bir şeyi göze alamam!' Ardından diğer tümen komutanları Faruk Güventürk'e 'Siz emir verin. Şu anda Garnizon komutanı sizsiniz!' diye bastırmışlar. Faruk Güventürk ise elindeki asayı masaya vurarak canhıraş bir tavırla söylenmiş: 'Cemal Tural haindir. Kararımızı nasıl değiştirebilir? Kendisine böyle bir yetki vermedik. 2-3 gündür bizi telefonla oyalıyor ve ben gelinceye kadar hiçbir girişimde bulunmayın diyor.' Ve 'Cemal Tural'ın dönüşünü bekleyeceğiz. Eğer ihanet etmişse örgüt onun cezasını verir.' diyerek de son noktayı koymuş. Bu olayları bana nakleden Suat Aktulga ile Vahit Gürkan aynı ağızdan konuştular.

- Talat Aydemir kararlı. Ama bu generallerle birşey yapılamaz! En doğrusunu Fikret Esen söyledi. Şu anda brifing odasında matem havası var. Tümen komutanları 'Biz şimdi hangi yüzle tümene döneceğiz? Bütün birlikleri ihtilal parolası vererek alarma geçirmiştik.' diyorlar."(92)

SKB misyonunu devam ettiren Subaylar grubu, ihanete uğramışlığın hırçınlığı ve umutsuzluğu ile çıkış yolları ararken, Çankaya'da elleri tetikte ihtilal için bekleyenleri bu duruma düşüren gelişmeler neydi, kararlar nasıl alınmıştı?

C.Gürsel, müdahalecilerin yerine, kendisi doğrudan müdahaleci olmuş ve hükümete Cumhurbaşkanlığını zoraki onaylatmıştı. Bu belki de temsil ettiği asker tabanı rahatlatacak, siyasetçiler üzerinde kendilerine ait bir gücün ve gözün partiler üstü bir konumda olmasını sağlayacaktı. Ancak demokratik olmadığı da bir gerçektir.

21 Ekim İhtilal Protokolünü Geçersiz Kılan Gizli Çankaya Zirvesine Kimler Katılmıştı? ve İmzalanan Sözleşme Neydi?

C.Tural'ın 21 Ekim ihtilalcileri adına Gürsel'e, Genelkurmay ve Kuvvet Komutanlarına götürdüğü protokolden ve kendisinden bir türlü haber alınamayan gelişmenin arkasında neler vardı?

(92) Osman Deniz, a.g.e., s.35.

Cemal Tural'ın gidişi ardından, Cemal Gürsel'in başkanlığında Çankaya'da bir zirve düzenlendi. Buna "asker-sivil ortak zirvesi" de denilebilir.

Toplantıya Genelkurmay Başkanı, Kuvvet ve Ordu Komutanları ile siyasi parti liderleri de katılmışlardı. Gündemlerinde üç maddelik bir anlaşma metni vardı ve bu metni siyasi parti liderlerine de imzalatacaklardı.

Bu zirvenin öncelikli amacı, yeni parlamenter düzende Gürsel'in Cumhurbaşkanı olması ve rakipleri olan İnönü, Ali Fuat Başgil ve Ragıp Gümüşpala'nın adaylıklarını geri çekmeleriydi.

Gündem çok kısa üç başlıkta toplanmıştı.

1. Cumhurbaşkanı Gürsel olacak,
2. Yassıada mahkumları için af çıkarılmayacak,
3. Eminsular ve 147'ler eski görevlerine alınmayacak.

Görüşmeler 3 saat sürmüş, parti liderlerinin tamamı Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı konusunda mutabık kalmışlardı. Ancak Yassıada mahkumlarının affedilmesi konusu oldukça çekişmeli tartışmalara neden olmuştu. İnönü bu maddeye "Şimdilik af çıkarılmayacak." cümlesinin eklenmesini istiyor. AP Genel Başkanı E. Orgeneral R. Gümüşpala ise toplantıya katılanları "sine-i millete dönelim" diyerek sözleşmeye karşı ayartmaya çalışıyordu.

Onun bu tavrına karşılık, toplantıya katılan bir general şu yanıtı veriyor: - *Civcivleri bize bırakıp da nereye gidiyorsun paşam?*

2'nci madde İnönü'nün önerisi doğrultusunda kabul edildi.

3'üncü madde üzerinde de oldukça çekişmeli konuşmalar yapıldı. İnönü 147'lerle ilgili karara itiraz ederken, Komite üyeleri bunu kabul etmediler.

Sonuçta mutabık kalındı ve imzalar atıldı.

Bu sözleşmeyle siyasi liderlerden alınan güvence ve Gürsel'in Cumhurbaşkanlığının onaylanması kesinleşince, Cemal Tural'ın getirdiği 21 Ekim ihtilal protokolünün uygulanması artık mümkün değildi. Bu sonuçlar Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın imzasını taşıyan bir bildiri haline getirildi.

M. Batur, daha sonra Çankaya zirvesi için şöyle diyecektir:

"Müdahale durdurulmuş, ülke bir facianın eşiğinden döndürülmüştü. Ancak buna karşılık 'güdümlü' bir demokrasinin yolu açılmıştı. Partiler süngü tehdidi altında Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı

ğına 'evet' demek zorunda kalmışlardı. Acaba bu, 'demokrasinin zaferi' sayılabilir miydi?"(93)

İstihbarat Daire Başkanı Albay Vahit Gürkan'ın Odasındaki

Çelik Kasa Açılarak 21 Ekim Protokolü Metni ve İmzalara Ait Belgelerin Gizlice Foto Filmleri Çekiliyor

Çankaya'da bu gizli saklı işler olurken, 21 Ekim protokolünü imzalayan genç subaylar, elleri tetikte bekleyen ihtilalciler olarak ortada kalmışlardı. Kendileri için güvence olacak belgeleri kasadan çıkararak, foto filmlerini çekmeyi akıl ettiler.

Osman Deniz, İstihbarat Başkanı Vahit Gürkan'ın odasında bulunduğu bir sırada, 21 Ekim 1961'de imzalanan protokolün 3'üncü nüshasını çıkartılıyor ve okunuyor. Burada "*Müdahalenin BMM toplanmadan önce yapılacağı*" yazısını da birlikte görüyorlar.

O.Deniz: "*- Albayım, belgeyi bana verir misin? Bu gece ben de kalsın, yarın sana iade ederim.*" diyerek bir kopyasını çıkarmak üzere evine götürüyor.

Amaçları, böyle önemli belgenin daha sonra yok edileceğinden kuşku duymalarıdır.

Osman Deniz, Akademiler Foto Film merkezinde bunların bir kopyasını çıkartmıştır. Ancak tam bu sırada Vahit Gürkan, kendisini telaşlı bir şekilde arar ve "*- Osman, protokolü acele getir, Cemal Tural istiyor. Şimdilik oyalıyorum, ama durum ciddi.*" diyerek protokolün orijinalinin geri getirilmesini ister.

Nitekim hemen bunun ardından 3'üncü nüsha orijinal protokol, diğer üç nüshayla birlikte toplatılmış ve imha edilmiştir.(94)

(93) M.Ali Birand, C.Dündar, B.Çaplı, s.29.

(94) Bu kopyanın çoğaltılmasından haberi olmayan C.Tural, açılan bir dava nedeniyle, (Daha sonra idamdan dönen) Yrb. Osman Deniz protokolün kopyasını belge olarak ortaya çıkarmış ve Cemal Tural'ın da buradaki imzasını göstererek, onun da örgüt üyesi olduğunu kanıtlamıştır. O.Deniz'e göre bu belgede imzası olan ve adı geçen herkes, "Gizli örgüt oluşturmak ve ihtilale teşebbüsten" suçluydu. Ancak hiçbir makam ve savcılık harekete geçmemişti.

Ortalıktan Kaybolan Cemal Tural Nihayet Ortaya Çıkıyor Ama Ne Çıkış

SKB'li ihtilalci subaylar ile herşey olup bittikten sonra Ankara'ya dönen Cemal Tural arasında çok sert bir hesaplaşma olacağı açıkça bekleniyordu. Nitekim ilk atak Cemal Tural'dan geldi. Yazılı bir emir yayınlayarak, SKB örgütünün faaliyetine son verdiğini ilan ediyordu. Ona göre Meclis kurulmuş, demokrasiye dönülmüş, artık herkesin ordudaki normal hizmetlerine dönmesi gerekiyordu.

Tural'ın ilk hedefi kendisine karşı çok sert tepki ve açıklamalarda bulunan Faruk Güventürk'tü ve hemen onu görevden alarak, Garnizon Komutanlığını doğrudan kendine bağladı. Bununla yetinmedi, her türlü açık ve gizli toplantıyı yasakladı. Tüm bunlar SKB İstanbul örgütünde bir bomba etkisi yarattı. C.Tural Ankara'daki SKB örgütüne hemen ilişmedi. Ancak bu sırada hareketin başını çekenlerden Talat Aydemir de Faruk Güventürk'e başlangıçta gösterdiği tereddütler nedeniyle yüklenerek: *"- Sizin gibi paşalarla yola çıkılmaz! Sergilediğiniz tereddüt ve korkaklığın hesabını bir gün vereceksiniz."* dediği bir mektup göndermiş.

Sonuçta şimdilik kaydıyla 22 Şubata kadar ihtilalci subaylar, sütte gerisine çekilerek, Mecliste ve siyaset sahnesinde olan bitenleri yakından izleyecek, bir yandan da gerekli hazırlıkları içten içe yapacaklardır.(95)

Subayların 21 Ekim İhtilal Protokolünü Değerlendirmesi

21 Ekim protokolüyle yaşanan olaylar, 27 Mayıs sonrasında gerek TSK içinde gerekse Türk parlamenter sistemi ve demokrasisi için çok önemli tartışmalara neden olan bir süreçtir.

Osman Deniz, 21 Ekim protokolü ve sonradan yaşanan süreci şöyle değerlendiriyor:

(95) *"Cemal Tural kabakça bir iş yapmış."* Bu söz o sıralarda NATO toplantısına gitmekte olan Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'a ait olup, Faruk Gürler'in kendisine Cemal Tural'ın Ankara dönüşünde SKB'nin toplantılarını yasaklaması için ne düşündüğünü sorduğu soru karşısında söylenmiştir. O.Deniz,a.g.e., s.38.

"Faruk Güventürk'ün cesareti olsaydı, Talat Aydemir ile görüşmesinden sonra harekete geçme kararı verirdi! Böylece 21 Ekim protokolü yürürlüğe girer, Türkiye yeniden 27 Mayıs öncesi kısır demokrasi çekişmelerinin içine itilmezdi. Nitekim Çankaya protokolüne rağmen partiler 27 Mayıs intikamcılığına soyunmuşlardı. Mecliste 'DP'nin devamıyız!' sloganları atanların bitmek bilmeyen karşı atakları devam ediyordu:

'Silahların gölgesinde çalışamıyoruz!'

'27 Mayıs Anayasasını iktidara gelince değiştireceğiz.'

'Plan değil, pilav istiyoruz.'

'Anayasa Mahkemesi'ne karşıyız. Milli iradenin kabul ettiği yasalardan önü kesilemez.'"(96)

Ona göre eğer bu yapılsaydı, 22 Şubat ve 21 Mayıs hareketleri yaşanmayacaktı.

***"...İmzalarının onuruna sahip çıkan birkaç kişi
bu soylu tavırlarının hesabını kimi darağacında,
kimisi işkence evlerinde, bir kısmı ise
hapishanelerde çürüyerek verdiler..."***

Yarbay, T.Turhan

Yarbay Talat Turhan'ın 20 Kasım 1985 tarihinde Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan ve General Muhsin Batur'a gönderdiği çok uzun ve ayrıntılı mektuptan bazı bölümlerinde bu sürecin ilginç, çarpıcı ve düşündürücü değerlendirmesi:

"Evet Sayın Batur,

21 Ekim Protokolü'ne imza atan kişilerin büyük çoğunluğunu ciddiye almamakta çok haklıydınız. Çünkü onlar birkaç gün sonra imzalarının tam tersi bir karar olan Çankaya Protokolü karşısında sessiz kalıp tükürdüklerini yaladılar. İmzalarının onuruna sahip çıkmayan bu kişiler yükseldikçe yükseldiler. Hatta bazıları bir değil, birkaç yönetim kurulunda görevlendirilip 'asalak maaş' almaya devam ediyorlar. Ancak bu açıkladığımız hususlar sizin de çok iyi bildiğiniz gibi İstanbul Grubuna aittir. Oysa Silahlı Kuvvetler Gizli Örgütü'nün bir de Ankara'da Grubu vardır. Nitekim İstanbul Grubu 21 Ekim 1961 günü almış olduğu müdahale kararını Ankara Gru-

(96) Osman Deniz, a.g.e., s.37.

bu'ndan bazı kişilere vermiş ve özel kurye uçağı ile aynı gün Ankara'ya göndermiştir. 22 Ekim 1961 günü Ankara Grubu Mürted'te toplanıp İstanbul grubu kararına oy birliğiyle katılmıştır. Yayımladığım belgede sizin de imzanız bulunmaktadır. O tarihte Tuğgeneral rütbesinde bulunuyor ve Eskişehir'de kadrosu Korgeneral olan 1.Taktik Hava Kuvveti Komutanlığı görevinde bulunuyordunuz...

22 Ekim 1962 günü Mürted Protokolü'ne imza koyan bütün generaller, albaylar içinde en genç rütbeli bir-iki yarbaydan biri de bendim. Örgütün tüm etkinliklerine aktif olarak katıldım. Bugün de katıldığım eyleme, tarihi süreç içindeki doğruluk ve yanlışlığına bakmaksızın özeleştiremi yaparak sahip çıkıyordum. Oysa Mürted Protokolü'ne imza koyanlar, tıpkı 21 Ekim İstanbul Protokolü'ne imza koyan kişiler gibi imzalarının onuruna sahip çıkmak cesaretini kendilerinde bulamadılar. Ancak imzalarının onuruna sahip çıkan birkaç kişi bu soylu tavırlarının hesabını kimi darağacında, kimi işkence evlerinde, bir kısmı ise hapishanelerde çürüyerek verdiler....

21 Ekim 1961'de İstanbul'da 22 Ekim 1961'de Ankara-Mürted'de, 15 Ekim 1961 günü yapılan seçimlere müdahale kararı alınıyor ve parlamentonun açılmaması öneriliyordu. Gerekçesi ise seçimle gelen kişilerin nitelikleri ile 27 Mayıs 1960'ta devrilen kişilerin nitelikleri ve dünya görüşleri arasında paralellik bulunması, çoğunluğu bu kişilerden oluşan bir parlamentonun 1961 Anayasası gibi sosyal içerikli, emekten ve özgürlükten yana bir yasayı uygulayamayacağı, ülkenin yeniden geçmişte olduğu gibi bir kısır döngü içinde zaman kaybedeceği endişesiydi.

Gerçekte İstanbul ve Ankara Grubu'nun müdahale kararları Gn.Kur.Bşk.Cevdet Sunay'ın önüne götürüldüğünde, örgüt tüzüğü gereğince Sunay için tek seçenek vardı; onu onaylamak. Çünkü bu örgütün başkanı olarak veto hakkı bulunmadığı gibi, sadece tek oyu vardı. Sunay, bu yola başvurmaksızın, her zaman yaptığı gibi ilk önce 'Genişletilmiş Komuta Konseyi'ni toplamak sureti ile kararları sulandırdı, daha sonra da parti liderleri ile komutanları bir araya getirip Çankaya'da pazarlığa oturup İnönü'nün de katkısı ile parlamentonun açılmasını sağladı.

**“Mürted Protokolü’ne imza atarken
ihtilalci olan siz, birkaç gün sonra İnönü’den
nasıl demokrasi dersi
aldığınızı söyleyebilirsiniz?”**

21 Ekim 1961 ve Mürted Protokolleri’ne imza koyup da, Çankaya Protokolü’nü içine sindirenler, gerçekte demokrasiden yana tavır almayı kişisel çıkarlarına uygun görmüşlerdi. Fakat hiçbir gerekçe göstermeksizin üç-dört gün önce attıkları imzalarını görmezlikten gelmeleri ile; gerek kendi kimlik ve kişiliklerine yüklediği sorumlulukları ve gerekse tarihsel suçluluklarını sürekli olarak gözardı etmişlerdir.

Sayın Batur,

Siz, bu kişilerden önde gelenlerden birisi olduğunuz için, 22 Ekim 1961 günü Mürted’de seçimler sonucu teşekkül edecek parlamentoya müdahale kararı alıyorsunuz. Birkaç gün sonra da Çankaya Protokolü’ne imza atıp hayatınızın en büyük çelişkisini yaşıyorsunuz. Bu durumda doğal olarak Mürted Protokolü’nü şahsınız açısından es geçmekte yarar görüyorsunuz...

Mürted Protokolü’ne imza atarken ihtilalci olan siz, birkaç gün sonra İnönü’den nasıl demokrasi dersi aldığınızı söyleyebilirsiniz? Sizin konumunuzdaki bir kişinin birkaç gün içerisinde iki uç (extrem) arasında tahtarevalli oynamasının inandırıcı açıklaması olanaksızdır. Gerçekleri gizlemenin, size birşey kazandırmayacağını geç de olsa algılayacağınızı umarım. Kuşkusuz o dönemde başta bulunan kişilerin böylesine keskin dönüşler yapacak yapıda olmasına karşın, Türk Silahlı Kuvvetlerinin genç subayları, 27 Mayıs düşüncesinin sahip ve izleyicisiydiler. Bunlar, başlarındaki kişiler gibi dönmesini bilmedikleri onuruna sahip çıkan albayların hiyerarşisi içine girmeyi yeğlediler.

**“...gruplaşmalar meydana gelmiş, memleket çeşitli
serüvenlere sürüklenmiş, sokaklara bırakılan
‘Genç Harbiyei’, bu davranışının kurbanı olmuştur.”**

15 Ekim 1961’de genel seçimler yapıldı. Seçim sonucunda meydana çıkan durumu görüşmek üzere Mürted’te toplanıldı. Ya-

pılan görüşmelerden sonra, bu yapıda bir meclisin ülke meselelerini halledecek güçte olmayacağını ve olumlu bir çaba sarfedemeyeceği kanısına varıldı. Toplantıda bulunan kişilerce benimsenen bu kanı, bir tutanak ile saptanıp imzalandı. Bu tarihte Ankara'da bulunan ve bugün Silahlı Kuvvetlerin üst kademelerinde görevli generallerimiz, attıkları imzalara ve verdikleri sözlere sadık kalmamışlardır. İçeriği bugüne kadar açıklanmamıştır.

Bu belgeye göre: Mürted toplantısına katılan kişiler, birbiri aleyhinde çalışmayacaklarına dair bir de şeref sözü vermişler ve imza koymuşlardır. Halbuki sonuç tamamen aksi şekilde ortaya çıkmış, gruplaşmalar meydana gelmiş, memleket çeşitli serüvenlere sürüklenmiş, sokaklara bırakılan 'Genç Harbiyeli', bu davranışının kurbanı olmuştur.

Siz ile ben, neden aynı potaya konulamayız? Çünkü siz, kitabınızın 272. sayfasında belirttiğiniz gibi 'ılımlı reformist'siniz, ben ise devrimciyim. 'ılımlı reformist' olma savınıza karşın, gerçekte o da değilsiniz. Sizler gerici reformları dahi yapamazken, devrimci bizler iddialarımızın arkasında durduk ve bedelini de ödedik...

24 Mart 1973 günü Genelkurmay Başkanlığında yapılan orgeneraller toplantısında -Anılar ve Görüşler, s.432-436, söylediğiniz sözlerde gerçek payı varsa, sizden sonra cuntacılık ve darbeciliğe heveslenenlerin sonlarının hüsrana olacağını varsayıp demokrasi adına iyimserliğe kapılabiliriz. Orgenerallere karşı diyorsunuz ki;

'Bana göre anarşinin durdurulması hariç, 12 Martın hemen hemen hiçbir isteği yerine getirilmemiştir. Diğer taraftan muhtırayı tesadüfen ben kaleme aldım. Fakat hiçbir zaman üçüncü maddesinin işletilmesini istemedim. Sebebi de affedersiniz... biz memleket idaresine ait hiçbirşey bilmiyoruz. Bu orgeneral ve korgeneral kadrosu ile idareye el koyarsak memleketi batırırız.'

Evet Sayın 'ılımlı reformist' Batur; bu konuda size tüm içtenliğimle katılıyorum. Bu nedenle de Türün'ün, Zihni Paşa Köşkü'nde 50 yaşından sonra faşizmin ne olduğunu falaka altında tanıdıktan sonra darbecilik ve cuntacılık batağının ne demek olduğunu, kapitalist anarşinin ne anlama geldiğini algıladım ve gerçek demokrasiye daha bir içtenlikle gönül verdim."(97)

(97) Talat Turhan, a.g.e., s.83-90.

**“Başgil Cumhurbaşkanı seçilirse,
Çankaya’ya ilk bombayı ben atarım...”**

Tüm bu gelişmeler sürerken, ordunun ve aydınların (27 Mayıs taraftarı olanlar) cumhurbaşkanı adayı Orgeneral Cemal Gürsel’in karşısına Ord.Prof.Dr. Ali Fuat Başgil’i çıkararak siyasal tansiyonu patlatma noktasına getirdiler. Ankara’da yoğunlaşan Adalet Partililerin Başgil’in cumhurbaşkanlığı adaylığıyla ilgili ısrarlı girişimleri askerleri çileden çıkarıyor.(98)

Asker ve politikacı arasındaki gerilimi olağüstü yükselten Cumhurbaşkanlığı konusundaki bu çekişmeye nasıl gelinmişti?

Seçim sonrasının en önemli konusu Cumhurbaşkanlığına kimin seçileceğiydi. İsmet İnönü, seçim sonuçları nedeniyle Ordunun hoşnutsuzluğunu bildiğinden tam bu sırada bir demeç vererek, MBK başkanı Cemal Gürsel, Cumhurbaşkanlığı için adaylığını koryarsa, Halk Partisinin kendisini destekleyeceğini duyurdu. Oysa Adalet Partisindeki hava bambaşkaydı. “Seçimlerde AP en çok parlamento üyesine sahip ise, Cumhurbaşkanı da kendi partisinden olmalıydı. Demokrasinin icabı da budur diyorlardı.”

E.Örtülü’ye göre: “Seçimleri İsviçre’den idare eden Profesör Ali Fuat Başgil, Yassıada duruşmaları sırasında verdiği ifadeyle sağladığı üne güvenerek, Cumhurbaşkanlığına özenmişti. Ta orarlardan Türkiye’ye uçurduğu demecinde ‘Millet isterse Cumhurbaşkanlığını kabul ederim.’ diyordu. Son Havadis Gazetesi de kendisinin özel yayın organı gibiydi.”

Seçimlerden sonra Samsun’dan Senatör seçilen Ali Fuat Başgil’in Cumhurbaşkanlığı için AP de ikiye bölünmüştü. Gümüşpala, Başgil ve taraftarları için: “- *Bunlar hâlâ şeriat peşindeler. Laiklikle ilgileri yok. İslâm Devleti kurmak, belki de hilafeti getirmek istiyorlar. Ama başkalarıyla oynuyorlar!*” demesine rağmen, yapılan oylamada Başgil’in taraftarlığını yapan grubun başkanı Nuri Başer’in gayretiyle Başgil, Cumhurbaşkanı adaylığına seçilir.(99)

Başgil’in Türkiye’ye dönüşünü AP büyük bir gövde gösterisine

(98) Orhan Tokatlı, “Kaybolan Yıllar, 1961/1973”, Doğan Kit. 2000, s.15, 16..

(99) 14’ler grubundan olup yurt dışına gönderilen MBK üyesi Orhan Erkanlı,

dönüştürmüştür. Halk trenin geçtiği yollarda “Yaşasın Cumhurbaşkanımız” diye tezahürat yapmaktadır. Bu nedenle tren Ankara’ya birbuçuk saat rötarla gelebilmiştir.

Başgil’in Cumhurbaşkanlığı adaylığı AP ve MBK arasında yaşanan gerginliğin üzerine tuzbiber ekmiş ve AP’nin, Başgil’in Cumhurbaşkanlığı adaylığıyla ilgili ısrarlı girişimleri bazı askerleri çileden çıkarmıştı. Tam bu sırada Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel, tepkisini şöyle haykırıyor: “Başgil Cumhurbaşkanı seçilirse, Çankaya’ya ilk bombayı ben atarım.”(100)

“Etlik’te Milli Emniyetin bahçesinde çukur hazırlandı. Cumhurbaşkanı seçilersen Meclis’ten çıkar çıkmaz cipin de hazır. Ona bindirileceksin, Etlik’e götürülüp, o çukura defnedileceksin.”

Bundan böyle AP’nin cumhurbaşkanı adayı Ali Fuat Başgil’in bir an önce bertaraf edilmesi gerekiyordu. Bu görev MBK üyelerinden başbakan yardımcısı Org.Fahri Özdilek ile ulaştırma bakanlığı görevinde bulunan Sıtkı Ulay’a veriliyor. Bu sırada İsviçre’den İstanbul’a gelen Ali Fuat Başgil, trenle Ankara’ya hareket etmiştir. Daha önce söylediğimiz gibi tren uğradığı istasyonlarda büyük tezahüratla karşılanıyor. Ankara garında da AP’li senatör, milletvekili ve yöneticilerinin coşkularıyla trenden alınıyor. Başkentte

Ali Fuat Başgil için “Anılar, Sorunlar, Sorumlular” adlı kitabında şöyle anlatır: “Hocayı sevdik. İyi bir insandı, kendisine atfedilen yobazlığın eseri yoktu. Vakıtle talebelik devrinde geçim icabı Paris Cemiyeti’nde hocalık yapması nedeniyle bu damgayı yemiş ve ömrünce kurtulamamıştı. Aslında medeni bir insandı ve memleketine çok bağlıydı. Lozan şehrinde oturuyor, iktidar mührünün geleceği günü bekliyordu. Bern’de bizi ziyarete geldi, sonra biz de kendisini Lozan’da ziyaret ettik. Hoca, Gürsel’e karşı AP’nin Cumhurbaşkanı adayırken, çeşitli tehdit ve tertiplerle senatörlükten de istifa ederek soluğu İsviçre’de almıştı. Türkiye’ye dönüş gününü beklemekle vakit geçiriyordu. Birkaç defa tekrarlanan buluşmalarımızın konusu hep aynıydı. Geçmişteki hatalar, kaçan fırsatlar ve İnönü... Hoca, İnönü’yü hiç sevmezdi, bütün felaketin ondan geldiğine inanırdı; biz de İnönü’ye aşık değildik. Kendisi birgün önemli bir görevle Türkiye’ye döneceğinden emindi. AP’nin bir yolunu bulup bu neticeyi sağlayacağını söylüyordu.” İnönücü askerlerin Başgil’in Cumhurbaşkanlığına neden tepki gösterdikleri Erkanlı’nın bu açıklamasından anlaşılıyor. (100) Orhan Tokatlı, a.g.e., s.15, 16.

Berlin Otel'i'ne yerleşen Başgil Hoca, ertesi gün Başbakanlığa davet ediliyor.

Özdilek'in odasında koltuğa gömülen Başgil, geleceğin cumhurbaşkanı rahatlığıyla konuşuyor ve iki Komite üyesi de sessizce söylenenleri dinliyordu. Samsun senatörü Başgil yaklaşık yarım saat konuştu ve *"Bence baş suçlu maarif sistemimizdir, bizde mektep..."* diyerek konuşmasını sürdürmek isterken Sıtkı Ulay araya giriyor:

"Hocam, gel şunu kes burada. Ben sana gerçekleri söyleyeyim. Seni boş yere getirmişler. Cumhurbaşkanı falan olamazsın..."

Bu sözler odaya bomba gibi düşüyor. Başgil kıpkırmızı oluyor. Ancak Ulay aynı tonla devam ediyor:

"Farz edelim cumhurbaşkanı seçildin. Zannediyorsun ki toplanılacak, halk sokaklarda şenlik yapacak, ilan-ı şadmani olacak; böyle şeyler umuyorsan yanılıyorsun..."

Başgil'in benzi atıyor, sararıyor ve yanıt vermek istiyor. Fakat Ulay sözlerini şu cümleyle noktılıyor:

"Etlik'te Milli Emniyetin bahçesinde çukur hazırlandı. Cumhurbaşkanı seçilirse, Meclis'ten çıkar çıkmaz cipin de hazır. Ona bindirileceksin, Etlik'e götürülüp, o çukura defnedileceksin."

Cumhurbaşkanı adayı Ord.Prof. Ali Fuat Başgil, bu son çıkış üzerine ayağa kalkıyor, kapıya yöneliyor ve dışarıda bekleyen arkadaşlarının kollarında otele geliyor. Akşam AP Genel Başkanı Gümüşpala ve daha sonra CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'yla konuşuyor. Senatörlükten istifasını yazıyor ve sabaha karşı saat 4.00'te bir otomobille Ankara'dan ayrılıyor.(101)

Erdoğan Örtülü'ye göre: "Başbakanlıkta yaşanan bu olay sırasında Sezai Okan ve bazı Komite üyeleri de bulunmakta, yüzler asılmış, sinirli bir hava esiyordu. Sıtkı Ulay, AP heyeti içindeki Şinasi Osma odaya girer girmez, ona bağırırmaya başlar:

'- Şinasi! Başgil'i Cumhurbaşkanı mı yapmak istiyorsunuz?'

Şinasi Osma henüz cevap verme fırsatı bulamadan Ulay bağırmasına devam ederek:

'- Yoksa bizim tüfeği alarak, dağa çıkmamızı mı istiyorsunuz? Başgil bu memlekette Cumhurbaşkanı olursa, yapacak birşey kalmaz. Bunu bilmiyor musunuz?'

(101) O.Tokatlı, a.g.e., s.19, 20.

Ulay'dan sonra Fahri Özdilek ve diğer Komite üyeleri, AP heyetini azarlarcasına konuşmuşlardır.”

Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı Seçilirken

Biri Emekli, İki generalin Meclis locasındaki söz düellosu:

“Ulan i... aşağıya, inersem senin g...”

“Ulan ben de senin yedi sülaleni...”

Tarih 25 Ekim 1961. Çankaya zirvesinde alınan karar gereği, Cemal Gürsel otomatik olarak Cumhurbaşkanı olacaktır. Ancak yine de BMM üyelerinin bunu resmen onaylaması için genel kurul salonunda tüm üyeler Saat 15.00'te yerlerini almıştır.(102)

Artık bir **Türkiye Büyük Millet Meclisi** bir de **Senato** vardır. Fikir babası İnönü olan ve ihtilalci subaylara verilen bir ödün gereği, eski MBK üyeleri de ömür boyu **“tabii senatör”** olmuşlardı.

Ancak ilginç olan durum, yeni açılan Meclis binasının tüm çevresinin askeri birlikler tarafından kuşatılmış, Meclis içinin ise silahlı subaylarla dolu ve bütün kapılarının kapatılmış olmasıydı.

Gazeteci Metin Toker o günle ilgili olarak: *“Nitekim Meclisin açılış günü süngünün gölgesi genel kurul salonunun üzerine düştü. Başta Genelkurmay Başkanı Sunay olmak üzere, tüm komutanlar izleyici locasındaydılar.”*

Bir MBK üyesi Suphi Karaman (Tabii Senatör): *“Meclisin toplanacağı saat 15.00'ten 15 dakika önce, sivil elbiselerimizi Meclise getirmiştik. Meclis odalarında üniformayı çıkarıp, sivilleri giyerek aşağı indik.”*

AP milletvekili Ferruh Bozbeyli ise: *“Yukarıya baktığımız zaman manevra kıyafetli subaylar ve yanlarında hanımlar vardı. Böyle bir dehşet havası... Yan localarda ise yine askerler oturuyordu. Ve yemin ediyorduk.”*

CHP Genel Başkanı İnönü, en yaşlı üye olarak başkanlık kürsüsünde oturmaktadır. Böylece 1961 seçimlerinden sonra, Parlamento'nun açılabilmesi yine İnönü'nün tarihi kişiliğiyle gerçekleşiyor.

(102) Bu seçim, Türk siyasi yaşamında yeni bir geleneği yaşattı. Cumhurbaşkanlığı Genelkurmay Başkanlığından sonra bir üst rütbe haline geliyordu. Köşk'ün yeniden sivilleşmesi için 22 yıl daha beklemek gerekcekti. M. Bırand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e., s.37.

Cumhuriyet Senatosu'nda ve Millet Meclisi'nde Başkanlık Divanı seçimlerinin tamamlanmasından sonra sıra cumhurbaşkanlığı seçimine geliyor.

O gün TBMM'nin önü, kulisleri ve genel kurul salonu tıklım tıklım... Locaların bir bölümünü generaller, bir bölümünü de yabancı diplomatlar doldurmuş durumda. Cumhurbaşkanlığı seçiminde siyasi parti gruplarında, Anayasa gereği bağlayıcı karar alınmadığı için, liderlerin imzaladıkları protokole karşın milletvekilleri arasında kullanılacak oy konusunda tartışmalar yapılıyor. Özellikle Adalet Partililer hınç dolu gözlerle sağa sola bakarak oy sepetine bırakacakları oy rengini localardaki askerlere duyurabilmenin yollarını arıyorlar...

AP milletvekili emekli General Mehmet Ali Aytaç'ın, grup üyelerine "*Beyaz kağıt... Beyaz kağıt...*" fısıltısı bir anda milletvekilleri arasında dalgalanmaya başlıyor... Subay locasından manevra kıyafetli bir generalin locadan aşağı sarkarak Aytaç'a "*Ulan !... aşağıya, inerssem senin g...*" biçiminde bağırması ortalığı karıştırıyor. Bu hitabı karşılıksız bırakmayan paşa Aytaç da elini yukarı sallayarak "*Ulan ben de senin yedi sülaleni...*" demek celadetini gösteriyor.

Bu çalkantı içinde oylar verilmeye başlıyor ve bir buçuk saat süren oylama sonucunu başkan İnönü tutanaktan açıklıyor: "*Cumhurbaşkanlığı için yapılan seçime 607 üye katılmış ve neticede Sayın Orgeneral Cemal Gürsel 434 oyla cumhurbaşkanı seçilmiştir.*"

Salon ayağa fırlıyor... "*Yaşasın Gürsel... Yaşasın cumhurbaşkanı...*" bağırışları arasında Cemal Gürsel'in Türkiye'nin dördüncü cumhurbaşkanı olduğu resmen açıklanmış oluyor.(103)

DP Uzantısı Fanatik Kimi AP'li Parlamenterler

"Menderes ve arkadaşlarını

Ordu ve İnönü astırdı."

Diye Bağırarak Gerilim Yaratıyorlar

Cumhurbaşkanı seçilmiş, ancak askeri yönetimin açık desteğine rağmen hükümet bir türlü kurulamıyor. Çünkü siyasal arenada bu üçlü hükümet görüşüne fazla itibar edilmiyor, başta Silahlı Kuv-

(103) O.Tokatlı, a.g.e., s.20, 21.

vetlerin bir bölümü ile aydınlar, bu zoraki birlikteliğe karşı çıkıyorlar ve CHP'siz bir hükümete "hayır" diyorlar. Gürsel de hükümeti kuracak CHP Genel Başkanı İnönü'nün başbakanlığını pek de içine sindiremiyordu.

DP dönemini anımsayanlar ise İnönü'nün muhalefette kalmasını göze alamıyorlar. "*Demokrat parti buna dayanamadı da, uydurma partiler nasıl dayanacak?*" sorusunu ortaya atıyorlardı. Bu arada yine de birçok hükümet formülü konuşuluyor, bunların başını da Cumhurbaşkanı Gürsel çekiyor ve fantezi oluşumlar sergiliyordu. YTP Genel Başkanı Ekrem Alican da parti genel başkanlarının, belirlenen bir sistemle sırayla başbakanlık yapmalarını öneriyor. Buna benzer akla hayale sığmayan, uygulanması olanaksız bir sürü hükümet önerisi kafaların karışmasına neden oluyor. Sonuçta iki seçeneğe bir formül üzerinde bir araya gelindi. Politikalar, hükümetin, CHP ile YTP ve CKMP veya İnönü'nün savunduğu CHP ile AP arasında kurulması seçenekleri üzerinde yoğunlaştı. Hükümeti İnönü başbakanlığında bu iki parti kuracaktı.(104)

Anlaşmaya göre Başbakan CHP'li olduğu için Başbakan Yardımcılığı AP'ye verilecek, 20 bakanlık da iki parti arasında dağıtılacaktı. Sonuçta 19 Kasım 1961 günü güçbela hükümet kuruldu.

Başbakan: İsmet İnönü (CHP),
Başbakan Yardımcısı: Akif Eyidoğan (AP)
Devlet Bakanı: Turhan Feyzioğlu (CHP)
Devlet Bakanı: Necmi Öktem (AP)
Devlet Bakanı: Nihat Su (AP)
Adalet Bakanı: Sahir Kurutluoğlu (CHP)
Milli Savunma Bakanı: İlhami Sancar (CHP)
İçişleri Bakanı: Ahmet Topaloğlu (AP)
Dışişleri Bakanı: Selim Sarper (CHP)
Maliye Bakanı: Şefik İnan (CHP)
Milli Eğitim Bakanı: Hilmi İncesulu (CHP)
Bayındırlık Bakanı: Emin Paksüt (CHP)
Ticaret Bakanı: İhsan Gürsan (AP)
Sağlık Bakanı: Suat Seren (AP)
Tekel Bakanı: Şevket Buladoğlu (AP)
Tarım Bakanı: Cavit Oral (AP)

(104) O.Tokatlı, a.g.e., 40, 70.

Ulaştırma Bakanı: Cahit Akyar (AP)
Çalışma Bakanı: Bülent Ecevit (CHP)
Sanayi Bakanı: Fethi Çelikbaş (CHP)
Basın-Yayın Bakanı: Kamuran Evliyaoğlu (AP)
İmar-İskan Bakanı: Muhittin Güven (AP)

Başbakan dahil 12 CHP'li ve 11 AP'li bakandan oluşan İnönü'nün birinci koalisyon hükümetinin programı, TBMM'de İnönü tarafından okunduktan sonra; AP'liler programda DP'lilerin affıyla ilgili "Memleketin bünyesinde devletin bütün teşkilatında devamlı huzurun temin edilmesiyle birlikte, vatandaş ilişkilerinde geçmiş siyasi mücadelelerin yaralarını tamamiyle tedavi etmek, dikkat ve ehemmiyetle göz önünde bulunduracaktır." bölümünün kendilerini tatmin etmediğini ileri sürerek, hükümete "güven oyu" veremeyeceklerini açıklıyorlar...

CHP-AP Koalisyon programı Mecliste okundu ve 2 Aralık 1961 günü 269 oyla çetin tartışmaların sonunda güvenoyu alabildi.

Hükümetin kurulması siyasi çevrelerde memnuniyet uyandırmış, ekonomik çevreye güven gelmişti. Ancak, kısa bir süre sonra, bazı politikacıların, yangından mal kaçırıncasına başlattıkları girişimler, ortalığı gitgide karıştırıyor, ne siyasi, ne de ekonomik alanda güven ve istikrar kalıyordu.(105)

AP'li Milletvekilleri İmzaladıkları Protokolleri ve Verdikleri Sözleri Unutarak "Af da Af" Diye Tutturunca

Hükümet güvenoyu aldıktan on gün sonra, bazı AP ve YTP'li milletvekillerinin siyasi af kanunu çıkarmak için girişimlerde bulunmaları, askerler ile yeni ve onarılması güç gerilimlere yol açtı.

20 Aralıkta, eski MBK üyesi ve sonradan tabii senatör olan Mucip Ataklı, bir genel affın ikinci bir ihtilale neden olabileceği uyarısında bulundu: "*İhtilale sebep olanlar mazlum, ihtilali yapanlar zalim ilan edilmeye çalışılıyor. Geçmiş zulüm ve soygun idaresinin hasreti içinde kıvrananlar, şunu bilsinler ki, ihtilali yapan kuvvetler aynı akibeti ve hatta daha korkuncunu kendileri için hazırlamaktan bir an dahi tereddüt etmezler.*" (21 Aralık 1961, Cumhuriyet)

(105) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.165.

23 Aralık 1961 günü de, sanki ülkenin başka meselesi yokmuş gibi ortaya milletvekili ve senatör maaşlarının artırılması istendi.

Bu talepler, bir yandan hükümeti sıkıntıya düşürürken, diğer yandan da halkta ve orduda demokratik yönetime karşı soğukluk ve umutsuzluk yaratıyordu.(106)

Ancak AP, “af da af” diye tutturmuştu.

Senato başkanı Suat Hayri Ürgüplü araya giriyor... Başbakan İnönü’nün, AP grubunda konuşarak milletvekillerinin yatıştırılmasını istiyor... İnönü bu çağrıya uyuyor ve Türkiye’de ilk ve son kez bir partinin genel başkanı diğer bir partinin Meclis grubunda uzun bir konuşma yaparak ülkenin kritik bir dönemden geçmekte olduğunu, bu nedenle de hükümet ortağı partinin milletvekillerinin sabır göstermeleri gerektiğini dile getiriyor.

İnönü konuşmasını şöyle bağlıyor:

“Afı mı huzur gelir, yoksa huzur mu affı getirir?”

Gerçekten TBMM’ye giren AP’lilerin çoğunluğunun fanatik üyelerden oluştuğu görülüyor. “Menderes ve arkadaşlarını Ordu ile İnönü astırdı” görüşüyle, rahat durmuyorlar. Her gün konuşmalarıyla ve hareketleriyle olay çıkarıyorlar... İhtilalden yeni çıkmış ve demokrasiye geçme aşamasının sıkıntılarını gidermeye çalışan İnönü ve arkadaşlarının yollarını kesmek, çalışmalarını engellemek için ellerinden gelen olumsuzlukları sergiliyorlar. Adeta intikam hissiyle kin kusuyorlar. Gündemlerini “DP’lilerin affı” maddesi dolduruyor.(107)

Gümüşpala yurt gezilerine çıkıyor ve sürekli DP’lilerin affını gündeme getiriyor. Suphi Karaman “Bu af meselesini o kadar ıstısmar ettiler ki, arabaların yeni plakalarında bütün Adalet Partililer AP plakalarını aldılar.”

Korkulan şey çok geçmeden başa geldi. 1962’nin ilk günlerinde Tevfik İleri’nin cenazesinde eski Demokratlar af sloganları atınca olay çıktı. İstanbul’da gençler sokaklara döküldüler. Elllerinde bayraklar ve Atatürk resimleriyle binlerce genç af aleyhine sloganlar atarak yürüdü. 27 Mayıs şehitleri için saygı duruşunda bulunuldu. DP’lileri kınayan hararetli konuşmalar yapıldı ve nihayet öğrenci dernekleriyle birlikte subaylar da Atatürk anıtına çelenk koyarak tavırlarını sergilediler. Yatıştı sanılan eski kin, yeniden dirilmişti.

(106) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.165. (107) O.Tokatlı, a.g.e., 40, 70.

Beline Silahı Takan Subay Sokağa Fırılıyor ve Ev Ev AP Milletvekili Nuri Beşer'i Arıyor

İşte o günlerde tam da bu hava içinde Ankara'da patlak veren bir başka olay işi iyice çığrından çıkardı. Bu kez fitili ateşleyen bir AP milletvekili oldu. Başkenti sarsan fırtına 28 Ocak günü bir içki masasında koptu. AP milletvekili Nuri Beşer o gün Anadolu Kulübü'nde İller Bankası Genel Müdürü Selahattin Babüroğlu ile yemek yiyordu. Babüroğlu eski bir askerdi. Bol bol içki içildi. Konu askerlerden açılınca, Nuri Beşer, ordu mensuplarını çok rahatsız edecek sözler söyledi. (Ardından özellikle subay aileleri için ağır küfürler savurmaya başladı.) Bu sözler üzerine de kulüpte kavgaya çıktı ve Beşer acilen oradan uzaklaştırıldı. Ancak bu olay 15 dakika içinde Ankara'daki bütün ordu birliklerinde duyuldu. Sanki Başkent'e bir yıldırım düşmüştü. Bütün garnizonlardan beline silahı takan subaylar sokağa fırlıyor ve ev ev AP milletvekilini arıyorlardı. Tam bir süre avı yaşanıyordu. Bu küçük olay, pek çok askerin aylardır içine attığı tepkiyi dışa vurmuştu. İşin şakası yoktu. Beşer bulunsan kan akabilirdi. AP için Nuri Beşer'i feda etmekten başka çare yoktu. Hedefteki milletvekili partiden ihraç edildi. Dokunulmazlığı kalkar kalkmaz da iş adalete intikal etti ve Beşer mahkum oldu.(108) 5 Haziran 1962 günü 1 yıl ağır hapse ve 4 ay da Tatvan'da sürgüne gönderildi.

Genç Subaylar Tedirgin

İhtilalin ateşi daha soğumamışken DP yanlısı bu türlü eylemler, özellikle ordu mensupları arasında büyük tepkilere neden oluyor, kışlalarda toplanılıyor ve bu olaylarla ilgili tartışmalar yapılıyor. Kimi politikacılar, işi TSK'ya, mensuplarına ve ailelerine dil uzatacak kadar ileri götürmeye başlamışlarsa, bunun kesin olarak önlenmesi gerekiyordu. Devlet ve hükümet başkanları ne düşünsürse düşünsünler, Genelkurmay Başkanı ve komutanlar ne kadar ortalığı yatıştırmak isteseler de ordu tabanının bu olaylar karşısında sessiz kalması mümkün değildi. Ne yapılacaksa yapılmalı,

(108) M.Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, a.g.e, s.41, 42, 43.

bu gidişe dur denilmeliydi.

Başbakan İsmet İnönü, tüm bu yaşananları ve ordu içindeki infiali biliyor ve doğuracağı sonuçları tahmin ediyordu. Bunun için yatıştırma çareleri araştırmaya ve uygulamaya karar verdi. İşe önce İstanbul ve Ankara'daki askeri birlikleri ziyaret ederek başlayacaktı. Ocak ayının son günü İstanbul'a gitti. 66.Tümen Komutanlığı ile Harp Akademilerini ziyaret ederek, subaylara sakin ve sabırlı olmalarını söyledi. Bu arada basın toplantılarında:

"İhtilale ve intikama müsaade etmeyeceğim. Vatandaş güven içinde işine devam edebilir." gibi açıklamalar yapıyordu.

Radyo konuşması için damadı gazeteci Metin Toker'i çağırarak yapacağı konuşmayı kelime kelime dikte ettirdi: *"... bir; demokrasiye karşı hiçbir hareketin içinde yer almam, aksine onunla mücadele ederim. Bunu herkes bilsin. İkincisi, birtakım hınç ve intikam duygularının tahrik edilmesine ve bunların harekete geçmesine Başbakan olarak kesinlikle izin vermem."* Mesaj gayet açıktı. İsmet Paşa hem DP'nin intikamı peşinde koşanlara, hem de bunu fırsat bilerek müdahale hesapları yapanlara, yani "Cuntacılar" gözdağı veriyordu.(109)

SKB'ci Albayların Lideri Talat Aydemir Yeniden İhtilal Sahnesinde

***"Orduda parçalanma var,
alt kademelerin baskısı artıyor.
Hiçbir komutan birliğine hakim değil."***

19 Ocak 1962 saat 17.00'de Genelkurmay Başkanlığında generallerle birlikte çoğunluğunu albay ve yarbayların oluşturduğu 72 komutanın katıldığı hararetli bir toplantı yapılmaktadır.

Ortam, 21 Ekim protokolünün sonrasını anımsatmaktadır. Başını Talat Aydemir'in çektiği ve ülkenin içine düştüğü bu duruma yeniden müdahale edilmesinden yana olan albaylar ve buna karşı çıkan Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ve generaller.

Toplantı, Cevdet Sunay'ın ülkenin içinde bulunduğu durumu anlatan bir konuşmasıyla başlamış; diğer generaller de benzeri görüşler ortaya koymuşlardı.

Bu toplantıya katılanlardan Yarbay Talat Turhan şöyle anlatıyor:

(109) M.Ali Birand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e, s.43.

"Sunay, ılımlı ve yatıştırıcı bir konuşma yaptı ve:

'- *Ordu İsmet Paşaya destek olmalı ve kışlasına çekilmelidir.*' dedi. Sözünü bitirdiğinde:

'- *Aksini düşünen var mı*' diye sordu? Generallerden hiç ses çıkmadı. Ancak sıra albaylara gelince iş değişmişti."(110)

İlk olarak Jandarma Subay Okulu Komutanı Kurmay Albay Necati Ünsalan söz alır ve Genelkurmay Başkanı ile aynı düşüncede olmadığını söyledikten sonra Başbakan İnönü'yü kastederek:

"- *Fizik yapısı bakımından enerjisi tükenmiş bir insana bel bağlanamaz ve ülkenin içinde bulunduğu durum, bu zihniyetle bir adım daha ileri gidemez.*"

Daha sonra konuşan Kurmay Albaylardan Emin Arat ile Merkez Komutanı Selçuk Atakan da Genelkurmay Başkanının görüşlerine katılmadıklarını söylediler. Sıra Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir'e gelmişti.

T.Aydemir, sert bir tonda şöyle dedi:

"- *Paşam, ben size durumun bu şekle dönüşeceğini, ta Temmuz ayında söylemiştim. Hatırlarsanız o zaman Güney Kore'ye muvazi (paralel) gidiyoruz.*" demiştim. "*Bu sözü söylemekten amacım, tarih nazarında ileriye görmeyenleri, heyeti umumiyenin nazarında suçlu duruma düşürmektir. Bu memlekette yüzde yüz ikinci bir ihtilalin olacağına inanıyorum.*" diyen Talat Aydemir, ülkenin içinde bulunduğu bu koşullarda, neredeyse herkesin bir ihtilal hazırlığı içinde olduğunu, ordunun parçalanmak istendiğini sıralayarak konuşmasını sürdürür ve:

"*Bu memlekette yüzde yüz ikinci bir ihtilalin olacağına inanıyorum. Hiyerarşik bir ihtilal en az zararlısı olur.*" dedi.

Herkes dona kaldı. Bir albay, Genelkurmay Başkanına ihtilalin başına geçmesini teklif ediyordu.(111)

T.Aydemir daha sonra hatıratında bu toplantıyla ilgili şöyle söyler: "Bu sözlerim üzerine Sunay derhal yerinden fırladı ve elini havaya kaldırarak:

'- *Yoo beni mesuliyet altına sokma. Ben buna taraftar değilim.*' diye bağırdı.

Heyecanlanarak devam ettim:

(110) M.Ali Birand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e, s.43, 44.

(111) Erdoğan Örtülü, a.g.e., s.168.

‘- Ben sizi ikaz ediyorum, orduda parçalanma var. Alt kademenin baskısı artıyor. Hiçbir komutan birliğine hakim değil. Hangi kuvvet komutanı kıtasına hakimse, ayağa kalksın. Açıkça hesaplaşalım.’

Bu teklif içeride bulunanları şaşırttı. Komutanlardan hiçbiri ayağa kalkma cesaretini gösteremedi.”(112)

Talat Turhan bundan sonrası için şunları anlatır:

“Çok sert bir konuşmaydı. Yani, şimdi askerlikte olmayacak bir konuşmaydı. Bir tarafta Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları orgeneraller, karşılarında bir albay çok ağır eleştiri getiriyor. Hiçkimse gıkını bile çıkaramıyor...

Aydemir’in bu konuşması diğer albaylara da cesaret vermişti. 229. Piyade Alay Komutanı Albay İhsan Erkan söz aldı ve Aydemir’i işaret ederek:

‘Aynen albayımın fikrindeyim.’

Sunay zor durumda kalmıştı. Kısa yoldan toplantıyı kapattı ve sanki konuşmaları hiç dinlememiş gibi:

‘- Arkadaşlar mesele anlaşılmıştır. Ben şimdi Başbakan İnönü’ye gidip, ordunun kendisini yüzde yüz destekleyeceğini söyleyeceğim.’ dedi.

Aydemir ve albaylar duyduklarına inanamadılar.”(113)

Talat Aydemir bundan sonrasını hatıralarında şöyle yazar:

“Genelkurmay Başkanı konuşmasını tamamladıktan sonra İnönü’ye gitmek üzere ayağa kalktı. Bizler hayretler içindeydik. Toplantı böylece sona erdi.

Dışarı çıkarken Sunay bana dönerek:

‘- Sen çok ateşlisin Albay’ deyince:

‘- Ben sadece gerçekleri söylüyorum’ dedim.

‘- Kimin haklı, haksız olduğunu olaylar gösterecektir.’ dedim.”

“Bizi ordudan şerefslzce ayırmayın.”

T.Aydemir, toplantıya katılanlardan General R.Tulga’ya sorar:

“- Siz kararınızda bir değişiklik yapıyor musunuz?”

Tulga cevap verir:

“- Hayır, ben bu işi sonuna kadar götüreceğim. Yalnız bana

(112) M.Ali Birand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e, s.43.

(113) M.Ali Birand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e, s.44.

müsaade edin. Yarın İstanbul'a gidip, oradaki birlik komutanlarıyla görüşelim. Sonucu size bildiririz." dedi.(114)

T.Aydemir hatıratında, Genelkurmay'da yapılan toplantıdaki konuşmalardan önemli bir ayrıntıyı şöyle anlatır:

"Sunay'ın kendilerine 'İnönü ölürse veya çekilirse, bu işin yapılabileceğini' söylediğinde, kendisi ve Selçuk Atakan şu öneriyi getirirler:

'- Mademki kendinizi yetersiz buluyorsunuz. Söyleyecek birşey yok. Biz alttan gelen baskıyı durdurmakta güçlük çekiyoruz. Eğer bu baskı nedeniyle bizi sorumlu tutuyorsanız, şimdi derhal istifalarımızı verelim. Yarın öbür gün bu suçu yükleyerek bizi ordu-dan şerefsizce ayırmayın.' diyor.

Sunay cevap veriyor:

'- Yok böyle birşey düşünmüyorum. Siz benim en kuvvetli dayanaklarımsınız. Size şeref sözü veriyorum. Benim vücudum çiğnenmedikten sonra sizin kılınıza kimse dokunamaz.'"(115)

İhtilallı Günler Yeniden Başlıyor Hedefteki Adam Talat Aydemir

Talat Aydemir bu konuşmadan bir gün sonra yani 20 Ocakta evine bırakılmış bir not bulur:

"Talat, yarın tevkif edileceksin. Ankara'da bulunan albaylar cuntası, İnönü tarafından dağıtılacak."

Aynı gün Milliyet Gazetesinden Mete Akyol, telefonla Aydemir'i arayarak:

"- Albayım, tevkif edildiğinizi duyduk. Üzüldük. Gerçek mi?" diye sorar.

Bu haberler, o gece birşeylerin olacağıнын belirtileriydi. T.Aydemir, Merkez Komutan Selçuk Atakan'ı çağırır ve aldığı yazılı notu kendisine vererek:

"- Bunu hemen götür, Sunay'a ver. Haberdar olsun." der ve gayet sıkı güvenlik önlemleri alarak, kıtalarının başında yatmaları gerektiğine karar verirler. Aydemir, Saat 23.30'da komutanı olduğu Kara Harp Okuluna gider.

(114) Talat Aydemir, a.g.e., s.129.

(115) Talat Aydemir, a.g.e., s.130.

Genelkurmay Başkanı ise gerçekten İnönü'yü ziyaret ederek, toplantı sonucunda alınan karara göre, ordunun hükümeti desteklediğini(!) söyler ve ardından İstanbul'a giderek, Harp Akademilerinde bütün komutanların katılımıyla Ankara'da yapılan toplantıda İnönü hükümetine destek verilmesini ister. Bu İnönü'ye destek gezileri, kuvvet komutanlarının da katılımıyla Trakya'daki birliklerde de sürdürülür.

Bundan sonra geçmiş dönemlerde olduğu gibi, Talat Aydemir ile İstanbul ve Ankara'daki albay grupları arasında yüzyüze veya telefonla gizli görüşmeler yapılır, kararlar alınır ve raporlar yazılmaya başlanır.(116)

1962 Şubatında birşey olacağı artık gözlerden kaçmıyor... Ancak AP'liler yine doğru durmuyorlar. "*Af da af!*" diye bastırıyorlar... Başbakan İnönü gelişmelerden çok rahatsızlık duyuyor... Çünkü Silahlı Kuvvetlerden gelen yanık kokularını o da alıyor... Genelkurmay Başkanı Org.Cevdet Sunay da AP'liler için "*Çatlak sesler huzuru itiyor*" biçiminde konuşuyor ve fazla ileriye gitmemeleri gerektiğini vurguluyor... Ama siyasi af, intikam, cunta, ihtilal laflarının önü arkası kesilmiyor. İnönü bunun üzerine "*Af zamanında ve ölçüsünde olacaktır.*" diyerek garanti veriyor. Fakat darbenin dış gıcırıltıları duyulmaya başlamıştır.

Bu açıklamanın üzerinden çok geçmeden AP Antalya millet-

(116) Seçim sonrasında ortaya çıkan siyasi durum ve huzursuzluk karşısında Genelkurmay oldukça güç durumda kalmıştı. Ordu tabanından gelen baskıyı frenlemeye çalışıyordu. Bunun bir önceki yurt dışı ayağı ise "14'ler"di.

21 Ekimde Albay Dünder Seyhan, Türkiye'deki siyasi durumu görüşmek üzere "14'ler"den bazılarıyla Brüksel'de buluştu. SKB'yi temsil eden Seyhan, General Sunay'ın "14'ler"den geri dönüşlerini ertelemelerini isteyen bir mesajını getirmişti. "Türkiye'ye dönmenizi arzu ederiz, zaten son tebliğ bunun delilidir. Fakat durum çok karışıktır, seçim sonuçları ordunun büyük kısmını tatmin etmemiştir; bunlar yeniden başkaldırmak için lider arıyorlar ve lider olarak da sizi tanıyorlar, sizin bir an önce dönmenizi istiyorlar. Bu şartlar altında Türkiye'ye gelmeniz büyük olaylara sebep olabilir. Biz yatıştırıcı formüller peşindeyiz, bize yardımcı olun... şimdilik lütfen beni dinleyin ve gelmeyin." (Erkanlı, "Anılar", s.187. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.213.)

Orada hazır bulunan üyeler dönüşlerini ertelemeye razı oldular ve siyasi olayların kendilerini haklı çıkardığını belirten bir basın toplantısı yaptıkları Paris'e gittiler. (Cumhuriyet, 31 Ekim 1961. Brüksel toplantısında hazır bulunanlar Alpaslan Türkeş, Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, İrfan Solmazer, Numan Esin ve Mustafa Kaplan'dı. Nakleden F.Ahmad, a.g.e., s.213.)

vekili İhsan Atatöv beklenmeyen bir çıkışla *“Yeter artık, bıktık bu tehditlerden, zilletle yaşamaktansa şerefle ölmek daha hayırlıdır.”* diyerek adeta darbeye kucak açıyor.(117)

Oysa AP’liler yuvarlak masa toplantısında, gizli protokol ve Çankaya zirvesinde, Kayseri Tutukevinde cezalarını çekmekte olan eski DP’lilere af ve MBK’ya yönelik konuların kaşınmayacağına dair imzalı güvenceler vermişlerdi.

Bu güvencelerin hepsi kısa zamanda unutulmuş ve parlamenter yönetime girilmesinin arifesinde ufukta yeniden ihtilalin ayak sesleri duyulmaya başlamıştı.

İnönü’nün Kara Harp Okulu Baskını **İnönü, T.Aydemir’e** ***“Sen geri çık bakayım” diyor.***

Tüm bu toplantılar ve gelişmelerin ardından, İnönü’nün gözü ve dikkati Kara Harp Okulu ve Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir’e yönelmişti. Tüm veriler onun yeni bir ihtilal girişiminde başrolü oynayacağını gösteriyordu.

Deneyimli bir örgütçü, siyasetçi ve ocaktan yetişme asker olan İnönü, ne olup bittiğini anlamak ve görmek için, 5 Şubat 1962 günü Harp Okuluna bir baskın ziyareti yapar.

Talat Aydemir’in şiddetle eleştirdiği ve karşı çıktığı İnönü, gelip kapısına dayanmış ve karşısındadır.

İnönü ve Aydemir el sıkışırlar ve birlikte tören kıtasının önünden yürürler. O gün tören kıtasının içinde bulunan genç bir harbiyeli Ertoz Vahit Suiçmez, Talat Aydemir için şöyle diyor:

“Yüzü son derece gergindi ki, Talat Aydemir deyince ben genelde gülen bir fizyonomi hatırlıyorum. Ama o gün İsmet Paşanın yanında çok gergin bir yapıdaydı. Biz İsmet Paşayı görmeden bile adı geçtiği zaman heyecanlanan insanlar, o gün başka bir duygu, başka bir düşünsel yapı içine itilmiştik.”(118)

Bu heyecanı duyan diğer bir harbiyeli öğrenci, heyecandan olacak, kendini kaybederek İsmet Paşanın önüne düşer.

Mete Akyol’a göre *“Talat Aydemir’in de korktuğu da buydu.*

(117) O.Tokatlı, a.g.e., s.18, 19, 20, 21, 22, 40, 70.

(118) M.Ali Birand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e. s.46.

İnönü'nün harbiyeliyi etkilemesi."

Ancak Talat Aydemir, herşeye rağmen Harp Okulu öğrencilerinin topluca İnönü ile birlikte yemek yemesini önlemek ve İnönü'den uzak tutmak amacıyla, hepsini yemekten önce araziye çıkartmıştı.

İnönü, yemek saatinde 10-15 kişilik bir yemek masası hazırlandığını görünce, Aydemir'e dönerek:

"- *Ben öğrencilerle birlikte yemek yiyecektim.*" der.

Talat Aydemir ise:

"- *Sayın Paşam, bugün öğrencilerin tatbikat günü, onun için yemeğimizi bizbize yiyeceğiz.*"

İnönü birşey dememiş, ancak çok kızmıştı. Ne yapıp yapıp harbiyelileri görmeliydi. Yemekten hemen sonra, yanındaki heyetle birlikte avluya gider ve tatbikata gitmekte olan harbiyeli öğrencilerin hemen yanında durarak, şapkasını çıkarır ve:

"- *Merhaba asker.*" diye bağırır.

Ancak öğrenciler bunu duymamışlardır. Aydemir, Paşanın kulağına eğilerek:

"- *Duymadılar Sayın Paşam.*" der.

İnönü, elini Aydemir'in göğsüne koyarak:

"- *Sen geri çık bakayım.*" diye onu iter ve birden bire ileri yürüyerek:

"- *Bölük dur.*" diye bağırır.

Tüm birlik frene basılmış gibi durur.

Paşa:

"- *Merhaba asker.*" deyince, öğrenciler:

"- *Sağol.*" dediklerinde, neredeyse bütün binaların camları kırılacaktı.

İnönü ayrılırken, Aydemir tören kıtasını çıkarmak istemiş, ancak Paşa:

"- *Sen bırak onu, ben göreceğimi gördüm.*" demiştir.(119)

27 Mayıs Sil Baştan

Hükümet kurulduğundan beri olup bitenler her an tepki göstermeye hazır hale gelmiş olan tabandaki genç subayları yeniden ha-

(119) Gazeteci yazar Mete Akyol'a ait bu izlenimleri nakleden: M.Ali Birand, C.Dündar, B.Çaplı, a.g.e, s.46, 47.

rekete geçirdi. 21 Ekim protokolünü hazırlayan ruh, yeniden canlanmış ve içten içe kaynaşmalar ve gizli toplantılar ve protokoller yapılmaya başlanmıştı. 10 Şubat 1962 günü Balmumcu çiftliğinde hazırlanan protokol ile İstanbul ve Ankara grupları tekrar müdahale kararları alırlar. Bunla da yetinmeyerek İzmit'te bulunan 15. Kolordu Komutanı Tümgeneral Fikret Esen'e giderek, hazırladıkları plan ve görüşlerini anlatırlar. F.Esen'in evinde yapılan bu toplantıda Türkiye'nin durum tespiti yapılır ve ek bir protokol daha hazırlanarak, gurplarca imzalanır. Ancak bu toplantılar ve protokoller yukarıdan öğrenilmiş ve grupların diskalifiye edileceği duyumu alınmıştı. Bütün bunlara rağmen, taraflar, son adımlarını atmadan önce güçlerini karşılıklı olarak masaya yatırıp, tartışmaya karar verirler. Sonuçta 19 Şubatta Genelkurmay Başkanlığında üst ve tabanın bir araya gelerek, geniş katılımlı bir toplantı yapılacaktır.

Burada, toplantı öncesine ait bazı ilginç kulis faaliyetlerine değinmekte yarar var:

İstanbul ve Ankara gruplarının girişimleri duyulduğunda Genelkurmay Başkanı C.Sunay, 18 Şubatta İstanbul'daki bütün Kolordu Komutanlarını, Harp Akademileri Komutanı, Harp Filosu Komutanını ve Refik Tulga'yı Ankara'ya çağırdı.

Toplantıdan önce, Talat Aydemir, Refik Tulga, Faruk Gürler ve 5. Kolordu Komutanı Refet Ülgenalp ile görüşür ve:

"- Bu iş 23 Ekimdeki gibi olmasın. Tekrar cayılmasın. O takdirde astlarımızın bizlere ve sizlere karşı itimatları sarsılır." der.

Onlar ise:

"- Emeklilik dilekçelerimizi ve rütbelerimizi cebimize koyarak geldik." derler.

Aydemir:

"- Bunu inşallah toplantıdan sonra göreceğiz." der.(120)

Silahlı kuvvetlerin belli kesimleri, böylece ikinci bir darbeyi düşünmeye başlayacak derecede tahrik edilmişti. Politikacıların aşırı demeçleri ve basında söylentiler yayılıyordu. İnönü, *"Ortada bir yandan ikinci bir ihtilal olacağı rüzgarı, bir yandan da 27 Mayısın intikamı alınmaya çalışılıyor havası estiriliyor... Her iki ihtimal de katiyen varid değil... bu hava sunidir."* (2 Şubat 1962, Cumhuriyet)

(120) Talat Aydemir, a.g.e., s.129.

derken, hitap ettiği dinleyicilerinin paniğe kapılmasını önlemek için bir darbe olasılığını küçümsese de, zamanın ruh halini doğru sezmişti. Ordu müdahalesi geniş ölçüde bekleniyordu.

Silahlı kuvvetler, söz verdiği gibi parlamenter demokrasiye geçmişti. Fakat kendilerini politikadan kurtaramadılar, ironik bir şekilde demokrasiyi kurtarmak için demokrasinin altını oyar durumda buldular kendilerini. İkisini de savunmaya azmettikleri iki karđıt mirasın koruyucuları olmuşlardı: Biri 27 Mayıs hareketinin mirası, diğeri çok partili demokrasi mirası. Birincisi, bütün partilerin saygı göstermeye razı olacağı ve ihlal edildiğinde ordunun zorla kabul ettireceği bir uzlaşmanın oluşturulmasını gerektiriyordu. İkindisi, 27 Mayıs mirasıyla çatışsa bile siyasi partilere siyasette özerklik vermek demektir. (Bu çelişki, 1960'larda, 1970'lerde ve 1980'lerde Türk siyasetinin başına bela olan gerilimler yaratacaktır.)

“Bırak kardeşim şimdi bütçeyi, ihtilal başladı.”

Tüm bu olanlardan ve İnönü'nün ihtilalci subaylara meydan okurcasına Kara Harp Okuluna yaptığı ziyaret ardından artık silahların çekilme zamanı gelmişti.

“Balmumcu Protokolü” doğrultusunda ve paralelinde eyleme geçecek olan Kur.Alb.Talat Aydemir'in sırtında yumurta sepeti vardı. Yani genç subaylar onun hiyerarşisini kabullendiğinde attığı adımlardan geri dönemezdi. İstanbul'daki protokolcuların böyle bir derdi yoktu. 9 şubat 1962 günü attıkları imzanın arkasında duramadıkları için, Talat Aydemir tek başına kalmıştı.(121)

22 şubat 1961'i O.Tokatlı anlatıyor:

“Belki de dünyada ilk kez bir ihtilal girişimi gece değil, herkes içinde gücünde olduğu saatlerde başlıyor.

Milliyet gazetesinin Parlamento muhabiriyim. Saat 16-17 sıralarında TBMM'de bütçe görüşmelerini yazıyorum. Haber yazdırmak için gazeteye telefon açtığımda karşımdaki ses ‘Bırak kardeşim şimdi bütçeyi, ihtilal başladı. Sen şimdi Meclisin arka bahçesine çık, oradan Harp Okulunun önüne bak.’ diyor. Gerçekten şaşıyorum. Telefonu kapatıp AP koridorlarından üst kata çıkmak için koşuyorum...Yoluma İhsan Atatöv çıkıyor. ‘Gel gel’ diye bağırıyor,

(121) Talat Turhan, a.g.e., s.51, 52.

'istediğini oluyor...' Birlikte TBMM'nin ikinci katına çıkıyoruz. Manzarayı Atatöv'e ibretle seyrettiriyorum.

Tanklar Harp Okulunun şehre inen yolunda arka arkaya dizilmişler. Topları Meclis binasına yöneltilmiş. Atatöv'e bakıyorum, rengi sapsarı... O arada Mecliste bir hareket başlıyor. Bütçe falan kimsenin umurunda değil. Arabasına atlayan soluğu Ankara dışındadır alıyor..."(122)

22 Şubatın öncesi ve sonrasına ait ayrıntılarla başlayacak olan "2.Kitap", 1962-2003 arasındaki ilginç, heyecanlı ve dramatik olayları konu almaktadır. Bu döneme baktığımızda, elinizdeki kitabın oldukça sakın bir başlangıç olduğu görülür.

1962-2003 döneminde art arda gelen 22 Şubat 1962, 21 Mayıs 1963 ihtilal girişimleri, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 ihtilali, yargılamalar, idamlar, binlerce tasfiye ve sürgün, kontrgerilla iddiaları, işkenceler, irticaî faaliyetler ve 28 Şubat 1997 MGK kararları, BÇG (Batı Çalışma Grubu), BHK (Batı Harekat Konsepti), Mayıs 2003'teki "Genç subaylar tedirgin" ve "darbe" iddialarını da içeren olay ve konuların nedenleri ve sonuçlarına ait tüm ayrıntıları, Eylül 2003'te çıkacak olan "2.Kitap"ta bulacaksınız.

(122) O.Tokatlı, a.g.e., s.70., 71.

Cemal Gürsel

Alpaslan Türkeş

Haydar Tunçkanat

Fahri Özdelek

Ahmet Er

Muzaffer Özdağ

Ekrem Acuner

Emanullah Çelebi

Fazıl Akkoyunlu

İrfan Baştuğ

İrfan Solmazer

Kadri Kaplan

MBK üyeleri: Rütbeler Komite içinde geçerli olmadığından resimler karışık konulmuştur. Resimlerin kaynağı olan MBK yayını "Ak Devrim" kitabında da rütbe hiyerarşisi göz önüne alınmaksızın resim sıralaması alfabetik sıraya göre yapılmış.

Mehmet Özgüneş

Mucip Ataklı

Muzaffer Kazan

Ahmet Yıldız

Muzaffer Yurdakuler

Münir Köseoğlu

Osman Köksal

Refet Aksoyoğlu

Rifat Baykal

Suphi Gürsoytrak

Sezai Okan

Sıtkı Ulay

Orhan Erkanlı

Numan Esin

Vehbi Ersü

Dündar Taşer

Orhan Kabibay

Şükran Özkaya

Fikret Kuytak

Sami Küçük

Şefik Soyuyüce

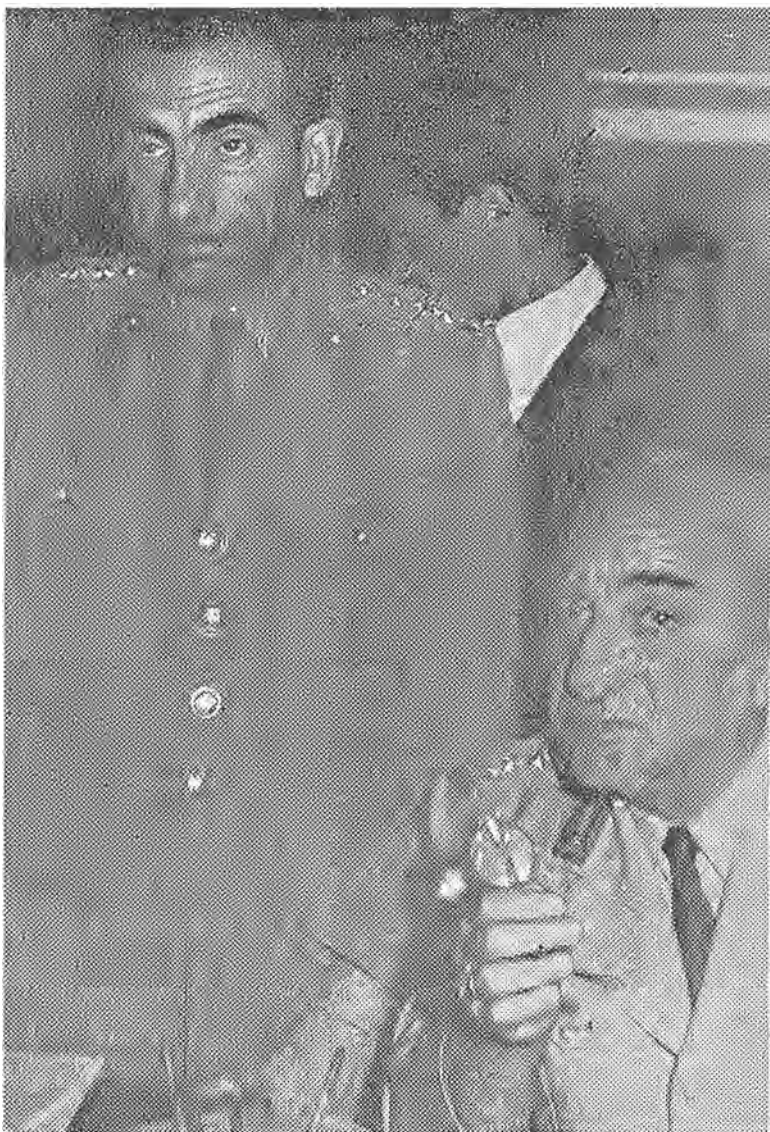
Kamil Karavelioğlu

Selahattin Özgür

Suphi Karaman

MBK Başkanı, Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, has adamı, müsteşarı Alpaslan Türkeş'le bir basın toplantısında. Haydar Tunçkanat'ın kurşuna dizilmelerini istediği 14'lerin lideri Alpaslan Türkeş, Cemal Gürsel'in 13 Kasım sabahı yayınladığı bildiriyle Komite'den tasfiye edilmiş, yurt dışına sürgüne gönderilmişti.

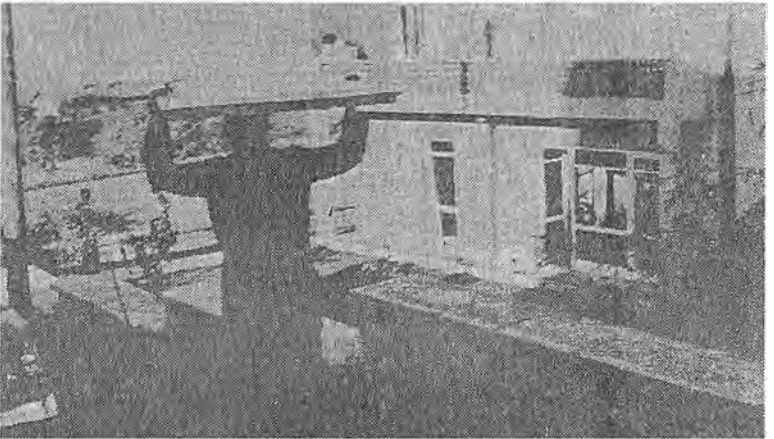
T. C. E. 3. 11. 8. 1900
M. B. K.
Sami Küçük
Tahliş
Hükümet darbe yapı
cayın hatlarında düm
a hşam lü beyan ve
karnasuna göre itham
edilecektir.
Hakkında gerekli
komite tahkihatı yapı
larak Ruslar ile emir ceza
mı kışkırtmak vermek
usule tespitini, a hşam
halatı beraatından komite
hükümetle ilişkilerinde
ayr ve tahliş edilecektir.

MBK üyeleri arasındaki karşılıklı kuşku ve güvensizlikler Ağustos ayında artmaya başlamıştı. Gruplar halinde yapılan gizli toplantılar tarafların kuşkularını davet ediyordu. Bir taraf, diğerlerinin Komite içinde bir darbe yapıp diktatoryal bir idare kurmak hazırlığında olduğunu düşünürken, öbür grup da kendilerinin bertaraf edilecekleri endişesini taşıyorlardı. Bu karşılıklı kuşuklar, başlangıçta sıkı bir uygulama ile iktidarı sivillere devretmek ve iyi bir yönetim örneği bırakmak eğiliminde birleşmiş olanları bölmüştü. Gerginlik, özellikle Türkeş ile Küçük arasında yaşanıyordu. (Kitap metninde örnekleri vardır.) Yukarıdaki belge o günlerde yapılan karşılıklı suçlamaların yarattığı huzursuzluğu gösteren tipik bir örnektir. Sami Küçük, 11 Ağustos günü kendisine karşı yapılan bir ithama tepki olarak bu pusulayı yazmış, ancak teklifi oya konulmamıştır. (A.İpekçi Arşivi)

Üstte: 13 Kasım sabahı Alpaslan Türkeş'in evinin önünde sıkı güvenlik önlemleri alınmıştı. Hava subayları ve sivil polisler, civardan kuş uçurtmuyorlardı. Resimde, Türkeş'in evinin önünde dolaşan sivil polisler görülmektedir.

Altta: Türkeş'in evinin kapısı kırılıyor. 13 Kasım sabahı Türkeş'in evine girmek isteyen subaylar direnişle karşılaşmışlardı. Türkeş, bütün ısrarlara rağmen evinin kapısını açmayınca, subaylar kapıyı kırıp içeri girmişler ve Gürsel'in azil mektubunu kendisine vermişlerdi. Daha sonra kırık kapı, yukarıdaki resimde görüldüğü gibi tamire götürüldü.

Üste: 13 Kasım olayları sırasında 14'lerin oturdukları Saraçoğlu mahal-
lesindeki evleri güvenlik kordonu altına alınmıştı.

Alta: Yurt dışına sürgün edilen 14'lerden Orhan Kabibay (solda) ve
Mustafa Kaplan (sağda). Bir hava yüzbaşısının nezaretinde uçağa bindi-
rilirken üzüntülü olan M.Kaplan hiçkimseyle konuşmamıştı.

Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in 14 MBK Üyesinin MBK'dan Çıkarıldığı Hakkında Radyolardan Kendi Sesiyle Okuduğu Bildiri

1) Milli Birlik Komitesi'nin çalışmaları, memleketin yüksek menfaatlerini tehlikeye sokacak bir duruma düştüğünden, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Milli Birlik Komitesi üyelerinin talepleri üzerine bugün (13 Kasım 1960)'tan itibaren Milli Birlik Komitesini feshettim.

2) Türk milleti adına yasama yetkisini kullanacak olan yeni Milli Birlik Komitesi üyeleri şunlardır:

Başkan: Gürsel Cemal. Üyeler: Acuner Ekrem, Aksoyoğlu Refet, Ataklı Mucip, Çelebi Emanullah, Ersü Vehbi, Gürsoytrak Suphi, Karaman Suphi, Kaplan Kadri, Karavelioğlu Kamil, Köksal Osman, Kuytak Fikret, Küçük Sami, Madanoğlu Cemal, Okan Sezai, Özdilek Fahri, Özgüneş Mehmet, Özgür Selahattin, Özkaya Şükran, Tunçkanat Haydar, Ulay Sıtkı, Yıldız Ahmet, Yurdakuler Muzaffer.

3) Yeni Milli Birlik Komitesi, en kısa bir zamanda kurulacak olan Kurucu Meclis ile birlikte memleketin nizamını demokratik esaslara göre düzenleyecektir.

4) Görevlerinden affedilen üyeler, emekliye sevk edilmişlerdir.

5) Bu konuda, Devlet Başkanından başka bir makam ve şahıs, beyanat vermeyecektir.

Cemal Gürsel
Orgeneral
Devlet Başkanı ve
Silahlı Kuvvetler Başkumandanı

Komite'den ihraç edilerek sürgüne gönderilen 14'ler:

Fazıl Akkoyunlu,
Alpaslan Türkeş,
Muzaffer Özdağ,
Ahmet Er,
Rıfat Baykal,
Orhan Erkanlı
Numan Esin,

Orhan Kabibay
Mustafa Kaplan
Muzaffer Karan
Münir Köseoğlu,
İrfan Solmazır
Şefik Soyuyüce
Dündar Taşer.

Ben 27 Mayıs tavrına
peşirdikten sonra, O Kuvvete vurdun;
ihtilal yoluyla bir memleketi hizmet
etmek mümkün değildi.

Ne kadar eksik, ne kadar aksa
tarafından olursa olsun, hukuk yoluyla
bir memleketi, bir millette hizmet,
en iyi yoldur.

İhtilal, otoriteyi yıkar, anarşi
başlar. Bu anarşiyi durdurmak,
yeniden düzeni ve otoriteye kurmak
çok güç bir meseledir. Ve memleket
bundan zarar görür. Bunun henüz
içinde bulunduğum, fiilen yaşadım.
Memleketi aydınlarına, vatansever
insanlarına tavsiye ederim.
En kötü hukuk nizamı, en iyi
ihtilalden iyidir."

Alpaslan Türkeş

MBK'nın bölünmesi ardından ortaya çıkan radikal SKB örgütü, ordu üst kademesinde bölünmeye yol açmıştı. **Üste:** SKB örgütünün ve Albaylar Cuntası'nın güçlü adamı Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir. **Alta:** Korg. Zeki İlter, Org. Memduh Tağmaç, Org. Cemal Tural, Org. Refik Yılmaz. SKB içinde yer alan C.Tural, sonradan örgütle karşı karşıya gelecektir.

SKB (Silahlı Kuvvetler Birliği) Örgütünün Prensipleri

1) Ana prensipler üzerinde kader birliği edilen hayati meselelerdir. Bu prensiplerin komite, meclis ve gerekse dışarıda takip ve tahakkuku için her türlü gayret ve kuvvet sarfedilir. Memleketin ve rejimin selameti icabı silahlı müdahale yapar.

2) Şu veya bu şekilde tecellisinde ihtilatlar yaratmayacak veya ihtilal ve rejimin teminatını tehlikeye düşürmeyecek meselelerin halinde teşebbüs, teşvik ve tavsiyeden ileri gidilemez, silahlı müdahaleye değer bir risk olarak kabul edilemez.

3) Ana prensipler:

a. Milli Birlik Komitesi, Türk Silahlı Kuvvetlerinin bölünmez bir uzvudur. Onlara vaki bir tecavüz Türk Silahlı Kuvvetlerine yapılmış addedilir.

b. Milli Birlik Komitesi, azaları arasında Komite'yi yıpratıcı bir ayrılığı TSK asla onaylamaz.

c. Seçimde iktidara gelecek siyasi kuvvet ihtilal ve inkilâba ve bunu yapanlara karşı intikamcı bir hüviyet taşıyamaz. Seçimlere kadar partilerin durumu yakından takip edilir.

d. Yassıada davasında birinci derecede suçlular için Yüksek Adalet Divanı'nın verdiği kararlar derhal tastik ve infaz edilecektir.

e. Genel seçimler Yassıada Mahkemeleri sona erdikten ve cezaları infaz edildikten sonra yapılacaktır. Bu tarih 29 Ekim 1961'i geçemez.

f. Müsbet yoldan ayrılmadıkça seçimlerin sonuna kadar MBK fesih veya başka bir yolla azaltılamaz ve dağıtılamaz.

(İhanetleri Komite tarafından karar altına alınmadıkça.)

g. Seçimlerden evvel MBK Başkanının herhangi bir sebeple görevinden ayrılması halinde Devlet Reisi bir numaralı Anayasa Kanununun hükümleri gereğince seçilecektir.

h. MBK'nın prensip kararı ve tensikat amacı ile emekliye sevk edilenler tekrar Silahlı Kuvvetlere alınmazlar.

- i. Atatürk İnkılâpları aleyhine hiçbir şekilde taviz verilemez.
- j. Seçimle gelen iktidarca ihtilali hazırlayan ve yapanlar, ihtilal icabı olan hizmetler ve görevlerde çalışanlar Yüksek Adalet Divanı Üyeleri bu hizmetlerden mes'ul tutulamazlar ve mahkeme edilemezler.
- k. Bu prensip anlaşmasına varanlar ihtilal ve inkılabın teminatını sağlamak için birleşmiş olduklarından siyasi bir topluluk ve karşı ihtilalci olarak vasıflandırılmazlar ve böyle bir gaye de taşımazlar.
- l. Avdetlerinde bir mahsur olmadığı Silahlı Kuvvetlerce kanaat hasıl oluncaya kadar 14'ler yurda avdet edemez. Bu hususta karar Komite'ce verilir.
- m. MBK üyeleri seçimlerden sonra partisiz Cumhuriyet Senatosu üyesi olarak hizmet ettikleri müddetçe Anayasa esasları dahilinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir parçası olmakta devam edecektir.
- n. MBK çıkardığı kanunlar ve icraatından dolayı seçimle gelen iktidarca sorumlu tutulamaz. .
- o. Türk Silahlı Kuvvetleri prensipler tahakkuk ettikten ve siyasi iktidarı vaad edildiği gibi Anayasa esaslarına göre partilere devrettikten sonra siyaset dışında kalacak ve asli görevine dönecektir.

28 Haziran 1961

SKB Örgütünü'nün Yemini

"Türk Milletinin bekası, 27 Mayıs inkılâp ruhunun devamını, demokratik bir rejimin kurulmasını temin ile MBK'nın müsbet icraatını destekleyeceğime ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasetten uzak kalmasının temini hususunda kendimi şimdiden Türk Milletine feda edeceğime namusum ve şerefim üzerine ant içerim."

Bu prensip ve yeminde 14'leri tasfiye eden radikallerin, bu defa ılımlı MBK üyelerine gözdağı verdikleri açıkça görülmektedir. (d) maddesinde "idamların derhal tastik ve infazı". (f) maddesinin altında yer alan parantez içindeki ihtar. (l) maddesinde "14'lerin yurda avdet edemez" koşulu ve yeminde "MBK'nın müsbet icraatını destekleyeceğim" gibi cümleler gözdağına örnektir.

Org. İrfan TANSEL
5.8.1960-1.6.1961

Tümh. Süleyman TULGAN
1.6.1961-19.6.1961

Org. İrfan TANSEL
19.6.1961-16.8.1968

TSK Tarihinde Yaşanan Belki de En İlginç Olayın Kahramanları

Yanda: MBK komplosunu boşa çıkartan SKB'ye bağlı jetlerin, İrfan Tansel'i Washington yolundan çevirmeleri ardından SKB, 18 gün sonra Tansel'i tekrar Hava Kuvvetleri Komutanı yaptırdı.

MBK'dan 3 Cemal'ler, tasfiye planlarında olan Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'i emekliye sevkten çekindikleri için ABD'ye göndermek üzere kaçırıncasına bir uçağa koyup Washington'a göndereceklerdi. SKB bu durumu öğrendiği anda, Ankara'dan Washington'a gitmekte olan Tansel'in uçağını, SKB'den Kur.Hava Albay Halim Menteş'in emrindeki bir jet filosu Tansel'in uçağını yoldan çevirerek Ankara Mürted Havaüssüne indirmeye zorlamasıyla ortalık karışacaktır. Daha sonra tüm bunlardan haberi olmayan MBK başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'e SKB'nin verdiği ültimatoma sonucu komploya karışan tüm ordu üst kademesi SKB tarafından tasfiye edilecektir.

Ortada: 13 Kasım'da 14'lerin tasfiyesini gürültüsüz, patırtısız gerçekleştiren, SKB'ye sağlayabileceği hava gücü nedeniyle MBK tarafından komplo kurulan Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel. (Kaderin cilvesi olsa, Tansel daha sonra SKB'nin başını çekenlerden Albay Talat Aydemir'in 22 Şubat ve 21 Mayıs ihtilal girişimlerini hava gücüyle önleyecektir.)

Yanda: 27 Mayıs ihtilalinden çok önceleri hükümet karşıtı ihtilal örgütlerinin içinde olan ve Tansel'in ABD'ye gönderilmesini önleyen Albay Halim Menteş.

Ordudan DP tabanına yönelik politikaya atılan iki eski asker. AP Genelbaşkanı E. General Ragıp Gümüşpala ve yaveri Albay Şinasi Osma.

Eski DP bakanları H.Polatkan ve F.R.Zorlu'nun ardından A.Menderes 17 Eylül 1961'de İmralı Cezaevinde idam edildi.

SKB ültimatomuyla tasfiye edilen C.Gürsel'in Savunma Bakanı Muzaffer Alankuş. Sonradan Gürsel tarafından senato üyesi yapıldı.

Başı bu ve daha sonraki dönemlerde dertten kurtulmayan devrimci ve eylemci subaylardan Kurmay Yarbay T.Turhan.

21 Ekim 1961 Müdahale Protokolü

Harp Akademisi

21 Ekim 1961

ZABIT VARAKASI

1) TSK mensupları “Aşağıda açık imzaları bulunan” 21 Ekim 1961 günü saat 14.30’da toplanmışlar ve gündemlerinde mevcut olan konuları müştereken müzakere etmişler ve ittifakla aşağıdaki karara varmışlardır.

a. TSK, 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmadan evvel duruma fiilen müdahale edecektir.

b. İktidarı Milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir.

c. Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek seçim neticeleri ile MBK fesh edilecektir.

d. Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961’den sonraki bir güne tehir edilemeyecektir.

2. İşbu Zabıt Varakası üç nüsha olarak tanzim edilmiş ve bütün üyeler tarafından aynı anda imza edilmiştir.

Saat: 18.00

21 Ekim 1961 Protokolü’nün altında şu general ve subayların imzaları yer alıyor:

1) Kor.General Refik Tulga,	19) Kur.Alb.Emin Aytekin,
2) Tümğ. Fikret Esen,	20) Kur.Alb.Vecihi Akın,
3) Tümğ. Refet Ülgenalp,	21) Kur.Alb.Ferit Erdoğan,
4) Tüm Amiral Bahattin Özülker,	22) Kur.Alb.Necati İşçan,
5) Tuğg.Faruk Gürler,	23) Hv.Kur.Alb.Turan Çağlar,
6) Tuğ. Amiral Celal Eyicioğlu,	24) Kur.Alb.Fikret Gökner,
7) Tuğg. Yusuf Alpmanşu,	25) İs.Alb.Rıfat Erenulu,
8) Tuğg. Faruk Güventürk,	26) Top.Alb.Cemal Baykan,
9) Tuğ. Amiral Kemal Kayacan,	27) Kur.Alb. Cemal Öcal,
10) Tuğ. Amiral İsmail Sarıköy,	28) Dz.Kur.Alb.Bülent Tarkan,
11) Kur.Alb.Behçet Özdemir,	29) Dz.Kur.Alb.Zarif Çetindağ,
12) Kur.Alb.Doğan Özgöçmen,	30) Kur.Alb.Celal Ugan,
13) Kur.Alb. Suat Aktulga,	31) Kur.Alb.Bedrettin Demirel,
14) Kur.Alb.N.Kemal Ersun,	32) Kur.Alb.Vahit Gürkan,
15) Kur.Alb. Burhan Hünoğlu,	33) Kur.Alb.Şerafettin Olcay,
16) Kur.Alb.Halim Kural,	34) Hv.Kur.Alb.Emin Alpkaya,
17) Kur.Alb.Recai Baturalp,	35) Kur.Alb.Ahmet Germeç,
18) Kur.Alb.Mehmet Bora,	36) Kur.Alb.Necati Ogan.

5 Şubat 1962'de Başbakan İsmet İnönü'nün olaylı Harp Okulu baskınından iki ayrı görüntü. **Üste:** 21 Ekim Protokolü'yle ordu içinde giderek güçlenen ve her an hükümeti ve hükümet yanlısı komutanları tasfiye eğilimi içinde olan SKB'nin ve albaylar cuntasının liderlerinden H.Okulu Komutanı Talat Aydemir ve İnönü karşı karşıya. **Alta:** T.Aydemir'in engellemesine rağmen, İnönü, ısrarla görmek istediği öğrencileri dikkatle izliyor. T.Aydemir sağ başta. Öğrencilerin dahili kıyafetleri ile geçişi dikkat çekici.

İki eski gizli örgütçü. Başbakan İsmet İnönü ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay. Yeni kuşak ihtilalciler karşısında düşünceli bir haldeler. Eski CHP'li politikacı ve bakan Turan Güneş: "İsmet Paşanın 27 Mayıs ordu içindeki bir cuntanın malı halinden çıkartıp, bunu tüm silahlı kuvvetlere maletmek istiyordu. Böylece cunta Türk ordusunun düşmanı haline gelecekti." diye yazar.

280 nei P. A.

AKSAP

cahit AKSAP

f. canbal

zel, canbal

AKSAP

i. Okey

Can

AK

AKSAP

M. Y. Okey

AKSAP

* Canbal

AKSAP

** AKSAP

AKSAP

AKSAP

AKSAP

AKSAP

AKSAP

AKSAP

AKSAP

AKSAP

AKSAP

AKSAP

Mürted Protokolü'ne katılanların birbirleri aleyhine çalışmayacaklarına dair imzaladıkları İkinci Protokol altındaki imzalar.

İmza alınmadı ve 25 Ekim
gösterilmesine karar verildi.

21. CM ~~Yazıcı~~

Süleyman

23-EX-961

Yazıcı

23-EX-961

Hammer
İtaliyenli

~~Yazıcı~~

Yazıcı

Yazıcı

Büyük Güler

Türk Ocakları
Yazıcı

Yazıcı

Yazıcı
Top. 966
YAZAN ALACA
934-75

1. HAKKI GÜNGÖR

Yazıcı

Yazıcı

Mürted Protokolü'nün son sayfasındaki imzalar.

**Balmumcu Protokolü'nün
imzalanmasından sonra
Faruk Güventürk, C.Tural için:
"O... Kazığa oturtacağım."**

Protokolü n imzalanmasından sonra, toplantıyı terk eden subayları, General Faruk Güventürk geri çevirerek kendileri ile bir konuşma yapmış ve General Cemal Tural hakkında kesin bir karara varılmasını isteyerek:

"Arkadaşlar nereye gidiyorsunuz? Cemal Tural hakkında gereken kararı vermediğiniz takdirde ben protokolün altındaki imzayı geri alıyorum." diyerek bir karara varılmasını istemiş.

Güventürk, 21 Ekim Protokolünü imzaladığı halde sonradan imzasını geri alan 1.Ordu Komutanı Cemal Tural hakkında mutlak bir karara varılması gerektiğini teklif ederek, bu işin mutlaka kesin bir sonuca bağlanması konusunda herkesin fikrini sormaya başlamış.

Bütün komutanlar ayakta nasıl bir karar varılması gerektiğini bir süre tartışmışlar, bu sırada yine Güventürk'ün sesi yükselmiş: *"Arkadaşlar ben size daha evvelden söylememiş miydim? En kısa zamanda ikimizden birisinin karşı dul kalacak diye, işte o gün geldi."* demiş bu sözler üzerine ilk önce Dünder Seyhan *"İmzaladığımız protokolün tatbikatına muhalefet ettiği takdirde bertaraf edilir."* demiş.

Aynı konuda Refik Tulga ise *"Bertaraf edilmekle öldürülecek mi demek istiyorsunuz?"* demiş.

Dünder Seyhan Refik Paşaya cevaben: *"Bertaraf edilme sözü içine mutlaka öldürmek girer iddiasında değilim. Enterne edilir, zararsız hale getirilir. Bunun uygulama şeklini madem ki istiyor. Garnizon Komutanı General Güventürk'ün takdirine bırakalım o anda ordu komutanının davranışına göre hareket eder."* demiş ve bu teklif kabul edilmiş.

Bu sırada Ankara temsilcilerinden Necati Ünsalan, Faruk Güventürk'e: *"İstediğin oldu. Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun."* diye sormuş, aldığı cevap şu olmuş: *"Paşam size bu düşünceyi yakıştıramadım. Küfür ettiğiniz ve kazığa oturtacağınızı söylediğiniz zat bu ordunun Korgeneral rütbesini taşır ve 1.Ordu Komutanıdır, davaya davet edilir. Kabul ettiği takdirde her zaman başımızdır. Etmediği takdirde makam ve rütbesine layık olarak enterneye tabi tutulur."* demiş. Fakat Güventürk Tural'ın 21 Ekimde imzasını geri aldığını onun bu hareketini hiçbir zaman affedemeyeceğini konuşmada ısrar etmişti. (*)

(*) Talat Aydemir, a.g.e., s.123, 124.

T.Aydemir'e karşı havacıların atağı başlatılmıştır. 21 Şubat gecesi Mu-
cip Ataklı ve Haydar Tunçkanat, emekli oldukları halde üniformalarını
giyerek Fevzi Arsin ve Halim Mentеш'le Hava Kuvvetleri Karargahına
geldiler. Bundan sonra neler olduğunu "2.Kitap"ta göreceğiz.

LOAN OF TWO SUBMARINES TO GOVERNMENT OF
TURKEY

July 21 (legislative day, July 27), 1953.—Ordered to be printed

Mr. HENONCKASON, from the Committee on Armed Services, submitted the following

REPORT

[To accompany S. 2539]

The Committee on Armed Services, to whom was referred the bill (S. 2539) to authorize the loan of two submarines to the Government of Turkey, having considered the same, report favorably thereon without amendment and recommend that the bill do pass.

PURPOSE OF THE BILL

The purpose of the bill is to authorize the loan to the Government of Turkey, for a period of not more than 5 years, of 2 submarines for use by that Government to provide training for Turkish units and for strategic considerations.

The arrangement for effecting the loan is identical with the one governing the loan of submarines to Italy and a light aircraft carrier to the French Government.

EXPLANATION OF THE BILL

Section 4 of Public Law 3 of the 80d Congress, approved March 10, 1949, forbids the transfer of battleships, cruisers, carriers, destroyers, or submarines which have not been stricken from the Navy Register as provided by section 2 of the act of August 1, 1932, as amended. Vessels are stricken from the Navy Register under the act of August 1, 1932, as amended, only when they are determined to be "unfit for further service."

The specific need of the two submarines in the Navy of Turkey is to replace two obsolete ex-German submarines. The presence of modern fully effective submarines in the Turkish Navy is important not only to that country but to the United States. Because of this

ABD askeri yardımından alınan savaş gemilerinin verilşleri ve müddet temditleri ile ilgili belgeler. (R.Metel Arşivi.)

2 LOAN OF TWO SUBMARINES TO GOVERNMENT OF TURKEY

strategic geographical location of Turkish bases, modern submarines can be highly effective, on the outbreak of hostilities, in immediate offensive or defensive tasks. In addition, the acquisition of the modern submarines will provide valuable training units for the anti-submarine forces of Turkey.

Admiral Feltner, the Chief of Naval Operations, states that he considers the transfer of these vessels essential; that it will promote our own security, and that it will in no way impair our own defense potential.

COST AND BUDGET DATA

The estimated cost of activating these two submarines from two Reserve Fleet, converting them to modern snorkel type, and providing spare parts and torpedoes, is \$2,100,000. This estimated cost, however, is not in addition to budgeted funds, but will be allocated for this purpose from appropriated Mutual Security Act funds by reprogramming items as necessary. The letter from the Department of the Navy dated July 31, 1953, requesting enactment of the bill, is hereby made a part of this report.

DEPARTMENT OF THE NAVY,
Office of the Secretary,
Washington, July 31, 1953.

Hon. LEVERETT SALMONSTALL,
Chairman, Committee on Armed Services,
United States Senate, Washington, D. C.

MY DEAR MR. CHAIRMAN: Reference is made to the bill, S. 2539, to authorize the loan of two submarines to the Government of Turkey, introduced in the Senate yesterday afternoon by Senator Hiram Bingham.

This proposed legislation is a part of the Department of Defense legislative program for 1953, and its enactment bears the approval of the President and the Secretary of Defense.

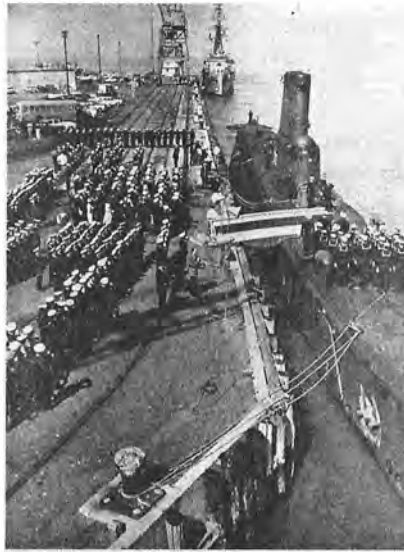
The purpose of this proposal is to authorize the President to lend to the Government of Turkey, for a period not exceeding 5 years, 2 submarines. The bill would require that, prior to the delivery of the submarines, an agreement be concluded with the Government of Turkey providing for the return of the submarines in accordance with the provisions of the bill and in substantially the same condition as when loaned.

The specific need of the 2 submarines in the Navy of Turkey is to replace 2 obsolete ex-German submarines. The presence of modern fully effective submarines in the Turkish Navy is important not only to that country but to the United States. Because of the strategic geographical location of Turkish bases, modern submarines can be highly effective, on the outbreak of hostilities, in immediate offensive or defensive tasks. In addition, the acquisition of two modern submarines will provide valuable training units for the anti-submarine forces of Turkey.

The estimated cost of activating these 2 submarines from the Reserve Fleet, converting them to modern snorkel type, and providing spare parts and torpedoes, is \$2,100,000. This estimated cost, however, is not in addition to budgeted funds, but will be allocated for this purpose from appropriated Mutual Security Act funds by reprogramming items as necessary.

Due to the great desirability of commencing activation of these vessels for us by the Turkish Government, it is requested that enactment by the Senate be accomplished, if possible, during the current session.

Sincerely yours,

C. R. THOMAS,
Acting Secretary of the Navy.

ABD, Türkiye'ye yapacağı yardımlar ve yandaşlık projeleri kapsamında Türkiye'nin silah gücünün modernizasyonuna ve güçlendirilmesine karar verdi. Üstte: Mapiro (Piri Reis) denizaltı gemisinde Amerikan sancağı arya edildiklen. Bu resim E.B.Division General Dynamics Corporation Denizaltı Kütüphanesinden alınmıştır. (Emekli Denizaltı Albay R.Metel Arşivi.) Altta: 12/7/1947'de Türkiye-ABD arasında imzalanan yardım anlaşması gereğince, ilk partisi 150 adet M-24 tankı 1948'de Türkiye'ye gönderilmişti.

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD yardımı ve kiralama (Lends and Lease) programı çerçevesinde ABD'nin ihtiyaç fazlası olan çok çeşitte ve tipte uçak, Türk Hava Kuvvetlerinin hizmetine sunuldu. ABD'li yazar Stuart Kline'in yaptığı bir çalışmada(*) 1914 ile Haziran 2002 arasında, Türk Hava Kuvvetleri Şehitlerine ait listede 1222 kişi görülmektedir. ABD ile ilişkilerin başlatıldığı 1945-2002 arasında hemen tamamı eğitim sırasındaki kazalarda ölen uçuşu personel 949'dur. Başka bir ülkeyle savaşın yaşanmadığı bir süreçte, neden bu kadar çok şehit verilmesinin sorgulanması gerekiyor. Uzmanlara göre ABD'nin verdiği ikinci el uçakların sorunlu kaliteleri ve teknik yetersizlikleridir. "Flying Coffin" "Widow Maker" bu tip uçaklara takılan addır. Özellikle 1964 Kıbrıs bunalımı sonrasında yıllar boyu süren ABD silah ambargosu ve yedek parça yokluğudur. Ancak bu sorun F-16 uçaklarının Türkiye'de üretilmesiyle önemli ölçüde çözülmüştür. (Halen eski model F-4 gibi uçakların modernizasyonu dışı bağımlıdır.) **Üstte:** 1960'ların sonuna ait fotoğrafta F-100 tipi jet uçakları. (Gösteri timi) **Altta:** Eskişehir Hava Harp Okulu açılışında Amerika'dan gelen pervaneli uçaklar. 1951, Eskişehir Hava Müzesi Komutanlığı Arşivi.

(*) Stuart Kline, "Türk Havacılık Kronolojisi", Dönence Yayıncılık, İstanbul, 2002.

1. KİTAP

2. KİTAP

Kaynak kitaplar,
arşiv belgeleri
ve yüzlerce fotoğraf eşliğinde;

**Osmanlı
döneminden
günümüze,
Türkiye'nin
mali ve ekonomik
tarihinin
sıra dışı
belgesel
dizisi.**

**Basıma hazır,
pek yakında
kitapçılarda.**

3.KİTAP

Ermeni meselesinin ekonomik-politik boyutları. Emperyalist güçlerin Türk, Ermeni ve Kürt toplulukları ile bölge üzerinde oynadıkları anamalcı, kolonyalist ve finans oyunları ile yarattıkları insani felaketler.

405 sayfa, 35 harita, 105 fotoğraf ve resim.

İngiliz ve ABD'nin yüz yıl öncesinden günümüze kadar Irak ve Kuzey Irak politikaları.

Irak'ta son yüzyılda siyasi ve askeri alanda yaşananlar.

Kaynak Kitaplar, tanıklar ve belgelerin ışığında. 535 Sayfa.

T.Aydemir'in tankları Ankara sokaklarında.

2.KİTAP HAKKINDA

"2.Kitap", 22 Şubat 1962 İhtilâl girişiminin öncesine ve sonrasına alt olayların ayrıntılarıyla başlayacak ve günümüze kadar yaşanan ilginç, heyecanlı, dramatik askerî müdahaleleri konu alacaktır. Bu döneme baktığımızda, elinizdeki kitabın oldukça 'sakin' bir başlangıç olduğu görülecektir.

1962-2003 döneminde art arda gelen 22 Şubat 1962, 21 Mayıs 1963 İhtilâl girişimleri, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 İhtilâli, askerî ve sayet demokrasisi, yargılamalar, idamlar, binlerce tasfiye ve sürgün, kontrgerilla iddiaları, işkenceler, irticaî faaliyetler ve 28 Şubat 1997 MGK kararları, BÇG (Batı Çalışma Grubu), BHK (Batı Harekât Konsepti), muhtıra veya müdahale olmaksızın kamusal ve siyasî oluşumların belirlenmesi, yönlendirilmesi veya bu amaçla siyasilerle dirsek temasına girilmesi.

Mayıs 2003'teki "Genç Subaylar Tedirgin" iddialarını ve nedenlerini içeren bütün ayrıntıları, Eylül 2003'te yayınlanacak "2.Kitap"ta bulacaksınız.

"Bizler daha evvel komite kurmuştuk." dedi Yüzbaşı Muzaffer Özdağ. "Hangi tarihte yüzbaşım." dedim. Bana cevap olarak "1952 senesinde." dedi ve anlatmaya başladı: "Harp Okulunda öğrenciydim. Harp Okulu Silahhanesinde kanlarımızı mendil üzerine akatarak, harita yaptık." Anlattıklarından gurur duyuyordu.

Oysa 1941'de Kur.Albay Seyfi Kurtbek gizli "Hücum Ordusu"nun, Kur.Yarbay Cemal Tural da diğer bir örgütün başındaydı. Cevdet Sunay ve Cemal Gürsel de bu örgütlere destek veriyordu. Amaç CHP ve İnönü'yü devirmekti.

1946'da Mareşal F.Çakmak, komünistlikle itham edilen bir derneğin başkanı.

1947'de CHP'den kopan genç Adnan Menderes genç subayların umudu.

1954'te Tuzla Uçaksavar Okulunda Yüzbaşı Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay ilk ihtilâl düşüncelerini tartışmaya başlamışlardı.

1955'te Yıldız Harp Akademilerine geldiklerinde, öğrenci olan Yüzbaşı, Yarbay rütbesindeki bazı subayların birleşmesiyle gizli örgüt kuruldu; bunu diğerleri izledi. Akademide gizli örgüt kayınyordu. Kur.Binbaşı Faruk Güventürk: "Bu komite bir ihtilâl komitesidir. Bunun sonunda baş verip baş almak vardır." Üsküdar'daki eski konak, Üsküdar İskelesi, Beşiktaş İskelesinin üstü gizli buluşma yerleriydi.

1957'de Orhan Kabibay'ın tabancası üzerine el basıldı. "Bir manga asker karşısında kurşuna dizilmeye hazır mısınız?" Kurmay Yarbay F.Güventürk Milli Savunma Bakanlığına giderek: "Bir tabancam var, onunla emrinizdeyim." diyor.

1957'de '9 Subay Olayı'nın şaşkın muhbiri, Kur.Binbaşı Samet Kuşçu, panik içinde Yedek Subay Zeki Müren'e giderek: "Beni öldürecekler, otomobilin burada mı?" diye sorar.

Kolordu Kur.Başkanı Şevket Aslan, gizli örgütçü Binbaşı Ata Tan'a: "Ceplerinde ne varsa boşalt." derken, Albay Zeki Akdan da: "Masanın üzerindeki örgüt üyelerinin yazılı olduğu defteri olarak, gürlül gürlül yanan sobaya atıyordu.

Cemal Madanoğlu, ihtilâl örgütü başkanlığı teklif edildiğinde: "Taşaklarım var, ama beynim yok." diye haykırdığında, komplocu subaylardan biri: "Merak etme, bizde ikisi de var." demiştir.

27 Mayıs 1960 sabaha karşı, C.Bayar giyindi, tabancasını aldı, salona indi, teslim olmayacaktı.

Eylül 1960 ihtilâlciler parça parça. MBK Başkanı Cemal Gürsel silahını çıkarıp, masanın üzerine koydu: "Beni bu tabanca ile öldürmedikten sonra, istediğinizi yerine getirmeme imkân yoktur." General Faruk Güventürk, elindeki asayı masaya vurarak, canhıraş bağırır: "Cemal Tural haindir. Kararımızı nasıl değiştirebilir?"

Ekim 1961'de kapatılan DP'nin yerini AP alınca, Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel şöyle haykırıyor: "Başgil, Cumhurbaşkanı seçilirse, Çankaya'ya ilk bombayı ben atarım."

Sıtkı Ulay, Başgil'e: "Etlik'te, Milli Emniyetin bahçesinde çukur hazırlandı. Cumhurbaşkanı seçilirse, Meclis'e çıkamaz cipin de hazır, ona bindirileceksin, Etlik'e götürülüp, o çukura defnedileceksin."

İmzalarına bağlı kalanlar ve dönenler kaşımına ait, 21 Ekim 1961 İhtilâl Protokolü'nün imha edilmiş üç nüshasından biri.

İhtilâl İçinde İhtilâl - SKB Örgütü MBK'ya Karşı TSK İç Çatışma Trajedisinden Nasıl Döndü?

5 Haziran 1961 sabahı MBK'nın etkisiz hale getirmek istediği Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel, adeta kaçınılmazına evinden alınarak, askeri bir uçağa bindirildi ve Washington'a yollanmak istendi. Ancak durumu haber alan SKB örgütü, derhal alarma geçti ve Tansel'in bindiği uçak Türk Hava sahasından çıkmadan SKB örgütü üyesi Hava Yarbay Halim Mentşe'e bağlı bir jet filosu tarafından yoludan çevrilecek, Mürted Hava Üssüne indirildi. Olayın hemen ardından yaşanan dramatik gelişmeler, TSK tarihinin en önemli ve gerilimli günleri olacak, komploya karşın MBK yanlısı ordu üst kademesi SKB örgütü tarafından büyük bir tasfiyeye tabi tutulacaktır.

ISBN 975-7045-12-8

ISBN 975-7045-12-8